

Қазақстан Республикасының жоғары білім және ғылым министрлігі
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»

атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция

БАЯНДАМАЛАРДЫҢ ЖИНАҒЫ

СБОРНИК ДОКЛАДОВ

Республиканской научно-практической конференции

«ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

11 сәуір 2023 ж.
Семей қ.

Қазақстан Республикасының жоғары білім және ғылым министрлігі
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ
КЕҢІСТІГІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ
ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция

БАЯНДАМАЛАРДЫҢ ЖИНАҒЫ

СБОРНИК ДОКЛАДОВ

Республиканской научно-практической конференции

**«ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ
ГРАМОТНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»**

11 сәуір 2023 ж.
Семей қ.

УДК 37.0
ББК 74.00
Қ18

Бас редакторы:

Ердембеков Б.А. – Басқарма Төрағасы – Ректор

Редакциялық коллегия:

Қалибекқызы Ж. – Басқарма Мүшесі – проректор ғылым және инновация жөніндегі проректоры;
Евлампиева Е.П. – ғылыми қызмет басқару басқармасының басшысы;
Исмаилова Г.К. – шет тілдер кафедрасының профессоры;
Григорьева Г.Б. – шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы;
Хасенова К.Е. – экономика және қаржы кафедрасының доценті м.а.;
Кенжина Ш.М. – шет тілдер кафедрасының оқытушысы;
Семейская З.Т. – ғылыми қызмет басқару басқармасының аға ғылыми қызметкері.

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ
ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»** атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция (Семей 2023 жылы, 11 сәуір): Баяндамалар жинағы / Бас редакторы: Б.А. Ердембеков. – Семей: «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті», 2023. – 436 б.

**«ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН».** – Республиканская научно-практическая конференция (Семей, 11 апреля 2023 года): Сборник докладов / Главный редактор Б.А. Ердембеков. – Семей: Университет имени Шакарима города Семей, 2023. – 436 с.

ISBN 978-601-313-164-1

В сборнике представлены доклады пленарного и секционных заседаний, посвящённые актуальным проблемам современного образовательного пространства, использования функциональной грамотности как средства повышения качества образования, проблемам и перспективам полиязычного и поликультурного образования. Адресован преподавателям вузов, магистрантам.

Конференция была проведена в рамках проекта грантового финансирования МН и ВО РК на 2022-2024 гг. по теме: «Развитие функциональной грамотности обучающихся и обучаемых в системе национального полиязычного и поликультурного педагогического образования» – ИРН АР14871008.

© Университет имени Шакарима города Семей, 2023

МРНТИ: 14.35.09

К.С. Бузабагарова

Казахский Национальный Педагогический университет имени Абая
54bks@mail.ru

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ ГЛОБАЛИЗИРУЮЩЕМ МИРЕ

Проблематика формирования функциональной грамотности у учащихся является предметом исследований многих ученых. Так, Гаврилук В.В, Сорокин Г.Г., Фарахутдинов Ш.Ф. рассматривают функциональную грамотность как часть культуры информационного общества. Контримович А.А., Паюнена М.В. полагают, что на овладение функциональной грамотностью влияет знание и изучение иностранных языков.

Исследователи рассматривают вопрос функциональной грамотности с позиции ее значимости для достижения результатов образования в разных областях, повышения качества чтения и письма, личностного развития и подготовки кадров считая ее основой для формирования компетентной личности в будущем, способной успешно решать функциональные проблемы, с которыми она сталкивается.

Однако комплексно для обучающихся школьников и студентов этот вопрос недостаточно исследован.

Анализ литературы позволил определить, что в структуру функциональной грамотности входят:

- познавательная база, представляющая собой органическое единство предметных, межпредметных, интегративных знаний, умений и навыков, которые обеспечивают понимание и выполнение определенных правил, норм и инструкций;
- образовательное пространство, представляющее осваиваемую обучающимися совокупность источников информации о сущности функциональных проблем и способов их решения;
- методы решения функциональных проблем, которые активно востребуются обучаемыми в процессе деятельности. При этом системообразующим компонентом в структуре функциональной грамотности, отмечает О.Е. Лебедев, является осознание обучаемым значимости решаемой проблемы для себя.

Опыт современной практики, научных исследований показывает, что в структуре функциональной грамотности главным представляется осознание обучаемым значимости решаемой проблемы для себя лично. В настоящее время вновь актуализируется идея о том, что процесс обучения протекает внутри собственной, личной деятельности учащегося и только на основе формирования конкретных видов деятельности, у него возникают и развиваются определённые психические способности, умения и действия.

Процесс обучения не сам по себе непосредственно развивает человека, а лишь при условии, когда он имеет деятельностные организационные формы и, обладая соответствующим содержанием, в определённом возрасте способствует формированию тех или иных типов деятельности (в дошкольном, например, – игровой деятельности, в младшем школьном – учебной). Следовательно, с позиции Л.С. Выготского, между психическим развитием человека и обучением всегда стоит его деятельность. При этом П.П. Блонский, как и Л.С. Выготский, отмечал необходимость отбора содержания, научных знаний, утверждая, что «пустая голова не рассуждает». Знания и опыт человека формируются и проявляются в деятельности, что повлекло акцент на создание соответствующих педагогических условий

для самостоятельной познавательной деятельности обучающихся, массовое внедрение проблемного обучения и проектного метода, групповой и коллективной работы на уроке, использование электронных образовательных ресурсов, технических средств.

Подходы к формированию грамотности, ее глубина и сущность в теории и практике были предметом исследования нескольких десятилетий у иностранных учёных. Международная программа ЮНЕСКО «Образование для всех» определила глобальное значение функциональной грамотности.

Специфической чертой организации образовательного пространства в Казахстане отметим его полиязычный и поликультурный характер. Образование должно стать полноценно полиязычным для формирования личности, способной к активной деятельности в многонациональной поликультурной среде, обладающей развитым чувством уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми разных национальностей и вероисповеданий. Работа по развитию функциональной грамотности в условиях полиязычной и поликультурной среды обогатит участников образовательного процесса и поможет сформировать полноценную личность, легко решающую повседневные вопросы в области социально-культурной среды.

Активно возможно внедрять систему триединого обучения в формате полиязычия: казахский язык – русский язык – английский язык. При этом изучение казахского и русского языков идёт параллельно, языки не пересекаются, опорой является родной язык, а обучение иностранному языку – это обучение речевому мышлению, овладение новыми средствами выражения мыслей и миром изучаемого языка.

В рамках исследуемого вопроса выделим момент для понимания важности работы по формированию функциональной грамотности педагогическим сообществом в его практической части. Для того чтобы учащиеся смогли справиться в ближайшей перспективе с тестами, проверяющими уровень сформированности функциональных компетенций, а в дальней – реализовывать ежедневные задачи полноценного члена общества, учителю необходимо понимать суть данной работы, самому в идеале обладать перечнем компетенций и уметь организовать учебно-воспитательный процесс в соответствии с требованиями формирования функционально грамотного члена общества. Следовательно, всему этому нужно обучить учителя, к профессионализму которого резко возросли требования. Они обозначены в профессиональном стандарте педагога и имеют компетентностную сущность. Для актуальной подготовки педагогов разрабатываются новые стандарты, при этом большинство преподавателей университетов имеют недостаточные представления о способах формирования новых трудовых действий (компетенций) педагогов, в том числе относительно функциональной грамотности.

Оценка должна быть направлена на стимулирование развития педагога, повышение уровня его профессионализма. Это может быть достигнуто, только если оценка направлена на выявление и устранение проблем, связанных с непосредственным выполнением педагогом своих профессиональных обязанностей. Системообразующую роль в оценивании должно играть профессиональное сообщество, поскольку именно экспертное участие учителей высшей квалификации, специалистов в области методики преподавания учебных предметов может, с одной стороны, обеспечить достоверную оценку профессиональных компетенций других учителей, а с другой – помочь выявить имеющиеся профессиональные проблемы.

Оценка должна быть неразрывно связана с системой повышения квалификации, способной оказать действенную помощь учителю в устранении обнаруженных проблем и способствующей его профессиональному росту. Оценка должна строиться с учетом многообразия целей и жизненных интересов, обучающихся и обусловленных ими целей обучения и образовательных траекторий. Оценка должна производиться с использованием инструментария, объективность и эффективность которого подтверждена научными исследованиями, соотношением с контекстными данными, такими как образовательные достижения учеников, участие педагога в различных профессиональных сообществах, проектах.

Требуется разработка методических пособий для учителей, учебных пособий для студентов и учащихся и другой методической продукции, содержательная и организационная основа которой будет являться подспорьем в формировании функциональных компетенций всех участников образовательного процесса.

Функциональная грамотность – педагогическое явление, оформляющееся в сознании учительской и научной общественности со второй половины 20 века в решении вопроса глобального целеполагания образовательного процесса. Для чего человек получает знания во время обучения в школе? Что с ними (знаниями) делать вне школы? Осознание данных вопросов приводит к выработке понятия «функциональная грамотность», определения места и осознания важности данного направления работы в образовательно-воспитательном процессе в школе. Функциональная грамотность – показатель усвоенности школьного материала, проявляющейся в обычной жизни в навыках решать повседневные задачи, ориентироваться в социальных отношениях в разных сферах деятельности, адекватно реагировать на изменяющиеся условия социокультурного характера.

Прохождение учащимися разных стран тестов PISA определяет качество системы образования в стране и подчеркивает необходимость совершенствования этой системы в Казахстане и в других странах.

Анализ материала показывает важность и определяет место данного направления не только в работе с обучаемыми, но и в системе подготовки обучающихся – будущих учителей и учителей-практиков. Для этого и необходимо разработать методические пособия для учителей, учебные пособия для студентов и учащихся и другую методическую продукцию, способствующую реализации данного направления в вузе и в школе.

Литература

1. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2019. 308 p.
2. PISA 2015 Results. Excellence and Equity in Education. Volume 1. URL: <https://www.oecdilibary.org/docserver/9789264266490-en.pdf?expires=1561869141&id=id&accname=guest&checksum=AF49DD8B36D7B9F993AEF1AE0CB19EA4>.
3. Основные результаты Международного исследования PISA-2015. Федеральный институт оценки качества образования (ФИОКО). Официальный сайт. URL: https://fioco.ru/results_pisa_2015

МРНТИ: 14.35.09

Г.К. Исмаилова, К.Е. Хасенова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
gainigul_ismailova@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Мировые исследования функциональной грамотности жителей различных стран, социально-экономические процессы, происходящие в мире и в нашей стране, тенденции развития постиндустриального общества, запросы и потребности работодателей актуализируют проблему развития функциональной грамотности казахстанских школьников, создания единой образовательной системы, благоприятных условий, способствующих выпуску высокограмотных и мотивированных на труд и обучение школьников. Это – основной современный показатель качества образования

С середины XX века проблема развития функциональной грамотности приобрела глобальный характер и связано это с тем, что функциональная грамотность является социально-экономическим явлением, связанным с благосостоянием населения и государства

в целом, о чем свидетельствуют данные исследований функциональной грамотности, в том числе взрослого населения, в различных странах.

Например, анализ данных исследования функциональной грамотности у взрослого населения показал, что в России низкограмотные россияне гораздо чаще, чем низкограмотные жители других стран, имеют высшее образование и занимают должности высококвалифицированных специалистов. Также они характеризуются достаточно высоким стремлением повысить свою профессиональную компетентность (видимо, осознавая свои пробелы в профессиональной подготовке). Высокограмотные россияне, по сравнению с высокограмотными гражданами других стран, отличаются гораздо меньшей образовательной активностью, они реже повышают уровень своей квалификации, не мотивированы на учебу, у них более выражено недоверие к окружающим людям. Вероятно, именно их пассивность приводит к тому, что они отстают по уровню подготовки от своих коллег, работающих в более развитых экономиках, что делает их менее востребованными на отечественном и международном рынке труда.

Результаты исследования функциональной грамотности взрослых вполне соотносятся с результатами, полученными на 15-летних подростках (данные PISA). Так, в 2015 году, по читательской грамотности россияне заняли 26 место, по математической грамотности – 23 место, по естественнонаучной грамотности – 32 место из 70 стран-участниц.

Казахстан также принял участие в международном исследовании PIAAC, которое оценивает навыки людей в возрасте 16-65 лет по читательской, математической грамотности и решению задач в цифровой среде. Результаты показали, что, в среднем, навыки взрослого населения (математика – 247, чтение – 249 баллов) находятся на уровне граждан таких стран, как Испания и Италия, однако значительно ниже среднего уровня стран ОЭСР (читательская грамотность – 266, математическая грамотность – 262). Оценка уровня грамотности и компетенций населения Казахстана свидетельствует о значительном отставании от многих стран мира. По результатам Программы международной оценки компетенций взрослых от 16 до 65 лет ОЭСР (PIAAC) Казахстан занял 34-е место по читательской, 33-е – по математической грамотности из 39 стран и 32-е – по грамотности в сфере информационно-коммуникативных технологий из 36 стран. Результаты Казахстана намного ниже среднего показателя стран-участниц ОЭСР и Российской Федерации: 9-е место по читательской и 15-е – по математической грамотности.

С 2009 года Казахстан стал участником международного тестирования PISA, задача которого определить уровень функциональной грамотности учеников возрастом 15 лет. По его результатам за период 2009-2015 годы в десятку лидеров неизменно входят страны Восточной и Юго-Восточной Азии – Китая, Сингапура, Японии, Республики Корея, Европы – Финляндия, Швейцария, Эстония, Лихтенштейн, а также Канада и Австралия. Динамика показателей Казахстана пока варьируется от 49 к 63 месту.

Процесс обучения зависит от многих контекстных переменных. Поэтому исследование PISA агрегирует значительную информацию о ключевых факторах, способствующих эффективному обучению математике, естественнонаучным дисциплинам и чтению.

В PISA-2015 казахстанские участники заполняли два вида обязательных опросников. Анкетный опросник для обучающихся включает вопросы биографических данных и личностных характеристик, уровня образования и профессии родителей, наличия культурных и образовательных ресурсов семьи и др. Семья и ее социально-экономический статус оказывают значительное влияние на успехи обучающихся. Благоприятное семейное окружение способствует лучшей академической успеваемости школьников. PISA выявляет индекс экономического, социального и культурного статуса (ESCS), который определяется несколькими переменными. Это образование и вид деятельности родителей, ряд домашнего имущества, которые могут быть взяты в качестве прокси материальных благ, а также количество книг и других образовательных ресурсов, доступных в домашних условиях. ESCS представляет собой сложную оценку, полученную с помощью анализа основных

компонентов (РСА – Principal Component Analysis). Индекс построен так, чтобы быть сопоставимым на международном уровне. Казахские 15-летние школьники и студенты, которые имеют совокупность пяти домашних условий (стол для учебных занятий, собственную комнату, тихое рабочее место, компьютер для домашней работы и интернет) показывают более успешные результаты. Учащиеся, которые не располагают как минимум одним из этих предметов набирают на 28 баллов меньше.

При неизменности этого положения в системе образования и науки в обозримой перспективе неизбежны дальнейшее ухудшение качества национального человеческого капитала, депрофессионализация кадров и снижение экономического потенциала страны.

В связи с этим в 2022 году МОН РК запланировало комплекс мероприятий по развитию функциональной грамотности учащихся казахских школ, в частности внедрению курсов «Глобальные компетенции» с целью создания такого образования, которое будет не только давать знания, но и формировать умения применять их в жизни.

Функциональная грамотность на ступени общего образования рассматривается как метапредметный образовательный результат. Уровень образованности подразумевает использование полученных знаний для решения актуальных проблем обучения и общения, социального и личностного взаимодействия. Функциональная грамотность способствует адекватному и продуктивному выбору программ профессионального образования, помогает решать бытовые задачи, взаимодействовать с людьми, организовывать деловые контакты, выбирать программы досуга, ответственно относиться к обязанностям гражданина, ориентироваться в культурном пространстве, взаимодействовать с природной средой. Функциональная грамотность определяет готовность к выполнению социальных ролей избирателя, потребителя, члена семьи, студента. Функциональная грамотность позволяет использовать имеющиеся навыки при организации разных видов путешествий, облегчает контакты с различными социальными структурами и организациями.

Главная идея исследовательского проекта состоит в соотнесении знаний умений и навыков, приобретаемых обучаемыми с компетенциями студентов педагогических специальностей вузов (на базе Университета Шакарима г. Семей) и учителей общеобразовательных учебных заведений г. Семей и школ Абайской (ранее ВКО) области.

Результаты опроса студентов педагогических специальностей и учителей школ сельской местности показали:

- 66% имеют представление о том, что такое функциональная грамотность;
- 66 % считают, что данное направление в педагогике необходимо осуществлять и в школе, и в вузе;
- 66 % предполагают, что формировать функциональную грамотность можно на уроках казахского языка, русского языка, математики
- 83% не смогут разработать задания по формированию функциональной грамотности, а 16% затрудняются это сделать;
- 55% затрудняются ответить, какие методы и приемы можно использовать при формировании функциональной грамотности;
- 100% признают необходимость методической помощи в организации работы по формированию функциональной грамотности учащихся;
- комфортными формами получения методической помощи признают – ворк-шопы, мастерские, мастер-классы.

Таким образом, в данной ситуации большая ответственность ложится на школу, которая закладывает основы функциональной грамотности обучающегося и формирует его мотивацию на учебу. Подготовка функционально грамотных школьников с высоким уровнем амбиций и высокой образовательной активностью – это условие социально-экономического развития страны, показатель качества образования.

Литература

1. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / под ред. А.А. Леонтьева. – М.: Баласс, 2003. – С. 35.

2. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Икар, 2009. 448 с., С. 342.
3. Виноградова Н.Ф., Кочурова Е.Э., Кузнецова М.И. и др. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя / под ред. Н.Ф. Виноградовой. М.: Российский учебник: Вентана-Граф, 2018. 288 с., с. 16-17

ҒТАХР:14.25.09

А.О. Тоқсамбаева, У.М. Бердикенов
«Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті» КЕАҚ,
ualikhanb@mfil.ru

ОҚУ МЕН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ФУНКЦИОНАЛЬДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕГЕН НЕ?

Бүгінгі таңда жаңартылған білім форматында білім беру үдерісіндегі жиі пайдаланылып жүрген ұғым – Функциональдық сауаттылық. Функциональдық сауаттылық деген не? Осы сұрақтың жауабын іздестіріп көрейік.

Даму тарихына келетін болсақ, «Функциональдық сауаттылық» ұғымы алғаш рет өткен ғасырдың 60-шы жылдары ЮНЕСКО құжаттарында пайда болды және кейіннен зерттеушілердің қолдануына енді. 1990 жылы ЮНЕСКО бойынша халықаралық сауаттылық жылы болып жарияланады. БҰҰ 2003-2012 жылдарды бұл ұғымның кең аясында сауаттылықтың он жылы деп жариялаған болатын.

Функциональдық сауаттылық, кеңінен алғанда, білім берудің (бірінші кезекте жалпы білім беруді) көп жоспарлы адамзат қызметімен байланысын біріктіретін тұлғаның әлеуметтік бағдарлану тәсілі ретінде түсіндіріледі.

«Функциональдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесінің бүгінгі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы және оның алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі өзектілігін арттырып отыр. Функциональдық сауаттылық – адамның ортаға тез бейімделіп, қарымқатынасқа түсе алу қабілеті мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Функциональдық сауаттылық тұлғаның бүгінгі еңбек нарығында бәсекеге түсе алуға қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Дегенмен функциональдық сауаттылық білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Демек функциональдық сауаттылық тұлғаның сапалық сипатын арттыру тұрғысынан қарағанда жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданылады.

Міне-сұрақтың жауабы. Ал біз функциональдық сауаттылық ұғымының өзін күрделендіріп, арнасын бұрып жібергендейміз. Неге? Ол қалай? деген сұрақ туындағаны заңдылық. Мәселен, мектептерде көбіне мынандай тақырыппен жұмыс жасалады: «Жазу арқылы немесе оқу арқылы баланың функциональдық сауаттылығын дамыту».

Естір құлаққа керемет тақырып. Ал іс жүзінде, яғни оқу мен оқыту үдерісінде ол не берді? Тағы сол бір жақты оқытуды ғана жетелейді. Ал оқуға әсері қандай?

Жалпы бұл ұғым 2015 жылы 15 жастағы балаларды Халықаралық PISA зерттеу кезеңінде мектептің оқыту үдерісіне келді. Мектептердің барлығы оқушыны қай пәннен дайындаймыз деп, әуреге түсті. Ал ПИЗА тапсырмалары мүлде басқа форматта келді. Сосын ҰБТ-ге екі пән енді. «Оқу сауаттылығы» мен «Математикалық сауаттылық». Осы жердегі қайшылықты қараңыз. Ешкім балаға оқыту үдерісінде оның не пән екенін түсіндіре алмадық па деген ойға қалам. Неге дейсіз ғой? ҰБТ бес пәннен тапсырамыз, үш негізгі пәннің екеуі

«Оқу сауаттылығы» мен «Математикалық сауаттылық». Жақсы. Егер ол пән болса, онда ол неге типтік бағдарламада, мектепте оқытылатын пәндер тізімінде жоқ?

Ал егер онда жоқ болса, одан неге сынақ тапсырады? Сұрақтың жауабы ешкімді қызықтырып жатқан жоқ.

Енді біз осыны түсіндіруге тырысайық. Себебі, мен 30 жыл мектепте ұстаздық қызмет атқарып келем. 7 жыл болды оқушыларды Оқу сауаттылығынан дайындап келемін.

Алғашқы сабақта «Оқу сауаттылығы» қандай пән десең, оқушы жауабы: Қазақ тілі, Әдебиет т.б.

Ал, ақиқатында, «Оқу сауаттылығы», «Математикалық сауаттылық» деген пән емес. Міне, осы жерде баяндаманың басында, жалпы мазмұнында көтеріп отырған мәселенің шешіміне жол ашылады, яғни «оқу мен оқыту үдерісіндегі функциональдық сауаттылық деген не?» сауалына жауапқа әкеледі.

Ол үшін негізгі сауалға жауап берейін:

1. Функциональдық сауаттылық деген не?
2. Оның қандай түрлері бар?
3. Оқу мен оқыту үдерісінде қалай пайдаланамыз?

Алғашқы сауалдың жауабын ешқандай ғылыми тұрғыдан сараламай, қарапайым түсіндіріп көрейін. Бірінші, «Оқу» мен «Оқытудың» арасын ажыратайық. «Оқу» балаға қатысты, ал «Оқыту» мұғалімге қатысты ұғым екенін түсіну керек.

Ал біз «оқуға» емес «оқытуға» көңіл бөліп кеттік. Яғни, мұғалім бүкіл білім берудің толыққанды билеушісі болды. Дұрыс дейік.

Онда, мұғалімнің функциональдық сауаттылығы дегенге келейік. Ол үшін осы ұғымның өзін талдайық. Ал оның анықтамасын кітаптан, ғаламтордан іздесең, бала түгіл өзін ұғынуға ауыр ғылыми контеттерге, Әуезовше айтсақ, «жұрнақтарға» кездесеміз. Ал біздің практик ретінде жауабымыз қарапайым. Ол үшін «функциональдық» сөзінің негізіне тоқталайықшы. «Функция» деген не? «Белгілі бір субектінің не объектінің қызметі». Олай болса, мұғалімнің «функциональдық сауаттылығы» «мұғалімнің қызметтік сауаттылығы» деген шықты. Енді математикадағы күрделі функция қарапайымдалды. Сонда мұғалімнің қызметі не? Білім беру, оқыту үдерісін жүргізу. Ендеше, «мұғалімнің функциональдық сауаттылығы» мұғалімнің білім берудегі сауаттылығы боп шықпақ.

Ал «оқушының функциональдық сауаттылығы» деген де осының негізінде түсіндіріледі. Оқушының қызметтік сауаттылығы деген ұғым кез келген адамның ойында «оның қызметі не?» деген сұрақ арқылы айқындалады. Ол -білім алу, оқу. Демек, «оқушының функциональдық сауаттылығы» деген оның оқу мен білім алудағы өзіне тиімді жолы, білім алуға қолайлы жағдай қалыптастыру дегенге әкеледі.

Ендеше, жоғарыда айтылған «оқытуға» ғана басымдық берсек, «оқуға» шектеу қойылмақ. Яғни, біз білім алуда оқушының өзіне сол білімді өзіне жеңіл, тиімді қабылдауына мүмкіндік беруіміз керек.

Неге? Оған жауапты М. Дулатұлының «Қирағат» кітабына жазған алғы сөзден табамыз. «Балаларды,-дейді ол,-оқыту өз алдына бір ғылым. Ғылым-педагогика. Мектеп программасында бірінші орын алған нәрсе қирағат, баяндап оқыту. Қирағаттың мақсатын түсінбеген мұғалім үміт еткен пайданы бере алмайды. Балаға оқыған нәрсесі жайлы ойлануға, оның мағынасын, қасиетін сездіруге үйретпек керек. Бала оқыған нәрселерін бір-біріне ұйқастырып ойлануына, жадында қалдыруға әрекеттену керек» [М.Дулатов «Қирағат» 1924 ж. Орынбор]

Бұл дегеніңіз бала кез келген алған ақпаратты өзіндік көзқарас білдіріп, талдап, ойын айта білуі керек дегені. Біз сонда ғана бала алған ақпаратты мәңгі жанында сақтайды, уақытша жаттамайды. Міне, бұл қазіргі керемет қылып айтып жүрген Выготскийдің «ЖАДА» дегені. (жақын арадағы даму айлағы). Ал енді баланың өз айтуын үйрету үшін осы тұжырымды енгізудің орнына Абайша түсіндіруге болатын еді. «НАДАН» дегенді түсіндірсек болды ғой. Надан деген кім? (талдаймын). Міне, бала өз ойын айта алса, өзінше талдай алса, пікір қалыптастыра алса, оның функциональдық сауаттылығы дамиды еді.

Себебі, функциональдық сауаттылықтың түрлері деген ұғымды саралағанда барып барлық сұрақтың шешімі табылмақ.

Оның үш түрі берілген. Олар:

1. Оқу сауаттылығы
2. Математикалық сауаттылық
3. Ғылыми-жаратылыстану сауаттылығы.

Ал практик ретінде біз бұған тағы бір түрін қосқымыз келеді. Ол заманауи креативтік, яғни сыни өзіндік көзқарасын ұсыну сауаттылығы. Бұл түрін қосуға негіз болған дүние-оқушы өзі қабылдап алатын кез келген ақпаратты өзінше талдай алу, пікірге көзқарас білдіру дағдылары. Бұл оқушыны «оқу» үдерісінің толыққанды егесі етпек.

Нәтижесі: бала ақпаратты жалаңжаттанды қабылдамайды, оны өзіндік көзқараспен талдап, ой білдіріп, саралап қабылдауына әсер етеді. Ал ол өз кезеңінде осы білімнің баланың есінде қалып, ЖАДА-ның дамуына ықпал етпек.

Ендігі кезекте біз тіл маманы болғандықтан «Оқу сауаттылығы» дегенді алып, тереңірек тоқталғымыз келеді. Оқу сауаттылығы дегеніміз- кез келген ақпаратты оқу арқылы қажетті білімді алу. Ендеше, оқу арқылы білім алу жоғарыда айтқандай, қазақ тілі мен әдебиетке ғана қажет пе? Жоқ, мектеп бағдарламасындағы 90 пайыз пәнде оқу арқылы қабылдайтын білім бар. Ендеше неге оқу сауаттылығы тіл мен әдебиет болуы керек? Жалпы пән болуы керек. Демек «оқу сауаттылығы», «математикалық сауаттылық», «ғылыми – жаратылыстану сауаттылығы» -бұлар: пән емес, білім алудың, ақпаратты меңгерудің әдіс-тәсілдері болмақ. Бағанағы төртіншісін қосуыма да осы себеп болды.

Ал, қош, енді осы жалпы функциональдық сауаттылықты ықшамдап, қарапайымдап әкелгенде бұл- білім берудегі мұғалімнің, білім алудағы оқушының өзіне тиімді жолдары болып шықты. Ал егер оны әлі де, жазу, сөйлеу тілі арқылы қалыптастырамыз десек, үлкен қателікке ұрынарымыз сөзсіз. Себебі ол жағынан оқушылар бізден көш ілгері дамып кеткен. Мысалы, бала кез келген мұғалімнен артық тіл біледі, сол тілде сөйлейді, жаза алады. Солай, ма? Ендеше біз бұл өлшеммен ,түсінікпен қарасақ, деңгейіміз тең болмайды. Сондықтан, балаларға сол бойындағы қабілеттерін ,артықшылықтарын білім алу, яғни, «оқу» мен «оқыту» үдерісінде , кез келген өзгермелі қоғамға, ортаға бейімделуде тиімді пайдалануға көмектесу.

Жалпы, «оқушылардың функциональдық сауаттылығы – алған білімді өмірлік міндеттерді шешу, мақсатқа жету үшін пайдалану» (1958жыл ЮНЕСКО құжатындағы анықтама. «PISA ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУІ » әдістемелік құралы .Астана ҰББСБО 2013 жыл)

Ал бүгінгі оқушының ,әсіресе мектеп бітірушілердің мақсат,міндеті –ҰБТ-ді жақсы тапсырып, мамандығына түсу. Ал бүгінгі конференция тақырыбы оқу орындарында функциональдық сауаттылықты қалыптастыру. Ал енді қараңыз, ҰБТ-да сауаттылықтың екі түрін пән деп береді, ол мектеп бағдарламасында жоқ, ал түлек соны тапсыруы керек. Сонда не ғылым-білім министрлігі ҰБТ-ге ойланбай енгізді ме, жоқ оқу-ағарту министрлігі мектепке осы пәнде енгізуді ойланбады ма? Жоқ, екеуінікі де, дұрыс, бір бағытта , бірақ соның практикалық жағы зерделеуді қажет етіп отыр. Міне сол себепті де баяндамамды осы бағытта жасап отырмын.Яғни оқу сауаттылығы жеке мән-мәтін ретінде бар, сондай-ақ ҰБТ-дің барлық пәнінде кездеседі. Мысалы Қазақстан тарихында жалпы 20 сұрақтың 10-ы тест. 10-ы екі мән-мәтіннен, таңдау пәндерінде де солай мән-мәтіннен 5 сұрақ бар. Сонда көрдіңіздер ме, оқу сауаттылығы пән емес, ақпаратты оқу арқылы дұрыс меңгеріп, қабылдап, берілген сұрақтың жауабын табу деген сөз.

Ал енді Оқу сауаттылығына тоқталсам ондағы негізгі контент-Мәтін. Оқушы үш мәтінмен жұмыс жасайды. Әр мәтінде 5 сұрақтан 15 сұрақ. Бала осы үш мәтінмен жұмысты мектептегі өлшемді уақыт бойынша орындап, 80% -дық нәтиже көрсетеді. Жаман емес, әрине, бірақ өздері соған шаршап, әрі уақыт жібереді. Ондағы негізгі ойды, мазмұнды түсінуі қиындайды. Ал бұл ҰБТ-гі ғана емес бүкіл оқу үдерісіндегі қиындық. Себебі, оқушы

мектептегі 80% пәнді оқу арқылы меңгеретінін ұмытпайық. (география, тарих, әдебиет, биология, химия, информатика тіпті, математика. Физика т.б)

Міне, осыларды меңгеру үшін олар Оқу сауаттылығының сырын, оның қалай жүзеге асу механизмін меңгеру керек. Біз Сіздерге бүгін тек мәтінмен жұмысты ғана көрсетейік. Назар аударсаңыздар.

Әдебиеттер

1. «Оқу сауаттылығы» оқу құралы. Алматы 2021 ж.
2. Қазақ тілі 10-сынып. «Арман-ПВ» 2019 ж.
3. Қазақ тілі 11-сынып «Арман-ПВ» 2020 ж.
4. «Қазақ тілі» ҰБТ-ге арналған оқу-әдістемелік құралы алматы 2021 ж.

МРНТИ: 14.35.09

Г.Б. Григорьева

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
grigala1010@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ – ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ТРЕНД ИЛИ ВЕЯНИЕ МОДЫ?

Функциональная грамотность – это способность человека использовать приобретенные знания и навыки в условиях его взаимодействия с социумом (оформить счет в банке, прочитать инструкцию, заполнить анкету обратной связи и т.д.), то есть это тот уровень грамотности, который дает человеку возможность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней [1].

Функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений [2].

Вопрос о функциональной грамотности обозначился в 60-ые годы 20 в. в связи с необходимостью ликвидации функциональной неграмотности взрослого населения.

Цель образования – формирование и развитие образованной, творческой, компетентной и конкурентоспособной личности, способной жить в динамично развивающейся среде, готовой к самоактуализации как в своих собственных интересах, так и в интересах общества.

Образование признано одним из важнейших приоритетов долгосрочной Стратегии "Казахстан – 2030". Общей целью образовательных реформ в Казахстане является адаптация системы образования к новой социально-экономической среде. Президентом Казахстана была также поставлена задача о вхождении республики в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира. Совершенствование системы образования играет важную роль в достижении этой цели [3]

Мировым педагогическим сообществом разработаны международные тесты PIRLS, TIMSS, PISA, которые служат целевыми показателями качества образования страны и отражены в Государственной программе развития образования:

- международное исследование качества чтения и понимания текстов PIRLS;
- международное исследование качества математического и естественнонаучного образования TIMSS;
- уровень функциональной грамотности в международном исследовании PISA.

Особый интерес представляет исследование PISA – Международная оценка образовательных достижений учащихся (Programme for International Student Assessment).

В этой программе впервые реализуется компетентностный подход в оценке образовательных достижений.

Исследование PISA ставит своей целью проверку подготовки молодежи к «взрослой» жизни, что отличает его от других международных исследований.

PISA – тест, оценивающий функциональную грамотность школьников в разных странах мира и умение применять знания на практике. Проходит раз в три года. В тесте участвуют подростки в возрасте 15 лет. Был разработан в 1997 году, впервые прошёл в 2000 году. Тест проводит Организация экономического сотрудничества и развития в консорциуме с ведущими международными научными организациями, при участии национальных центров

PISA представляет функциональную грамотность в виде следующих составляющих:

- грамотность в чтении (читательская грамотность) — способность человека к пониманию письменных текстов и рефлексии на них, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества;

- грамотность в математике (математическая грамотность) — способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину;

- грамотность в области естествознания (естественнонаучная грамотность) — способность использовать естественно-научные знания для выделения в реальных ситуациях проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах. Эти выводы необходимы для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, и для принятия соответствующего решения.

С 2012 года отдельным направлением оценки была включена финансовая грамотность, которая подразумевает знание и понимание финансовых понятий и финансовых рисков, а также навыки, мотивацию и уверенность, необходимые для принятия эффективных решений в разнообразных финансовых ситуациях, способствующих улучшению финансового благополучия личности и общества, а также возможности участия в экономической жизни

С 2018 года в исследовании выделено еще направление – глобальные компетенции.

Под глобальными компетенциями в исследовании PISA понимаются способности:

- критически рассматривать с различных точек зрения проблемы глобального характера и межкультурного взаимодействия;

- осознавать, как культурные, религиозные, политические, расовые и иные различия влияют на восприятие, суждения и взгляды людей;

- вступать в открытое, уважительное и эффективное взаимодействие с другими людьми на основе разделяемого всеми уважения к человеческому достоинству.

С 2021 года исследованию подвергается креативное мышление пятнадцатилетних учащихся.

Казахстанские учащиеся принимают участие в международном исследовании PISA с 2009 года.

Результаты по грамотности чтения: 2009 г. – 390 баллов (59 место); 2012 г. – 393 баллов (63 место).

По результатам PISA Республика Казахстан значительно отстает от других стран, особенно в чтении. Страны с уровнем дохода на душу населения, сравнимым с Казахстаном (в частности, Турция и Россия), показали намного более высокую успеваемость по математике, естествознанию и чтению. Что самое важное, по оценкам в чтении Казахстан все еще отстает на один год обучения от среднего значения по ЕЦА и почти на два года

обучения в целом. Государственные расходы на образование - самые низкие среди других стран-участниц PISA 2012, вероятно, это и ограничивает потенциал страны в обеспечении эффективного всеобщего обучения [4].

В 2015 г. в общем зачете средний балл Казахстана в направлении читательская грамотность составил 427 баллов (52 место из 72). Самые высокие читательские компетенции демонстрируют участники таких стран как Сингапур (535 баллов), Гонконг (527 баллов) и Канада (527 баллов) [5].

Средний балл Казахстана в PISA-2018 по читательской грамотности составил 387 баллов, математической – 423 балла и естественнонаучной – 397 баллов.

Показатели намного ниже среднего по ОЭСР (чтение – 487, математика – 489 и естествознание – 489).

По сравнению с результатами в PISA-2009 в 2012 г. отмечается снижение. С PISA-2009 – на 3 балла по чтению и естествознанию, но при этом значительное улучшение на 18 баллов по математике.

В 2018 г. по читательской грамотности Казахстан откатился назад: 387 баллов. Это 69-е место из 78.

В PISA 2021 года приняли участие подростки, обучающиеся по обновленной программе обучения. Тестирование проводилось в 2022 г. в связи с карантинными мерами в период коронавирусной инфекции.

В 2022 году МОН РК запланировало комплекс мероприятий по развитию функциональной грамотности учащихся казахстанских школ, в частности внедрению курсов «Глобальные компетенции» с целью создания такого образования, которое будет не только давать знания, но и формировать умения применять их в жизни [6].

Определение функциональной грамотности в исследовании PISA заложено в основном вопросе, на который отвечает исследование: «Обладают ли учащиеся 15-летнего возраста, получившие обязательное общее образование, знаниями и умениями, необходимыми им для полноценного функционирования в современном обществе, т.е. для решения широкого диапазона задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений?».

Образование в Казахстане должно стать полноценно полиязычным для формирования личности, способной к активной деятельности в многонациональной поликультурной среде, обладающей развитым чувством уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми разных национальностей и вероисповеданий.

Работа по развитию функциональной грамотности в условиях полиязычной и поликультурной среды обогатит участников образовательного процесса и поможет сформировать полноценную личность, легко решающую повседневные вопросы в области социально-культурной среды.

Задача развития функциональной грамотности может реально стать объединяющим, интегрирующим началом для преподавателей разных предметов, всех педагогов одной образовательной организации, школ, реализующих передовые образовательные практики.

Такая интеграция объективно будет способствовать преодолению серьезного, существующего годами противоречия между традиционно реализующимся предметным преподаванием и достаточно выраженной разрозненностью образовательных результатов, формирующихся в рамках отдельных предметов, и задачей целостного и гармоничного развития ребенка в его подготовке к реальной жизни.

Современному учителю необходимо иметь возможность и шанс разобраться в принципах конструирования заданий, ему надо уметь самостоятельно их составлять в зависимости от развиваемой компетенции, контекста, дидактической единицы предметного содержания, индивидуальных особенностей ученика и т.д. Владение такими инструментами позволит готовому к переменам учителю выходить на новое качество образования

Литература

- 1.Вершловский С.Г., Матюшкина М.Д. Функциональная грамотность выпускников школ//Социологические исследования, № 5, 2007. С. 140-144.
- 2.Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / под ред. А.А. Леонтьева. М.: Баласс, 2003. С. 35.
3. Государственная программа развития образования РК на 2011-2020 г.г.
4. результаты ПИЗа 2009, 2012 г..pdf
5. <https://kulanabb.kz/wp-content/uploads/2022/10/2.-Natsionalnyy-otchet-Osnovnye-rezultaty-mezhdunarodnogo-issledovaniya-pisa-2015-rus.pdf>
6. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2021-2022 учебном году». – Нур-Султан: НАО имени Ы. Алтынсарина, 2021. – 338 с.https://kacharschool1-edu.kz/images-new/normativ_baza/IMP-2021-2022-.pdf

МРНТИ: 14.35.09

А.М. Сексенбаева , М.К. Биахметова , Б.Т. Салихова

Семей қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі
seksenbaeva_aklima@sm.nis.edu.kz

ӘЛЕУМЕТТІК ЖОБАЛАРДЫ ЖОСПАРЛАУ МЕН ӨТКІЗУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ

Қазіргі уақытта күннен күнге білім жүйесі өзгеру үстінде. Оған себеп халықаралық білім жүйесінің негіздеріне сәйкес өзгертіліп, бағытталуы. Халықаралық білім беру талаптарына сәйкес оқушылардың функционалдық сауаттылығы басты орынға қойылған. Бәсекеге сай, шығармашыл тұлғаны тәрбиелеу үшін, бірінші кезекте функционалды сауаттылығын дамыту өте маңызды.

Функционалдык қабілеттердің жоғары дәрежеде дамуын адамның қоғамдық істерге белсене араласып, өзін өзі дамытуы мен мақсат қоя білуі, бойындағы потенциалын барынша ашуы деп білеміз. Яғни, біздің қоғамға функционалды сауатты, нәтижелерге жете алатын, әлеуметтік жағынан белсенді, жауапты азамат қажет.

Функционалды сауаттылық – бір ғана пәнді емес, барлық пәндерді қамтитындықтан әр түрлі сипатқа ие.

Олай болса, функционалдык сауаттылықтың аздығын неден байқай аламыз? Егер адам, қоршаған ортадағы құбылыстардың мәнін түсінбесе, жұмысын ауыстырған уақытта, жаңа технологияларды игере алмаса, жаңа сызбалар мен ақпаратты түсінбесе, ұялы телефон мен банкоматтарды пайдалана алмаған жағдайда білуге болады. Бұл үшін адамның жай ғана оқуы жеткіліксіз, ол оқыған мәтінді түсініп, сызбалардағы нұсқаулықты түсіне алуы қажет, сонымен қатар оны пайдалана алу, іске жарату сауаттылығын айтамыз.

Яғни, функционалды сауатты адам

- өз әрекеттерін басқара алатын, басқалармен оңай әрекеттесе алатын, қоғам құндылықтарына сәйкес әрекет ететін тұлға
- шешім қабылдау барысында өзіне сенімді, өздігінен әрекет ететін
- өз шешімі үшін жауап бере алатын
- өзі үшін және жақындарының әрекеттеріне жауап бере алатын, қамқор бола алатын
- оқу, үйрену дағдылары қалыптасқан, үнемі ізденісте болатын
- әр түрлі құзырлыққа ие, өз пәні бойынша және жалпы көптеген білім салалары бойынша сауатты

- кез келген шиеленіскен жағдайлардан шешім таба алатын, шешім шығарудан қашпайтын
- кез келген жаңа ортаға тез сіңіп, өзін еркін ұстап, сол ортаға әсер ете алу қабілеті бар
- жазба және ауыз тілдерін жоғары дәрежеде меңгерген, адамдармен әрекеттесіп, өз дегенің дәлелдей алатын
- заманауи ақпарат құралдарын меңгерген тұлғаны айтамыз

Оқушылардың бойында функционалдық сауаттылықтың дамуына келесі факторлар әсер етеді:

1. білім беру бағдарламаларының құрылымы;
2. оқу әдістері мен нысандары;
3. оқушыларды бағалау әдістері;
4. қосымша білім беру мен мектептен тыс іс-шаралар, үйірмелер;
5. мектепті басқару моделі;
6. білім беру ортасының қауіпсіз болуы, әрі кез-келген тың идеяларды қабылдап, кез келген оқушыға тең көзқараста қарау, құрметтеу;
7. ата-аналардың оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде белсенді болуы.

Функционалды сауаттылықтың көптеген түрлері кездеседі, түрлі салаларға байланысты, жіктейміз: оқу сауаттылығы; математикалық сауаттылық; жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылық; жаһандық құзыреттілік; қаржылық сауаттылық пен креативті ойлау.

Осының ішінде біз тәрбие жұмысымен тікелей айналысатындықтан, оқушылардың бойында креативті ойлау мен шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуды көздедік. Осы орайда креативті ойлау дағдыларын дамыту үшін бірнеше тапсырмалар берген болатынбыз. Бірінші кезекте, әлеуметтік акция өткізу идеясы келді. Әлеуметтік жоба координаторлары арасынан осы жобаға қатысқысы келетін адамдар бөлініп, арнайы чат құрды.

Ең бірінші кезекте, жаңа ұжымдасқан топ мүшелері мектеп кітапханасынан «Кради, как художник» атты кітапты алып оқыды. Екінші кезекте, акцияның жоспарын құру, атын қойып, логотип жасау болды. Бұл акция оқушылардың шешімі бойынша, ақпан айын өз өзіне қамқорлық айы деп атады. Мектептегі барлық адамдар үшін жағымды, позитивті орта құруды мақсат еткен, кішігірім қауымдастық қалыптасты. Олар өздерін және осы айды MOLIO деп атап, инста парақшасын ашты.

Өз ойларынан әр түрлі хабарламалар жазды, шығармашылық ойлау дағдыларын дамытты, хабарландыруды дұрыс жазу үшін, көптеген үлгілермен танысты. Сонымен қатар, Canva бағдарламасында логотиптер құрастырып, үздігін таңдады. Бұл ретте біз оқушылардың бойында креативті ойлау дағдыларын байқай аламыз, оқушылар өздігінен түрлі креативті тапсырмалар құрастыра алады, мәтіндер жаза алады, сонымен қатар әлеуметтік желілер мен ұялы телефон мүмкіндіктерін еркін меңгерген. Яғни, бұл топта жұмыс істеген оқушылардың функционалдық сауаттылығы жақсы дамыған.

Креативті ойлау қабілеті бар адамдар қай кезде болмасын өте бағалы. Жапонияда мысалы, Кайдзен әдісін қолданып, кез келген үрдісті оңай әрі жеңіл орындауға тырысады. Креативті ойлай білетін адам, кез келген жағдайларда шешім таба алады, еш жерде жоқ жаңа идеялар құрастырып, оларды орындайды. Сабақ барысында «Ойлаудың алты шляпасы» әдістемелерін қолдана аламыз. Осы шаралар аяқталысымен, оқушылардан кері байланыс алынатын болады, ал әзірге креативті ойлауды анықтау бойынша Торренс тестін оқушыларға ұсындық. Торренс тесті көмегімен креативті ойлаудың оқушыларда қаншалықты дамығанын көре аламыз.

Тест нәтижесі бойынша оқушылар 60-65 балл жинап, креативті ойлаулары жоғары дәрежеде дамығаны байқалды. Тестіні орындауға бес минут уақыт берілді. Әрине, бұл жұмыстар осымен тоқтап қалмайды. Оқушылардың бойында функционалдық сауаттылық пен икемді дағдыларды дамыту тәрбие жұмысындағы жылдық жоспарына сәйкес жүргізіле бермек. Олай болса, ең басты мақсатымыз бәсекеге қабылетті, өзіне сенімді тұлғаны тәрбиелеу екенін естен шығармағанымыз жөн.

Әдебиеттер

1. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / под ред. А. А. Леонтьева. – М.: Баласс, 2003. – С. 35.
2. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Икар, 2009. 448 с., С. 342.
3. Виноградова Н. Ф., Кочурова Е. Э., Кузнецова М. И. и др. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя / под ред. Н. Ф. Виноградовой. М.: Российский учебник: Вентана-Граф, 2018. 288 с., с. 16–17
4. Вершловский С. Г., Матюшкина М. Д. Функциональная грамотность выпускников школ // СОЦИС. 2007. № 5. С. 140–145.
5. Рудик Г.А., Жайтапова А.А., Стог С.Г. Функциональная грамотность – императив времени // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. 2014. № 1. Т. 12. С. 263-269.

1 СЕКЦИЯ: МЕКТЕП ПЕН ЖОО-ДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

СЕКЦИЯ 1: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ

МРНТИ: 14.01.11

М.Г. Назарова, А. Мереке
НАО «Карагандинский университет имени Е.А. Букетова»
mereke.aiym1811@gmail.com

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ

О функциональной грамотности сегодня говорят всё больше. Ведь современному обществу требуются люди, умеющие быстро адаптироваться к изменениям. Функциональная грамотность – это способность применять знания, полученные в школе, для решения повседневных задач. Функционально грамотная личность – это личность, которая способна использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

На развитие функциональной грамотности учащихся влияют следующие факторы:

- 1) содержание образования (национальные стандарты, учебные программы);
- 2) формы и методы обучения;
- 3) система диагностики и оценки учебных достижений обучающихся;
- 4) программы внешкольного, дополнительного образования;
- 5) модель управления школой (общественно – государственная форма, высокий уровень автономии школ в регулировании учебного плана);
- 6) наличие дружелюбной образовательной среды, основанной на принципах партнерства со всеми заинтересованными сторонами;
- 7) активная роль родителей в процессе обучения и воспитания детей.

В этом плане учителям необходимо продумать этапы работы по активизации функциональной грамотности школьников. И наиболее эффективными для развития функциональной грамотности являются работа в группах, парах, ролевые и метод проектов. Формирование функциональной грамотности – это непростой процесс, который требует от учителя использования современных форм и методов обучения. Применяя эти формы и методы, мы сможем воспитать инициативную, самостоятельно, творчески мыслящую личность.

Во всем мире современное общее образование направлено на развитие личности учащихся, обеспечение результатов обучения, необходимых для их социализации, профессионального и личностного самоопределения, готовности к продолжению образования. Поэтому необходимо изменить сложившуюся образовательную практику, сместив ее акцент с воспроизводства знаний на самостоятельный поиск и использование современных технологий и средств, в том числе ИКТ, дающих опыт эффективного мышления и продуктивной деятельности.

Актуальность статьи определяется тем, что в ней рассматриваются изменения в методах подготовки учителей и повышения их квалификации с тем, чтобы они могли овладеть инструментами, необходимыми для развития функциональной грамотности учащихся. Исследователи полагают, что решить эту проблему можно, изменив методику и

тем самым добившись качественно новых результатов обучения школьников и студентов. В то же время я считаю, что необходим более глубокий анализ, который позволил бы учесть понимание учителями функциональной грамотности, их знание инструментов, необходимых для решения этой задачи, и практическую подготовку современных учителей, чтобы они получили новую представление о качестве образования. В статье ставится задача изучить развитие функциональной грамотности школьников и студентов, изменения в методах обучения и пути повышения квалификации современного учителя общеобразовательной школы и профессорско-преподавательского состава педагогического вуза.

Анализируя содержание и качество образовательных достижений школьников, ведущие эксперты отмечают необходимость формирования таких образовательных результатов, которые позволят современному выпускнику школы стать успешными в жизни, в профессиональной деятельности. Результаты исследования убеждают, что сегодня важна способность школьника ориентироваться в потоке информации, находить правильные решения для возникающих проблем и ситуаций, а объем знаний не имеет особого значения. В результате исследований доказано, что качество образовательных результатов современного школьника, студента оценивается через его функциональную грамотность.

Вместе с тем, результаты исследования указывают на необходимость перемен в общем и высшем педагогическом образовании. Очевидно, что для развития функциональной грамотности актуальны современные подходы и соответствующие им интерактивные методы, слабо используемые в современном образовательном процессе, как в школе, так и в университете при подготовке педагогов. Оперативность, прочность и осознанность предметных знаний обеспечивают формирование функциональной грамотности обучающегося как целостной интегральной характеристики личности, ее способности иметь гражданскую позицию в определенной сфере деятельности и науки. В настоящее время функциональная грамотность представляет собой трамплин для успешной самореализации в обществе.

Согласно, Всемирной Декларации «Образование для всех», образование должно удовлетворять важнейшие образовательные потребности личности. Это потребности, в свою очередь, включают в себя усвоение базовых образовательных навыков, таких как: грамотность, способность производить исчисления, выражать свои мысли устно, решать проблемные ситуации, и усвоение базового содержания образования (включая знания, ценности и представления), необходимые личности для того, чтобы быть способной выживать; развивать свои способности; вести достойный образ жизни; активно участвовать в развитии общества; принимать нестандартные решения; продолжать образование [1]. Исходя из этой декларации, в широком понимании важнейшими функциями базового образования является обеспечение прочной базы для дальнейшего обучения и усвоения наиболее значимых навыков для конструктивного поведения в контексте социальных отношений [2]. Таким образом, введенное международным сообществом понятие «базовое образование», по сути, сопряжено с пониманием функционального образования как обеспечивающим основу для непрерывного («пожизненного») образования человека.

Важно, что грамотность/функциональная грамотность «обеспечивает равные стартовые возможности для каждого, поскольку социальная справедливость требует, чтобы они были равными для всех людей независимо от их индивидуальных различий», и ее важнейшей педагогической характеристикой является «доступность овладения ею для всех и каждого, исключая необратимые случаи тяжелой патологии в физическом и психическом развитии человека» [3]. Отсюда можно говорить об реабилитационной функции функциональной грамотности.

В современных условиях процесс овладения компонентами функциональной грамотности продолжается практически всю жизнь. Понятие «функциональная грамотность» рассматривается в педагогической науке в рамках компетентного подхода, что определяет значимость рассматриваемой проблемы. Формирование функциональной

грамотности студентов является основой для дальнейшего развития учебно-познавательной компетентности будущих профессионалов [4].

Литература

1. Рождественская, Логвина Формирование навыков функционального чтения: Пособие для учителей. Курс для учителей русского языка как родного (II-III ступень обучения) [Электронный ресурс] // Тартуский университет, Нарвский филиал. Нарва, 2012. Режим доступа:<http://www.narva.ut.ee/sites/default/files/ne/materjal.pdf>.
2. Фролова П.И. Формирование функциональной грамотности как основа развития учебно-познавательной компетентности студентов технического вуза в процессе изучения гуманитарных дисциплин: монография. – Омск: СибАДИ, 2012. – 196 с.

МРНТИ:14.01.11

М.Г. Назарова, М. Махметов, А. Турысбеков
НАО «Карагандинский университет имени Е.А.Букетова»
mirasbek.makhmetov@mail.ru

ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА В РАЗНЫХ СТРАНАХ

С раннего детства освоив язык, мы быстро привыкаем к тому, как слова в нашем родном языке отражают объективную реальность. Но разные языки могут очень сильно различаться по своей структуре. Точно также, как рыбы, по всей видимости. Не знает, что они мокрые. Многие носители какого-либо языка. Не знают, что их способ выражения мыслей. Всего лишь один из бесконечного количества способов. И порой эти мысли выражаются настолько по-разному что возникает вопрос: не зависит ли восприятие реальности от языка на котором вы говорите об этой реальности? Разная структура языков. Возьмем простое предложение: отец сказал: Иди сюда. Предложение заявляет, что есть отец, который производил действие говорения в прошлом, указывая, что ребенок должен подойти к нему в локацию здесь. Чего еще желать от языка? Но в английском придется уточнить. О каком отце идет речь? Об одном-единственном, том самом отце или о каком-то случайном прохожем. С большей вероятностью это будет конкретный известный нам отец, поэтому используем определенный артикль “the” вместо артикля “a”, the father said “come here”. Но в немецком Der vater sagte “komme her” это кажется простой вариацией английского предложения но здесь слово “der” который заменяет наше “the” подходит только для существительных мужского рода, если бы предложение было о матери, пришлось бы использовать артикль “die”, а если девочки “das”, которая вообще-то используется для неодушевленных предметов. Слово “сказал” “sagte” подходит только для третьего лица единственного числа, если бы изначально была “ты сказал иди сюда”, то “sagte” превратилось бы в “sagtest”, хотя ни в русском, ни в английском слова меняться не будут, и, наконец, “her” которая означает “сюда” поменяется на “hier” если вы хотите сказать, например, “стой здесь” а не иди сюда, нам это понятно, но в английском и “сюда” и “здесь” это одно и то же слово “here”. Как видно, немецкий даже в простом предложении кажется довольно нагруженным языком, особенно на фоне английского. Тем не менее для немцев их способ изложения вещей также нормален как для нас наш язык, хотя русский во многом считается одним из самых сложных языков в мире, но нагруженность не равно сложности, язык может быть лишён множества деталей, но от того может быть даже сложнее, так на мандаринском китайском “отец сказал: «Иди сюда!» это 父親說去這裡 (Fùqīn shuō qù Zhèlǐ) как и в английском здесь нет маркера, указывающего на пол отца, равным счетом как и специальной формы слова “сказал – shuo”, “я сказал”, “ты сказал”, “он сказал” всегда будет

“shuo”, как и в английском всегда будет “said”. слово “Zhèlì” как и “here” может означать и “сюда” и “здесь”, в зависимости от контекста, но мандаринский даже более лаконичен чем английский. Здесь нет определенных артиклей, а глаголы не имеют времен вообще. Слово “shuo” означает просто “говорить” и предполагается, что контекст подскажет слушателю что действие произошло, например, в прошлом. Несмотря на визуальную сложность китайского языка, большая часть его изучения включает в себя осознанием того, как мало на самом деле нужно сказать чтобы предложение получилось понятным. Там даже “он, она и оно” звучит одинаково, ну хоть и пишется по-разному. А в персидском и финском и пишется, и звучит одинаково. Как видите, равным счетом, как загруженность не означает сложность, так и лаконичность не означает простоту.

Что насчет самого экономичного языка? Он мог бы остаться определенным разговорным диалектом индонезийского языка, который редко существует письменно, но живет на устах миллионов индонезийцев. Например, в диалекте RIAU в Суматре, “*ayam*” означает курица, а “*makan*” кушать, но “*ayam makan*” означает не только “курица кушает” в зависимости от контекста “*ayam makan*” это “курицы кушают”, “какая-то курица кушает”, “конкретная курица кушает”, “конкретная курица покушала”, “кто-то кушает курицу”, “кто-то кушает вместо курицы”, “кто-то кушает вместе с курицей”, “конкретная курица которая кушает прямо сейчас”, “тогда, когда кушает курица” и “там, где кушает курица”. Подразумевается, что если “курица” и “кушание” уместны в определенной ситуации, то все участники беседы так или иначе догадаются что к чему. То есть это как если бы мы говорили “курицы кушать” в любой ситуации. Без контекста непонятно, но в составе предложения, мы бы разобрались.

Итак, мы думаем, что каждый язык даёт своим носителям другой взгляд на мир. Если это правда, то носитель английского языка будет думать о прошлом гораздо чаще носителя китайского, в то время как немец будет думать о движении гораздо чаще американцев или британцев, а в языках таких различий, которые могут повлиять на образ мышления сотни, если не тысячи. Столь интригующая идея была впервые сформулирована антропологом и лингвистом Эдвардом Сепиром в сотрудничестве с лингвистом любителем Бенджамином Уорфом. Позже ее назвали гипотезой Сепира-Уорфа или же гипотезой лингвистической относительности, именно от неё пошло знаменитое высказывание “язык определяет мышление”. Но судьба этой гипотезы крайне неоднозначно, по ходу истории она неоднократно то подтверждалась, то опровергалась. Впрочем, все это ни разу не отменяло интерес научного сообщества, гипотезе доказательств было недостаточно, но сама идея по-прежнему будоражила умы ученых и провоцировала ожесточенные споры. Более сильным противником оказалась “теория универсальной грамматики”, разработанной лингвистом Ноамом Хомским. Это, один из самых цитируемых учёных в мире. Он утверждал, что грамматика универсальна, встроена в человека на генетическом уровне, и действительно, современные исследования показывают наличие специфических речевых центров в мозге, которые развивались эволюционно, и что логично имеют одинаковое строение среди всех людей на планете. Из этого выводится тезис о глубинным единстве всех языков, а все существующие различия признаются поверхностями. Другими словами, у всех языков есть нечто общее, и будучи врожденными для человека, это дает нам возможность овладевать любыми языками.

Таким образом, теория “универсальной грамматики” оказалось противоположной гипотезе “лингвистической относительности”.

Еще одна горячая дискуссия связана с цветом. Среди основных цветов в русском языке присутствуют синий и голубой, а например, в английском, им соответствует только один основной цвет называемый “blue”. Получается, что мы как будто видим два разных цвета там, где англичане видят только один, и различать их помогает наш язык. Возникает интересная теория: что если мы, гораздо хуже видим нечто для описания которого у нас нет слов? Чтобы ответить на этот вопрос исследователь Жюль Дэвидовф отправился в Намибию, там он провел эксперимент в племени Химба, которая говорит на языке, имеющим

определение для синего цвета, и не различающим синий от зеленого. Когда людям племени показали круг с одиннадцатью зелеными квадратами и одним синим, не все смогли выбрать какой из них отличается от остальных, а те, кто разглядели разницу, затратили на это некоторое время, и сделали при этом несколько ошибок. Зато в языке Химба есть большое количество слов для обозначения оттенков зеленого цвета, взглянув на круг зелеными квадратами, один из которых немного другого цвета, они сразу замечают различия, но у западного человека с этим возникают проблемы. По результатам этого эксперимента, ученый пришел к выводу, что не имея слов для определения цвета, нам гораздо сложнее заметить его уникальность. Однако, и этот пример не так прост как кажется, люди которые знают большее название цветов действительно различают их быстрее, но в конечном итоге к различению цветов эта функция зрительного аппарата, который биологически у всех людей работает одинаково. Языковой аппарат здесь является скорее корректирующим, но точно не определяющим фактором.

Но баталии между релятивистами и универсалистами не утихали десятилетиями, ведь с каждым годом появлялось все больше удивительных исследований, которые только укрепляли веру в гипотезу.

В языках мира существуют различные типы ориентации в пространстве, вот три основных: эгоцентричная, географическая и ландшафтная.

Эгоцентричность означает, что все предметы ориентируются относительно говорящего, так мы, например, говорим “справа от меня”, “впереди меня” и так далее. Даже когда мы говорим “слева от дома” мы имеем ввиду то, как мы смотрим на дом, то есть в эгоцентричных языках используют слова типа “право-лево, впереди, сзади, сверху, снизу”. Кроме русского языка к ним относятся: английский, немецкий, французский, да и все широко распространенные языки.

Совсем иначе устроены географическая и ландшафтная ориентация, которая присутствует в довольно экзотических языках. При географической ориентации говорящий располагает все предметы по сторонам света: север, юг, восток и запад, а при ландшафтной ориентации ориентирами выступают наиболее заметные элементы ландшафта: гора, море или же вершина, или подножье холма.

С вывезенными в Голландию представителями народа цельталь проводил эксперименты лингвист Стивен Левинсон.

Оказалось, что индейцы цельталь решают некоторые пространственные задачи лучше голландцев, потому что устанавливают тождества, основываясь на иных пространственных принципах. Голландцы, как и мы, считают тождественными объекты, являющиеся в действительности зеркальными отражениями друг друга. Грубо говоря, если голландцу и индейцу цельталь продемонстрировать два номера в гостинице, расположенные по разные стороны гостиничного коридора, то они увидят их по-разному. Голландец, увидев в обоих номерах кровать слева от двери, а стол - справа, сочтёт, что номера одинаковы. Индеец же цельталь заметит принципиальные различия, ведь кровать в одном номере расположена к северу от двери, а стол – к югу, а в другом номере всё обстоит ровно наоборот. Проблема оказалась в том что, мы не очень понимаем что такое мышление и сознание в принципе, а уж тем более что значит влиять на них.

Были попытки как-то переформулировать гипотезу, сделать ее более проверяемой, но как правило, другие формулировки делали ее менее глобальной, и как вследствие снижали интерес к проблеме. Таким образом, лингвисты отказались рассуждать о малопонятных материях «мышления» и «познания» и ввели некое лингвистическое понятие «языковая картина мира».

Лично нас удивляет столь вопиющая неоднозначность гипотезы лингвистической относительности, иногда оно кажется крайне достоверной, а в других случаях крайне сомнительной. Видимо, именно поэтому существуют две формулировки: «строгая», в которой язык как раз определяет мышление, и «мягкая», в которой язык лишь влияет на

мышление. Если резюмировать, столь большинство ученых сейчас придерживаются скорее мягкой версии гипотезы, когда как строгое является уже слегка наивной, ну и не доказанной.

Литература

1. Звегинцева В. А. Гипотеза Сепира – Уорфа // Новое в лингвистике. – М., 1960. – Вып. 1. С. 111-212. Пинкер Стивен. Язык как инстинкт. – М.: Едиториал УРСС, 2004.
2. Лингвистической относительности гипотеза / А.В. Константинов // Большая российская энциклопедия : [в 35 т.] / гл. Ред. Ю.С. Осипов. – М.: Большая российская энциклопедия, 2004-2017.

МРНТИ: 16.01.45

Н.К. Жуманова

Павлодарский Педагогический Университет имени Әлкей Марғұлана
aiarusha2015kz@mail.ru

THE IMPORTANT OF CRITERION-BASED ASSESSMENT IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

In today's education , finding ways to introduce students to educational, business, creative methods, determines the spiritual and emotional union between the teacher and the student.

Any teacher, before applying the criterion assessment, should fully master its characteristic terminology. Therefore, we need to understand the meaning of the word criterion ourselves.

Criteria-criteria that implement the tasks of training, in particular, a list of actions that students perform in the course of work. One of the main tasks of modern education is to improve the methodology of teaching disciplines, train qualified personnel for these disciplines, and objectively assess students ' knowledge. Therefore, in recent years, one of the main directions of methodological work at the school has become a criterion-based approach to the educational process. enter the name.

Criterion-based assessment technology as one of the modern teaching methods many problems of modern education deciding. Many years of evaluation of the student achievements with the results of other students this is done by comparing and evaluating below there were several disadvantages as shown:

- understandable to students, parents and teachers the actual assessment of the achievement of learning outcomes

- the teacher of each student unified criteria for achieving results on the basis of not the average education of the general class the price is set by focusing on the level of;

- grades for students of the curriculum specific knowledge, skills in individual sections, does not give a clear picture of the acquisition of skills, it is determine the individual learning trajectory of each student

- student in the learning process there is no immediate connection between me and the teacher, this is does not cause students to be motivated to learn.

Parents and students at the beginning of the school year get acquainted with the evaluation criteria for each subject, will be informed. Criteria for student achievements the assessment system provides for the following tasks: decides:

- Each student at different stages of the lesson process determining the level of readiness;

- Not only at the end of the year to master knowledge, dynamics of the development of everyday education definition;

- The student's interest in the lesson, increased activity.Negative against the price lack of attitude;

Systematization, deepening, memory of the student's knowledge storage. Teach the learner to persevere and be patient education;

Difficulties and mistakes in obtaining education, knowledge gaps and their causes definition of;

Monitor the student's learning process and accurately "I don't know," he said. receiving contact information;

Student's assessment of all types of work. (independent work, current assessment, conclusion control, training, homework, creativity, etc.)

Current and generalization of the student's knowledge rating;

Increase the quality of the price.

Monitor the student's learning process and accurately "I don't know," he said. receiving contact information; Student's assessment of all types of work. (independent work, current assessment, conclusion control, training, homework, creativity, etc.) Current and generalization of the student's knowledge rating; Increase the quality of the price.

For teachers: Criteria that lead to a qualitative result to build; Information that can analyze their activities and plan for the future; Improving the quality of teaching; Taking into account the individual characteristics of the student, planning the scope of training for each person; Use different assessment methods; To make the training program more accessible make suggestions.

For students: Use various teaching methods to improve cognitive abilities and thinking; Evaluation criteria for success to understand; Reverse through the evaluation of oneself and others to get in touch; Critical thinking, free play, to demonstrate knowledge. For parents: With evidence of the quality of their child's education get acquainted; To control the success of his studies; To support students in their studies creates an opportunity.

Effectiveness of the criterion-based assessment system:

Objective assessment of the student's educational achievements to the teacher assessment in the form will allow;

In the course of the educational process, students allows you to understand and evaluate difficulties;

Parents on student learning achievements objective information is provided;

In the assessment of students' academic achievements, a number of skills applied. They are: know, understand, apply, critical thinking, analysis, synthesis, evaluation, research skills, reflection, communication skills, language skills, individual work skills, work in a team, search for information skills, practical skills, creativity skills, skills in the use of IT technologies.

Content of the criterion:

Evaluation criteria — the purpose of training and a sign (description) corresponding to the identification of the bee. Descriptor is a description of the level of success. In turn, increase the quality of education accurate assessment of student achievement requires creating criteria. In evaluation. A special method is evaluation by criteria will be found. Criterion assessment is education in advance in the formation of the student's educational and cognitive competence based on the purpose and content the process of comparison with established achievements, ie

be evaluated by certain criteria will be found.

Purpose of implementing criteria assessment:

1. improving the quality of teaching at school.
2. School the international standard identification. The importance of evaluation by criterion for learning in what?

Student self-analysis and reflection learning experience, learning process and not only evaluation he must also be an active participant in the process. This is in this case, the emphasis is on self-esteem.

Updating the Education Quality Assessment System problem:

1. modern five-point system failure to satisfy the education system
2. student changes in cognition and education existing contradictions
3. Social change of requests

Principles basics:

1. The Grade evaluates the student's work
2. Descriptors must be known to the student in advance contract.
3. The student must be able to determine his level of knowledge.
4. A targeted assessment of specific knowledge is required.

The main feature of criterion-based assessment:

1. Pre-recommended rating scale;
2. Clear, clarity;
3. Fairness of the price;
4. Self-esteem transfer of opportunity.

The use of assessment by Criterion in the lesson: the purpose of the lesson is the basis for creating criteria is; the purpose of training at the beginning of the lesson/section explanation; preparation of a sample of preliminary criteria, reading "I don't know," he said; translation of criteria into the language of students, for clarity, create (or) together with themselves creation; the criteria can be applied to the blackboard or write it down in your notebooks; the established criteria for students make sure everyone understands the same; help students structure their work rules for planning/writing for transfer

Functions of criterion-based assessment: Stimulating, Activity, Correction, Developer. Principles: Accuracy, Justice, System, Setting prices through the criterion system: A wide range of research activities in teaching application in a new way that meets the current requirements requires an assessment system.

Through the criterion-based Assessment System:

1. Activity of the student's personal orientation orientation.
2. bringing personality to the result.
3. growth determination of dynamics at any stage.

4. Through the formative and basic assessment knowledge can be determined. Formative assessment-daily assessment of the level of knowledge acquired the main control work systematization; normalizing the difficulties encountered "I'm sorry," he said.

In summary, the criterion-based evaluation system by U ing, we can define the per onality direction of the tudent. we direct the person to an active position responsibility, personal results, direction we provide training for students the level and dynamics of growth at any stage we determine the grades obtained from different works we achieve differentiation. Today's student through the system of criterion-based assessment of the quality of Education it is possible to improve in the daily educational process you can make sure from our application. In conclusion, the criterion-based assessment system – this is agreed with the teaching staff the purpose of the educational program and in accordance with the content, students ' competencies are determined individually. a clear system aimed at development.

List of literature

1. Abekova Zh. A., Oralbaev A. B., Berdalieva M., Izbasarova Zh. K. Technology criterion-based assessment, method of application in the educational process // International Journal Experimental Education. – 2016. – № 2-2. – Pp. 215-218.
2. Sherbaeva A. sh. the system of criteria assessment compilation of evaluation criteria in implementation: school methodological guide for teachers. – Karaganda, 2018. – 35 p.

М.Г. Назарова, Б.Д. Аметова, А.Д. Толеубай
НАО «Карагандинский университет имени Е.А. Букетова»
e-mail: dilyara.ametova3868@gmail.com

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

В школьные годы мы изучали грамматику, разные правила правописания, морфемнику, лексику и т.д. Но, задумывались ли мы, что это все ведет к функциональной грамотности? Давайте для начала разберем что такое «функциональная грамотность».

Функциональная грамотность – это способность индивида использовать на практике свое знание, опираясь на собственное умение и образование. В нашем случае это функциональная грамотность, относящаяся к русскому языку. На самом деле, грамматика русского языка зародилась в 17-м веке. Начальная грамматика именно русского языка вышла в 1696 году в Оксфорде «Grammatica Russica» Генриха Лудольфа на латинском языке. Следующий труд, который был посвящен грамматике является «Российская грамматика, написанная М.В. Ломоносовым в 1755 году. Так же, А.А. Леонтьев утверждает, что «Функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений».

Функциональная грамматика основана на лингвистике системы, которая делает упор на то, как устная и письменная речь действует в различные социальные ситуации. В частности, это очень полезно для демонстрации того, как тексты работают за пределами уровня предложения, как сформированы различные тексты и как язык меняется в соответствии с целями пользователей. Это берет на себя описательный подход и фокусируется на группах слов, которые функционируют, чтобы сделать значения. Более того, существуют разные понятия по функциональной грамматике. Опираясь на метод Холлидея, Томсон (1996) утверждает, что существуют три разных функций: 1. Люди используют язык для того, чтобы описывать окружающую нас среду, опираясь на разные события и объекты; 2. Человечество применяет речь для выражения своих эмоций, идей, мыслей и чувств; 3. Используя язык, мы организуем наши мысли таким образом, которые показывают, как они сочетаются с другими сообщениями вокруг них и с более широким контекстом, на котором мы говорим или пишем. Совершенно другого мнения придерживается Маттиссен (1997). Он утверждает, что функциональная грамматика рассматривается как формальная грамматика, являющаяся альтернативой функциональной грамматике, касается того, как наши гены ограничивают форму нашей грамматики, которая сводит то, что человек может и не может сказать.

Таким образом, функциональная грамматика генетически не ориентирована на нашу нейрофизиологию. Скорее всего, развитие грамматики ориентируется на фокусирование взаимодействия людей друг с другом. Другими словами, ориентация скорее социальная, чем биологическая. Поэтому функциональная грамматика основана на истории, культурных и социальных контекстах, которая служит читать и понимать более внимательно и критично.

В функциональной грамматике много понятий, поэтому дать им четкое и упорядоченное объяснение непросто. В разных книгах понятия располагаются в разном порядке. Эти диаграммы, таблицы или парадигмы, а также значительные терминология, выглядят ужасно для новых учеников. К примеру, опираясь на «Теоретическая грамматика русского языка» академически подробно знакомит с теорией и ее концепциями. Тем не менее, эта статья призвана объяснить ключевые понятия в простой форме, чтобы преподаватели могли получить яркое представление о функциональной грамматике и о том, как ее применять. В традиционной грамматике существует 10 частей речи: существительное,

глагол, прилагательное, наречие, местоимение, число, предлог, союз и междометие. Затем каждый из этих десяти классов можно разделить на подкатегории на основе их функции. В функциональной грамматике эти классы слов не исчезают. Однако функциональная грамматика делит русские слова на четыре большие группы: группа существительных, группа глаголов, группа прилагательных и группа предлогов. Кроме того, традиционная грамматика анализирует структуру предложения на подлежащее, сказуемое, дополнение, наречный и дополнительный, в то время как функциональная грамматика дает предложению разные функциональные ярлыки в зависимости от трех видов метафункций.

Как новая модель грамматики, функциональная грамматика сильно отличается от традиционной грамматики. Функциональная грамматика фокусируется на способе составления языка таким образом, что значение передается для определенных целей, и рассматривает язык как систему значений, в то время как традиционная грамматика занимается тем, как слова организуются внутри предложений и рассматривает язык как набор правил. Другими словами, функциональная грамматика отличается от традиционной грамматики тем, что фокусируется на языке как на ресурсе для создания смысла, а не как на набор правил. Кроме того, функциональная грамматика предоставляет нам инструменты для описания того, как язык используется в различных ситуациях реальной жизни контекстах и для понимания того, почему текст такой, какой он есть. Данная грамматика уважает право говорящих принимать собственные решения о том, как люди хотят говорить. С другой стороны, традиционная грамматика носит предписывающий характер, что вы можете и не можете сказать, и предоставляет правила для исправления того, что часто называют грамматическими ошибками. Кроме того, функциональная грамматика связана с тем, как работают различные элементы языка в тексте. А также, как часть более крупной системы для построения значения, в то время как традиционная грамматика связана с определением функций слов и групп слов в предложениях, не демонстрируя, какой вклад они вносят к общему смыслу текста. В то же время функциональная грамматика связана с тем, как язык используется в ряде культурных и социальных контекстов, в то время как традиционная грамматика в основном связана с тем, как использовать язык правильно, писать и говорить.

Тем не менее, фундаментальная разница в том, что функциональная грамматика является описательной, основанной на значении, а традиционная грамматика является формальной, предписывающей. В области преподавания и изучения языков их цели и приложения, таким образом, образуют другой смысл.

Функциональная грамматика более социологична по своей направленности. Она связана с пониманием способов, которыми язык используется для разных целей и в разных ситуациях, служит коммуникативной целью языка обучения. Это то, что действительно нужно студентам. Большинство студентов обучаются традиционной грамматике и знают много грамматических правил. По их мнению, язык – это набор правил. В коммуникативных целях это мышление следует изменить. Они должны знать, как использовать язык в различных ситуациях. Для достижения академического успеха в университете, они должны быть знакомы с текстами. Обучающиеся должны знать различия режимов и жанров между разговорным русским языком и письменным русским языком. С помощью анализа текста функциональная грамматика может предложить учащимся «способ увидеть, как значение и форма связаны между собой». Они связаны в различных вариантах, имеющих в грамматических системах русского языка, и умеют интерпретировать знания в школе. Для ознакомления с грамотными текстами необходимо студентам знать, как язык работает в разных стилистических текстах.

Существуют 3 области для разработки содержания.

Во-первых, действовать автономно, то есть, иметь фокус для персональной идентификации, которая, защищает права, интересы, проявлять ответственность, осознавать ограничения и потребности.

Во-вторых, использовать интерактивно различные средства. Здесь очень важно иметь взаимодействие с миром с помощью различных средств: использовать интерактивно язык, символы, тексты; знания и информацию, технологию.

В-третьих, функционировать в социально гетерогенных группах, что означает взаимодействие с другими: устанавливать хорошие взаимоотношения, сотрудничать, разрешать конфликты.

Условия эффективности формирования функциональной грамотности: объединение возможностей разных субъектов образовательного процесса.

Следует отметить, что функциональная грамотика имеет короткую историю, но теперь она признана главной силой в мире.

Каждому преподавателю необходимо хорошо освоить функциональную грамотность, для того чтобы помочь обучающимся добиться успехов и обучить их так же для переноса знаний и умений не только из предмета в предмет, но и на реальную жизненную практику.

Литература

1. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1077136.pdf>
2. https://www.youtube.com/live/_Ozidy4vdVk?feature=share
3. <https://youtu.be/60nRwGDOE20>

МРНТИ: 14.01.11

Ш.С. Сатиева, А.М. Кокенова

НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»
sem_7257@eml.kz

РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Изучение отечественных и зарубежных источников обуславливает необходимость создания целостной системы психологического сопровождения, которая должна строиться в соответствии с потребностями студента. Выявление условий и организации работы психологической службы учреждения образования составляет проблему опыта [1]. В связи с изменениями, которые происходят в мире, переориентацией на европейскую многоуровневую систему образования и участием Казахстана в Болонском процессе, происходит также осознание роли и значения психологических знаний в системе образования. Актуальность проблемы определяется необходимостью совершенствования средств обучения и воспитания, внедрения новых образовательных технологических прогрессов. Научно-технический прогресс сегодня не только сопровождается интенсификацией деятельности человека во всех сферах жизнедеятельности, но и предъявляет особое требование к процессу подготовки студентов в условиях, когда от степени психологической готовности субъекта к активному использованию знаний зависят процессы социализации личности, ее развитие и формирование.

В современное время университет является местом, где должны создаваться все необходимые условия для развития и становления личности студента как субъекта труда и профессионала в своей сфере. Поэтому, возрастает роль психологической службы вуза, которая будет обеспечивать условия для развития потенциала личности, для осознания студентом своё личностное и профессиональное развития в период обучения в вузе, также чтобы повысить собственную психологическую устойчивость в преодолении различных трудностей [2]. Именно она и должна выступать как научно-методический и практический центр, реализующий психологическое сопровождение развития личности студента в образовательной среде вуза. Наличие и функционирование психологической службы вуза является одним из свидетельств высокого уровня развития высшего образования в стране [2].

Создание психологической службы в вузе является важной частью профессионального образования студента, также она должна оказывать помощь в адаптации в учебном заведении и профессиональном пути. Личность студента должна развиваться как субъект профессиональной деятельности, и он должен реализовывать своё профессиональное мастерство в профессиональной среде. Этому будущие специалисты учатся в образовательном пространстве, немаловажную роль здесь играют их педагоги и психологическая служба. Важными вопросами, которые должны решаться, это взаимодействия аспектов личности студента. А именно взаимосвязь личности как «моё Я» и «Я профессионал». Однако, в современном обществе важно не только формирование профессионала, но и подготовка мобильных и гибких личностей, которые имеют потенциал успешности. В связи с этим, важно полное психологическое сопровождение студента для развития личностного и профессионального развития и успешности, что и может обеспечить психологическая служба в вузе [1].

Важным является организация психологического сопровождения профессионального становления студента, учитывающие требования, предъявляемые к специалисту со стороны социума, государственного стандарта и профессиограммы специалиста.

Государственная система высшего профессионального образования является важным фактором сохранения места нашей страны в ряду ведущих стран мира, ее международного престижа как страны, обладающей высоким уровнем культуры, науки и образования [3].

Для того, чтобы наша система высшего образования была способна конкурировать с системами образования передовых стран необходимо более эффективное использование имеющихся ресурсов – человеческих, информационных, материальных, финансовых. Психологическая служба должна стать органичным компонентом современной системы образования, обеспечивающим своевременное выявление и максимально полное использование в обучении и воспитании молодежи ее интеллектуальный и личностный потенциал, имеющиеся задатки, способности, интересы и склонности [4].

Психологическая служба в высших учебных заведениях должна проводиться на основе актуальных научно-психологических знаний и данных эмпирических исследований обучающихся. Для этого организация психологической службы строится на основе гуманистического подхода и прогностической модели специалиста, учитывает особенности важных ориентаций студента на разных уровнях образования. Это позволит вузу, с одной стороны, преемственность в работе психологической службы вуза и непрерывное психологическое сопровождение на каждом уровне подготовки, с другой, - эффективное взаимодействие всех структур участвующих в сохранении психологического благополучия субъектов образовательного процесса [5].

Реализация деятельности психологической службы высшего учебного заведения должна иметь возможность корректировки в работе, так как могут быть изменения в образовательной и в профессиональной среде. Данный способ организации позволяет проводить работу с отдельными группами участников образовательного процесса для более эффективной психологической поддержки и обеспечивает возможность гибкой перестройки содержания сопровождения в соответствии с индивидуальными особенностями студентов и их отдельных категорий [6].

В образовательной среде высшего учебного заведения психологическая служба выполняет несколько задач одновременно, это психологическое сопровождение студентов и преподавателей, а также содействие повышению психологической безопасности образовательной среды [7]. Данная система должна встраиваться в образовательное пространство университета как одна из главных координат и действовать на принципах системности, вариативности и модульности. Подобный подход обеспечивает, с одной стороны, целостность системы психологического сопровождения, а с другой – расширение возможностей компетентного выбора личностью жизненного пути и саморазвития, содействует ориентации личности в многообразных жизненных ситуациях [8].

На сегодняшний день много данных и литературы по изучению психологической службы. Есть даже эмпирические исследования о психологической службе в образовательном пространстве. Но всё же нет чётких стратегий работы службы в вузе, нигде не отражена специфика деятельности и её критерии эффективности. Проблема научного обоснования условий эффективности психологической службы в вузе до сих пор актуальна.

Не смотря на это, на протяжении долгих лет значение психологической службы недооценивалось. Это связано с отсутствием нормативно-правовой базой и научно-методическом обеспечении работы специалистов психологической службы, нет единого представления о работе службы государственного образца, отсутствует техническое и методическое обеспечение. Также развитию психологической службы мешает наличие у студентов неправильных стереотипов и представлений о работе психолога и психологических служб.

Но в настоящее время психологическая служба получает поддержку со всех сторон в развитии и в практическом использовании. Об этом говорят актуальность проблемы, наличие новых эмпирических исследований и изменения в вузах и образовательных программах. Государство всячески поддерживает развитие психологической службы.

Всё вышеописанное, способствует оказанию психологической помощи студентам и свидетельствует о том, что если проводить регулярные профилактические, психологические обследования студентов, то есть возможность своевременно выявлять студентов «группы риска» (первокурсники, студенты иных курсов с высокой агрессивностью, тревожностью, застенчивостью, с острым дефицитом коммуникативных навыков, имеющие признаки зависимостей и созависимостей – компьютерная, иная игровая, алкогольная; психологическая «постэкзистенциальная» поддержка студентов и пр.). Также, это поможет студентам нуждающимся в особом внимании психологов обнаружить потенциальные трудности своей личности, что особенно важно для несовершеннолетних обучающихся – предложить ей своевременную помощь, которая в данном случае, как правило, оказывается эффективной при относительно минимальных временных и эмоциональных затратах клиента и психолога и, наконец, позволяют выполнять превентивную функцию за счет повышения психологической культуры обучающихся, помогают им лучше разобраться в себе, понять себя и других, получить ответы на вопросы, требующие специальных психологических знаний и опыта работы. Обобщая результаты деятельности психологической службы, и проведенного теоретического анализа, можно констатировать важность психологической поддержки во время обучения студентов в университете [8]. Психологическая служба может содействовать эффективности управленческих, образовательных и других процессов вуза, а не только психологического сопровождения студентов. Студенты обнаруживают, что психолог может быть им полезен не только при наличии проблем, но и для построения перспектив. В том числе – профессиональных и карьерных [3].

Развитие психологической службы в высших учебных заведениях перспективно с точки зрения важнейших целевых направлений: повышение эффективности и успешности студентов, развитие компетентностей и профессиональной значимости у студентов, взаимодействие участников образовательного процесса. Работа психологической службы в университете может опираться на профессиональную кадровую базу университетов, преподавателей, заинтересованных студентов, а также на высококвалифицированных практиков извне.

Психологическая служба в вузе – перспективное направление для взаимодействия и взаимообогащения теории и практики психологической помощи и сопровождения развития профессионала.

Литература

1. Жидкова В.В. Развитие психологической службы педагогического учреждения образования: автороферат к канд.дис. – Курск, 2006

2. Тынышбаева А.А. Модель психологической службы в организациях образования Республики Казахстан – Алматы, 2001
3. Вишнякова-Вишневецкая А.К. Образовательная среда высшего учебного заведения как фактор развития личностных компетенций учащихся: Автореф... дис. к.п.н. – С.Пб., 2010
4. Мартынова Т.Н. Психолого-педагогическая поддержка становления и развития личности студента в деятельности психологической службы вуза. автореф.канд.дис, Москва – 1999
5. Олифрович Н.И. «Экология психологического здоровья и деятельность психологической службы вуза» Актуальные проблемы психологии. – т. 7., в. 20, ч. 2. – 2013.
6. Лукьянченко Н.В. Перспективы развития психологической службы в вузе. – СПб.: Речь, 2003.
7. Дубровина И.В. Школьная служба психологической помощи: Вопросы теории и практики. – М.: Педагогика, 1991.
8. Божович Е.Д. Психологическая служба в структуре педагогического процесса / Вопросы психологии. – 1986. – № 2.

МРНТИ: 14.01.11

**Н.А. Жустова, Е.С. Рыбченко-Демьяненко, С.А. Валиева, Н.Н. Калигожина,
Ж.Ж. Базарбаева**

КГУ «Специальная школа-интернат № 3» область Абай
n_zhustova@ mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ШКОЛАХ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ

Функциональная грамотность – это уровень образованности, который может быть достигнут учащимися за время обучения в школе, и предполагает способность человека решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизни.

Общие ориентиры развития функциональной грамотности определены в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011 - 2020 годы, одной из целей которой являются формирование в общеобразовательных школах интеллектуального, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, удовлетворение его потребности в получении образования, обеспечивающего успех и социальную адаптацию в быстро меняющемся мире.

Следствием указанной программы является введение с 2017 года в ЕНТ Республики Казахстан следующих основных предметов: математическая грамотность, которая включает функциональную грамотность, логику и умение сравнивать, грамотность чтения, включающая в себя умение не только читать, но и рефлексировать, анализировать и сопоставлять, а также история Казахстана.

Функциональная математическая грамотность формирует в учащихся способность использовать математические знания так, чтобы удовлетворять в будущем потребности, в которых он, как созидательный, заинтересованный и мыслящий гражданин будет нуждаться.

Изучение учебных предметов «Алгебра и начала анализа» и «Геометрия» на уровне общего среднего образования является важным, так как предоставляет наиболее эффективные методы для формирования функциональной грамотности обучаемых, которая определяется практической значимостью математики, её возможностями в формировании и развитии логического и критического мышления человека [5].

Мы предполагаем, что развитие функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы имеет особое значение, так как целью учебного предмета «Русский язык» является развитие творчески активной личности путем совершенствования коммуникативных навыков по всем видам речевой деятельности: говорение, слушание, чтение и письмо, а также формирование функциональной грамотности учащихся на основе

сформированных знаний о языке, с учетом норм употребления средств разных уровней и активизации их в продуктивной речевой деятельности в разных сферах общения, в том числе и научной деятельности [5].

Формированию и развитию функциональной грамотности на уроках общеобразовательного цикла способствуют различные инновационные технологии: технологии проектно-исследовательской деятельности, технологии развивающего обучения, информационно-коммуникационные технологии, технологии проблемного обучения, игровые технологии, технологии критического мышления и другие.

У слабовидящих детей в познавательной и учебной деятельности зрение остается ведущим анализатором поэтому для письма и чтения используется плоский шрифт [4]

Однако, говоря о применении инновационных технологий в школах для детей с нарушением зрения, следует выделить некоторые аспекты и в первую очередь –это ориентир на слуховое восприятие, так как режим зрительной работы для детей с глубоким нарушением зрения очень ограничен. Умение воспринимать материал «на слух» облегчает детям понимание инструкций учителя, его комментариев, которые являются неотъемлемым компонентом практически на всех этапах обучения [1].

Необходимо помнить, что для развития скорости чтения слабовидящие учащиеся должны пользоваться оптическими и техническими средствами коррекции (лупами, линзами, приборами) [6].

На уроке необходимо сочетать словесное описание действий, предметов и ситуаций для слабовидящего ученика с собственным изучением материала на ощупь. Нецелесообразно изображать на одном листе предметы одинаковой величины, если в натуре они отличаются размерами [2].

На письменные работы необходимо предоставлять больше времени или сократить количество упражнений и заданий, использовать интерпретацию текста художественного и научного стиля.

К стратегиям «Развитие критического мышления через чтение и письмо» при обучении слабовидящих и незрячих детей следует подходить творчески:

– Адаптировать, видоизменять метод Джиксо, заменяя чтение текста всеми учащимися прослушиванием на читающей машине, диктофоне и т.п. Заполнение таблицы Инсерт: в целях продуктивной деятельности детей с нарушением зрения при объёмной работе с текстом выделять цветом тот фрагмент текста, где содержится наиболее приемлемая часть для соответствующего вывода. Не записывать в таблицу тезисы, а выложить в мозаичном порядке готовые, набранные соответствующим шрифтом (основной шрифт Calibri, кегль 16). Дать возможность выбора нужного тезиса из ряда предложенных для оформления таблицы в виде аппликации, что соответствует стратегии «Карусель» и «Ярмарка». Это будет способствовать продуктивному использованию времени для вывода по теме.

Работая с техническими средствами, отдавать предпочтение озвученной презентации или поясняющему видефрагмент, дать возможность учащимся рассмотреть на столах предложенные на экране изображения.

Предлагается использовать театрализацию и ролевые игры на уроках как гуманитарного, так и политехнического цикла не менее важна для формирования и развития функциональной грамотности детей с нарушением зрения внеклассная и внеурочная деятельность в рамках предметных недель.

Хочется поделиться видами внеклассной деятельности при проведении предметной недели Русского языка и гуманитарных наук в КГУ «Специальная школа-интернат № 3» область Абай г. Семей

Первое мероприятие предметной недели, а именно Урок-игра по эмоциональному интеллекту «Умеете ли вы понимать чувства других?» совместно с научным сотрудником музея Ф.М. Достоевского Е. Рыбченко-Демьяненко, прекрасно показала возможности слабовидящих учащихся в умении определять эмоциональное настроение героев психологической игры. В нашей педагогической деятельности большую роль имеет игровая

направленность обучения, в том числе организация и проведение дидактических и сюжетно ролевых игр, так как снижение познавательных возможностей вследствие зрительного дефекта обуславливает ограничение объема представлений об окружающем мире, и негативно отражается на механизме и динамике оперирования его образами в воображаемом плане.

В связи с этим в течение Недели были представлены яркие и запоминающие уроки и весёлые переменки, конкурс рисунков и конкурс «Полиглоты», чтение сказок писателя – юбиляра Шарля Перро и дидактическая игра по русскому языку «Всё обо всём».

В школе-интернате в течение более 30 лет работает драматическая студия, в которой все желающие ученики могут попробовать свои силы на сцене. Учащиеся 5-7 классов показали для малышей отрывки сказок Ш. Перро: «Золушка» на английском языке, «Мальчик с пальчик», «Спящая красавица» и в полном варианте сказка «Дары феи». Представление вызвало восхищение зрителей – малышей, которые после премьеры активно отвечали на вопросы ведущего и викторины, которую проводила уже постоянный гость школы-интерната Е.Рыбченко-Демьяненко, представляя также инклюзивный иллюстративный материал по указанным сказкам. Завершилась Неделя русского языка и гуманитарных наук литературной гостиней, посвящённой М.О. Ауэзову, которая дала возможность воочию увидеть на школьной сцене героев его произведений «Серый лютый», «Выстрел на перевале Караш» «Путь Абая», «Енлик-Кебек». Хочется отметить, что представление на сцене отрывков художественных произведений практикуется в течение всех лет существования студии и имеет целью следующее: привитие интереса к чтению, из выделенных отрывков слабовидящие и незрячие дети воспринимают наиболее значимые моменты произведения, из которых складывается целостная картина, проявляется проблематика и конфликт как драматических, интерпретация произведений даёт возможность ученику представить образ героя, его основные черты, действия, переживания, которые определены содержанием произведения, творчество ребенка проявляется в правдивом изображении персонажа, чтобы это осуществить, надо понять, почему он так поступает, представить себе его состояние, чувства, т.е. проникнуть в его внутренний мир [3].

Необходимость игры на сцене обусловлена также коррекционной работой над компенсацией недостатков, вызванных последствиями зрительных нарушений слабовидящих и незрячих детей по следующим коррекционным дисциплинам: Развитие зрительного восприятия и охрана зрения, Развитие мимики и пантомимики, Пространственная ориентировка, Социально-бытовая ориентировка, Коррекция недостатков развития речи.

Таким образом, в результате совместной деятельности всех педагогических структур КГУ «Специальная школа-интернат № 3» по формированию и развитию функциональной грамотности выпускники школы – интерната по итогам ЕНТ за последние годы по предметам Математическая грамотность и Грамотность чтения на казахском и русском языке дают 100% качество знаний и имеют возможность продолжить образование в престижных вузах Республики Казахстан, а также ближнего и дальнего зарубежья, а значит, готовы к самостоятельной жизни в условиях взаимосвязанного и взаимозависимого мира.

Литература

1. Денискина В.З. Коррекционная направленность уроков математики в начальных классах школ для детей с нарушением зрения. М., АКАДЕМИА АПК и ПРО 2002 г.
2. Ермаков В.П., Якунин Г.А. Основы тифлопедагогики. – М., 2000 г.
3. Жустова Н.А. Театр, театр, театр // Вестник Педагога искусств. Москва. ТФД . 2022. № 2.
4. Земцова, М.И. Учителю о детях с нарушениями зрения / М.И. Земцова. – М. Просвещение, 1973 г.
5. ИМП «Об особенностях учебного процесса в организациях образования РК в 2020-2021 учебном году» Нурсултан 2020 г.

б. Крылова Н.А. Специальные приёмы и методы обучения русскому языку слабовидящих детей. М., ИПТК «Логос» ВОС 1990 г.

МРНТИ: 14.01.11

Ж.Т. Оспанова, А.Е. Рахтаева
«№ 12 тірек мектебі (ресурстық орталығы)» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Адамды қолдайтын, оның күші мен қабілетін, сенімін нығайтатын күшті сезім – бұл оның өз елінің азаматы екенін түсіну, оның бүкіл елімен және халқымен туыстық сезімі.

Балаларды өз Отанын сүйуге, туған жерді, өзінің халқын сүйуге тәрбиелеу – мұғалімнің аса маңызды, аса жауапты да қадірменді парызы. Әр дәуірдің тарихи кезеңдерінде отансүйгіштікке тәрбиелеудің өзіндік мүдделері болады. Ол ең алдымен, «ұлтжандылық», «отансүйгіштік», «патриотизм» ұғымдары сол заманның ақиқаты – наным-сенімінен туындайды. Еліміз егемендік алғаннан бері жас ұрпақ тәрбиесінің темірқазығы-қазақстандық патриотизм болды. «Қазақстандық патриотизм» ұғымы біздің тәуелсіздігімізбен қоса туған жаңа сөз болып, еліміздегі саяси- әлеуметтік ахуалдың ерекшелігін көрсетеді.

Елімізде жүзден аса ұлттар мен ұлыстардың өкілі өмір сүруде. Қазақстан олардың көпшілігінің туған отаны және бұдан былай да мәңгі тұрақтап қалар мекені болмақ. Сондықтан олардың әрқайсысы Қазақстанды ата-жұртым деп танып, оның тәуелсіздігін қорғауға және материалдық байлығын арттыруға еңбек етуі тиіс. Сол себепті қазақстандық патриотизм ұғымы күнделікті өмірде жиі қолданылып, кеңінен қалыптасып келеді.

Туған жерге деген ыстық сезім, атамекенге деген құрмет пен қадір-қасиет тұтуды ұлы дала ойшылдары Қорқыт ата, Әл-Фараби, Жүсіп Баласағұни, Махмұд Қашқари т.б. айтқан болатын.

Қазақта ең алғаш қазақ балалары үшін халық мұрасына, салт-дәстүріне, ерлік, адамгершілік тәрбиесіне негіздей отырып, оқулық жазған Ыбырай Алтынсарин болды. Ол көшпелі елдің басына дүनियाуи ғылым-білім, өнер үйретуді армандады. Абай Құнанбаевтың еңбектерін зерделеп қарайтын болсақ жастарды ерлік рухта, патриотизмге баулып, намысын, ар-ожданын, адамгершілік қасиеттерін оятуды үнемі мақсат етті. Оның «азаматтың бәрін сүй бауырым деп» деген сөзі ұлы гуманистік идеяның айқын көрінісі еді.

Қазақ халқының батыры, Халық қаһарманы Бауыржан Момышұлы «отаншылдық - Отанға деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығы қоғамдық-мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, өзінің мемлекетке тәуелді екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм дегеніміз- мемлекет деген ұғымды, оны жеке адам мен барлық жағынан өткені мен бүгінгі күнімен және болашағы мен қарым-қатынасын біріктіреді», - деп атап көрсеткен болатын. Сондай-ақ соңғы жылдардағы педагогикалық зерттеулерде жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеудің теориялық тұстарының ескерілмей келгені де байқалады. Міне, осы проблемалардың бәрі отансүйгіштік тәрбие мәселесінің белсенділігін көрсетсе керек.

Қазіргі егеменді ел жағдайында жастарды отаншылдыққа тәрбиелеу, олардың елін, жерін сүйетін, ана тілін ардақтайтын, ұлтын пір тұтатын азамат болып өсуін қамтамасыз ету – бүгінгі мектептің басты мақсаты деуге болады. Жоғарыда отансүйгіштік ұғымына берілген сипаттамалар мен зерттеушілер, ұлы ойшылдардың, қазақ зиялыларының пікірлеріне сүйене отырып, біз өз пайымдауымызды білдірдік. Отансүйгіштік-ол өзінің туған жеріне, тіліне, еліне, мемлекетке деген сүйіспеншілік сезімі, сол мемлекеттің, Отанның гүлденуіне, өсіп-өркендеуіне өз үлесін қосу, қызмет ету. Ел Президенті Қазақстан халқына жолдауында: – Біз Қазақстанның барлық азаматтарының отаншылдық сезімі мен өз еліне деген сүйіспеншілігін дамытуға тиіспіз, - деген болатын. Қазақстан – түрлі тарихи аласапырандарды басынан өткізіп барып, тәуелсіздікке қолын жеткізген, көп ұлтты республика. Сондықтан оның берік

болуы отансүйгіштік тәрбиені дұрыс жолға қоя білуге байланысты болмақ. Тәуелсіз мемлекетіміздің жаңа Конституциясында да республика қызметінің түбегейлі қағидаларының бірі – қазақстандық патриотизм деп атап көрсетілген.

Қазақстандық патриотизм – ата-анаға деген сүйіспеншілік пен азаматтық ерлік, өнеге көрсетушілік, бойдағы білім мен білікті, ақыл-парасатты ел игілігіне жұмсау, атамекен мүддесіне арнау дегенді білдіреді. Өз елінің өткенін құрметтей білу де осы қазақстандық патриотизм құрамына кіреді.

Өсіп келе жатқан жас буындардың бойында ұлттық патриотизмді қалыптастыруда, олардың әрқайсыларының «өзін ұлтының перзентімін» деп сезінуін нысанаға ала отырып, Қазақстандағы дәл бүгінгі жағдайда «ұлтты сақтап, одан әрі өркенін өсірудің кепілі», -деп білген жөн. Мұның өзі «ұлт дегеніміз – ұлттың өзін-өзі билеу идеясы басын құраған адамдардың шынайы жүрек жарды бірлестігі» деген идеядан өрбиді.

Бастауыш сынып оқушысы еліктегіш келеді соған байланысты отансүйгіштік қасиет бірінші ата-анасы жағынан беріліп содан кейін мектеп қабырғасынан бастау алады. Осыған орай бастауыш сынып мұғалімі көбінесе ана тілі, қазақ тілі және дүниетану сонымен қатар сыныптан тыс жұмыстар арқылы оқушыларға патриоттық тәрбие беріп отырады.

Оқушыларын патриоттық рухта тәрбиелеуде оқу тәрбие процесінің мүмкіндіктерін сыныпта және сыныптан тыс бірізді және жүйелі жүзеге асыра ұтымды ұштастырса, олардың патриоттық сезімі деңгейін жоғарлатуға болады.

Демек, бастауыш сынып оқушыларының патриоттық сезімін қалыптастырудың жүйесі; ұлттық тілге, тарихқа, дәстүрлерге, мемлекеттік рәміздерге құрмет көрсете білуі, Отанға саналы көзқарас, сүйіспеншілік танытуы патриоттық білім мен тәрбие бірлігінен құралады.

Бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің педагогикалық шарттары:

– патриоттық білім мен тәрбие беруді сыныпта және сыныптан тыс жұмыстарда үздіксіз ұйымдастыру;

– мұғалімнің патриоттық тәрбие мақсатын, мазмұнын, міндетін нақты түсіну, патриоттық тәрбие берудің әдістемесін, оны ұйымдастырудың негізгі бағыттары мен тәсілдерін меңгеру;

– ата-аналардың патриоттық білімдерін көтеру;

– бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру міндеттерін жас және дербес ерекшеліктерін ескере отырып, жалпы білім беретін орта мектептегі патриоттық тәрбие беру жүйесінде жүзеге асырту.

Қазіргі қоғам адам тағдырына жаңа көзқараспен қарап, соған сәйкес оқушылардың жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуды, халықтық әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлердің негізінде ұлттық сана-сезімді қалыптастыруды, оқушылардың білім сапасын жетілдіруді талап етуде.

Олай болса, тәуелсіздік туы желбіреген еліміздің болашақ отансүйгіш ұрпағын тәрбиелеуде олардың бойына ізеттілік, қайырымдылық, кішіпейілділік, әдептілік, елін, жерін, Отанын сүйушілік секілді ең асыл қасиеттерді қаны мен жанына сіңіруде осы ұлттық құндылықтарды басшылыққа алсақ, өте ұтымды болар еді.

Әдебиеттер

1. Қалиев Ж. Халық педагогикасы құндылықтары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру. – Астана, 2015.
2. Бейсенбаева А., Аукаримова Л. Отансүйгіштікке тәрбиелеу // Бастауыш мектеп, № 9, 2021.
3. Абшанкова Ғ. Отанын сүйуге тәрбиелеу // Бастауыш мектеп, № 1, 2022.
4. Қалиев Ж. Халық педагогикасы құндылықтары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру. – Астана, 2017 ж.

Н.В. Васильченко, Э.А. Ильясова
 КГУ «Гимназия им. Шакарима», vasna20@mail.ru

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

В настоящее время функциональная грамотность стала одним из главных ориентиров и важной задачей современной казахстанской системы образования. Ее актуальность обусловлена обновлением содержания обучения, меняющимися условиями в глобализовавшемся мире. Постановлением Правительства РК от 25.06.2012 г. № 832, подготовка школьников к жизни, к труду рассматривается как один из приоритетов образования, требующего пересмотра результатов образования. В условиях модернизации выполнение этой задачи продолжается, так как умение анализировать, структурировать информацию и максимально эффективно ее использовать для самореализации в социуме и есть одно из основных направлений модернизации образования. Сегодня выпускник школы должен владеть новейшими технологиями, уметь принимать самостоятельные решения, уметь адаптироваться в социальной и будущей профессиональной сфере и стремиться к самообразованию на протяжении всей жизни, быть конкурентоспособным.

Согласно определению ЮНЕСКО под грамотностью (в буквальном смысле) понимается способность человека осмысленно читать, понимать и составлять простые короткие тексты, имеющие отношение к повседневной жизни. В широком понимании термин «грамотность» трактуется, как минимальный объем навыков, обеспечивающих нормальное функционирование личности в системе социальных отношений. В связи, с чем в образовательной практике под понятием «функциональная грамотность» подразумевается способность личности взаимодействовать с внешней средой и мобильно адаптироваться к ней.

В современной казахстанской школе проектно-исследовательская технология, основанная на гуманно-личностной ориентации педагогического процесса, давно нашла свое активное применение, стала своеобразным ключом к формированию функциональной грамотности и показывает прекрасные результаты.

«Метод проектов» возник в начале XX века в таких странах как США и Российская империя. Истоки его возникновения связаны с идеями гуманистического направления в философии и образовании и именами таких педагогов и философов как Дж. Дьюи, В.Х. Килпатрик, С.Т. Шацкий, А.У Зеленко. В 1931 году в СССР постановлением ЦК ВКП (б) метод проектов был осужден, и не предпринималось сколько-нибудь серьезных попыток возродить этот метод на практике. [1]. Однако в советское время «в рамках внеурочной общественно – полезной деятельности проводились порой мероприятия, по существу представляющие собой реализацию проектов» [2].

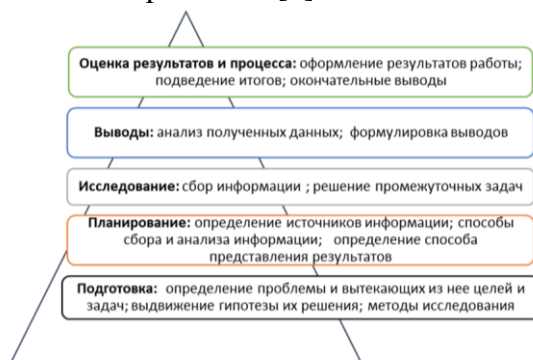

Рисунок 1 – Этапы деятельности учащихся

Суть идеи заключалась в обучении на активной основе через целесообразную деятельность ученика, соотносясь с его личным интересом именно в этом знании [3]. Поэтому важно было показать детям их личную заинтересованность в приобретаемых знаниях, которые могут и должны им пригодиться в жизни.

Организация проектно-исследовательской деятельности предполагается под руководством учителя и направлена на решение учащимися различного рода задач – творческих, исследовательских и других, тем самым реализуя один из основных научных методов познания.

Рассмотрим кратко технологию проектно-исследовательской деятельности. Условно вся деятельность учащихся сосредотачивается на следующих этапах, отраженных на рисунке 1.

Суть идеи заключалась в обучении на активной основе через целесообразную деятельность ученика, соотносясь с его личным интересом именно в этом знании [3]. Поэтому важно было показать детям их личную заинтересованность в приобретаемых знаниях, которые могут и должны им пригодиться в жизни.

Организация проектно-исследовательской деятельности предполагается под руководством учителя и направлена на решение учащимися различного рода задач – творческих, исследовательских и других, тем самым реализуя один из основных научных методов познания.

Рассмотрим кратко технологию проектно-исследовательской деятельности. Условно вся деятельность учащихся сосредотачивается на следующих этапах, отраженных в схеме 1.

На что необходимо обратить внимание педагогу под чьим руководством осуществляется проектно-исследовательская деятельность учащихся?

Важно выбрать проблему знакомую или значимую для ученика, для решения которой ему необходимо применить имеющиеся знания, а также новые знания, которые еще предстоит приобрести. На разных этапах проектной деятельности возможно использование таких методов как «брейнсторминг» (мозговой штурм), статистический метод, творческий отчет и т.д. Оформление результатов исследовательской работы или как иногда употребляется термин «готовый продукт» может быть представлено в различной форме: слайд – презентация, видеофильм или видеоклип, статья, атлас, виртуальная экскурсия, web – сайт и т.д.

Популярность и успешность проектно – исследовательской деятельности обусловлена целым рядом аспектов – степенью вовлеченности обучающихся, которые с азартом и интересом занимаются исследования разного рода проблем; возможностью ученикам попробовать свои силы и приложить свои знания и возможно принести пользу обществу и своей стране. В нашем регионе благодаря таким конкурсам, как конкурсы проектов «Зерде», «Дарын», Центрально-Казахстанского отделения Малой академии наук РК (ДДиЮ г. Караганды) и ряду других, данная технология обучения прочно вошла в казахстанское образование и показала свою успешность в развитии творческих, исследовательских и организаторских способностях детей.

Таким образом, если мы хотим видеть осознанные действия молодого поколения, ответственность за свои поступки, их активность и сознательность, инициативность, эффективное решение жизненных задач, то проектно-исследовательская технология обучения доказала, что она не только необходимый компонент образовательного процесса, но и эффективный инструмент для формирования функциональной грамотности школьников.

Литература

1. Полат Е.С. «Метод проектов». М., «Народное образование», 1998 г.
2. Гузев В.В. «Планирование результатов образования и образовательная технология». М., «Народное образование». 2000 г.

3. Селевко Г.К. «Современные образовательные технологии». М., «Народное образование», 1998 г.

МРНТИ: 14.01.11

Г.Д. Абдрахманова, И.Н. Кайырбекова
«№ 48 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Жаңартылған білім беру бағдарламасының мәні, баланың функционалды сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асыра білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған. Ұстаздарға үлкен жауапкершілік міндеттелді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек. Ата-бабамыз «Оқу – инемен құдық қазғандай» демекші, жан-жақты, шығармашыл, ізденімпаз ұстаз ғана табысты болып, нәтижеге жетеді. Бастауыш сынып мұғалімі үшін, оқушы жазылмаған ақ қағаз секілді таза, пәк. Бастауыш сыныпта оқытудың негізгі міндеті – баланың жеке басының жан-жақты қалыптасуын қамтамасыз ету, оның қабілетін анықтау мен дамыту, білімдерін ашу, дұрыс түсінік қалыптастыру. Білім берудің кешенді міндеттерін және мұғалімдердің әртүрлі жағдайларда жұмыс істейтіндігін ескерсек, тиімділік деген сөзге аса мән беріп курста оқыған модуль туралы қысқаша тоқталайық.

Жаңартылған білім беру мазмұны бағдарламасы аясында оқушыларымызға заманауи әдіс-тәсілдермен оқытып, ой-өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттігі бүгінгі күн талабы. Басшылыққа әдістемелік материалдардың толық ресурсы: оқу бағдарламалары, оқулықтар, күнделікті сабақ жоспарлары, мұғалімдерге арналған әдістемелік нұсқаулықтар, бағалау жөніндегі ұсынымдардың бәрі де бар.

Кең ауқымды дағдылардың негіздерін меңгерген оқушы тұлғасының үйлесімді қалыптасып дамуына қолайлы білім беру ортасын құру үшін:

- білімді функционалдықпен және шығармашылықпен қолдану
- сын тұрғысынан ойлау
- ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану
- коммуникативті қарым-қатынас тәсілдерін, оның ішінде тілдік дағдыларды.

Пайдалану:

Топпен, жұппен және жеке жұмыс жасай білу.

Педагогикалық әдіс-тәсілдер:

- құндылықты-бағдарланған;
- әрекетті;
- тұлғалық-бағдарланған;
- кіріктірілмелі;
- коммуникативті;
- әдіс-тәсілдер пән бойынша оқу бағдарламаларының құрылымы мен мазмұнын

құрудағы негізгі бағдарлар болып табылады.

Оқушылар барлық пәндерді оқу кезінде АКТ қолдану дағдыларын дамытады. Ақпаратты іздеу және өңдеу барысында ұжымда идеялармен алмасады, өз жұмыстарын бағалайды және жетілдіреді, түрлі жабдықтар пен қосымшалардың кең ауқымын пайдаланады. АКТ оқушы білімінің, оларды тиімді қолдану бойынша дағдыларының дамуына жәрдемдеседі. Оқу бағдарламаларында оқу мақсаттарының жүйесі түрінде берілген күтілетін нәтижелер тұжырымдалған. Күнделікті білім беру үдерісі оқу мақсаттарына жетуге

және оқушыларда алынған білім мен дағдыларды кез келген оқу және өмір жағдайында шығармашылық пайдалануға дайындығын қалыптастыруға бағдарланған.

Оқыту әдіс-тәсілдері:

Құндылықты – бағдарланған тәсіл – оқушының құндылықтар жүйесін қалыптастырушы оқу-тәрбиелік үдерістің сәйкесінше формалары арқылы тұлғаның өзін – өзі танытуы үшін алғышарттар құруды көздейді.

Орта білім беру құндылықтары: қазақстандық отансүйгіштік және азаматтық жауапкершілік; құрмет; ынтымақтастық; еңбек және шығармашылық; ашықтық; өмір бойы білім алу.

Тұлғалық – бағдарланған тәсіл – педагогтің назарын оқушы тұлғасының тұтастығына, оның тек ақыл ойы, азаматтық жауапкершілік сезімінің ғана емес, сондай-ақ эмоционалдық, эстетикалық, шығармашылық нышандары мен даму мүмкіндіктерімен қоса рухани дамуы туралы қамқорлыққа шоғырландыруды көздейді.

Жүйелік – әрекетті тәсіл – оқу-тәрбие үдерісінде оқушының өз бетінше білім алуына бағытталып, осы мақсатта мұғалімнің тиімді іс-әрекеттің түрлі формаларын қолдануын көздейді.

Коммуникативтік тәсіл – бірінші кезекте оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамытуға, қарастырып отырған мәтін, қатысып отырған әңгіме мазмұнын түсініп, туындаған жағдаятқа сәйкес тілді қолданып үйренуге бағытталған.

Интегративтік тәсіл – оқу үдерісін жобалау және өткізу кезінде әр түрлі оқу пәндерінің мазмұнын өзара кіріктіру есебінен оқушыда әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға жәрдемдеседі.

Бастауыш білім беру мазмұнына ортақ тақырыптарды енгізу әр түрлі пәндік салалардан білімдерді кіріктіруге және сол арқылы алынатын білімдердің функционалдығына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Зерттеу тәсілі – зерттеушілік әрекет дағдыларын дамытуға, ғылыми таным әдістерімен танысуға жәрдемдеседі, оқушыларда танымдық қызығушылық қалыптастырады.

Интербелсенді әдіс.

Интербелсенді әдіс – үйретуші мен үйренушілердің өзара әрекеттесуін оқытудың негізі деп танытын және сондай қатынасқа жағдай жасайтын әдістер. (inter – аралық, бірнеше, action- әрекет дегенді білдіреді) Өзара әрекеттестік әдетте, белгілі бір мәселені шешу, ол шешімнің тиімділігі Біз оқытуды және білім беруді, егер сабақ барысында мұғалім мен оқушы арасында өзара әрекеттестіктің жоғары деңгейіне қол жеткізсе, «интерактивті» деп атаймыз. Интерактивті сөзі – ағылшын тілінен аударғанда туралы әңгімелесу, талқылау түрінде өтеді.

Интерактивті негізде оқу мақсаты – білу емес, үйрене білу өзіне деген сенімге тәрбиелейді шешендік өнерін жетілдіреді танымның мәнін түсінуге көмектеседі (яғни, кейде абсолютті шындық болмайтынын) сыни ойлау дағдыларын дамытады өз пікіріне деген құқығын түйсінуді артады.

Интербелсенді оқыту – әрекетпен және әрекет арқылы оқыту, бұл ұстаным үлкен нәтижелерге жеткізетін тиімді жүйе деп есептелінеді, себебі адам санасында бірінші кезекте өзінің әрекеттері мен өз қолымен жасаған істер қалады. Кезінде көне қытай ғұламасы Конфуций (Күн-цзы) былай деген екен: «Маған айтып берсең – ұмытып қаламын, көрсетсең – есте сақтармын, ал өзіме жасатсаң – үйренемін!» деген пікірі дәлел бола алады. Сондықтан интербелсенді оқыту оқушылардың оқу үдерісіндегі белсенді әрекеттерін үйренудің негізгі құралдары ән тәсілдері ретінде танылады.

Интербелсенді әдісте оқушылар төмендегідей білім, білік, дағды, машықтарға үйренеді:

- терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілеттерді дамыту;
- өз идеялары мен әрекеттерін талдау және оларға баға беру;
- ақпаратты өздігімен түсініп, жан-жақты талдап, таңдап алу;
- өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру;
- пікірталастарға қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеу;

- шешім қабылдау және қиын мәселелерді шешу;

Сол себепті интербелсенді оқытуда оқушылар келесі әрекеттерді атқаруға дайын болу керек:

- бірлескен жұмыс;
- танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік тұрғыдан белсенділік таныту.

Интербелсенді әдістемесінің жұмыс түрлері мен әрекеттері:

- бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, ұжымдық),
- рөлдік және іскерлік ойындар, пікірталастар,
- ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, интернет, құжаттар, мұражай т.б.)
- презентациялар,
- тренингтер,
- интервью,
- сауалнама т.б.

Интерактивтік әдістеме өзара қарым – қатынастың мол ауқымын қамтиды.

Оқушылар тек тыңдаумен айналыспай, білім алуда белсенді әрекет етуі керек екенін көрсетеді. Белсенді оқу аясында көңілді білім алады. Жаңарту және критериалды бағалау жүйесін енгізу тұрғысынан мұғалімдер өз шеберлігін көрсетеді. Мұғалімдер әр сабақ соңында оқушыдан күтілетін нәтижелерін анықтайды, яғни бүгінгі тақырыпқа деген жаңаша түсінік пайда болды ма, немесе жоспар іске асты ма деген сияқты т.б. Интербелсенді әдістер қолданылған сабақтарда сыныпты екі немесе үш, төрт ұялы топтарға бөліп, барлығына бірдей бір тапсырма не әр ұялы топқа бөлек-бөлек тапсырма беруге болады.

Оқыту тәжірибесі барысы пікірталасқа негізделген және оқыту үдерісінде қолданылатын дидактикалық ойындар сияқты интербелсенді әдістерді пайдалану тиімді екенін көрсетеді.

«Маршрут» ойыны.

Бұл ойын чайнворд ұстанымы бойынша жүреді. Чайнворд (ағыл. chain – шыңжыр және word – сөз) бас қатыру есебі – ойланып табылған сөздің әріптерін, алдыңғы сөздің соңғы әрпі, кейінгі сөздің алдыңғы әрпі болып табылатындай етіп, бірінің соңына бірі тізбектеле орналасқан торкөздерге сөздер толтырады.

Мысалы, Алматы-ыдыс-сабын-нар-рахмет-тарақ,-қарбыз т.б.

«Екі ассоциация» ойыны. Екі баған сызады да, оған төрт сөзден жазады. Бағанға кез келген адам, жануар, заттардың атын жазады. Осы екі жақтағы сөзді байланыстырып, ерекше бір ассоциация ойлап табуы керек. Мысалы егер бірінші бағанға мысық, екіншісіне жарық деп жазылса, екі сөзді қосып «жарыққа жылынған мысық», «лампочка спиралы мысық мұртына ұқсайды», «лампочка сияқты» мысық томпақ және жылы», «мысықтың басы лампочка сияқты» т.б. ерекше ұқсастықтар табады. Орындауға 5 минут уақыт беріледі. Жазғандардың ішінен ең қызықты ассоциация таңдалады.

«Қара жәшік» ойыны. Оқушылар екі топқа бөлінеді. Стол үстіне екі жәшік қойып, ішіне көзілдірік, түйме, гүл, желпуіш, айна т.б. заттарды салады. Ойыншының міндеті жәшік ішіндегі затты өмірде қай кезде, қалай қолданатынын сипаттап айтуы керек. Қарсы топ оларды жасырып отырған затын айтқан сөздеріне қарап табуы керек.

«Дұрыс-дұрыс емес» ойыны. Ойынға қатысушыларды екі топқа бөледі. Оларды бір-біріне қарама-қарсы отырғызған дұрыс. Ортаға бос екі орындық қояды. Бір орындық «дұрыс» дегенді білдірсе, екінші орындық «дұрыс емес» дегенді білдіреді. Мұғалім немесе бір оқушы қағазда жазылған ой-тұжырымды оқиды: Ы. Алтынсарин – алғаш мектеп ашушылардың бірі». Бұл тұжырымды дұрыс деп санаса, олар тез барып «дұрыс» орындығына отыруы тиіс. «Дұрыс емес» деп санаса, соған сәйкес белгіленген орындыққа отырады. Қайсысы бірінші барып отырса және жауапты дұрыс тапса, сол жеңімпаз болады.

«Кемпірқосақ» ойыны. Бір минут ішінде түстері әртүрлі бес түсті затты ретімен тез айтып шығуға тапсырма береді. Мысалы: қарбыз (қызыл), лимон (сары), аспан (көк), жапырақ (жасыл), топырақ (қоңыр). Кімде-кім түске сәйкес заттың атын таппай қалса, ойыннан шығады.

Әдебиеттер

1. Ахметов С. Бастауыш сыныпта білім берудің тиімділігін арттырудың жолдары. Алматы, «Рауан», 1999.
2. Баширова Ж.Р., Төлешова Ұ.Б. Педагогикалық технологиялар арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру //оқу әдістемелік құрал. Алматы, Қазақ университеті 2003- 61 б.
3. Оқушылардың белсенділігін қалыптастыру. //Бастауыш мектеп 2017-№1/2 31-33 б.

МРНТИ: 14.01.11

М.М. Белтенова, Г.К. Машаева
«№ 44 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Білімнің сапалы болуы тікелей мұғалімге, оның білім дәрежесі мен іздену шеберлігіне байланысты. Мұғалім – тікелей оқыту мен тәрбиелеу үрдісіне жаңалықты енгізуші, оқушымен бірлесе жұмыс істейтін белсенді әрекет иесі. Мектептегі оқу жұмысының сапасы мұғалімнің оқушылардың оқу әрекеті дұрыс ұйымдастыра білуіне, оның тиімділігін мейлінше жетілдіре білуіне байланысты болады. Оқушылар әрекетінің ең басты және жетекші түрі – оқу. Тәуелсіз еліміздің ертеңі, болашағы, қазіргі ұрпақ- мектеп оқушылары. Жас ұрпақты тәрбиелеу, білім нәрімен сусындату біздің, яғни мұғалімдердің негізгі міндеті деп түсінемін. Еліміздің болашағы жарқын болу үшін, жас ұрпақты білімді, әрі жан-жақты етіп тәрбиелеу. Бұл мәселенің бірі- оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыру маңыздылығын айтуға болады. Бүгінгі таңда мектеп мұғалімінің алдында тұрған жауапкершілігі мол міндеттердің бірі- оқушыға тиянақты білім беру. Тиянақты білім дегеніміз- жаттанды емес, белгілі жүйесі бар тұрмыспен, күнделікті өмірмен тығыз байланысты, оқушының ой-өрісінің дамуына көмектесетін ұғымдар жиынтығы. Осы мақсаттарды жүзеге асыруда мектеп мұғалімдері оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін өз тәжірибесінде пайдалануы керек. Егер оқушы алған білімінің мәнін терең сезінсе, демек, ол мәнді мәселені мәнсізден айыра біледі, білімнің ақиқаттығын айыра алады. Ол үшін бастауыш сынып оқушысының ой-өріс деңгейіне сай технология түрін таңдап алған дұрыс. Шығармашылық жұмыстар дарынды дамыту және сабақ сапасын көтеруде мақсатты әрі жүйелі жүргізілуі тиіс. Оқушылардың шығармашылық қабілетін жан-жақты тапсырмалар (жұмбақ, ребус, тест, сөзжұмбақ) беру арқылы дамытқан жөн.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін арттырып, ынталандыру үшін сабақтарды мынадай жолдармен өткізуге болады:

- Сабақты кең көлемде, көрнекі құралдарды пайдалану;
- Сабақты түрлендіріп өткізу;
- Сабақта оқушылар өздері жасаған суреттер мен схемаларды пайдалану;
- Техникалық құралдарды тиімді қолдану;
- Сабаққа қатысты бейне таспаларды, фильмдерді көрсету;
- Белгілі бір тақырыпқа сөзжұмбақ құрастыру.

Осы жұмыстарды орындау барысында мынадай нәтижелерге қол жеткізуге болады:

- Сабақ түбегейлі оқушыға бағытталып, ұжымда қарым-қатынас орнайды;
- Оқушылардың үлгерімі жоғарылайды;
- Өз беттерінше әр түрлі шешім қабылдайды, жауап кершіліктері артады;
- Ойларын жүйелеуге, ашық айтуға үйренеді;
- Өзін-өзі тексеріп, бағалай алады.

Математика сабағында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту.

Қазіргі замандағы ұстаздар қауымының алдындағы үлкен мақсат: өмірдің барлық саласындағы белсенді, шығармашылық іс – әрекетіне қабілетті, еркін және жан – жақты жетілген тұлға тәрбиелеу. Өмірдегі сан алуан қиындықты шеше білу тек шығармашыл адамның қолынан келеді. Шығармашыл адамның бойында батылдық, еркіндік, ұшқырлық, сезімталдық сияқты қасиеттер мен қатар ерекше ой қызметі, қайшылықтарды түсіну, зандылықтарды анықтау, шығармашылыққа деген құштарлық болу керек.

Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту үшін бірнеше шарт орындалу тиіс.

Шығармашылық қабілетін дамытуды ерте бастан қолға алу;

Жүйелі түрде шығармашылық әрекет жағдайында болуы;

Ойлау мүмкіндігінің ең жоғарғы деңгейіне жету;

Оқушының шығармашылық іс – әрекетіне жағдай туғызу;

Оқушының шығармашылық іс – әрекетіне жағдай туғызу дегеніміз – оқушыны ойлай білуге үйрету екені сөзсіз. Мектеп табалдырығын жаңа аттаған бүлдіршіннен шығармашылық қабілетті талап етпес бұрын, оны соған үйреткен жөн. Оқушының зейінін, есін, қиялын, интеллектісін дамыта отырып, ойлау қабілетін, шығармашылық іс – әрекетін жоғары деңгейде көтеруге болады. Оқушының математика сабағындағы шығармашылық қабілетін дамыту.

Үшінші сынып оқушыларымен осы бағытта жүргізілген жұмыстарға тоқталайық.

Көркем жазу жұмысын жүргізуде

1. Цифрларды өсу ретімен тауып, атау.
2. Үш таңбалы санның бірлігін кемітіп жаз
3. 4,5,6 цифрларынан үш таңбалы сан құрастыру.
4. Разрядтық қосылғыштарға жіктеу

Суретте барлығы неше үшбұрыш бар? Мақсаты: үшбұрышты басқа фигуралар арасынан ажырата және тани білуге үйрету.

Екі бала 2 сағат шахмат ойнайды. Олардың әрқайсысы неше сағат шахмат ойнайды? Мақсаты: Оқушыларды мәтіннің логикалық түйінін түсіне білуге үйрету.

Көбейту кестесін орындауға қима қағаздар беремін. Мақсаты: оқушылардың жылдам есептеу дағдыларын дамыта түсу.

Бастауыш сыныптарда дүниетану пәні бойынша оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Дүниетану пәні – жоғары сыныптардағы биология, география, физика, химия, тарих пәнінің бастамасы. Ендеше, бұл пәндердің негізі бастауыш сыныпта қаланады да, бастауыш мұғалімдерінің мойнына ауыр жүк артылады. Осы себепті дүниетану сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып отыру қажет. Жалпы оқушылардың шығармашылығын дамытуда «Сын тұрғысынан ойлау» технологиясы мен «Дамыта оқыту» технологиясын тиімді деп есептейміз және сабақтарымызда жиі қолданамыз. Енді сол жұмыстарымыздың кейбір түрлеріне тоқталып өтейік.

Пайдалы қазбалар тақырыбын өткенде «Кластер» құрастыру.

Су. Судың қасиеті. Бұл тақырыпты өту барысында оқушыларды топқа бөлемін. Тәжірибелер жасау барысында оқушылар судың түссіз, мөлдір екеніне, оның ағатынына, жұғатынына, жабысатынына және табиғатта 3 күйде кездесетініне көздерін жеткізеді деп төмендегідей кластер құрастырады:

Сабақты қорыту мақсатында әр топқа тапсырма беремін:

1 топ-эссе жазады.

2 топ- сурет салады.

3 топ-өлең шығарады.

ЭССЕ «Су-тіршілік көзі»»

Бізге су өте қажет. Су болмаса біз өмір сүре алмаймыз. Біз суды күнделікті өмірде пайдаланамыз. Су түссіз, мөлдір болады. Сусыз жануарлар да тіршілік ете алмайды, өсімдіктер де өспейді. Сондықтан суды үнемдеуіміз керек.

5 жолды өлең:

Су

Мөлдір, түссіз

Ағады, жұғады, жабысады

Ол бізге өте қажет

Сусын

Өсімдік пен жануарлардың байланысы.

Өсімдік пен жануарлардың байланысы.

Оқушыларға ой тудыратын сұрақ қоямын: – егер адам осы ағашты кесіп алып тастаса не болар еді?

Адам мен табиғаттың байланысы.

– Біз табиғаттан не үйренеміз?

Шәйнектің қайнауына қарап, паровозды ойлап тапқан.

Инелікке қарап тікұшақты ойлап тапқан.

Бұлбұл да ән айтуды үйренген.

Осындай шығармашыл жұмыстың нәтижесінде қоғамымызда табиғатты сүйе білетін, қайырымды, мейірімді, өзін-өзі тани алатын, байқағыш, үнемді, табиғат құндылығын түсіне білетін тұлға тәрбиеленеді.

Әдебиеттік оқу сабағында қолданылатын шығармашылық тапсырмалар:

Мәтін, ертегі, әңгімені өз бетінше аяқтау.

Ақын, жазушылардың дайын мәтіндерін басқаша аяқтау.

Белгілі мақал негізінде әңгіме жазғызу.

Мәтін бойынша мақал құрастыру.

Табиғат құбылыстарына, заттарға және жеке суреттерге қарап жұмбақ құрастырту.

Әңгімелерді салыстыру, бөліктерге бөлу.

Шығарма, мәтін, ертегі құрастыру. (тақырып бойынша, жоспар бойынша, тірек сөздер арқылы)

Өлең, мақалдар құрастыру.

Шығармадағы әңгімелерге ұқсас оқиғалар айтқызу.

Кейіпкерге мінездеме беру.

Шығарма бойынша сурет салғызу, ауызша суреттеу, қиялдау арқылы суреттеу, мүсіндеу.

Рөлге бөліп оқыту.

Логикалық ойлауын дамытатын ойындар мен берілген тапсырмаларды шешкізу (анаграмма, сөзжұмбақ, ребус)

Диалог-ертегі.

Образға кіру.

Осы сияқты жұмыс түрлерін жүргіземіз. Енді осы шығармашылық тапсырмалардың кейбіреуіне тоқтала кетейік. Олар: образға кіру, талдау және қиялдау, суырып салма ақын, диалог-ертегі, жұмбақ-мақалдар құрастыру.

I тапсырма «Образға кіру»

Жансыз заттардың, өсімдіктердің, жануарлардың орындарында өздері қандай күй кешетіні, қандай қызмет атқаратынын сезіну. Мен-Гүлмін. (Қасықпын, Шыршамын, Бағдаршаммын, Доппын) деген әртүрлі тақырыптарда әңгіме жазғызу. I оқушының әңгімесі: Мен-Гүлмін. Мен жерде өсемін. Маған ауа, су, жылу, жарық, қорек қажет. Мен адамдарға қуаныш сыйлаймын. Адамдар мені аналарына, мұғалімдеріне бақыт, қуаныш әкелсін деп сыйлайды. Мені адамдар төрге қояды. Мен әр түрлімін. Менің иісім хош, жақсы. Мені адамдар жақсы көреді. Мен ешкімге жамандық істемеймін. Осы арқылы оқушылардың ой-өрісі кеңейтіліп, тілдері дамиды.

О. Бальзактың “Ұдайы еңбек ету- өнердің де, өмірдің де заңы” дегеніндей, оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін арттыруда мұғалімге үнемі ізденуге, тұрақты еңбек етуді міндеттейді. Сондықтан, білім сапасын арттыру, оқушылардың біліміне, ойлау қабілетіне сай деңгейлеп оқыту, ғылыми ізденіс қабілеттерін қалыптастыру.

Бізге ой-өрісі жоғары дамыған, зерделі, жан-жақты, парасатты ұрпақ керек екенін бір сәтте естен шығармағанымыз жөн.

Әдебиеттер

1. Байгаринова Ж.К. Сабақты зерттеу (Lesson study): А-дан Я-ға дейін: әдістемелік ұсынымдар. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 36 б.
2. Абдраманова Ж.Б., Биярова С.Б., Зейнолдина Г.Т. Lesson Study: өз сабағын зерттегісі келетіндер үшін: әдістемелік ұсыным. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015. – 52 б.
3. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану. – Алматы, 2015. – 180 б.

МРНТИ: 14.01.11

А.Т. Бозаева

«№ 41 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Білімнің бастауы, қайнар көзі- мектеп болса, келешек ұрпақтың алғашқы баспалдағы – бастауыш білім беру саласы екені баршамызға аян. Осы тұста Мұхтар Шаханов «бала жүрегі кішкентай күй сандық. Сол сандықтың кілтін тапсаң ғана ашылады. Мұғалімнің қолында үнемі кілт жүруі керек» дегендей, бастауыш сынып мұғалімі үнемі ізденісте болуы керек.

Жаңартылған білім беру бағдарламасы оқушының сөйлеу әрекетінің төрт түрін: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылымды жетілдіруге бағытталған.

Бағдарламаның мақсаты: Бастауыш сынып пәндері бойынша білім беру бағдарламасын жаңарту және критериалды бағалау жүйесінен егізу тұрғысынан мұғалімдердің педагогикалық шеберлігін жетілдіру.

Бағдарламаның міндеттері:

- Бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасының құрылымымен, ондағы материалдардың күрделілігінің өсу ретімен, мазмұнымен және мақсаттарымен таныстыру;

- Бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсатында критериалды бағалау жүйесін түсініп, қолдана білуін қамтамасыз енгізу.

Бастауыш білім беру мақсаты — келесі негізгі кең ауқымды дағдыларға:

- білімдерді функционалдық және шығармашылық қолдану;
- сыни ойлау;
- зерттеу жұмыстарын жүргізу;
- ақпараттық-коммуникативтік дағдыларды пайдалану;
- әртүрлі коммуникация тәсілдерін пайдалану;
- топта және жеке жұмыс істеу ептілігі;
- проблемаларды шешу және шешімдер қабылдауға ие оқушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуы үшін қолайлы білім беру кеңістігін құру.

Педагогикалық әдіс-тәсілдер

- құндылықты-бағдарланған;
- әрекетті;
- тұлғалық-бағдарланған;
- кіріктірілмелі;
- коммуникативті

әдіс-тәсілдер пән бойынша оқу бағдарламаларының құрылымы мен мазмұнын құрудағы негізгі бағдарлар болып табылады.

Күтілетін нәтижелер: бастауыш сынып пәндері бойынша жаңартылған білім беру бағдарламасындағы оқу мақсаттарына қол жеткізу мақсатында критериалды бағалау жүйесін түсіне отырып, қолдана білу. Оқу бағдарламаларында оқу мақсаттарының жүйесі түрінде берілген күтілетін нәтижелер тұжырымдалған. Күнделікті білім беру үдерісі оқу мақсаттарына жетуге және оқушыларда алынған білім мен дағдыларды кез келген оқу және өмір жағдайында шығармашылық пайдалануға дайындығын қалыптастыруға бағдарланған.

Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді, қолайлы білім беру ортасын құра отырып, сын тұрғысынан ойлау, зертеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау. АКТ-ны қолдану, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді қолдана білу. Оқушылар барлық пәндерді оқу кезінде АКТ қолдану дағдыларын дамытады. Ақпаратты іздеу және өңдеу барысында ұжымда идеялармен алмасады, өз жұмыстарын бағалайды және жетілдіреді, түрлі жабдықтар пен қосымшалардың кең ауқымын пайдаланады. АКТ оқушы білімінің, оларды тиімді қолдану бойынша дағдыларының дамуына жәрдемдеседі.

Оқушылар бойында білім алу, іздену, ой қорыту, шешім қабылдау дағдыларын тәрбиелеуде түрлі стратегияларды тиімді қолданылады:

«Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлау» бағдарламасының стратегияларын ұтымды пайдалану оқушылардың шығармашылық қасиетін анықтауда, күшейтуде, оқытудың тиімділігін, сапасын арттыруда ерекше маңызды. Бұл бағдарламаның мақсаты – барлық жастағы, соның ішінде бастауыш сынып оқушыларының кез келген мазмұн түсінікке сыни тұрғыдан қарап, ең керекті пікір, ұйғарым таңдауға, шешім қабылдауға, өзін-өзі бағалауға, бірін-бірі бағалауға үйрету. Оқушылардың білім деңгейін көтеруге, шығармашылыққа баулуға, ойларын еркін айтуға жетелеу.

оқушылардың жеке пікірін тыңдау, олардың өздерінде бар білім, білік дағдыларын қолданудың маңыздылығына назар аудару;

оқушылардың өз жұмыстарын бағалауға және түзетуге ынталандыру.

Бастауыш білім берудің мақсаты – кең ауқымды дағдылардың негіздерін меңгерген оқушы тұлғасының үйлесімді қалыптасып дамуына қолайлы білім беру ортасын құру болып табылады.

Білімді функционалдықыпен және шығармашылықпен қолдану Сын тұрғысынан ойлау

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану

Коммуникативті қарым-қатынас тәсілдерін оның ішінде көптілділік дағдыларды пайдалану

Топпен, жұппен және жеке жұмыс жасай білуге қалыптастыру

Оқыту әдіс-тәсілдері:

Құндылықты-бағдарланған тәсіл-оқушының құндылықтар жүйесін қалыптастырушы оқу-тәрбиелік үдерістің сәйкесінше формалары арқылы тұлғаның өзін-өзі танытуы үшін алғышарттар құруды көздейді.

Орта білім беру құндылықтары: қазақстандық отансүйгіштік және азаматтық жауапкершілік; құрмет; ынтымақтастық; еңбек және шығармашылық; ашықтық; өмір бойы білім алу.

Тұлғалық-бағдарланған тәсіл— педагогтің назарын оқушы тұлғасының тұтастығына, оның тек ақылойы, азаматтық жауапкершілік сезімінің ғана емес, сондай-ақ эмоционалды, эстетикалық, шығармашылық нышандары мен даму мүмкіндіктерімен қоса рухани дамуы туралы қамқорлыққа шоғырландыруды көздейді.

Жүйелік-әрекетті тәсіл— оқу-тәрбие үдерісінде оқушының өз бетінше білім алуына бағытталып, осы мақсатта мұғалімнің тиімді іс-әрекеттің түрлі формаларын қолдануын көздейді.

Коммуникативтік тәсіл-бірінші кезекте оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамытуға, қарастырып отырған мәтін, қатысып отырған әңгіме мазмұнын түсініп, туындаған жағдаятқа сәйкес тілді қолданып үйренуге бағытталған.

Интегративтік тәсіл-оқу үдерісін жобалау және өткізу кезінде әр түрлі оқу пәндерінің мазмұнын өзара кіріктіру есебінен оқушыда әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға жәрдемдеседі.

Бастауыш білім беру мазмұнына ортақ тақырыптарды енгізу әр түрлі пәндік салалардан білімдерді кіріктіруге және сол арқылы алынатын білімдердің функционалдығына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Зерттеу тәсілі – зерттеушілік әрекет дағдыларын дамытуға, ғылыми таным әдістерімен танысуға жәрдемдеседі, оқушыларда танымдық қызығушылық қалыптастырады.

Интербелсенді әдіс

Интербелсенді әдіс– үйретуші мен үйренушілердің өзара әрекеттесуін оқытудың негізі деп танытын және сондай қатынасқа жағдай жасайтын әдістер. (inter – аралық, бірнеше, action- әрекет дегенді білдіреді) Өзара әрекеттестік әдетте, белгілі бір мәселені шешу, ол шешімнің тиімділігі Біз оқытуды және білім беруді, егер сабақ барысында мұғалім мен оқушы арасында өзара әрекеттестіктің жоғары деңгейіне қол жеткізсе, «интерактивті» деп атаймыз. Интерактивті сөзі – ағылшын тілінен аударғанда туралы әңгімелесу, талқылау түрінде өтеді.

Ең бастысы, мұнда мәселені шешу процесі жауапқа қарағанда маңызды екендігін түсіну қажет. Бұл интерактивті әдістің мақсаты– тек ақпаратты беру ғана емес, оқушыларға жауаптарды өз бетінше табу дағдысын меңгерту екендігімен байланысты.Интербелсенді оқыту- әрекетпен және әрекет арқылы оқыту, бұл ұстаным үлкен нәтижелерге жеткізетін тиімді жүйе деп есептелінеді, себебі адам санасында бірінші кезекте өзінің әрекеттері мен өз қолымен жасаған істер қалады. Сондықтан интербелсенді оқыту оқушылардың оқу үдерісіндегі белсенді әрекеттерін үйренудің негізгі құралдары ән тәсілдері ретінде танылады.

Интер белсенді әдістер оқушылар төмендегідей білім, білік, дағды, машықтарға үйренеді:

- терең ойлану, жеке рефлексиялық қабілеттерді дамыту;
- өзідеялары мен әрекеттерін талдау және оларға баға беру;
- ақпаратты өздігімен түсініп, жан-жақты талдап, таңдап алу;
- өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыру;
- пікірталастарға қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеу;
- шешім қабылдау және қиын мәселелерді шешу.

Сол себепті интербелсенді оқытуда оқушылар келесі әрекеттерді атқаруға дайын болу керек:

- бірлескен жұмыс;
- танымдық, коммуникативтік, әлеуметтік тұрғыдан белсенділік таныту.

Интербелсенді әдістемесінің жұмыс түрлері мен әрекеттері:

- бірлескен жұмыстар (жұптық, топтық, ұжымдық),
- рөлдік және іскерлік ойындар, пікірталастар,
- ақпараттың әртүрлі көздерімен жұмыс жасау (кітап, лекция, интернет,
- құжаттар, мұражай т.б.)
- презентациялар,
- тренингтер,
- интервью,
- сауалнама т.б.

Интерактивті әдістерді қолдануда кейбір ережелерді есте сақтау қажет.

Жаңартылған білім беру мазмұнының өзектілігі - бастауыш сынып пәндеріне арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы проблемаларды анықтап зерттей білуді талап етеді. Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының

үйлесімді, қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, АҚТ-ны қолдану, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білу.

XXI ғасырдағы қарқынды дамып келе жатқан зияткерлік және техникалық ортада табысты болу үшін қажетті дағдыларды меңгертуге бағытталған. Олар оқушыларды сын тұрғысынан ойлау, бірлесіп жұмыс істеу, ақпаратты өңдеу, проблемаларды шешу сияқты анағұрлым жоғары деңгейдегі көптеген дағдыларды өз бетінше меңгеруге және зерделеуге, зерттеуге дайындайды және ынталандырады.

1. Зерттеушілік құзіреттілік –педагогикалық жүйенің жағдайы мен дамуын болжап, ақпаратты жинақтау, сақтау, өңдеп нәтижеге жету.

Зерттеушілік құзіреттілік пен зерттеушілік іс – әрекеттің сипаттамасы. Қажетті білімдердің болуы; зерттеушілік әрекетті орындауға қажетті біліктердің қалыптасуы; білім берудің міндеттерді шешу бойынша объективті көзқарастың болуы; ғылыми іс - әрекетке мотивацияның болуы; жеке дара және ұжымдық сипаттағы зерттеулерді жүргізу; қажетті тұлғалық сапалардың жиынтығының болуы;

Қазіргі оқыту үрдісінің мақсаты: оқушыны жан жақты қалыптасқан, бәсекелістікке бейім жеке тұлға тәрбиелеу; Бастауыш сыныптардан бастап ғылыми жұмыстармен айналысқан дұрыс екендігіне көз жеткізу; Ғылыми жұмыстар ұйымдастыру арқылы оқушылардың танымдық, шығармашылық дағдыларын, өз білімдерін өз бетімен құрастыра білу; Ақпараттық кеңістікте жөн таба білу іскерлігін дамыту; Сыни тұрғыдан ойлауын дамыту; Ғылыми жұмыстармен, жобалармен айналысатын бала- ол дарынды бала.

2. Бастауыш сынып оқушыларына ұсынылатын зерттеу жұмысының тақырыбы қандай болу керек?

Анық, мағыналы, қысқа, дәл болуы керек.

1. Тақырып оқушыға қызықты, оларды тартатындай болуы керек.

2. Тақырып орындалатын, шешімі зерттеуге қатысушыларға пайдасы тиетіндей болу керек.

3. Оқушылардың қызығушылығын ескере отырып, жетекші өз жақсы білетін тақырып аясында таңдау керек.

4. Тақырып шынайы болу керек. Онда жаңа дүниелер, күтпеген жаңалық, ерекшелік болу керек.

5. Тақырыпты зерттеу ұзақ уақытқа созылмау керек.

6. Тақырыпты бәрі түсінетіндей болу керек. Және оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес болу керек.

Тақырып таңдалып алынған соң, зерттеу жұмысына, ең алдымен жоспар жасап алу керек. Жұмыс жоспары «Не істеу керек, қандай жолдары бар, қандай әдістер дұрыс ? » деген сұрақтарды қамтиды.

3. Ғылыми-зерттеу жұмысының тақырыбына қойылатын талаптар: зерттеу нысаны, зерттеу мақсаты, зерттеу міндеттері, өзектілігі, жаңашылдығы, болжамы, ғылыми жаңалық, нәтижесі.

4. Зерттеу жұмысының құрылымы: бет парақ, мазмұны, кіріспе, негізгі бөлімі, зерттеу бөлімі, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер тізімі, қосымша (егер қажет болса), жалпы алғанда, оқушының ғылыми жобасы ұқыпты орындалуы керек және әдемі болуы керек, аннотация (қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде), ғылыми жетекшінің жұмыс туралы пікірі, оның қолымен расталады, зерттеу күнделігі

5. Оқу – зерттеу әрекетінің өткізу кезеңдері: зерттеу мәселелерін теориялық талдау; экспериментальды (практикалық бөлім) зерттеу; зерттеу күнделігін жүргізу; зерттеу мәселелерін теориялық талдау- мәселенің маңыздылығын оның ерекшеліктерін; осы тақырып бойынша әртүрлі көзқарастарды сипаттау; экспериментальды (практикалық бөлім) зерттеу

Мәселелердің мәнісін түсіндіреді;Ғылыми әдістерді пайдалануға шақырады; Зерттеу жұмыстарының бұл бөлігі маңызды болып табылады.

Эксперименттер байқау, сауалнама, әңгімелесу, сұрақ қою, интервью алу; жас зерттеушінің жеке күнделігі болу керек; зерттеу әдістері жүреді.

Тақырыпты әрі қарай аша түсу үшін жас зерттеушінің жеке күнделігі болу керек.

Жас зерттеушінің жеке күнделігі қандай болу керек?

Күнделік оқушыға берілген тақырып жайында мақсатын айқындайды; Зерттеу жұмыстарын жүргізуге көмек болады; Зерттеу күнделігі оқушылардың тақырыпты таңдаған күнінен басталады; Әдебиеттермен жұмыс жасайды; Мәліметтер мен деректер жинақтайды; Тәжірибе жасайды, бақылайды, зерттейді, зерделейді,

Ғылыми жұмыстарға үңілу. Керектісін күнделікке түртіп алу;

- Ғалымдардан, басқа да адамдардан ақыл – кеңес сұрау;

- Қорытынды жасау; Осының бәрі жас зерттеушінің күнделігінде қамтылады. Оған қосымша бейне материалдар, слайдтар, фотосуреттерден альбом жасау ұсынылады. Соңы жұмыс қорғауға дайындалумен аяқталады.

6. Мектепте жаңа технологияларды кеңінен қолдан уорын алып отыр. Қазіргі оқыту үрдісінің мақсаты оқушыны жанжақты қалыптасқан, бәсекелістікке бейім жеке тұлға тәрбиелеу. Осыны еске ала отырып бастауыш сыныптардан бастап ғылыми жұмыстар мен айналысқан дұрыс екендігіне көз жеткіздім.

Әдебиеттер

1. Бабаев С., Қазиева К. Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар – талапшаң мұғалім еншісі//Бастауыш мектеп. – 2011 – № 4
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «НЗМ» ДББҰ ПШО
3. Бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі. Әдістемелік құрал. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Астана 2021ж
4. Құсайынов А. К. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. – Алматы. – 2018

МРНТИ: 14.01.11

Р.Т.Ботаханова, С.К.Садыкова

«Приречное жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІН НЕГІЗДЕУ

Адам мен табиғат қатынасындағы адамгершілік сапасы қазақ халқының ұлттық экологиялық мәдениетінен айқын көрінеді. Қазақ халқының дүниемен, табиғатпен қатынасында үш құбылыс байқалады: адамның аспан әлемі мен өз арасынан тұтастық іздеуі, ел мен жердің біртұтастығы туралы ұғым, адамның жер бетіндегі тіршілік иелерімен ішкі рухани тұтастыққа ұмтылуы. Бұл – халықтың табиғатты қара басының пайдасынан жоғары ұстап, қадірлеп-қастерлейтін экологиялық мәдениеті.

Адам мен табиғат қатынасындағы адамгершілікті қамқор, мейірбанды көзқарас қазақ халқының ұлттық экологиялық мәдениетінен айқын көрінеді. Қазақ халқының дүниемен, табиғатпен қатынасында адамның аспан әлемі мен өз арасынан тұтастық іздеуі, ел мен жердің біртұтастығы туралы ұғым, барынша тіршілік иелерімен ішкі рухани тұтастыққа ұмтылуы сияқты үш құбылыс түркі ақындарының, демократ ағартушыларының, «Бес арыстың» дүниетанымында көрініс тапқан. Қазақ халқының экологиялық ойлауы, экологиялық сана-сезімі, табиғатқа көзқарасы ауызекі шығармаларында бейнеленген. Ә. Нысанбаев пайымдағандай, қазақ философиясы негізінен «фольклорда, поэзияда, мақал-мәтелдерде, шежіре-дастандарда, эпостарда, мифологияда жинақталған және

тұжырымдалған». Сан ғасырлық тарихы бар қазақ қауымы жазба әдебиеті пайда болғанға дейін ауыздан-ауызға тарап, ел есінде сақталған мол рухани қазына жасай білген [1].

Қазақ халқының өскелең ұрпаққа экологиялық тәрбие беруде жинақтаған тәжірибесін ең алдымен ауызекі шығармашылығынан табамыз. Осындай мол тәрбие көзіне бет бұру халықтың табиғатқа деген қарым-қатынасындағы даналығын, экологиялық тепе-теңдікті, сақтауға мүдделігін, табиғат байлығын тиімді пайдалану тәжірибесін, табиғи ортаға деген саналы да жауапкершілікті қарым-қатынасын бағамдап, ұрпақ тәрбиесінің кәдесіне жаратуға мүмкіндік береді.

Қазақ этнопедагогикасы мен этнопсихологиясын алғашқылардың көш басында кемел зерттеген Қ.Б. Жарықбаевтың халықтың тәрбие идеяларын талдап, оның тәрбиелік әдіс-құралдарына, ақыл-ой, еңбек, адамгершілік тәрбиесіндегі ықпалына берген сипаттамалары олардың экологиялық мазмұны мен функцияларын танып-білуге көмектеседі.

Қазақ этнопедагогикасының зерттелуіне айрықша үлес қосқан С. Қалиевтың қазақтың халықтық тәлім-тәрбиесінің ғылыми-педагогикалық негіздерін, қазақ халқының тәлімдік және ұлттық ойлауының ерекшеліктерін, халық педагогикасының ауыз әдебиетіндегі мүмкіндіктерін, қағидалары мен принциптерін, әдіс-құралдарын ғылыми тұрғыда саралап, халық педагогикасының озық үлгілерін бүгінгі мектептің оқу-тәрбие жүйесіне ендіру жолдары мен амалдарын анықтап беруі ауызекі шығармашылығында көрініс алған қазақ халқының экологиялық тәрбиедегі бай тәжірибесін танып-білуде маңызы ерекше деп түсінеміз.

Профессор С. Ұзақбаеваның зерттеу нәтижелері өзінің сонылығымен, ауқымдылығымен ерекшеленеді. Оның жетекшілігімен халықтық педагогика, этнопедагогика мәселелері жөнінде докторлық, кандидаттық диссертациялар қорғалып, аталған проблеманың зерттелуіне айтарлықтай теориялық, практикалық үлес қосылды. С.А. Ұзақбаеваның халықтың ауызекі поэтикалық шығармашылығын (мақал-мәтелдер, эпос, айтыс өлеңдері, жыраулық дәстүр, жыр-терме), музыкалық шығармашылығын (ән мен күй), сәндік-қолданбалы өнерін (қыз балаларды киіз басу, сырмақ сыру, кілем, алаша тоқу, кесте және шілтер тоқу, киім тігу, оларды ою-өрнекпен әшекейлеу тәрізді еңбекке баулу, үйрету; ер балаларға ұсталық, зергерлік, етікші, ерші, үйші т.б. кәсіптік еңбек түрін меңгерту) педагогикалық мақсатпен саралап қарастыруы және оларға берген сипаттамалары бізге олардың экологиялық мән-маңызын пайымдауда негізге алынды [2].

М.Х. Балтабаевтың фольклордың трансляциялық, эстетикалық, тәрбиелік, идеологиялық, дидактикалық, тұрмыстық, танымдық, қатынастық қызметін қарастыру барысында музыкалық шығармашылық үлгілеріне берген функционалдық сипаттамасы олардың әлеуметтік-педагогикалық, экологиялық мәнін терең ұғынуға септігін тигізеді.

К.Ж. Қожахметованың этникалық тәрбиеге берген анықтамалары бойынша жеке адам қазақтың салт-дәстүріндегі этникалық құндылықтармен этноәлеуметтік рольдерді, этникалық нормаларды игереді. Автордың дайындауындағы қазақ этнопедагогикасының құрылымдық-логикалық үлгісі, бізге қазақ ауызекі шығармашылығында көрініс тапқан халықтың табиғатпен қарым-қатынас жасаудағы мінез-құлық нормаларын пайымдауға мүмкіндік береді [3].

Халық тәрбиесінде адам мен адамның, қоғам мен халықтың еңбекке, табиғатқа адамгершілік қарым-қатынасы, имандылық идеясы жетекші орын алады. Қазақ ауызекі шығармашылығы салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрпы, наным-сенімдері, ырым-рәсімдері қазақ философиясын зерттеушілерге (А.Н. Нысанбаев, Р.П. Абсаттаров, К.Ш. Нұрланова, М. Орынбеков, О.А. Сегізбаев, А. Қасабеков, Ж. Алтаев, Т. Ғабитов т.б.) қазақ философиясының уақыт пен кеңістік арасындағы бітімін топшылауға, қазақтың ертедегі философиялық «даму элементтерінен бастап қазіргі философиялық теориясын жасауға мүмкіндік беріп» қазақ философиясының идеологиялық бастау бұлағы болды. Олай болатыны - «Халық эпостары, ертегілері, аңыздары, лирикалық-тұрмыстық поэмалары, мақал-мәтелдері адамдарды табиғи және әлеуметтік құбылыстарды, саяси-экономикалық

жағдайларды, ізгілік мақсаттарды өз уақытына сәйкес танып-білуінің куәгерлері» екендігінде [4].

Экологиялық тәрбиені дамыту халық педагогикасының жетекші дәстүрі болып саналады. Қазақ халқының экологиялық мәдениетінің басты ерекшелігі, З.Ж. Кенжалиев тұжырымдағандай: халықтың табиғат танымымен және адам танымымен етене тығыз байланыста, болғандығында, солармен аралас-құралас, «бөлінбеген түрде өмір сүретіндігінде.... Көшпенділер өздерін табиғаттың тікелей жалғасы, соның төл баласы сезінеді». Бұл өз кезегінде қазақ халқының табиғатты қорғауды, табиғат ресурстарын үнемді пайдалануды, табиғат байлықтарын қалпына келтіруді өзінің қасиетті борышы санайтындығын көрсетеді.

Жоғарыда талдауға алынған пайымдаулар біздерге бүгінгі таңда өскелең ұрпақтың экологиялық тәрбиесін дамыту қазақ ауызекі шығармашылығында айшықталған халықтың экологиялық тәжірибесіне негізделуі тиіс екендігіне көз жеткізеді. Қазақ ауызекі шығармашылығы оқушылардың экологиялық тәрбиесін дамытуда жан-жақты қызмет атқарады. Біздер С.А. Ұзақбаеваның ғылыми жетекшілігімен орындалған еңбектерде берілген мазмұндық-функционалдық сипаттамаларға: халық ойындарының танымдық-тәрбиелік, дамытушылық, әлеуметтендіру функциялары (А. Айтбаева); қазақ домбыра музыкасының қоғамдық жаңғырту-компенсаторлық, танымдық-эвристикалық, көркемдік-тұжырымдық, ақпараттық, коммуникативтік, тәрбиелік, иландыру, эстетикалық, гедонистік (Е. Қозыбаев); қазақ этномәдениетінің танымдық, тәрбиелік, дамытушылық, ақпараттық-коммуникативтік, реттеушілік, әлеуметтендіру (Б. Қайырова); халық білімдерінің жалпы этникалық дүние мен күнделікті өмір жайлы түсініктерінің негізгі қызметін атқаруы; адамның өз іс-әрекетінің бағытын анықтаудағы бағдарлық ролі; туыстық қарым-қатынастар жүйесі, этноәлеуметтік рольдердің мәнін айқындау және этнос субъектілерінің арасындағы қарым-қатынастарды реттеу, туыстық тегін тану сияқты функцияларына (К. Қожахметова) сүйеніп, қазақ ауызекі, шығармашылығының келесі функцияларын анықтадық: танымдық, тәрбиелік, дамытушылық, коммуникативтік, реттеушілік. Біз өз зерттеулерімізде халық шығармашылығының экологиялық тәрбиедегі көрінісіне, оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға деген мүмкіндіктеріне мазмұнды сипаттама беруге талпындық. Адам мен табиғаттың өзара қарым-қатынастары жөнінде мағлұматтар беру тәжірибесі, экологиялық білімдерге деген қызығушылықтарын арттыруға септігін тигізеді. Сонымен бірге табиғатты қорғау, қоршаған ортаның тазалығы үшін күресуге деген қажеттіліктерін тұрақтандырады.

Әдебиеттер

1. Қазіргі таңдағы мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің психологиялық-педагогикалық негіздері: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары – Алматы, 2003. – 286-289
2. Жас ұрпаққа экологиялық тәрбие берудің бағыттары // Ұлт тағылымы. – 2003. – № 2. – 19-21 бб.
3. Экологиялық тәрбие бойынша дайындалған оқу-әдістемелік кешені // Бастауыш мектеп. – 2003. – № 8. – 18-19 бб.
4. Қожахметова К. Мектептің ұлттық тәрбие жүйесі: теория және практика. – Алматы: РБК, 1997 – 141 б.

Г.М. Буланова, К.Т. Оспанова

«Б. Момышұлы атындағы № 34 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН БІЛІМБЕРУ ВЕБ-САЙТТАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Қазіргі ақпараттандыру дәуірі оқу процесінде білім беру веб-сайттары мүмкіндіктерін кең көлемде қолдануды қажет етеді. «Білім беру жүйесін ақпараттандыру – берілетін білім сапасын көтеруді жүзеге асыруға бағытталған процесс, яғни еліміздің ұлттық білім жүйесінің барлық түрлеріне қазіргі оқу мен оқытудағы тиімді тәсілдерді енгізу, оларды дамыту, нақты жүзеге асыру шараларын айқындау» болып табылады деп көрсетілген [1].

Әлемдік ғылым мен практикада білім беру веб-сайттарын оқыту процесіне енгізу келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын сара жол.

Білім беру жүйесін ақпараттандырудың ғылыми негізделген әлеуметтік-философиялық тұжырымдамасы мен компьютермен оқытудың бағыттарына арналған іргелі және қолданбалы сипаттағы мәселелер, білім беру веб-сайттары мәні, мазмұны мен құрылымы алдыңғы қатарлы ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Сайт немесе Веб-сайт – (ағылшынша Website: Web – тор, желі және site – орын, желідегі орын, сегмент) – бір мекенжайға (домен атымен немесе IP – мекенжаймен) біріктірілген компьютер желісіндегі жеке тұлғаның немесе ұйымдары электрондық құжаттар (файлдар) жиынтығы. Ғаламтор желісінің негізін құрайтын барлық сайттар болып табылады.

Әлемдегі ең алғашқы сайт Info.cern.ch 1990 жылы пайда болды. Сайтты жасаған Тим Бернерс-Ли. Сайтта HTTP деректерді беру хаттамасы негізінде жасалған World Wide Web жаңа технологиясы сипаттамасын жариялаған. URInің бағыттауын жүйеге және HTMLның гипермәтін белгісінің тіл негізделген жаңа технологиясына сипаттама онында жариялады.

Біз, білім беру веб-сайттары арқылы оқытудың жүйелі әдісі – техникалық ойлау және оқушының танымдық әрекетіне бағыттап оқытуда түрлі техникалық, электрондық және компьютерлік құралдарды қолдану мәселесі деп түсінеміз.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесін басқару мен оқытуда білім беру веб-сайттары қолданудың бірнеше негізгі бағыттарын ерекшелеп көрсетуге болады:

- білім беру веб-сайттарын көрнекілік құрал ретінде пайдалану;
- оқытудың әртүрлі формасын жүзеге асыру: дербес, ұжымдық, өзіндік, қашықтықтан оқыту. Оқыту процесін автоматтандырылған оқыту жүйелерін қолдану арқылы автоматтандыру;
- әртүрлі пәндер бойынша оқу курстары мен программалық әдістемелік кешендерін жасақтау;
- білім беру жүйесінде веб-сайттарды қолдану;
- білім беруді басқаруда Білім беру веб-сайттарын кәсіби қолдануға оқыту;
- психологиялық-педагогикалық зерттеулерде білім беру веб-сайттарын қолдану.

Жылдан-жылға дамып келе жатқан материалдық-техникалық мүмкіндіктер мұғалімдерге, оқушыларға жоғарыда аталған бағыттардың әртүрлі аспектісін меңгеруге мүмкіндік береді. Мұндай бағыттарды меңгеруде оқыту процесінде қолданылатын білім беру веб-сайттарының алатын орны ерекше.

Аталған құралдарды өзінің ерекше қызметімен қатар, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытудың құралы ретінде қамтамасыз ету мәселесі де өзекті болып отыр. Бұл білім беру веб- сайттарын бастауыш мектептің оқу процесіне қолдануды психологиялық-педагогикалық тұрғыдан қайта қарауды қажет етеді. Бастауыш мектепте аталған білім беру веб-сайттарын танымдық тұрғыдан қолданудың әртүрлі психологиялық-педагогикалық аспектілері С. Пейперт, Б. Хантер, Дж. Нокс, Т.М. Ньюсем және т.б. ғалымдардың

еңбектерінде зерттелген. С. Пейперт «Білім беру веб-сайттарымен оқытуда бала – өзінің интеллектуалдық құрылымын құрушы құрылысшы. ... бала қазіргі техниканы меңгеріп қана қоймайды, сонымен қатар жаратылыстану, математика пәндерінен, басқа да интеллектуалдық дамуына қажетті ақпараттармен танысады» деген. Шынында дәстүрлі оқытуда бала дайын білімді арнайы іскерліктерді меңгереді. Мұндай жағдайда ересектер балаларда өздігінен оқудың дағдыларын қалыптастырудың қажеттілігін, оның нәтижесінде бала жан дүниесінің үлгісін құратынын естен шығарады. Білім беру веб-сайттары жұмыс барысында оқушы өздігімен әртүрлі әуестігіне байланысты (сурет салу, өлең құрастыру, ән айту) оқу дағдыларын меңгеріп, өзі үшін жаңаны таниды, қоршаған әлемді зерттейді, білімді өздігімен ізденуге деген қызығушылығы, білуге құштарлығы пайда болады. Бұдан білім беру веб-сайттары есте сақтаудан терең ұғынуға көшуге мүмкіндік беруін, заттардың ұқсастық, айырмашылығын ерекшелеуін, ақылмен, санамен әрекет жасауға төселдіруін, өзіндік қызығушылығына байланысты тапсырмаларды орындай білуге дағдыландыруын балалардың танымдық процестерін дамытуда жүзеге асыру көзделеді.

Білім беру жүйесіндегі ақпараттық-коммуникациялық технология құралдары

Ақпараттық құралдар:	Педагогикалық мүмкіндігі
Компьютер	Кез келген ақпаратты өңдеуге арналған әмбебап құрал
Интерактивтік тақта	Оқу сабақтарын ұйымдастыруға және семинарлар мен пікірталастар өткізуге ыңғайлы құрал.
Принтер	Мұғалім мен оқушылардың дайындаған ақпаратын қағазға шығаруға арналған құрылғы.
Проектор	Сабақтың көрнекілік деңгейін арттыруға және оқушылардың өз жұмыстарының нәтижесін көрсетуге арналған құрал.
Телекоммуникациялық блок	Ресейлік немесе әлемдік ақпараттық ресурстарға кіруге мүмкіндік беретін қашықтықтан оқытуға, басқа мектептермен хат алысуға көмектесетін құрал.
Сыныптағы және мектептегі желі	Ақпараттық желіге кіруге мүмкіндік беретін техникалық және уақыттық ресурстарды тиімді қолдануға көмектеседі.
Дыбыс-бейне құралдары	Сканер, фотоаппарат, видеокамера, магнитофон қоршаған Әлемнің ақпараттық бейнесін оқыту процесіне енгізуге мүмкіндік береді.
Программалық құралдар:	Педагогикалық мүмкіндігі.
Ақпараттың өзегі интернет	Ұйымдастырылған ақпараттық массивтер – компьютердегі энциклопедиялар, ақпараттық сайттар және Интернет жүйесі.
Жаттықтырғыштар	Ақпараттық нысандармен жұмыс жасау дағдысын қалыптастыруға – мәтінді енгізу, экрандағы графикалық нысандармен жұмыс, жазбаша және ауызша жұмыстар жүргізуге бағытталады.
Компьютерлік тест программалары	Оқушылар автоматты түрде компьютер арқылы тапсырманы орындайды және нәтижесін алады. Компьютер оқушыны бағалайды.
Оқытушы кешендік жиынтық (электрондық басылым)	Жоғарыда аталған білім беру веб-сайттары сәйкестігіне қарай дәстүрлі түрде оқыту процесін автоматтандырады, мұғалім мен оқушы іс-әрекетін дербестендіреді.
Басқарудың ақпараттық жүйелері	Білім беру процесінің барлық қатысушыларымен – оқушылар, мұғалімдер, басшылық, ата-аналар, қоғам мүшелерінің арасындағы ақпараттық ағындардың жүруін қамтамасыз етеді

Білім беру веб-сайттарын қолдану арқылы оқу процесін басқарудың өзіндік ерекшеліктері бар. Түс, графика, мультипликация, дыбыс, қазіргі видеотехниканың барлық құралдары оқытуға қолайлы жағдай жасап, оқу процесінде ақпаратты беру мүмкіндігін кеңейтеді, оқушылардың зейінін оқуға аударуға септігін тигізеді.

Аппараттық және программалық құралдардың ақпараттарды түрлі деңгейде көрсету арқылы көрнекілік ретінде қолданылуы оқушылардың кез келген ақпаратты ғылыми, практикалық, құбылыс және болмыс түрінде меңгеруін оңтайландырады. Дәл осындай пікірді Я.А. Каменский дидактиканың алтын ережесінде оқыту процесіне баланың барлық белсенділігі көрінетін сенсорлық – перцептивтік ағымның енгізілуін талап еткен болатын. Бұған қазіргі таңда аппараттық және программалық құралдарды қолдану жағдайында қол жеткізуге болады. Себебі бұл құралдардың шексіз ресурстарының балалардың сезімдік әсерленушіліктерін арттырудағы орны ерекше.

Білім беру веб-сайттарын оқу процесін оңтайлы басқара отырып, оқушының іс-әрекетіне сапалы түрде бақылау жүргізуге мүмкіндік береді. Ол барлық жауапты тексеруге, көпшілік жағдайларда қатені тіркеп қана қоймай, сонымен бірге оның дәл сипатын анықтап, оны тудыратын себепті дер кезінде жоюға мүмкіндік береді. Дәстүрлі оқыту процесінде мұғалім оқушының оқу әрекетіндегі барлық сәттерін бақылауға, сыныппен жұмыс жасай отырып, барлық оқушылардың орындаған тапсырмаларының дұрыстығын тексеруге мүмкіндігі болмайды. Бұдан оқушыларда осы білім аймағында дұрыс емес түсініктер қалыптасып қалуы мүмкін. Оқушының білім беру веб- сайттарын оқу әрекеті құралы ретінде пайдалану мүмкіндігі зор.

Бастауыш сынып оқушысы білім беру веб-сайттары арқылы оқу әрекетінде өзін жетілдіре отырып, әртүрлі әрекеттерді орындау тәсілдерін меңгереді. Өзінің алдына біршама күрделі мақсаттарды қоя біледі; яғни оқушы бұл жағдайда биік таудың шыңына шығуға талпынғандай болады. Бұл кезде оқушының қызығу қарқыны әртүрлі болып келеді: кейбіреуі аяқ астындағы әрбір ұсақ тасты байқай, баяу және бірте-бірте, ал екіншісі жырықтардан секіре-мекіре, қателесуге тәуекел ете қызығады. Мұндағы әрекет біршама жалпыланған тәсілдермен жүзеге асады да, олардың иерархиясы «адам – құрал – мақсат» жүйесінің дамуына бейнеленеді. Құралы компьютер болып табылатын балалардың танымдық іс-әрекетіне сәйкес, жүйе «адам (бала) – құрал – мақсат» түрінде анықталады, мұндағы мақсат іс-әрекетке бағдарланған, сондай-ақ оның мазмұны мен айқын сапасын анықтайтын әлемнің бейнесін (психикалық) іштей жалпыланған және жайылған түрде түсіну болып табылады [2].

Бала білім беру веб-сайттарымен қарым-қатынаста бола отырып эксперимент жасауға, сыныптағы көшбасшы болуға ұмтылады. Негізінен бастауыш мектеп жасы:

– оқуға түрткісін қалыптастыруда, тұрақты танымдық қажеттілігі мен қызығушылығын дамытуда;

– оқу әрекетінің дағдылары мен тәсілдерін, «оқу іскерлігін» дамытуда;

– жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін айқындауда;

– өзін өзі бақылау, өзін өзі ұйымдастыру және өзін өзі реттеу дағдыларын дамытуда;

– өзіне және қоршаған ортаға және т.б. сын көзбен қарауда өзіндік баға беруге

икемді келеді. Сондықтан, бастауыш сынып оқушысының жасы – бұл жағымды өзгертулер мен түрлендірулер кезеңі болып табылады. Әрбір бала осы жас кезеңінде өзінің қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сенімді болмаса, жүзеге асырған таным белсенділігін сезінбесе, оқуға деген іскерлікті меңгермесе, онда баланы әрі қарай дамыту қиын және дене күшін қажет етеді.

Қазіргі білім беру веб-сайттар оқушыларға берілген тапсырманың күрделілік деңгейін, кей жағдайда оқу материалының тізбектілігін таңдауға, қажетті көмекті шақыруға, өз жұмысының нәтижесін алуға, орындағаннан кейін жіберген қателерін табуға, қатесінің сипатын анықтауға, оны уақытымен түзетуге жағдай жасайды. Мұндай тізбектіліктің жүзеге асырылуы оқушылардың өз әрекетінің рефлексиясын қалыптастыруын қамтамасыз етеді. В.В. Давыдов рефлексия – оқушының ойы мен әрекетінің негізін қадағалауы деп көрсеткен [3]. Соның ішінде, бастауыш мектеп оқушылары үшін білім беру веб-сайттарымен жұмыс жасау, өз әрекетінің нәтижесі туралы кері байланысты жасауда жоғары деңгейде мүмкіндік береді.

Барлық оқушылар білім беру веб-сайттарын жоғары немесе төмен дәрежеде меңгереді, бірақ оларды оқушылардың барлығы бірдей дәрежеде қолданбайды. Арнайы білім беру веб-сайттарымен жұмысқа деген қызығу терең және берік, диффузды болады. Қызығуларды жіктеу – табиғи құбылыс, бірақ біздің бақылауымыз көрсеткеніндей, жағымсыз «бұрмаланулардың» болуы мүмкін. Білім беру веб-сайттарымен жұмыс жасауда тақырыптан ауытқу лайықты іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыруда қиындықтар туындауына мүмкіндік береді. Мұндай келеңсіздіктер болмау үшін оқытуда білім беру веб-сайттарын оқушының танымдық белсенділігін дамытатын тиімді құрал ретінде қолдану оқушының білім, іскерлік пен дағдысын қалыптастыруға, ойлауын дамыту мақсатындағы танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінділігі мен ынтасын дамыту бағытында оқу процесін жетілдіруге жағдай жасайды.

Білім беру веб-сайттары арқылы ақпаратты алуға, түрлендіруге, білуге құштарлық. Бұл қолданбалы және теориялық білімді меңгеруге және өз бетімен білім алу үшін жұмыс жасауды, арнайы терең білімді қажет ететін қызығу болып табылады. Бұл қызығу арнайы білімді ғана қажет етпейді, сонымен қатар тұлғаның қалыптасқан арнайы сапаларын: алгоритмдік мәдениеті мен ақпараттық мәдениетін қажет етеді.

Қызығудың бұл түрі жоғары иерархиялық деңгейімен іріктелуімен, бастауыш мектеп пәндерін меңгеруге бағытталғандығымен сипатталады, бірақ оның тереңдігі соншама білімнің шектелген аймақтарына немесе бірнеше оқу пәндеріне деген қызығуды туғызады. Біз мұнда математика, әдебиеттік оқу, АКТ, дүниетану мен жаратылыстану пәніне деген қызығуды дамытуды ерекше үйлесімде ерекшеледік. Пәннің ішкі мазмұнын түсіну үшін ақпаратқа қажеттілік, білім беру веб-сайттарын қолдануға қызығуымен бірге жүруі міндетті. Әртүрлі типтегі тапсырмаларды шешуде білім беру веб-сайттарын қолдану маңызды болып келеді.

Бірқатар білім беру веб-сайттары, мысалы «Балбөбек еліне саяхат» кешені балалардың өзінің алдына мақсат қоя білуіне және оған өзі жетуге талпынуға, баланың танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған. Бұл веб-сайт арқылы балалар іс-әрекеттің негізгі мақсатын қосалқы іс-әрекеттерге бөлуді үйренеді және шығармашылық тәжірибе жүргізу процесі қалыптасады. Олар өзінің алдына (толық немесе толық емес) жаңа күрделі мақсаттарды қойып және оларды жүзеге асыруға тырысады. Бұл процесте негізгі және қосалқы мақсаттарға бағынуды сипаттайтын әрекеттің біршама күрделі құрылымы қалыптасады. Аталған нәтижелер оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға негіз болуы қажет.

Қорыта келгенде, бастауыш сынып оқушысының алгоритмдік және ақпараттық мәдениетін дамытпайынша, баланың білім беру веб-сайттары арқылы білуге құштарлығын дамыту мүмкін емес.

Әдебиеттер

1. Красильникова В.А. Білімді ақпараттандыру ісінің түсініктілік аппараты. // Информатиканегіздері. – 2003, № 3. – 2-6 б.
2. Панюкова С.В. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании. – М. 2010. – 224 с.
3. Давыдов В.В. О статье «Построение модели шестилетней начальной школы». // Начальная школа. – 1995. № 1. – 19-25 с.
4. Андерсен Б. Бент. Мультимедиа в образовании. – М., 2007. – 224 с.

Б.О. Галимова, А.Т. Дуйсенбаева
«№ 35 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҮРДІСІН ДАМУ

Жекелеген психикалық процестерді дамыту бүкіл бастауыш мектеп шағында жүзеге асырылады. Балалар мектепке қабылдау процестері едәуір жетіліп келсе де, олардың оқу ісіндегі қабылдау формалары мен түстерді тану және атауға келіп тіреледі. Бірінші сынып оқушылары өздері қабылдайтын заттардың қасиеттері мен салаларына жүйелі талдау жасай алмайды. Бұл жағдай арнайы жасалған тәжірибеден айқын көрінеді. Мәселен, 1-сынып оқушылары қарап отырып салу үшін түрлі-түсті құмыра алды. Балалар оны тез қарап шығып, атын атады, содан соң оның өзіне онша көңіл аудармай, бірден оның суретін салуға ұмтылады. Олардың салған суреттерінде құмыралардың көлемі де, формасы да, әртүрлі болып шықты, тіпті бір-бірінен едәуір айырмашылығы да болды, өйткені балалар форманың өзіне талдау жасамаған еді. Құмыраның түсін беру мәліметтері де ұқсас болды. Бірінші сынып оқушылары бұл түсті танып, атап та берді, бірақ оның нақты ерекшеліктері оларды қызықтырмады. Саралап қабылдауға кемшіліктер басқа тәжірибелерден де байқалады. Баланың қабылдаған заттарын талдау және саралау мүмкіндіктері онда заттардың жекелеген тікелей қасиеттерін аңғару мен айырудан гөрі күрделілеу қызмет түрінің қалыптасуымен байланысты. Бақылау деп аталатын бұл қызмет түрі мектептегі оқу процесі кезінде ерекше жедел қалыптасады. Сабақтардың үстінде оқушы қандай да бір пәннің және құралдың қабылдау міндеттерін алып, ал одан кейін өзі де кең түрде тұжырымдайды. Осының арқасында қабылдау мақсатқа бағытталады. Зейінді дамыту. Мектепке келген балалардың әлі мақсатқа бағытталған зейіні болмайды. Олар өздерінің зейінін негізінен өздеріне тікелей қызықтығымен, ашықтығымен, өзгешелігімен ерекшеленетін нәрселерге аударды (ырықсыз зейін), мектеп жұмысының шарттары алғашқы күннен бастап баладан сол кезде оны қызықтырмауы да мүмкін пәндерді және мәліметтерді назардан тыс қалдырмауды талап етеді. Бала біртіндеп жай сырттай тартымды заттарға емес қажеттілерге зейінін бағыттап, оны дәйекті ұстауды үйренеді. I-III сыныптарда көптеген оқушылар ырықты зейінді игереді, оны мұғалім түсіндірген немесе кітапта бар кез-келген материалға көздей алады. Ырықты зейін, оны қандай да бір міндетке алдын-ала ойластырып бағыттап білу-бастауыш мектеп шағындағы маңызды жетістік ретінде айқын байқалады.

Бірінші сынып оқушыларының ырықты зейінін олар әлі өздерін-өздері алып жүрудің ішкі құралдарын игермегендіктен тұрақты болмайды. Сондықтан тәжірибелі мұғалім оқу ісінің сабақты бірін-бірін ауыстырып отыратын және балаларды шаршатпайтын әр алуан түрлерін (түрлі тәсілдермен ауызша есептеу, есептер шығару және нәтижелерді тексеру, жазбаша есептердің жаңа тәсілдерін түсіндіру, оларды орындап жаттығу және т.б.) қолданып отырады. 1-2- сынып оқушыларының ақыл-ой әрекетінен гөрі сыртқы іс-әрекетті орындауда зейіні неғұрлым тұрақты. Бұл ерекшелікті ақыл-ой сабақтарын графикалық схемалар, суреттер, макеттер, аппликациялар жасаумен алмастыра отырып сабақтарда пайдалану абзал. Қарапайым, бірақ біркелкі сабақтарды орындауда бастауыш сынып оқушылары жұмыстың түрлері әдістері мен тәсілдерін қолдануды талап ететін неғұрлым күрделі тапсырмаларды шешу кезіндегіден көрі көбірек алаңдайды.

Зейінді дамыту, сондай-ақ оның көлемін кеңейтумен және зейінді іс-әрекеттің алуан түріне бөле білумен байланысты. Сондықтан оқу тапсырмаларын былайша қойған дұрыс: бала өз тапсырмасын орындай отырып, жолдастарының жұмысын қадағалауы керек және қадағалай алатындай етіп, мысалы, берілген мәліметті оқи отырып, оқушы басқа оқушылардың мінез-құлқын тексеріп отыруға міндетті. Қате жіберіп алған жағдайда ол жолдастарының теріс әсерін байқап, оны өзі түзетуге тырысады. Кейбір балалар сыныпта зейінін бөле алмайтындықтан «алаңғасар» болады: олар бір іспен айналысып отырып,

басқаларын естен шығарады. Мұғалім оқу ісінің әр түрін балалар бір мезгілде бірнеше іс-әрекетті бақылауды үйренетіндей (алғашқыда, әрине, біршама қарапайым), жалпы жанама жұмысқа даярланатындай етіп ұйымдастыру керек.

Есте сақтауды дамыту. Мектепке келген жеті жасар бала көбіне сырттайашық және эмоциялы оқиғаларды, суреттерді, әңгімелерді дәл есте сақтайды. Бірақ мектеп өмірі бастан-ақ балалардан материалдарды еркін есте сақтауды талап етеді. Оқушылар күн режимін, мінез-құлық ережелерін, үй тапсырмаларын арнайы есте сақтауы тиіс, ал одан кейін оларды өзінің мінез-құлқына басшылыққа ала білуі немесе оларды сабақта еске түсіре білуі керек. Балалар ең мнемикалық міндеттерді ажырата алатын болады. Олардың біреуі материалды дәлме-дәл есте сақтауды, екінші оны тек өзі сөзімен айтып шығуды қарастырады және т.б. Бастауыш сынып оқушыларының есте сақтауының табыстылығы олардың мнемикалық міндеттердің сипатын түсінуіне, есте сақтау мен еске түсірудің тиісті әдіс-тәсілдерін меңгеруіне байланысты.

Ал алғашында ең қарапайым тәсілдерді қолданады-материалды мағыналық бірліктері бойынша сәйкес келмейтін бөлшектерге бөлу кезінде оны, әдетте, бірнеше қайталау. Есте сақтау нәтижесін баланың өзінің тексеруі тану деңгейінде ғана болады. Мысалы, бірінші сынып оқушысы тексті бір қарайды да таныс сияқты болып көрінгесін жаттап алдым деп ойлайды. Аздаға ғана балалар есте еркін сақтаудың тиімді әдістерін қолданады. Көпшілігі мектепте және үйде арнайы әрі ұзақ үйретуді керек етеді. Мұндай жұмыстың бір бағыты балалардың мағыналық жағынан еске түсіру тәсілдерін, есте сақтау нәтижелерін өзіндік тексеру тәсілдерін қалыптастырумен байланысты. Қазіргі нарықтық қатынас жағдайында оқушылардың білім алуға деген ынтасының төмендеп кеткені бізді қатты алаңдатады. Оқуға білім алуды мақсат етіп келетін оқушылар ынтасы, қызығушылығы, ұмтылысы неге нашар деген сауал әрбір ұстаздың көкейінде тұратыны мәлім. Оқушылардың ынтасының төмендеу себебі әр түрлі. Нәтижеге бағдарланған білім моделінде «Мұғалім оқуды ұйымдастыру шарты ретінде оқыту процесін шығармашылық қарастыруға жауапты»-деп көрсетіледі, яғни оқу процесін ұйымдастыруда «оқушыны қалай оқытуды емес» оқушыны оқуға қалай үйрету қажеттілігі ойластыруды талап етеді. «Ұстаз оқушының танымдық іс-әрекетін жақсы ұйымдастырушы, баланың табысына қатты ынта қоятын, олардың рухани өсуіне мүдделі, ықтиятты да қамқор адам». Көптеген зерттеулер бойынша танымдық қызметтің толық жетіспейтіндігі қосалқы мектеп оқушыларына тән қасиет екендігі дәлелденген. Дәннің өсіп-өнуі топырағына, күтіміне байланысты болатыны сияқты, бала ақыл-есінің қалыптасуы да өскен ортасына, алған тәрбиесіне, білім алған мектебіне байланысты. «Мектеп білім ордасы, ұстаз мектеп тұлғасы»-дейді халық даналығы. «Білімдіге дүние жарық, білімсіздің күні кәріп» деп білімді күннің нұрына, мыңның күшіне балайды. Сондықтан оқу инемен құдық қазғандай деп бағалаған халқымыз. Өзгеріске, жаңалыққа толы бүгінгі заман мұғалімге сегіз қырлы бір сырлы ерен қасиет иесі болуды міндеттейді. Ұстаз адында отырған бірі шапшаң, бірі баяу, енді біреулері төмен қабылдайтын, зейіні, қабілеті, қабылдауы, есте сақтауы әрқилы шәкірттердің жүрегіне жол тауып олардың шығармашылық қабілетін дамыту, күрделі құрылым екендігі даусыз.

Көрнекті педагог В.А. Сухомлинский: «Сабақ жасөспірімдердің интеллектуалды өмірінде құр ғана сабақ болып қоймас үшін, ол қызықты болу керек. Осыған қол жеткізгенде ғана мектеп-жасөспірімдер үшін рухани өмірдің тікелеген ошағына, мұғалім осы ошақтың құрметті иесімен сақтаушысына, кітап-мәдениеттің баға жетпес қазынасына айналады»-деген екен. Сондықтан, балалармен өткізілетін әрбір сабақты балалар өз күштеріне сенімділігін сезінетіндей етіп, олардың оқуға деген ықыластарын оятып, қызықтыратындай етіп ұйымдастыруы қажет.

Қызығу танымдық іс-әрекеттің қозғаушы күші. Оқушыларды танымдық қызығуды қалыптастырудың үш жағдайы бар:

– оқытудың мазмұнын, оның берілу түрі, жаңалығы, ғылым мен техниканың соңғы табыстары;

- оқушының таным әрекетін ұйымдастыру формалары, құралдарын және әдістерін жетілдіру;
- мұғалім мен оқушы, оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынасы, сыйластық, ізеттілік орнатып, жүрек жылуының болуын қамтамасыз ету.

Оқушылардың оқуға деген қызығушылығын тәрбиелеу үшін өтіп жатқан материалдың практикалық қолдануымен толықтыру керек. Оқу процесінде ойынды тиімді қолданудың бала дамуы үшін маңызы өте зор. Ойын-баланың негізгі әрекеті. Ойын-балалар үшін оқу да, еңбек те. Ойын оқушылар сабақта жалыққан кезде сергітіп, сабақты ынталандыра түсу үшін пайдаланылады.

Сыныптарда ойындар негізінде түрлі жұмыстар өткізудің танымдық, тәрбиелік маңызы зор. Сондықтан да мұғалім сабақ берудің әдістерін үнемі жетілдіріп, оның түрлері мен тәсілдерін өзгертіп отырса, олардың сабаққа деген ынтасы артып, ізденімпаздық дағдысы жетіле түседі. Ойын араласқан сабақтарда балалар өздерін еркін ұстайды әрі олардың білуге деген белсенділігі артатыны байқалады.

Ойын үстінде бала өзін-өзі ұмытып, сыныптағы іс-әрекетке ден қойып, өзгелермен еркін ынтымақтасып, бірге еңбек етуге құштар болады. Кейде нашар оқитын оқушылардың өздері де ойынға араласып, сабаққа ынтасы артады. Сабақтың мазмұнына сай ойын элементтерін қолдануға балалар іштей әзірленеді. Ойын арқылы ұйымдастырылған сабақ балаларға жеңіл әрі тартымды, әрі түсінікті болады.

Сондай-ақ ойын олардың мінез-құлқына әсер етіп толғантады. Ойын үстінде бала өзін батыл ұстап, айтайын деген ойын еркін жеткізуге тырысады. Ойын сыныптағы оқушылардың көбін қамтитындықтан, әр оқушы өзінің ойлау қабілетін шыңдай түседі.

Ойын балаларды бір-біріне жақындастырады, олардың шығармашылық мүмкіндіктерін ашып, топтастыра түседі.

Ойын-бой жазатын алданыш қана емес, баланың өмірлік ортаға жан-жақты дайындайды, денесін де өсіріп, жа дүниесін, таным-түйсігін кеңейтетін қызығушылықтарын арттыратын құрал. Ойын бала қабылдауының, зейінінің, қиялының, ынта-ықыласының, ойлау инициативасының, белсенділігінің дамуына жәрдемдеседі, эмоция туғызады.

Осының негізінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Ойын әлі де болса өз маңызын жоймайды, ол-баланың танымдық қызығушылығы мен адамгершілік сапаларын дамытатын басты нәрсе білім, әрекет, қарым-қатынас.

Ойын не үшін қажет деген сұраққа атақты психологтар өз еңбектерінде былай деп жауап береді.

1-ден, ойын мінез-құлықтың ырықты дамуының алғашқы баспалдағы, яғни, мектебі дейді психолог Д.Б. Эльконин.

2-ден, әйгілі психолог А.Н. Леонтьевтің айтуы бойынша ойын іс-әрекеттегі әдептілікке үйрену мектебі болып табылады. Психологиялық бақылаулар мен зерттеулерге жүгінсек егер балаларды екі топқа бөліп ойнатқан жағдайда бірін-бірі жеңуді көздейді немесе бір-бірімен дос емес балаларды бір топқа біріктірсек олар ойын үстінде бір-біріне көмектесіп, тез тіл табысып кететіндігін аңғаруға болады. Осындай ойындарды ұйымдастыруда ересектер үлкен роль атқарады.

3-ден ойын-баланың интеллектуалдық ой-өрісінің тереңдей түсуіне, дене бітімі мен ептілік, шапшаңдық қасиеттерін шыңдайтын құрал. Қазақтың ұлттық ойындарының көптеген түрлері вербалдыққа бағытталған ойындар психодиагностикалық мәнділікке ие.

Біздің әрқайсысымыз есте сақтау қабілетіміз әр түрлі. Біреуіміз көру арқылы жақсы есте сақтаймыз, ал екіншіміз есту арқылы жақсы есте сақтаймыз.

Белгілі бір нәрсені ұзақ уақыт есте сақтау үшін біздің соны әлденеше рет қайталауымыз қажет болады. Ұмыту-табиғи нәрсе.

Ондай адамдар бір көргенін, бір рет естігенін «бірден-ақ» есіне алып табан астында айтып береді және ұзақ уақытқа дейін есте сақтайды. Мысалы оқушыларға есімі белгілі үш бидің және Абай мен Ыбырай ақын аталарының суреттерін көрсетіп сұрақтар қойылады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін дамытудың 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. – Алматы: Ғылым, 1990.
2. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2030». Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. 11.10.1998.
3. Сабиров Т.С. Теоретические основы подготовки учителя к рациональному использованию методов и форм обучения для активизации познавательной деятельности учащихся. Алматы, 1996.

МРНТИ: 14.01.11

Т.Н.Жамағатова, А.Х. Идрисова

«№ 38 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі» КММ

ЖОҒАРЫ БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА КЕРІ БАЙЛАНЫС ЖАСАУ ЖОЛДАРЫ

Кері байланыс педагогикалық нәтижелерді талдаудың негізгі тәсілі ретінде шет тілін оқытуды ұйымдастыру кезіндегі педагогикалық өзара іс-қимылдың базалық процестерінің бірі болып табылады.

Белгілі болғандай, педагогика философия, элеуметтану, психология және тіпті кибернетика сияқты ғылымдармен өзара байланысты. «Кері байланыс» ұғымы сол кезеңде қарқынды дамып келе жатқан кибернетикадан 60-шы жылдары педагогикаға келіп, осы ғылымда «оқушылардың білімін, іскерлігін, дағдыларын меңгеруін бақылауға бағытталған әдістер мен тәсілдер кешені» ретінде бекітілді [1].

Кері байланыс оқушының оқу деңгейі туралы ақпарат алуға негізделген бақылау функцияларының бірі болып табылады. Өз кезегінде педагогикалық психология кері байланыс ұғымын «мінез-құлықты реттеуде пайдалы ақпарат көзінен қайтарылған кез келген түрі» деп қарастырады.

Кері байланыс ретінде адам реципиенттен, өзінің мінез-құлқынан, өзінің келбетінен, өзі туралы мәліметтерден алатын кез келген ақпарат тікелей немесе жанама, кейінге қалдырылған немесе дереу болатын іс-әрекетті айтады.

Ағылшын тілі сабағындағы кері байланыс – бұл оқытушының өзінен және бірлескен қызмет бойынша серіктестерден алған талдау, рефлексия және бақылау өнімі. Ағылшын тілі сабағындағы кері байланыс тұлғааралық қарым-қатынас формасы болып табылады, біздің мінез-құлық және эмоциялық реакциялардың жиынтығын құрайды [2].

Кері байланыс мақсаты – ағылшын тілі сабағы оқытушысының сабақ мазмұнын, ақпарат беру тәсілдерін, оқушылардың іс-әрекеттерін және эмоциялық аясын түзетуі болып табылады. Кері байланыс нәтижелерін білім алушылардың өздері де бірлескен қызметті, алынған нәтижелерді бағалау үшін пайдаланады. Осылайша, оқытушы мен білім алушылар кері байланысты пайдалана отырып, өзінің мінез-құлқы мен тілін түзете алған сайын, оқыту өзара іс-қимылдарының нәтижелері соғұрлым жоғары болады [3].

Ғылыми әдебиетте кері байланыстың сан түрлері мен әдістерін бөліп көрсетеді: бейнелі әдіс («бет бейнесі», «сызбалар»); ауызша әдіс («еркін хат», «заңсыз ұсыныстар», «сөздік метафора»); графикалық әдіс («шкалирование», «линия», «версты», «баспалдақ»); векторлық әдіс («эллипсис», «қар ұшқыны»).

Рефлексия сөзі латын тілінен аударғанда reflexio – кейінге айналым мағынасын білдіреді. Бұл терминді Джон Локк XVII ғасырда енгізген. Рефлексия – адамның өз істерінің мәнін түсініп, оны ойлану барысында өз-өзіне нені, қалай жасағаны туралы толық және анық есеп беруі.

Ағылшын тілі сабағында рефлексияның мақсаты – еске түсіру, өзінің сабақ бойындағы іс- әрекетіне баға беру, талдау және мәселелердің шешу жолдарын іздестіру. Кері байланыс жүргізу бір күннің іс-әрекеті емес, ол уақыт пен ізденісті қажет етеді.

Ағылшын тілі мұғалімі рефлексия арқылы алынған нәтиженің «дұрыс» не «бұрыс» болғанын дәлелдеп, қолданылған әдіс-тәсілдерінің тиімді не тиімсіз болғанын анықтап, орындалған іс-әрекетін зерделейді [4].

Ағылшын тілін қолайлы оқу үшін адамдарға кері байланыс пен мадақтау қажет, сондықтан кері байланыс жүргізілуі тиіс. Ашық сауалдар, оқыту міндеттерімен алмасуы сияқты әдістер оқушылардың өз біліміне белсенді қатысу қабілетіне әсер етеді. Оқушылар жұппен де, өз беттерімен де өз білім деңгейлерін бағалауға және оған жеткенін түсінуге мүмкіндіктер бар.

Ағылшын тілі сабағында рефлексияның әртүрлі әдіс-тәсілдермен сабақтың әр кезеңінде: тақырыптың соңында, сабақ бөлімдерінен кейін және тарау соңында жүзеге асыруға болады. Кері байланысты түрліше өткізуге болады: топтық рефлексия түрінде, әңгімелесу түрінде т.б. Кері байланысты ауызша және жазбаша да жүргізуге болады. Еңдеше, ағылшын тілі сабағындағы кері байланыс түрлері:

1. Көңіл-күймен эмоциялық жағдайды анықтауға арналған кері байланыс. Көңіл-күйді білдіретін әр түрлі суреттер, смайликтер және бояу түстерімен анықтау. Мысалы: «Weather»,

«Traffic light», «Apple tree».

Мысалы «Apple tree» («Алма ағашы») әдісінде оқушыларға сабақ басында түрлі-түсті алма беріледі. Сабақ соңында оны алма ағашына ілу керек. Жасыл түсті алма – «мен бүгін бәрін жақсы орындадым, сондықтан көңіл күйім көтеріңкі», қызыл түсті алма – «мен тапсырманы орындай алмадым, көңіл күйім жоқ» дегенді білдіреді.

«Бір сөзбен» әдісі барысында оқушылар берілген сөздердің ішінен бүгінгі сабақтағы жағдайын сипаттайтын үш сөзді таңдайды (қуаныш, немқұрайлылық, шабыт, зерігу, сенімсіздік, сенімділік, рахаттану, алаңдау).

2. Сабақтағы іс-әрекетке байланысты кері байланыс. Мысалы: «Success stage» («Табыс сатысы») әдісінде кәдімгі сатының суреті беріледі.

- 1- баспалдағы Мен...білемін;
- 2- баспалдағы Мен...түсінемін;
- 3- баспалдағы Мен...жасай аламын.

3. Ағылшын тілі сабағындағы оқу материалының мазмұнына берілетін кері байланыс. Бұрын мен білмеуші едім. Енді мен білемін деген сияқты ой-пікірлерін білдіру боп табылады. Мысалы:

«Plus, Minus, Interesting» [5].

Дұрыс жүргізілген кері байланыс арқылы оқушылардың өзіндік пікірін білуге болатынын және мұғалімнің кері байланыс жасай отырып, өз ісіне сыни көзбен қарайтыны туралы баяндалады.

Жоғарыда келтірілген ағылшын тілі сабағындағы кері байланыс түрлері жеке оқушының жұмысына бағытталған.

Сонымен қатар, оқушылардан топтық кері байланысты алуға болады.

Негізінен ағылшын тілі сабағындағы рефлексия оқушылардың үш қасиетін: өз бетімен білім алуын, шешім қабылдай білуін, бақталастыққа түсе білуін қалыптастырады. Өйткені бұл – ХХІ ғасырдың талабы.

Сонымен қатар, кері байланыс арқылы оқушылар өз-өзіне есеп беріп, өз-өзін реттеуге дағдыланады. Оқушылар ойлауға, сөйлеуге, өзін-өзі дамытуға еркін қол жеткізе алады. Кері байланыс жасауға сабақтың белгілі бір уақытын бөліп, олардың ой-пікірлерін шыдамдылық танытып тыңдау қажет.

Кері байланыс жасау арқылы бұрынғы сабақтарда енжар отыратын оқушының себебін анықтап, олардың белсенділігін арттыруға жол іздеуге болады.

Қорытындылай келгенде, кері байланысты жасағанда мына жайттарды есте ұстаған жөн: кері байланысты жұмысымызды жақсартудың ең тиімді нысаны ретінде сабырлылық таныту, кері байланыстың субъективті болатынын ескеру, кері байланыс жасалған істі бағалау емес, не жасалу керектігін көрсету.

Сонымен бірге, кері байланыс оқумен оқытудың қалай жүріп жатқандығын, оның сапасын анықтауға мүмкіндік береді.

Рефлексия – көп қырлы, кіріккен әрекет. Бұл әрекет оқушының психикалық қызметінің өзгеруіне ықпал етсе, ал мұғалімнің кәсіби әрекетін жоғары шығармашылық деңгейде жүргізуіне көмегін тигізеді.

Рефлексия, яғни кері байланыс – нәтижелі білімнің жоғары көрсеткіші екенін бүгінгі күндегі оқушылардың жеткен жетістіктері арқылы толық сеніммен айта аламыз.

Бүгінгі таңда күнделікті сабақтарымызда рефлексия жасауды дағдыға айналдырып келеміз.

Әдебиеттер

1. Малиночка Э.Г. Категория обратной связи в педагогике: Дис. в виде науч. докл. на соиск. учен. степ. д-ра пед. наук. – М., 1998. – 74 с.
2. Арутюнян М.Ю., Петровская Л.А. Обратная связь в системе понимания человека человеком. – М., 1981. – 61 с.
3. Панина Т.С., Вавилова Л.Н. Современные способы активизации обучения: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / под редакцией Т. С. Паниной. – М., 2006. – 176 с.
4. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші басылым, 2012
5. Зулкашева Ш.М. «Оқытудың нәтижелерін бағалаудың әдістемесі». – Орал, 2013.

МРНТИ: 14.01.11

А.С. Жексенбекова, А.А. Касенова
«№ 35 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Мақсаты: бастауыш сыныпта инклюзивті білім беру технологияларын қолданумен таныстыру

Міндеттері: Инклюзивтік білім берудің педагогикалық технологиялары саласындағы педагогтарды арнайы білімдері мен практикалық дағдыларымен таныстыру;

– бастауыш сынып оқушылары үшін инклюзивті білім берудің педагогикалық технологияларын тәжірибеде пайдалануды үйрету;

– мұғалімдердің шеберлігін арттыру.

Мемлекет қазіргі таңда даму мүмкіндігі шектеулі жандарға айрықша назарын аударып, қамқорлық көрсетіп отыр. Бұл қамқорлықтың бәрі Елбасының халыққа жолдауында, ҚР Білім туралы заңында: «Кемтар балаларды әлеуметтік-медициналық – педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» жолдауында басты назарда болып, айтылды. Психологиялық тексеру – кемтар балалардың психикалық жағдайының ерекшеліктері мен психикалық дамуындағы әлеуметтік мүмкіндіктерінің тиімді жүйесі, оларды оқыту, тәрбиелеу, еңбекке баулу және кәсіби даярлығын шешуде бала мүгедектігінің алдын-алуға бағытталған көптеген көкейтесті мәселелері жан-жақты қарастырылған. Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Балалардың сапалы тәрбие және оқытумен толық қамтылуын, олардың мектепке дейінгі тәрбие оқыту бағдарламаларына теңдей қол жеткізуін және «инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіруін» қамтамасыз ету көзделген.

Инклюзивті білім беру жүйесінде балаға сабақ беретін мұғалім алдымен баланың даму ерекшелігін анықтайтын тесттер арқылы ойының, қиялының, зейінінің тұрақтылығын анықтап алу керек. Ол үшін «Дөңгелек қию», «Лабиринт», «Танграм», «Көру әдісі», «Есту әдісі» тәрізді тесттерді қолданып, баланың шама-шарқын анықтап алады. Сабақ барысында баланың тілмүкісін, қолының буындарының қимылын, саусақтарының моторикасын дамытуға ерекше көңіл бөліп отыру қажет.

Ол үшін қазіргі таңда қолданылатын көптеген дамыту жаттығуларын пайдалануға болады. Солардың бірнешеуін қарастырайық.

“Сағат тілі”. Мазмұны: Күлімдеп тұрамыз, ауызымызды ашамыз. “Бір-екі” деп санап тілімізді жоғарғы, төменгі тістерге кезек-кезек тигіземіз. Астыңғы иек қимылдамау керек.

“Тостақшы”. Мазмұны: Езуді тартып күліп аузымызды ашамыз, тілімізді жалпақ етіп астыңғы ерінге қойып, екі жағын тостақтың ернеуі сияқты иеміз. 5-ке дейін санап тұрамыз. Астыңғы ерін тістерге тимеу керек.

“Барабан”. Мазмұны: Езу тартамыз, аузымызды ашамыз. Анықтап қайта-қайта Д-Д-Д-Д деп айтамыз. Дыбысты айту барысында тіл жоғарғы тістерге жабысып тұрады. Аузымызды жаппаймыз. Осы жаттығуды орындау барысында көп бала аузын жауып алады. Осы жағдай болмау үшін тіспен екі бір сантиметрлік таяқшаны немесе осыған ұқсас затты (сызғышты) тістеп тұру керек [1].

Осы жаттығуларды жасау барысында баланың тілін дамытуға болатыныны көреміз. Ең бастысы мүгедек балаларды сәби кезінен бастап анықтап, олардың ортаға бейімделуіне жағдай жасауымыз керек. Сондықтан күндізгі шағын стационар да арнайы жұмыс тобын құрып, әр баланың қабілет-қарымын анықтап, дұрыс бағыт-бағдар беріп, жарымжан балалардың жастайынан жасық болып өсуіне жол бермеуіміз керек [2].

Инклюзивті білім беру жүйесін дамытуға Үкіметтен бастап, мектептерге дейін мән берілуде. Жарымжан балаларды оқыту процесінде ерте бейімдеудің маңызы зор. Тек оқытып ғана қоймай, мемлекеттің әлеуметтік қамсыздандыру мен денсаулық сақтау қызметін тарту қажет. Жалпы баланы қоғамға бейімдеу мен оқытуда ерте диагностикалау мен түзету маңызды.

Инклюзивті білім беру жүйесін дамытуда «Мүгедектердің құқықтары туралы» Конвенция аясында инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық жоспарын жасап, сапалы білім алуды қамтамасыз ету үшін қоғамдық институттардың тәжірибесін ескере отырып, мүмкіндігі шектеулі жандарды үздіксіз оқытудың тұжырымдамасын жасау аса қажет болмақ.

«Біркелкі пішіндерді сана». Мақсаты: Пішіндерді танып, топтастыра білуге үйрету. Ойлау қабілетін, қол қимылын жаттықтыру. Көрнекілік: Геометриялық пішіндер суреттері бар, таратпа суреттер. (15 дана).

Барысы: Әр балаға пішіндер суреттері бар, суреттер таратылып беріледі. Суреттерден біркелкі пішіндерді санап атау керек.

«Бос торларды сәйкес пішіндермен толтыр». Мақсаты: Геометриялық пішіндерді танып, атай білуге үйрету. Бос торларды сәйкес пішіндермен толтырту. Көрнекілік: Әр балаға жеткілікті таратпа суреттер.

Барысы: балаларға суреттер таратылып беріледі. Суреттердегі бос торларды сәйкес пішіндермен толтырады.

«Қандай пішін жетіспейді». Мақсаты: Геометриялық пішіндерді атай білуге үйрету. Қай пішін жетіспейтінін тапқызу. Көрнекілік: Геометриялық пішіндер (қораптан алу). Барысы: Тақтаға геометриялық пішіндер қойылады. Балаларға көздерінді жұмындар деп, бір пішінді алып қояды. Балалар қай пішін жетіспейтінін табады [3].

«Бетперделер». Смайликтер

Мақсаты: топта достық қарым-қатынас орнату, жағымды эмоционалды жағдай туғызу
Әрбір сабақты көңіл-күйді анықтаудан бастаймыз. Ол үшін сендерге түрлі бетперде дайындадым. Мұнда : түрлі бетперделерді оқушылар өздері таңдап, неге таңдағанын айтады.

«Мейірімді есім»

Мақсаты-эмпатияны дамыту, жағымды эмоционалды фон қалыптастыру.

Әр бала оң жағында тұрған көршісін мейірімді түрде атайды. Ал көршісі алғыс айтып, сосын жаттығу кері сол жақ көршіге орындалады.

«Атомдар мен молекулалар»

Мақсаты: қысымды түсіру, топты біріктіру. Сонымен қатар. Осы жаттығу арқылы балалардың өзара қарым-қатынасын анықтауға болады.

Оқушылар бөлмеде еркін жүреді. Психолог: «Сендер әрқайсысың атомсындар, енді жалғыз жүріп іштерің пысып кетті, енді екі-екіден, сосын үш-үштен бірігесіңдер. (Оқушылар санына қарай ойын жалғастырылады.)

«Көңіл-күйімізді жаттықтыру»

Мақсаты: оқушылардың эмоционалдық көңіл-күйін жаттықтыру

Қазір біз 2 жұптан шығып берілген тапсырмадағы сөйлемді оқып, асты сызылған сөзді көңіл-күйімізбен көрсетеміз:

Мен өзім оқытып және тәрбиелеп жатқан мүмкіндігі шектеулі бала үшін мынадай әдістерді қолданып келемін:

1. Баланы үнемі қолдап отыру, яғни қолдау әдісі, баланың сабаққа құлшынысын қолдап отыру, ой-пікірлерін, ұсыныстарын мұқият тыңдап, оны жеке тұлға ретінде қолдау.
2. Ынталандыру әдісі, баланың сабақ барысындағы, тапсырмаларды орындау кезіндегі оның әрбір іс-қимылын бақылап, мақтап, мадақтап отыру, осы арқылы оны білім алуға ынталандыру, аз болса да өз жетістіктерінің ескерілгенін сезіндіру.
3. Жеке талап қою әдістемесі, оқушының өзіне деген сенімін бекіте түсу үшін оның мүмкіндігіне қарай сабақ жүктемелерін беру, қосымша тапсырмалар беру.
4. Жеке тұлғалық қатынас әдісі. Өзінің мүмкіндігін ескере отырып, түрлі іс-әрекет түрлеріне қатыстыру арқылы дамуына ықпал ету.
5. Оқушының жетістігін бағалау әдісі. Бұл арқылы сынып ұжымында оқушының беделін, оның мектепке деген көзқарасын қалыптастыру.

Инклюзивті оқыту арқылы оқушының адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамыту, олардың басқа оқушылармен тең құқықты екендігін сезіндіру мүмкіндігін береді. Балаға жан-жақты көңіл бөлу, оның мүмкіндіктерін үнемі қолдап отыру, білім алуға құштарлығын ояту, қоғамның белсенді бір мүшесі ретінде қарап ынталандырып отыру ата-аналар тарапынан да белсенділікті арттырады, олардың мектеппен қарыным-қатынасын күшейтеді.

Сондықтан мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс атқарып келе жатқан ұстаздар аянбай еңбек етіп, бала бойындағы келешекке деген үміт отын сөндірмей, оның лаулап жануына, баланың алға ұмтылып, оның да өмірде, қоғамда орны бар екендігіне сенімін нығайтып, жігеріне жігер қосуға, әрбір баланың бір жұлдыз болып жарқырауына себепші болса екен деп тілеймін.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Президентінің № 1118 Жарлығы «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» - Астана, 2010 .- 7 желтоқсан.
2. «Руководящие принципы политики в области инклюзивного образования».- Париж: ЮНЕСКО, 2009.
3. <http://www.ikprao.ru>

Т.С. Жумағалиева, Е.С. Советова
«№ 38 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі» КММ

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қазақ орта мектептерінде педагогикалық тәжірибе саласында осы көрсетілген бағыттардың барлығы бойынша жұмыс жүргізу мүмкіндіктері бар екені белгілі. Өйткені оқушылар – еліміздің келешекте барлық саласында қызмет ететін азаматтар. Сонымен бірге мектептерде жабдықталған компьютерлік кабинеттер көбеюі, интернетпен қамтамасыз етілуі, студенттердің жеке компьютерлер мен смартфон, телефон, планшеттері болуы – барлық қолда бар мүмкіндіктерді пайдаланудың дидактикалық жүйесін уақыт талабына сай арнайы зерттеуді талап етеді.

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі тарапынан 2015 жылғы 20 наурыздағы № 137 бұйрығымен бекітілген «Қашықтан білім беру технологиялары бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларында» қашықтан оқыту технологияларының мынадай түрлері көрсетілген:

- теледидарлық технология;
- желілік технология;
- кейс-технология.

Біздің қоғамда болып жатқан әлеуметтік және экономикалық реформалардың нәтижесі шет тілдерін меңгеру қажеттілігінің күрт артуы болды. Шет тілін практикалық білу – кез келген профильдегі маманның маңызды сипаттамаларының бірі.

Жаһандық өзгерістер қазіргі адамға жаңа талаптар қояды, білім берудің жаңа міндеттерін белгілейді. Білім берудегі технологиялық тәсілмен, ақпараттық-дидактикалық виртуалды жүйелердің жұмысымен байланысты мәселемен С.Д. Каракозов, А.А. Кузнецов, В.А. Леднев, Б.М. Монахов, Е.С. Полат т.б. білім беру процесінде жаңа ақпараттық технологияларды қолдану мүмкіндіктерін В.Д. Байков, Ю.С. Брановский, А.Г. Гейн, Б.С. Гершунско-го, Е.Х. Карелова, М.Р. Кудяева, А.А. Кузнецова айналысты.

Шет тілін оқытудың жаңа технологияларын іздеу бірқатар жағдайларға байланысты. Біріншіден, дәстүрлі жүйе бойынша шет тілін оқытудың тиімділігі негізінен тілді білу деңгейіне қойылатын талаптарға сәйкес келмейді. Сонымен қатар, дәстүрлі әдістерді қолданбай жаңа әдістерді қолдану бірқатар қиындықтар тудырады. Дағдыларды автоматтандырудың қажетті көлемінің болмауы оқушыларды өнімді шығармашылық жұмыс үшін қолдануға тиісті оқу базасынан айырады. Екіншіден, шет тілдерін оқытудың технологиялық негіздерінің теориясы мен практикасы жеткіліксіз дамыған [1,108].

Дидактикалық категориялардың ішінде жоғары сынып оқушылары ағылшын тілін қашықтан оқытуда қандай көлемде білім мазмұны беріледі, оның ішінде «оқушыға коммуникативтік жаттығуларды орындатуда айтылым мен сөйлесім дағдыларын қалай тексеруге болады» деген сияқты және т.б. деген мәселелер арнайы қарастырылуы керек.

Жоғары оқу орындарында ағылшын тілін қашықтан оқыту – болашақ мамандарды даярлаудың тұтас жүйесінің ортақ мақсатынан туындайтын, соған қатысты білім беру міндеттерін шешуге бағытталған дидактикалық үдеріс. Оқытушының басқаруымен, жетекшілігімен және өз бетімен ағылшын тілін меңгере отырып оқушы білім аясына енеді. Ақпараттық – коммуникациялық технологияға сүйенген білім беру аясында оқушы мен оқытушының арасында қашықтан білім ақпараттарын алмасу процесі жүреді.

Сонымен қатар, интернет – бұл әртүрлі коммуникациялар: электрондық пошта, барлық конференциялар, форумдар, чаттар, аудио чаттар және басқалар. Мұның бәрін қолдануға

болады және қажет, өйткені Интернет шет тілдерін үйренуге күшті мотивация тудырады [3,12].

Білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекет тәжірибесін қалыптастыру процесінде Интернет-технологияларды қолданудың дидактикалық мүмкіндіктері мынадай функцияларды іске асырады: білім беру – кәсіптік бағдарламалардың мемлекеттік стандартын іске асыратын оқу жоспарларының көмегімен оқу процесін басқару үшін қажетті ақпаратты жинау, сақтау және өңдеу; базалық, сабақтас және қосымша білім беру бағдарламаларын құру және сақтау, түзету мүмкіндігі; жоғары сынып оқушыларына арналған шет тілі бойынша оқу-әдістемелік және ғылыми қамтамасыз ету базалары; оқушының дербес және жеке шығармашылық қызметін ұйымдастыру және мазмұны бойынша база құру.

Жоғары сынып оқушыларының ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға ықпал ететін дидактикалық жағдайлар кешені: жана ақпараттық технологияларды қолдану дағдыларын дамыту (компьютерлік хабардарлық – таныстыру деңгейі, компьютерлік сауаттылық – пайдаланушы деңгейі); даралық пен жеке тұлғаны сипаттайтын қасиеттерді қалыптастыру [2, 25].

Қашықтықтан оқыту негізінде жоғары сынып оқушыларының шет тілін оқытудың дидактикалық моделі – бұл мазмұнды-мақсатты, критериалды, процестік және әдістемелік-технологиялық компоненттердің бірлігіндегі педагогикалық жағдайлар жүйесі. Бұл ретте олардың жұмыс істеуі «Оқытушы-оқушы» жүйелерінде оқыту субъектілерінің тиімді өзара іс-қимылын ұйымдастырумен қамтамасыз етіледі.

Мектепте ағылшын тілін оқытудың жетекші мақсаты коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру болып табылады. Бұл шетел тіліндегі мәтіндерді оқығанда жеткілікті толық ақпарат алу, сұхбаттасушыны дұрыс түсіну және өз ойын, көзқарасын ауызша және жазбаша түрде білдіру қабілетінен тұрады. Шет тілін оқытудың коммуникативті бағыты материалдың өзімен де, онымен жұмыс істеу әдістемесімен де, оны ұйымдастыру формасымен де қамтамасыз етіледі. Олардың бірі-тиімді білім беру процесі пайда болатын дидактикалық виртуалды орта. Педагогикалық міндет-лингвистикалық білімді, дағдыларды, дағдыларды, оқушының мәдениетаралық өзара әрекеттесу қабілетін жетілдіру және бұл Интернеттің жұмыс істеуінің негізі [4,105].

Осылайша, оқушыларды қашықтықтан оқыту оларға кем дегенде екі маңызды пән бойынша: ағылшын және информатика бойынша шет тілдерін оқытуда білімдерін кеңейту және тереңдету үшін қосымша ынталандыру береді деген қорытынды жасауға болады. Оқу процесінде Интернет-технологияларды, атап айтқанда, олардың негізінде жасалған білім беру сайттарын, порталдарды және электрондық оқулықтарды қолданудың әдістемелік базасы, оқу процесі неғұрлым серпінді, ақпараттық сыйымды болады; білім берудің негізгі екіні оқушының белсенді қызметіне ауысады.

Әдебиеттер

1. Зайченко Т.П.–Қашықтықтан оқыту негіздері // теориялық-практикалық негіз: Оқу құралы. – 2004. – Санкт-Петербург.: Басылым. А. и. Герцен. – 167 б.
2. Полат Е.С., Моисеева М.В., Петров А.Е. – Қашықтықтан оқытудың педагогикалық технологиялары // – 2006. – М., «Академия» – С. 54-57.
3. Қашықтықтан білім беру тұжырымдамасының педагогикалық ерекшеліктері мен дамуы: студенттер, аспиранттар, докторанттар мен жас ғалымдардың V бүкіл ресейлік ғылыми-практикалық конференциясының материалдары, 2004/ ММТУ. – Мәскеу, 2004. – Б.39-42.
4. Девтерова З.Р. Университетте шет тілін оқытуда инфокоммуникациялық технологияларды қолдану // білім беруді ізгілендіру. –2007. – No 1. – 71-75 ББ.

Г.Е. Жумагелдинова
«Бөкенші жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАЛАРЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БЕРІЛЕТІН ТӘРБИЕ

Ыбырай балалар әдебиетіне тән көп шығармалар жазды. Бұл шығармаларды жазуда алдына үлкен мақсаттар қойды. «Мен қазақ балаларын ұқыптылыққа, артықшылығына үйретудің өзі қазақ даласына тәрбиелік мәні бар жұмыс деп білемін», - дейді. Алтынсариннің барлық өлеңдері мен әңгімелерінің мазмұнында өзі айтқан осы идея баяндалып отырады.

Халықты және олардың жас өрендерін оқуға, өнер – білімге шақыруда Ыбырайдың ұран салып, ту етіп көтергені, әрқашан жаңарып, түрленіп, құлпырып, оқыған сайын сүйсіндіріп отыратын, ескірмейтін еңбегі: «Кел, балалар, оқылық», «Өнер – білім бар жұрттар», «Әй, достарым», «Әй, жігіттер» деген өлеңдері.

«Оқысаңыз балалар,
Шамнан шырақ жағылар,
Тілегенің алдыңнан
Іздемей – ақ табылар.
Кел, балалар, оқылық,
Оқығанды көңілге
Ықыласпен тоқылық!» -

деп ұран салады. Ыбырай бұл өлеңдерінде алдымен сауат ашу, оқыту мәселесін бірінші орынға қояды, баланы оқыту барысында тәрбиелеу керектігін түсіндіреді. Оның өлеңдері мен әңгімелерінің қай – қайсысы болмасын балаға тәртіпті, үлгілі, өнегелі кісі болуды уағыздайды. «Сауатсыз адам саясаттан тыс тұрады, оған ең алдымен әліппені үйрету керек». Баланы жан – жақты түсінігі бар, айтқанды тез ұғатын, қабілеті күшті азамат етіп шығару үшін, алдымен оқыту керек. Ол сонда ғана тәртіпке түсінетін, оған мойын ұсынатын саналы азамат болып қалыптасады. Оқудың пайдасы, оқу арқылы баланың көп нәрсеге жетілетіні жайында Ыбырай шығармаларында аз айтылмаған. Оқыған, мәдениетті азаматтың өмір сүруі де, еңбектенуі де анағұрлым жеңіл және көңілді болатынын ескертеді.

3 – сыныпта оқылатын «Өнер – білім бар жұрттар» деген өлеңінде өнер – білім, техниканың пайдасын айта келіп, балаларды, жас өспірімдерді мәдениетті ұлы орыс халқының қатарына қосылуға, соған жетуге, солардан үлгі - өнеге алуға шақырады.

Ғылым табыстарын мадақтайды.
«Өнер – білім бар жұрттар
Тастан сарай салғызды.
Айшылық алыс жерлерден
Көзінді ашып – жұмғанша
Жылдам хабар алғызды», -
деп, радио, телефон, телеграфты айтса,
«Мың шақырым жерлерге
Аты жоқ құр арбаны
Күн жарымда барғызды», -

деп, поезд бен автомашинаны үлгі етіп көрсетті. Мұнда бұрын естімеген, білмеген ұғымдар өмірге келді. Бұдан біз Ыбырай Алтынсарин қазақ балалар әдебиетіне көркем шығармасының жаңа түрін енгізгенін байқаймыз. Бұл өлеңнен адамды таң – тамаша ететін, кісі қызығарлық, соған құштарлығыңды арттыра түсетін техникалық эстетика көрініс тауып отыр. Осындай техникалық білім алу дәрежесіне оқу және үздіксіз оқу арқылы ғана жетуге болатынын оқымаған қараңғы халықтың жастарына дәлел етіп, үлгі етіп көрсетті. Ғылым адамды әр түрлі апаттан алып шығады, құтқарады. Сауатсыз, қараңғы адам жаратылыстың

тілсіз сұрапылының құрбаны бола бермек, оған қарсы күресуге дәрменсіз. Мұндай дәрменсіздіктен арылу үшін, ғылым, тағылым табыстарын тез игеріп, орыс халқының ілімінен, мәдениетінен үздіксіз үйрене беру керек деп жар салды. Өзінің жас шәкірттеріне ғылым табыстарын мақтан ете жырлады. Білім мен техниканы өз шығармаларының арқауы етіп, әр түрлі жолдармен әрқашан ұқтырып отырды. Ғылым, өнер, техника жайларын сөз еткенде, Ыбырай балалардың ұғымындағы түсініктерден алыс кетпейтін, өздерінің күнделікті естіп, айтып жүрген сөздері арқылы беруге ұмтылады. Ыбырай ғылым, өнер, техника, мәдениет жақтарын балаларға оңай түсіндіру үшін халықтық стильді пайдаланды. Бала тәрбиелеуде Ыбырай Алтынсарин ананың рөліне ерекше маңыз беріп, оның аналық махаббатын, бала өсірудегі үздік қызметін тамаша суреттеген. Баланың алғашқы тәрбиесі ананың қолында болатынын айтқан. Өйткені, бала ананың бауыр еті, соғып тұрған жүрегі деп бағалаған:

«Бала, бала, бала деп,
Түнде шошып оянған.
Түн ұйқысын төрт бөліп,
Түнде бесік таянған.
Қаймақты сүттей қалқытқан,
Суық болса жөргегін
Қорғасын оқтай балқытқан.
Айналасына ас қойып,
Изенді көлдей шалқытқан.
Қолын қатты тигізбей,
Кірлі көйлек кигізбей,
Иісін жұпар аңқытқан.»

Бала тәрбиелеуде бұл ана еңбегін қадірлей білген үздік баға деуге болады. Балаға осындай өлеңдерді оқып берсе, өздеріне жаттатса, ана көңілі балада, баланың көңілі далада» деген сияқты ана еңбегін қадірлемеу, сыйламау, кейде тыңдамай кету болмас та еді. Балаға бірінші берілетін тәрбие әрқашан ата – анасын, өзінің жақын достарын сыйлауға үйретуден басталуға тиісті.

Ата – анасын сыйламайтын бала ол жолдасына да, қоғамға да ешқандай дұрыс қызмет ете алмайды. Өзін әлпештеп өсірген адамға немқұрайды қараудан, анаға опасыздық етуден ауыр қылмыс жоқ. Сондықтан ана қадірін түсіне білу керек дейтін жалпы халықтық қағиданы әрқашан баланың зердесіне салып отыру – әрбір тәрбиешінің борышты міндеті дегенді Ыбырай Алтынсарин көп ескерткен. «Мақтасақ әйелді мақтайық та, құрметтейік те әйелді. Әйел – ана, барлық қиындықты жеңетін, сарқылмайтын күш, көзді бұлақ емес пе...» деп совет әдебиетінің негізін салған Максим Горький ана қадірін данышпандықпен таныта білген. Бастауыш сыныпта оқылатын «Ананың сүйюі» деген өлеңі бала жанын тебіренетерліктей мұнан да күшті, мұнан да әсерлірек жазылған.

«Кім сендерді, балалар, сүйетұғын,
Қуанышқа қуанып, қайғыға күйетұғын.
Түн ұйқысын төрт бөліп, кірпік қақпай,
Шешен байғұс дамылсыз жүретұғын!
Кім сендерді сағынар шетке кетсең,
Ғылым іздеп, тез қайтпай көпке кетсең.
Ұмытпа ең кемінде жұлдыз сайын,

«Хат жазып тұр төбесі көкке жетсін!» -деп ана қадірін аяққа бастырмауға үндейді. Ана жүрегі, ананың аялы алақаны қашан да құдіретті екенін естен қалғысыздай етіп жадында сақтауды міндеттейді.

Әдебиеттер

1. «Алтынсарин Ы. тағлымы». Алматы, Жазушы, 1991 ж.
2. Асқаров А. «Ұлы Тұранның ұлдары», Алматы, 1998 ж. – 51-58 б.

3. Алтынсарин Ы. «Таза бұлақ» жин. Алматы, Жазушы, 1988 ж.

4. Алтынсарин Ы. «Екі томдық шығармалар жинағы». Алматы, – 2003 ж. – 18-21 б.

МРНТИ: 14.01.11

П.С. Абылкаирова, Н.С. Жұманбаева
«№ 32 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫ МЕН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

XXI ғасыр – білім ғасыры, бүгінгі таңда парасатты, адамгершілігі жоғары, дамыған ұрпақ қалыптастыру – мемлекетіміздің ең басты міндеті. Тәрбие мен білімнің алғашқы дәні – мектепке дейінгі тәрбие. Баланың денсаулығы мықты, қимыл-қозғалысы, физикалық дамуы мектепке дейінгі кезеңде де қалыптасады.

Ойын баланың тілін дамытуға ықпал етіп, танымдық әрекетінің дамуына жол ашады. Кез келген бала ойнап өседі, өйткені баланың табиғаты тек ойынға байланысты. Ойын барысында бала ештеңеге тәуелді болмайды. Ол өз қалауын айтады. Ал еркіндік – барлық дамудың баспалдағы, бәрін білуге құштарлық пен құлшыныс. Ойын барысында баланың білуге құмарлығы, сөйлеуі дамиды.

Баланың танымдық түсінігі мен іс-әрекеті ойыннан басталады, оның негізі болашақ өмірде оқу мен еңбек болады. Ойынның тұлғаның дамуына әсері ежелгі дәуірде байқалды – оны жүзеге асыру жолдарын ұсынған атақты ойшылдар, философтар, педагогтар, психолог ғалымдар.

Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі әрекеті. шетелдіктер Р. Оуэн, Ф. Фребель, М. Монтессори, Я.А. Коменский, Г. Песталоцци, С.Л. Рубинштейн, Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев ойынның мектепке дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі рөлі туралы, Е.И. Тихеева, А.П. Усова, А.К. Усова, А.К. О.М. Дьяченко, А.И. Кирилова, В.С. Мухина, Т.Рибот, Қазақстандық Н. Құлжанова, Б. Баймұратова, А. Меңжанов, Қ. Аймағамбетов, М. Тұрыскелдин, Ф. Жұмабекова және т.б. зерттеулерінде қарастырған.

Ұлы Абай: «Ойнамай, ән салмай бала өсер ме?». Оның ойынша, ойынның бала өміріндегі маңызы көрінеді. Балабақша бүлдіршіндерінің психикасын дамытуда ойынның шешуші рөл атқаратынын белгілі ғалымдар өз еңбектерінде айтады: Ж.Аймауытұлы, М.Жұмабаев, Ш.Құдайбердіұлы, С.Торайғыров. Ал антикалық ұлы ойшылдар ДЖ.Ж. Руссомен И.Т. Песталоцци балаларды болашаққа ойын арқылы бейімдеу керектігін түсіндірді. ойынның теориясы мен мағынасы туралы Д. Ушинский және П.Ф. Лесгафтойынның тәрбие мен оқытудағы рөлі туралы. П. Шацкий, В.А. Сухомлинский, Н.К. Крупскаяөз пікірлерін білдірді.

Педагогикалық процесті жетілдірудегі ойынның рөлі туралы қазақ ғалымы Н. Құлжанова ойын баланың күнделікті іс-әрекетіне, өміріне еліктеу, инстинкт екені дәлелденді. Н. Құлжанованың пікірінше, ойынды адамгершілік-тәрбиелік мақсатта пайдалану болашақ өмірге төте жол, үлкендерге еліктеу және өмір талабына бейімделу деп түсіндіріледі. Сондықтан балабақша балаларының негізгі іс-әрекеттері оқу, қарым-қатынас, ойын және еңбек болып табылады, олардың әрқайсысы баланың негізгі функцияларын орындайды және дамытады. Бұл сонымен қатар жаңалықтармен бөлісу мүмкіндігін арттырады, ойын белсенділігі артады, бірлесіп жұмыс жасауға үйренеді және бұл жұмыс күшінің қозғалысын жақсартады, практикалық кеңістік пен көрнекі ойлауды жақсартады.

Оның пайда болуының көп ғасырлық тарихына жүгінер болсақ, ол туралы алғашқы түсініктер ежелгі грек философтары Платон мен Аристотельдің еңбектерінен басталады. Ұлы ежелгі ойшылдар Я.А. Коменский, Я.У. Руссо, Д.ДЖ. Локк, И.Г. Песталоцци ойын арқылы балалардың болашаққа бейімделуі қажет деп түсіндірді. Коменскийдің пікірінше, ол

ойын мен еңбек арасындағы байланыстың күрделі педагогикалық мәселесін шешуге тырысты, сондықтан оның көзқарастары бүгінгі күні де өзектілігін жойған жоқ. Ол: «біз ойынды баланың рухани және физикалық дамуының қозғалысында көреміз, сондықтан ол санаға пайдалы болатындай етіп жүргізілуі керек» - деп атап көрсетті.

Оқыту әдістері мен құралдары мәселелеріне де тоқталған Дж. Локк та, Дж.Ж.Руссо да ойын арқылы баланы дамытуды, оқытуды және тәрбиелеуді бірінші орынға қойды. Баланың бірінші әрекеті ойын, сондықтан оның ерекше мәні бар. Ойын – адам өміріндегі алғашқы қадам. Бала өмірінде ойынның алатын орны ерекше. Бұл ойын барысында баланың өмірді психологиялық қабылдауы, еңбекке деген көзқарасы, психологиялық ерекшеліктері қалыптасады. Ойын балаларды ақыл-ой, адамгершілік және эстетикалық тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Баланың қуанышы да, қайғысы да ойын барысында көрінеді, сонымен қатар құрдастарымен тез тіл табыса алады.

С.А. Шмакова, көптеген ойындардың ортақ белгілері: баланың тек нәтижеден ғана емес, сонымен қатар әрекет процесінен ләззат алуға ұмтылуымен ғана қабылданатын еркін дамып келе жатқан әрекет (әрекеттік (процедуралық) ләззат); Бұл қызметтің мәні бойынша мағыналы, шығармашылық, белсенді сипаты («шығармашылық сфера»). Эмоционалдық сілкініс, бәсеке («эмоционалдық энергия»).

Мақсаты – мектеп жасына дейінгі балалар мен балалардың даму деңгейінің толыққанды мотивациялық негізін қалыптастыру үшін дағдылар мен еңбек жағдайларымен жұмыс жасау.

Ойын балаларды өмірдегі қиындықтарды жеңуге үйретіп қана қоймай, өмірге қажетті қасиеттерді дамытады, ұйымдастырушылық қабілетін дамытады. Ойын арқылы бала бойында адамдық қасиеттермен қатар білімге, өнерге құштарлық қалыптасады. Балабақшадағы оқу-тәрбие жұмысында балалардың сөйлеу тілін, сөздік қорын дамытуға, үйренген сөздерді күнделікті өмірде қолдана білуге, күнделікті сөйлеуде қолдана білуге ерекше көңіл бөлінеді. Тіл дамытудың негізгі міндеттерінің бірі – мектеп жасына дейінгі балалармен лексикалық жұмыс. Сөздік жұмысында мұғалімдер әрқашан осы тапсырмаларды басшылыққа алуы керек. Балалардың сөздік қорын, тілін дамытуда ойындардың, тапсырмалардың, жаттығулардың алатын орны ерекше.

Халық даналығы бойынша ойынды білмейтін, ойлай білмейтін баланың ойын өмірінде табысқа жетуі – ойынға деген көзқарасы, көзқарасы, мінез-құлқы өскен сайын өмірде қаланады.

Бала өміріндегі ең бірінші қимыл – ойын, сондықтан оның мәні ерекше. Ойын жас баланың өмірлік, экологиялық, еңбек, психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Балалар ойын кезінде өзін еркін сезінеді, қызығушылық танытады, интеллект (сезім, қабылдау, зейін, ерік арқылы), эмоцияға әртүрлі психологиялық идеялармен жауап береді. Ойын барысында бала өмірдегідей қуаныш пен қайғыны бастан кешіреді. Танымдық түсіну, баланың іс-әрекеті ойыннан басталып, оның негізгі болашақ өмірінде жалғасады. Ойын арқылы бала тұлға болып қалыптасады.

Ойын – бала өміріндегі тәрбиенің негізгі шарты. Ойын арқылы бала қоршаған ортаны, айналадағы заттар мен құбылыстарды түсінеді. Ойын – балалар үшін қиын әрекет, ол білімділікті, ақылды, ұйымшылдықты қажет етеді. Мына тәрбиелі бала қайдан шықты? Бала мұны ойын арқылы үйренеді, ал ересектер мұны үйретуі керек. Ойынның өз мақсаты, жоспары, арнайы заттары және т.б. мүмкіндіктері көп. Бұл мектеп жасына дейінгі балалардың тұлғалық дамуына ықпал ететін жетекші, негізгі құбылыстардың бірі. Бала ойын арқылы күш-қуатын шыңдайды, қоршаған орта мен құбылыстардың сырын түсінеді, еңбек дағдыларын меңгере бастайды. Олай болса, болашақ іскердің тәрбиесі, оның тәлімгерлігі – ойын. Оқу үрдісіндегі түрлі инновациялық технологиялар білім сапасын арттырудың кепілі болып табылады.

Жаңа педагогикалық технология ұғымы оқытудың жаңа әдістерін іздестіру, яғни нәтижеге жету, білім мен тәрбие беруде жаңа ғылыми зерттеулерді оңтайлы пайдалану,

демек, жоғары нәтижеге жету дегенді білдіреді. Заманауи технологиялардың бірі – ойын ойнау.

Балалардың білім беру саласында оқуға деген ынтасын арттыру үшін жаңа технологияларды қолдану мұғалімдер мен балалардың мүмкіндіктерін кеңейтіп, қызығушылығын арттыратындықтан ойын технологияларын тиімді пайдалану қажет. Сондықтан қазіргі педагогика ғылымы баланың тұлғалық дамуына бағытталған оқытудың жаңа технологияларын жасауға ұмтылуда. Осы технологиялардың бірі ойын ойнау болып табылады. Педагогикалық ойындар технологиясы – педагогикалық жұмысты ойын түрінде ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы. Бала тәрбиесінде ойын технологиясының маңызы өте зор. Ойын процесінде адамда өзін-өзі бақылау қабілеті дамып, қалыптасады.

5-6 жастағы балалармен сөздік жұмысын жүргізу. Мектепке дейінгі тәрбиеде балалардың сөйлеу тілін дамытуға, оларды сөйлеуге үйретуге, үйренген сөздерді күнделікті өмірде қолдана білуге, күнделікті қарым-қатынаста қолдануға ерекше көңіл бөлінеді. Балалармен ауызша жұмыс жасай отырып, айналадағы заттармен таныстырамыз, оларды атауға, белгілері мен қасиеттерін, түсі мен пішінін ажырата білуге, өмірдегі, қоршаған ортадағы әртүрлі құбылыстар туралы түсініктерін дамытып, тілде белсенді қарым-қатынас жасауға үйретеміз. Мұғалім лексикалық жұмысты жүргізгенде әрқашан осы тапсырмаларды басшылыққа алуы керек. Балалардың сөздік қорын дамытуда ойындардың, тапсырмалардың, жаттығулардың алатын орны ерекше.

Ойын кезіндегі баланың ұйымдастырушылық қасиеттері: ойлау қабілеті, сөздік қоры, сауаттылығы, тапқырлығы, шыдамдылығы, табандылығы, күрделілігі, әдептілігі. Мысалы, балалардың барлығы жалғыз ойнамайды, өз құрбыларымен бірге ойнайды, бір-бірімен араласады. Ойын барысында бала қызықты нәрсені таңдайды. Баланың ерекше қасиеттерінің бірі – сөйлеуге алаңдамау. Ойын баланың сөйлеу тілін дамытуға ықпал етеді, танымдық белсенділігін арттырады. Ол бос. Сөйлеу ойынында баланың білуге құштарлығы қалыптасады. Ойынның түрлері көп. Ойындар, жаттығулар, тәттілер, спорттық, қимыл-қозғалыс, халықтық, дидактикалық, саусақпен, рөлдік ойындар, үстел ойындары және т.б. қолданылады.

Сөздік қорын дамытуды ұйымдастыруда ойын сабақтары басты рөл атқарады. Мұғалім бақылауды, көруді, сурет салуды, жұмбақ шешуді, саяхаттауды, ойын ойнауды ұйымдастыруда балалардың сөздік қорын дамытады. Осылайша, бала топтың жас ерекшелігіне сәйкес бағдарламалық тапсырманы меңгереді. Ойынды ұйымдастырған кезде мұғалім жетекші ретінде балалардың ойынға, ойын ережелерін сақтауға және ойын барысында ойлауға, заттың атын немесе қасиетін есте сақтауға, ойынға қатысу арқылы зейінін, қиялын дамытады.

Заттармен ойында ойыншықтар мен табиғи заттар қолданылады. Мысалы, «Бірдейін тап»,

«Салыстыр және ата», «Ағаштың қай жапырағы?», «Бірдей ойыншықты тап» т.б.

Жалпы ойынды ұйымдастыру үш бағытты қамтиды: ойынға дайындық, ойын ойнау, ойынды талдау. Ойынның маңызды құралы, заттарды дайындау ойынға дайындық болып табылады.

Оқушылардың білім, білік, дағдыларын, белсенділігін арттыру, балалардың тілге деген қызығушылығын арттыру, дұрыс сөйлеу дағдыларын дамыту мақсатында ойын технологияларын ұтымды пайдалансақ, алға қойған мақсаттың сапалы нәтижесіне қол жеткізе аламыз. Ойын технологиялары кеңінен қолданылатыны белгілі.

Сонымен қатар балалардың сөйлеу тілін, сөздік қорын дамытуда ойын, тапсырмалар, жаттығуларды қолдану тамаша нәтиже береді. Ойын арқылы балалардың тілін, сөздік қорын, ауызекі сөйлеу дағдысын, танымдық белсенділігін, зерделілігін, адамгершілік қасиетін дамытады.

Ойын баланы ізденуге бағыттайды, жеңіске деген қызығушылығын оятады, содан кейін ойын шартын сақтай отырып, жылдам, жинақы, шапшаң, тапқыр болуға, тапсырмаларды дәл

орындауға тырысады. Ойындар, әсіресе топтық ойындар адамның адамгершілік қасиеттерін, жауапкершілік сезімін, тәртіпті, еңбексүйгіштік пен мінез-құлықты дамытады. Көрнекілік әдістері, қызықты да тиімді сұрақ түрлері, жұмбақтар, анекдоттар, жағдаяттық жағдаяттар, сайыстар балалардың белсенді психикалық әрекетін дамытуға көмектеседі. Ойын барысында баланың ойлау қабілеті үнемі дамып, жетіліп, деформацияланып отырады.

Ойын баланың сөйлеу тілін дамытуға ықпал етеді, танымдық әрекетінің дамуына жол ашады. Ойын баланың физиологиясын дамытумен қатар оның тілін дамытуда маңызды рөл атқарады. Ойынның әр түрінің өз мақсаттары, міндеттері мен бағыттары болады. Бұл ойынды әр бала ойнайды. Бұл ойынды көп ойнаған баланың дүниетанымы кең, жаны таза, жүрегі жұмсақ, жүзі нағыз сезімтал болады.

Бір сөзбен айтқанда, сабақ қызықты өтуі үшін ойындарды дұрыс ұйымдастыра білу керек. Сабақта әртүрлі дидактикалық ойындарды қолдану арқылы ғана мақсатқа жетуге болады. Сонда дүниетанымы кең, жан-жақты дамыған, өз ойын толық жеткізе алатын, мектепке баруға дайын ұрпақ тәрбиелеуге болады.

«Баланы тәрбиелеу үшін, ең алдымен, оған білім беру, ертеңгі күні апатқа соқтыратын тәрбиесіз білім беру керек», - дейді данышпан, ойшыл, энциклопедист Әбу Насыр әл-Фараби данышпанымыз айтқандай, тәрбиелік мәні бар ойындарды ойнай отырып, бала тәрбиесіне үлес қосайық.

Әдебиеттер

1. Бисембаева Ж.К. «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі». – Қостанай, 2019. – 77 б.
2. Әбішева А. «Ойын элементтерін қолданудың педагогикалық ерекшеліктері» Бастауыш мектеп, № 3, 2003.
3. Баймұратова А., Қасымова Г. Ойын теориясы. – Алматы, 2004. – 90-110 бб.
4. Жұмабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы, 2008. –115 б.
5. Мәженқызы Р., Нұржумина Ш., Садуақасова Ю. «Сауат ашу» (Әліппе дәптері, дидактикалық материалдар). – Алматы: «Мектеп», 2003. – 121 б.

МРНТИ: 14.01.11

М.М. Күнслямова, А.Е. Байботанова
«№ 35 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БІЛІМ САЛАСЫНДА ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Ыбырай Алтынсарин – бар саналы ғұмырын туған халқын өнер-білімді, жаңа заманның өркениетті, мәдениетті елдерінің қатарына қосу жолына арнаған көрнекті тұлға. Ол өзінің ағартушылық, педагогтік, ақын-жазушылық тарихи қызметі мен зор талантын, жан-жақты терең білімі мен қайрат-жігерін елдің жас ұрпағына білім нәрін сусындатқан, оларды тәрбиелеуге, қазақ жерінде үлесін қосатын ұрпақ тәрбиеледі. Ыбырай Алтынсарин жаңа үлгідегі мектептер ашып, оқушыларды өз кезінің озық ғылымымен қаруландыруға, кәсіп түрлеріне үйретуге арнаған. Ыбырай бұл жолда сан алуан кедергілер мен қиындықтарды жеңе отырып, үлкен жетістіктерге қол жеткізді. Өшпес ізі туған халқының мақтан тұтатын ардақтысына айналды. Ыбырай Алтынсарин өзі ашқан мектептерде ана тілінің таза оқытылуына көңіл бөліп, алғашқы тілашар ретінде халықтың ауыз әдебиетін пайдаланып, өзі де ұрпақ тәрбиесіне арналған әдеби шығармалар жазды. Сол әдеби шығармалары арқылы қазақтың жазба әдебиетінің, әдеби тілінің негізін қалаушылардың бірі болды. Әдебиетке тың тақырыптар әкеліп, озық ойлар енгізді. Оның мазмұнды да мағыналы әсем лирикалық өлеңдері, әсерлі әңгімелері, мысалдары қазақ әдебиетінің тарихында өшпес

орын алады. Осы тұрғыдан, қазақ балалар әдебиетінің негізін салушы Ы. Алтынсариннің тіл тазалығы үшін күрескерлігі, педагогикалық ілімнің тұңғыш кемеңгері деп білеміз. Көрнекті әдебиетші ғалым Қ.Жұмалиев өзінің «ХҮІІІ- ХІХ ғасырлардағы қазақ әдебиеті» деген ғылыми – зерттеу еңбегінде педагог- жазушыға: ХІХ ғасырда қазақ даласынан шығып, орыс, Европа мәдениетіне қолы жеткен оқымысты, халық ағартушылар дәрежесіне көтерілген әрі педагог, әрі ақын- жазушы Ыбырай Алтынсаринның өз халқының келешегі үшін істеген еңбегі зор,»- деп баға береді.

Қазіргі таңда Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғырту кезеңінде тұрмыз. Әрбір адамның сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен мектептегі білімге қолжетімділігін, колледжде, университетте жаңа кәсіби білім алуын, зерттеу жұмыстарын жүргізіп, шығармашылық құзыреттерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді. Яғни Ыбырай Алтынсаринның ұлы, сара жолын әліде жалғастырып келеміз. Білім беру саласындағы реформалар, әлбетте жаңалықтар, оны тәжірибеге енгізу, оның нәтижесін, қорытындысын шығару үшін жылдар керек болады. Білім саласы 12 жылдық білім беруге көшу кезеңі басталды. Ыбырай атамиздың салып кеткен жаңа мектебінде жаңаша оқыту түрі енгізілді. Ондағы әр бала жеке тұлға ретінде қабылданады. Яғни бастауыш білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін, оқу ісіндегі оң мотивациясы мен іскерлігін: негізгі мектептің білім беру бағдарламаларын кеңінен меңгеру үшін оқудың, жазудың, есептеудің, тілдік қатынастың, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсетудің, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын дамытуға бағытталған. Ал негізгі орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары білім алушылардың ғылым жүйесінің базалық негіздерін меңгеруге, олардың бойында тұлғааралық және этносаралық қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға, жеке тұлға ретінде өзін-өзі билеуіне және кәсіптік бағдарлануына бағытталады. Сол сияқты жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттар бойынша бейіндік оқытуды енгізе отырып, саралау, кіріктіру және білім беру мазмұнын кәсіптік бағдарлау негізінде әзірленеді. «Шеберліктің белгісі- әртүрлі әдісті біліп, сабақта орынды қолдана білу» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, заман талабына сай қазіргі мектеп мұғалімдері оқыту әдістерін жаңа бағытта құрып, оқуға деген баланың ынтасы мен қызығушылығын арттыруды көздейді.

Президентіміз Н.Ә. Назарбаев айтқандай, сапалы білім беру Қазақстанның индустрияландыруының негізіне айналуы тиіс. Бұл мәселе мектептерге байланысты айтылып тұрғандығы белгілі. Еліміздің болашағы орта мектептен толық қанды сапалы білім алған, оның бағдарламасын толық меңгерген баладан, яғни оқушыдан шығары анық, өйткені, ертеңгі ел тізгінін ұстар азаматтар бүгінгі мектеп оқушысы.

Мектепте жұмыс атқаратын әрбір мұғалімнің алдына қазіргі таңда қойылатын талап өте үлкен болып отыр. Мұғалім өзінің инновациялық іс-әрекетін қалыптастырып, оны меңгеріп, өз практикасында қолданған әрбір мұғалім өз сабағын нәтижелі даму жағынан көре алады.

Жаңа педагогикалық технологиялар оқушының білім деңгейінің көтерілуіне жағдай жасайды. Оны «жаңалық», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «жаңашылдық» деп атауға болады. Инновацияны қолдану арқылы мұғалім өз-іс тәжірибесін байытып, белгілі бір нәтижеге қол жеткізе алады. Жаңаша оқыту бұл- мағынаны іздеу, өзінің көзқарасымен ғана шектелмей, басқалардың да пікірін ескеріп, қандай да объективті ойлау және қисыны бар өзіндік қате сенімінен бас тарта білу. Тұлға жаңа идеяларды ұсынуға және жаңа мүмкіндіктерді көруге қабілетті. Сыни тұрғыдан ойлау «ойлау туралы ойлану» деп сипатталған. Ол маңызды мәселелерді талқылау және тәжірибені ой елегінен өткізуді қамтиды. Бұл модуль оқушылардың да, мұғалімдердің де сыни тұрғыдан ойлауды дамытуды саналы және оймен қабылдауын көздейді.

Жаңа инновациялық технологияларды қолдану, яғни ойлауға үйрету, оқушының еркін сөйлеуіне, пікір таластыруына, достарының ойын тыңдауға, проблеманы шешу жолдарын

іздей отырып, қиындықты шешуге бағытталған. Оқушы бұрын тек тыңдаушы болса, енді ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші, ал мұғалім-осы әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы. Қазіргі өзекті проблемалардың бірі- мектеп оқушысы әдеби кітап оқымайды, тек бар ақпаратты интернеттен іздеп, тауып алып, оқып, көшіріп алып, дайын материалмен жұмыс жүргізіп, қысқа оймен шектеліп жүр. Бүгінгі оқушылардың сөздік қоры тайыз.

Себебі оқу материалынан басқа әдеби, тарихи кітап оқуға деген ынта жоқ. Ыбырай атамның барлық білімдік, тәрбиелік мәні бар әңгімелері, өлеңдері оқулыққа енгізілген, қазіргі ата-аналар мен мұғалімдер соған шүкіршілік етеді. Осындай жағдайда жас ұрпақтың саналы да сапалы білім алуының бірден бір шарты- мұғалімнің ізденімпаз болуы. Себебі, еліміздің болашағы бүгінгі жас ұрпақтың білім деңгейімен өлшенеді.

Сондықтан сабақты жаңаша құрып, инновациялық түрлі тәсілдерді, педагогикалық білімдерді жетілдіре отырып, оны дер кезінде қабылдап, өндеп, нәтижелі пайдалана білу-әрбір ұстаздың міндеті болуы керек. Қазіргі сабақтар оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, жұптық және ұжымдық бірлесіп жұмыс жасауға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Ең бастысы оқушы білімінің тереңдігі мен тиянақтылығын арттырады. Білім беру саласында мұғалімнің алдына қойған қазіргі мақсаты- Ыбырай Алтынсарин атамның салып кеткен сара жолымен, оқушыларға ұлттық педагогикалық тәрбие және білім берумен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін арттыру. Сол себепті сабақты идеялық жағынан ғылыми негізде, өмірмен байланысты ұйымдастыру, білім құмарлығын таныту, әр сабақта оқушыларды ойлануға өздігінен ізденіс жасауға баулып, ойын ауызша, жазбаша жинақтап баяндай білуге, мәдениетті сөйлеуге үйрету арқылы ұлттық әдет-ғұрыпты бойына сіңіруге дағдыландыру-әрбір ұстаздың абыройлы борышы деп санаймын.

Әдебиеттер

1. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. «Қазақстан мектебі», 1989 ж.
2. Бержанов К., Сейталиев К. Ауыз әдебиетіндегі адамгершілік, тәрбие мәселелері. «Қазақстан мектебі», 1970 ж.
3. Бастауыш мектеп. № 7, 2001 ж.
4. Боданов Ж., Болеев К. Қазақтың халық педагогикасы. Жамбыл, 1992 ж.
5. Жарықбаев Қ. Ұстаздық еткен жалықпас. Алматы, «Мектеп» 1987 ж.

МРНТИ: 14.01.11

А.М. Қазыбаева, Т.Д. Солтанбекова

«№ 8 жалпы орта білім беретін көркемдік-эстетикалық
білім және тәрбие беру мектеп-кешені» КММ

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «Ең бастысы – еліміздің егемендігі! Шын мәнінде, біз үшін Қазақстанның Тәуелсіздігі бәрінен қымбат... Бабалар аманатына адал болып, оны ұрпаққа табыстау – мен үшін киелі парыз» [1] деп айтқан сөзінен болашақ ұрпаққа артылған үмітті байқауға болады.

Әрине, Тәуелсіздігіміз, егемендігіміз бәрінен қымбат, аталмыш үмітті беделді ақтау баршамызға байланысты, тікелей көшбасшылардың қолында болмақ.

Қазіргі уақытта балалар көшбасшылығын қолдау мәселесі үлкен қызығушылық тудырады. Оқушылардың жас және дербес ерекшеліктеріне орай, тұлғаның жеке басының

қалыптасуы адамдармен бірлескен іс-әрекеттерімен қарым-қатынас орнату аясында кеңеюімен түсіндіріледі.

Бастауыш мектеп оқушыларының көшбасшылық қасиеттерін дамыту қажеттілігінің өзектілігі, балалардың танымдық қызығушылықтарын қалыптастырып, белсенділіктерін арттырып, көшбасшылық қабілеттерін жетілдіру болып табылады. Қарастырылып отырған мәселенің мәні қазіргі баланың жеке басының дамуына ықпал ететін жағдайларды зерттеуде тіл, педагогика, психология, политология ғылымдарының терминдік сөздіктерін, тұжырымдамалық негіздерін талдау қажеттілігінде болып отыр. Аталмыш ғылым салаларында «Көшбасшы» ұғымдарына төмендегідей анықтама берілген екен.

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде «Көшбасшы» – көшті бастаушы адам, жолбасшы [2].

Политологиялық сөздік-анықтамасында «Көшбасшы» – бүкіл қоғамға, ұйымға немесе топқа тұрақты басым әсері бар белгілі бір адамретінде түсіндіріледі [3].

«Педагогика және психология» мамандығының студенттеріне арналған терминологиялық сөздік-анықтамасында «Көшбасшы» – ең жоғары әлеуметтік мәртебесі жоғары, топтық шешім қабылдау кезінде және бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыруда ерекше ролді таныта алатын топ мүшесі [4].

Педагогикалық жоғары және орта педагогикалық оқу орындарының студенттеріне арналған сөздікте «Көшбасшы» – өзі үшін маңызды жағдайларда шешім қабылдау құқығы танылатын ең жоғары мәртебесі бар топ мүшесі [5].

Сөздіктерді талдай келе «Көшбасшының» қоғамдағы, әлеуметтік ортадағы орны ерекше байқалатынын көреміз. Қандай ортада болмасын көшбасшы болу, бұл – үлкен жауапкершілікті, күш-жігерді талап ететін айрықша рөл.

Қазақстандық (PhD) философия ғылымдарының докторы Г.Р. Аспанова «Біз бастауыш мектепте баланың оқу кезеңінде көшбасшылықты қалыптастыруды ең орынды деп санаймыз, өйткені дәл осы кезеңде болашақ тұлғаның негізі қаланады, адамдарға, әртүрлі қызмет түрлеріне және өзіне деген әртүрлі қатынастар дамиды» деген ойын басшылыққа ала отырып бастауыш мектеп оқушыларының бастапқы буынындағы көшбасшылық құбылысы «эмбриональды» күйде екенін есте ұстаған жөн, өйткені бала өзінің барлық әрекеттерін толық білмейді және бұл оның әлеуметтік тәжірибесі әлі де өте аз, оның қызметі бейсаналық және көптеген адамдар үшін бұл ойынның бір бөлігі ғана [6].

Л.И. Уманскийдің пайымдауы бойынша, көшбасшы топтың барлық басқа мүшелері бүкіл топтың мүдделерін қозғайтын және бүкіл топтың қызмет бағыттарын анықтайтын ең жауапты шешімдер қабылдау құқығын мойындайтын топ мүшесі екенін атап өтті

«Көшбасшы» ұғымын қарастыра отырып, көшбасшы, ең алдымен, топ мүшесі екенін көруге болады. Яғни, әлеуметтік жағынан ол топтың барлық басқа мүшелерінен жоғары емес, олармен тең дәрежеде. Анықтамаларға сәйкес, көшбасшының қоғамда беделді сапасы мен жоғары мәртебесі бар екенін байқауға болады.

Сонымен қатар, біз таңдаған барлық ұғымдар көшбасшының ең маңызды және жауапты функциясы – дұрыс шешім қабылдау екенін атап өтеді. Осылайша, көшбасшы топтың мүшесі, жоғары мәртебеге ие, орталық рөл атқаратын, ең жауапты шешімдер қабылдайтын және оның мүшелерінің пікірі мен мінез – құлқына айтарлықтай әсер ететін өз ұжымындағы беделді тұлға деген қорытындыға келуге болады.

Көшбасшылық қасиеттер-бұл көшбасшылық міндеттер мен функциялардың сәтті орындалуын қамтамасыз ете алатын психологиялық қасиеттердің, қабілеттердің және топпен өзараәрекеттесу қабілеттерінің жиынтығы [7].

Көшбасшылық қасиеттер әсіресе қазіргі жағдайдағы барлық адамдар үшін өзекті болды. Баланың жеке басын Әлеуметтік қалыптастыру мәселелерін шешуде көшбасшылықты ынталандыру үлкен маңызға ие. Көшбасшылар арқылы басқару механизмі жүзеге асырылады. Осылайша, көшбасшылар мектептің өзін-өзі басқаруында басты орын алады.

Сондай-ақ, көшбасшылық қасиеттер мен дағдыларды қалыптастыру туралы ғана емес, көшбасшылықтың сипаты туралы да айту маңызды.

Қазіргі балалар қарапайым жағдайға тап болған жоқ: бастауыш сынып оқушыларына тән әлеуметтік белсенділіктің табиғаты өзінің оң көрінісін таба алмайды. Әлеуметтік маңызды кеңістікте жұмыс істеуге психологиялық дайындық талап етілмеген күйінде қалды. Сондықтан қазір басқа адамдарға деген қызығушылық, өзара іс- қимылдың, ынтымақтастық пен серіктестіктің әлеуметтік маңызды дағдыларының болмауы төмендеді.

Сондықтан ұйымдастырушы көшбасшыларды да, өзара әрекеттесу көшбасшыларын да тәрбиелеу мәселесін ескеру қажет. Көшбасшы үшін ең бастысы-өзара әрекеттесу басқалардың әрекеті үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету. Өзара әрекеттесу көшбасшыларында қарым- қатынас; эмпатия; жауапкершілік; бастамашылық;өзін-өзі бағалау сияқты қасиеттерді дамыту қажет.

Көшбасшыларды тәрбиелеу процесі ынтымақтастыққа, құрметке, сондай-ақ бір-біріне деген сенімге негізделуі керек. Сонда ғана әлеуметтік бастаманың негізі және адаммен жұмыс істеу қажеттілігі құрылады.

Көшбасшылық қасиеттерді тәрбиелеудің құпиясы-балалардың жетістігі, олардың өсуі мен алға жылжу сезімі.

Мұғалімдер мен ата – аналар баланы мадақтауға, оны қолдауға барлық мүмкіндікті табуы керек-бұл жетістікке жетудің бірінші шарты. Балалар жеңімпаз ретінде болғанды ұнатады. Бірақ қиындықтар мен сәтсіздіктерге тап болған кезде олар көңілсіздік пен қорқыныштың жағымсыз эмоцияларын сезінуі мүмкін, сондықтан балалармен әңгімелесу қажет.

Баланы алдына мақсат қоюға үйрету керек. Өзіңіз үшін көшбасшы болу кейде басқалар үшін көшбасшы болудан қиынырақ. Бала өзіне қандай да бір мақсат қойған кезде, ол көшбасшының қасиеттерін көрсетуге, өзіне адалдықты, табандылықты, табандылықты тәрбиелеуге мәжбүр болады.

1. Көшбасшылық қасиеттерді тәрбиелеудің маңызды негізгі компоненттері:
2. Еркін тұлғаны тәрбиелеу (өзін-өзі танудың жоғары деңгейі, азаматтығы, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі тәрбиелеу).
3. Адамгершілік тұлғаны тәрбиелеу (мейірімділік, төзімділік, ізгі ниет, көмек көрсетуге дайын болу).
4. Рухани тұлғаны тәрбиелеу (қарым-қатынас сұлулығында білім мен өзін-өзі тану қажеттілігі).
5. Шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу (қабілеттерін, білімдерін, дағдыларын, интеллектін дамыту).
6. Практикалық тұлғаны тәрбиелеу (экономика негіздерін білу, еңбек сүйгіштік, шаруашылық, тілдерді меңгеру, дене шынықтыру, әдептілік).

Мұғалімдердің, оқушылардың және ата-аналардың білім беру мекемесін басқаруға қатысуы мектептің өзгеруіне, қазіргі заманғы шындыққа сәйкес демократиялық болуына көмектеседі.

Көшбасшылар арқылы басқару механизмі жүзеге асырылады, осылайша көшбасшылар оқушылардың өзін-өзі басқару органдарында басты позицияларды алады.

Балалардың көшбасшылық қасиеттерін анықтауға және дамытуға бағытталған іс-шаралар ең маңызды болып табылады, мұнда ұжымдық шығармашылық істер үлкен әлеуетке ие. Оқушылардың ата-аналарымен бірге өткізілген іс-шаралар өте құнды. Олар балаларды да, ата- аналарын да біріктіреді.

Дәл осындай кездейсоқ жағдайда көшбасшы белсенділер анықталады. Балалардың жас ерекшеліктерін, олардың көшбасшылық әлеуетінің дамуы мен көрінісін қарастырған кезде, мектепке дейінгі жастағы өзіңді немесе балаңызды еске түсіру жеткілікті. Осы кезеңде кейбір балаларда көшбасшылық қасиеттер қалыптаса бастайды, бұл ойын іс-әрекетінде, театр іс-әрекетінде, құрдастарымен қарым-қатынас процесінде және т. б.

Бастапқыда бұл айналадағы адамдарға қарапайым «бұйрық беруден» басталады (көбінесе бұл жақын туыстарымен, негізінен – ата-анадан-ми). Олар өз ережелерін құрдастарымен ойында орнатқанды ұнатады.

Мұндай топта көшбасшылардың көшбасшы бала болып табылатын жүргізушіге тәуелділігі қалыптасатын қатынастар біртіндеп құрылады. Көбінесе мұғалімдер-тәрбиешілер мұндай балалардың «көркемөнерпаздығын» тежейді, дегенмен бұл энергияны дұрыс бағытта бағыттау керек [8].

Осылайша, педагогикалық қызметтің барлық түрлерінің негізгі идеясы-баланың белсенді іс- әрекетін дамытуға жағдай жасау, Көшбасшының рөлін өзектендіру, бірлескен ұйымдастырылған Әлеуметтік маңызды іс-әрекетте балалардың көшбасшылық тәжірибесін қалыптастыру.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президентінің ресми сайты. // Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – 2022. URL <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-1622340>
2. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі/ Жалпы редакциянысын басқарған Т.Жанұзақов. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008 – 968 б.
3. Василик М.А. Словарь – справочник по политологии. – М.: Гардарики. 2001
4. Каргин С.Т., Карманова Ж.А., Бейсенбекова Г.Б., Манашова Г.Н., Есказинова Ж.А. «Педагогика және психология» мамандығының студенттеріне арналған орысша-қазақша-ағылшынша терминологиялық сөздік-анықтама. 2 бөлім. – Алматы: 2016
5. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. Заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва: Академия, 2001. – 176 с.
6. Аспанова Г.Р. Философия докторы (PhD) дәрежесін алуға арналған Диссертация: Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. – Алматы: 2018. – 160 б.
7. Макарова О. А. Феномен лидерства в коллективе младших школьников // Молодой ученый. – 2015. – № 7. – С. 680-683. – URL <https://moluch.ru/archive/87/16870/> (дата обращения: 24.11.2021)
8. Емельянова, М. Воспитание ребенка-лидера. // Воспитание школьников. – 2006. № 5. с. 23-25.

МРНТИ: 14.01.11

А.С. Малбагарова, Ж.А. Бахтиярова
«№ 32 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ӘДЕПТІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ФОРМАЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Халық дәстүрлерін біліп, естіп, онымен таныс болып, өздерінің өмірлерінде олардың өзіне деген ықпалын сезініп-түсініп келетін жастар аз емес. Алайда халық дәстүрлері саласындағы бұл білімдер нағыз жетілген азамат үшін жеткіліксіз. Сондықтан да бүгінгі күні бастауыш сынып оқушыларының халық дәстүріне деген ынта-ықыласын белсендіріп, танымын арттыру керек.

Бұл тұрғыда мектеп тәжірибесінде оқу-тәрбие үрдісін біршама қазақ халқының ұлттық-этикалық дәстүрлерін меңгертуге бағыттаған дұрыс.

Қазақ халқының ұлттық-этикалық дәстүрлерінің мүмкіндіктерін бастауыш сынып оқушыларына ұғындыру, теориясын меңгерту олардың білім қорын молайтуға, тарихтың бүгінгі күнмен байланыстылығын терең түсінуіне ықпал етеді. Қазіргі таңда этнопедагогика саласында орындалған зерттеу жұмыстары баршылық айталық С. Қалиев [1], Р. Төлеубекова [2], К.Ж. Қожахметова ғалымдарымыздың ғылыми тұжырымдамаларын негізге алып, теориялық мағлұмат жиналды [3].

Бұл жұмыстар әртүрлі этникалық негізде орындалғанымен, халық педагогикасының әдіснамалық-теориялық негізін, мәнін, бала тәрбиесіндегі ролін, өзіндік ерекшеліктерін мазмұндайды. Әйтсе де, бұл еңбектерде бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие үрдісінде қазақ халқының ұлттық-этикалық дәстүрлерінде әдептілік мәдениетін тәрбиелеу мәселелері қарастырылмаған.

Бұл мақсатқа сабақтан тыс ұйымдастырылатын жұмыс формаларынсыз жету мүмкін емес. Өйткені сыныптан тыс жұмыс формалары – оқу үрдісінің жалғасы, ондағы алған білім-тәрбиені толықтырушы, кемеліне жеткізуші.

Әрбір халықтың тілі, дәстүрі, әдеп-ғұрпын білуі өзіне жақын халықтардың ұлттық тұрмыс-тіршілігімен, мәдениетінің факторларымен анықталады. Халықтың өткен тарихын, тұрмыс салт, әдеп-ғұрпын дұрыс зерттеу үшін, ең алдымен, оны дұрыс ұғыну керек. Осыған байланысты: «салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптардың пайда болуын қарастыруда, оларды ең алдымен мына ұғымдардан бастаған жөн: (түйсік, дағды, іскерлік, сезім, әдет)» Ырым – халықтың жақсы ниетімен туындаған ғұрып. Ырым жолдары ұлтымызда өте көп. Мысалы, «шешен болсын»- деп ауызға түкіру, жақсы адамдардың есімін жас балаға қою сияқты қазақ халқының ырымдары әрқашан жақсылықтың нышаны ретінде қабылданады. Ырым-тыйым, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптардың сапалық құрылымдық элементтерінен туындайды.

Салт-дәстүрлерге байланысты ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді сараптау мынандай қорытынды жасауға септігін тигізеді, айталық: салт – халықтардың кәсіби ерекшелігіне, сеніміне, өмір тіршілігіне байланысты қалыптасып, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатын әдет-ғұрып. Салт-дәстүр – көп қырлы қоғамдық құбылыс, ол әдетте жеке адам мен халықтың, адам мен адамзаттың рухани дамуын көрсететін әлеуметтік-мәдени жетістік ретінде көрінеді. Салт-дәстүр – өз дәуірінің айнасы. Салт-дәстүрдің мәніне қарап, қоғамдық-экономикалық формацияның саяси, тарихи және рухани өмірін анықтауға бағалауға болады. Ғылыми танымдық еңбектерді талдау нәтижелері бізге салт-дәстүрлер туралы мынандай анықтама беруге мүмкүндік туғызды: салт-дәстүр дегеніміз бір ұрпақтан келесі ұрпаққа ұдайы ауысып отыратын, әрі сан ғасырлар бойы, тарихи тұрғыдан әбден қалыптасқан әлеуметтік іс-әрекеттерінің нормалары мен принциптері болып табылады. Сол себепті дәстүр жалғастығы тарихи жағынан әбден қалыптасқан нормалар мен принциптерге негізделеді. Сол арқылы әр ұрпақтың жасаған дәстүрі, іс-әрекеттері мәдени мұра ретінде келесі ұрпақтың еншісіне ауысып, жаңа қоғамдық тарихижағдайға сәйкес өзінің мазмұны мен формасын жетілдіріп отырады. Қазақ халқының салт-дәстүрлері бала тәрбиесіне байланысты тұрмыстық, кәсіпке байланысты, өнерге, үйлену мен үй болуға байланысты, той-мерекеге, ерлікке, көркем өнерге, музыкаға байланысты және қазіргі заманғы салт-дәстүрлер болып бөлінеді.

Қазақ халқының салт-дәстүрлері қазақ бейнелеу өнерінде ерекше көрініс тапқан. Қазақ халқының ерлік салт-дәстүрлері қазақ бейнелеу өнерінің ерекше бір сапасын құрайды. Халықтың ерлік салт-дәстүрлері дегеніміз – ғасырлар бойы қалыптасып, дамып отырған азаматтардың елі мен жерін қорғауға бағытталған іс-әрекеттерінің нормасы, қарым-қатынастар болып табылады. Қазақ бейнелеу өнерінде халықымыздың ерлік салт-дәстүрлерін бейнелейтін көптеген шығармалар бар. Олардың бірқатары ежелгі аңыз-ертегілердегі батырлардың образдары арқылы көрініс тапса, бірқатары қазіргі заманның ерлерінің көркем бейнелері арқылы беріледі. Мектептегі тәрбие беру жұмысының міндеті – тәрбие беру жұмысын ұйымдастырудың формалары мен әдіс-тәсілдерін ашып көрсету, оқушылардың білім, іскерлік пен дағдыларды меңгеруіне көмектеседі. Оқушылармен тәжірибелік-эксперимент барысында жүргізілетін жұмыстар олардың тарихи мұраға қызығушылығының артуына және адамгершілік сапаларының жоғарылауына септігін тигізеді. Бастауыш сынып оқушыларының қазақ халқының ұлттық-этикалық дәстүрлерінде жүзеге асатын әдептілік тәрбиесінің нәтижелі болуы сыныптан тыс пайдаланылатын жұмыс формалары мен әдістерінің дұрыс таңдалып алынуына тікелей байланысты.

Әдебиеттер

1. Қалиев С. Халық педагогикасының ауыз әдебиетіндегі көрінісі. – Алматы: Мектеп 2000. 104 б.
2. Төлеубекова Р. Бастауыш сынып оқушыларын адамгершілікке тәрбиелеуде халықтық педагогиканың озық дәстүрлерін пайдалану: пед. ғыл. канд. ... автореф. – Алматы, 1994. – 35 б.
3. Қожахметова К.Ж. Мектептің ұлттық тәрбие жүйесі: теория және практика. – Алматы, 1997. – 242 б.

МРНТИ: 14.01.11

К.Е. Мустафина, Г.Н. Шакенова
«№ 44 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

ӨЛЕҢДЕРДІ ОҚЫТА ОТЫРЫП СУРЕТІН БЕЙНЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫНЫҢ ЕСТЕ САҚТАУЫ МЕН ҚИЯЛЫН ДАМУЫ

Әрбір бала – өзінше бір әлем, әрқайсысы әртүрлі мінез қасиеттерінің, қабілеттерінің, жан дүниесінің, адами құндылықтарының алуан түрлілігімен дараланады. Әрбір бала – біртұтас адамзат қоғамын құрайтын, ерекше қасиетке ие, қайталанбас жеке тұлға. Бала – табиғатынан өте құмарпаз, әуесқой және тынымсыз айнала зерттеушісі. Әр бала басынан сипағанды, ойын ойнағанды ұнатады. Бала тәрбиесінде қолданылатын басты әдістер, бұл – үлгі-өнеге, бірлікті еңбек, әңгіме-сұхбат, баланы қолдау мен қуаттау және қорғау.

Баланы бастауыш сыныптан бастап шығармашылықпен ойлауға, өз бетімен шешім қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға үйрету қажет. Оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту – бүгінгі күннің басты талабы. Ол дегеніміз, балалардың алған білімдерін меңгеруі үшін көп еңбекті қажетсіндіреді. Оны жүзеге асыру жолдары балалардың есте сақтау қабілеті мен қиялын дамытуға септігін тигізетін оқу үдерісін ұйымдастырудың тиімді әдіс-тәсілдерін ұсынуды міндеттейді. Баланың танымдық қасиеттері әртүрлі болады. Осы таңдағы әр ұстаз оқушының ерекшелігін ескере отырып, қиялы мен есте сақтауын дамытуы керек.

Оқушының есте сақтау қабілеті мен қиялының оқудағы мәні мен маңызы ерекше. Мектеп қабырғасында тиісті бағдарламаны балаға меңгеріп, білімі мен білігін дамыту үшін оның есте сақтау қабілетіне жүк те артып отыр.

Осы орайда есте сақтау қабілетінің жұмысын жеңілдету үшін, мәліметтерді есте сақтаудың тиімді әдістері мен тәсілдерін меңгеру қажет. Есте сақтау қабілетін тұрақтандыру үшін қарапайым қағидаларды да ұстанған дұрыс. Ғалымдар есте сақтаудың бірнеше жолдары барын мәлімдеді. Мысалы, бос уақытта сурет салу есте сақтауды жақсартады екен.

Бұл жерде суреттің сапасы мен көркемдігі маңызды емес, бастысы – сурет ойды тынықтырады. Ойдың тынығуы есте сақтау қабілетін жоғарылатады. Көзге арналған жаттығулар да естің дамуына пайдалы. Егер таңертен күнде 30 секунд жаттығу жасап отырса, есте сақтау қабілетіміз 10%-ға жақсарады. Бұл да ғалымдармен дәлелденген.

Сөзжұмбақтар, ойша санау, логикалық сұрақтарды шешу, өлеңдерді жаттау, шет тілдерін меңгеру – миды жұмыс істеуге арналған ең тиімді әдістер болып саналады. Соның ішінде менің тоқталғым келіп отырған әдіс өлеңдерді оқи отыра сурет бейнелету арқылы жеңіл есте сақтауға көмек беру.

Қиял! Мұнсыз ақын да, философ та... тіпті адам болуы да мүмкін емес. Д. Дидро

Мектеп – бала қиялын дамытуда үлкен рөл атқарады. Мұндағы оқылатын сабақтардың мәніне түсіну қиялсыз мүмкін емес. Мәселен, табиғатты суреттейтін, немесе қандай да болсын оқиғаны баяндайтын бір материалды түсіндіргенде мұғалім арнаулы тәсілдер арқылы оқушылардың қиялын оятады.

Қиял арқылы бала ондағы жанды бейнелерді көз алдына елестеткендей, қолымен ұстағандай, құлағымен еститіндей күйге түседі. Бала қиялы әрекет үстінде дамитындықтан не нәрсеге болмасын өзін қатыстырып, оның икемділігі мен дағдысын дамытып отыру қажет. Мәселен, сурет салуды үйренбейінше, баланың осыған орай көрінетін қиялы да шарықтай алмайды.

Өлең жолдарын жаттаудың артықшылықтары.

Өлең жолдарын жаттатуды біз оқушыларға кіші жасынан бастаймыз. Қысқа болсын өлеңді жаттау ми жұмысын жақсартады.

Өлең жолдарын жаттаудың артықшылықтары:

– Өлең жаттау кезінде ми ақын ойымен ұштасады. Оны белгілі бір мақаммен оқу сөйлеу мәдениетін жақсартады. Дауыс ырғағының өзгерісіне алып келеді.

– Тіл үйрену.

Өлең жаттаған сәтте ми жаттығады. Ми бұлшық ет секілді жетіле түседі. Бұл ақпаратты қабылдауды жеңілдетеді. Кез келген ауыр немесе қабылдауға қиын ақпараттарды тез қабылдауға дағдыланады. Ал тіл үйрену аса ауыр қиындық алып келмейтін болады.

– Иосиф Бродский әрбір жаттаған өлеңді өзімдікі деп санауға болады деген. Өлең жаттау барысында оқушы ақынның айтқысы келген барлық ойы мен эмоциясын сезінуі керек. Осылайша эмоционалды ойлау жүйелері де жақсара түспек. Өлеңдегі барлық сезімді сезінуге болады.

– Қиял мен шығармашылық.

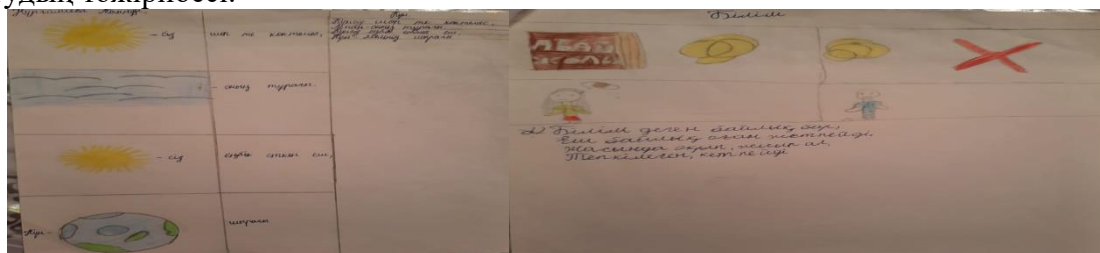
Өлеңді оқи бастағанда көз алдына елестетуге бейімдеуіміз керек. Одан оқушының ойлауы жақсарады. Қиялы ұшқыр болып, көз алдына елестету қабілеті жоғарғы деңгейге көтеріледі. Ойлау жүйесінің дамуы шығармашылыққа әсер етпей қоймайды.

– Жаттаған өлеңді сыныптастарының, достарының алдында оқи отырып көпшілік алдында сөйлеу шеберлігін дамыта түседі. Сахнада, көпшілік алдында өзін еркін ұстауға машықтанады.

– Сөздік қоры молаяды.

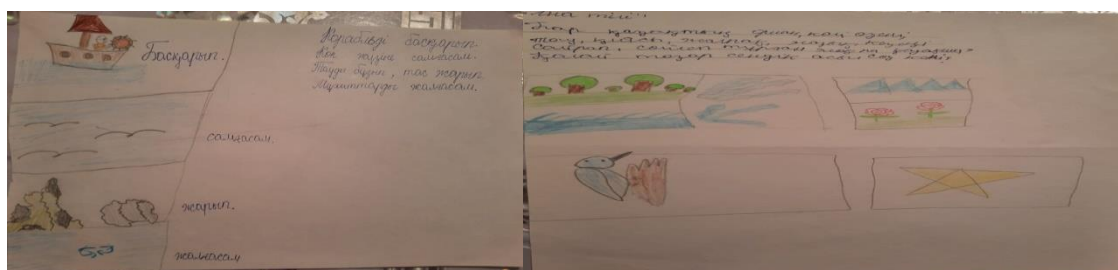
Әлем әдебиеті мен қазақ әдебиет өлеңдерін жаттай отырып сөздік қорын көбейтеді. Белгісіз болған жаңа сөздерді есіне сақтайды. Ал әлем әдебиеті өмірге деген көзқарасты өзгертуге көмектеседі.

Өлеңді оқи отыра суретін бейнелеу арқылы оқушының есте сақтауы мен қиялын дамытудың тәжірибесі.

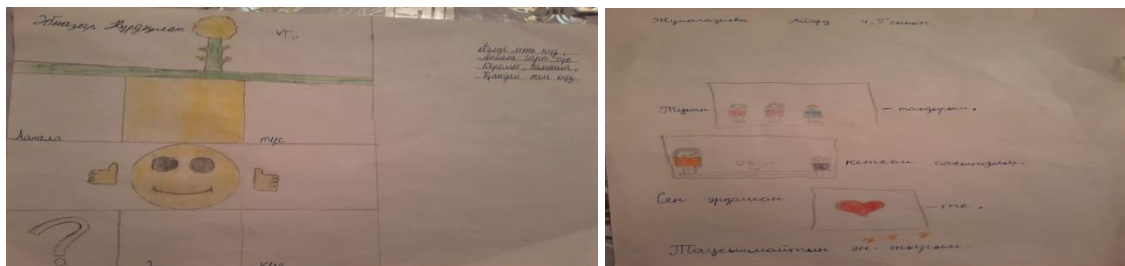
Күнсіз шөпте көктемес,
Аспан - оның тұрағы.
Күнсіз еңбек еткен еш,
Күн – әлемнің шырағы.

Білім деген байлық бар,
Еш байлық оған жетпейді.
Жасында оқып, жиып ал.
Тепкілесен, кетпейді.

Корабльді басқарып,
Көк жүзіне самғасам.
Тау бұзып, тас жарып,
Мұхаттарды жалғасам.

Бар қазақтың орман, көлі, өзені,
Тау қиясы, жалпақ, жазық кезеңі.
Сайрап, сөйлеп тұрған жоқ па қазақша?
Қалай тозар сендегі асыл сөз кені.

Келді міне күз,
Айнала сары түсы.
Керемет, тамаша!
Қандай әсем күз!

Туған елім – тағдырым,
Алыс кетсем сағындым.
Сен әрқашан жүректе,
Таусылмайтын ән жырым.

Берілген әдіс бойынша топтық, жұптық, жеке де жұмыс жасауға болады.

Бұл тәжірибе арқылы оқушының кез-келген өлең жолдарын қиялымен шарықтап, көз алдына елестету арқылы өлеңдерді бейнелей отыра тез жаттатуға болатындығына көзім жетті.

Біріншіден оқушы қызығушылығы оянады.

Екіншіден сурет салу арқылы қиялы дамиды.

Үшіншіден есте сақтау қабілеті жақсарады.

Әр жеке тұлғаның өзінің қиялы болады. Ол қиялға шектеу жоқ. Өлеңді қалай бейнелегісі келеді. Қалай көз алдына елестеткен жеңіл болады оны бала өзі шешеді.

Суреттің әдемілігіне назар аудармаймыз. Балаға өлең жолдарын көз алдына қалай бейнелеу ыңғайлы болады сол арқылы жұмыс жасайды.

Бұл әдіс өз нәтижесін береді деген сенімдемін.

Әдебиеттер

1. Мектептегі тәрбие жұмыстары. 2016 ж.
2. Бастауыш мектеп. 2014 ж.
3. Бала тәрбиесі. 2017 ж.

МРНТИ: 14.01.11

А.Т. Мұқашев, Р.О. Шакеров

«№ 44 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ ТҮРЛЕРІ

Дене шынықтыру жан-жақты тәрбие берудің аса маңызды салаларының бірі. Оқушыларды қоғамдық пайдалы еңбекке, өмірге бейімдеуде оқу-тәрбие жұмысында дене шынықтырудың алатын орны бөлек. Дене тәрбиесі өсіп келе жатқан жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру саласының бір тармағы болып табылады және ол жеке тұлғаның жан-жақты дамуына, күшті де қуатты болып өсуіне, ұзақ уақыт шығармашылық еңбекке жарамды адамды қалыптастыруға, оны Отансүйгіштікке дайындауға қызмет етеді.

«Функционалдық сауаттылық» ұғымы алғаш рет өткен ғасырдың 60-шы жылдары ЮНЕСКО құжаттарында пайда болды және кейіннен зерттеушілердің қолдануына енді. Функционалдық сауаттылық, кеңінен алғанда, білім берудің (бірінші кезекте жалпы білім беруді) көп жоспарлы адамзат қызметімен байланысын біріктіретін тұлғаның әлеуметтік бағдарлану тәсілі ретінде түсіндіріледі. Функционалдық сауаттылық оқушылардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсенді қатысуына, сондай-ақ өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторлардың біріне айналуға.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету. Яғни, оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Мұндағы басшылыққа алынатын сапалар:

- белсенділік;
- шығармашылық тұрғыда ойлау;
- шешім қабылдай алу;
- өз кәсібін дұрыс таңдай алу;
- өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады.

Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Дене шынықтыру сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту түрлеріне тоқтала кететін болсақ:

- дайындалып жүрген оқушылардың оқуға деген жағымды ынтасын қалыптастыру;
- қозғалыс қимылының мәні туралы білімді қалыптастыру;
- әрбір спорт түрлері бойынша үйренетін қозғалыстар туралы толық түсінікті қалыптастыру;
- үйренетін қозғалыс қимылын тұтастай игеру;
- дене тәрбиесі сабағында оқытудың дәстүрлі емес құралдарын қолдану барысында оқушылардың дене тәрбиесін дамыту технологияларын жетілдіруге;
- дене тәрбиесі сабақтарында оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеуге, дене тәрбиесі арқылы жеке тұлғаның психофизиологиясын өзгертуге;
- өзін-өзі реттеуін қалыптастыру;
- дене тәрбиесі сабақтарын пәнаралық байланыс арқылы жетілдіру;
- дене қабілетін рухани құндылықтар арқылы дамыту.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау, тез бейімделу және онда жұмыс істеу қабілеті. Функционалды сауатты тұлға-бұл қоғамды түсінетін және әлеуметтік құндылықтармен, үміттермен және хоббиілермен үйлесімді жұмыс істейтін адам. Өз сабақтарымызда біз оқушылардың жеке ерекшеліктерін, уәждерін, танымдық қызығушылықтарын дамытуға, негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған тапсырмаларды қолдануға тырысамыз. Оқу процесінде функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған тапсырмаларды қолдану тұлғаның жеке әлеуеті ашылатынына сенімдіміз.

«Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты бойынша бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Ол үшін ұстаздар оқыту мен оқудағы жаңа әдіс-тәсілдермен қаруланып, шәкірттерінің жаңа белестерді меңгеруіне жол ашуы тиіс. Сондықтан да біздің балаларымыздың сапалы білім алуы маңызды. Оқушылардың мектепте алған білімін қоғамдық-әлеуметтік ортада пайдалануға икемдеу, олардың функционалдық сауаттылығын арттыру арқылы еліміздегі білім мен ғылымды дамыту мәселелеріне басымдық берілуі тиіс. Сапалы білім беру мақсатында тиімді әдіс-тәсілдерді ізденіспен пайдалану – ұстаз алдына қойылып отырған уақыт талабы. Ю.К.Бабанский: «Сапаны арттыру - нақты жағдайдағы кез келген шешімнің ең тиімді нұсқасын таңдау» - деп атаған болатын. Дене шынықтыру пәнінің басқа пәндерге

қарағанда көптеген ерекшеліктері бар. Мұнда негізінен оқушының қабілеті, бейімділігі баса назарда болуы керек. Дегенмен де оқушыларды бейімдеу, қабілетін дамыту, спортқа деген қызығушылығын арттыру жақсы ұйымдастырылған сабаққа байланысты. Сондықтан оқушылардың пәнге қызығушылықтарын арттыру, сабақта тақырыпқа байланысты спорт түрлерінің шығу тарихын, спорт түрлері дамыған елдерді спорттың әр саласындағы белгілі спортшылар өмірін алуға болады. Сол себептен мұғалім сабақты тартымды етіп теория мен практиканы ұштастыруында дене шынықтыру пәнінен функционалдық сауаттылықты ашуды баса назарда ұстауы қажет. Бұл мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас, сабақты жақсы оқитын, спортқа бейім оқушылармен белсенді жұмыс істеп қана қоймай, барлық баланың дамуы үшін қолайлы жақсы ойлар туғызып, қабілеті жеткен жерге дейін еңбек етуін ойластыру тиіс. Барлық оқушылар өз қабілетін ең төменгі жеңіл тапсырмаларды орындаудан бастайды, оларды міндетті түрде толық орындап болғаннан кейін ғана, келесі күрделі деңгейдегі жаттығуларды орындауға көшіп отырады. Бұл оқушылар арасындағы бәсекелестікті және әр оқушының өз қабілетіне, қызметіне сәйкес жоғары деңгейге көтерілуіне толық жағдай жасалады.

Оқушының дене шынықтыру пәні бойынша функционалдық сауаттылығын арттыру үшін әрбір мұғалімнің оқытуға, үйретуге өз тұғырнамасы болуы қажет. Олар мыналар:

- Әр оқушының білім деңгейін, қабілетін, мүмкіншілігін түсіну;
- Оқушының бойындағы жетістіктері мен кемшіліктерін қабылдау;
- Оқушыларға қиындықтарды жеңуге, кемшіліктерден арылуға көмектесу.

Осылайша оқушылардың қабілетін ескере отырып тапсырмаларды орындауда жинаған ұпайларын «даму мониторингі» кестесіне белгілей отырып, оқушы біліміне талдау жасап отыру қажет. Өтілетін тақырыптарға байланысты қызықты сергіту ойындарын ойнатудың да сабақ барысының сапасын арттыруға ықпалы көп. Атап айтсам: «Кім шапшаң?», «Көңілді ойындар!», «Мен чемпион!», «Санамақ» сонымен қатар қозғалмалы ойындар және ұлттық ойындарды сабақта түрлендіріп өткізуге машықтандыру.

Егер де оқушы бойындағы дене шынықтыру пәні бойынша функционалдық сауаттылығы артқан жағдайда оқушылардың пәнге деген қызығушылығын артады.

Қортындылай келе, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді.

Жұмысымның нәтижесі:

- 1) Әр оқушының білімі, қабілеті қалыптасады.
- 2) Оқушының бойындағы жетістіктері көрінеді.
- 3) Оқушылар қиындықтарды жеңеді, әлеуеті артады.
- 4) Жан-жақты дамуға қол жеткізеді.

Әдебиеттер

1. Қимыл қозғалыстарға үйрету. // Мектептегі дене шынықтыру № 5. – 2010 жыл.
2. Е.Қ. Уанбаев «Дене мәдениеті және спорттың теориясы мен әдістемесі» оқу құралы. Өскемен С. Аманжолов атындағы ШҚМУ Баспасы 2006
3. Дене тәрбиесі. Б Болатбек. Алматы: Атамұра, 2004. 112 б.
4. Дене тәрбиесі. М. Тұрыскелдина. Алматы: Атамұра, 2003. 112 б.

Г.Н. Мырзахметова
«№ 7 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА SMART ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІС – ТӘСІЛДЕРІ

Қазіргі бастауыш мектепте белсенді оқыту технологияларына көп көңіл бөлінуде. Бастауыш сынып оқушысының танымдық даму ерекшелігі оның оқудағы жетістігіне тікелей байланысты. Осымен қатар, бастауыш сыныпта оқытудың шығармашылық түрі мен технологиясы арасында қарама-қайшылықтар да туындап жатады. Қазіргі заман талабына сай оқушыларда тек бастапқы білім ғана болмай, үнемі жаңартуды талап ететін, және өзгермелі жағдаятқа бейім болатын икемділік те қажет. Креативтілікке тәрбиелеу қазіргі білім берудің басты міндеті болып табылады.

Білім беру технологияларындағы өзгерістер қазіргі бастауыш білім берудің мақсаты мен міндеттерімен тығыз байланысты. Қазақстан республикасының білім беру стандартына сәйкес бастауыш сынып оқушыларының белсенді дамуының бірден бір шартына айналып отырған смарт-технологиясы болып отыр.

Бұл мәселенің ауқымдылығы бір жағынан – бастауыш сынып оқушыларының құзіреттілігін қалыптастыру болса, екінші жағынан – денсаулық сақтау технологиясына негізделген стандартты талаптарды жүзеге асыру болып табылады.

Смарт-технологияларды пайдалану қазіргі қашықтықтан оқыту жағдайында өте тиімді болып табылады. Оқушылар өздігімен білім алуға белсенділік танытып, оқуға деген қызығушылықтары артты. Әр түрлі смарт ақпарат көздерін пайдалы оқу ақпаратын іздеу мақсатында пайдалануды үйренді. Тіпті 1 сынып оқушысы өздігімен онлайн-мектеп сияқты платформада білім алуды машықтанып алды. Жалпы смарт-технологиялары жайлы түсініктеме беріп кетсек.

SMART objectives – оқыту мақсаты мен міндеттерін анықтауда қолданылатын, 1981 жылы Джордж Доран енгізген ұғым. Автордың айтуынша, SMART аббревиатурасының құрамында оқыту мақсаты мен міндеттерін сипаттауға тиіс сын есімдер қамтылған:

- S pecific (арнайы, нақты);
- M easurable (өлшеуге болатын);
- A ttainable (қолжетімді);
- R ealistic (шындыққа сай);
- T imed (белгілі бір уақыт аралығымен шектелген).

Смарт-технологияларын пайдалану формалары әр түрлі болуы мүмкін. Олар: дайын электронды өнімдерді пайдалану, мультимедиялық презентациялар, интернет желісінің ресурстары, SMART Board программасымен қаптамасыз ету, интерактивті тақтаны пайдалану, смарт-технологияны модульдік оқытумен байланыстыру.

Бастауыш сыныпта ақпараттық-коммуникативті смарт-технологияларды пайдалану келесі нәтиже береді:

- пәнге деген танымдық қызығушылық артады;
- оқушылардың әр пән бойынша үлгерімі артады;
- оқушылар өздерін жаңаша көрсетуге мүмкіндік алады;
- өздігімен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырады.

Смарт-технологиялар әр оқушыға жекелей оқыту бағытын ұстануға мүмкіндік береді. Әр оқушы өзінің танымдық мүмкіндігіне қарай білімді меңгереді. Смарт-технологиялар оқушының жұмыс істеу қабілеттілігін, жұмыс істеу қарқынын ескереді. Осыны ескерсек, смарт-технологиялар барлық сабақтарға енгізу өте маңызды.

Оқыту үрдісінде смарт-технологиясын пайдалану мұғалімнің де біліктілігін арттырады. Мұндай мұғалім:

- мәтіндік, цифрлық, графикалық және дыбыстық ақпараттарды өңдей алады; дидактикалық материалдарды дайындайды (тапсырма нұсқаларын, таблицаларды, сызбаларды, суреттерді және т.б.);
- MS Power Point презентацияларын пайдалану арқылы сабақтарда слайдтар дайындайды;
- кез келген пәндер бойынша дайын бағдарламаларды, онлайн-сабақтарды пайдаланады;
- сабақта электронды оқулықтармен жұмыс жасайды;
- скайп, зум платформаларын пайдалану арқылы онлайн-сабақтар өздігімен өткізе біледі;
- оқу бағдарламаларының әдіс-тәсілдерін қолданады (оқыту, бекіту, қадағалау);
- күнделік кз платформасы арқылы оқушыларға тапсырмаларды тіркейді, тексереді, ақпарат және хабарламалар жазады, жекелей оқушымен тапсырма алмаса алады.
- Сабақтар мен сыныптан тыс жұмыстарға қатысты интернет көзінен ақпараттар іздейді;
- Оқушылармен бірігіп интернеттен ақпарат іздестіреді;
- Оқушымен ватсап желісі арқылы тікелей байланысқа шығады;
- Дайын бағдарламаларды қолдану арқылы тесттерді өңдейді.

Смарт құрылғылар не үшін қажет?

- Смарт телефон, планшет сияқты соңғы технологияны қолданып жүрген оқушыларға бұл тақта түсінікті, әрі сабаққа деген қызығушылығын арттырады;
- Бұл сенсорлы экран тез жұмыс жасаумен қатар, бір уақытта бірнеше оқушының жұмыс жасауына көмектеседі;
- Технология жаңартылған сайын ол кешендендіріліп, сабаққа керекті материалдар да толықтырыла түседі;
- Сабақтың центрден есте сақтау қабілетіне үлкен экраннан көрсетілуіне, сол уақытта оқушылар өздері тапсырманы жасап, немесе сол бағытта басқа бір тапсырманы жасай алуларына болады;
- Сабаққа қажетті құралдарды ресурстар сайтынан алуларына немесе интернетпен жұмыс жасауға болады;
- 3D объектілерді түсіндіруге көп көмегі тиеді;
- Егер сабаққа керек материалдар әзір болса, сабақ темпінің де жақсы өтуіне септігі тиеді;
- Смарт экранда объектілер мен жазбаларды қозғауға, суреттер мен диаграммаларға комментариилер қосуға мүмкіндік береді;

Smart құрылғыларды шынайы өмірдегі жағдаяттарда қолдану мүмкіншіліктері:

Ең алдымен, техникалық мүмкіндіктері зор: байланыс құралы, Wi-Fi, мәліметтерді мобильді тасымалдау (GPRS, 3G, 4G) фото/бейне камера, ақпаратты енгізу функциялары, т.т. Мұндай мүмкіндіктерді пайдалану үшін алдымен, бағдарламалық қамтамасыз ету ортасын пайдалану қажет. Мәселен, күнделікті өзіміз пайдаланып жүрген Google – smart технологияларды әзірлеуші алпауыт компаниялардың бірі. Google сервисінің ауқымы өте кең, онымен жұмыс істеуге мүмкіндік беретін бағдарламаларының сапасы өте жоғары. Бұл жалпы жарнама емес, шын мәніндегісі осы. Білім саласында Google сервистері YouTube, Hangouts және Google Docs сервистерін тиімді қолдануға болады.

Соңғы жылдары Smart TV технологиясын қолданатын кең функционалды мүмкіндіктерге ие болатын теледидарлар да пайда болуда. Smart TV теледидардың интернетпен тиімді байланыс орнатудың жаңа ортасын құрайды. Басқа сөзбен айтқанда Smart TV интернетке енудің кең мүмкіндігіне ие. Соның арқасында сол теледидар арқылы да әр қолданушы өзіне қажетті материалын үлкен экраннан көре отырып, оны ақпарат тасушыға сақтай алады, онлайн көре алады, ақпарат алмаса алады.

Қазіргі таңда интернет желісіне еркін ену функциясы дамудың перспективалық бағыттарының бірі болып отыр. Үлкен экранды теледидар арқылы бейнені таза айқын көріп қана қоймай, интернет беттерін парақтауға арналған веб-браузерлерді, әлеуметтік желі қосымшаларын, видеоларды көруге мүмкіндік беретін RuTube немесе YouTube сервистерін т.б пайдалануға болады. Сонымен қатар радио клиент қызметін атқаратын vTuner арқылы іздеудің және сорттаудың кең мүмкіндігіне ие болатын радиостанциялардың үлкен тобын

пайдалануға болады. Жауапты қосымшалар қоры мен әр түрлі кеңейтілімдер кез келген контентті көруге мүмкіндік береді. Smart TV арқылы интернетті әр қолданушы өз мақсатына тиімді пайдалануға және үлкен көлемді онлайн контентті пайдалану мүмкіндігіне ие бола алады.

Қорыта айтқанда, білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге беталуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандартта берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманы шеше алатын, ақпараттық-коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық-дамытушылық функцияны атқара алатындай болуы керек. Қазіргі заманда мұғалім осы құзыреттілікті меңгере отырып, тек кәсіби икемділікті оңтайландыруды қамтамасыз ету ғана емес, оны іске асыру мүмкіндігін үнемі оқып-үйрену және жасай алуы керек.

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында» «Айқын», 2005 жылғы 19 ақпан.
2. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
3. Құлқараев А. «E-learning» электронды оқыту жүйесі және оның мүмкіндіктері./ /Электрондық мектеп. №2 – 2013.
4. Использование интерактивных досок по предметам [Электронный ресурс]. URL:<http://www.smartboard.ru/view.pl?mid=1131617522>
5. АҚ «Білім беруді ақпараттандырудың ұлттық орталығы» (www.nci.kz)
6. http://partavl.ru/interwrite_board

МРНТИ: 14.01.11

М.Н. Нургабыл, Г.Ж. Нугыманова
«№ 44 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУШЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ СЕЗІМДЕРІНТӘРБИЕЛЕУДІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Адамның жан дүниесінің дамып жетілуі, әлеуметтік өмірге бейімделіп тіршілік етуі әр түрлі іс-әрекеттермен шұғылдану барысында қалыптасады. Сондай әрекеттердің бір саласы – ойын әрекеті. Ойын әрекеті баланың психикалық үрдістерін қарқынды дамыту құралы болып табылады. Адамзат ойының сан жылдық тәжірибесі ойынның білімдік құндылығын дәлелдеді. Оған балалық кезеңдегі ақыл-ой ойындарынан бастап, мәдениетке, бизнеске және басқарудың барлық салаларына мамандар даярлауға байланысты бағдарламаларды игеру барысындағы ойындар жатады.

Ойын теориясы мен практикасы мән-мағынасынан мәдениет мұраларын шетелдік және отандық психологтар, философтар, этнографтар, социологтар, педагогтар зерттеді.

Ойын тек денені шынықтырушы ғана емес, сонымен бірге болашақ өмір жағдайына психологиялық әзірлік құралы болып табылады.

А.И. Петрова өз еңбектерінде ойын жөнінде идеалистік теорияларды сынап, бала ойынының үлкендер еңбегімен байланысын, оның маңызды тарихи-әлеуметтік сипат алатынын дұрыс көрсетті. Ол «ойын» – бала еңбегі, уақытқа сай жүргізіледі, - деп атап көрсеткен [1].

Ойын – балаларды қоғамдық өмірге, оның құндылықтарын пайдалануға дайындайды.

Ойынның теориясы мен ойнаудың әдістемелерін, оның шығу тарихы мен ішкі құрылысы туралы Д.Б. Элькониннің «ойын психологиясы» атты еңбегі жазылды. Ойынның әлеуметтік бейнесін зерттеуші белгілі психолог Д.Б. Элькониннің сөзімен айтсақ «ойын – ол

адамдардың арасындағы әлеуметтік арақатынас, практикалық білімдері мен қызметі» [2]. Атақты психолог Л.С. Выготскийдің айтуынша, бала ойын үстінде өзінің дәл жасынан анағұлым ересек көрінеді. Сондықтан да Л.С. Выготский [3], А.Н. Леонтьев [4], Д.Б. Эльконин сынды ғалымдар, сондай-ақ шетел зерттеушілері «ойын – баланың өзіндік өмірі» деген ортақ қорытындыға тоқтайды [2,79]. Сонымен қатар ойын теориясын отандық және ресей ғалымдар да зерттеді.

Ойын – бала әрекетінің негізгі бір түрі. Ойын арқылы адам баласының белгілі бір буыны қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психикалық ерекшеліктерін қалыптастырады. Бала ойынында қоғамдық және ұжымдық сипат болады. Мәселен, кез келген бала еш уақытта жалғыз ойнамайды, қатар құрбыларымен бірлесіп ойнайды, ойын арқылы бір-бірімен өзара қарым- қатынас жасайды. Алдыңғы қатарлы педагогтар: «Бала жас болғандықтан ойнамайды, балалықтың өзі оған ойнау үшін, яғни жаттығулар арқылы өмірде қажетті дағдыларды игеру үшін берілген» деген болатын.

Ойын – балаға өмірлік қажет нәрсе. Ол ойнап жүргенде шаршағанын да білмейді. «Оның себебі не?» деген сұраққа үзілді-кесілді жауап беру қиын. Ойын баланың бойындағы қуатты жұмсау қажеттігінен туады деген пікір де бар. Бала бойында күш көп болатыны рас. Ауырып әлсіреп жатқан баланың өзі ойынға ұмтылады.

Демек, жоғарыдағы пікірлерге сүйенсек, бастауыш сынып оқушыларының біліуге деген ынтасы мен мүмкіндіктерін толық пайдалану, оларды оқу үрдісінде дамытып отыру және сабақ барысында алған білімдерін тәжірибеде қолдану дағдыларын қалыптастыру үшін ойын элементтерін пайдаланудың орны бөлек.

А.С. Макаренко ойын мен бала еңбегінің арасында заңды байланыс болатынын, ал айналадағы дүниеден алған әсерін ойында бейнелеу арқылы нақты еңбек әрекетіне үйренетінін және ойында баланың физикалық, психологиялық қасиеттерінің сапалары да өзгеріп отыратындығын айтады [6].

Тұтас алғанда дүниетану табиғатты зерттейді. Ұлы педагог К.Д. Ушинский «Балалардың дүниетануда нақтылы сезімін ояту дегеніміз – ең игілікті, жан сезімін тәрбиелейтін ықпалдардың бірін қоздыру» – деді [7]. Дүниетанудың баға жетпес маңызы оны оқып үйрену кезінде балаларда диалектикалық-материалистік дүниетанымның бастамасы қалыптасады. Мысалы, оқушы құстардың ұшып келуін бақылай отырып, күрделі байланыстарды анықтай алады; көктемде құстардың ұшып келуі ауа температурасына, қардың еруіне, су қоймаларының мұздан арылуына, жәндіктердің шығуына байланысты. Жәндіктер шықпайынша маңайдағы ормандарға құстардың ұшып келмейтініне оқушының көзі жетеді, су қоймалары мұздан арылмайынша су құстарының ұшып келуін күтуге болмайды. Ал қардың еруі, өзеннің мұздан арылуы, жәндіктердің шығуы ауа температурасының жоғарылауымен байланысты. Бала мұндай байланыстардың көбін анықтай алады. Ол бақылай отырып табиғаттағының бәрінің өзгермейтіндіген, бұл өзгерістердің уақыт (тәулік, апта, ай) ішінде ғана емес, сонымен бірге кеңістікте жүріп жататынын байқайды. Бұл табиғаттың жалпылама даму туралы қорытынды жасауға негіз болады. Дүниетанудың көптеген тақырыптары дұрыс дүниетанымның қалыптасуына жағдай жасайды. Мысалы, табиғаттағы су айналымын, ауа температурасының күннің көкжиек сызығынан биіктігіне байланыстылығын, адам организмінің жекелеген жүйелерінің жұмыстарын және басқа мәселелерді қарастырғанда олардың мазмұнымен байланысты болады.

Дүниетануды оқып үйренуде өскелең ұрпаққа эстетикалық тәрбие беруге де мол мүмкіндіктер туады. Табиғат адамды рухани байытады, онымен қарым-қатынас жасау адамдардың жоғары моральдық қасиеттерінің қалыптасуына жағдай жасайды. Нағыз әсемдік табиғатта болатыны белгілі, ол мұғалімнің міндеті балаларға оны көре білуге көмектесу, бағалай білуге және көргенін пайдалана білуге үйрету болып табылады. Сондықтан табиғат объектілерін зерттегенде қалыптастырылатын түсініктер мен ұғымдардың мазмұнына кіруге тиісті эстетикалық белгілерді бөліп көрсету қажет.

Эстетикалық тәрбие беру жөніндегі жұмыстар сабақта, әсіресе заттық сабақтарда жалғаса түседі. Қандай болмасын бір ұғымды қалыптастыруға міндетті түрде оның эстетикалық жағын баса көрсету керек. Мысалы: гранитті зерттеу барысында оның түсін анықтап, құрамдас бөлігінің әсемдігіне: кварцтық сұрғылт кристалдарына, сюданың жалтыр тақталарына назар аудару керек. Граниттің жалтырап өңделген үлгісін көрсетіп, оның сыртқы түріне, оның күн сәулесінде және көлеңкеде қалай өзгеретініне назар аударыңдар. Фото суреттен немесе экскурсия кезінде граниттен жасалған ғимараттың әдімділігін көрсету керек.

Дүниетануды оқытуда пайдаланылатын көрнекті құралдар да балалардың эстетикалық сезімін дамыту құралдары болып табылады. Олардың ішінде ландшафтының картиналары ерекше орын алады. Мұғалімнің міндеті – ландшафттың бейнеленген әдемілігін ашып көрсету. Картинамен жұмыс істеу кезінде жасалған образдар балалардың есінде бүкіл өмір бойы қалады. Балалардың бәрі бірдей Қара теңіз жағалауында болған жоқ, бірақ арасынан әдемі үйлердің ақтаңбалары көзге түсетін өсімдікке бай ормандар мен парктердің көрінісі баяу толқып жатқан көк теңіз айдыны кескінделген «Кавказдың Қара теңіз жағалауының табиғаты» картинасының бейнесі олардың есінде ұзақ сақталады.

Эстетика – көркемдік таным теориясы: әсемдік туралы көркем шығармашылықтың жалпы заңдары туралы, адамның болмысқа эстетикалық қатынасы туралы ғылым. Дүниетаным процесінде болмысты логикалық ұғым, категория, заң арқылы таныса, көркем сана дүниені нақты сезіммен түйілген образдар арқылы таниды. Эстетика өнерді зерттеумен қатар адамның материалдық және рухани қызметінде көркемдік болмысқа деген эстетикалық көзқарасын да зерттейді.

Н.А. Ветлугина эстетикалық тәрбиенің мақсаты – жайлы өмірге эстетикалық қатынасты баулу; еңбекке, табиғатқа, өнерге, өз ісіне деген қатынасты таныту деп білдіріп, эстетикалық тәрбиенің басты міндеті – эстетикалық түсінік, баға, талқы, қажеттік, таңдау және қабілет дамыту деп пайымдады [7].

Эстетикалық тәрбие балаларда әсемдік сезімін дамытады. Адам әсемдікті сезінуден, өз өмірін сұлулық заңымен құруға ұмтылады. Табиғатқа, әдебиетке, театрға, музыкаға, көркем сурет т.б. деген сүйіспеншілік адамның жан-жақты саналы дамуына әсер етеді.

Өркениет өрісінде адам өзін қоршаған ортада сұлулық іздеп, сезінуге үйренеді. Адамдардың эстетикалық сезімдері олардың өмірінде зор рөл атқарады. Әсемдікті көре, түсіне, жасай білу адамның рухани өмірін байытады, қызықты етеді, оған ең жоғары ләззаттануға мүмкіндік береді. Біз әр адамның адамгершілікті тұлғалық мәнін жан-жақты дамытуға ұмтыламыз, сондықтан әр баланың сезім нәзіктігін, көркемдікті, әсем нәрсені сүйетіндей етіп тәрбиелеуіміз керек.

Әдемілікті сезуде, эстетикалық көзқарастарды қалыптастыруда табиғат басты рөл атқарады. Табиғат адамды зор қуанышқа бөлейді, сезімін дамытады, эстетикалық түсінігін байытады. Адам – табиғатты бақылаушы ғана емес, ол тұтынушы, сұлулықты жасаушы, шығармашылық қызметкер. Сондықтан өзінің күшін, қабілетін адамдар бақыты үшін табиғатқа өзгеріс жасауға жұмсауы керек. Мысалы, қала мен ауылды, тұрғын жерлерді көгалдандыру, бақ және гүлдер өсіру, мәдениет және демалыс орындарын әшекейлеу – бұл эстетикалық қамқорлық болып табылады.

Осының негізінде ғана оқушы өз еңбегінің пайдалы екенін және өмір сұлулығын көре білетін, осыдан өмір сұлулығын жасайтын адам екенін түсінеді. Мұны жүзеге асыруда көпшілікке хабар тарату құралдарын және баспасөз материалдарын кең пайдалануға болады.

Қазіргі кездегі эстетикалық тәрбиенің міндеттерін шешу үшін халықтың осы уақытқа дейінгі тәжірибесін меңгеру қажет. Мәдени құндылықтарды жасауда әр халықтың өзіндік ерекшелігі бар.

Халық әрдайым әсемдікті іздейді, қолдан жасайды және оны өмірде, тұрмыста, еңбекте бекітуге тырысады. Оны халқымыз үй жиһаздарын жасауынан және оны әсемдікті сезінудегі тәрбие құралы ретінде пайдалануынан көруге болады.

Оқушылардың эстетикалық талғампаздығын оятуда оқушының оқитын мектебінің, сынып ішінің безендірілуі, заттардың рет-ретімен тұруы, жасыл өсімдіктердің мол болуы, оқушылардың жинақы жүруі, бөлме тазалығы көп әсер етеді.

Эстетикалық тәрбие жөніндегі жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру үшін бастауыш сыныптағы балалар тәрбиесінің жалпы міндеттеріне сәйкес үлгі тұтарлықтай мазмұнын белгілеу, нақтылы талаптарын анықтау жөн. Бұл эстетикалық тәрбие құралдары мен әдістерін іріктеуде кездейсоқтыққа, жүйесіздікке, біржақтылыққа ұшырамауға мүмкіндік береді.

Әртүрлі эстетикалық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру оқушылардың эстетикалық дүниетанымының негізгі көзі. Болашақ тәрбиелеуде басты мәселе күнделікті өмірдегі әсемдіктің адам мен табиғаттың бірлескен әрекетінің күшімен пайда болғанын ұғындыру.

Әдебиеттер

1. Петрова А.И. «Обучение, воспитание и развитие детей 6-7 летнего возраста». – Москва: Педагогика, 1990 г., 192 б.
2. Эльконин Д. «Кіші мектеп жасындағы оқушыларды оқыту психологиясы». – М.1974 ж.,287 б.
3. Выготский Л.С. «Игра и ее роль в психическом развитии ребенка». Вопросы психологии № 6, 1966, 160 с.
4. Леонтьева А.Н. «Избранные педагогические произведения», том 1. – Москва. – 1983 г., 320 с.
5. Макаренко А.С. «Собрание сочинений», В 4 т. – М.: Правда, 1987. – 576 с.
6. Крупская Н.К. Педагогическое сочинение – Москва: Педагогика, 1980 г. – 767 с.
7. Ветлугина Н.А. «Эстетикалық тәрбие». – Алматы: «Мектеп», 1983 ж. – 176 с.

МРНТИ: 14.01.11

Қ.Б. Оразова, Ә.Ж. Сарыбаева

«№ 38 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі» КММ

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Оқу – бұл жазбаша қарым-қатынасты қамтамасыз ететін сөйлеу әрекетінің тәуелсіз түрі. Ол пайдалану, қол жетімділік және маңыздылық бойынша басты орындардың бірін алады, өйткені дәл оқу дағдылары негізінде сөйлеу және жазу дағдылары дамиды [1,11-12].

Айта кету керек, жазбаша сөйлеуді қабылдау дағдылары (оқуды түсіну дағдылары) өте маңызды, өйткені күнделікті өмірде біз жазбаша үлгілермен жиі айналысамыз – бұл кітап оқу, мерзімді басылымдар, кинофильмдер көру, интернетте жұмыс істеу және т. б.

Оқудың сөйлеу әрекетінің басқа түрлерімен байланысы туралы айта отырып, мен мыналарға назар аударғым келеді. Біріншіден, оқу жазумен байланысты, өйткені оқу да, жазу да тілдің бірдей графикалық жүйесін қолданады. Шет тілдерін оқыту кезінде оларды өзара байланыста ескеру және дамыту қажет.

Шет тілдері бойынша орта (толық) жалпы білім беру мазмұнының міндетті минимумына сәйкес, оқу процесінде оқушылар мектепті бітіргенге дейін келесі дағдыларды игеруі керек [2]:

- мәтінде хабарланатын жалпы мазмұны мен негізгі фактілерін түсіне білу;
- мәтіннен қажетті ақпаратты таба білу;
- мәтінде хабарланатын ақпаратты толық және дәл түсіну қабілеті;
- мәтінді талдау кезінде тілдің құрылымы мен қызметі туралы білімді қолдана білу. Ағылшын тілі сабақтарында оқу өте маңызды.

Бұл келесілерге ықпал етеді: лексикалық сөздік қорын кеңейту, контекстен таныс емес сөздердің мағынасын түсіну қабілеті (тілдік болжамды дамыту), әр түрлі бөлімдерді бекіту, грамматика, сөйлеу дағдыларын жетілдіру.

Мәтіндерді оқу және онымен жұмыс істеу барысында әмбебап оқу әрекеттері қалыптасады: танымдық, коммуникативті, жеке, реттеуші.

Мәтін сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін оқытудың нақты және нәтижелі негізіне айналуы үшін оқушыларды мәтінмен жұмыс істеуге үйрету керек, сондықтан жұмыстың барлық 3 кезеңіне назар аударған жөн: мәтін алды, мәтіндік және мәтіннен кейінгі [3,6-12].

Мәтін алды кезең (Pre-reading)

Мәтін алдындағы кезеңде оқуға дайындық жүргізіледі, яғни тілдік қиындықтарды жою, мәтінде айтылған тақырыппен және әлеуметтік-мәдени ұғымдармен және шындықтармен танысу. Мәтінмен әрі қарай жұмысты сәтті жүргізудің маңызды шарты – сыныпта достық атмосфераны құру, сондықтан мұғалім мәтінді алдындағы кезеңде оқушыларды қызықтырып, оларды жұмысқа тартуы керек, осылайша оң мотивация жасайды. Мәтін материалымен жұмыс істеу әдістері және мәтін алдындағы кезеңдегі тиісті жаттығулар тілдік бірліктер мен сөйлеу үлгілерін саралауға, оларды мәтінде тануға, әртүрлі құрылымдық материалдарды (сөзжасамдық элементтер, егістіктің уақытша формалары және т.б.) және болжау дағдыларын қалыптастыру үшін тілдік болжауға арналған.

Бұл кезеңде мұғалім келесі жұмыс әдістерін қолдана алады: «ми шабуылы», болжау, иллюстрация немесе мәтін тақырыбымен байланыстыру, мәтінде қозғалған мәселелер бойынша оқушылардың білімін анықтау, сұрақтарға жауаптар және т. б.

Мүмкін жаттығулар:

1. Тақырып бойынша сіз оқушылардан анықтауды сұрай аласыз:
 - тақырып бойынша мәтін;
 - онда көтерілетін мәселелер тізімі;
 - кілт сөздер мен тіркестер, бірлестіктер.
2. Қолда бар иллюстрациялар немесе бейне фрагменттері немесе тіпті музыкалық үзінділер негізінде мәтін тақырыбы туралы болжамдар жасаңыз.
3. Берілген сөздер бойынша мәтіннің негізгі идеясын анықтаңыз, бұл сөздер қандай ассоциацияларды тудырады. Аудармасы бар сөздер немесе анықтамалары бар сөздер берілуі мүмкін.
4. Мәтінді/ бірінші абзацты қарап, сол мәтіннің не туралы екенін анықтаңыз.
5. Мәтін бойынша сұрақтарды/ мәлімдемелерді оқып, оның тақырыбы мен мәселелерін анықтаңыз.
6. Мәтінді оқымас бұрын ұсынылған сұрақтарға жауап беруге тырысыңыз. Автордың атымен байланысты қауымдастықтарды қолдану
 - Бұл мәтінді қандай жанрға жатқызуға болады?
 - Бас кейіпкер кім болады (оның кәсібі, ұлты және т. б.)?
 - Әрекет қайда және қай уақытта болуы мүмкін?
8. Мәтін тақырыбы бойынша мүмкін сұрақтарды жазыңыз. Мәтіндік кезең (While-reading)

Мәтіндік тапсырмаларда оқушыларға оқу түрі (оқу, танысу, қарау, іздеу), оқу процесінде белгілі бір танымдық және коммуникативті мәселелерді шешудің жылдамдығы мен қажеттілігі көрсетілген коммуникативті параметрлер ұсынылады.

Мақсаттары: әртүрлі тілдік дағдылар мен сөйлеу қабілеттерінің қалыптасу дәрежесін бақылау; тиісті дағдылар мен қабілеттерді қалыптастыруды жалғастыру.

Мүмкін жаттығулар:

1. Ұсынылған сұрақтарға жауап табыңыз.
2. Мәлімдемелердің дұрыстығын немесе жалғандығын растаңыз немесе бұл мәтінде айтылмағанын анықтаңыз.
3. Рет-ретімен ұсыныстар жасау.
4. Сәйкестік табу.

5. Бірнеше таңдау тапсырмасын орындау
6. Әр абзацқа сәйкес тақырыпты таңдаңыз.
7. Кірістіру қолайлы мағынасы бойынша сөз немесе сөйлем.
8. Келесі сөздермен/ грамматикалық құбылыстармен/ идиомалық тіркестермен және т.б. сөйлемдерді таңдаңыз.

9. Сыртқы көріністі, оқиға орнын, иллюстрацияларды, біреудің бір нәрсеге деген көзқарасын оқып шығыңыз.

10. Мәтін мәнді сөздің немесе сөздердің мағынасын болжау үшін, сөздің ұсынылған аудармаларының қайсысы оның осы контекстегі мағынасын дәл көрсетеді.

11. Мәтіннің екінші тарауында/ келесі бөлігінде оқиғалар қалай дамитынын ұсыныңыз.

12. Үзінді оқып, оны қайталаңыз.

13. Жетіспейтін ақпаратты толтырыңыз. Мәтіннен кейінгі кезең (Post-reading)

Мәтіннен кейінгі тапсырмалар оқуды түсінуді тексеруге, оқу дағдыларының қалыптасу дәрежесін және алынған ақпаратты мүмкін пайдалануды бақылауға арналған.

Мақсаты: мәтін жағдайын ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамыту үшін тілдік (сөйлеу), мазмұнды қолдау ретінде пайдалану.

Мүмкін жаттығулар:

– Оқылған мәтіннен жаңашылдық анықтаңыз, оқылған туралы өз пікіріңізді білдіріңіз.

– Мәлімдемелерді жоққа шығарыңыз немесе олармен келісіңіз.

– Бір нәрсені дәлелдеу немесе сипаттау.

Келесі мәлімдемелердің қайсысы мәтіннің негізгі идеясын дәл жеткізетінін айту. Өз жауабыңызды негізденіңіз.

Жоспар құру үшін мәтінді бөліп, оның негізгі ойлары.

Мәтіннің мазмұнын қайталау / қысқаша баяндау, мүмкін жазбаша Мәтінді бас кейіпкердің атынан айту, мүмкін жазбаша

Егер ... мәтіннің жаңа ұшын ойлап тапса, не болуы мүмкін екенін ойлаңыз, мүмкін жазбаша түрде.

Жаңа атау ойлап табыңыз.

Әрине, әр кезеңдегі тапсырмалар оқу түріне байланысты өзгереді (кіріспе, зерттеу, іздеу және қарау).

Көру оқуы оқылатын материал туралы жалпы түсінік алуды қамтиды. Оның мақсаты – тақырып пен мәтінде қарастырылған мәселелер шеңбері туралы жалпы түсінік алу [4,35-37].

Бұл еркін, таңдамалы оқу, мәтінді блоктарда оқу, оның «фокустық» бөліктері мен бөліктерімен толығырақ танысу. Бұл, әдетте, оқырманды қызықтыратын ақпараттың бар — жоғын анықтау үшін жаңа жарияланымның мазмұнымен алғашқы танысу кезінде орын алады және осы негізде оны оқу немесе оқымау туралы шешім қабылдайды.

Оқу кезінде кейде бірінші абзац пен негізгі сөйлемнің мазмұнымен танысып, мәтінді көру жеткілікті. Оқудың бұл түрі оқырманнан оқырман ретінде өте жоғары біліктілікті және тілдік материалдың едәуір көлемін білуді талап етеді.

Кіріспе оқу дегеніміз – белгілі бір ақпаратты алмастан, барлық сөйлеу жұмысы (кітап, мақала, әңгіме) оқырман назарына айналатын танымдық оқу. Бұл алынған ақпаратты кейіннен пайдалану немесе көбейту үшін алдын-ала арнайы орнатусыз «өзіңіз үшін» оқу.

Оқу барысында оқырман алдында тұрған негізгі коммуникативті міндет – бүкіл мәтінді тез оқып шығу нәтижесінде ондағы негізгі ақпаратты алу, яғни мәтінде қандай мәселелер және қалай шешілетінін, осы мәселелер бойынша нақты не айтылғанын және т.б. білу. Ол негізгі және қайталама ақпаратты ажырата білуді қажет етеді.

Оқу оқуы мәтіндегі барлық ақпаратты толық және дәл түсінуді және оны сыни тұрғыдан түсінуді қамтамасыз етеді. Бұл ойластырылған және жайбарақат оқу, мәтіннің тілдік және логикалық байланыстарына сүйене отырып, оқылатын мазмұнды мақсатты талдауды қамтиды. Оның міндеті – оқушының шетелдік мәтінді түсінудегі қиындықтарды өз

бетінше жеңе білу қабілетін қалыптастыру. Оқудың бұл түріндегі «зерттеу» объектісі мәтіндегі ақпарат болып табылады, бірақ тілдік материал емес.

Іздеу оқуы мамандық бойынша газеттер мен әдебиеттерді оқуға бағытталған. Оның мақсаты–мәтінде немесе мәтіндер массивінде нақты мәліметтерді (фактілер, сипаттамалар, сандық көрсеткіштер, нұсқаулар) жылдам табу. Ол мәтінде нақты ақпаратты табуға бағытталған.

Осылайша, мәтінмен жұмыс жасай отырып, көптеген жаттығуларды қолдана отырып, шет тіліндегі мәтіндерді оқу лексикалық қордың кеңеюіне, контекстен таныс емес сөздердің мағынасын түсінуге, грамматиканың әртүрлі бөлімдерін шоғырландыруға және сөйлеу дағдыларын жетілдіруге үлкен ықпал етеді деп сенімді түрде айта аламыз.

Сонымен қатар, оқудың тәрбиелік сипатын жоққа шығаруға болмайды: оқу адамның мәдениетін арттырады, оны біздің өміріміздің әртүрлі проблемалары мен аспектілері туралы ойлануға мәжбүр етеді.

Әдебиеттер

1. Денисова Л.Г. //Иностранные языки в школе: научно-методический журнал. – 2015. С.11–12 2.ҚР білім беруде және ғылымды дамытудың 2016–2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 2013ж. – 29 б.
- 2.Елухина, Н.В. Орта мектепте шетел тілін оқытуда қарқынды оқыту элементтерін енгізу туралы [Мәтін] / Н.В. Елухина / / Иностранные языки в школе: научно-методический журнал. – 2022. –6 –12 бб.
3. Ильина Н.В. Амандықова Г.Н. «Ағылшын тілін оқытудың әдістемесі» – 2019. – 35-37 бб.

МРНТИ: 14.01.11

А.Б. Адибаева, Д.Ю. Туктиева

«Дулат Бабатайұлы атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдық мерейтойын атап өту барысында істелінген шаралар келер ұрпаққа үлігі-өнеге боларлық жай. Ахмет Байтұрсынұлы артына айта берсе таусылмас мол мұра қалдырған. Сол мол мұраның бір саласы көркем аудармадағы ұлы Абай салған соқпақты — аударма ісін жалғастырды. Абай Құнанбаевтың орны тілі арқылы батыс философ ғалымдары Дарвин, Милл, Спиноза тағы басқа еңбектерімен жақын таныс болғанын, көне грек кемеңгерлері Сократ, Аристотель, Платон еңбектерін үлгі еткендігін білеміз. Орыс әдебиеті үлгілерін Абай жете меңгеріп, Крылов, Пушкин, Лермонтов, Некрасов, Толстой, Салтыков-Щедринді терең танып, олардың шығармаларын қазақ тіліне аударып, аударма існе жол салып, өз халқының «жақсы»,«жаман» мінезін ашуда, санасын оятуда басты құрал еткен, яғни ХХ ғасырдың бес кезінде орыстың классикалық әдебиеті үлгілерін қазақ тіліне аудару ісіндегі Абай, Ыбырайдан басталған жолды Ақылбай, Мағауия Құнанбаевтар, Ш. Құдайбердиев, М. Сералин, Ж. Аймауытов, М. Жұмабаев, А. Байтұрсынұвтар жалғастырып, игі дәстүрге айналдырды.

Ұлт ұстазының шығарған оқу құралдары мен оқулықтарының бәрі кешенді, бір бірімен байланысты және жүйелі. Біз, кейінгілер, осы уақытқа дейін бірнеше «Әліппе» шығардық, әдістемелік нұсқаулықтар жасадық. Бірақ біз төл дыбыстарға негізделіп қасына мұғалімдерге арналған «Баяншысы» бар, ол аз десеңіз сөйлеу, оқу, жазуды ұштастырған «Тіл жұмсары» бар кешенді дүние жасай алмадық. Ахмет Байтұрсынұлы өзі жасаған құралдармен сабақ берудің жолын да анық көрсеткен. Бүгінгі білім беру кеңістігінде шетелдік және отандық әдіскерлер «Сын тұрғысынан ойлау» технологиясы, «Инсерт» стратегиясы сияқты тағы басқа

оқытудың түрлі әдістерінің ерекшеліктері мен ұстанымдарын жаңаша бағыт ретінде атайды. Ал тарихқа үңілетін болсақ, бүгінгі жаңашыл деп табылған оқыту технологияларының көбі Ахмет Байтұрсынұлының еңбектерінен табылады. Мәселен, Ахмет Байтұрсынұлының бастауыш мектептеріне арналған

«Әліпбиі» (Жаңа құрал) оқулығын жазуда көрнекілік, түсініктілік, жүйелілік, өмірмен байланыстылық, т.б. дидактикалық ұстанымдарды, дамыта оқыту идеясын басшылыққа алғанын анық аңғаруға болады. Себебі, ол бұл еңбекте білім белгілі бір жүйемен, ретпен берілуін ескеріп, балаға әлі келетін білімді ғана ұсыну керектігін айтады. Мұнда баланың ойлау қабілетін дамытумен қатар, алынған білімді күнделікті қолданысқа түсіру маңыздылығын қатты ескерген [8]. «Тірлік шаруасына үйрететін білім тірі білім болуы керек. Ондай білімді адам мәніс білімі мен әдіс білімін қатар үйренгенде білмек», – дейді ұстаз. Қазір өте көп айтылып жүрген Блум таксономиясындағы танымдық үдерісінің ең қарапайымнан бастап күрделіге біртіндеп өту барысы туралы А.Байтұрсынұлы оқулықтарында да бар: 1) Кей әдістердің негізі қосу, жинау болады, барша ол негізді әдістер жалпылау (синтез) немесе жиылыңқы әдіс теп аталады. 2) Кей әдістердің негізі талдау, айыру болады. Ол негізді әдістердің бірі жалқылау (анализ) немесе айырыңқы әдіс деп аталады. 3) Кей әдістің негізінде қосу да, талдау да болады. Ондай әдістер жалқылаулы-жалпылаулы не месе айырыңқы-жиылыңқы деп аталады. Яғни, ғалым үйренушіге дайын ақпаратты бергеннен гөрі, алдына қойылған мәселені зерттеуіне, талдауына және салыстыруына, ой толғауына және бағалауына мүмкіндік беру аса маңызды әрі тиімді деп санайды да бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алуы керек, – дейді [9,295]. Қазіргі таңда мектептерде қазақ тілі пәнін оқыту әдістемесінде білім алушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, дамыту мақсатында сөйлеу әрекеттерінің 4 түрі (жазылым, оқылым, айтылым, тыңдалым) жеке-жеке бөлініп, жаңа жүйемен оқытылады. Бұл әдісті көбісі ағылшын тілін оқыту үлгісінен (listening, reading, writing, speaking) алынған деп ойлайды. Алайда тілді оқытудың бұл әдістері жайында Ахмет Байтұрсынұлы еңбектерінен де кездестіруге болады. Ғалым «үйретуді» жоғары бағалап, «өнер» деп атайды. «Үйрету өнер болған соң, ана тілін үйрету – бұл да өнер. Олай болса өнерлерде болған сындар мұнда болмақ», – дейді. Ахмет тіл үйретуді мынадай топтарға ажыратады: 1) оқылым – оқу үйрету; 2) жазылым – жазу үйрету; 3) айтылым – сөйлеу үйрету. Мәселен, оқылым әрекеті буындап оқу, тұтас оқу арқылы; жазылым әрекеті сөздерді буындау, тасымалдау, көшіру, құрастыру, сөзден сөз тудыру арқылы; айтылым әрекеті сұрақтарға жауап беру арқылы; тыңдалым әрекеті жаңылтпаштарды есте сақтап, жатқа жазу арқылы жүзеге асырылады. Ахмет Байтұрсынұлы «Кісі мен көлеңке» өлеңінде көлеңке бейнесі арқылы өзі өмір сүрген кездегі замандастарының бет-бейнесін ашып көрсетеді: «Айтайын бір тентектің әңгімесін, Демеңдер: «Сөз ғып жазған мұның несін?» [1]. Ежелден тентек сөзі көзге ілгісіз, елеусіз адамдарға қолданылған. Яғни ақын айтып тұрған тентектің әңгімесі үлкен тақырып болып көрінбегенімен, тақырыптың ауқымдылығын айтып, оқырманды құлақ салуға шақырады:

«Есі ауыс көре салып, қуалады

Өзінің ұстаймын деп көлеңкесін» [1].

Бұл өлеңде сөз болып отырған көлеңке бақ пен дәулет кейшінде суреттеледі. Ал айтылып отырған жолда ақын есі кеткенше бақ-дәулетті қуған өз замандастарын қатал сынайды:

«Бұл қуса, көлеңкесі алыстады, Жүгірсе, жүйріктігі қалыспады. Қатты да, жай да қуды – ұстатпады,

Болғанша бар өнерін қарыштады» [1], – деп, бақ-дәулетке қол жеткізу үшін аянып қалмайтындарды айтқысы келеді. «Болғанша бар өнерін қарыштады» деп әдеттегі өнерді емес, бақ-дәулетке қол жеткізу үшін жағымпаздана, жағымсынған, қолынан келгеннің бәрін жасайтын адамдарды айтады. Қуған сайын алыстаған бақ-дәулет:

«Тентектің бір мезгілде кірді есі:

«Әуре боп қуып, маған қажет несі?» [1], – деп, өз бақ-дәулетін қууды доғарған тентекті сөз етеді. Ахмет Байтұрсынұлы өмір сүрген мезгіл қазақтың орыс отарына айнала бастаған

кезі еді. Бай-шонжарлардың бақ пен дәулетке, атақ пен даңққа ие болу үшін баратын небір пасық әрекеттері орын алып жатқан тұс. Дегенмен, бұл жолдарда бақ-дәулетті қууды доғарғандар сөз етіледі:

«Осылай ойлап, қайта жүріп еді, Артынан қуды енді көлеңкесі» [1].

Осылайша ақын ендігі кезде көлеңкенің, яғни, бақ-дәулеттің адамды қуғанын суреттейді. Жалпы көлеңке ұғымы адамның күн түспейтін көмескі сұлбасы. Қараңғы жағы. Бақ-дәулет те сондай қараңғы. Бірде бар, бірде жоқ. Сондай сұмпайы дүние кейпінде суреттеледі. Адам оны қуғанын доғарғанда ол адамның өзін қууға кіріседі. Ақын:

«Кейбіреу Қыдыр дарып, қараса бақ,

Бейне бір осы айтылған көлеңке нақ» [1], – деп, бақ пен дәулеттің кез келген адамның басына қона бермейтіндігін айтады. Бақ пен дәулет бірде бар, бірде жоқ дүние. Осы тұста көлбеңдеген көлеңкенің соңынан қуғандардың айқын бейнесін көрсеткісі келген ақын образы алға шығады.

«Қайрылмай, қарағанда, бақ-дәулетке,

Артынан қуалайды қайтарып ап» [1], – деп, бақ пен дәулетке қарамай қойсаң, артыңнан өзі қуатын сұрқия дүние екендігін айтады.

Ақынның өлеңін талдай отырып, «архетип – әлемді қабылдаудың алғашқы образы, ол адамзаттың, ұлттың, рудың ұжымдық бейсаналығына орныққан және жеке индивидтің қызметі арқылы жаңарып отырады» [2, 8] деген зерттеуші А.Ю. Большакованың ойына табан тіреуге тура келеді. Себебі, өз руының, өз ұлтының ұжымдық бейсаналығына орныққан көлеңкені Ахмет Байтұрсынұлы осылайша бір ғана өлеңінің өн-бойына сыйғызады.

«Көлеңке – жан дүниесі құлазыған образ ретінде, өмірдегі бақыт пен қайғының нышаны ретінде суреттеледі және көлеңкенің ізінен қалмауы жарық дүниеде өмір сүріп жүргендердің кемістігі болмауы мүмкін еместігі. Кемістігім жоқ десе, ол өмір сүрмегені. Көлеңкесін көріп, мойындай білген, одан құтылудың жолын іздеген адам ақылды. Түсінген жанға көлеңке – ой, түсінбеген жанға көлеңке – ор. Кемшіліксіз адам кездеспейді. Көлеңкені көре білу керек, көлеңке әртүрлі. Жаманның көлеңкесі мен жақсының көлеңкесінің айырмасы жер мен көктей!» [3].

Сонымен бірге Ахмет Байтұрсынұлы адамның адамдық қасиетін көрсететін оның сылдыр сөзі емес, нақтылы істе тындырымдылығы, демек, парасаттылығы мен саналылығы ал, әлі келмейтін нәрсемен әлек болудың қажеті жоқ деген ойларын «Сары шымшық» мысалында нақты өрнектеген.

-Кейбіреу қолдан келмес істі ойлайды, Мақсаты оныменен тұсболмайды.

«Ұялған тек тұрмайды» - деген рас,

Қал, бөлем, тоқтай тұр мен жұртты алдайды, – десе «Маймыл» мысалында алғыс, абырой алу үшін пайдасыз құр мехнат етудің қажеті жоқтығын, күншілдіктің соңы-күйік екенін, орынсыз істің аяғы өкініш екенін, халық ілтипатына бөленудің оңай еместігін, ол үшін көпке шарапаты тиер игі іс жасау керектігін, ондайда көзге түсем деп шапқылап, «арам тер» болмаса да халықтың өзі ақ ілтипатын білдіретінін төмендегіше қорытынды.

Мақсатқа ойыңа алған жете алмайсың, Мал шашып құр далаға төккенменен Пайдалы істен аларабыройың, Кетпейді кейін қарай телкенменен.

Қорыта келгенде айтарымыз, Ахмет Байтұрсынұлының шығармаларының негізгі идеясы жастарды бүгінгі күнде құрғақ сөз, «таусылмайтын» ақыл-кеңес айта беріп тәрбиелегеннен гөрі, жеке бастың үлгі өнегесіне, ғибратқа негіздеудің қажеттігін баса айтқан. Бүгінде Ахаңның мысалдарын оқу-тәрбие ісінде орынды пайдаланып отыру – әрбір ұстаздың басты мақсаты, әрі парызы болмақ. Шығармалардан нақты мақалдар келтіре сөйлеп, оқушы бойында бүгінде сирек құбылыс болып бара жатқан астарды теңей, салыстыра сөйлеуге деген қызығушылықты, құштарлықты оятуға соған машықтандыруға, Ахмет Байтұрсынұлы сөзімен айтсақ «лұғат тазалығына» баулуға болады. Қызығушылықтың арқасында жастардың шығармашылық ойлары ұшталмақ. Сегіз қырлы, бір сырлы Ахмет Байтұрсынұлының творчествосына қайта-қайта үніле қараған сайын, оның

шығармашылығының өміршеңдігі мен тәлімдік мәнін терең сезіне түсеміз. Ахмет Байтұрсыновтың «Қырық мысалы» бүгінгі нарық заманында өмір сүріп отырған жастарды имандылыққа, ізгілікке, адамгершіліктің ақ жолына тәрбиелеуде таптырмас аса бағалы құрал екені даусыз. Міне Ахмет Байтұрсынұлының өлеңінің астарында осындай үлкен ойдың жатқандығын оқушыларға жеткізе білсек мақсатымызға жеткеніміз деп білемін. Осылайша Ахмет Байтұрсынұлының әрбір еңбегін талдауда жаңа ұстанымдарды қолданудың қажеттігі анық байқалса керек.

Әдебиеттер

1. Байтұрсынұлы А. Маса: Өлеңдер мен көсемсөздер. – Алматы: Раритет, 2005. – 208 б.
2. Большакова А.Ю. Архетип, миф и память литературы // Архетипы, мифологемы, символы в художественной картине мира писателя.
3. Материалы международной научной конференции (г. Астрахань, 19-24 апреля, 2010 г.). – Астрахань: Издательский дом «Астраханский университет». – 289 с.
4. Абай шығармаларындағы архетип мәселесі. Оқу құралы. – Нұр-Сұлтан, 2021. – 176 б.

МРНТИ: 14.01.11

Ж. Рахымбекұлы, М.Т. Демесинов

«Б. Момышұлы атындағы № 34 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Адам өмірінің өзегі – эстетикалық құндылықтар, ал басқа мақсаттар оған жеткізетін баспалдақтар ғана. Сұлулыққа жеткізетін қасиеттер эстетикалық сезім, эстетикалық ләззат, эстетикалық мұрат, эстетикалық талғам, эстетикалық қабылдау, эстетикалық қатынас, эстетикалық пікір, эстетикалық баға және т.б. әсемдік элементтері жатады. Сондықтан, педагогикалық сөздікте: «құндылық» – адамның ішкі талғамы, сезімі, адамдармен қарым-қатынасы, іс-әрекет кезіндегі көрсетілетін этикалық және эстетикалық тәрбиесі"- делінген. Себебі, педагогикада "құндылық" тәрбие арқылы жүзеге асады.

Адамның дүниеге эстетикалық қарым-қатынасы – құндылықтың бір түрі болып табылады. Философтар, әлеуметтанушылардың зерттеу объектісі – адам болғандықтан, олар осы мәселені зерттеумен айналысуға үлкен мән беруде. Мәселен, философ Қ. Әбішев "адам – жоғары құндылық, ол өздігінен-ақ дербес өзіндік құндылық бола алады, өйткені, адам құндылығы өзінде ғана ұсталады. Бұл мүмкіндік тек қана адамда бар. Адам осы мүмкіндікті іс-әрекет арқылы жүзеге асырады"- дейді. Әлеуметтанушы Б. Ерасов - "құндылықтардың пайда болуы, адамның қажеттілігін қанағаттандыратын іс-әрекет, бұл белгілі бір мақсатта жүреді - дейді.

Адамзат тарихында үлкен маңызды орын алған адами мәнді қасиеттері бар құбылыс – эстетикалық құндылық болып табылады. Өйткені, адам болмысының басты рухани нысанасы – дүниенің әсемдігін, сұлулығын түсіну және жан сұлулығына ұмтылу болып табылады.

Философиялық сөздікте: «эстетика (гр. Aisthetikos-сезіну, сезімдік) – адамның дүниені эстетикалық тұрғыдан ұғынып-түсіну заңдылықтары туралы, әсемдік заңдарын арқау еткен шығармашылықтың мәнісі мен формалары туралы ғылым» - деп қарастырады.

Педагогика және психология сөздігінде: «эстетикалық тәрбие – болмыстағы және өнердегі сұлулық пен әсемдікті дұрыс қабылдау үшін, адамның эстетикалық түсінігін, сезімін, талғамын қалыптастыру үшін берілетін тәрбие» - деп түсіндіріледі.

Бұл көзқарастан, адамның салауатты өмір салтында әсемдікті, сұлулықты сезініп, оны дамытып отыру қажеттілігін көрсетеді.

Осыған байланысты, салауатты өмір салтын қалыптастыруда эстетикалық құндылықтың ролін, оның маңыздылығын ашып көрсету үшін, оның құрамдас компоненттеріне эстетикалық құндылық – тек тәрбиеден ғана тұрмайды, яғни ол эстетикалық мәдениет, эстетикалық сезімдер, эстетикалық ләззат, эстетикалық мұрат, эстетикалық талғам, эстетикалық қабылдау, эстетикалық қатынас, эстетикалық пікір, эстетикалық бағадан тұратындығын айтуға болады.

Психология ғылымы – салауаттылыққа жан-дүниенің қалыптасу ерекшеліктерін зерттесе, философия ғылымы – өмір сүру дүниетанымын, медицина ғылымы – денсаулықты сақтау, валеология ғылымы – салауатты өмір сүру салтты қалыптастыруды зерттейді. Тұңғыш рет «салауаттылық» деген ұғымды психолог И.И. Брехман енгізді.

Психолог И.И. Брехман «Салауатты өмір салты – мінез-құлық пен дағдыны ретке келтіріп, өзін-өзі түсіне білу» - дейді. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде: «Салауатты» сөзінің мәні - парасатты, байыпты, ақылды, ойлы, білімді және сабырлы - деген мағынаны білдірсе, қазақша-орысша аударма сөздікте: «салауатты» (здравствуй) – сәлеметтік, амандық, салауаттылық мағынаны білдіреді. Бұл түсіндірмелер өз кезегінде салауаттылық сипаттамасын, оны қалыптастыру жөніндегі ұстанымның ауқымын кеңейтеді. Ал, «өмір салты», «өмір сүру» – әлеуметтік категория. Өмір салты – қоғамдық болмыстың, аумағындағы адамдардың іс-әрекеті, маңызды жақтарының жүйесі, жиынтығы. «Өмір сүру» – адамдардың табиғаттағы және әлеуметтік ортадағы қарым-қатынас жүйесі, яғни ұзақ өмір сүруге талпындыратын іс-әрекет.

Сонымен, жоғарыда келтірілген анықтамалардан, эстетикалық құндылықтардың мәні салауатты өмір сүруі үшін ерекше маңызға ие екендігі анық көрінеді.

Біздің зерттеуімізге негіз болған ұғым – салауатты өмір салты. Әлеуметтанушы Т.Ж. Нақышбеков «Өмір салты субъектінің әлеуметтік ортамен өзара әрекеттесу тәсілі.

Өмір салты арқылы қоғамның экономикалық жағдайын, қоғамдық қатынасын, материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру деңгейлері көрінеді» - деп атап көрсетеді. Ал, ғалым И.Т. Левкина «салауатты өмір сүру әркімнің өз мамандығы деңгейінде дұрыс игере біліп, өнімді еңбек етіп, тұрмыс жағдайын түзете отырып, қоршаған ортаға қарым-қатынас жасай білуінде екенін негіздей отырып сипаттайды. Ол: «адамның салауатты өмір сүруі – адам мәдениетінің бөлігі, өмір сүру құндылығына байланысты» - деп атап көрсетеді.

А.Н. Леонтьев «салауатты өмір сүру» – өмірдегі өз орнын білу, өмір сүруге ұмтылыс жасау, алдына қойған мақсатқа жету жолдарынан тұратынын атап көрсетті. Ол өзінің зерттеуін негіздей отырып «салауатты өмір сүру» категорияларын бөліп көрсетеді: салауатты өмір сүру қалпы, салауатты өмір сүру мәні, салауатты өмір сүру деңгейі, салауатты өмір сүру стилі, салауатты өмір сүру дағдысы. Ғалым: «салауатты өмір сүру үшін өмір сүрудің мәнін, деңгейін, қалпын, стилін жеке ұғынып, күнделікті іс-әрекеті мен әрекетінде қолданылса, дағдыға айналары сөзсіз» - деп қарастырады.

Жоғарыда келтірілген ғалымдардың көзқарастарын басшылыққа ала отырып, өз анықтамамызды бердік:

«Құндылық» дегеніміз – адамның өмір тіршілігі барысында жеке қызығушылығы мен қажеттілігінен туындайтын, яғни оны жоғары қоятын бағалы, құнды нәрселер жиынтығы (жеке және әлеуметтік қызығушылығы).

«Салауатты өмір салты» дегеніміз – жеке адамның жақсы өмір сүруіне қажетті, яғни жан мен тән үйлесімділігін сақтап, оны дамытуға бағытталған құрылымдық жүйе.

«Эстетикалық құндылықтар» – адам өзінің өмір салтында әсемдік дүниесін жоғары бағалауы, оның тұла бойынан сұлулық, әдемілік қасиеттерімен қатар, эстетикалық компоненттердің бүкіл жиынтығының көрініс беруімен ерекше мәнге ие болатын құндылықтар жүйесі.

Сонымен, оқушының жас ерекшелігіне сай, яғни оның психологиялық ерекшеліктерін ескеріп, өмірде кездесетін нәрселердің әсемдік, сұлулық жақтарын ажыратып, үлгі-өнеге

көрсету, оқушылардың талғампаздығын тәрбиелеу – бүгінгі өмір талабы екенін баса айтуға болады.

Шығыстың ұлы ғұлама ойшыл ғалымы Әл-Фараби «Жас жеткіншектеріңізді көрсетіңіз, мен сіздердің болашақтарыңызды айтып берейін» деген екен. Олай болса, біздің болашағымыз неге байланысты? Осыған байланысты, зерттеу жұмысымыздың объектісі – жеткіншектер болғандықтан, олардың психологиялық ерекшеліктері мен тәрбиелеу мәселесі қоғамның қай кезеңі болмасын, педагогтардың, психологтардың зерттеулеріне арқау болып, әр қырынан қарастырылып келеді.

Біздің зерттеуімізге құнды болған белгілі ғалым Л.С. Выготскийдің көзқарасынша, әрбір шақта бала мен ортаның арасындағы қатынастардың қайталанбас жүйесі болып табылады. Ол осы қатынастар жүйесін қайта құру өтпелі шақтағы «дағдарыстың» басты мазмұнын құрайды деп пайымдады. Л. Колбергтің пікірі бойынша, жеткіншектер ересектігінің дамуындағы жалпы бағыт әр түрлі: біреулері үшін – өмірде ең бастысы кітап пен білім болса, екіншілері, сабаққа деген қызығушылығы төмен, ал үшіншілері, ересектіктің сыртқы көріністері онша қызықтырмайды, бірақ ол шешесінің сүйеніші, өзін ерлік қасиеттерге тәрбиелейді.

Бұл ой ғалым В.А. Крутецкийдің еңбектерінде тұжырымдалады: «Жеткіншектік кезең – бұл баланың өмірге деген өз көзқарастарының, сенімділігінің қоғам принциптері мен идеалдарының өз іс-әрекетіне басшылық жасайтын кезеңі болып есептеледі. И.С. Кон еңбектерінде: «Жеткіншектік кезеңде өзінің сыртқы келбетін сұлуландыруға, күнделікті өмірде киім киінуінде, шашын, бет-әлпетін көріктендіруге тырысу, яғни сөйлеу және қарым-қатынас стилін саналы түрде өңдеу»-деп қарастырады.

Сонымен, ғалымдардың ой-пікірлерін былай түйіндесе болады: жеткіншектік кезеңнің даму ерекшеліктеріне сәйкес, эстетикалық тәрбие беруді аса қажет ететін кезең болып саналады. Бұл қажеттілік жеткіншек өмірінде біріншіден, адамгершілік, азаматтық, көркем шығармашылық – рухани сезімдерінің белсенді дамуымен; екіншіден, өзіндік санасының дамуына байланысты эстетикалық талғамының тұрақтылығымен; үшіншіден, сана-сезімі мен өзіндік санасының даму деңгейіне байланысты эстетикалық талғамы, көзқарасы, бағдары және қажеттілігі біртұтас жүйе болып қалыптасады деп айтуға болады. Осыдан, жеткіншектер өмір салтының мәні мен басты құндылығы – әсемдік пен әдемілікті сезіну болып табылады.

Әдебиеттер

1. К. Бержанов, С. Мусин. Педагогика тарихы. – Алматы: Мектеп, 1972.
2. Е. Сағындықов. Ұлттық ойындарды тәрбие жұмысында қолдану. – Алматы, 1992.
3. К. Сейталиев. Тәрбие теориясы. – Алматы, 1986.
4. Ж. Қоянбаев, Р. Қоянбаев. Педагогика. – Алматы, 1998.
5. Савин Н.В. Педагогика. – Алматы, 1983.
6. А.М. Алексеев. Дене тәрбиесінің экономикалық тиімділігін бағалау әдістері (Дене тәрбиесінің теориясы мен практикасы – 1988 ж. – ғ 10).

МРНТИ: 14.01.11

А.С. Токтаубаева

КГУ «Жаркынская СОШ» г. Семей Абайская область

МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ

В педагогической теории и практике понятие «функциональная грамотность» впервые появилось в конце 60-х годов XX века в документах ЮНЕСКО. Функциональная

грамотность в наиболее широком определении выступает как способ социальной ориентации личности, интегрирующий связь образования (в первую очередь общего) с многоплановой человеческой деятельностью. В современном мире функциональная грамотность становится одним из базовых факторов, способствующих активному участию людей в социальной, культурной, политической и экономической деятельности, а также обучению на протяжении всей жизни.

Согласно А.А. Леонтьеву «функциональная грамотность» – «способность человека использовать приобретаемые в течение жизни знания для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений».

Современные исследователи определяют функциональную грамотность как социально-экономическое явление и связывают уровень ее сформированности с уровнем благосостояния населения и государства в целом. С середины XX века проблемой функциональной грамотности занялись и международные организации. А именно ЮНЕСКО 1990 год был объявлен Международным годом грамотности, а ООН объявила 2002-2012 годы Десятилетием грамотности.

Понятие «функциональная грамотность» с различных позиций исследовано Р.Н. Бунеевым, Е.В. Бунеевой, С.Г. Вершловским, Б.С. Гершунским, Л.Ю. Комиссаровой, О.Е. Лебедевым, Л.М. Перминова и др. Ряд ученых (О.Е. Лебедев, Е.И. Огарев, А.В. Хуторской) рассматривают функциональную грамотность с позиции образованности учащихся и образовательного результата.

Функциональная грамотность – это уровень образованности, который может быть достигнут учащимися за время обучения в школе, и предполагает способность человека решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизни.

Выделяется несколько основных видов функциональной грамотности:

– коммуникативная грамотность, предполагающая свободное владение всеми видами речевой деятельности; способность адекватно понимать чужую устную и письменную речь; самостоятельно выражать свои мысли в устной и письменной речи, а также компьютерной, которая совмещает признаки устной и письменной форм речи;

– информационная грамотность – умение осуществлять поиск информации в учебниках и в справочной литературе, извлекать информацию из Интернета и компакт-дисков учебного содержания, а также из других различных источников, перерабатывать и систематизировать информацию и представлять ее разными способами;

- деятельностная грамотность - это проявление организационных умений и навыков, а именно способности ставить и словесно формулировать цель деятельности, планировать и при необходимости изменять ее, словесно аргументируя эти изменения, осуществлять самоконтроль, самооценку, самокоррекцию и др.

Ряд исследований показывают, что у учащихся недостаточно развита устная и письменная речь, поэтому особую озабоченность вызывает функциональная грамотность в сфере коммуникации.

В представлении о функциональной грамотности особое место занимает деятельностная грамотность, т.е. способность ставить и изменять цели и задачи собственной деятельности, осуществлять коммуникацию и реализовывать простейшие виды деятельности в ситуации неопределенности.

В вопросе формирования функциональной грамотности учащихся, остаются мало изученными некоторые аспекты формирования сферы коммуникации у учащихся, в частности недостаточно полно разработана методика формирования у учащихся функциональной грамотности в сфере коммуникации:

– не учитываются практикой изменения в понимании содержания понятия «функциональная грамотность» на современном этапе развития образования, излагаемые в научно-педагогической литературе;

- не уделяется должного внимания формированию функциональной грамотности, в частности, сфере коммуникации на предметах естественно-математического цикла;
- общеобразовательные школы в основном работают над формированием общеучебных умений и навыков и без опоры на практическое применение знаний, формирование функциональной грамотности в школьной практике носит самопроизвольный характер;
- не разработана система формирования функциональной грамотности у учащихся с применением методов, приемов и форм организации учебного процесса;
- выявляется неготовность со стороны педагогов решать проблему формирования функциональной грамотности на современном этапе.

Недостаточность научно обоснованных подходов и теоретико-методологического обоснования формирования у учащихся функциональной грамотности в сфере коммуникации, что обусловлено объективно существующими противоречиями между:

- необходимостью формирования функциональной грамотности в сфере коммуникации и недостаточной разработанностью этой проблемы в педагогической теории и практике;
- потребностью общества в функционально грамотных людях и несоответствием уровня сформированности функциональной грамотности в сфере коммуникации у учащихся;
- не разработанностью системы формирования функциональной грамотности в сфере коммуникации и недооценкой практического применения сферы коммуникации подростками;
- потенциалом предметов, изучаемых в школе, и недостаточностью методов, форм, средств его использования педагогами школы с целью формирования функциональной грамотности в сфере коммуникации у учащихся.

Таким образом, необходимо выявить совокупность средств формирования у учащихся функциональной грамотности в сфере коммуникации в процессе изучения ими предметов естественнонаучного цикла.

Формирование функциональной грамотности в сфере коммуникации у учащихся предполагает:

- рассмотрение ее в рамках целостного процесса формирования ключевой коммуникативной компетенции;
- выявление возможностей предметов естественнонаучного цикла в содействии развитию функциональной грамотности в сфере коммуникации;
- учет коммуникативных трудностей учащихся в процессе формирования функциональной грамотности;
- проведение оценки формирования функциональной грамотности с учетом самооценки учащимися личного опыта общения и коммуникации.

В педагогической литературе дается следующее определение функциональной грамотности: «Минимальная функциональная грамотность означает повышаемый по мере развития общества и роста потребностей личности уровень знаний и умений, необходимый для полноценного и эффективного участия в экономической, политической, гражданской, общественной и культурной жизни своего общества и своей страны, для содействия их прогрессу и для собственного развития» [8].

Для каждого уровня образования можно определить минимально доступный уровень образованности. По окончании уровня начального образования предполагается, что ученик должен достичь уровня элементарной грамотности, основного среднего образования – функциональной грамотности, общего среднего образования – компетентности.

Функциональная грамотность есть овладение системой ключевых компетенций, позволяющих эффективно применять усвоенные знания в практической ситуации и успешно их использовать в процессе социальной адаптации. Ключевые компетенции – это требование государства к качеству личности выпускника школы в виде результатов образования, заявленных в ГОСО и учебных программах. Одной из ключевых компетенций выпускника средней школы является коммуникативная компетенция. Кроме ключевых компетенций, в

рамках отдельных предметных областей выделяются предметные компетенции: освоенные специфические знания, умения, навыки в рамках учебного предмета [3].

ГОСО ориентирован на результаты, обеспечивающие личное саморазвитие, самостоятельность в приобретении знаний, формирующие коммуникативные навыки, умения управлять информацией и технологиями, решать проблемы, предприимчивость и креативность.

Основная задача общеобразовательной школы – это создание всех возможностей и обеспечение условий, чтобы ученики овладевали новыми знаниями, обретали новые навыки и могли эффективно использовать знания и технологии в повседневной жизни.

А.В. Хуторской считает, что овладеть социальным опытом, получить навыки жизни и практической деятельности в обществе можно при условии владения следующими ключевыми образовательными компетенциями: ценностно-смысловыми, общекультурными, учебно-познавательными, информационными, коммуникативными, социально-трудовыми и компетенциями личностного самосовершенствования [4].

Цель образования в условиях компетентного подхода – формирование личности, способной самостоятельно решать разнообразные проблемы, используя имеющиеся у нее знания и умения, т.е. компетентной личности. Компетентный подход даёт возможность усилить личностную ориентацию содержания образования и сделать его более практико-ориентированным. В связи с этим в рамках компетентного подхода основным является не просто обогащение объёмом знаний, а расширение и обогащение индивидуальных способов действия и средств деятельности, а также поведенческих операций в нестандартных ситуациях, т.е. приобретение разностороннего опыта деятельности.

Тем самым из концепции развития универсальных учебных действий вытекает, что важнейшей задачей современной системы образования является обеспечение учащимся умения учиться, способности к саморазвитию и самосовершенствованию. Естественно, эти качества достигаются путем сознательного и активного присвоения учащимися социального опыта. При этом знания, умения и навыки формируются, применяются и сохраняются в тесной связи с активными действиями самих учащихся. Выделяют четыре блока основных видов универсальных учебных действий: личностные, регулятивные, познавательные и коммуникативные, формирование которых возможно в ходе образовательного процесса, при условии владения педагогом методиками организации в классе учебного сотрудничества («учитель – ученик», «ученик – ученик») и внедрения соответствующих психолого-педагогических технологий.

Сущность функциональной грамотности состоит в способности личности самостоятельно осуществлять учебную деятельность и применять приобретенные знания, умения и навыки для решения жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

Составляющими функциональной грамотности являются умения (ключевые компетенции или универсальные учебные действия) определённого типа, основанные на прочных знаниях, а именно: организационные, интеллектуальные, оценочные и коммуникативные. Эти умения могут быть приобретены учащимися при условиях, если обучение носит деятельностный характер; учебный процесс ориентирован на развитие самостоятельности и ответственности ученика за результаты своей деятельности; предоставляется возможность для приобретения опыта достижения цели; правила аттестации отличаются чёткостью и понятны всем участникам учебного процесса; используются продуктивные формы групповой работы.

В этом вопросе важную роль играет профессиональная компетентность учителя.

Профессиональная компетентность учителя в формировании функциональной грамотности учащихся характеризуется как интеграция педагогических знаний, умений, профессионально значимых личностных качеств на достижение социально-педагогических результатов по формированию информационной, проблемной, коммуникативной и организационной компетенций выпускников школы. Особенно компетенции в решении

жизненных проблем, необходимых для адаптации и полноценного функционирования в современном обществе. Структура профессиональной компетентности учителя по формированию функциональной грамотности учащихся включает следующие компетенции: предметно-методологическая, психолого-педагогическая, компетенция в области валеологии образовательного процесса, коммуникативная, компетенция в области управления качеством образовательной системы «учитель-ученик». Работа учителя по формированию функциональной грамотности учащихся, должна включать следующие этапы: целеполагания, планирования, прогнозирования, реализации, коррекции, рефлексии.

Для обеспечения продуктивности формирования функциональной грамотности учащихся педагогам необходимо применять специальные активные, деятельностные, личностно-ориентированные и развивающие образовательные технологии. Среди них можно выделить следующие виды деятельности и технологии:

- проблемно-диалогическая технология – это освоение новых знаний, позволяющая формировать организационные, интеллектуальные и другие умения, в том числе умение самостоятельно осуществлять деятельность учения;
- технология формирования правильной читательской деятельности, создающая условия для развития важнейших коммуникативных умений;
- технология проектной деятельности – обеспечивает условия для формирования организационных, интеллектуальных, коммуникативных и оценочных умений (подготовка различных моделей и плакатов, организация и проведение конкурсов, викторин, мини-исследований и др., предусматривающих обязательную презентацию полученных результатов);
- уровневая дифференциация обучения, использование которой вносит определённые изменения в стиль взаимодействия учителя с учениками (ученик – это партнёр, имеющий право на принятие решений, например, о содержании своего образования, уровне его усвоения и т. д.), главная же задача и обязанность учителя – помочь учащемуся принять и выполнить принятое им решение;
- информационные и коммуникационные технологии, использование которых позволяет формировать основу интеллектуальных умений, как сравнение и обобщение, анализ и синтез;
- технология оценивания учебных достижений учащихся и др.

Следовательно, ученик может научиться действовать только в процессе самого действия, а работа учителя на каждом уроке и образовательные технологии, которые выбирает учитель, формируют функциональную грамотность учащихся, соответствующую их возрастной ступени. Поэтому важнейшей в профессиональном становлении современного учителя является проблема формирования его технологической компетентности, включающей в себя глубокую теоретическую подготовку и практический опыт продуктивного применения современных образовательных технологий на уроке, готовность к их адаптации и модификации с учётом индивидуальных и возрастных особенностей учащихся.

Среди методов также важным является работа с текстом. Ученик должен понимать тексты различных видов, размышлять над их содержанием, оценивать их смысл и значение и излагать свои мысли о прочитанном. На уроках мы работаем с текстами разных видов и жанров, такими как научные тексты, биографии, документы, статьи из газет и журналов, деловые инструкции, географические карты и т.п.

Очень часто используемый прием – это кластер, выделение смысловых единиц текста и графическое их оформление. Эти методы формируют умение сворачивать и разворачивать полученные знания в зависимости от жизненной ситуации.

Формирование функциональной грамотности является сложным, многосторонним, длительным процессом. Достичь нужных результатов можно лишь умело, грамотно сочетая различные современные образовательные педтехнологии.

Литература

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства». 14.12.2012.
2. Государственная Программа развития образования Республики Казахстана 2011-2020 годы от 7 декабря 2010 года.
3. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности на 2012-2016 годы.
4. Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / Под ред. А.В. Хуторского. – М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. – 327 с.
5. Перминова Л.М. Минимальное поле функциональной грамотности (из опыта С.-Петербургской школы) // Педагогика. 1999. – № 2. – С. 26-29.
6. Перминова Л.М. Функциональная грамотность/ неграмотность как социально-педагогическое явление. – М., 2003
7. Репкина Г.В., Заика Е.В. Оценка уровня сформированности учебной деятельности. – М., 1997.
8. Тягян С.А. Грамотность в компьютерный век. – М.: Педагогика. – 1995. – № 1.

МРНТИ: 14.01.11

Л.С. Саменова

«№ 44 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

АТА-АНА МЕН БАЛА АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА МЕКТЕПТІҢ ЫҚПАЛЫ

Тұлғаның қалыптасуы отбасында негіз алатындықтан бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынастың мәні жоғары бағаланады. Баланың басты ұстазы оның ата-анасы. Қазіргі қоғамдағы экономикалық тұрақсыздық, әлеуметтік желілердегі ақпарат ағыны және өмірдің барлық деңгейлерінде көрінетін қарама-қайшылықтардың болуы дағдарыстық сипатта. Соның салдарынан ата-аналар мен балалардың қарым-қатынасының бұзылуы байқалады. Және соңғы жылдарда пандемия жағдайынан болған қоғамдағы күрт өзгерістер әлеуметтік жағдайдың өзгеруіне, эмоционалдық шиеленістің өсуіне және халықтың әлеуметтік және психологиялық бейімделу қаупінің жоғарылауына әсер етті. Нәтижесінде қоғамдағы ересектердің құндылық бағдарының өзгеруі, балаларымен қарым-қатынас жасау мәнінің бұзылуы және бұрмалануы олардың балаларға деген көзқарасын өзгертіп, отбасы ұстанымдарының мәнін төмендетті. Кейбір жағдайларда баланың өмірін жақсарту және комфортты орта жасауды асыра бағалау, шеттен тыс қамқорлық - детоцентризмге жол берілді.

Отбасы – қоғамның маңызды бір бөлшегі. Тәжірибеге қарағанда, баланың психологиялық тұрғыдан қалыпты дамуы отбасында дұрыс қарым-қатынастың болуына, отбасы мүшелерінің бір-біріне қамқорлық танытуына, құрметтеуіне, еңбектің дұрыс жолға қойылуына байланысты екенін көрсетеді. Мұндай ортада бала көңілді әрі қалыпты өсіп дамиды. Дегенмен, кейде толық отбасының өзі баланың дұрыс қалыптасуына негіз бола бермейді.

1994 жылды БҰҰ Халықаралық отбасы жылы деп белгілеп әлемдік қауымдастықтың бұл мәселеге мән беруін көздеген еді. Осы шараның нәтижесі ретінде қазіргі күні Қазақстанда

«Отбасы және демография», «Отбасын әлеуметтік қамсыздандыру қоры», «Ана және бала денсаулығы» сияқты ұйымдар қызмет етуде.

Отбасы тәрбиесі, ондағы балалармен қарым-қатынас мәселесі мен тәлім-тәрбиелік

идеялар Қорқыт ата кітабында, Әбу Насыр әл-Фараби еңбектерінде, Жүсіп Баласағұни, Сайф Сараи шығармаларында, хандық дәуіріндегі ақын-жыраулар мұраларында, Ы.Алтынсарин еңбектерінде, А.Құнанбаев, А.Байтұрсынов, Ж. Аймауытов, М. Жұмабаев мұраларынан елеулі орын алған. Кейінгі кездерде отбасы тәрбиесіне қатысты Х.Арғынбаев, Г.Уманов, К.Оразбекова, Ж.Қоянбаев, Қ.Әтемова, З.Әбілова т.б. зерттеу еңбектері бар [1]. Атақты ұстаз В.А. Сухомлинскийдің еңбектерінде «мектеп-отбасылық тәрбие» термині кең қолданылады. Оның ойынша, тәрбиені мектеп немесе отбасы деп қарастыруға болмайды, өйткені баланың жеке басы бір, және оның қалыптасу процесі де бір [2].

Баланың отбасынан қашықтап, оның ықпалынан сырт қалуының психикасына әсерін Т.В. Лодкина, А.И. Захаров, В.С. Мухина, Е.О. Смирновалар сынды ғалымдар қарастырған [2].

А.Н. Леонтьев, С.А. Козлова, балаға отбасы жылулығының әсеріне тоқталса, А.В. Запорожец, А.Д. Кошелева және т.б. жақын адамдардың әсерін баланың алдымен сезініп, түйсінуі және сөз түрінде айтылуының маңызына назар аударған [2].

Отбасы тәрбиесінің терең эмоциялы сипатын, қаны бір адамдар арасындағы сүйіспеншілік қарым-қатынасын, ата-ана мен баланы жақындатуының маңызына Ю.П. Азарова, И.В. Гребенников, Т.А. Маркова, А.Г. Харчев т.б. аса мән береді. Қазіргі заман отбасыларын, екінші некенің бала тәрбиесіне, дамуына теріс әсерін Е.П. Арнаутова, А.И. Захарова, Е.И. Кульчицкая т.б.; жалғыз бала тәрбиесі туралы А.П. Усова; егіздер тәрбиесін Р.Скиннер, К.Витек т.б.; бала психикасының қалыптасуына ананың әсерін психотерапевт А.И. Захарова, психолог Д.Б. Эльконин, А.Я. Варга т.б. арнайы зерттеген [2].

Ата-ана – алғашқы тәрбиеші, балаға ең үлкен әсер етушілер. Ж.Ж.Руссо: «Балаға соңғы тәрбиешінің әсерінен гөрі алдыңғысынікі көбірек», - деп отбасының орнын бағалаған [2].

Отбасылық қатынастың ерекшеліктерін А.И. Захаров, А.С. Спиваковская, А.Я. Варга, Э.Г. Эйдемиллер, Ю. Гиппенрейтер, М. Буянов, З. Матейчик, Г. Хаментаскас, А. Фром, Р. Снайдер, т.б. ғалымдар зерттеген.

А.Е. Личко отбасылық қарым-қатынас мәселесінде гиперопека, қараусыздық, «отбасы пірі», «жетім қыз» жағдайын зерттей келе отбасындағы жайсыз жағдайларды көрсетті [3].

Көптеген зерттеулер көрсеткендей, отбасылық тәрбие берудің теріс әсері баланың денсаулығына орны толмас зиян келтіріп, оның психикасына зақым тигізіп ғана қоймайды, сонымен қатар басқа да ауыр әлеуметтік зардаптар тудырады. Осының барлығы бала мен ата-ана қарым-қатынасын үйлестіру үшін кез-келген баланы тәрбиелеп отырған отбасыларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсетудің өзектілігін анықтайды.

Отандық және шет елдік психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде ата-ана мен бала қарым-қатынасын зерттейтін көптеген еңбектер бар. Отбасы тәрбиесі мәселелеріне арналған ғылыми зерттеулердің басында белгілі ғалымдар И.М. Балинский, И.А. Сикорский және П.Ф. Лесгафт еңбектері тұр. Ал Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, И.М. Марковская, Р.В. Овчарова, А.В. Петровский еңбектерінде ата-аналардың балаға қатынасының түрлері мен стильдері, оның жеке басының, мінез-құлқының және өзін-өзі ұстауының дамуына әсер етуімен байланысты зерттеледі, содай-ақ отбасылық тәрбиенің қандай стилі балаға немесе басқа ауытқулардың пайда болуына ықпал ететіні көрсетілген [4].

Аталған авторлардың еңбектерінде, сонымен қатар, бала мен ата-ана қарым-қатынасының дамуымен қатар, басқа да мәселелері қарастырылады. Барлық авторлар ата-аналардың көмекке мұқтаж екендігін алға тартады: ата-анаға өз баласымен арадағы қарым-қатынасты дұрыс бағытта дамытуға ықпал ететін дағдыларды үйренуге әлеуметтік педагогикалық көмек қажет.

Қазақстан Республикасындағы балалардың жағдайы туралы» баяндамада келтірілген бірқатар деректерге назар салайық. Баяндамада соңғы 10 жылда ата-аналар мен балалар қарым- қатынасының нашарлауының азайғаны, балалар мекемелерінің желісі қалпына келтіріліп жатқандығы, көптеген жаңа мектептер бой көтеріп, балалардың мектептен тыс жұмыстардың жаңа түрлеріне тартылып отырғандығы, сондай-ақ қосымша білім беру ұйымдарында мәдени іс- шаралар арқылы балалардың ой-өрістері мен қабілеттерін кеңейту

мүмкіндіктері қаралып отырғандығы айтылады [2].

Дей тұрғанмен, комитет ұсынған мәліметтерде көп балалы және аз қамтылған отбасылар, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, экологиялық, зорлық-зомбылық қауіпіне түскен, оның ішінде отбасында зорлық-зомбылық көрген, интернет және т.б. орындарда теріс психологиялық әсерлі жағдайларға ұшыраған балалар үшін қауіп әлі де сақталып отырғандығы сөзболады.

Отбасылық өмірдің динамикасы және ата-ананың балаға эмоционалды қатынасының табиғаты - баланың жеке басын қалыптастыру үшін, жеке тұлға болуы үшін өте маңызды.

«Ересектердің балалармен қарым-қатынасының мынадай принциптерін көрсете аламыз: баланы қаз қалпында қабылдау; эмпатия – ересек адам бала позициясын қабылдайды, туындаған мәселеге бала көзімен қарайды; конгрэнттілік – болған оқиғаға ересек адамның адекватты қатынасы» [8].

Отбасындағы баланың дамуының барлық кезеңдерінде оған отбасылық ортаның әртүрлі факторлары, соның ішінде отбасылық тәрбие стилі үнемі әсер етіп отырады. Отбасылық тәрбие стилі баланың тәрбиесіне жақсы да, ал кей жағдайларда керісінше әсер етуі мүмкін, бұл отбасы үшін, оның мүшелері мен қоршаған ортаға әртүрлі мәселеле туғызады.

Осыған байланысты ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасқа мектептің серіктестік рухы қажет.

Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынаста отбасылық ортаның әртүрлі факторлары және отбасылық тәрбие стилі туралы тұрақты педагогикалық оқулар орын алғаны орында деп есептейміз.

Отбасылық ортаның әртүрлі факторларын Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгиннің пікірінше, төмендегідей етіп көрсеткен [4]:

1) Ата-аналардың өздерінің балалық кездегі тәжірибесі. Ересек бола отырып, адамдар отбасына көбінесе бейсаналы түрде өз отбасындағы қарым-қатынастарды қалыптастырады, сондай-ақ бала кезінде шеше алмаған мәселелерді көбейтеді.

2) Ата-аналардың іске асырылмаған қажеттіліктері. Кейбір ата-аналар үшін (әсіресе аналар) ата-ана тәрбиесі негізгі іс-әрекетке, тіпті өмірдің негізгі мағынасына айналуы мүмкін. Әрине осыдан кейін бала осы қажеттілікті қанағаттандырудың жалғыз объектісіне айналады.

3) Ата-аналардың жеке ерекшеліктері. Көптеген ата-аналар үшін осы фактордың әрекетін байқау қиын болуы мүмкін, бірақ белгілі бір әдіс-тәсілмен немесе маманның көмегімен ата-ананың жеке ерекшеліктерінің балада белгілердің бар-жоғын және олардың баланың қабылдауына әсерін түсінуге болады.

4) Баланың екінші ата-анасымен қарым-қатынасы. Егер ата-анасы балада бар бір ерекшелікті есінен өшіргісі келсе немесе баланың іс-әрекеті рухани жарақат салған адамды еске түсірсе, онда бұл жағдайда ата-ана баланың екінші биологиялық ата-анадан мұра еткен сипаттамаларын мүлдем басқаша қабылдайды.

5) Баланың туу жағдайлары. Егер ата-аналар баласын «ауыр», «нәзік» немесе «қорғансыз» деп қабылдаса, онда олардың нәрестесі қандай жағдайда туылғанын ескерген дұрыс. Баланы жоғалтып алудан жиі қорқу, қандай да бір ойдың, іс-әрекеттің салдарынан болуы мүмкін, мысалы ата-аналарда бедеулікті ұзақ емдеу, ауыр босану және олардың салдары, баланың ерте балалық шағында ауыр ауруға шалдығуы және т.б. Керісінше баланың пайда болуын қаламау, оның жынысының күтілетін немесе қалаған түріне сәйкес келмеуі, баланың пайда болуымен жеке өмірдегі қиыншылықтар сияқты проблемалар пайда болған кезде баланы эмоционалды түрде қабылдамауға әкелуі мүмкін.

Демек, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынаста... факторлар басшылыққа алыну керек.

Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынаста отбасылық тәрбие стильдерін Д.В. Берконың былай белгілейді [6]:

Әр отбасында оның мүшелері әрқашан біле бермейтін объективті түрде белгілі бір

білім беру жүйесі қалыптасады. Бұл білім беру мақсаттарын түсінуді, оның міндеттерін тұжырымдауды және тәрбие әдістері мен тәсілдерін азды-көпті мақсатты қолдануды, балаға қатысты неге рұқсат етілмейтінін немесе қандай әрекеттерге жол беруге болмайтынын ескеруді білдіреді. Отбасындағы тәрбиенің бес жалпы стилін және оларға сәйкес келетін отбасылық қарым-қатынастың төрт түрін ажыратуға болады. Тәрбиенің бес стиліне келесі аталған түрлері жатады: диктат, қорғаншылық, немқұрайлылық, ынтымақтастық және тепе-теңдік.

Диктант – бұл басқаның ой-пікірін, бастамасын жүйелі түрде басу. Отбасындағы диктат көбінесе отбасының белгілі бір мүшелерінің (негізінен ересектер) оның басқа мүшелері арасында жүйелі түрде бастама жасауы, өзін-өзі бағалау арқылы көрінеді. Ата - аналардың өздері де байқамайтын авторитаризмі, баланың мүдделері мен пікірлерін елемей, үнемі басып отыруы, мәжбүрлеу, сондай-ақ егер бала қарсылық білдірсе, оған эмоционалды немесе физикалық зорлық-зомбылық көрсету, қорлау, оған қатысты мәселелерді шешуде оның дауыс беру құқығынан жүйелі түрде айыру – мұның бәрі баланың жеке басының қалыптасуы, тұлға ретінде қалыптасуы барысында жіберілетін маңызды қателіктер болып табылады.

Қорғаншылық қатынас – ата-анасының баланың барлық қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтамасыз ететін қатынасы. Отбасындағы қорғаншылық – ата-аналар өз еңбектерімен баланың барлық қажеттіліктерін қанағаттандыруды қамтамасыз ететін, оны кез-келген уайымнан, күш-жігерден және қиындықтардан қорғайтын, оларды өзіне қабылдайтын қатынастар жүйесі. Шын мәнінде ата-анасы балаларын туған үйінің табалдырығынан тыс болатын шынай өмірмен бетпе-бет келуге дайындау процесін тежейді. Дәл осындай балалар ұжымдағы өмірге бейімделе алмай жатады.

Баланың өміріне араласпау, немқұрайлылық – «ересектер» және «балалар» деп аталатын екі әлемнің қатар өмір сүруін білдіреді. Бұл жағдайда екі әлем бірге өмір сүре алады деп болжанады, егер ересектер де, балалар да осы жолмен белгіленген сызықты кесіп өтпеуі керек. Көбінесе қарым-қатынастың бұл түрі ата-аналардың тәрбиеші ретіндегі пассивтілігіне, кейде олардың балаға эмоционалды суықтылығына, немқұрайлылығына, ата-ана ретінде бала тәрбиелеуге қабілетсіздігіне, ата-ана болуды үйренуге құлықсыздығына негізделген.

Ынтымақтастық қатынас – бірлескен қызметтің ортақ мақсаттары мен міндеттеріне тұлғааралық қатынастардың ынтымақтастық түріне негізделген. Өзара қарым-қатынастың жетекші түрі – ынтымақтастық қатынас, мұндай отбасында ата-аналар балалармен тең дәрежеде қарым-қатынас жасайды, мұнда әркім отбасы мүшелеріне сұрақ немесе өтінішпен жүгініп, көмек ала алады, тәрбие ерекше сапаға ие болады, дамудың жоғары деңгейіне – ұжымдық дамуға айналады. Тепе-теңдік қатынас, яғни одақтың барлық мүшелерінің өзара пайдасына негізделген тең «одақтастық» қатынастар.

Көптеген психологиялық зерттеулер баланың қабылдауына және көзқарасына көптеген факторлар әсер ететін көрсетті, олардың кейбіреулері баланың немесе қыздың өзіне тікелей байланысты.

Автордың ұсынысы бойынша ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасын арттыруда ынтымақтастық және тепе-теңдік отбасылық тәрбие стильдерін пайдалану маңызды.

Осылайша, баланың жеке қасиеттер деңгейіне ата-аналардың білім беру қағидалары мен психологиялық денсаулық жағдайы, эмоционалды жағдайы әсер етеді, тұлғаның мінез-құлқын реттеуге және әлеуметтік бейімдеуге жауапты жеке құрылымдар арасында айтарлықтай байланыс бар.

Мектеп балалардың мінез-құлқына, қарым-қатынасына әсер етуде олардың түсініктері, қажеттіліктері, мәдени нанымдары туралы анықтап алып қана кеңес беру қажеттілігін ескертіп отырады. Ал, педагогикалық ұжым, өз кезегінде, ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасына ықпал етуде ата-аналардың білімін, танымын, отбасы тәжірибесі мен мәдени сенімдерін ескерулері қажет [5].

Қорытындылай келе, отбасылық тәрбиеде ата-ана өздерінің педагогикалық

сауаттылығына мән беріп, өз бетімен әдебиеттер оқу, баланың жеке ерекшеліктеріне тұрақты назар аударуы міндетті. Бірақ, осы бағытта арнайы маман ретінде педагогтардың ықпал ету мүмкіндігіне әлеуметтік педагогтардың басшылық жасауы осы қызметтің негізгі тармағы демекпіз.

Әдебиеттер

1. Бодалев А.А. Психология личности. М.: Изд-во МГУ, 1988 г. – 312 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология М., «Мир», 1996ж., 1 том – 370с., – 2 том. – 490 с.
3. Шнейдер, Л.Б. Психология семейных отношений [Текст]: учебное пособие для вузов. 2-е изд. – М.: Академический Проект. – Екатеринбург: Деловая книга, 2006, – 768 с.
4. Ломов Б.Ф. Особенности познавательных процессов в условиях общения // Психологический журнал, 1980. – № 5. – С. 26-41.
5. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
6. А. Воспитание и проблемные дети // Родители и дети: хрестоматия / под ред. Д.Я.Райгородского. – Самара: Издательский Дом Бахрах – М, 2003. – С. 106 – 121.
7. Алиева Н.З., Котлярова В.В. Образование в XXI веке: аксиологический аспект. – Шахты: ГОУ ВПО «ЮРГУЭС», 2010. – 223 с.
8. <https://massaget.kz>

МРНТИ: 14.01.11

Ш.Б. Саябаева, А.М. Саниязова

«№ 38 жалпы орта білім беретін мектеп - лицейі» КММ, ustazsemey@mail.ru

САБАҚТА ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Біз бүгінгі таңда дәстүрден тыс сабақтың түрлерін көбейтуге, сындарлы оқытуға, әр сабақтың ізденіске құрылуына басты назарды аудару аса маңызды. Білімалушының өзінше ойлануына, сыни ойлауына, ізденіс дағдысын қалыптастыруға бағытталған әдістерді, сұрақ қоя алу дағдысын жетілдіруге байланысты тәсілдерді үнемі жаңаша бағытта қолданып жүру уақыт талабы. Қазіргі сабақтарды зерттеу барысында қайта-қайта бір типті топтық жұмысқа тап бола бергеніміз ақиқат. Осы топтық жұмыстар расында жоғарыда айтқан мәселелерді жетілдіруге мүмкіндік жасап отыр ма? Оқытушылар топтық жұмыстың идеясын толыққанды түсінген бе, оны оқу процесінде тиімді ұйымдастыра алып отыр ма?- деген сұрақтар бүгінде күн тәртібіне шықты. Топтық жұмыстың ең басты қажеттілігі қарым-қатынас жасауға тұлғаны қалыптастыру. а) Топтық жұмыста білімалушы шынайы түрде өзіндей білімалушымен сұқбаттаса алуына мүмкіндік жасалады; (қазір білімалушылар арасында бір-бірімен, ата-анасымен, ұстазымен, туысқанымен қарым-қатынас жасау дағдысы әлсірегені байқалады) ә) топтық жұмыс білімалушыға білмегенін сұрай алу дағдысын қалыптастыру үшін керек; б) топтық жұмыс білімалушының тыңдай білу дағдысын жетілдіру үшін керек; в) топтық жұмыс білімалушылардың бір-бірінен үйренуі және бір-біріне үйретуі үшін керек; (ЖАДА теориясы Л.С. Выготский) г) топтық жұмыс білімалушыларда психологиялық тұрғыдан қысым болмауы үшін керек; ғ) топтық жұмыс көлемді материалдарды аз уақытта бөліп оқып, бір-біріне өз тілдерінде тез түсінуге ықпал жасауы үшін керек; д) топтық жұмыс білімалушылардың әртүрлі идеяларын біріктіріп немесе таңдай алу дағдысын қалыптастыру үшін керек; е) топтық жұмыс білімалушылардың кез келген мәселені талдай алуы үшін керек; ж) топтық жұмыс білімалушылардың ынтымақтастыққа, қайырылымдылыққа үйрену үшін керек; з) топтық жұмыс білімалушылардың топтасып, ұжымдасып, бірлесіп жұмыс жасау дағдысы қалыптасу үшін керек; и) топтық жұмыс білімалушылардың сөз әдебін сақтауға үйренуі үшін керек; й) топтық жұмыс аудиториядағы ұл мен қыздың орнын білу үшін де керек; к) топтық жұмыс білімалушылардың білімді таңдай алу дағдысын жетілдіру

үшін керек; к) білім-энергия дейтін болсақ, топтық жұмыс білімалушылардың бір-бірімен энергия алмасу үшін керек; л) білім-мүмкіндік (шанс) ендеше, мүмкіндіктерді пайдалана алу дағдысын жетілдіру үшін керек; м) топтық жұмыс білімалушылардың ұлттық құндылықтарды түсінуі және бойына сіңіруі үшін керек; н) топтық жұмыс білімалушылардың бір нәрсені үйрету, дәлелдеу, жеткізу дағдыларын жетілдіру үшін қажет; ң) топтық жұмыс білімалушылардың сыни, логикалық, шығармашылық ойлаулары жетілу үшін қажет [1].

Оқытушы: а) топтық жұмыс арқылы әр топтағы білімалушыны зерттеуге мүмкіндік алады; ә) топтық жұмыста әр топтағы көшбасшыны, дарындыны, таланттыны, қабілеттіні анықтау мүмкіндігі мол; б) топтық жұмыс арқылы тапсырмаларды саралап ұсынғанда білімалушының деңгейін анықтауға мүмкіндіктер алады; в) топтық жұмыста аудиал, визуал, кенестетиктердің мүмкіншілігін ескере отырып, оқытуға мүмкіндік кеңейеді; г) топтық жұмыста аудиториядағы ынтымақтастықтың көрінісін айқын көре алады; ғ) топтық жұмыста өз бетімен білім алуға ықпал жасалады; д) топтық жұмыста білімалушылардың белсенділігі арқылы көп материалды қамти алады; е) топтық жұмыс арқылы білімалушылардың іздену дағдысын жетілдіруге ықпал ете алады. Жалпы топтық жұмыс білімалушылар арасында әлеуметтік өзара қарым-қатынасты, тиімді араласу және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл өз кезегінде білімалушыларды өздерінің оқуларына белсенді қатысуға итермелейді. Білімалушыларды алынған ақпаратты ойластыруға және талқылауға өзгелердің пікірлерін түсінуге немесе теріске шығаруға ынталандырған жағдайда топтық жұмыс тиімді болады. Мерсердің (2005) тұжырымдамасы бойынша құрдастар тобындағы өзара қарым-қатынас оқуда маңызды рөл атқаратынын көрсетті [2]. Бір-біріне сұрақтар қоя біледі. Ең бастысы топта білімалушы оқшауланып қалмайды. Топта бірлескен жұмыс, бір-бірін қолдау, топтық рух мадақталады. Топпен жұмыс жасағанда, тыңдау, келіспеушілікті құрметпен білдіру қабілеттеріне назар аударылады. Нәтижесінде өз ойы бар оқуға қабілетті тұлға қалыптасады. Топтық жұмысты ұйымдастырудың алдында сыныптағы білімалушылардың белсенділік қызметін ұйымдастыру мақсатында топ ережесін жасау арқылы тәртіп талабын жасау да жұмысқа өз көмегін жақсы береді. Ережені білімалушылардың өздеріне құрғызу маңызды. Сабақтың басында әр түрлі тәсілдерді пайдаланып, түрлі түстер, фигуралар, сөйлем мүшелері, сөз таптары, әдеби терминдер, әуендер, жұлдызнама, есімдер, асықтар, тақырыпқа сай құралдар, макеттер, жұмбақтар, суреттер, таяқшалар, шығарма тараулары, кейіпкерлер т.б. арқылы сабақ сайын өзгертіп топтастыруға болады. Ол әртүрлі болуы маңызды. Сонымен қатар, әр топта жұмыс жасаған білімалушылардың бір-бірімен қарым-қатынасы топтық жұмыс барысында зерттелуі маңызды, себебі өзара жұмыс барысында білімалушының еркінше ашылу мүмкіндігі бар, соны оқытушы қалт жібермеуі оқытушыны зерттеушілікке әкеледі. Топтық жұмыста тұйық және білім көрсеткіші төмен білімалушылардың ашылу мүмкіндігі мол. Топтық жұмыс білімалушылардың ынтымақтастықта белсенді жұмыс жүргізуге жақсы ықпал ете алады.

«Ынтымақтастық оқу – өзара іс-әрекет жасау философиясы, ал бірлескен жұмыс соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады» [3]. Тәжірибені зерттеу барысында көп жағдайда топтық жұмыс бір типті әрі шартты түрде болып жүргені байқалады. Топтық жұмыстардың формасы мен тапсырмалары түрлендірілсе, жоғарыдағы мәселелерді жүзеге асыру мүмкіндігіміз молырақ болатыны сөзсіз. Топтық жұмыс түрлерін мынадай әдістер арқылы жүргізуге болады деп ойлаймыз: графикалық органайзерлер арқылы топта материалды талқылау; үлгі (макет) жасау оны топта талқылау, түсіну; тақырып бойынша топта суреттер салу, мағынасын ашу, дәлелдеу; сахналық көрініс жасау арқылы тақырыпты жеңіл түсіну, ынтымақтастықта жұмыс жасауға үйрену; ЖИГСО стратегиясы арқылы топта тақырыпты меңгеру; «Бұрыш» стратегиясы арқылы топта тақырыпты, мәселені талқылау; «Ішкі және сыртқы шеңбер» жасау арқылы топта білімді пысықтау; «Стоп-кадр» әдісі арқылы топтасып баяндау, талқылау, талдау; «Қар кесегі» әдісі арқылы топта материалды пысықтау; «Тапсырмалар қызығы» әдісі арқылы топта материалдарды меңгеру; «Қабырғадан жазу» әдісі арқылы

топтасып жазуға үйрену; «РАФТ» әдісі арқылы топтасып жұмыс жасауға үйрену; «Табу» әдісі арқылы топтасып ізденуге үйрену; «Он сөз» әдісі арқылы топтасып, есте сақтауға үйрену; «Өрмекшінің өрмегі» әдісі арқылы топтасып сұрақ қоюға үйрену; «Бюджетті жоспарлау» әдісі арқылы топтасып ақылға келуге үйрену т.б.

Білімалушылар өздеріне берілген тапсырмаға жауапкершілікпен қарап, басқа топ мүшелеріне өз деңгейлерінде түсіндіру үшін жоғарыда айтқан әдіс-тәсілдерді оқытушы сабақ мақсатына сай дұрыс тандап, жетілдіріп отырса, білімалушылар шығармашылық ойлауға, кез келген тығырықтан шығуға мүмкіндіктер алады. Топтық жұмыста білімалушылардың ойлау қабілетін, сөйлеу тілін дамыту мақсатында Б. Блумның сұрақ қою өлшемін жиі пайдалану білімалушының сұрақ қою білу дағдысын жетілдіруге ықпал ететіні анық. Олар жеңілден күрделіге, терең ойлануға үйренеді. Сұрақтың түрлерін анықтайды, сұрақ қою техникасын меңгереді. Топтық жұмыста білімалушы көшбасшылығы, дарыны, таланты, қабілеті психологиялық типі барлығын зерделеуге, бақылауға, зерттеуге оқытушыда мүмкіндіктер көп болатынын тағы да баса айтқымыз келеді. Топтық жұмыстың тағы бір тиімділігі топ ішінде тапсырманы жан-жақты қарауға, көзқарастарды білуге, мәселені талдауға мүмкіндік мол болатындығы. Топта білімалушылардың сөздік қорын дамыту барысында топ мүшелері сөздіктермен, энциклопедиялармен, интернет көздерін бірлесіп пайдалану арқылы да бір-бірінен ақпаратты тез іздеп үйренуге жаттығады. Сабақта топтық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру арқылы білімалушылардың сабаққа белсенділігін қызығушылығын артқанын байқау қиынға соқпайды. Топтық жұмыста білімалушылар аз уақытта мынадай нәтижелерге қол жеткізе алады. а) қойылған сұрақтарға нақты дәлелді жауап беру үшін өз бетінше ізденіп, бірлесіп дұрыс нақты жауап беруге төселеді; ә) материалды оқи отырып, түсініксіз сөздер, терминдер, кәсіби сөздер тізбегін жасап, бірлесіп мағынасын анықтайды; б) теориялық материалды бірлесіп оқып, практикалық мағынасын бірлесіп анықтайды; в) материал негізінде жоспар құрып, бірлесіп бақылап, бірлесіп зерттеуге мүмкіндіктер алады; г) материалдың өмірмен байланысын бірлесіп анықтайды, т.б.

Сонымен, топтарда жұмыс істеу не үшін қажет? деген сұраққа тағы да өзімізше жауап беруге тырыстық деп есептеймін. Ынтымақтастық оқу дегеніміз не? – деген мәселелерге тоқталар болсақ, ынтымақтастық оқу – өзара іс-әрекет жасау философиясы, ал бірлескен жұмыс соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады.

Ынтымақтастық оқу аудиторияда пайдаланатын әдіс қана емес, жеке философия. Барлық жағдайларда адамдар топтарға бірлескен кезде ынтымақтастық адамдардың топтың жекелеген мүшелерінің қабілеті мен үлесі құрметтей отырып, жұмыс істеу тәсілін ұсынады. Топтың жұмысы тиімді болуы үшін топ мүшелері арасында билік пен жауапкершілікті бөлу орын алады. Ынтымақтастық оқудың алғышарты топ мүшелерінің ынтымақтастығы арқылы ымыраға, пәтуаға жетуге негізделген.

«Ынтымақтастық оқу – оқыту мен оқуға білім беру тәсілі, бұл проблемаларды шешу, тапсырмаларды орындау немесе әлдебір өнім жасау үшін бірлесіп жұмыс істейтін білімалушылар тобы дегенді білдіреді» [4]. Ынтымақтастық оқу оқуды табиғи әлеуметтік әрекет ретінде қабылдауға негізделген, оған қатысушылар бір-бірімен әңгімелеседі және осы әңгімелесу арқылы оқуды жүзеге асырады. Қазақ «жұмыла көтерген жүк жеңіл», - деген философиялық ойды тегін айтпаса керек. Топтық жұмыстағы әрекет жұмыла көтерген жүктей. Біз көп нәрсені түсінбегендіктен білмейміз әрі қиналамыз. Ал түсінген нәрсеңді жасау, одан нәтиже көру адамды шабыттандыра беретіні ақиқат. Сабақта топтық жұмысты жиі ұйымдастыру арқылы белсенді оқуды жасау мүмкіншілігі зор. Білімалушылар топтық жұмыс арқылы өз бетімен білім алуға дағдыланатын болады. «Түсіндіріліп берген білім ой тудырмайды» - деген қағиданы ұстанатын болсақ, топтық жұмыс қашан да өзекті, себебі топтық жұмыста түсіндіруден бұрын талқылау болатыны сөзсіз. Болашақ маманның ұжымда жұмыс жасай алу дағдысын, басқаны тыңдай алу дағдысын, идеяларды біріктіре алу дағдысын, басқаның пікірін, ішкі ойын қабылдай алу дағдысын, қарым-қатынас дағдысын дамытамыз десек, әр сабақта топтық жұмысты ұйымдастыруымыз маңызды.

Әдебиеттер

1. Тренерлерге арналған нұсқаулық – «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012 ж.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (орта) деңгей. 2-басылым. www.cpm.kz
3. Тренерлерге арналған нұсқаулық – «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012 ж.
4. Иманқұлова Ж. «Мемлекеттік білім берудің ұлттық моделі», 2014, № 1

МРНТИ: 14.01.11

С.К. Балыкбаева

«№ 15 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, sara.balykbaeva@mail.ru

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту-бүгінгі заманның талабы. Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші.

Қазақ тілі мен әдебиеттен оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыру жұмыстарының мақсаты: оқу сауаттылығы – оқушылардың мәтін мазмұнын түсіне білуі және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өзіндік пайымдау жасауға пайдалана білуге баулу.

Міндеттері:

– мәтіндерге өз тұжырымын жасай отырып, белсенділік таныту, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алуға даярлау;

– тілдік жағдаяттарда қарым-қатынасқа түсе алу даярлығын білдіретін құзыреттілікті қалыптастыру жолдарын қарастыру;

– ана тілін жетік білетін, ұлттық мәдени құндылықтарды бағалай алатын тұлға даярлау.

Пән мұғалімдері оқушылардың оқу сауаттылығын жетілдіру тәсілдерін жоспарлы түрде жүргізу тиімді. Жоспарлауды 3 бөлімнен құрастыру ыңғайлы:

I-бөлім: Сабақтарда мәтіндер бойынша оқу сауаттылығын арттыратын сұрақтар мен тапсырмалар жүйесін беру.

II-бөлім: Сыныптан тыс сабақтар мен пәндік үйірмелерде оқу сауаттылығын арттыру тапсырмаларын ұйымдастыру, таңдау курстарын жүргізу.

III-бөлім: оқушыларды интеллектуалды сайыстар мен олимпиадаларға қатыстыру.

Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында сыныптан тыс сабақтар мен пәндік үйірмелерді жүйелі өткізу оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың бірден-бір жолы. «Біз таңдаған қаламгер», «Ең әлсіз топ», «Мәтінді бағалау», «Пікірлер білдіреміз» тәрізді сабақтар жүргізу оқушылардың шынайы танымдық мүмкіндіктерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Пәннен ұйымдастырылған сыныптан тыс сабақтар келесідегідей сауаттылықты дамытады: оқушы тіл ұстарту амалдарын дұрыс ажыратып, орынды қолдана алу, функционалдық сауаттылық дағдылары (тұжырымдау, жинақтау, салыстыру, қорыту, дәлелдеу); тілдің қоғамдық маңызын, ана тілінің қадыр-қасиетін түсіне білу; әдеби тілдің даму тарихынан олу, дамуын саналы түрде түсіне білу;

Тілдік және әлеуметтік-тұрмыстық сауаттылықты қалыптастыру әдістемесін қазақ тілі сабағында М Жампеисованың модульдік технологиясы негізінде жүргізіледі. Осы технология бойынша көптеген әріптестерім оқу модуль 3 бөлімнен тұратындығын біледі: кіріспе, диалогтік және қорытынды бөлім. Көлемді, мазмұнды және негізгі жүктеме диалогтік бөлімде қарастырылады, себебі, тілдік функционалды сауаттылық белсенді түрде осы бөлімде жүзеге асырылады.

Сонымен қоса, тілдік сауаттылықты қалыптастыруда, соның ішінде диалогты құруда, лексикалық тақырыпқа жаңа сөздер енгізу қажет, синоним, омоним және антонимдерден

мысалдар келтіру. Лексикалық тақырыпты үйренудегі мұндай қатынас, біріншіден, оқушылардың сөздік қорларын молайтуға, екіншіден, әлеуметтік немесе оқу жағдаятында коммуникативтік қабілеттерін көрсете білуге үйретеді [1].

Пәндік білім, білік, дағдыларды меңгертудегі шығармашылық ұстаным сабақты шығармашылық үдеріс ретінде құруды мақсат етеді. Оқу үдерісінде жұптық, топтық жұмыс түрлеріне, біріккен шығармашылық тапсырмалар мен жобаларды орындауға үлкен мән берілді. Белгілі бір қатысымдық міндеттерді шешу барысында оқушылардың өз тілек-емеуріндерін іске асыруға мүмкіндігі болады. Оқу үдерісінде оқушылардың алдыңғы сабақтарда алған білім, дағды, біліктерін жаңа жағдаятта қолдана алуына қажетті дағдылары дамытылады. Пәнді интеллектуалдық және шығармашылық тұрғыда түсініп меңгертуге ден қойылады. Ол үшін қазіргі таңдағы оқыту технологияларының әр түрлі әдіс – тәсілдерін пайдалану тиімді болып келеді: «Дана үкілер», «Ажурлы ара», «Мозаика немесе Ара ұясы» әдіс – тәсілдері. Мақсаты: Жалпы мәселені жұпта, ұжымда талқылау. Бұл әдіс – тәсілдер мазмұнды жоғары табыспен меңгеру, оқығанды есте сақтау үшін тиімді. Оқушының оқуға деген қызығушылығы артады, ұжымда жақсы қарым-қатынас қалыптасады, саналы тәртіп орнайды, өз бетінше ойлауға, ізденуге, нәтижеге жетуге дағдыланады. Сондай-ақ, мұғалімді мектеп қызметкерлерін түсіну оларға деген дұрыс көзқарасқа үйретеді.

Сабақты бекітуге және үй тапсырмасына қолдануға болатын әдістер:

Ыстық орындық – Бір оқушы алға шығып өз пікірін айтып және тақырып бойынша сұрақтарға жауап береді. Сұрақты анағұрлым мазмұнды қылу үшін, оқушылар белгілі бір пікір бойынша бірлесіп алға шығып сөйлей алады. Мысалы, оқушылар белгілі бір рөлді немесе адамды сомдай алады (мысалы, Гордон Браун немесе жалғыз басты жас ана).

Оңай және қиын сұрақтар кестесі. Бұл кестені оқушылар қандай да болмасын мәселе бойынша өз пікірін келтіру үшін немесее жаңа ақпаратпен танысқанда толтыра алады. Кестенің сол жағына олар түсініктері боцынша оңай, ал оң жағына қиын сұрақтарды келтіреді. Мысалы, оңай сұрақтар дегеніміз мәтінде жауабы бар саулдар, ал қиын сұрақтардың жауабы мәтінде жоқ, оларға тек өзіндік тұрғыдан ғана жауап беруге болады.

Алтын балық – барлық сынып алдында өз пікірін білдіргені болмаса, қалған жағдайда «ыстық орындық» сияқты. Олар алтын балыққа арналған аквариумда отырады, басқалары оларға сұрақ қойып, түсініктеме беруді талап ете алады және т.б. Бұлардан өзге сабақтың бұл кезеңінде семантикалық карта, Венн диаграммасы, сөз жұмбақ, тәжірибе жасау т.б тәсілдерді пайдалануға болады.

Бағалау модулі бойынша, бағалаудың формативті бағалау түрі оқушыларды ынталандырады. Бағалау – ең қызықты да, күрделі модуль. «Қосу- алу – қызықты» стратегиясының негізінде де бағалауға болады. Оқушының дұрыс жауабына «қосу», аздаған қатесі бар жауапқа «алу», қосымша ақпараттық жауапқа «қызықты» смайлигін қойса, оқушының ынтасы артады – бұл бір, екіншіден оқушы шынайы бағаланады.

Сондықтан теория мен практиканың байланыста болуын қамтамасыз ету үшін әрбір пән бойынша берілетін білімнің мазмұны мен көлемін анықтағанда теориялық қағидалардың, заңдылықтар мен ережелердің, яғни ұғымдық-ақпараттық материалдардың бала өмірінде кездесетін түрлі проблемалық мәселелерді шешуге көмегі тиетіндей, бала оны қолдана алатындай практикалық маңызы ескерілуі тиіс. Сондай-ақ оқушылардың оқу материалын тек жаттап қана алмай, оның мән-мағынасын терең түсінуін қамтамасыз ету міндетті боп саналады. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда қатысымдық, рөлдік ойын, дара тұлғаға бағдарланған оқыту және сұрақ-жауап әдістері арқылы жүзеге асатын жағдаяттық тапсырмалар, рөлдік ойындар, сұқбаттық тапсырмалар, құзыреттіліктерді қалыптастыратын тапсырмалар арқылы кешенді жүргізудің тиімділігі жоғары болады [2].

Әдебиеттер

1. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» Ұлттық жобасын бекіту туралы бұйрық № 726 12.10.2021ж. //www.gov.kz

2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012--2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары //Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 қаулысы.

МРНТИ: 14.01.11

М.Х. Кенжебаева

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы Университеті» КЕАҚ, meergul-kh@mail.ru

БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МӘДЕНИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Бұл мақалада шет тілін оқыту әдістерінің бірі бейнематериалдарды қолданудың негізгі тұстарын, атап айтқанда: мектеп оқушыларының мәдени құзыреттілігін қалыптастыруға арналған практикалық әдістерін атап өтеміз.

Оқушылардың мәдени құзыреттілігін қалыптастыру, шет ел өкілдерінің мәдениеттері туралы білімдерді меңгеруге, халықтардың салт-дәстүрлеріндегі, өмір салтындағы, мәдени құндылықтарындағы ортақ, ерекше және даралықты түсінуге ықпал ету болып табылады [1,2].

Осы мақсатқа жету үшін мұғалім қазіргі заманда шет тілін меңгертуде үлкен маңызға ие бейнематериалдардың барлық түрлерін пайдалана алады.

Бейнематериалдар оқушылардың шет тілін үйренуге деген қызығушылығын оятады, әртүрлі коммуникативті жағдаяттардағы дыбысталған шетел сөзін естиді, ана тілінде сөйлейтіндердің айтылуына еліктеуге ұмтылады, сол арқылы шет тілінде сөйлеу дағдыларын жетілдіреді.

Зерттеу нысаны болып П.Г. Карелин атындағы орта мектебінің 9 А сыныбы алынды. Барлығы 17 оқушы болды. (10 ұл, 7 қыз бала)

Білім алушылардың мәдени құзіреттіліктерін қалыптастыру мақсатында жаппай бақылау әдісі, салыстырмалы әдіс және тексеру әдістері қолданылды. Сабақ үстіндегі оқушылардың танымдық і-әрекеті, олардың зейінін және ұжымдық іс-әрекеттерін жандандыру үшін «BBC-Collection» топтамасынан “6-minute English Box-Set” сериясынан өнер, бизнес тақырыптары және «British Heritage Films» жиынтығынан “The Queen” тәрізді мәдениет пен дәстүрге негізделген бейнематериалдар таңдалынып алынды.

Шет тілі сабағында бейнематериалдарды пайдалану шет тілінің практикалық білімдерін оқыту үдерісін оңтайландырады, атап айтқанда: шет тілінде сөйлеу дағдыларын қалыптастыра отырып, мәдени құзіреттіліктерін дамытуға септігі тиеді.

Шынайы материалмен жұмыс істеу барысында мұғалім қызықты, танымдық, мазмұнды, құнды және түсінікті, шет тілді қоғамдағы қазіргі өмірге сәйкес келетін және оқушыларға ана тілінде сөйлейтіндердің сөйлеу әрекетін меңгеруге көмектесетін бейне материалды таңдауы керек. Таңдалған материал оқушылардың жас ерекшеліктеріне және сабақтың міндеттеріне сәйкес болуы керек [2,4].

Шет тілдерін оқыту әдістемесінде қалыптасқан жалпы пікірге сай, бейнематериалдарды келесі мақсаттарда пайдаланған жөн:

- тыңдауға үйрету үшін;
- фонетикалық дағдыларын жетілдіру үшін;
- шет тілінде сөйлеу дағдыларын дамыту үшін;
- шет тіліндегі мәдени қарым-қатынасты оқыту үдерісінде динамикалық көрнекілік жасау үшін;
- шартты табиғи (аудиовизуалды) ортаны қалыптастыруда шет тілдік қарым-қатынас жағдаяттарын жасау үшін;

Сабақта қолданылатын бейнематериалдармен жұмысты бірнеше кезеңге бөлуге болады:

- 1-кезең – дайындық;
 - 2-кезең - бейнематериалды көрсету;
 - 3 кезең – соңғы;
- Дайындық кезеңі

Бұл кезеңдегі мұғалімнің міндеті – оқушыларға бейнефрагменттің мазмұнын түсінуді жеңілдету, атап айтқанда:

бейнефрагментте кездесетін жаңа лексикалық бірліктерді әртүрлі лексикалық жаттығуларда түсіндіру және пысықтау;

Оқушылардың назарын бейнеде көрсетілген және түсіну үшін ең маңызды грамматикалық құрылымдарға аудару;

бейне фрагменттегі тілдік және мәдени шындықтарды ана тіліне аудару.

Сонымен қатар, бейнефильмнің көрсетілімі алдында оқушыларға келесі тапсырмаларды орындауды ұсынуға болады: фильмнің мазмұны бойынша алдын ала сұрақтармен танысу; сұрақтардың жауап нұсқаларын қарап, дұрыс жауапты таңдаңыз; фильмнің мазмұны; фильмнің мазмұнына ең маңызды лексикалық бірліктердің немесе сөз тіркестерінің тізімін жасау; фильмнің мазмұны бойынша монолог немесе диалог құрастыру; фильм сюжетінің одан әрі дамуына болжам жасау; фильмді көру барысында алынған ақпаратқа өз көзқарасыңызды білдіріңіз.

Жоғарыда аталған жұмыс түрлерін жүзеге асыру үшін бейнефильмнің мазмұны баспа түрінде болуы қажет екені анық. Бұл материалды интернеттен табу мүмкін болмаса, мұғалім оны өзі дайындауы керек.

Шет тілін оқыту әдістемесі тұрғысынан алғанда, баспа материалының болуы қажет, өйткені дайындық кезеңінде көрнекі қолдаудың болуы оқушыларға үлкен көмек болады.

Аудио және бейне материалдармен жұмыс істеудегі өз тәжірибеміз баспа материалының болуы және оның негізінде мұғалімнің жасаған жаттығулары сабақтың тиімділігін айтарлықтай арттыратынын көрсетті.

Бейнематериалды көрсету кезеңі

Бейнематериалды оқушылардың қабылдауы барысында анықталғандай, оқушы-көрермендер сабаққа белсене қатысады.

Бұл ретте оқушыларға келесі тапсырма ұсынылуы мүмкін, мысалы: бейнефильмде дыбысталатын тілдік және мәдени құрылымдарды және олардың шет тіліндегі сөйлеу үлгісін атап өту.

Қорытынды кезеңде оқушыларға фильмнің мазмұнын жақсы түсінуіне ықпал ететін мұғалім ұсынған тапсырмалардың қаншалықты тиімді екендігі тексеріліп, өз сөзінде шетелдік лексика және грамматикалық құрылымдардың лайықты қолданылуын бақылайды. Оқушылардың мәдени құзіреттілігін қалыптастыруды ескере отырып, мұғалім фильм мазмұнының таңдамалы түрлеріне ерекше назар аударуы керек.

Сабақта бейнематериалды қолданудың басты артықшылықтарының бірі - оқушылар шет тілін жай естіп қоймай, ондағы әрекеттерді бақылайды, бұл естігендерін түсіну процесін айтарлықтай жеңілдетеді.

Осылайша, оқушылар айтылған сөз тіркестерінің интонациясы сөйлеушілердің мимикасымен қалай сәйкес келетінін байқайды. Көрсетілген экстралингвистикалық факторлар мәлімдеменің мағынасын және сөйлеушілер репликасының мазмұнын жақсы түсінуге көмектеседі.

Сабақта қолданылатын бейнематериалдар кез келген сабақты эмоционалды түрде байытады және оқушыларға шет ел өмір салтының ерекшеліктерін білуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, шет тілі сабақтарында бейнематериалдарды жүйелі түрде пайдалану мәдениетаралық компонентті енгізуге қолайлы мүмкіндік болып табылады [3,1].

Оқушыларды шет тілін үйренуге тартудың бір жолы – субтитрлерімен берілген қысқа сюжеттік диалогтарды көру, өйткені диалогтардың мазмұны, мүмкіндігінше толығымен

субтитрде беріледі. Мұғалім диалог үшін субтитрлерді талқылаудан бастай алады, мысалы: субтитрлер қаншалықты дәл, олардың пікірінше, неге кейіпкерлер сөйлеген кезде диалогтың барлық бөліктері субтитрда берілмейді және т.б. сұрақтарға жауап беруін сұрауға болады.

Содан кейін сюжет қайтадан көрсетіледі, бірақ дыбыстық сүйемелдеусіз, ал оқушылардың міндеті – осы диалогта немесе микродиалогта айтылатын сөз тіркестерін шет тілінде жазып беру. Тапсырманы орындағаннан кейін оқушылар жазылған сөз тіркестерін бір-бірімен салыстыра алады. Нәтижесінде оқушылар кейіпкерлердің нақты айтқан сөз тіркестерін естігенде орындалған тапсырманы бағалайды. Оқушылар бейнематериалдарды пайдалана отырып сабаққа ерекше қызығушылық танытады, өйткені олар оқып жатқан шет тілін практикалық тұрғыда жүзеге асыруға болатындығын көре алады [4,1].

Қорыта айтқанда, ұсынылған мақалада біз шет тілін оқытудағы бейнематериалдарды пайдалану негізінде оқушылардың мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздерін анықтауға тырыстық. Түпнұсқалық бейнематериалдарды пайдалану әдістемесі оқушылардың мәдени құзыреттілігін қалыптастыру процесін тиімдірек етеді. Қойылған мақсатқа жету барысында келесі нәтиже алынды: «мәдени құзыреттілік» түсінігін зерттеу барысында, зерттелетін тілді пайдалана отырып, басқа мәдениет өкілдерімен жемісті қарым-қатынас жасау қабілеті ретінде түсіндіру мүмкіндігін берді.

Әдебиеттер

1. Shemmicca Moore “Cultural Competence in Education” professional- development/2021/06
2. Tatyana Kopaneva “The usage of authentic video materials for the formation of cross-cultural competence of students in foreign language classes” E3S Web of Conferences 273, 12154 (2021)
3. Rachel Tustin “Cultural Competence in Education” //study.com/academy/lesson 2021
4. Ярунина С.В. “Видеоматериалы в обучении иностранному языку” cyberleninka.ru/article 2018

МРНТИ: 16.31.51

А. В. Тагильцева

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

aleksandrtagilceva@mail.ru

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Важность английского языка в современном изменчивом мире настолько велика и неоспорима, что его знание не является привилегией или роскошью [1]. Несколько десятилетий назад только люди определенного социального слоя могли позволить себе компьютеры, а также мобильные телефоны. Сейчас такие вещи являются предметами первой необходимости практически для каждого. То же самое можно сказать и об английском языке. Этому учат везде: в школах, университетах, частных курсы. Предполагается, что любой образованный человек обязан владеть английским языком, поскольку это ключ к дальнейшему самообразованию, самосовершенствованию и карьерному росту [2].

В данной статье предлагается рассмотреть другой способ, получивший широкое распространение, - изучение английского языка через социальные сети.

Сегодня социальные сети стали неотъемлемой частью жизни учащихся и студентов. В настоящее время преподаватели английского языка также поощряют использование социальных сетей у своих учеников.

Текстовые сообщения, чаты, взаимодействие с мировым сообществом в таких приложениях как Instagram, TikTok, Twitter, Facebook облегчают и совершенствуют процесс обучения как для учителей, так и для учащихся по всему миру. В настоящее время они

являются популярными формами социальных сетей, которыми пользуется большая доля студентов, что говорит о том, что их можно использовать в качестве мобильных инструментов обучения, положительно влияющих на изучение языка.

Важным преимуществом для изучения иностранного языка является то, что социальные сети позволяют развивать все виды речевой деятельности.

Стоит также добавить, что эффективный способ изучения любого иностранного языка – это погружение в иноязычную среду. Однако не всегда есть возможность изучать язык в естественной языковой среде. Социальные сети в той или иной степени позволяют виртуально погрузиться в среду изучаемого языка. Там можно найти музыку, видео, новости, статьи на языке оригинала и даже человека, с которым можно заниматься английским вместе.

На сегодняшний день наиболее популярными в Казахстане среди социальных сетей являются Instagram и TikTok. Изучив эти социальные сети, мы пришли к выводу, что они могут использоваться для изучения английского языка.

Instagram был впервые создан в 2010 году как платформа для обмена фотографиями, но со временем появились другие возможности, такие как видео, текстовые сообщения и обмен историями, что значительно способствовало его росту. Для успешного обучения посредством Instagram, преподаватели и обучающиеся должны соблюдать свои роли. Преподаватели должны предоставлять соответствующие рекомендации и обратную связь, а учащиеся должны заниматься самостоятельным исследованием, как создавая свои материалы (истории, посты, подписи к фотографиям), так и изучая профили других людей, ведущих их на английском языке [3].

Согласно результатам исследования, проведенном в ВУЗе, возможности, созданные Instagram, позволяют эффективно работать над формированием продуктивных видов речевой деятельности, поскольку функционал приложения подразумевает создание постов в письменном виде или в видеоформате.

Большинство студентов (75% из 53 человек) продемонстрировали активное участие в ведении блогов, получая обратную связь от учителей и сверстников. Свежий формат и уникальность этого подхода позволяют раскрыть творческий потенциал и самовыражение.

Можно утверждать, что Instagram благоприятно влияет на языковые навыки студентов. Это эффективный образовательный инструмент, поскольку он позволяет студентам и преподавателям легко общаться в нерабочее время и в классе. Студенты и преподаватели могут сэкономить время, используя страницы обучения английскому языку в Instagram, которые предоставляют им варианты решения проблем в различных ситуациях. Однако учителя могут использовать Instagram для создания собственных увлекательных упражнений для преподавания английского языка, тем самым помогая не только учащимся, но и другим преподавателям английского языка по всему миру. Наконец, следует подчеркнуть, что использование Instagram при изучении иностранного языка может быть полезным и инновационным инструментом, когда учащиеся и преподаватели используют его ответственно и в учебных целях.

Платформы для создания коротких видеороликов, такие как TikTok, за несколько лет стали основными приложениями, которые студенты используют ежедневно. Его удобство нельзя игнорировать.

Создатели контента в TikTok, связанного с иностранными языками, фокусируются на различных аспектах изучения. Некоторые ведущие сосредотачивают внимание на различных английских акцентах, и их видеоролики могут помочь изучающим язык лучше дифференцировать английские акценты и выявить различия в английском произношении в разных регионах.

Другой тип видео может помочь изучающим язык улучшить свои повседневные навыки общения на английском языке, и для этого авторы видео обычно создают короткие комедийные ролики или диалоги в качестве вспомогательного средства, позволяющего учащимся лучше понять значение и сценарии применения этих слов и предложений. Есть

также некоторые создатели видео, которые передают разговорные навыки носителей английского языка, просматривая некоторые телесериалы и фильмы и обращая внимание зрителей на аспекты произношения актеров, показывая тем самым реальные примеры.

Использование TikTok помогает учащимся изучать медиа и совершенствовать свои навыки разговорной речи, произношения и письма на английском языке [4]. Поэтому, в этом отношении, TikTok стал полезным инструментом в обучении английскому языку лиц, изучающих второй язык. Кроме того, для взаимодействия с людьми со всего мира в TikTok есть несколько примечательных функций, таких как общий доступ к аудио, который позволяет пользователям использовать аудио для прослушивания и имитации голосов. Также в TikTok присутствует функция duet, с помощью которой пользователь может совместить свое видео с кем-то другим, чтобы создать новый контент, похожий на беседу двух людей. Таким образом, приложение TikTok может помочь учащимся улучшить свои навыки чтения и разговорной речи, если его правильно использовать в контексте занятий в школах или университетах.

Из-за своего развивающегося характера влияние TikTok как педагогического средства обучения для изучения языка не было полностью изучено из-за того, что это приложение все еще относительно новое в образовательных учреждениях. Результаты обзора показывают, что это приложение набирает популярность среди студентов по всему миру благодаря своей функциональности и возможностям. Эти функции позволяют пользователям получать удовольствие и приобретать языковые навыки, а также служат эффективным и полезным инструментом обучения для студентов. Согласно выводам ряда работ, отличительные характеристики TikTok не только успешно привлекают студентов всех возрастов, но и повышают вовлеченность и целеустремленность пользователей.

Подводя итог, можно сказать, что интеграция социальных сетей положительно влияет на усовершенствование коммуникативных навыков, а также на повышение качества обучения в целом, позволяя при этом оптимизировать используемое во время занятия время, направив, тем самым, большее количество времени на преследование конкретных целей. Все это приводит к развитию самостоятельности учащегося и позволяет устранить одну из основных проблем современной образовательной парадигмы, состоящую в необходимости преодоления пространственно-временных ограничений аналогового образовательного пространства. Оптимальное использование социальных сетей может привести и уже привело многих преподавателей иностранного языка к повышению качества обучения.

Литература

1. Accreditation of the university education as a guarantee of the competency's quality in the labor market / I. Bagdasarian, A. Stupina, Z. Vasileva [et al.] // 19th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM 2019. Albena: Общество с ограниченной ответственностью СТЕФ92 Технолоджи, 2019. – Р. 3-8.
2. Вахрушев, С. А. Самооценка сформированности проектной компетентности обучающимися бакалавриата КГПУ им. В.П. Астафьева / С. А. Вахрушев, О. П. Журавлева, С. В. Золотухин // Подготовка будущих педагогов к профессиональной деятельности в условиях цифровизации: отечественный и зарубежный опыт. Красноярск: Красноярский государственный педагогический университет им. В.П. Астафьева, 2021. – С. 17-20.
3. Kurniati, E. & Rusfandi, R. (2021). The Use of Slang on EFL Students' Instagram Statuses: Do They Perceive It Essential? In The 2nd Annual Conference on Social Science and Humanities (ANCOSH 2020), 2, 106-109
4. Anumanthan, S.; Hashim, H. Improving the Learning of Regular Verbs through TikTok among Primary School ESL Pupils. *Creat. Educ.* 2022, 13, 896–912.

А.Ф. Аккалиева, Д.Б. Ахмеджанова
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
dilyaraakhmedzhanova@gmail.com

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ СЛУШАНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА МАТЕРИАЛЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

*Честный слушатель слушает глазами, ушами,
разумом, всем своим телом.*

Аллан Пиз, Барбара Пиз

Иностранный язык на слух и восприятие – сложный процесс, требующий от обучаемых предельного внимания, а от преподавателя – профессиональной подготовки по развитию этого навыка. Однако, несмотря на важность этого вида языковой деятельности, в классе ему уделяется меньше времени по сравнению с другими видами языковой деятельности. Поэтому необходимо уделять приоритетное внимание обучению аудированию, уделять внимание организации и планированию процесса обучения аудированию и следить за тем, чтобы уровень аудирования соответствовал современным стандартам.

Аудирование – это мыслительно-мнемическая деятельность, основанная на анализе, синтезе, дедукции, умозаключении, сравнении, конкретизации и абстрагировании. Слушание – это деятельность, направленная на понимание услышанного и коммуникативное взаимодействие между собеседниками. Значимость а так же актуальность данного исследования обусловлена, прежде всего, требованиями ГОСО, а именно развитием и формированием коммуникативной иноязычной компетенции у обучающихся всех уровней, в том числе старшей ступени обучения, неотъемлемой частью которой является аудирование, которое, в на самом деле, невозможно без гибкого умения слушать. Выделим основные факторы, поддерживающие актуальность темы:

1. Недостаточная сформированность у студентов навыков аудирования, что препятствует развитию коммуникативной иноязычной компетенции.

2. Необходимость интеграции и совершенствования методических приемов в процессе обучения иностранным языкам.

Поэтому совершенствование методических приемов развития навыков аудирования необходимо в рамках современного образовательного процесса в школе. При этом важно иметь и эффективно использовать, интегрировать и разрабатывать разнообразные эффективные методические приемы, направленные на совершенствование слуховых навыков обучающихся.

Следует упомянуть основные характеристики такого вида речевой деятельности как слушание, И.А. Зимняя выделила следующие три характеристики слушания как вида речевой деятельности [1]:

–слушание реализует устное и непосредственное общение;

–слушание является реактивным и рецептивным видом речевой деятельности в процессе общения;

–основная форма протекания слушания – внутренняя, неравномерная.

Навык аудирования может быть сформирован только в том случае, если речь говорящего воспринимается на слух. Важно привить учащимся не только выделение основной информации, содержащейся в сообщении, но и восприятие речи разной по темпу, интонации и грамматической правильности. Существует ряд операций, которые должен осуществлять учащийся для успешного овладения даже на минимальном уровне слушанием на иностранном языке, а именно [2]:

- опознавание звукового потока,
- восприятие значения слушаемых единиц,
- выявление значимой информации в слушаемом тексте.

В традиционном обучении иностранным языкам обучение аудированию рассматривалось как вид речевой деятельности, который не требует специального дидактического обучения и ограничивается восприятием звуковых и интонационных элементов. На самом деле, из всех навыков, формируемых в процессе четырех видов речевой деятельности, навыки аудирования у учащихся обычно оказываются наименее развитыми. [3].

Основное содержание обучения в области аудирования предполагает:

- дальнейшее развитие и совершенствование восприятия и понимания на слух аутентичных аудио- и видеотекстов;
- жанры текстов: прагматический, публицистический;
- виды текстов: объявление, реклама, сообщение, рассказ, диалог-интервью;
- содержание текстов должно соответствовать возрастным особенностям и интересам учащихся и иметь воспитательную и познавательную ценность.

Решению проблемы обучению слушания будет способствовать также поэтапное применение в учебном процессе аутентичных материалов текстов, фильмов, радиопередач на английском языке, что даст возможность обучающимся не учить английский язык, а пользоваться им. Таким образом, работа с аутентичными материалами способна ликвидировать противоречие «учебный язык – живой язык» [4].

Интернет предоставляет доступ к видео- и аудиоматериалам на самые разные темы. Один из наиболее часто используемых сайтов – "BBC Learning English". Здесь вы найдете разнообразные материалы, некоторые из которых уже содержат вопросы для тренировки: True/ False/ Not stated; Fill in the gaps; Answer the questions. Эти материалы можно скачать и использовать в классе или для домашней работы. [5].

СМИ позволяет учителям увеличить количество заданий и практики по аудированию, как в классе, так и при выполнении домашних заданий и самостоятельной работы. Слушание дается учащимся нелегко. Они редко слышат английскую речь вне уроков или на занятиях [6].

Упражнения для развития способности обрабатывать и закреплять полученную информацию можно разделить на следующие подгруппы

1) Упражнения для тренировки аудирования с частично управляемые:

- Ознакомьтесь с картинкой и прослушайте предложения, описывающие конкретную ситуацию. Во время прослушивания выберите предложение, описывающее название картинки.

- Прослушайте предложения, содержащие ключевые слова/ключевые слова. Расположите ключевые слова в порядке, отражающем содержание текста.

- После прослушивания текста прочитайте 2-3 заголовка. Выберите наиболее подходящий, аннотируйте его и укажите подзаголовки.

- Прослушайте текст и заполните таблицу сходств и различий между культурами двух стран.

2) Упражнение управляемого обучения аудированию:

- Прослушайте записанный текст, разделите его на основные части и назовите их.

- Прослушайте отрывок из фильма или радио спектакля и перескажите сцену.

- Прослушайте часть разговора и перескажите его как монолог.

- Прослушать презентацию студента на заданную тему, комментируя сказанное и добавляя новую информацию.

3) Упражнение для развития способности обрабатывать и запоминать полученную информацию:

- Прослушайте текст и напишите его краткое изложение или аннотацию.

– Прослушайте текст и постарайтесь запомнить весь фактический и числовой материал. Сгруппируйте их в порядке важности и выскажите свое суждение.

– Сравните прослушанный аудиотекст с графическим текстом на ту же тему. Сравните сходства/различия и сделайте аргументированную оценку.

– Оцените текст с точки зрения интересный/не интересный и новый/не новый.

– Прослушайте текст и напишите его критику, используя следующую схему: тема, участники, резюме, основная идея, оценка [7].

Эффективность обучения аудированию, а точнее, совершенствование навыков аудирования, является одним из наиболее актуальных вопросов современной методики преподавания иностранных языков. Преподаватели должны искать или изобретать наиболее эффективные методы обучения для совершенствования навыков аудирования.

Исследуя различные позиции и подходы к этому вопросу, можно прийти к выводу, что совершенствование навыков аудирования возможно только при использовании творческих, нетрадиционных заданий на аудирование. Использование таких сложных заданий способствует созданию прочной мотивационной основы и делает процесс изучения иноязычного материала более живым, интересным, проблемным, убедительным и эмоциональным.

Материалы СМИ, безусловно, обладают огромным лингводидактическим потенциалом, который определяется их доступностью, многократным использованием в любое удобное время, разнообразием тем, вызывающих интерес у учащихся данного возраста, и т. д. Однако использование таких материалов требует от учителя тратить много времени на подготовку, а у студентов высокий уровень владения иностранным языком и мотивация. С их помощью возможно: повысить уровень мотивации учащихся.

Таким образом, применение учителем в повседневной деятельности на уроке отдельных способов, методов и приемов будет способствовать формированию у обучающихся навыков слушания.

Литература

1. Никитина Л.Л. Аудирование как средство развивающего обучения / Л.Л. Никитина; Иностранные языки в школе. – Москва : 2014. – С. 26-32.
2. Рогова Г.В. Методика обучения иностранным языкам в школе / Г.В. Рогова. – Москва : Просвещение, 1991. – С. 287.
3. Вайсбурд М.Л. Обучение пониманию иностранной речи на слух / М.Л. Вайсбурд. – Обнинск: Просвещение, 1965. – С. 155-158.
4. Азимов, Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. Москва: Издательство ИКАР. – 2009. – 448 с.
5. Кривошлыкова, Л.В. Основы современной методики обучения английскому языку/Вестник РУДН. Серия «Вопросы образования: языки и специальность». – 2011. – No 2. – С. 68 – 73.
6. Малыгина, Е. В. Комплекс упражнений для обучения аудированию [Электронный ресурс] / Е.В. Малыгина // Молодой ученый. –2010. –No7. – С. 283-287. – Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/18/1824/>.
7. Jegede, F. What I've learned from my autistic brothers [Электронный ресурс] // TED. –2012. – Режим доступа: https://www.ted.com/talks/faith_jegede_what_i_ve_learned_from_my_autistic_brothers

А.А. Нуртаева
НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»
aiymnurtaeva00@mail.ru

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК КОМПОНЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

В настоящее время одним из главных требований к общению на иностранном языке является владение социокультурной компетенцией. Сфера общения современного человека предоставляет широкие возможности для проведения переговоров, мастер-классов и вебинаров, посещения международных конференций, форумов, выставок, организации различных мероприятий и обучающих курсов как в онлайн, так и в оффлайн форматах. Так или иначе, знание иноязычной культуры и умение участвовать в общении на иностранном языке всегда приветствуются.

Сейчас проблема воспитания толерантности к чужим культурам, пробуждения интереса и уважения к ним, преодоления чувства раздражения от избыточности, недостаточности или просто непохожести других культур стала как никогда острой. В связи с продолжающимися процессами глобализации, противоречивыми политическими взглядами, формированием новых ценностей и необходимостью поиска решений возникших проблем формирование способности участвовать в межкультурной коммуникации должно занимать центральное место в педагогическом процессе. Таким образом, целью преподавания иностранных языков больше не может быть только передача лингвистических знаний, навыков или страноведческой информации. Именно поэтому вопросы межкультурной коммуникации сегодня приобретают большое значение. Социокультурная компетенция включает в себя страновую и лингвистическую информацию. На уроках иностранного языка учащимся предлагается ознакомиться со следующей информацией о стране изучаемого языка: географическое положение и природные условия; государственное устройство; культура страны и ее вклад в мировую культуру; организация повседневной жизни и досуга; информация об учебных заведениях; праздники и другие мероприятия. знаменательные даты; особенности речевого поведения и этикета. Лингвистические исследования включают информацию об эквивалентной и фоновой лексике и методах ее перевода на родной язык, культурной составляющей аутентичных текстов, речевом этикете носителей языка. Социокультурные знания и умения проверяются на материале текстов и в процессе общения со студентами с использованием тем устного, речевого и письменного общения. В содержательном плане общение включает в себя следующие темы: страна изучаемого языка, семья, учеба, досуг, спорт, город и его достопримечательности, путешествия, выбор профессии, природа и экология, безопасность жизнедеятельности, культурные достижения, известные люди, национальные праздники и традиции. Социокультурная компетенция дает возможность не только участвовать в межкультурном общении, но и использовать язык на уровне его носителя, т.е. стать языковой личностью, умеющей организовать свое речевое поведение в соответствии не только с нормами изучаемого языка, но и с окружающей средой, культурой ее носителей.

Говоря о важности и необходимости повышения социокультурной компетентности студентов, мы не принижаем потенциал и важность стратегической компетентности, когда информационные пробелы могут быть преодолены путем опроса, уточнений, пояснений и т.д. Однако, как показывает исследование, носители языка не всегда готовы учитывать лингвистические трудности, с которыми сталкиваются носители иностранного языка, что может стать решающим фактором при прохождении собеседования в процессе устройства на работу или получения образования в стране изучаемого языка. Кроме того, в некоторых случаях, не представляя себе, что значит изучать и общаться на иностранном языке,

носители языка просто не в состоянии ответить на вопросы "что" и "почему", которые так популярны среди иностранцев. Это происходит не потому, что они не хотят помогать, а потому, что, ознакомившись с родной культурой естественным, неявным образом, находясь в родной культурной среде, они приобретают знания-понятия и способны определять, что есть что, только интуитивно, и очень редко могут дать ожидаемое объяснение. Таким образом, очевидно, что знание культуры придает уверенности каждому, кто овладевает иностранным языком, позволяет студентам делать выбор в самом акте общения. В некоторых случаях, зная правильный ответ, просто необходимо спросить, что и почему, чтобы начать или продолжить разговор. Эти уловки относятся к категории многих стратегий, используемых в общении. Таким образом, социокультурная компетентность позволяет носителям иностранного языка чувствовать себя практически на равных с носителями языка (на культурном уровне), что является реальным шагом к адекватному овладению иностранным языком. Будет трудно и даже невозможно ограничить сферу использования культурологических знаний, поскольку различные ссылки на факты иноязычной культуры можно найти только в литературе, в средствах массовой информации, в Интернете и т.д. Завершающим этапом социокультурной компетентности станет умение обучать студентов оперировать необходимыми знаниями-концепциями и адаптировать (при необходимости) свое поведение к поведению, адекватному или близкому к поведению носителей языка. Следовательно, на современном этапе преподавания языков межнационального общения в Казахстане знания о культуре страны и народа изучаемого языка будут не только важны и значимы, они будут играть решающую роль в использовании языка и тем самым влиять на иноязычную коммуникативную компетенцию учащихся.

Овладение межкультурной коммуникацией на уроках иностранного языка предполагает учет национальных особенностей культуры носителей языка, к которым относятся следующие:

- а) фоновые знания, присущие носителям языка как отражение их культуры, которые отсутствуют в отечественной культуре;
- б) традиции и обычаи как устойчивые элементы культуры;
- в) нормы повседневного общения, включая этикет;
- г) повседневная и художественная культура как отражение культурных традиций и т.д.

Для овладения иностранным языком на социально-коммуникативном уровне учащиеся должны знать основную географическую информацию, основные события истории, структуру государственного управления, важные достижения в области культуры и искусства страны изучаемого языка, принятые нормы поведения в различных жизненных ситуациях, духовные ценности и культурные традиции, определяющие жизнь общества; особенности адекватного поведения в различных ситуациях в рамках культурной традиции. Учащиеся должны уметь давать объективную оценку различным высказываниям и существующим представлениям о национальной культуре, находить информацию об иноязычной культуре и уметь ее использовать. Кроме того, учащиеся должны уважать образ жизни и культурные традиции народов других стран, что является основой их ценностного воспитания.

Однако мы считаем, что формирование социокультурной компетенции может быть успешно реализовано путем овладения региональными знаниями, религиями родной страны и родным языком. Региональные знания могут быть предметом изучения, выступать в качестве механизма социального воздействия и способствовать формированию норм и моделей речевого поведения обществ. Практика показывает, что знания о родной стране или регионе проживания используются фрагментарно и несистематично при обучении иностранному языку, поэтому студенты часто имеют более широкие знания о стране изучаемого языка и не могут рассказать об особенностях и традициях города и региона, где они живут. Преподавание региональных знаний предоставляет большие возможности для исследования, сравнения, взаимодействия различных культур, близких учащимся.

Преподавание основ регионоведения в сочетании с преподаванием иностранного языка можно разделить на начальный (общий) и продвинутый (профессионально-ориентированный) этапы. На начальном этапе региональные знания должны служить средством повышения уровня образования и совершенствования владения иностранным языком. На продвинутом этапе они знакомят студентов с некоторыми концепциями регионоведения как науки, которая включает в себя изучение истории, этнографии, экономики, культуры, языка, традиций и ценностей конкретного региона. Преподавание региональных знаний и культурных коммуникаций должно основываться на ряде методологических принципов: минимизация, учет региональной специфики, отбор регионально значимых тем речи, последовательное изложение информации, коммуникативность.

В качестве регионально значимых аспектов для изучения выделяются следующие: история и культурная жизнь родного города, некоторые исторические факты, достопримечательности, известные люди города, традиции и обычаи региона.

Например, на начальном этапе урок по выбранной теме может начаться с обсуждения существующих стереотипов о родном городе (нравится/не нравится), обсуждения некоторых исторических фактов (знаете ли вы это). В процессе обсуждения полезно использовать метод сравнения двух культур, который позволяет высказать свое мнение, удивиться, возразить и так далее. Работа по региональному компоненту обучения предполагает различные виды самостоятельной, индивидуальной, парной, групповой деятельности учащихся, такие как:

- Подготовка практической презентации;
- Обучение на основе проектов;
- Обучение, основанное на решении проблем;
- Командное обучение;
- Ролевые игры и геймификация и т.д.

Ролевая организация учебного материала и учебного процесса позволяет моделировать социокультурную среду, дает большие возможности для развития мышления учащихся, творческих и коммуникативных навыков. Региональные знания могут быть интегрированы с другими изучаемыми темами. На занятиях могут быть использованы различные виды работ и мероприятий, подразумевающие практическую значимость результатов, а именно:

- 1) составление рекламных буклетов о достопримечательностях города, региона;
- 2) уроки презентаций на различные темы;
- 3) написать заметку о себе;
- 4) посетите художественный салон университета и расскажите о сувенирах, изготовленных местными мастерами;
- 5) ролевые игры;
- 6) занятия, проводимые в музеях города, где студенты выступают в качестве гидов, проводя экскурсии на иностранном языке;
- 7) творческие задания: сочинение стихотворений, кроссвордов, проектов.

Региональный компонент привносит воспитательный момент в процесс изучения иностранного языка, развивает чувство патриотизма, гордости за родную землю, город. Преподавание региональных знаний может быть адаптировано в соответствии с профилем любого учебного заведения. Главное, что любая модель помогает закрепить положительную мотивацию к обучению и улучшить знания иностранного языка.

Таким образом, формирование иноязычной социокультурной компетенции предполагает усвоение внеязыковой информации, необходимой для адекватного общения и взаимопонимания. Заметные различия в запасе основных сведений об окружающей действительности у носителей разных языков определяются различными материальными и духовными условиями существования соответствующих народов и стран, особенностями их истории, культуры, общественно-экономического строя, политической системы и т.п. Отсюда следует вывод о необходимости социокультурного подхода как одного из главных принципов обучения иностранным языкам.

Литература

1. Ощепкова В.В. Язык и культура. – Москва. Глосса пресс, 2004. – 87 с.
2. Сысоев П.В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 5.
3. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога между культурами и цивилизациями. – Воронеж. Истоки, 1996. – 238 с.
4. Рената Панкова. Теории межкультурной коммуникации, 2020. – 146 с.
5. Milton Boston. Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, & Practices. Bennett: Intercultural Press, 2013.
6. Tayo Rockson. Use Your Difference to Make a Difference: How to Connect and Communicate in a CrossCultural World, 2019.

МРНТИ: 16.31.51.

А.Ф. Аккалиева, Б.О. Туребаев
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

СОВРЕМЕННОЕ НАПРАВЛЕНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Поскольку нет убедительных доказательств связи между знаниями о предмете и способностью использовать эту информацию в контексте, компетентностный подход фокусируется на том, что учащиеся могут делать, а не на том, что они знают [1]. Основная идея заключается в том, чтобы сосредоточиться на объективных и наблюдаемых результатах, которые можно легко измерить.

Компетентностно-ориентированное обучение иностранному языку (СВЛТ) – это применение принципов компетентностного подхода в языковой среде [2]. Наиболее раннее его применение, вероятно, было связано с программами обучения языку выживания для взрослых иммигрантов. К 1990-м годам этот подход получил такое широкое распространение в США, что беженцы, желающие получить федеральную помощь, были обязаны пройти определенную программу английского языка, основанную на компетенциях, чтобы получить навыки, необходимые для функционирования в обществе [3].

Инновационный потенциал применения компетентностного подхода в системе высшего образования позволяет более точно ориентировать процесс обучения на его конечные результаты, другими словами, результаты обучения должны быть описаны на языке компетенций, представляющих собой совокупность знаний способностей и личностных диспозиций субъекта образовательного процесса.

Компетентностный подход требует, чтобы язык был связан с социальным контекстом, а не преподавался изолированно. Он требует, чтобы учащиеся продемонстрировали, что они могут использовать язык для эффективного общения [4].

В рамках СВЛТ студенты учатся использовать язык в аутентичных ситуациях, с которыми они могут столкнуться за пределами класса. Например, студенту может потребоваться заполнить анкету, предоставить личную историю болезни или дать указания по выполнению конкретного задания. Хотя студенты должны практиковаться, чтобы стать компетентными, компетенции не являются практической деятельностью. Компетенции - это не та деятельность, которая проводится ради того, чтобы поставить студенту оценку, и не та, которая проводится только для того, чтобы студент мог лучше справиться с заданием. Компетенции - это практическое применение языка в контексте.

Согласно отечественным ученым, хорошо разработанные компетенции включают в себя несколько компонентов [5]. Во-первых, они описывают конкретные знания и навыки, которые могут быть применены в новых и сложных ситуациях. Эти знания и навыки должны

иметь ценность за пределами университета, потому что, если вы научите принципам и способам обучения, эти знания будут полезны студенту на протяжении всей жизни. Например, умение понимать инструкции по действиям в чрезвычайных ситуациях важно за пределами класса, и эти знания будут полезны в течение многих лет в будущем. Далее, каждая компетенция должна иметь четкие критерии выполнения, которые позволят учащимся понять, на каком этапе они находятся и над чем им нужно работать, чтобы совершенствоваться. Для каждого задания необходима своя рубрика, определяющая конкретные слабые и сильные стороны. Наконец, компетенция должна быть персонализирована. Плохо разработанные, неявные критерии и задания, скорее всего, приведут к вероятной неудаче, поскольку будет трудно или даже невозможно указать, что нужно сделать, и определить, достигнута ли такая компетенция или нет.

Роль преподавателя меняется на роль фасилитатора [6]. Это не означает, что учителя больше не дают информацию, но они дают разные виды информации и предоставляют ее разными способами. Преподаватели предоставляют студентам материалы, мероприятия и возможности для практики. Качество и аутентичность этих материалов играют ключевую роль в успехе занятия.

Планирование становится центральной частью процесса преподавания. Во-первых, необходимо определить каждую компетенцию. Каждая компетенция должна быть разделена на соответствующие навыки. Затем необходимо разработать модули, которые позволят учащимся изучить и отработать эти навыки. Преподаватели должны точно определить, что и насколько хорошо должны выполнить учащиеся, чтобы овладеть компетенцией. Необходимо разработать специальные рубрики для оценки каждой компетенции и ознакомить с ними учащихся с самого начала занятия [7].

По мнению автора данной статьи, роль студента также должна измениться. Студенты больше не смогут полагаться только на педагога и аудиторию как на основные источники информации. Их роль будет заключаться в интеграции, производстве и расширении знаний. Студенты принимают активное участие в собственном обучении и работают над тем, чтобы стать самостоятельными. Они учатся критически мыслить, адаптировать и передавать знания в различных условиях. Поскольку ожидания и стандарты ясны и четки, учащиеся должны быть готовы продолжать работать над каждой компетенцией, овладевать ею, а затем переходить к другой.

С точки зрения зарубежных ученых, оценивание в компетентностном подходе – это процесс сбора доказательств и формирования выводов о характере и масштабах продвижения обучающегося к профессиональным стандартам. Компетентность выходит за рамки простого владения информацией, а предполагает умелую организацию фактических знаний в рамках, включающих коммуникативные навыки, профессиональную этику, социальную активность, межличностное поведение и межкультурную осведомленность.

Оценивание проводится по фактическим навыкам и знаниям, которые обучающийся может продемонстрировать в клинических условиях, и включает следующие общие характеристики: основанная на критериях – на стандартах практики; основанная на доказательствах – накопление неформальной устной/письменной оценки/обратной связи, заданий, журнала, критики и самооценки; основанные на участии – учащийся вовлечен в процесс и консультируется с оценщиком.

Оценки могут принимать одну из двух форм: формативную или итоговую. Формирующие оценки используются для определения того, насколько хорошо студент продвигается по пути к компетентности. Формирующие оценки должны быть частыми и конкретными. Поскольку их цель - оценить прогресс и предоставить информацию о сильных и слабых сторонах, они редко оцениваются. В компетентностно-ориентированном обучении большинство оценок будут формативными. Суммативные оценки, с другой стороны, предназначены для определения того, освоил ли студент компетенцию. Поэтому суммирующие оценки обычно проводятся в конце каждого модуля в качестве итогового теста. Студент, не прошедший итоговую оценку, не может перейти к следующей

компетенции. Вместо этого студент должен повторять модуль до тех пор, пока не достигнет мастерства. Суммативные оценки основаны на результатах и могут включать в себя различные инструменты измерения. Для оценки компетенции нельзя использовать бумажные тесты с карандашом, за исключением, пожалуй, случаев, когда оценивается компетенция письма. В учебной программе вуза при реализации компетентностно-ориентированного обучения студенты получают вознаграждение только за успешное выполнение аутентичных заданий. В идеале, в начале курса базового английского языка каждый студент проходит первичную оценку, определяющую уровень его знаний. Затем студенты продолжают изучать материал в своем собственном темпе, получая много информационной обратной связи от преподавателей. На каждом уровне своей работы студенты знают, где они находятся и что им нужно сделать, чтобы соответствовать стандартам компетентности.

Некоторые критикуют этот подход, утверждая, что определить все необходимые компетенции для конкретных ситуаций невозможно или непрактично [8]. Сторонники, однако, утверждают, что если у студентов есть четко сформулированные задачи и полезная обратная связь, они с большей вероятностью смогут научиться использовать язык в практических условиях.

Литература

1. Rychen D.S., Salganik L.H (Eds.). (2001). *Defining and Selecting Key Competencies* Göttingen Germany: Hogrefe & Huber.
2. Смит, Дж., и Паттерсон, Ф. (1998). *PositivelyBilingual: Классные стратегии для продвижения достижений двуязычных учащихся*. Ноттингем: Управление образования Ноттингема.
3. Ауэрбах, Э. Р. (1986). ESL на основе компетенций: шаг вперед или два шага назад? *TESOL Quarterly*, 20 (3), 411–415.
4. Wong, R. M. H. (2008). Competency-based English teaching and learning: Investigating pre-service teachers of Chinese's learning experience. *Porta Linguarum* 9, 179-198. Retrieved 19 August 2014, from: http://www.ugr.es/~portalin/articulos/PL_numero9/13%20Ruth%20Ming.pdf.
5. Кулибаева, Д.Н. (2006). *Методологические основы управления образовательной системой школы международного типа*. Алматы: КазУМОиМЯ.
6. Sturgis, C., & Patrick, S. (2010). When Success is the only Option: Designing Competency-Based Pathways for Next Generation Learning. International Association for K-12 Online Learning. Retrieved 19 August 2014, from: http://www.inacol.org/cms/wp-content/uploads/2012/09/iNACOL_SuccessOnlyOptn.pdf.
7. Ричардс, Дж., и Роджерс, Т. (2001). *Подходы и методы в обучении языкам*. Нью-Йорк, штат Нью-Йорк: Издательство Кембриджского университета.
8. Толлефсон, Дж. (1986). Функциональные компетенции в программе США для беженцев: теоретические и практические проблемы. *TESOL Quarterly*, 20 (4), 649-664.

МРНТИ: 14.01.11

А.Е. Амангелдиева

НАО «университет имени Шакарима города Семей»
@aidaamangeldieva7101@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ НОВОСТНЫХ ТЕКСТОВ В ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ ГОВОРЕНИЮ

Говорения является одной из фенотипических форм языковой деятельности и в современной методике обучения рассматривается как средство общения, позволяющее установить контакт, передать информацию и способствовать взаимопониманию.

Педагогическая проблема говорения была предметом исследования российских ученых А.А. Алхазисвили, И.Л. Бим, Л.С. Воронковой, Н.Д. Гальсковой, Н.И. Гез, И.А. Зимней, А.А. Леонтьева, В.Р. Мальцевой, Е.И. Пассова, В.В. Рогова и др.

Исторически сложилось так, что большая часть информации в Интернете была на английском языке. Некоторые люди изучают английский язык, чтобы путешествовать за границей, другие пытаются выучить основные фразы для общения с людьми из разных стран, третьи изучают английский язык, чтобы быть конкурентоспособными на рынке труда. Если вы устраиваетесь на работу с достаточным знанием языка, у вас больше шансов получить должность своей мечты. Изучение английского языка в нашей стране не представляет сложности. Его преподают в средних школах, университетах и профессиональных училищах.

Эти знания можно приобрести, читая новостные тексты на английском языке, читая печатные материалы и слушая видео и аудио материалы на английском языке, не только для изучения новой лексики и улучшения фонетического аспекта, но и для ознакомления с особенностями "живого" языка и понимания сложности контекста, лексических особенностей и специфики речевых конструкций. Это отличный способ научиться понимать язык.

Под английскими новостными текстами понимаются организационно-технологические комплексы, гарантирующие быструю передачу и массовое воспроизведение любой информации. К их характеристикам относятся массовость, периодичность и наличие большого количества получателей. Традиционно английские новостные тексты делятся на печатные (газеты, журналы, ежегодники и т.д.), электронные СМИ (радио, телевидение, интернет и т.д.) и информационные агентства [4].

Включение новостных текстов на английском языке в процесс обучения иностранному языку, особенно в старших классах, безусловно, имеет положительный эффект. В современном образовательном пространстве СМИ позволяют учащимся получать информацию без посредников и в самостоятельном сотрудничестве с источниками, что, в свою очередь, дает прекрасную возможность повысить их интерес к изучению языка. С помощью интернета студенты могут слушать английские песни и смотреть фильмы с участием носителей языка; А.Г. Мажарова и Т.А. Гольцова в журнале "Отечественная и зарубежная педагогика" английские новостные тексты, отмечают, что это аутентичные материалы, которые не только представляют материал, но и моделируют аутентичную языковую среду на практике, поскольку визуализируют ситуации, в которых материал реальной спользуется [3].

Задача учителя на уроках английского языка – мотивировать учеников к совершенствованию навыков говорения, направлять их так, чтобы они не чувствовали себя запуганными, и давать им возможность самостоятельно выбирать темы для дальнейшего изучения. Речь так же идет о публикации в газетах текстов на английском языке, содержащих разнообразную информацию. В практическом разделе стоит отметить, что при работе с такими текстами используются следующие форматы.

Устный: заголовок или новостной материал читается дважды, и студент переводит предложение. Это развивает навыки аудирования и говорения и пополняет словарный запас учащихся. Подбор предложений так же может осуществляться в интерактивной форме. Они могут свободно выбирать цифры на доске, прокручивать слайды презентации с заранее разработанными элементами текста на компьютере или выбирать сайты и их разделы в Интернете;

Используя другое устройство с доступом в Интернет (гаджет или компьютерный класс), учащиеся ищут новости из заданного материала и переводят их в своих заметках (при необходимости они так же могут изменить задание и написать глоссарий или резюме на английском языке). Позже они могут сверить перевод и оригинальный текст, задать вопросы по тексту и высказать собственное мнение по затронутым в тексте вопросам.

Так, например, при работе с текстом *Giant sloth versus ancient man: fossil footprints track prehistoric hunt* [10] учащемуся задавались вопросы о месте, где произошло событие, обстоятельствах находки, а также его собственному мнению относительно перспектив исследования. На практике подобная работа показала, что студенты с трудом замечают такое явление, как правило ряда – и либо не дочитывают всю цепочку существительных до конца (*Julian Assange's Internet Access* [9] приобрел форму «Интернет Джулиана Ассанжа»), либо переводят существительные другими частями речи там, где этого не требуется (*ancient finger bone* [7] переводят как «древний окостенелый палец» вместо «древняя пальцевая кость») или используют словосочетание с предлогом *of* при переводе с русского языка («потребительская электроника» [6] приобретает вид *electronics of consumer*, что означает принадлежность одному из потребителей, а не целую категорию потребительской электроники в целом).

Тем не менее, заметен прогресс в употреблении и распознавания такой специфичной для английского языка и отсутствующей в русском части речи, как герундий: студенты уже достаточно усвоили алгоритм перевода его либо в форме существительного с окончанием – ние, либо формой деепричастия и могут грамотно оперировать этим знанием не только при переводе с английского языка (в предложении *Administration ex-head says he threw away box without opening it* [11] структура *without opening it* принимала именно формы «не открывая» либо «не открыв ее»), но и при трансформации русского предложения в элемент иноязычного текста («Он сделал это, не отрываясь от основной работы» [1] выглядело именно как *He did it without discontinuing/stopping the main work*).

Также данное упражнение позволило студентам продемонстрировать свои знания в плане общепринятых фраз английского языка, которые переводятся только в форме устойчивых выражений (однако с несколькими вариациями) и при переводе не раскладываются на отдельные компоненты: *use as directed* переводится однозначно как «использовать по назначению»; *adding fuel to an argument* при переводе на РЯ требует дополнительной лексемы «огонь», с чем справилось большинство обучающихся – при этом возникали такие варианты перевода, как «распалить огонь споров» или «рассорить», которые стилистически признавались бы правильными, однако лексемы АЯ и РЯ требовали строгой корреляции.

Также было замечено такое явление как лингвистическая интерференция – например, использование личных местоимений 3-го лица единственного числа по отношению к неодушевленным предметам; в предложении «это волонтер Сергей с отчетом и борода, которая выросла, пока он его писал» [1] оба местоимения – «он» и «его» – студенты переводили формами *he* и *him*, хотя в последнем случае верным переводческим (и грамматическим) соответствием будет *it*. Еще одним маркером данного явления представляется перевод иноязычного слова похожим в графическом аспекте словом из АЯ в предложении *April's Fools Day: 10 stories that look like pranks but aren't* [8], где вторая часть предложения переводилась как «но нет», что, безусловно было проще и больше напоминало лексему из АЯ, хотя верным переводческим решением здесь будет «но таковыми не являются».

Отдельно стоит выделить развитие умения обучающихся подбирать значение слова, исходя из контекста и тематики новостной статьи. Так, например, в предложении *The Internet is an association of computer networks with common standards* невозможно перевести слово *association* русским словом «ассоциация», т.к. оно в первую очередь имеет значение «объединение лиц или учреждений одного рода деятельности», или же «связь между отдельными представлениями, при которой одно из них вызывает другое» [3]. Ни одно из этих двух определений не сочетается со словом *networks*. В таком случае, стоит подобрать близкое по значению слово, возможно, более универсальное – вариантами были слова «объединение» и «собрание», среди которых первый вариант был признан наиболее подходящим. Подобные метод использовался и при переводе слова *employ* в тексте, посвященном новой заводской технике – учащиеся смогли оттолкнуться от исходного

значения «нанимать» и связи с трудовыми человеческими ресурсами, и смогли грамотно сообщить о том, что «система начала использовать технику».

В заключение можно сказать, что данный методический прием при обучении студентов технических специальностей иностранному языку довольно успешен, хоть и не лишен некоторых недостатков. Перспективу использования данного опыта вижу на парах при обучении не только студентов технических специальностей, но и в качестве вступительного упражнения на занятиях по переводоведению; также данный метод может использоваться и в экстенсивной форме, в качестве инструмента накопления банка переводческих решений и примеров для иллюстрирования грамматического и лексического материала на занятиях по иностранному языку. Преподавание с помощью англоязычных новостных текстов с использованием сети Интернет даёт дополнительные возможности в обучении иностранным языкам. Используя материалы, представленные в практической части, могут помочь обучающимся в создании собственных высказываний на английском языке.

Предтекстовый этап предполагает развитие монологической речи, побуждение к работе с данным материалом. Задания, предложенные на текстовом этапе, содержат дефиниции. Приведенные примеры можно выучить наизусть и в дальнейшем использовать в разговорной речи. Задания послетекстового этапа направлены на развитие умений репродуктивного плана. Поняв принцип построения предложений с использованием «базового скелета», можно говорить о разных вещах. Так, к примеру, предложение *What do you know about ceps?* можно заменить на *What do you know about British newspaper?* Обращаясь к иностранным средствам массовой информации, человек сталкивается с неизвестной ему лексикой – выражениями, оборотами, для перевода которых нужно учить новые слова, понимать их смысл в данном контексте, что, вне всяких сомнений, повысит уровень владения языком.

Литература

1. Русский Репортер: Первое общественно-политическое издание для активного среднего класса России. [электронный ресурс]. [2018] URL: http://expert.ru/russian_reporter/2018/05/kontroliruj-eto/ (дата обращения – 29.04.2018).
2. Матвеева, Т.В. Полный словарь лингвистических терминов / Т.В. Матвеева. – Ростов н/Д : Феникс, 2010. – 562, [1] с. – (Словари).
3. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка. Ок. 100 000 слов, терминов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов; Под ред. Проф. Л.И, Скворцова – 28-ое изд., перераб. – Москва: Мир и Образование, 2018. –1376. – (Новые словари).
4. Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта высшего образования по направлению подготовки 04.03.02 Химия, физика и механика материалов (уровень бакалавриата) // Приказ Минобрнауки РФ от 12.03.2015 №221. – МЮ РФ [электронный ресурс]. [2015] URL: <https://minjust.consultant.ru/documents/14330> (дата обращения – 29.04.2018).
5. Суменкова Е.М., Петрова Н. Е. Синтаксис англоязычной прессы на уровне сложного предложения (по материалам веб-версий газет бывших английских колоний) / Сборник семнадцатой региональной студенческой научной конференции Нижневартковского государственного университета: статьи докладов. – Нижневартовск, 2015. – с.274-277.

Ж.К. Жуkenова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей», zhannur.zhukenova@mail.ru

EFFECTIVE METHODS OF USING SPEECH MODELS AT THE INITIAL STAGE

The main challenging aspect to teach English language is not pay attention to communication process. As a result many school children were not able to communicate to basic themes. Nowadays the teaching communication skills gradually have changed and speaking as a mode of communication is coming to the forefront. Most methods used in the modern stage of teaching emphasize the communicative orientation of learning that is; first and foremost, try to teach the ability to express oneself orally. The teaching methods currently in use are based on the types of oral language communication, such as situation, role, position, community, type, and sphere of communication, which modern science considers as models of speech communication. According to Shukin A.N in the modern life new system of teaching foreign language based on real speaking practice. For instance communication between customer and shop assistant, dialogue between friends and so on [1]. A great role in teaching speaking skills plays special and workable method. Hence, using speech samples in teaching communication skills is effective and modern. Many students knew grammar structures but several mistakes while speaking are made. As a result knowing grammar rules or learn words is not enough to develop speaking ability. Therefore, knowing speech samples allows building certain speech process. Method of using speech samples promote effective communication skills and by grammar expressions learners will be able to build phrases correctly without translating into mother tongue.

There are several studies dedicated to the development of communication skills such as: Pokalova T, Gimranova G, Rabina E, Gaidukova O. Especially research work by Gaidukova is clearly and Gaidukova demonstrates some methods of using speech samples [2].

Most scientists admitted that all of the communication approaches still influence to the grammar-translation method and it's a mechanical rote memorization of forms without any access to independent speech. So to overcome this influence the teachers should create real-life situations in English classes. Therefore, it should be pointed out that in real life communication we don't talk by literature norms or by ready texts. Our speech consists of compressed contractions and in any language we try to convey maximum information by minimum set of words. Let's imagine if learners came to the shop and they would start to talk with textbook patterns how it looks like? But in real life conversation English speaking is much easier and extremely brief.

Basically I would like to show several approaches and ready-made speech samples in this article. The main idea of this research is illustrate effectiveness of speech samples and how to apply in learning process. E.Y Sossenکو characterized a speech model "teaching unit must implement grammatical, phonetic, and lexical aspects of speech and fulfill particular communicative tasks. [3] Consequently, teaching unit is a model which presents like a speech samples. Only speech samples embody unity of grammatical, lexical even phonetic sides of speech.

This part of research shows speech samples and methods of using them. I choose three speech situations: at the shop, at the restaurant, my home. The first sample includes topic market, clothes or other items related to shopping. In this section first learners practice vocabulary and by samples they practice some grammatical structures. For example: – Can you help me? I am looking for..... (they put new vocabulary). How much is this? Do you sell.....? My I have aplease? so on. This communication involves dialogue speech and the important thing in this case is to pay attention genres of dialogue. However if the teacher used only this method it might be the children are bored. Here some methods of teaching can help to avoid boringness. Every school or education buildings have a canteen and various machines with coke, coffee, chips etc. These things can be used in the learning process to visualize and memorize clearly. For example: write out names of a

product and their prices and then tell those costs, learners simultaneously memorize first new vocabulary, second numbers and necessary grammatical structures. Thus learners would be interested of speaking and motivate them to demonstrate their ability. Collaborative work with teacher would be perfect conclusion to this theme. The next speech sample is at the restaurant. This topic suitable to learn lexico-grammatical part in 5-7 grades schoolchildren. It is the same to model “shopping” but it would be more difficult than other because of grammar constructions. For example: I would like to order....(names of food) and it would be better if the speech samples starts with constructions like that: can of coke, diary product, bowl of cereal etc. It will perfectly to create a menu in this case because teach lexical-grammatical construction in that way is productive. Situations will be various the main things are to activate and motivate learners to speak by samples. Finally to consolidate the topic learners can act out scene “in a cafe” which all speech models must be used. Last example of speech models is topic my home. The most exciting topic for schoolchildren and have range of vocabulary, grammatical structures. Before I demonstrate only traditional methods of using speech samples and in this situation teacher can connect all analyzers: visual, auditory, verbal. By Hegbolt teachers shouldn't forget to combine all types of memory when using speech models “success can be achieved when auditory, visual, motor imagines by influenced”. [4] The most effective way is film or cartoon episodes, it helps to create life condition of communication with illusion. The situation which gives must contain all lexical-grammatical elements and samples of speaking to show learners vividly. By modeling teacher must demonstrate only topical speech patterns. For instance; showing cartoon “Cinderella” and before prepared some samples and phrases related to topic home then give them. Cinderella lives.....(dining room, living room, hall etc.). There are 5 rooms in Cinderella's home. There are sofa, mirror, table... There aren't windows. Thus we can create good atmosphere and mutual activity of the speaker and respondent in speaking process.

To sum up, communication is an essential part of teaching foreign language. We can say that topical and situational samples of speaking focused mostly dialogue speech and aimed at solving problems. It is necessary to note the advantages of speech samples. These include: immersion into the language process, which allows expanding and enhancing vocabulary range not separate words (like a traditional method) and immediately remember set of phrases. Additionally speech samples decide many problems in learning language such as; using grammatical elements and memorizing them for a long time. A properly constructed speech sample becomes a key to active and competently applying learners in real life speech.

Literature

1. Shukin A. (2010). Teaching foreign languages: Theory and practice: manual for teachers and students(4rd ed.). Philomatis. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов. 4-е изд. М.: Филоматис; 2010. 480 с.
2. Gaydukova O. (2016) Speech pattern as the base for developing Russian communication skills amongst foreign students // Bulletin of Moscow State Regional University. Series: Pedagogics. Journal 4,82–88. Гайдукова О.В. Речевая модель как основа формирования коммуникативного навыка у иностранных учащихся // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. 2016. № 4. С. 82–88.
3. Sosenko E.YU. (1979) Communicative Preparatory Exercises (When Teaching Speaking at the Initial Stage). 138 p. Сосенко, Э. Ю. Коммуникативные подготовительные упражнения (при обучении говорению на начальном этапе) / Э. Ю. Сосенко. – М. : Русский язык, 1979 – 140 с.
4. Hegbolt P.(1963) Learning foreign languages157p. Хегболт, П. Изучение иностранных языков / П. Хегболт. — М. : Учпедгиз, 1963. — 157с

A.O. Oralgazina

Non-profit joint-stock company «Shakarim University»

aoralgazina2@gmail.com

THE USE OF FEATURE FILMS IN ENGLISH CLASSES FOR IMPROVING LEXICAL SKILLS

Using feature films in English language is one of the ways to variegate educational materials, develop students' skill of listening to spoken English, enrich their vocabulary with new words and expressions of spoken English.

Studying English on their own or attending English language courses, students try to achieve one goal – to learn to understand by ear and speak. Moreover, understanding English by ear sometimes turns out to be not such an easy task not only for beginners to learn the language, but also for higher-level listeners. Listening to a Russian-speaking teacher, it seems that everything is already clear. But as soon as a native English speaker or an English-speaking representative of another nationality begins to speak, problems arise with the perception of English speech. To solve this problem, films in English can be used as an auxiliary tool.

As E. N. Solovova rightly notes, "the video contains visual information, [which] allows you to better understand and consolidate... language features of speech in a specific context" [1].

Today, the English language teacher has a variety of video materials at his disposal: educational videos, video clips, documentaries and feature films, cartoons, advertising, etc. The absolute advantage of using feature films as video materials in English classes is that they contain: a) lexical material in context, not in isolation; b) a variety of situations (real and unreal), which also ensures the situativeness and contextuality of the vocabulary offered for introduction and memorization to students; c) lexical material containing linguistic and socio-cultural information, which contributes to the removal of cultural stereotypes and the creation of an adequate representation of English-speaking culture (British, American, etc.); d) contextual sound series (traffic noise, phone calls, conversations of passers-by, etc.), which "helps to better understand the nature of the proposed circumstances, forms the skill of perception of foreign language life" [2].

Important points in this case should be the synchronicity of the subtitle track with the audio track and the full lexical correspondence of English speech in audio and written versions. Simultaneous inclusion of two sensory systems in the process of information perception creates additional associations when memorizing new words or whole language constructions of the English language.

The formation and improvement of students' lexical skills using feature films includes three stages:

- 1) the pre-text stage (i.e. the stage before the perception of the video text);
- 2) text stage (i.e. while watching a feature film);
- 3) the post-text stage (i.e. after watching a feature film).

The goals of the pre-text stage are to remove potential difficulties in perceiving the video text and motivate students to perform exercises on the vocabulary. Exercises at the pre-text stage may include tasks such as translate and explain words in English, match words and phrases with the proposed explanations, explain or paraphrase words highlighted in sentences, insert words from the vocabulary into sentences, perform a multiple choice test task, etc.

It should be emphasized that the vocabulary (or glossary) for the video text should include lexical units selected on the basis of their use and, as B.A. Lapidus writes, "semantic value" [3]. This should be the vocabulary necessary and sufficient for the perception of the video text. At the same time, the selected lexical material should be the basis of a potential vocabulary of students, and the glossary should not include detailed, limited or archaic meanings of lexemes.

The purpose of the second (text) stage is the formation and improvement of lexical skills. Exercises at this stage may include tasks to watch a clip from the feature film and complete certain sentences and expressions in accordance with the film, fill in the gaps in given characters' incomplete expressions, choose English equivalents to characters' expressions in Russian language and vice versa, connect pairs of characters with the status of their relationship.

At the text stage, the exercises may revolve around such questions as «To whom did the characters say these phrases?» or «What or who do these adjectives describe?» They contribute, first of all, to the understading of lexical material in the context.

It is important to note that when forming lexical skills, the exercises presented can be performed by students twice. First, students perform these exercises before perceiving the video text, when the teacher activates the necessary lexical material and helps students develop the ability of language guesswork. Performing the same exercises after perceiving the video text (the same feature film), students test their assumptions regarding the use of lexical units in a specific communicative situation, for example, an exercise that requires students to give English equivalents for the characters' expressions in Russian language (or vice versa) can be used at the pre-text stage and then it can be given to students to perform this exercise a second time, at the text stage. In this case, students get acquainted with other possible English equivalents to Russian lexical units during watching a feature film, they find confirmation or refutation of their assumptions and find out how these equivalents are used in specific communicative situations.

The post-text stage aims to encourage students to use the formed lexical skills to develop productive skills in oral and written speech. Exercises of this stage may include tasks such as make up situations using a glossary. Situations can be imaginary or problematic; students may compose a dialogue or act out a scene using reference words. These can be both scenes from a feature film, and hypothetical situations that go beyond it. Other examples of the exercises are tasks to write a review of a feature film, write a letter to a friend with your impressions of the film, etc.

Thus, the formation and improvement of lexical skills of students of the language faculty using feature films includes three stages: pre-text, text and post-text. Specific exercises can be suitable for use at each of these stages, as P. B. Gurvich rightly writes, if they contribute to the desire of students to maximally "enrich their speech with language material", "use a foreign language as a means of communication as much as possible", "expand and deepen the ideological and subject content of students' speech" [4].

Overall, feature films provide the use of the following non-translational methods of semantics: demonstration of objects, gestures, actions, paintings, etc. and disclosure of the meanings of words using the definition of a word based on contextual guesswork, in some cases: descriptions of the meaning of the word (definitions) and semantics using synonyms and antonyms.

Films take a considerable amount of time, but English linguist Margaret Allan notes that it is always possible to divide a film into the right number of parts depending on the goals, individual needs and characteristics of students and then work with each fragment separately. [5]

During such lessons, vocabulary can be studied both for active use (for example, for memorization and reproduction) and for passive use (for example, recognition and comprehension), since, as a rule, the rich language used in films contains examples of both of these types. In addition, using feature films in English classes can be a good way to teach students vocabulary related to a particular topic.

Conclusion. Feature films have certain advantages when improving lexical skills of students: they provide lexical material in context, through feature films students can watch a variety of situations, which presents the situativeness and contextuality of the vocabulary offered, and visibility, gestures and facial expressions in feature films help to reveal the meaning of new words, which in turn help learners study them. The development of students' lexical skills using feature films includes three stages: the pre-text stage, text stage (i.e. while watching a feature film), the post-text stage (i.e. after watching a feature film). Exercises for working on films' materials can include tasks on determining English-language equivalents to characters' expressions given in Russian language and vice versa, connecting pairs of characters with the status of their relationship,

completing a phrase, inserting missing words in sentences, determining which character a certain phrase was addressed to, as well as providing adjectives, describing a certain character from the film, and asking students to guess which character's description was given.

Literature

1. Solovova, E. N. (2008). Methods of teaching foreign languages: advanced course. Moscow, Russia: AST, 272 p.
2. Gorenintseva, V. N. (2006). Listening and reading authentic texts in English. Tomsk, Russia: TSU, 64 p.
3. Lapidus, B. A. (1986). Problems of the content of language teaching in a language university. Moscow, Russia: Higher Education, 144 p.
4. Gurvich, P. B. (1972). The basics of teaching oral speech at language faculties. Vladimir, Russia: VSPI, 156 p.
5. Allan, M. (1985). Teaching English with video. London, England: Longman, 117 p.

МРНТИ: 16.31.51

Д.Е. Искакова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
vipnaimanka.kz@gmail.com

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Г.А. Воробьев «Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік күрделі құбылыс және әртүрлі категорияларға жататын құрамдас бөліктердің жиынтығын қамтиды» деп атап көрсетеді. Р.П.Мильруд пікірінше, «әлеуметтік-мәдени құзыреттілік коммуникативті құзыреттіліктің белсенділік құрамдас бөлігіне жатады». Тіл мен мәдениетті бір-бірінен бөліп қарауға болмайтынын ескерсек, өз мәдениетін білдірмей қарым-қатынас жасай алмайды. Сонымен, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – бұл тілде сәйкес, ситуациялық және мәдени түрде қарым-қатынас жасау қабілеті. Бұл белгілі бір қоғамның әдет-ғұрыптары, ережелері, сенімдері мен принциптері туралы білім. Отандық зерттеушілер арасында бұл тақырып жеткілікті түрде қарастырылмаған, сондықтан біздің жұмыс актуалды болып табылады. Жалпы әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үш кезеңде жүзеге асырылады және әр кезеңнің өз мақсаттарына байланысты өз проблемалары бар.

Бірінші кезең «уәждеме», яғни барлық оқушылармен қарым-қатынас жасауға психологиялық дайындықты қамтамасыз ету. Дайындық – белгілі бір жағдайды қабылдауға немесе әрекетті орындауға мүмкіндік беретін ерекше психикалық күй. Бұл кезеңнің міндеті – оқушыларды әртүрлі халықтар мен олардың мәдениеттері туралы білім алуға қызықтыру, әлемде өмір сүретін адамдардың да алуан түрлілігін көрсету, басқа мәдениеттер туралы білімге деген оң көзқарасқа қол жеткізу және олардың басқа мәдениеттермен араласуға деген ұмтылысы.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастырудың екінші кезеңі «ақпараттық». Бұл кезеңнің негізгі міндеттері оқыту мазмұнын құрайтын оқу материалын жинақтау және өңдеу болып табылады.

Оқытудың мазмұнын оқыту үрдісімен байланысты үнемі өзгеріп, дамып отыратын категория ретінде қарастырамыз. Оқыту әрекеті (мұғалім қызметі) мен оқыту арасындағы байланыс материалда, басқаша айтқанда, оқу пәнінің мазмұнында қарастырылады. Материалдарды алдын ала талдау өз тәжірибеміз бен бар білімімізді пайдалана отырып жүргізіледі. Оқушылар проблема бойынша монологтық баяндама дайындайды, сұрақтар құрастырады. Олай болса, бұл оқушыны заманауи ағылшын тілімен таныстырып қана

қоймай, сөздік қорын байытып, ой-өрісін кеңейтіп, шетелдік мәдени ортаға «еңу» және шет тілін үйренуге деген ынтасын арттыру болып табылады.

Оқу материалы, келесі критерийлерге сәйкес болуы керек: мәдениетаралық мазмұн, заманауилық, өзектілік және тексерілген нақты ақпараттар.

Соңғы үшінші кезең оқушылармен бірігіп «әлеуметтік-мәдени құзыреттілік» терминнің бекіту.

Бұл кезеңдерді тәжірибеден өткізбей тұрып оқушылардың жасын, деңгейін ескере отырып әлеуметтік құзыреттілік туралы әңгімелесу арқылы білімін тексеру керек. Мысалы бастауыш сынып 3-4 сынып оқушыларына мынандай сұрақтар қою арқылы: Британдықтардың қандай мерекелерін білесін? Биг-бен қайда орналасқан?

Осылайша кезеңдерден өткізбес бұрын екі топқа бөліп дейін және кейін деп нәтижені салыстыра отырып қаншалықты ақпаратты қалыптасқанның көре аламыз.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру процесі біршама уақытты қажет етеді. Бұл мәселені шешуде «Шетел тілі» пәнінің мүмкіндігі зор. Біз өткізетін сабақтар мәдениетаралық құзыреттілік тәжірибесін жинақтау идеясына негізделген оқыту әдістері мен тапсырмаларының үйлесімді жүйесі болып табылады.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру және оны қалыптастыру процесі оқушылардың шет тіліне деген қызығушылығын оятады, мәдени дамуын қарастырады, оның нәтижесінде өзге мәдениетке, өзге өмір салты мен дәстүріне қызығушылық, басқа халықтар мен мәдениеттерді сыйлау қабілеті, туған еліне мәдениетін басқа елдің мәдениеті мен салыстыру мен өзге халық өкілдерімен қатынасу және елдің белгілі әлеуметтік — мәдени көзқарастарын тасымалдаушы ретінде сезіну шеберлігі қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Кельмаганбетова А.С., Медиева С.К. Sociocultural component in the content of teaching foreign languages <https://moluch.ru/archive/147/41316/?ysclid=ldlh9t2frq926306378>
2. Сафина М.С. Formation of Socio-cultural Competence in Foreign Language Teaching https://www.researchgate.net/publication/270846216_Formation_of_Socio-cultural_Competence_in_Foreign_Language_Teaching
3. Садыкова Т.Р. Формирование социокультурной компетенции студентов вузов при изучении иностранного языка <http://elib.cspu.ru/xmlui/bitstream/handle/123456789/2147/%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20%20.pdf?sequence=3>
4. Пересторонина И.Л. Формирование языковой компетенции при обучении лексике второго иностранного языка <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=16092556>

МРНТИ: 16.31.45

Қ. Ахметқызы

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ КОРПУСТЫҚ ЛИНГВИСТИКА ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ

Негізгі мақсат өз елімізде тіл мамандығын негізге алу мақсатында, көптеген мақалалар, өлең жолдары, тақырыштар, баспалар басқада дереккөздеріне көңіл бөлу негізгі тақырып өзекті болуына байланысты, тілімізді айқын көрсету шеңберінде, оның ішінде жалпы лингвистика саласының арнайы корпустық лингвистика тақырыбы бойынша осы мақалаға терең көңіл бөлуіміз негізгі тақырып болып отыр.

Қазіргі жахандану әлемінде осы арнайы ағылшын тілін дамыта көрсету жолында жаңа сөз терминдерін қолдану арқылы сөз маңызын тың идеялармен, диалект қолдану мәйекті сөз қорларын көрсету жолы мен тілдің ерекшелігін көрсету арқылы түсіндіру болып табылады.

Бұл мақала барысында ағылшын тілін үйретудегі электронды лингвистиканы пайдалану жүйені түсіндіру болып табылады. Корпустық лингвистиканың әдіснамалық әлеуеті болып табылады. Шетел тілін оқыту мен оқуда корпус деректеріне қол жеткізудің тиімділігі даусыз, бірақ корпус лингвистикасына мұғалімдер тарапынан әлі де тиісті көңіл бөлінбеген. Корпус әдісін студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру кезінде шет тілін меңгеруде практикалық дағдылар мен дағдыларды қалыптастырудың тиімді құралы ретінде қарастыруға болады.

Түйінді сөздер: корпустық лингвистика, электронды корпус, шет тілін оқыту, құзіреттіліктер, интеграция, лингвистика және т.б.

Статистикаға сүйенсек, соңғы он жылда халықаралық қатынастар дамып келеді. Ал бұл факторлар Білім саласында шет тілінің дамуына әсер етеді. Ал осыған байланысты шет тілінің мәртебесінің маңызы арта түседі.

Шет тілін үйрену арқылы сіз: мәдениетті, білімді, дінді, тілді және шет тілінде қарым-қатынасты меңгеруге, басқа қоғамның өмірі мен өмірі мен танысуға және ақпарат алуға болады.

Бұл факторлар ортақ тілдің құралдардың бірі екендігін көрсетеді Қазіргі уақытта АКТ (ақпараттық-коммуникациялық) құралдарының көмегімен шет тілін үйрену мен меңгерудің тиімділігі жоғары.

Сонымен қатар, компьютерлік технологиялар мен интернет ресурстарын тиімді пайдалануға болады. Бұл мақалада мен корпус лингвистикасы (CL) мен тілді оқыту (TT) арасындағы байланысты зерттеп, корпустың ең маңызды педагогикалық қосымшаларына шолу бергім келеді.

Сурет ретінде бұл қатынас екі өріс бір-біріне қатты әсер ететін динамикалық қатынас екенін көрсетуге бағытталған. LT CL ұсынатын ресурстардан, әдістерден және түсініктерден пайда табады, сонымен қатар ол корпус лингвистикалық зерттеулерде қабылданатын маңызды серпін береді. LT талаптары, демек, CL-дегі зерттеу жобалары және қолайлы ресурстар мен құралдарды әзірлеу туралы келісімге ие. Осы мақалада CL осы уақытқа дейін LT-ге қандай әсер еткенін және педагогикалық тәжірибені жақсарту үшін корпустардың қандай тәсілдермен пайдаланғанын зерттейді.

Ол сондай ақ CL нің LT ге және LT тің CL ге одан әрі ықтимал әсерлерін талқылайды және осы саладағы зерттеушілер мен практиктер үшін кейбір болашақ міндеттерін көрсетеді. Осыған орай, шет тілін оқыту мен оқытуға тиімді әсер ететін фактордың бірі Корпустық лингвистикасына тоқталайық. Жалпы корпустық лингвистика дегеніміз не? Корпустық Лингвистика- қылқалам тілін үйренудегі жаңа бағыт.

Статистикаға сүйенсек, соңғы он жылда корпус лингвистикасы ғылыми салаға айналды. Атап айтқанда, тілдік зерттеулерде қосымшаларды іс жүзінде қолдану тұрғысынан алғанда, яғни сөздіктер мен сан алуан грамматикаларды қарастыру үшін ең құнды материал екені анықталады.

Жалпы алғанда, корпустық лингвистика теориялық және эмпирикалық білім арасындағы ең тиімді қатынасты іздеуді көрсетеді деп айта аламыз.

Корпус лингвистика қазіргі уақытта ағылшын тілін шет тілі ретінде оқытуға ең үлкен әсер етеді.

Ағылшын тіліндегі түпнұсқалық сөйлеу мен мәтіндерді фронтальді салыстыру ана тілінің сөйлеушілердің сөйлеу әрекетіне әсері мен байланысты ерекшеліктерді ашады. “Ағылшын тілі шет тілі” халықаралық корпусы екі бағыт бойынша салыстырмалы немесе қарама-қарсы зерттеу жүргізу үшін таптырмас материал көзі болып табылады.

Салыстыру бойынша сенімді ақпаратқа қол жеткізу студенттердің әр түрлі топтарының бірінші (яғни ана) тіліне байланысты сөйлеу ерекшеліктерін зерттеуге мүмкіндік береді және

сол арқылы барлық студенттерге тән ағылшын тіліндегі инвариантты(жалпы) қателерді де анықтауға мүмкіндік береді. Белгілі бір тілдің аралауынан туындаған ерекше құбылыстар.

Педагогикалық тәжірбиені жетілдіруге бағытталған корпус зерттеулерінің дамуына жалпы екі негізгі бағыт пайда болды:

1.Студенттерге шет тілінің күрделі элементтеріне назар аударуға, ана тілдегі маңызды құрылымдық айырмашылықтарды анықтауға және

2. Дискурсивтілікке мүмкіндік беретін контрастты талдау.

Талдау бұл нақты сөйлеуді қолданудың ең жиі, типтік, қалыптасқан және сәйкесінше”элеуметтік маңызды” белгілері бар. Соңғысы ерекше маңызды болып көрінеді, өйткені жүйеленген ережелерден айырмашылығы, Корпус тірі сөйлеуде не болып жатқанын және белгілі бір контексте тілдік бірліктерді қолданудың қандай тенденцияларын көрсете алатынын көрсетеді.

Интернет – қоршаулардың заманауи технологиялары бізге “веб-қоршауларды”, яғни интернет көздерін өңдеу арқылы алынған қоршауларды жасауға мүмкіндік береді.

Бұл процедуралар жеке веб-тердің тілін және кодтауын жылдам анықтайды, шаблондарды, навигациялық элементтерді, сілтемелер мен хабарландыруларды(қалпына келтіру тақтасы деп аталатын) алып тастайды, мәтінге түрлендіруді, сүзуді қабылданған құжаттарды нормалауды және қайталауды жүзеге асырады.

Содан кейін алынған мәліметтерді корпус лингвистиканың дәстүрлі құралдары мен(токенизация, әлемдік-синтаксистік және синтаксистік аннотация) өңдеп, іздеу корпусының жүйесіне енгізуге болады.

Веб -корпусты құру әлдеқайда арзан ғана емес, ең алдымен, оның өлшемі дәстүрлі корпусқа қарағанда үлкен дәрежеде болуы мүмкін [2]. Интернетте қол жетімді көптеген мәтіндер, яғни негізгі әлемдік тілдерге арналған миллиардтаған сөздерді корпус ретінде пайдалануға болады.

Тіл мамандары үшін интернет пен жұмыс істеудің ең кең тараған тәсілі-іздеу жүйесіне сұраулар жасау және нәтижелерді табылған беттер саны немесе қайтарылған алғашқы сілтемелер бойынша түсіндіру. Бұл әдістеме Googleология деп аталады.

Бұл әдістер веб-беттердің тілін және кодтауын жылдам шешеді, шаблондарды, навигациялық элементтерді, гиперсілтемелерді және жарнамаларды(жазбаша деп аталады) өшіреді, мәтінге түрлендіруді, сүзуді, алынған құжаттарды қалыпқа келтіруді және қайталауды жүзеге асырады. Содан кейін алынған статистика корпус лингвистикасының кәдімгі жабдықтары(токенизация, халықаралық-синтаксистік және синтаксистік аннотация) арқылы өңделіп, көзделген корпус жүйесіне жеткізілуі мүмкін.

Интернетте қолданылатын мәтінді белгілеу құралдары мәтіннің көптеген лингвистикалық мүмкіндіктерін сипаттамайтынын есте сақтаңыз, сондықтан бұл тәсіл шектеулі сынып мәселелерін шешуге жарамды.

Екінші әдіс- мәтіннің үлкен көлемін автоматты түрде шығару.

Қортындылай келе, лингвистикалық корпус дегеніміз- белгілі бір қағидалар бойынша жинақталған, белгілі бір стандарт бойынша жасалған және арнайы іздеу жүйесі мен қамтамасыз етілген мәтіндер жиынтығы. Корпус зерттеулері ағылшын тілінде бағдарламалау және оқулықтарды жазу үшін негіз бола алады. Мамандар ең алдымен назар аудару қажет ететін тілдік құбылыстарды көруі керек.

Студенттердің сөйлеу әрекетінің корпусын талдау типтік қателерді ғана емес, сонымен қатар олардың жеке грамматикалық құрылымдар түзетілетін курс құрылымындағы орнын, сондай-ақ”идиоматизмнің болмауының” жалпы қасиеттерін анықтайды. Егжей-тегжейлі мәтінде жұмыс жасайды. Корпус лингвистиканың шет тілдерін оқытуды жетілдірудің болашағы зор екені сөзсіз. Бәлкім, таяу болашақта халықаралық мәліметтер базасы білім берудің жаңа буынының негізіне айналуы мүмкін деп қортындылағым келеді.

**G.K. Ismailova, G. K. Kapysheva, N. Sagyndykova, B. Bakytbekova, N. Chabdenova,
D.S. Kydyrbekov**

«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

USING OF AUTHENTIC MATERIALS IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM

The development of foreign language studies did not fully justify this distinction. According to modern concepts in the language comes to the light ethnic and cultural features of native speakers. On the one hand, it acts as the main factor of ethnic and cultural integration and on the other hand, it is the main differentiating feature of an ethnic group. In this case, cultural information encoded in linguistic units is far from limited in the framework of one language and nationally specific means of expression. The components of culture contains national specific code, include traditions as stable elements of culture, as well as customs and rituals that perform the function of given society. The culture through language reflects national pictures of the world, national characteristics of cognition of a certain culture. The ability of communicative functions of the language forms intercultural communication. Intercultural communication characterizes the academic skills of a person by written and oral speech. The ability to communicate in the foreign language needs knowledge on the field of intercultural communication. The main rules are distinguished:

- 1) Compliance with generally accepted language standards;
- 2) attribute of an individual style of speech;

However, in real life, intercultural communication does not always correspond to these factors. There are various forms of deviation from the correct norm of intercultural communication. High culture and knowledge of intercultural communication presupposes not only its correctness, but also the ability to choose the most effective, most appropriate language tools for a given situation. In the process of the development, a person more and more completely masters the language and culture of communication.

Every person who will communicate in the foreign language follows a general line of speech behavior. The accepted norms and conventions of public life directly affect the speech behavior. In the intercultural communication it is important to respect other person and to show goodwill. When representatives of different cultures meet each other, people have a natural tendency to perceive their behavior from the standpoint of their culture. They measure them from their standpoint. There is a certain stereotype of behavior, a generalized idea of the typical traits that characterize any people and society.

National-cultural specificity is typical for all or most representatives of any society. There are no genetically determined mental and moral features of a nation that have remained unchanged over the centuries. National-cultural specificity exists, if we understand it as a stable complex of values, attitudes, behavioral norms of society.

Intercultural communication presupposes the existence of certain communication models. If this condition is met, the so-called communicative code comes into force, which is a system of principles that give the speech behavior of communicants during the communicative act, based on a number of categories and criteria.

The cultural specificity of speech reflects national character of personality. Of particular interest we see the correlation between ethnic group, culture and language.

The above components are necessarily closed on the linguistic personality, subject of speech and the carrier of certain features of a national character. Even if a person had, due to certain circumstances, to live away from his ethnic homeland, as a rule, the language serves as a connecting link with the sources. Each nation has a certain set of behavioral stereotypes, in one way or another inherent in the members of this historically established society. The typology of behavior is

determined by many factors, of which the most significant are culturally related, that is, associated with the national characteristics of the origin, formation and development of the culture of a particular ethnic group.

It is argued that the cultures of different peoples are united among themselves by the unity of human thinking and diverge due to the different methods applied to this single thinking. V. von Humboldt wrote that a person's cognitive abilities and the ideas about the world are determined by a specific language. The different division of the world by languages is expressed, in particular, in the fact that to express the same concepts, one language uses separate words, and the other uses descriptive means. Development of communicative skills and the ability to reveal cultural and national features in the foreign language classroom depends on experiences in intercultural communication.

Similarity of languages and its genetic, areal, cultural features are the real basis for the comparisons. The study of unrelated languages reveals differences on cultural and national levels. Very important is the concept of universal features of languages. The goal of linguistic universals is to identify the cultural and national features of individual universals. The importance in the language and culture indicated by different scholars. Only based on comparative linguistics it is possible to reveal differences between culture and language. It's true, that linguists point out to establish dependent implicative relations between all languages and cultures, because they are excessively high and impossible, so the scope of such problems, in particular with regard to the universal implications should always be limited.

Universals raise languages and cultures as sciences to a new level, giving them a new cognitive quality, improving their cognitive, methodological capabilities, expanding their horizons. In this article we would like to compare some phraseological units from the point of their national and cultural features. For example: better late than never, in for a penny, in for a pound, as brave as a lion, as cool as cucumber. These are expressions are reflecting originality of the national culture, national mentality.

The cognitive and logical approaches to the study of language and culture show the differences in the two types of cognitive and logical activities.

In the foreign language classroom we study idioms and set phrases which are different from lexical units in connection with national and cultural features. Idioms as a part of language are difficult to study and very closed to the type of the language and national differences.

Mostly the semantic of idioms is goes together with the difficulty of their linguistic nature. Scientific researches show the typical and categorical features of idioms: multi-component, integrity to the systems of culture and language. Idioms belong to the secondary nomination system, in comparisons to lexical units. Lexical units play more important role by increasing the language and by developing communicative skills.

For expression of accusations in each language we can find idioms which reveal opinions to the actual situation. We cannot deny the importance of expression in many situations in everyday life. In these expressions we are able to give our positive or negative assessments and share our experiences.

Cultural element exists in all languages. Generalization of knowledge and expediencies is a necessity in conceptual and mental activity. Generalization means that the phenomena of the world have the integrity and similarities.

The regular form of consolidation of knowledge and expediencies about the world is connected with national and cultural features, which has assessments in the summarized form.

The similarities and differences from the point of national and cultural features reveal the typological and gender communities of idioms of the compared languages. The native and foreign languages are studied as a structural organized system. The native and foreign languages are different in the structure, semantic, function.

In the native and foreign languages we communicate by using different types of words and idioms, which are known as expressive and free stable phrases.

The idioms have their own functions in the oral and written communication. Idioms are the part of communication such all language units of the linguistic system.

Language units have correlation with each in the language system and the correlation between levels is known as paradigmatic. For the base of unification of language units we need categories, macro concepts and micro fields, the function of them are different.

The function of the language is to express the results of human's mentality, which has been reflected in sign.

The study of foreign languages includes many new methods. In this case we remember the first researches on the field of relationship, which describes the types of connections and relations that exist between the words in the given field. The concept and the linguistic field have methodological basis and theoretical significance.

The theory of field approach reveals many paradigmatic relations. In addition, a research tool of the field was intended to confirm the theoretical postulate that not a single word has its own independent value, and it only gets the value in the field. The specific meaning of the word in this case depends on the neighbors - the words of one semantic, what other qualities surround it.

First by each research, it is important to define the volume and the content of linguistic field. Second task the point of linguistic researches is to identify the generalized meaning and the aim is to find the universals and describe logical processes which focus on expression of the meaning.

Composition of idioms has quantitative and qualitative feature. The main research task is to establish the structure of given concept and the main features of semantic bridge between all units among the field.

Each language describes the world different, and each language divides the world in its own way. Among the variety of stable phrases, idioms have been considered from the point of expression. From linguistic researches we know that each language society expresses in the context of their world picture. Among the structural-typological approach to the study of idioms in related and unrelated languages of different languages should be named the basic theory of nomination, language modeling, field approach, descriptive linguistics, linguistic derivation and theory of motivation.

The phraseological system of state phrases of different languages reveals to facilitate the teaching and learning of foreign languages. Similarities are based on general linguistic laws and regularities of the human tongue.

Idioms discover and describe logical, cultural and cognitive structures of human languages, which are the main feature of the person with the abstract-logical categorical thinking.

Literature

1. Scott Thornbury, Peter Watkins. The CELTA course//Cambridge University Press, 2013
2. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscsl.net/article_246054.html
3. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146
4. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59),2019 с. 133-138, 2019, Алматы.
5. G.K.Kapysheva, D.A.Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes, Methodological guidelines// S.Amanzholov University press, 2022

G.K. Ismailova, G. K. Kapysheva, N. Sagyndykova, B. Bakytbekova, N. Chabdenova
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

MODERN TECHNOLOGIES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Foreign language teachers in Kazakhstan are using modern technologies and accepting Standards of European Union. It is a difficult task to learn something new and implement it in practice. Various seminars and workshops on the international level were organized and experiences from these new approaches supported and used. Modern technologies by using of communicative directed methods give our learners new experiences and knowledge. Improvements on the way of modern technologies help foreign language teachers to develop speaking skills of learners based on communicative approaches. Foreign language teachers need to explain why do they use communicative methods and how do they use these competence at the lesson. Lesson plan should contain these aims and reflect the future achievements. The following lesson plan shows us the main points:

Why do you write lesson plans?

1. to clarify the lesson in your own mind
2. to foresee possible problems or weak areas in the lesson
3. to think about your aims: both aims of the lesson and aims of stages
4. to show the tutors the direct you anticipate the lesson will take. This is useful if the aim of the activity is not immediately clear; we can look at the plan to see where it is leading. If there's a problem in the lesson, a plan helps us (and you) to identify whether the problem lies in the planning or the execution
5. to have a written record of the lesson for school admin or for future reference

The completed plan must be handed in to the tutor before your teaching plan. It should be legible, easy to follow and preferable not written in pencil. Remember that lesson planning is part of your course assessment. What main points should the lesson plan contain?

What does the teacher want to achieve in this lesson by its end?

What does the teacher want the students to gain from the lesson?

What will the students be able to do by the end of the lesson?

What is the context of the lesson?

These may seem obvious questions, but not all too often even experienced teachers give much thought to this. The result: a lesson, which is simply a series of activities, with no evidence of rationale from the teacher.

Examples of aims could be:

1. To clarify and practice the present continuous, as used for arrangements in the future in the context of organizing a party.
2. To present and practice language for the functions 'giving and accepting invitations'.
3. To contrast the past simple (for specified time in the past) with the present perfect (for unspecified time in the past) in the context of discussing life experiences.
4. To present and practice vocabulary connected with internal combustion engines.
5. To develop students' skill in reading for gist/general meaning in an article about travelling in Spain.
6. To give students preparation and spoken practice in asking for and giving information in the context of job interviews
7. To give students practice in using a monolingual dictionary

The above is simply selection of the types of things that may form your aims. In longer lessons, it is quite possible to have more than one aim or main aims and some subsidiary aims. The clearer and the more specific the aims are in your own mind, the more likely the lesson is to be

successful. A question is to consider while planning: will the aims be clear to the students? We have to differ between personal and lesson aims. What aspects of your teaching are you working on? Do you want to give clearer instructions? Do you need concept checking? Useful section in a training course by preparing to CELTA includes aims such as this [1]. It could be almost anything. The advantage of this should be success by candidates. It helps foreign language teachers to limit the things they are working on, so that they do not try to transform themselves into the finished product overnight. In addition, the tutor will be able to provide specific feedback on the things they mention. This page needs to be included to the lesson plan. If the lesson aim(s) include grammar, vocabulary or functional language the first thing should be the acceptance of necessity of modern methodology. Foreign language teacher has to identify analysing of traditional and modern methods of teaching.

Meaning dedicated to three following conclusions:

1. States what the teacher see as the most important features in terms of what you are teaching in your lesson. You do not need to provide a comprehensive ‘grammar book’ analysis of the lesson
2. Unless it is very clear from the usual procedure, include how the teacher will plan to check the students’ understanding (time-lines, CCQs, exemplification, discrimination, pictures, mime)
3. Anticipating problems students may have understanding the meaning of teaching lesson and areas of difficulty and suggest possible solutions
4. The need to address the problem of the sociocultural and national-cultural component in the content is caused by the new goal of teaching a foreign language understood as developing students ability of intercultural communication.[2]

Form of the lesson

1. States what the teacher see as the most important features in terms of what you are teaching in your lesson. You do not have to use complex terminology – but make sure you include the key features. With grammar structures it’s good to consider how positive and negative sentences and questions are formed
2. Unless it is very clear from your procedure, include how you plan to present the form to students –will you have them analyse example sentences, etc.
3. Anticipate problems students may have with the form of your teaching lesson and areas of difficulty and suggest possible solutions

This is what you anticipate is going to happen in the lesson. It is to help you whilst teaching and should written so that it is easy to refer to when you need it. Do not be afraid to look at it whilst you teach.

Foreign language teachers will complete international course and get more experiences about the lesson planning and teaching from the modern view of technologies.

Using of course books and exercise books from Oxford and Cambridge University Press is the solution of many problems such as vocabulary training, essay writing and implementing of warm up exercises.

With each stage, you should add the following information in the columns provided. The purpose of teaching influences the educational process of higher school actualizing cognitive activity, learning motives and developing student’s positive attitude to their future professional activity and the subject under study.

Literature

1. Scott Thornbury, Peter Watkins. The CELTA course//Cambridge University Press, 2013
2. I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines) // International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscsl.net/article_246054.html
3. G.K. Kapysheva, I.Yu. Larionova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits // Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146.

G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, A. Ryssbayeva, D.S. Kydyrbekov

«Shakarim University of Semey city» NJSC

«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

IMPLEMENTING OF LANGUAGE MATERIALS

One of the key issues of improving the quality of student learning in the education system is the resolution of long-standing contradictions between science and practice. The most important of these issues is the inconsistency of the content of methods and forms of teaching in the educational process. English is one of the most important languages in the world in terms of art and imagery, purity and richness of vocabulary. Speech is a continuous process and consists of the process of speaking and listening. Human speech is the first speech of the child and understanding in the language environment, depending on the situation, is purposeful and necessary. According to a recent study by journalists and methodologists, the majority of schoolchildren have a weak vocabulary, an inability to form phrases, sentences and texts, an inability to express themselves systematically, and poor conversational skills. The main reason for this is the lack of knowledge and skills of students, but some researchers believe that language development in schools not carried out at the proper level [1]. At present, the formation of students' oral speech is an urgent problem. The following language materials used to develop the language:

- Carrying out language development work not with artistic and literary samples, but with the control of pure children's language;
- use the language of newspapers, magazines, official documents in language development;
- follow the example of artistic language in language development.

Speech development divided into three areas:

- Vocabulary and related exercises;
- Workshops with phrases and sentences;
- Communication skills.

Each lesson of a future teacher of a foreign language filled with kindness to the child from beginning to end. In this regard, every lesson at school should be a gift from a teacher to a student. The conversation of each student with the teacher should bring joy and enthusiasm to the child for life. That is why every English lesson begins with arousing interest and reflection. One of the main problems of the state educational standard: regulatory, cognitive, ethical, evaluative orientation of language teaching. Students are acquainted with the culture, literature, economy, and politics of different countries, develop a deep understanding of the language, culture and literature of the people and their country. A foreign language is a large educational range. At the beginning of training, the student easily learns the language material, which gradually becomes more difficult for the student due to the complexity of the material. Teachers cannot help in time: for this, the student, together with the teacher, must learn the conditions and rules of study. Do not use audio and visual materials without a purpose. In a lesson with the correct use of methods, the desire of the student to learn a foreign language increases. One of the key aspects of teaching English early and late is the effective use of visuals. Through visualization, the child develops a social experience. It is necessary to choose how modern aids used in each lesson in accordance with the purpose of the lesson and age. Students can use several methods to build relationships with each other. One of them is the method of speaking.

Conversation used in a well-organized question and answer session for communication, clarification and generalization of new knowledge between teachers and students. Therefore, conversation is a very difficult method of learning. The effective use of this method requires very careful preparation of teachers. During the conversation, the teacher recognizes the individual abilities, attention, cognitive characteristics of students, determines how they understood the

material in the classroom. The interview uses the methods of narration, analysis, and conclusion. The teacher can conduct a comprehensive analysis of the performance of tasks using the question-answer method. To do this, the questions of the teacher must be precise, concise, focused on the development of the student's thinking. Most importantly, every student in the class has the opportunity express their thoughts. If the student has no ideas of his own, he learns to speak by repeating someone else's words in the same way. During the lesson, there are many opportunities to master grammatical definitions, language norms. In the classroom, the teacher's dictatorial role eliminated and students become more interested in partnership, cooperation and cooperation. In the process of learning, the moral qualities of the child, outlook on life, and interest formed. The main goal of any teacher is to give students a quality education, comprehensive improvement, increase their interest in learning. The technology of the new model increases the activity of the child. Every child and human culture develops in the classroom. In this century, it will be easier to increase a child's motivation and interest in learning with the help of visual technologies.

In order for children to succeed and do well in school, the child must have fully developed language functions. To improve a child's language, it is necessary to replenish the student's vocabulary with new words and improve their understanding by engaging them in conversation. In the development of the student, one can enrich the language by conducting games, as well as the conditions of the game. For example, you can use games like visiting a doctor, at the shop. It is necessary to select any type of interaction according to the subject of the lesson. Experience shows the effectiveness of using didactic games, especially in language development lessons [3]. Visual games selected according to the topic and content of the lesson in order to reinforce the lesson, develop the child's creative abilities, and improve language skills. For example, the goal is to write in pair the dialogue and to analyze something and teach the child to respond to it, to motivate a certain action. Interactions allows you to improve and develop in children the ability to run, throw, and catch. Interactive games in the lesson have a great effect on the development of the child's nerves.

A foreign language teacher explains the rules and organizes roleplay. A teacher will determine the course of the game, the sequence, the relationship of the players, and the behavior of the child. After mastering the game, children can play in the group. It is very important for children in the classroom, even when the child is just relaxing. Role-playing games as visual aids play an important role in the lives of preschoolers. These games can be long or short. Roles in the setting of the game, game actions depend on the plot and content of any work, fairy tale. All children love fairy tales, they listen to them with enthusiasm. Fairy tales develop children's imagination and vocabulary. Structured games are a type of children's activity. Its main content is the depiction of various types of life phenomena and related activities.

On the one hand, a construction game is similar to a role-playing game. During the game, children build bridges, stadiums, railways, theaters, circuses and other large structures. Didactic games are the most typical form of learning for young children, rooted in folk pedagogy, which creates games that teach a lot by combining play with poetry and movement.

Didactic games used in English lessons, literature, and language development lessons. Types of visual aids increase the intellectual abilities of students, stimulate activity, interest in the lesson, and develop the ability to search, research, and creativity. The main task of the teacher is to develop the ability of students to conscious thinking. Visualization develops a child's mental abilities and overcoming difficulties, endurance.

Visualization always requires many decisions or answers. For example, what to do? How to win? The student enthusiastically enters the class to answer these questions. If the student speaks English during the lesson, there is a way to teach the mystery. However, children do not pay attention to these issues. For them, visualization is primarily an interesting job. At the same time, teachers, including a foreign language teacher, are interested in him. Visualization is suitable for all schoolchildren, even the weakest.

A student who does not speak the language can become a winner or take first place due to their ingenuity and talent. A sense of equality, joy in an atmosphere of interest, all this contributes to shyness, the ability to express oneself without hesitation, to achieve success in the classroom.

Literature

1. Scott Thornbury, Peter Watkins. The CELTA course//Cambridge University Press, 2013
2. I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ij scl.net/article_246054.html
3. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146.
4. G.K. Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59), 2019 с. 133-138, – 2019. – Алматы.
5. G.K. Kapysheva, D.A.Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes,, Methodological guidelines// S.Amanzholov University press, 2022

МРПТИ: 14.01.11

G.K. Ismailova , G.K. Kapysheva, A. Ryssbayeva , D. S . Kydyrbekov
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

USING OF AUTHENTIC MATERIALS IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM

Language is the main saving tool, the main strength of a person and the basis of the progress of human civilization, but it is discounted that in this it is largely due, to the word, vocabulary, and grammar. The fact is that language embodies and expresses all human thinking, knowledge of all people. In a generalized form, only two types of linguistic meanings mediate knowledge about the objective world, an evaluative attitude towards it. The lexical meaning reflects and represents the phenomena of the world, as a rule, directly, with all its content, because it contains the results of human cognitive activity. This explains the epistemological value and significance of the vocabulary. Representation, notion, concept are qualitatively different in genetic, epistemological, content, communicative-pragmatic terms, cognitive and linguistic entities. The former are associated with biological-reflex cognition and reflection of the world and therefore do not strain the human cognitive system as notions and concepts. They based on the human cognition and satisfied with them. They do not require the connection and activation of the mind, thinking, language, subject, background knowledge, special, cultural knowledge and the search for common, connections between the phenomena of reality, but rather recollection, imagination, representation of a single object, phenomena that were objects of perception of the human senses. Knowledge contained in a representation qualitatively different, largely incomparable kind and nature. In the representation, we have a mirror image of the world in its specific single form of existence, and without the intervention of the human intellect, since only the lower parts of the human cognitive system work in automatic mode. If the human cognitive system were limited only to this form of cognition and reflection of the world, it would orient itself in it only based on sensory-figurative representations and superficial knowledge of an external, individually subjective nature. Then he would not have received an idea about the integrity, unity, systemic nature of the world, about the laws, patterns of existence, functioning, development of the world and would have been at very low levels of his development. Representations are specific sensual images of objects, phenomena of

reality that previously affected the human senses. Representation is a specific form of knowledge, which consists in the association of visual images with certain specific objects, phenomena of the world, their form. Since representations are individual and subjective, the property of individual memory, individual consciousness is not exteriorized, they are accordingly not fixed in the content of linguistic signs, this is not prevented by their reflection of single phenomena, devoid of generalization, abstraction of their signs of connection with other phenomena of reality. The concept is a qualitatively different form of cognition and reflection of the world: it is not of a biologically reflex associative plan, like a representation, and does not reflect single, specific objects and phenomena of the real world, but a class, a group of objects and phenomena of the world, represents knowledge about the world in a generalized form. A concept is a generalized thought about an object that singles out and generalizes in it its essential features, without which it is not self-sufficient. Concepts generally divided into ordinary and special, these are qualitatively different concepts. The conceptual and mental form of cognition and reflection of the world is infinite in its cognitive and reflective possibilities. Conceptual cognition and reflection of the world aimed primarily at reflecting one's own, essential features of objects and phenomena of the real world, to the extent possible, without subjective human intervention, objectively, impartially. In the case of conceptual reflection, the material, physical world itself is a priority, it reflected and presented objectively as it is in its physical existence, and the concept is responsible for this. Interests, feelings, mentality, psychology, worldview of a person and his attitude to reality reflected and represented by another cognitive entity - the concept. In its relation to the language, the concept regularly correlates with the word, with the lexical meaning. There are a variety of opinions about the nature of the relationship between the lexical meaning and the concept in linguistics. There are very few works on the correlation of the word, lexical meaning and representation in linguistics. Representation reflects individual objects. It is a phenomenon of a sensuous order, but not a thought as a concept. With frequent, repeated impact of objects, phenomena of the external world on the sense organs, sensations appear in the human brain, which fixed in the cerebral cortex, in the human memory. Based on sensations in the human brain, in the process of interaction of analyzers, perception and reflection of objects and their properties occur.

Because of the perception of properties, objects in the form of certain specific physical sensations and the analysis of all stimuli coming from the external environment and from the cerebral cortex, representations formed. The content-subject representation connected with which aspects, moments of the form and properties of an object imprinted in the brain, memory of a particular person, and the corresponding person remembers.

They that form his image, the idea of the corresponding object. Lexical meaning associated with representation, and this is one of the essential differences between definition and lexical meaning. The close connection between language and thinking, consciousness, cognition, the nomination acts as a speech-thinking act, the process of reflective linguistic naming, revealing a number of stages before its final accomplishment, such as selection, comprehension, cognition, fixation of the signified adequate means and the name itself, the assignment of a certain content to a linguistic segment. The dialectical connection between language and thinking, consciousness in the acts and results of nomination determines the main function in the language. The language develops more and more new means and ways of nomination.

They, in interaction with the means available in the language, compensate for certain semantic, functional, derivational and other limitations of the former, and only in dialectical interaction with each other and with other types of ways of forming nominative units and reveal the ability to satisfy the needs of any nomination. Cognition, understood as the human mind, addressed to such phenomena and processes as perception and thinking, acts as an independent object of study. For many centuries, the study of human mental abilities was the prerogative of only one science - philosophy. It considers the main distinguishing feature of a person, primarily in connection with his cognitive activity, genesis, formation, development of general conditions and forms of human thinking. Many ideas and theoretical views of the cognitive sciences have something in common or go back to observations and statements about the essence, nature and

specifics of the mind, consciousness, thinking in philosophy. This concerns the primacy and determining role of cognition, cognitive processes, and models. Immanuel Kant proceeds from the autonomous, independent existence of the individual's mind, which is actually the source of categories as universal conditions for human thinking of theoretical knowledge.

The human mind manifests itself in judgments, and Immanuel Kant is mainly interested in the conditions of cognition, which laid down a priori, which exist before sensory reflection and cognition of the world. Moreover, they are the basis of empirical, experimental knowledge of the world. These conditions given in observation, and therefore Kant calls them pure essences of reason and reason, or categories and ideas. For dialectics as logic and theory of knowledge, the following three factors act as determining factors in the development and formation of categories, the logical and categorical structure of thinking: a) objective activity; b) public and social development; c) communication. Materialist dialectics does not share the view that thinking is an innate, primordial ability and function of the human organism and the human brain. A person is not born with a ready-made system of logical categories, which only need to be developed. Cognition is qualified as a reflection of the logic of the nature of things.

The question of the possibility and development of thinking, consciousness connected with the possibility and development of the brain as an organic substance, although this is the most important biological prerequisite, but with the development of social activity, objective activity and communication. In general, the formation and development of thinking, its logical structure connected with the development of human labor, with the emergence of social life. Problems of cognition and mental characteristics of a person is mainly concerned with psychology. Methodologically, there are two approaches in it: behavioristic and cognitive. In the first, the philosophy of positivism dominates, and therefore such a psychology excludes from the subject of its analysis the essence of an ideal, mental nature. Behavioral psychology recognizes observable facts and behavior in a stimulus-response mode.

However, already in the early 60s of the 20th century, a change in philosophical and methodological orientation took place in the field of psychology. As an object of her research, she began to include ideal, mental entities, received the name cognitive psychology. The subject of its study are the processes of receipt, storage in memory, processing, storage of information about the surrounding world in the mind of the individual. Cognitive processes primarily reflect active, purposeful moments in the mental, mental activity of a person, their integration in complex, modularly organized structures. Human language considered within the framework of the cognitive scientific paradigm as an expression of a special cognitive ability of a person. Natural languages and cognition are two complex and closely interrelated phenomena. Language ability regarded as a special component of cognition. It forms the basis for many other human activities. Being a variety or a special form of realization and expression of cognition, language enters cognition as a broader concept. Therefore, the study of human language is at the same time the study of human cognition. The unity of language and cognition in this sense is a necessary condition for the development of an adequate linguistic theory. It is with such ideal representations, reflections that cognition, namely, information input systems, works.

The function of such systems is to provide information about the parameters of perceived phenomena. The parameters verified, calculated by the sense organs and other structures of human cognition. The central systems of human cognition ensure the implementation of higher cognitive acts and processes, namely the formation of judgments, decision making, planning of reasonable actions, strategies, etc. Information input systems, mechanisms of cognitive processes of information processing, control of motor skills of speech articulations are specialized in the effective solution of a limited range of tasks.

The central systems of human cognition, on the contrary, are universal and allow generalizations, conclusions, and inferential knowledge from information of any origin. The central systems of human cognition characterized by the fact that they are difficult to study, so scientists are mainly concerned with modular systems of human cognition. In cognitive science, eight signs or criteria formulated, which together allow identifying cognitive modules. Each information input

system makes its own representations, which processed by the corresponding cognitive modules, information-processing mechanisms, taking into account subject knowledge about the world. Cognitive modules bring the results of processing representations to the central systems of human cognition. Through the analysis of cognitive modules, cognitive mechanisms, ways of processing information, a person gets access to all links and levels of human cognition.

Cognitive modules still insufficiently studied and described in many respects. They distinguished by the fact that they are considered in terms of the concept of modularity as programmed knowledge localized in the brain. A modern person's daily life simultaneously in a variety of worlds, which in many ways shape a person, determine the nature of his behavior, attitude to the world. One of the most influential, universal forces is a purely human phenomenon as culture. Modern studies have seriously corrected the view on the relationship between language and culture. The language considered in modern view as the cultural code of the nation, and the boundaries of the language defined as the boundaries of national consciousness.

Literature

1. Scott Thornbury, Peter Watkins. The CELTA course//Cambridge University Press, 2013
2. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ij scl.net/article_246054.html
3. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. - № 2 (59). - С. 138-146
4. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» №2 (59),2019 с. 133-138, 2019, Алматы.
5. G.K.Kapysheva, D.A.Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes,, Methodological guidelines// S.Amanzholov University press, 2022

2 СЕКЦИЯ: БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОҚЫТУШЫНЫҢ РӨЛІ

СЕКЦИЯ 2: РОЛЬ ОБУЧАЮЩЕГО В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЕМЫХ

МРНТИ: 14.01.11

М.Г. Назарова, А. Хуанган

НАО «Карагандинский университет имени Е.А. Букетова»
akbotahuangan0@gmail.com

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ

Функциональные компетенции необходимы учащимся для успешной учебной работы и в жизни. Согласно исследованиям Л.В. Боброва, эти компетенции включают критическое мышление, решение проблем, коммуникацию, работу в команде, управление временем и адаптивность [1]. Прежде всего, учителя отвечают за создание позитивной учебной среды. Позитивная учебная среда – это безопасная, благоприятная и инклюзивная среда. Она поощряет учащихся исследовать, задавать вопросы и рисковать. Учителя создают такую среду, устанавливая четкие ожидания, обеспечивая позитивную обратную связь и выстраивая отношения со своими учениками. Когда учащиеся чувствуют, что их ценят и уважают, они с большей вероятностью будут вовлечены в процесс обучения и возьмут на себя ответственность за свое образование. Также обучающие помогают учащимся развить основные навыки обучения, эти навыки включают:

- критическое мышление;
- решение проблем;
- сотрудничество и общение.

Учителя способствуют развитию этих навыков, разрабатывая мероприятия и уроки, которые требуют от учащихся критического мышления, совместной работы и эффективного общения. Они также обеспечивают обратную связь, которая помогает учащимся определить сильные стороны и области, требующие улучшения.

Развивая эти навыки и формируя функциональные компетенции, учащиеся лучше подготовлены к самостоятельному обучению и адаптации к новым задачам.

Специфика педагогической деятельности учителя в рамках формирования функциональной компетенции ученика заключается в создании правильной атмосферы для активной умственной деятельности. Основная нагрузка приходится на головной мозг, который, находясь в напряжении, подчиняет себе все ресурсы организма. Поэтому, работая в такой жесткой, высококонцентрированной среде постоянного контакта с огромным количеством разноплановых личностей, перед учителем особенно остро встает вопрос о формировании функциональной компетенции, а также создания уникального личностного образа, скажем так, своеобразной «оболочки».

В рамках формирования функциональных компетенций обучаемых у них развиваются навыки самосознания и саморегуляции. Самосознание – это способность распознавать и понимать собственные эмоции, мысли и поведение. Саморегуляция – это способность управлять этими эмоциями, мыслями и поведением в соответствии с ситуацией. Учителя помогают ученикам развить эти навыки, предоставляя возможности для размышлений и самооценки. Они также моделируют саморегуляцию, управляя своими эмоциями и поведением в классе. Так в своих исследованиях А.С. Думин предлагает несколько практических методов формирования функциональных компетенций учащихся:

1. Проектно-ориентированное обучение. Это подход к обучению, который вовлекает учащихся в решение реальных проблем или задач. Учащиеся работают совместно в командах над разработкой решений или созданием продукта. Этот подход дает учащимся возможность практиковаться в решении проблем, общении и работе в команде.

2. Обучение по принципу «равный – равному». Этот подход предполагает объединение учащихся в пары, чтобы учиться друг у друга. Этот подход способствует развитию критического мышления, коммуникации и командной работы.

3. Тематические исследования. Тематические исследования предоставляют ученикам реальные сценарии, которые они должны проанализировать и решить. Такой подход способствует развитию критического мышления, решению проблем и коммуникации.

4. Ролевые игры. Ролевая игра предполагает, что учащиеся берут на себя различные роли и разыгрывают сценарии. Такой подход способствует развитию коммуникации, командной работы и способности к адаптации.

5. Симуляции. Симуляции предоставляют учащимся виртуальную среду, в которой они должны решать задачи и принимать решения. Этот подход способствует развитию критического мышления, решению проблем и адаптации.

6. Сервисное обучение. Обучение в сфере услуг предполагает участие учеников в проектах общественной работы, связанных с учебной программой. Этот подход способствует развитию командной работы, коммуникации и адаптивности.

7. Стажировка и параллельное обучение. Эти подходы предоставляют ученикам возможность получить «другое видение» в рамках стажировки на первом рабочем месте.

Этот подход способствует развитию коммуникации, управлению временем и адаптации [2].

В современных условиях многоуровневая система образования является важным направлением оптимизации обучения, максимального удовлетворения образовательных потребностей личности и общества, дифференциации профессионального обучения и формирования компетенций. Важнейшей особенностью непрерывного образования является соблюдение принципа системности, опора на традиции в достижении образовательных целей [3].

Функциональная компетентность предполагает приобретение учеником интегративных знаний и действий в каждом самостоятельном направлении. Компетентность также требует постоянного обогащения знаний, изучения новой информации, способности понимать важные социальные требования, умения искать новую информацию, обрабатывать ее и применять. Функциональная компетентность проявляется в следующих случаях:

- в сложных процессах;
- при выполнении неопределенных задач;
- при использовании противоречивой информации;
- умение иметь план действий на случай непредвиденных обстоятельств.

Учитель должен обладать определенными педагогическими компетенциями, чтобы стать квалифицированным педагогом и эффективно влиять на процесс формирования функциональных компетенций. Так система навыков педагога в области образования состоит из: базовой (метапредметной) и междисциплинарной компетенции. Она определяется как способность педагога выполнять сложную многофункциональную деятельность и эффективно решать проблемы. В свою очередь, междисциплинарная компетентность является составной частью профессионально-педагогической компетентности учителя, предварительного планирования учебного материала, наглядных пособий и средств, четкого, а также выразительного и последовательного изложения учебного материала [4].

В последнее время активное обучение и формирование функциональных компетенций приобретают все большее значение на всех уровнях образования как лучшая подготовка к будущей работе, получение навыков для обучения в течение всей жизни и лучшая адаптация индивидуума к быстрым изменениям в современном обществе знани [5]. Цели образования, определяемые через результаты обучения и развитие функциональных компетенций, могут

быть достигнуты не с помощью традиционных дидактических стратегий, подходов и методов, а с помощью более эффективных форм преподавания и обучения.

Роль преподавателя в том, чтобы сосредоточиться на стратегиях формирования функциональных компетенций, в частности, на стратегиях, способствующих активному обучению и приобретению не только новых знаний, но и навыков в соответствии с требованиями современного образования.

В заключение следует отметить, что роль учителя в формировании функциональных компетенций учащихся многогранна. Учителя создают позитивную учебную среду, помогают учащимся развить основные учебные навыки, а также помогают учащимся развить навыки самосознания и саморегуляции. Таким образом, существует множество практических методов формирования функциональных компетенций учащихся. Проектно-ориентированное обучение, взаимное обучение, изучение конкретных ситуаций, ролевые игры, симуляции, обучение в сфере услуг, стажировки и обучение на рабочем месте – вот лишь несколько примеров подходов, которые могут помочь учащимся развить основные функциональные компетенции. Предоставляя учащимся такие возможности, педагоги могут помочь им подготовиться к успеху на рабочем месте и в жизни.

Литература

1. Боброва Л.В. Обучающие технологии и формирование основных компетенций студентов // Символ науки. – 2021. – 1(2).
2. Думин А.С. Влияние преподавания в формировании функциональных компетенций // Гаудеамус. – 2020. – 16(7).
3. Рябченко Т.С. Анализ динамики развития компетенций // Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2018. – 14.
4. Чернышев Г.Е. Развитие функциональных компетенций: теоретические подходы к оценке // Вестник КБТУ. – 2016. – 9(268).
5. Мингазизова Г.Г. Образовательные возможности преподавателя в рамках функциональных компетенций // Молодой ученый. – 2014. – 2(16).

МРНТИ: 14.01.11

М.Г. Назарова, Н.Р. Сулейменова
НАО «Карагандинский университет имени Е.А. Букетова»
suleymenova.nazerke04@mail.ru

РОЛЬ ОБУЧАЮЩЕГО В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЕМЫХ

Одна из самых актуальных задач современной сферы образования – формирование функциональной грамотности обучаемых. Образование рассматривается сегодня как важнейший фактор развития государства, общества и человека. Многочисленные исследования философов, культурологов, социологов, педагогов, работы по проблемам устойчивого развития общества, роли «человеческого фактора» в развитии экономики и сохранении безопасности государства позволяют утверждать, что основная цель современного образования заключается в создании условий содействия развитию «сущностных сил человека», готовности учащегося к жизненному (личностному и профессиональному) самоопределению. Поэтому педагогическая категория «образование» включает в себя две другие важнейшие категории – «воспитание» и «обучение» [1]. Образование, воспитание и обучение – это неотделимые части единого целого. Человек не может получить какие-либо знания, навыки и умения, не взяв во внимание эти категории.

Итак, как говорил известный лингвист и психолог Алексей Алексеевич Леонтьев: Функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

В качестве основных компонентов функциональной грамотности определены 6 направлений: читательская грамотность, математическая грамотность, естественнонаучная грамотность, финансовая грамотность, глобальные компетенции и креативное мышление.

1. Читательская грамотность – это умение к чтению и пониманию учебных текстов, способность извлекать информацию из текста, интерпретировать, использовать ее при решении учебных, учебно-практических задач и в повседневной жизни. Читательская грамотность является базовым навыком функциональной грамотности.

2. Математическая грамотность – это умение формулировать, применять и интерпретировать математику в разнообразных контекстах. Она включает математические рассуждения, использование математических определений, процедур, фактов и инструментов, чтобы описать, объяснить и предсказать явления.

3. Естественнонаучная грамотность – это умение человека занимать активную гражданскую позицию по вопросам, связанным с естественными науками, и его готовность показать интерес к естественнонаучным идеям.

4. Финансовая грамотность – это знание и понимание финансовых понятий и финансовых рисков. Включает грамотность, мотивацию и решительность, необходимые для принятия эффективных решений в разнообразных финансовых ситуациях, способствующих улучшению финансового благополучия личности и общества, а также возможности участия в экономической жизни.

5. Глобальные компетенции – это умение смотреть на мировые и межкультурные вопросы критически, с разного угла зрения, чтобы понимать, как различия между людьми оказывают влияние на восприятие, суждения и представления о себе и о других, и участвовать в открытом, адекватном и эффективном взаимоотношении с другими людьми разного культурного происхождения на основе взаимного уважения к человеческому достоинству.

6. Креативное мышление – это умение продуктивно участвовать в процессе выработки, оценки и совершенствовании идей, направленных на получение инновационных и эффективных путей решения, и/или нового знания, и/или эффективного выражения воображения.

Таким образом, перед нами особое значение приобретает разработка эффективных путей формирования функциональной грамотности у обучаемых в образовательной сфере.

Исходя из этого, одним из методов решения проблемы является инновационное образование, меняющая принцип «сядь и прочитай это/посмотри на это» на принцип «встань, пересядь на другое в место команду, сделай это и действительно научись». Инновации (от латинского *novatio* – «обновление») в образовании можно рассматривать: как средство реагирования системы на внешние изменения; механизм развития системы образования; фактор, обуславливающий потребность в рефлексии сложившегося опыта; конечный результат деятельности, получивший реализацию в виде нового или усовершенствованного продукта, реализуемого на рынке, нового или усовершенствованного технологического процесса, используемого в практической деятельности [1].

Опираясь на выражение «Мотивы – движущие силы учения», сформулируем следующее решение вышеуказанной проблемы. Мотивация (от лат. *moveo* – двигаю) – общее название для процессов, методов, средств побуждения учащихся к продуктивной познавательной деятельности, активному освоению содержания образования.

Имея в виду учителей, говорим о мотивации обучения, с позиций обучаемого следует вести речь о мотивации учения. В связи с этим мотивы школьников можно разделить на побудительные, которые лежат в основе различных целенаправленных действий, и

смыслообразующие, которые «переводят» общественно значимые ценности на личностный уровень «для меня». Необходимо, чтобы сам обучаемый захотел что-то сделать и сделал это. Истинный источник мотивации человека находится в нем самом. Вот почему решающее значение придается не мотивам обучения – внешнему нажиму, а мотивам учения – внутренним побудительным силам [2].

Ещё один способ решения – оптимизация педагогической системы. Данный способ можно объяснить опираясь на идею академика Юрия Константиновича Бабанского, разработку которой он возглавил в начале 70-х годов XX века. Оптимизация (от лат. optimum – наилучшее) – процесс выбора наилучшего варианта из множества возможных. Юрий Константинович Бабанский предложил ввести в педагогику принцип оптимальности, который требует, чтобы процесс достигал не просто несколько лучшего, а наилучшего для данной ситуации уровня своего функционирования [2]. То есть, нужно создать максимальный результат при минимальных затратах времени и усилий.

Таким образом, можно объяснить это опираясь на известное изречение Конфуция, древнего мыслителя и философа Китая: «То, что я слышу, я забываю. То, что я вижу, я запоминаю. То, что я делаю сам, я понимаю». Вышеперечисленные методы вырабатывают важные навыки у обучаемых, которые формируют функциональную грамотность личности.

С помощью описанных методов решения данной нам задачи, знания будут усвоены прочно и окажут большое влияние на развитие обучающихся, они смогут использовать полученные знания для решения разных жизненных задач. Инновационное образование и новейшие технологии в сфере образования, мотивация как средство активного освоения знания и оптимизация педагогической системы являются эффективными путями в формировании функциональной грамотности у обучающихся.

Из всего сказанного следует вывод о том, что «образование» не может дать плоды без вместе взятых «обучения» и «воспитания». Функции воспитания и результативного обучения учащегося являются стержнем, вокруг которого строится прочная система образование, содействующая на развитие функциональной грамотности подрастающего поколения. Важно знать и помнить, что функциональная грамотность – показатель достойного, качественного образования.

Литература

1. Педагогика: Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / Под ред. А.П. Тряпицыной. – СПб.: Питер, 2014. – 304 с.: ил.
2. Инновационные педагогические технологии : Активное обучение : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / А.П. Панфилова. – 3-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2012. – 192 с.
3. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. / И.П. Подласый – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 368 с.

МРНТИ: 20.53

Р. Муратхан, А.Е. Сланбекова, Д.Х. Абдигалиев

«Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КеАҚ,
SlanbekovaAE@mail.ru

ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ЖОҒАРЫ СЫНЫПТАРДА ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Қазіргі заман білімге жоғары талаптар қояды. Білім берудің инновациялық технологияларының басты мақсаты-адамды үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүруге дайындау. Инновациялық педагогикалық технологиялар заманауи ақпараттық технологиялармен бірге білім беру процесінің тиімділігін едәуір арттыра алады. Жоғары

сыныптарда оқу-танымдық жұмыс үлкен маңызға ие, сондықтан оқытуды даралау идеясын жүзеге асыратын және шығармашылық жағынан өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік беретін технологияларды қолдана білу өте маңызды.

Ақпараттық технологиялар саласындағы технологиялық дамуды қамтамасыз ету, әртүрлі қызмет түрлерінде жаңа цифрлық сервистерді қолдану – қазіргі заманғы оқыту жүйесін жаңғыртудың өзекті мәселесі. Бүгінгі таңда web бағдарламалау курсы тиімді оқыту барысында жоғары сынып оқушыларына сапалы білім беруде жаңа технологияларды игеруге ықпал ету [1].

Ақпараттық технологияны қолдануда бағдарламалау тілдерін үйрету арқылы Visual Studio Code код редакторын меңгеруде оқушылардың бағдарламалауға қызығушылығын жоғарылату болып табылады. Web бағдарламалау курсы негізінде оқушылардың алгоритмдік ойлау қабілетін дамыту. Сценарий бойынша ойлау интернет-технологиялардың күнделікті және кәсіби қызметінде пайда болуымен, дамуымен және кеңінен қолданылуымен пайда болды. Осыған байланысты сценарий бойынша ойлауды дамытудың келесі деңгейлерін ажыратуға болады: бастапқы деңгей-желіде шарлау, интернетте күнделікті мүмкіндіктерді қызметтерге пайдалану және ұсыну. Қазіргі заман талабына сай қажетті деңгей – желіде еркін шарлау және кәсіби қызметінде интернет-технологияларды сауатты пайдалану мүмкіндігіне ие болу.

Жетілдірілген деңгей-web-сайттарды құру тәсілдері, әдістері мен құралдары, олардың конфигурациясы, HTML гипермәтіндерін белгілеу тілі немесе web-беттерді құрудың қарапайым құралдары (FrontPage, DreamWeaver және т.б.) арқылы қарапайым web-беттерді құру дағдыларын меңгеру. Кәсіби деңгей-сценарийлік бағдарламалау парадигмасының принциптерін түсіну, web-бағдарламалау дағдыларын меңгеру, сценарийлік, сценарийлік бағдарламалау тілдерін (Java Script, PHP, Python және т.б.) және заманауи CMS ақпараттық жүйелерін (Joomla, Drupal, WordPress және т.б.) пайдалана отырып, құнды, динамикалық, интерактивті веб-сайттар құру.

Алғашқы екі деңгей ғаламдық желіде не, қандай мүмкіндіктер берілетінін білу үшін интернет-технологияларды қолдану қабілетімен анықталады. Үшінші деңгей интернет-технологиялардың қалай жұмыс істейтінін түсіну арқылы анықталады, төртіншісі-веб-сайттарды өзін дамыту мүмкіндігімен анықталады.

Оқу барысында жоғары сыныптар үшін web-сайттарды құру тәсілдерін оқу процесінде әзірлеген жобалық тапсырмалар мен сценарий бойынша ойлауды дамытуға бағытталған бағдарламалау тілінің элементтері қолданылды. Сондай-ақ, сценарий бойынша ойлаудың құрылған ақпараттық моделі негізінде деңгейлеріне қарай бөлінді, осы деңгейлерді анықтау критерийлері жасалды [2].

Бүгінгі таңда жоғары сыныптар үшін бағдарламалаудың көмегімен есептерді шешуге, бағдарламалау тіліне үйрету арқылы қолданбалы қосымшаларды пайдалану маңызды. Бағдарламашылар арасында қарапайым мәтіндік редакторларды тиімді қолдану маңызды. Көптеген адамдар мәтіндік редакторларды IDE-мен шатастырады, бірақ олардың арасында белгілі бір айырмашылықтар бар. IDE бағдарламашыларға бағдарламалаудың толық ортасын ұсынады, бұл оларды өнімді етеді. Ол негізінен бастапқы код редакторынан, компилятордан, жөнделуден (отладчик) және басқа да көптеген мүмкіндіктерден тұрады.

Осы айтылған мақсаттарды бағындыруда Microsoft корпорациясы Visual Studio Code деп аталатын жаңа өнімді ұсынды. Visual Studio Code – бағдарламашылар қолданатын ең танымал бастапқы код редакторларының бірі. Бұл жас, жылдам, жеңіл және аз орын алатын мәтіндік редактор, тіпті бірден үш платформада Linux, macOS(бұрын OS X деп аталған) және Windows-та жұмыс істейді. Көптеген код редакторлары сияқты, Visual Studio Code негізгі элементтердің жалпы орналасу схемасы бар-сол жақта файл шолғышы, оң жақта код редакторы. Бұған қоса, командалардың навигациясы мен орындалуын қамтамасыз ететін арнайы элементтері бар, Microsoft Visual Studio Code web және бұлтты қосымшаларды жазуға арналған кросс-платформалық код редакторы ретінде жасалған [1, 3].

Web бағдарламалауды үйрету үшін жоғары сыныптар оқушыларына Visual Studio Code бағдарламасы тиімді деп айтуға болады, сондай-ақ, әрі қарай дамыту мәселесін арттыру болады, ал бағдарламалау тілін сәтті үйренуге жағдай жасау информатика мұғалімінің маңызды міндеті болып табылады. Өйткені, бағдарламалау бойынша жаңа технологияларды білу оқушыны информатика пәнінен тапсырмаларын орындауға және алған білімдерін болашақ кәсіби қызметте пайдалануға шақырады.

Әдебиеттер

1. Вайндорф-Сысоева М.Е. Методика дистанционного обучения: учеб. пос. для вузов / М.Е. Вайндорф-Сысоева, Т.С. Грязнова, В.А. Шитова. – М.: Юрайт, 2018. – 194 с.
2. Киселев Г.М., Бочкова Р.В. Информационные технологии в педагогическом образовании.- М.ИТК «Дашков и К», 2016. – 305 с.
3. Bruce Johnson. Visual Studio Code: End-to-End Editing and Debugging Tools for Web Developers. May 21, 2021. – 320 с. ISBN-10: 1119588189

МРНТИ: 14.15

М.Ж. Аимова, М. Ыслам

Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті,
aimova65@mail.ru

ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Дүниежүзілік озық тәжірибелерге сүйеніп, жаңа типті оқыту, яғни әр баланың табиғи қабілетін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасай отырып, оны жан-жақты дамыту керек. Қазіргі білім беру мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас пайда болып, оқытудың жаңа технологиясы өмірге келді, яғни педагогикалық технология ұғымы іс-әрекетімізге кеңінен еніп, қолданылуда. В.Кларин технология сөзінен қандайда болсын істегі шеберлікті, оқыту-үйретудегі амалдардың жиынтығы, ал педагогикалық технология (тәрбие технологиясы, қарым-қатынас технологиясы, оқыту технологиясы) «педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдардың жүйелі жиынтығымен жұмыс істеудің реті» – деп түсінік берді. Педагогикалық жаңа технология – іс- әрекетке, оқыту барысында жүзеге асатын педагогикалық жүйе. Ол даратұлғаны жетілдіруге, белгілі бір мақсатқа жету жолында арнайы ықпалды ұйғаруға қажетті байланысқан әдіс-тәсілдер. Ендеше педагогикалық технология - оқу-тәрбие үрдісінің шығармашылықпен оқытумен тәрбиенің тиімділігін қамтамасыз ететін жанды құрамдас бөлігі, технология - ақырғы мақсатқа жететін әрекеттер жүйесі. Жаңа педагогикалық технология баланың жетілген тұлға ретінде дамуы үшін маңызы зор.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымының бір ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын өмірге енгізуге ұмтылуы. «Педагогикалық технологиялар – бұл білімнің басымды мақсаттарымен біріктірілген пәндер мен әдістемелердің: оқу-тәрбие процессін ұйымдастырудың өзара ортақ тұжырымдамамен байланысқан міндеттерінің, мазмұнының, тұрпаттары мен әдістерінің күрделі және ашық жүйелері, мұнда әрбір құрамның басқаларына әсер етіп, ақыр аяғында оқушының дамуына жағымды жағдайлар жиынтығын құрайды» [1].

Жаңа технология түрлерін кіріктірілген сабақтарында пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллекттік қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі.

Жаңа технологияны қолдану мына кезеңдер арқылы іске асады :

- 1-кезең: оқып-үйрену;
- 2-кезең: меңгеру;

3-кезең: өмірге ендіру;

4-кезең: дамыту.

Жаңа педагогикалық технология мақсаты - оқытуды ізгілендіруі, яғни оқу құралдары оқушылардың өздігінен танымдық іс -әрекетін жүргізе алатындай болуы керек. Жаңа педагогикалық технология түрлері өте көп. Оларды оқытуда тиімді етіп пайдалану ұстаз білімділігіне байланысты.

Оқытуда жаңа технология түрлерінің міндеті және қолдану мақсаттары төмендегідей ұсынылады:

Ойын технологиясы. Педагогикалық ойындар технологиясы дегеніміз педагогикалық жұмысты ойын түрінде ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерінің жиыны. Ойын түріндегі жұмыстар сабақ үстіндегі қолайлы деген жағдайларда пайда болып, оқушыларды қызықтырушы құрал ретінде қолданылады.

Проблемалы оқыту технологиясы. Проблемалы оқыту - мұғалім басшылығы мен қиын мәселелерді туғызу және оқушылардың белсенді түрде өз беттерімен мәселелерді шешу. Қорытындысында олардың ойлау қабілеттері дамып, шығармашылық іскерліктері мен дағдылары қалыптасуына жағдай жас айды .

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы. Оқытуда тәжірибені шыңдай түсуде көп жеңілдік ашқан технологиялардың бірі – осы технология. Мақсат пен міндеттердің орындалуы мынадай ұзақ жоспарлар арқылы іске асады:

- ассоциация;
- бірлестік қызмет;
- көзқарасын талдау мен дәлелдеу түрінде қорғау.

Бұл технология бойынша:

- оқу үрдісінде қызығушылық артады;
- оқушының өз бетімен білім алуына мүмкіндік береді;
- оқушының ақпараттық тіл байлығы жетіледі.

Түсіндіре баяндау арқылы тірек желілерін келешекті оза оқыту. Бұл технологияда С.Н. Лысенкова бойынша материалды меңгеру үш кезеңнен тұрады:

- алдын ала даярлық;
- жаңа ұғымдарды дәлелдеу, оларды жинақтау, қолдану;
- оқу іс-әрекеті және ойлау әдістерін дамыту.

Оқу материалдарын осылайша деңгейлеу білімді ұзақ уақыт есте сақтауға мүмкіндік береді.

Деңгейлік саралау технологиясы. Саралап оқыту технологиясы, оқыту процесінің белгілі бөлігін қамтып, ұйымдастырудың шешімдері, оны оқыту құралдарының жиынтығы түрінде көрінеді. Сыныпты, топтарды оқытуға әртүрлі қолайлы жағдай туғызуды қажет етеді; әдістемелік педагогикалық-психологиялық және ұйымдастыру-басқару шаралары біріктіріледі. Деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты: әрбір оқушы өзінің даму деңгейінде оқу материалын меңгергенін қамтамасыз етеді. Деңгейлеп оқыту әр оқушыға өз мүмкіндіктерін пайдалана отырып, білім алуына жағдай жасауға мүмкіндік береді. Деңгейлеп оқыту әр түрлі категориядағы балаларға, олармен саралай жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Деңгейлеп-саралап оқыту құрылымында білімді игерудің бірнеше деңгейі қарастырылады: ең төменгі деңгей (базалық), бағдарламалық, күрделенген деңгей сондықтан әрбір оқушы меңгеруі тиіс.

Жекелеп оқыту технологиясы. Жекелеп оқыту – оқу процесін ұйымдастырудың мына түрлері мен үлгілерін қарастырады.

- мұғалім бір ғана оқушымен жұмыс істейді;
- оқушы тек оқу құралдары мен өзара қатынаста (оқулықтар, компьютер, т.б) болады. Жекелік оқудың басты жетістігі баланың қабілетімен оқу қызметінің желісін әдісі мен мазмұнын өз қабілетіне қарай бейімдеуіне мүмкіндік береді.

Оқытудың ұжымдық әдісі. Оқытудың ұжымдық әдісі – оқу процесінде адамдарды өзара және жұптық еңбек әрекеттерін орындауы.

Оқытудың ұжымдық әдісі принциптері:

- жоғары жетістікке талпыну;
- алынған мәліметті бір-біріне лезде кідіріссіз жеткізу;
- оқушылар арасындағы өзара көмек және ынтымақтастық;
- әр түрлі деңгейлілік;
- тақырып пен тапсырмалардың әр түрлілігі.

Топтық технология. Бұл сыныпта оқу жұмысын ұйымдастырудың үшінші және төртінші деңгейі. Бұндай жұмыс белгілі-бір тапсырманы бірлесіп шешуі үшін сыныпты уақытша топтарға бөлуді қажет етеді. Оқушылардың өзіндік ерекшеліктерін ескеріп, бірлесіп үйренуге мүмкіндік береді.

Оқытудың компьютерлік технологиясы. Бұл технология – оқытудың бағдарламалық көзқарастарын дамытады, мүлдем жаңа технологиялық жолдар ашады.

Оқытудың компьютерлік технологиясы – мәліметтерді компьютер көмегімен даярлау және беру әрекеттері. Бұл технология материал мазмұнын кейбір үлгілерді пайдалануға негізделеді. Қазіргі кезде компьютердің көмегімен тек белгілі бір аудиторияларда ғана емес, сонымен бірге қашықтан оқыту үрдісі де дамып отыр. Ол үшін Ғаламтор желісіне қосылған компьютер керек. Қашықтан оқыту кезінде тапсырманы және онымен бірге ұсынылған оқулықтарды қарап отырып білім алғысы келетін адам өзі ізденіп, жауаптарын салып жібереді. Немесе бірлескен телеконференцияларға қатысады. Оқытудың бұл түрі анағұрлым арзан, әрі қалаған уақытыңда оқуыңа, тапсырмаларды орындауыңа мүмкіндік береді.

Презентациялар технологиясы. Бұл технология, бір жағынан, оқушыларға жаңа материалды (бейнелеулер, фотографиялар, дидактикалық материалдар, т.с.с.) көрнекі көрсету құралы болатын болса, екінші жағынан, мұғалімдерге осы материалды дайындауды және оны қолдану процесін де жеңілдетеді. Алдын ала жүргізілген тәжірибелер, презентациялар технологиясын пайдалану балалардың оқуға деген ынталылығын арттырып, сабақтың қызығалықты өтуін қамтамасыз етіп, оған дайындалу мерзімін қысқартады, ең бастысы – мұғалімдерді жаңа ақпараттық желілік технологияларды пайдалануға дағдыландырады.

Кезеңдеп оқыту технологиясы. Ойлау қызметін кезеңдер бойынша қалыптастыру, мақсаттың бағытталу технологиясы – бағдарлық білім, шеберлік және дағдыны әсерлі меңгеру. Бұл технология әрбір оқушының жұмыстарды, әрбір қадамын мұғалімнің бақылауын қажет етеді. Сабақмеңгерудің барлық кезеңдерінде бақылап отыру – технологияның ең маңызды құраушыларының бірі болады. Ол оқушыны қателесуден сақтандыруға бағытталады.

Модульдік оқыту технологиясы. Модуль дегеніміз – қандайда бір жүйенің, ұғымның нақтылатын, біршама дербес бөлігі. Оқу модулі қайта жаңғыртушы оқу циклі ретінде үш құрылымды бөліктен тұрады. кіріспеден, сөйлесу бөлімінен және қорытынды бөлімнен тұрады. Әр оқушы оқу модулінде сағат саны әртүрлі болады. Бұл оқу бағдарламасы бойынша сол тақырыпқа, тақырыптар тобына немесе тарауға бөлінген сағат санына байланысты. Оқушылар теориялық білімін өздерін - өздері тексеру арқылы әрі қарай жандандырады. Сабақта қолданылатын тапсырмалардың көлемі ұлғайып, оқушылардың ойлау, жұмыс істеу Оқу материалдарын жиі қайталау мүмкіндігі өсумен қатар, шығармашылық шеберлігінің артуына жағдай туғызады, оқуға деген қызығушылығын арттырады, уақытында тапсырмаларды орындай алады, ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуға көмектеседі, уақытты үнемдейді, қайталау мүмкіндігін кеңейтеді, орындаған жұмыстарының қателерін бірден көреді. Жаңа технологияларды қолдана келе сабақ бойы біз бүкіл топтың жұмыс істеуін талап етеміз, сондықтан өткізген сабағымыз мазмұнды, интенсивті болады [1, 2].

Сонымен қорытындылай айтқанда оқу үрдісінде оқушының тұлғасының дамуына, ықпал жасайтын жаңа технологиялар түріндегі сабақтар үлгісінің бәріне жүктелетін міндеттер жүйесі төмендегідей:

Жаңа технологияларды қолдануда оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, үлкен ізденіспен, шығармашылыққа жетелеуге де болады.

Нәтижесінде оқушы:

- компьютерде еркін жұмыс жасайды;
- оқыту процесінде жаңа технологияларды қолдана отырып білімін шыңдайды;
- жаңа оқыту үрдісін қалыптастырады;
- өздігінен ізденімпаздық қабілеті артады;
- ақпараттық сауаттылығы мен ақпараттық мәдениеті қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Қ. Өстеміров, А. Айтбаева, Қазіргі білім беру технологиялары, Алматы, 2006 ж.
2. К.Ж. Бұзаубақова. Жаңа педагогикалық технология. Тараз. ТарМУ, 2003 ж.

МРНТИ:14.01.11

С.Б. Конаева, Н.С. Касенова

«№46 жалпы орта білім беретін мектеп»КММ, kasennovanazgul@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛЬДЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда – бүгінгі заман талабы. Осы ретте, қазақ тілі мен әдебиеті пәнін дұрыс жүргізе білудің маңызы зор. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абыройдың үлкені, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Бұл сұраққа мынандай деректер келтіруге болады. Ресми дерек бойынша, мектеп жасындағы балалардың 40 пайызы әдеби мәтінді түсінуге қиналатындығы дәлелденген. Бұлар мектептен білім алса да, қызмет жасауға келгенде қарапайым жазу үлгісін білмейтіндігін көрсеткен. Тіпті олар әр түрлі жағдайда кездескен бланкіні толтыра алмай, ондағы ақпараттың мәнісін түсіне алмапты. Бір қызығы, олар теледидарда не айтылып жатқанын, жалпы айтқанда, күнделікті өмірдің есебін білмейтін болып шыққан. Соның салдарынан жұмыссыздық, өндірістегі апат, жазатайым

оқиғалар, жарақат алулар көбейіп кеткен. Жалпы, барлық зерттеушілердің болжамы бойынша адамдардың сауатсыздық деңгейінің төмендеуі, оларға дұрыс білім беріп, тиянақты оқытпаудан, оқырман болуға үйретпуден болған көрінеді. Сақтанбау, ұқыпсыздық, байқаусыздық, апаттар: мұның бәрі ережені дұрыс оқымағандықтан, түсінбегендіктен, санаға сіңірмегендіктен орын алып отыр. Сонымен, функционалдық сауаттылық дегеніміз не?

Функционалдық сауаттылығы дегеніміз-адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Мұндағы басшылыққа алынатын сапалар:

- белсенділік;
- шығармашылық тұрғыда ойлау;
- шешім қабылдай алу;
- өз кәсібін дұрыс таңдай алу;
- өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады.

Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заманның талабы. Соның ішінде оқу сауаттылығы - оқушылардың жазба мәтіндерді түсінуі және қолдануы, мәтін барысында ой толғауы, жаңа білім игерудегі әдіс-тәсілдерді қолдануы, әлеуметтік ортаға бейімделуі. Яғни, оқу сауаттылығының негізі – мәтінмен жұмысты толық қалыптастыру болып табылады. Қазақ тілі сабақтары тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларының ерекшеліктері арқылы іске асады. Сондықтан күнделікті сабақты дағдылар ерекшелігін ескеріп құру, оқу сауаттылығын арттыруда маңызды роль атқарады. Соның ішінде оқылым дағдыларының ерекшеліктері оқу сауаттылығын арттырудың бірден бір жолы. Оқылымның мынадай ішкі дағдыларын әр сабақ барысында қолдануға болады.

Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері оқушылардың қазақ тілін меңгеруі барысында жүйелі ойлауын дамытып, мектепте алған білімінің өмірдің қай саласында да тірек болуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік жүйе жасауға және қолдануға мүмкіндік береді. Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – олардың психологиялық қырынан даму мәселесін де қарастыруды қажет етеді. Оқушының дамуы дегеніміз – оның өмірлік күш-қуаты мүмкіндіктерінің жүзеге асырылуы. Сондықтан сол дамытатын қабілеттерді және олардың оқу-танымдық процестегі қызметі ерекше қажет. Ал оқушыны белгілі бір психикалық алғышарттарға ие болып келетін, танып-білу мүмкіншіліктері мол жеке тұлға деп қарастыру – теориялық ұғым жасаушы субъектінің болмысын анықтау болып табылады. Оқушылар тілдің грамматикалық ережелерін есте сақтап, жатқа қайталап айта алады. Осы тілдік құбылыстар туралы білімін коммуникативтік мақсатта еркін пайдалану қабілеті болмайды, кейбір кездері тілдің грамматикасын игермеген оқушы сабақтан тыс кездерде сол тілде жақсы сөйлей алуы мүмкін. Қазақ тілін оқыту сабақтарында тілді жылдам және сапалы игеру үшін міндетті шынайы түрдегі қарым-қатынастар жағдаяттары ұйымдастырылуы керек. Мұндай сөйлеу тілдік жағдаяттары арқылы оқушылар қазақ тілін саналы түрде меңгере алады.

Тілдің саналы түрде игерілуі баланың танымдық қабілеті мен таным күштерінің бірігуі арқылы іске асып отырады. Баланың дамуға бейім таным күштерін байқаған мұғалім арнайы жұмыс арқылы оны ұштай түсуі тиіс. Мұғалім оқушының қазақ тілінде төселе сөйлеуін, сауатты жазуын қамтамасыз ету барысында міндетті түрде оның танымдық қабілеттерінің де дамуын да ескеріп отырғаны жөн.

Әрине, даму барысы оның физиологиялық даму мүмкіндіктерімен үйлесе келуін де қажет етеді. Мұғалім оқу-танымдық процестің жетекшісі мен ұйымдастырушысы ретінде

оқушының биологиялық және әлеуметтік дамуын үйлестіріп отыруды баса назарда ұстайды. Жасөспірім кезінде баланың танымдық қызметі ерекше белсенділікпен өтеді [1].

Абайдың 7-қара сөзінде айтылған танымдық қызығушылық енді мектепте және орта сыныптарда түрлі салаларды меңгере бастауымен арта түседі. Осы ретте оқушының қазақ тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігінің оны белгілі бір шынайы ситуацияларға түсіре отырып, төселдірілуіндегі даму процесі туралы айтып өту керек [2].

Оқушы тиісті оқу нысандарынан білімдік ақпарат алғанда, көп мағлұматтардың ішінен өзіне керек хабарды іріктеп алады. Адамның басында осындай іріктегіш, селективтік аспап бар. Егер оқушы рецепторларына жеткен мағлұматтарды іріктеп алмай, оған не әсер етсе, соны түгел қабылдаса, мақсатына жете алмас еді. Ол көп хабардың ішінен ненің қажет, ненің қажет емес екендігін ажырата алмай, оқи алмас еді. Сондықтан көп мағлұматтардың ішінен өзіне керектігін ғана іріктеп таңдап алу — оқу тапсырмасын орындаудың негізгі шартының бірі.

М. Мұқанов таным үдерісінің элементтерін мыналар деп көрсетеді: қабылдау; зейін; ес пен жады. М. Мұқанов жеткіншектердің таным үдерістерін былайша сипаттайды. Күнделікте оқу материалын ұғыну қабылдаудан басталады. Қабылдау тек бірдеме қарау, не соны тыңдау ғана емес, баста бар бейнелермен объектілерді салыстырып түсіну [3].

Қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың педагогикалық негіздері дегенде, ең алдымен, оқушылар меңгеруі тиіс деп танылған қазақ тілінен берілетін білім мазмұны, қазақ тілін ана тілі ретінде оқуы арқылы оқушылардың тілдің кумулятивтік қызметін меңгеруі арқылы өзін-өзі тануы, тілдік санасы жетіліп, тілдік тұлға ретінде қалыптасуына игі ықпал ететін педагогикалық заңдылықтар қарастырылады.

Қазақ тілін функционалдық сауаттылықты дамыту бағытында оқытуда педагогиканың, дидактиканың жаңашыл идеяларын қолдану керек. Бұл ретте оқу бағдарламасы, оқулық, оқу құралдары мен оқыту формалары, оқушының білімін тексеру мен бағалаудың жаңа формалары, жаңа оқыту технологиялары, білім мазмұнын сұрыптаудағы жаңашыл әдістер т.б. мәселелер аса өзекті болып табылады.

Қазақ тілін функционалдық бағытта оқытуда дәстүрлі дидактикалық және қазақ тілін оқыту ұстанымдарының жүйесі қатарында мынадай педагогикалық ұстанымдар басшылыққа алынғаны дұрыс деп санаймын: когнитивтік ұстаным, креативтік ұстаным, рефлексивтік ұстаным. Көрсетілген ұстанымдардың оқушының ой операцияларының логикалық-сабақтастық желісін құрап, ауызекі сөйлеу мен жазу сауаттылығын қалыптастырып, дамытуда орны ерекше екендігін соңғы жылдардағы көптеген педагогикалық зерттеулер мен еңбектерде дәлелденіп келеді.

Қазақ тілін оқытуда оқушылардың сауаттылығын қалыптастыра отырып, тіл үйрену белсенділігін арттыру үшін интернет-технологияны қазақ тілін оқыту әдістемесінің орнықты бір компонентіне айналдыру керек. Мұндай істің бүгін үшін де, болашақ үшін де маңызы зор. Интернет-технологияны енгізудің қаншалықты маңызды екендігін соңғы 5–7 жылда барлық білім алушылар да, білім берушілер де анық түсінді деп айтуға болады.

Интернет-технологияның қазіргі кездегі даму барысын қадағалай отырып, онда әлеуметтік сервистер мен қызметтердің кең тарап келе жатқанын көре аламыз. Олар: блог, уики, покаст, твиттер, ютуб, қыстырма т.б. Оларды кең арналы жүйеде қолдануға қазақ тілін оқытудың кейс-стади, квест- сабақтар, электрондық-виртуалдық сабақтар, қашықтан оқыту т.б. сияқты заманауи жүйелерді қолдану әдістемелері арнайы зерттелуі керек [4, 5].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда қазақ тілінің функционалдық-коммуникативтік тұрғыдан меңгертілуі басты орында болуы керек. Қазақ тілін функционалдық-коммуникативтік бағдарда оқытуда «тілден – тілдік форма мен тілдің функциясына» және «тілдің функциясынан тілге» қарай жүру логикасы ұсталынады. Тіл жүйесіндегі тіл бірліктерінің қызметі – өзінен жоғары тұрған тіл бірлігін құруға қатысуы, сөйтіп адам сөйлеуінде барлық тіл бірліктерінің қызметінің көрініс табуы тілдің функционалдық ерекшелігі болып табылады.

Бұл ретте қазақ тілін қазақ мектебінде оқытудағы және қазақ тілін екінші тіл ретінде оқытудағы құзыреттердің басым орны танылады. Қазақ тілін оқытудың басты мақсаты –

қазақ тілінің төменде көрсетілген басты қызметтерін теориялық және практикалық тұрғыдан меңгерту, өмірлік жағдаяттарда еркін әрі сауатты қолдануға дағдыландыру.

Қазақ тілінің қатынас құралы ретіндегі қызметін ұғындыру және меңгерту.

Қазақ тілінің адамның сезімді білдіру қызметі ерекшелігін меңгерту.

Қазақ тілінің танымдық қызметін меңгерту.

Қазақ тілінің адам ойын білдіру қызметін меңгерту.

Қазақ тілінің кумулятивтік, яғни қазақ халқының тарихы мен мәдениетін жинақтаушы, қызметін меңгерту.

Қазақ тілі сабақтарының «Қызықты грамматика әлемінде», «Квест-сабақтар», «Жоба сабақтар», «Ойын сабақтар» сияқты оқу іс-әрекеттері белсенді өтетін түрлермен көбірек ұйымдастырылуы арқылы оқушылардың өз бетімен қазақ тілі меңгеру дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік мол болады. Осы айтылғандармен қатар, қазақ тілі сабақтарында оқушылардың «рефлексиялық жаттығулар» орындауына, білімін тексерудің тестілік түрін қолдануына, жаңа ақпараттық технологияларды мұғаліммен және өз бетімен қолдануына, жоба жұмыстарын түрлі формада қорғауына, өзара пікірталастар мен семинар-сабақтар ұйымдастыруына жағдайлар жасап, белсенділігін арттыру жолдары көзделеді.

Қорыта келгенде, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Педагогтің сабақ өту шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастыруы, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Өз мамандығын толық меңгерген жоғары деңгейлі оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абырой, яғни үмітінің ақталғаны, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені. Мұғалімнің сабағының өн бойындағы негізгі мақсаты, оның негізгі мәнін естен шығармай, әрбір сәтті тиімді пайдаланғанда өз мақсатына жетеді.

Әдебиеттер

1. Даулеткалиева, Р.Л. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту / Р.Л. 2. Абай. Қара сөздері. – Алматы: Ғылым, 1995. – 306 б.
3. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология. – Алматы: Атамұра, 1982. – 204 б.
4. Даулеткалиева – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2017. – № 18.1 (152.1). – С. 16-18. – URL: <https://moluch.ru/archive/152/43264/> (дата обращения: 02.03.2023).

МРНТИ:14.01.11

Қ.А. Олжаханова, Г.Т. Байтемирова

«№ 22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицей» КММ

baitemirova1972@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУДА ҚОЛДАНБАЛЫ ЕСЕПТЕРДІҢ ТИІМДІЛІ

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру мақсаты негізге алынып отыр. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығы дегеніміз – оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту, алған білімін сыныптан тыс жерде, кез келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету, яғни, оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету. Сауаттылық тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатындықтан, функционалдық сауаттылық сол тұлға меңгерген белгілі бір білім-біліктерден көрініс табады. Өйткені функционалдық сауаттылыққа адам нақты білім алу кезеңдерінен өткеннен кейін қол

жеткізеді. Сондықтан білім белгілі бір сауаттылық деңгейін қамтамасыз ететін құрал және нақты іс- әрекеттердің нәтижесі ретінде қарастырылады.[1]

Математика пәні міндетті пәндердің бірі болғандықтан оқушылардың даярлығы, математикалық ұғымдарды қолдана білу деңгейлері стандарттан төмен болмауы тиіс. Бірақ оқушылардың қабілеттері мен математикалық білімдері, ол білімдерді қолдану деңгейлері әр түрлі болады. Осы орайда математикалық сауаттылық моделін қарастырған жөн. Математикалық сауаттылық моделі шынайы әлем проблемаларын математикалық әлеммен ұштастыруға, тәжірибедегі мәселелерді пайымдай отырып, оның математикалық моделін құруға алғы шарт болып табылады.

Математика сабағындағы негізгі сауаттылыққа мыналар жатады:

Математика – ғылым болмысынан балама ұғымдар. Сондықтан да математика барлық ғылымдардың логикалық негізі – күре тамыры ретінде қарастырылады.

Математика ең алдымен оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және оны шыңдай түседі.

«Математикалық сауаттылық» ауызша, жазбаша қабілеттерін қалыптастыру арқылы оқушының «математикалық сауаттылықты» меңгере білу қабілетін шыңдайды.

Математика әлемде болып жатқан түрлі құбылысты, жаңалықты дұрыс қабылдап, түсінуге көмектеседі. Математикалық сауаттылықты қалыптастыру үшін: теорияны білу, оны логикамен ұштастыру, есепті шығаруда тиімді жағын көруге баулу, математикалық сайыс сабақ, пән кеші, апталықтарды математиканың даму тарихымен байланыстыру, ақпараттық оқыту технологиясынан сабақтарда интерактивтік тақтаны қолдану. Интерактивті тақта арқылы оқушылар жаңа материалдарды арнаулы бағдарламалар көмегімен мүмкіндігінше меңгерумен қатар функциональдық сауаттылығы да артады.

Математика сабағында оқытудың әр түрлі технологияларды қолдана отырып, оқушылардың шығармашылық ізденістерін, өз бетінше жұмыс істеу белсенділіктерін арттыру барысында теориялық білімдерін кеңейтіп, логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға болады. «Технология» грек тілінен аударғанда «шеберлік», «өнер», «белгілі бір құбылыстың іс-әрекетіне әсер ете білу», ал «техника» қойылған мақсатқа дәл, тез, тиімді жетуге көмектесетін жол, әдіс және амал. Оқытуды технолизациялау идеясы жаңа идея емес. 16 ғасыр мен 17 ғасырдың аралығындағы жаңа педагогиканың негізін қалаушы, ұлы Славян педагогы Ян Амос Каменский «Ұлы дидактика» еңбегінде оқытуды технолизациялау керектігі туралы сол кездің өзінде айтқан. Ол «дидактикалық машина үшін: 1) қойылған мақсат; 2) сол мақсатқа жететін құрал; 3) мақсатқа жеткізбей қоймайтын, сол құралдарды қолдану ережелерін табу керек», – деді. [4] Оқушылардың математикалық сауаттылығының қалыптасуы «математикалық құзыреттіліктің» даму деңгейлерімен (танымдық салалармен) сипатталады:

– білу (еске түсіру): Терминдерді, сандарды қасиеттері бойынша суреттеу және есептеу; график пен кестеден мәліметтерді алу; құралдарды қолдану; классификациалау, математикалық объектілерді танып білу.

– қолдану (байланыстарды орнату): Нәтижелі шешу тәсілін таңдау; математикалық ақпаратты талдау және көрсету; модельдеу; тізбекке байланысты тапсырмаларды орындау; стандартты есептерді шешу

– ойлау (пайымдау, тұжырымдау): Объектілердің арасындағы тәуелділікке талдау жасау; қорытындылау, әртүрлі шешу жолдарын синтездеу; дұрыс/бұрыс айтылғандарды дәлелдеу; стандартты емес есептерді шешу. Оқушылардың математикалық сауаттылығының қалыптасуы «математикалық құзыреттіліктің» даму деңгейлерімен (танымдық салалармен) сипатталады [4].

Мектеп математика курсына әр сыныптарда өтіліп жатқан тақырыптарға сәйкес оқушылардың функциональдық сауаттылықтарын арттыруда тапсырмалар құрастырып, орындалған тапсырмаларды алған білімдерімен өмірмен байланыстыра алатындай, білім деңгейлерін қолдана алуға қалыптастыруда ұстаздардың алатын орны ерекше. Сондықтан математика сабақтарында дамыта оқыту теориясын қолданудың тиімділігі зор. Дамыта

оқыту мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым-қатынас [2]. Дамыта оқыту арқылы мұғалім оқушыға тек дайын білімді ғана беруші емес, алған білімін іс-жүзінде қолдана білуге, шығармашыл ойлауға, ізденуге, креативті ойлауға, танымдық іс-әрекеттерді ұйымдастыруына ықпал етуші, ұйтқысы, ұйымдастырушысы. Төменгі сыныптарда тапсырмалар логикалық есептер және ойын түрінде беріледі. Тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың белсенділіктері артып, теориялық білімдерін практикада қолдануға машықтанады. Ал жоғары буын оқушыларына тапсырмалар күрделеніп алады. Тапсырмалар орындау барысында оқушылар бұғанға дейін білетін амалдарының жеткіліксіз екендігіне сезіну керек. Содан кейін оқушы өз бетімен білім алуға ынтасы артып талпынады. Дамыта оқытуда оқушылардың ойларын жетілдірудің маңызы зор. Біріншіден ақпарат дайын күйінде берілмейді, оған оқушы өз әрекеті арқылы жетеді. Екіншіден әр оқушы өзінің деңгейіне дейін дамуына жол ашады. Үшіншіден оқушы өзін белсенді жұмыс жағдайына қойып, мәселені шешуге әрекет етеді. Төртіншіден мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас нығаяды. Осы орайда әр оқушы сабақ кезінде өзін еркін ұстауға, ойын ашық жеткізе білуге дағдыландыруымыз керек. Әрбір құрастырылған есептер оқушының ойлауына, санасуына, өзі шығарған есептердің шешімдерін толық жеткізе алуына ықпал жасалуы керек. Осындай мақсаттарға жету үшін математика сабақтарында мынадай міндеттер болуы керек де ойлаймыз:

1. Алған теориялық білімдерін практикамен ұштастыру
2. Оқушыларды ізденіске, өз бетімен жұмыс істеуге баулу
3. Алған білімдерін өмірде қолдана білуге үйрету
4. Кез-келген жағдайдың шешімін таба білуге үйрету

Сондықтан, әр сабақта оқушылардың функционалдық сауатылығын артыруда белгілі бір тақырыптар көлемінде қосымша тапсырмалар орындатып отыру алдыңғы кезекте болып отыр. Мысалы 5-сыныпта жай бөлшектерге амалдар қолданға және 8-сыныпта аудандар тақырыбын оқытуда төмендегідей тапсырмаларды орындату арқылы оқушылардың алған білімдерін қолдана алып, шешім таба білуге үйретеді. [5]

1-Мысал: Махамбеттің анасы үйдің ауласына тік бұрышты үшбұрыш тәріздес гүл егетін гүлзардың орны дайындауда. Махамбеттен үшбұрышты гүлзарды дұрыс орналастыру үшін көмек сұрады. Гүлзардың периметрі 48 см, ал үлкен қабырғасы, яғни гипотенузасы 20 см ге тең. Махамбет анасына қалай көмектесті?

2-Мысал: Тұрғын үй бағдарламасы бойынша Семей қаласыда көпбалалы жанұяларға арналып жаңа үйлер салынды. Ас үйдің еденінің ауданы 20 м^2 , ал периметрі 18 м.

1) Ас үйдің ені мен ұзындығын анықтау үшін квадрат үшмүше құрып, оны толық квадратын бөліп алу тәсілімен шешіңіз

2) Ас үйдің еденіне $40\text{ см} \times 40\text{ см}$ немесе $20\text{ см} \times 50\text{ см}$ кафель төсеу керек. Кафель төсеу үшін қай өлшемді таңдаған тиімді және қанша кафель қажет?

3-Мысал Айдын мен Айдар құрылыс жұмыстарымен айналысады. Оларға бір бөлмені жөндеуге ұсыныс түсті. Бөлменің ұзындығы мен енін өлшеп $3\frac{1}{2}\text{ м}$ және 4 м екенін анықтады. 1) Бөлменің еденінің ауданын квадрат есебімен табыңыз. 2) Егер 1 м^2 еден ауданын сырлауға $\frac{3}{10}$ кг сыр жұмсалса осы бөлменің ауданын сырлауға қанша сыр кетеді?

Осындай үлгідегі есептерді әр сыныптарда сабақты қорытындылау бөлімдерінде топтық және жұптық жұмыстарда. күрдегігіне қарай орындатып отырса оқушылардың математикалық сауаттылықтарын артуына, алған теориялық білімдерін практикамен ұштастыра алуларына, өз беттерімен жұмыс жасай білулеріне, ойлануға, ізденуге оң ықпал ететінін күнделікті іс-тәжірибеден байқауға болады.

Қорыта келгенде, мектеп математикасын оқушының толық меңгеруі дегеніміз – математиканың мектеп көлеміндегі барлық бағыттары бойынша толық білім, білім дағдыларын игеру деген сөз. Демек, оқушы математикалық білімнің кез келген бағыттары бойынша, кез келген уақытта талдау жасай білу керек. Математика элементтерін білмеген

адамның шығармашыл дамуына, өсіп-өркендеуіне, ойлау қабілетінің дамуына жалпы қоғамда тұлға болып қалыптасуына кедергілердің ықпалы зор екендігін қоғамның өзі дәлелдеп беріп отыр.

Әдебиеттер

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары: / Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы №832 қаулысы // ресми мәтін. Астана: Әділет, 2012.
2. М. Камзина «Дамыта оқыту технологиясы» Тәрбие журналы 2005 ж. №4
3. А.Қ.Әлімов. Оқытуда интербелсенді әдістерді қолдану. Алматы, 2012ж
4. Интернет қоры. bilimdiler.kz.

МРНТИ:14.01.11

М.З. Сеилханова, Н.Д. Нугибаева

«№ 22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицей» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІН НЕГІЗДЕУ

Адам мен табиғат қатынасындағы адамгершілік сапасы қазақ халқының ұлттық экологиялық мәдениетінен айқын көрінеді. Қазақ халқының дүниемен, табиғатпен қатынасында үш құбылыс байқалады: адамның аспан әлемі мен өз арасынан тұтастық іздеуі, ел мен жердің біртұтастығы туралы ұғым, адамның жер бетіндегі тіршілік иелерімен ішкі рухани тұтастыққа ұмтылуы. Бұл – халықтың табиғатты қара басының пайдасынан жоғары ұстап, қадірлеп-қастерлейтін экологиялық мәдениеті.

Адам мен табиғат қатынасындағы адамгершілікті қамқор, мейірбанды көзқарас қазақ халқының ұлттық экологиялық мәдениетінен айқын көрінеді. Қазақ халқының дүниемен, табиғатпен қатынасында адамның аспан әлемі мен өз арасынан тұтастық іздеуі, ел мен жердің біртұтастығы туралы ұғым, барынша тіршілік иелерімен ішкі рухани тұтастыққа ұмтылуы сияқты үш құбылыс түркі ақындарының, демократ ағартушыларының, «Бес арыстың» дүниетанымында көрініс тапқан. Қазақ халқының экологиялық ойлауы, экологиялық сана-сезімі, табиғатқа көзқарасы ауызекі шығармаларында бейнеленген. Ә. Нысанбаев пайымдағандай, қазақ философиясы негізінен «фольклорда, поэзияда, мақал-мәтелдерде, шежіре-дастандарда, эпостарда, мифологияда жинақталған және тұжырымдалған». Сан ғасырлық тарихы бар қазақ қауымы жазба әдебиеті пайда болғанға дейін ауыздан-ауызға тарап, ел есінде сақталған мол рухани қазына жасай білген [1].

Қазақ халқының өскелең ұрпаққа экологиялық тәрбие беруде жинақтаған тәжірибесін ең алдымен ауызекі шығармашылығынан табамыз. Осындай мол тәрбие көзіне бет бұру халықтың табиғатқа деген қарым-қатынасындағы даналығын, экологиялық тепе-теңдікті, сақтауға мүдделігін, табиғат байлығын тиімді пайдалану тәжірибесін, табиғи ортаға деген саналы да жауапкершілікті қарым-қатынасын бағамдап, ұрпақ тәрбиесінің кәдесіне жаратуға мүмкіндік береді.

Қазақ этнопедагогикасы мен этнопсихологиясын алғашқылардың көш басында кемел зерттеген Қ.Б. Жарықбаевтың халықтың тәрбие идеяларын талдап, оның тәрбиелік әдіс-құралдарына, ақыл-ой, еңбек, адамгершілік тәрбиесіндегі ықпалына берген сипаттамалары олардың экологиялық мазмұны мен функцияларын танып-білуге көмектеседі.

Қазақ этнопедагогикасының зерттелуіне айрықша үлес қосқан С. Қалиевтың қазақтың халықтық тәлім-тәрбиесінің ғылыми-педагогикалық негіздерін, қазақ халқының тәлімдік және ұлттық ойлауының ерекшеліктерін, халық педагогикасының ауыз әдебиетіндегі мүмкіндіктерін, қағидалары мен принциптерін, әдіс-құралдарын ғылыми тұрғыда саралап, халық педагогикасының озық үлгілерін бүгінгі мектептің оқу-тәрбие жүйесіне ендіру

жолдары мен амалдарын анықтап беруі ауызекі шығармашылығында көрініс алған қазақ халқының экологиялық тәрбиедегі бай тәжірибесін танып-білуде маңызы ерекше деп түсінеміз.

Профессор С. Ұзақбаеваның зерттеу нәтижелері өзінің сонылығымен, ауқымдылығымен ерекшеленеді. Оның жетекшілігімен халықтық педагогика, этнопедагогика мәселелері жөнінде докторлық, кандидаттық диссертациялар қорғалып, аталған проблеманың зерттелуіне айтарлықтай теориялық, практикалық үлес қосылды. С.А. Ұзақбаеваның халықтың ауызекі поэтикалық шығармашылығын (мақал-мәтелдер, эпос, айтыс өлеңдері, жыраулық дәстүр, жыр-терме), музыкалық шығармашылығын (ән мен күй), сәндік-қолданбалы өнерін (қыз балаларды киіз басу, сырмақ сыру, кілем, алаша тоқу, кесте және шілтер тоқу, киім тігу, оларды ою-өрнекпен әшекейлеу тәрізді еңбекке баулу, үйрету; ер балаларға ұсталық, зергерлік, етікші, ерші, үйші т.б. кәсіптік еңбек түрін меңгерту) педагогикалық мақсатпен саралап қарастыруы және оларға берген сипаттамалары бізге олардың экологиялық мән-маңызын пайымдауда негізге алынды [2].

М.Х. Балтабаевтың фольклордың трансляциялық, эстетикалық, тәрбиелік, идеологиялық, дидактикалық, тұрмыстық, танымдық, қатынастық қызметін қарастыру барысында музыкалық шығармашылық үлгілеріне берген функционалдық сипаттамасы олардың әлеуметтік-педагогикалық, экологиялық мәнін терең ұғынуға септігін тигізеді.

К.Ж. Қожахметованың этникалық тәрбиеге берген анықтамалары бойынша жеке адам қазақтың салт-дәстүріндегі этникалық құндылықтармен этноәлеуметтік рольдерді, этникалық нормаларды игереді. Автордың дайындауындағы қазақ этнопедагогикасының құрылымдық-логикалық үлгісі, бізге қазақ ауызекі шығармашылығында көрініс тапқан халықтың табиғатпен қарым-қатынас жасаудағы мінез-құлық нормаларын пайымдауға мүмкіндік береді [3].

Халық тәрбиесінде адам мен адамның, қоғам мен халықтың еңбекке, табиғатқа адамгершілік қарым-қатынасы, имандылық идеясы жетекші орын алады. Қазақ ауызекі шығармашылығы салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрпы, наным-сенімдері, ырым-рәсімдері қазақ философиясын зерттеушілерге (А.Н. Нысанбаев, Р.П. Абсаттаров, К.Ш. Нұрланова, М. Орынбеков, О.А. Сегізбаев, А. Қасабеков, Ж. Алтаев, Т. Ғабитов т.б.) қазақ философиясының уақыт пен кеңістік арасындағы бітімін топшылауға, қазақтың ертедегі философиялық «даму элементтерінен бастап қазіргі философиялық теориясын жасауға мүмкіндік беріп» қазақ философиясының идеологиялық бастау бұлағы болды. Олай болатыны - «Халық эпостары, ертегілері, аңыздары, лирикалық-тұрмыстық поэмалары, мақал-мәтелдері адамдарды табиғи және әлеуметтік құбылыстарды, саяси-экономикалық жағдайларды, ізгілік мақсаттарды өз уақытына сәйкес танып-білуінің куәгерлері» екендігінде [4].

Экологиялық тәрбиені дамыту халық педагогикасының жетекші дәстүрі болып саналады. Қазақ халқының экологиялық мәдениетінің басты ерекшелігі, З.Ж. Кенжалиев тұжырымдағандай: халықтың табиғат танымымен және адам танымымен етене тығыз байланыста, болғандығында, солармен аралас-құралас, «бөлінбеген түрде өмір сүретіндігінде.... Көшпенділер өздерін табиғаттың тікелей жалғасы, соның төл баласы сезінеді». Бұл өз кезегінде қазақ халқының табиғатты қорғауды, табиғат ресурстарын үнемді пайдалануды, табиғат байлықтарын қалпына келтіруді өзінің қасиетті борышы санайтындығын көрсетеді.

Жоғарыда талдауға алынған пайымдаулар біздерге бүгінгі таңда өскелең ұрпақтың экологиялық тәрбиесін дамыту қазақ ауызекі шығармашылығында айшықталған халықтың экологиялық тәжірибесіне негізделуі тиіс екендігіне көз жеткізеді. Қазақ ауызекі шығармашылығы оқушылардың экологиялық тәрбиесін дамытуда жан-жақты қызмет атқарады. Біздер С.А. Ұзақбаеваның ғылыми жетекшілігімен орындалған еңбектерде берілген мазмұндық-функционалдық сипаттамаларға: халық ойындарының танымдық-тәрбиелік, дамытушылық, әлеуметтендіру функциялары (А. Айтбаева); қазақ домбыра музыкасының қоғамдық жаңғырту-компенсаторлық, танымдық-эвристикалық, көркемдік-

тұжырымдық, ақпараттық, коммуникативтік, тәрбиелік, иландыру, эстетикалық, гедонистік (Е. Қозыбаев); қазақ этномәдениетінің танымдық, тәрбиелік, дамытушылық, ақпараттық-коммуникативтік, реттеушілік, әлеуметтендіру (Б. Қайырова); халық білімдерінің жалпы этникалық дүние мен күнделікті өмір жайлы түсініктерінің негізгі қызметін атқаруы; адамның өз іс-әрекетінің бағытын анықтаудағы бағдарлық ролі; туыстық қарым-қатынастар жүйесі, этноәлеуметтік рольдердің мәнін айқындау және этнос субъектілерінің арасындағы қарым-қатынастарды реттеу, туыстық тегін тану сияқты функцияларына (К. Қожахметова) сүйеніп, қазақ ауызекі, шығармашылығының келесі функцияларын анықтадық: танымдық, тәрбиелік, дамытушылық, коммуникативтік, реттеушілік.

Біз өз зерттеулерімізде халық шығармашылығының экологиялық тәрбиедегі көрінісіне, оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға деген мүмкіндіктеріне мазмұнды сипаттама беруге талпындық. Адам мен табиғаттың өзара қарым-қатынастары жөнінде мағлұматтар беру тәжірибесі, экологиялық білімдерге деген қызығушылықтарын арттыруға септігін тигізеді. Сонымен бірге табиғатты қорғау, қоршаған ортаның тазалығы үшін күресуге деген қажеттіліктерін тұрақтандырады.

Әдебиеттер

1. Қазіргі таңдағы мектепке дейінгі және бастауыш білім берудің психологиялық-педагогикалық негіздері: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары – Алматы, 2003. – 286-289
2. Жас ұрпаққа экологиялық тәрбие берудің бағыттары //Ұлт тағылымы. – 2003. – № 2. – 19-21 бб.
3. Экологиялық тәрбие бойынша дайындалған оқу-әдістемелік кешені //Бастауыш мектеп. – 2003. – № 8. – 18-19 бб.
4. Қожахметова К. Мектептің ұлттық тәрбие жүйесі: теория және практика. – Алматы: РБК, 1997 – 141 б.

МРНТИ:14.01.11

Т.М. Сеитова, А.М. Спандиярова
«№ 19 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ РӨЛІ

Мектептің бастауыш сатысында оқушыларды тәрбиелеу мәселесі ең негізгі талаптарының біріне саналады. Соның ішінде ұлттық тәрбиенің алатын орын ерекше. Ұлттық тәрбие балаға табиғи ортаны қорғау, өмір сүре алатын қабілет қалыптастыру, халықтық салт-сана, әдет-ғұрып, дәстүрді үйрету арқылы жас ұрпақты ары таза, рухани байлығы мол, ізетті де инабатты, сегіз қырлы, бір сырлы азамат етіп тәрбиелеуге бағытталады. Ұлттық тәрбиеде баланың назарын өз өміріндегі елеулі өзгерістерге бұрып, оны саналы түсінуіне баулу көзделеді.

Ұлттық тәрбиенің негізгі бастауының бірі – туыстық қарым-қатынас, сыйластық, үлкенге құрмет, кішіге ізет [1]. Балаға дұрыс тәрбие беруде эстетикалық тәрбиенің мәні үлкен. Өйткені, оқушының адамгершілік сезімі жеке басының рухани деңгейін кеңейту, мінез түзеп, толықтыру эстетикалық тәрбиенің еншісінде болмақ. Қазіргі мектепте ұлттық тәрбиенің мазмұны жалпыадам құндылығын жоғарылату қажеттілігінен көптеген өзгерістерге бет бұрды. Егеменді ел болғаннан бері жас ұрпақты ұлтшылдыққа, парасаттылыққа, саналылықпен, жауапкершілік тәрбиесі арқылы жеке тұлғаны қалыптастырудың сипаттарына: жауапкершілік көздеген мақсатқа жету, кісілігін қадір-қасиетін сақтау, сенімділік жатады.

Қазақстан Республикасы өз алдына дербес мемлекет ретінде егемендігін алғаннан кейін елімізде ұлттық рухани мұраларымызға бет бұрып, соның негізінде тәрбие беруге көңіл қойыла бастады. Ұлтымыздың рухани жарық жұлдызы Мағжан Жұмабаевтың:

«Қазақтың тағдыры да, келешек ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік, жанымызға қабысатын, үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады» деген даналық өсиетінің мәні қазіргі жаһандану кезеңінде Қазақстан мемлекеті үшін орасан зор [2]. Еуропалық және Азиялық өркениеттің аралығында орналасқан Қазақстанның геосаяси орны, ана тіліміз бен ұлттық мәдениетіміздің кеңестік дәуір кезіндегі және қазіргі жай күйі, еліміздің полимәдениеттілік, көп конфессиялық сипаты халқымыздың ұрпақ тәрбиесіндегі даналығынан, рухани құндылықтарынан, ұлы педагогтарымыз бен ғұлама гуманистеріміздің философиялық ой толғауларынан, яғни тереңге бойлаған түп тамырларымыздан нәр алып, үнемі және үздіксіз қанығып отыратын шынайы, тәуелсіз ұлттық білім жүйесін құруды талап етеді. Бастауыш сынып оқушыларының жас және психологиялық ерекшеліктері мен олардың оқушыларға ұлттық тәрбие беру барысында есепке алынбауы арасындағы және халықтық педагогика құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие берудің қажеттілігі мен бұл мәселенің педагогикалық теория мен практикада жеткіліксіз зерттелуі арасындағы қарама-қайшылықтар анық байқалады [3]. Бастауыш сынып оқушыларына өз этносының мәдениеті, тарихы, тілі және географиялық аймағы туралы алғашқы түсінік беру, ана тілін меңгерту, олардың ұлттық сана-сезімі мен дүниетанымын қалыптастыру, өзін-өзі тану және өзін-өзі жетілдіруге деген талпыныстарын дамытуға ынтасын арттыру халықтық педагогикаға негізделеді [4]. Қазақ халқы - елін, жерін, оның табиғи, мәдени байлығын, өнері мен тілін, тарихын, салт- дәстүрі мен әдет-ғұрпын сақтап, қорғап, рухани-адамгершілік тағылымдарын ұрпағына мұра етіп қалдырған. Сондықтан, оқу-тәрбие процесінде қолданылатын бағдарламалар, оқулықтар, дидактикалық материалдардың ұлттық психологиялық ерекшеліктерге сай жасалуын өмірдің өзі талап етеді. Қазіргі кезде мектептің тұтас педагогикалық процесінде халық педагогикасын пайдалану бойынша мол тәжірибе қалыптасқан. Негізгі мақсат – жас ұрпаққа қазақ халқының әдет-ғұрпын, салт-санасын, ұлттық өнерін, дәстүрлерін меңгерте отырып, оларды оқушылардың бойына дарыту, ұлттық мінез-құлық, қадір- қасиетін қалыптастыру. Өйткені еліміз үшін жас ұрпақтың өнерлі, іскер, жігерлі, намысты өсуі айрықша маңызды болып табылады [4]. Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беру мұғалімдерден де, оқушылардан да осы әрекеттің түпкі мақсатын саналы түрде ұғынуды талап етеді. Мұның өзі осы зерттеу аумағы бойынша нақтылы бағыт болуын айғақтайды. Бастауыш мектеп жасында жеке тұлғаның қалыптасуы тәрбиенің басты факторы болып табылатын құрбы-құрдастарының арасында өтеді. Ұлттық тәрбие берудің мақсатқа бағыттылығын қамтамасыз ету үшін оқушыларда белгілі бір білім, білік, дағды көлемінің қалыптасуы қажеттігі анықталды.

1. Қазақ халқының ұлттық дүниетанымын, сана-сезімін, адамгершілік, ізгілік сапаларын балалардың бойына сіңіру үшін бастауыш сыныптан бастап оқушылардың ұлттық тәрбиесін қолға алу, оның теориялық негіздерін айқындау және іс-тәжірибеде іске асырылуын қамтамасыз ету педагогика ғылымының көкейкесті мәселесі болып табылады.

2. Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беру мәселесінде айқындалған негізгі бағдар тәрбиеге ізгілендіру тұрғысынан мән беру, соның аясында тұлғалық-аксиологиялық қатынасты жүзеге асыру болды.

3. Педагогика ғылымының теориясы мен практикасында оқушыларға ұлттық тәрбие беру проблемасының зерттелу деңгейі мен жай-күйін талдау халықтық педагогика құралдарының ұлттық тәрбие беруде мүмкіндіктерінің жоғары екендігін дәлелдеді: біріншіден, олар бастауыш сынып оқушыларының ұлттық сана-сезімін, сенімін қалыптастырады, адамгершілік-этикалық, моральдық-этникалық, психологиялық-эмоциялық қасиеттерін, ұлттық мінез-құлқын тәрбиелейді.

4. Бастауыш мектепте оқушыларға ұлттық тәрбие беру процесінің нәтижелілігі бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беру үлгісін қолданумен қамтамасыз етілді.

Бұл модель когнитивті, эмоциялық және мінез-құлықтық компоненттерінің бірлігінде байқалады және нақты өлшемдер, көрсеткіштермен сипатталады.

5. Ғылыми педагогикалық әдебиеттерге жасалынған талдау негізінде біз өз зерттеуімізде бастауыш сынып оқушыларына халықтық педагогика құралдары арқылы ұлттық тәрбие берудің мазмұнын, әдістері мен ұйымдастыру формаларын педагогикалық шарттар ретінде айқындап, оны іске асыруды әдістемелік тұрғыдан қамтамасыз еттік: а) бастауыш сынып оқушыларына халықтық педагогика құралдары арқылы ұлттық тәрбие беру бағдарламасы; б) бастауыш мектептің оқу процесінде оқушыларға халықтық педагогика құралдары арқылы ұлттық тәрбие беру бойынша мұғалімдерге арналған әдістемелік нұсқаулар; в) бастауыш сынып оқушыларының отбасымен жұмыс бағдарламасы; г) бастауыш сынып оқушыларына арналған «Халықтық таным әліппесі» ЭЕМ-ға арналған оқыту бағдарламасы енгізілді.

6. Зерттеуде негізделіп отырған педагогикалық шарттар бастауыш сынып оқушыларының ұлттық тәрбиелілік деңгейін арттырады. Бұл тұжырым эксперименттік және бақылау топтарындағы тәрбиелік деңгейлерін салыстырудың негізінде жүргізілген эксперимент қорытындыларымен нанымды түрде дәлелденді.

7. Диагностикалық нәтижелерден оқушылар мынадай тұрақты тұлғалық ұлттық сапаларды көрсетті: ұлттық білімге құштарлық, ұлтжандылық, ұлттық дүниетаным; ұлттық мәдениет; ұлттық сана-сезім; ұлттық дәстүрлерге сыйлы қатынас, ұлттық мінез-құлық мәдениеті. Мұның өзі бастауыш сынып оқушыларымен педагогикалық іс-әрекет барысында тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

8. Оқу сабағын және тәрбие жұмыстарын өткізу кезінде бастауыш сынып оқушыларының ұлттық дүниетанымы, сана-сезімі мен мінез-құлық деңгейлері айқындалды. Бұл мақсатты дұрыс қою жақын даму аумағына сәйкес оқушыларға халықтық педагогика құралдары арқылы ұлттық тәрбие берудің педагогикалық шарттарын құруға мүмкіндік берді. Эксперименттік топқа қатынасқан бастауыш сынып оқушыларының ұлттық тұлғалық сапаларының қалыптасу деңгейін анықтау олардың мінез-құлқы дамуы негізінде құрылды.

9. Зерттеу тақырыбының келешекте әрі қарай дамуы жоғары оқу орындарында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлаумен, мектепте оқыту процесінде бастауыш сынып оқушыларының ұлттық мінез-құлқын тәрбиелеудің тиімді технологиясын таңдап алумен, оқушылардың этникалық толеранттығын қалыптастыру үшін үнемі оқушылардың ұлттық мінез-құлқының ерекшеліктерін анықтап отырумен, бастауыш сыныптан бастап оқушыларды қайта тәрбиелеу және өзін-өзі тәрбиелеуге үйретумен тығыз байланысты.

Бастауыш сынып оқушыларының ұлттық тәрбиесінде халықтық педагогика құралдарының нәтижелі болуы үшін өзін-өзі тәрбиелеу маңызды болып табылады. Сондықтан ата-аналармен, басқа да әлеуметтік институттармен бірлесе отырып, оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеуін қадағалап, оның тиімді іске асырылуы көзделеді [4]. Қазақ халқының, өте әрідегі ата-бабаларының өмір сүрген кезінен бастау алып, күні бүгінге дейін кәдесіне жарап келе жатқан рухани мұраның бірі – ұлттық тәрбие. Орыстың ұлы педагогы К.Д. Ушинский «Тәрбиенің көзін халықтың жақсы-жаман дәстүрінен іздестіру керек, ол тілі және әдет-ғұрпы арқылы көрініс табады», - дейді. Ұлттық дәстүр – халқымыздың сан ғасырлар бойы сұрыпталып қалыптасқан өмір сүру үрдісі. Осы қалыптасқан ұлттық тәрбие арқылы өскелең ұрпақтың бойына ұлттық болмыс, ұлттық келбет, ұлттық мәдениет, ұлттық намыс, т.б. ұлттық құндылықтарымыз егіліп, сіңіріліп отырған [5].

Ұлттық және адамзаттық құндылықтарымыздың, салт-дәстүріміздің қайнар бұлағы халқымыздың фольклорлық өнерінде тұнып жатқаны белгілі. Ұлттық тәрбие және адамзаттық құндылықтар негізінде оқыту арқылы жан-жақты мәдениетті тұлға тәрбиелеу мүмкіндігі туындайды.

Қорыта келгенде, ұлттық дәстүр мен ұлттық тәрбиені дамыту – бұл мәселені шешуге көмектесе алады. Ұлттық дәстүрдегі тәрбие беу арқылы тұлғаның ұлттық мәдениетін қалыптастыра аламыз. Әлемдік жаһандану үрдісі барысында білім беру мен тәрбие

саласында ұлттық дәстүрге сүйене отырып, жаңа ұлттық үлгі қалыптастыру арқылы ғана мемлекетіміздің дербестігін сақтап, жоғары өркениетке жете аламыз.

Әдебиеттер

1. Қоянбаев Ж. Семья және балалар мен жеткіншіктер тәрбиесі. – Алматы: Рауан, 1990
2. Макаренко А. Соб.соч.5 – том. – М., 1958
3. Бегалиев Т. Жасөспірімдердің оқу-тәрбиесіне байланысты кейбір проблемалар, оны шешудің жолдары. ТарМПИ хабаршысы, 2005, – №1.
4. Қазақстан мектебі журналы, 2007 ж. – №4-5.

МРНТИ:14.01.11

А.М. Сейфжанова, Ж.Х. Хусайнова

КМҚК «Рымбек Байсейітов атындағы Семей қаржы-экономикалық колледжі»

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлесі қалыптасуда. Бұл үрдіс білім бағдарламасының өзгеруімен қатар жүреді. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Ол білім алушы жастардың өзін-өзі өзектілендіруге, өзін толықтыруға және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылатын дамушы тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған. Рене Декарттың жазбаларында: «Өзін-өзі тану жолындағы еңбек – ең құнды еңбек», – делінген. Қазіргі уақытта педагогика ғылымының бір ерекшелігі — баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығарып, оқу үрдісіне енгізу. Сол себептен де білім беру саласы қызметкерлерінің алдында – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру міндеттері қойылып отыр. Ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекеттің ғылыми – педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі. Жаңа педагогикалық технологияны меңгеруге мұғалімдерді даярлау – олардың кәсіби білімін көтеруге дайындау аспектісінің бірі және тұлғасын қалыптастыру үрдісіндегі іс – әрекеттің нәтижесі болып табылады. Оқытудың жаңа технологияларының принциптері – дұрыс шешім қабылдай алатын, өздігінен дамытын, өзін-өзі жетілдіріп, тәрбиелеуші жеке тұлға қалыптастыру болып табылады. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық жаңа технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты жетік маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнің өзін-өзі дамытып, оқу – тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастырылуына көмектеседі.

Бүгінгі таңда, халықаралық ұйымдар әлем елдерінің бәсекеге қабілеттілігінің нақты деңгейін анықтауда. Қазір адам қандай оқу орнынан болсын өзінің бүкіл өміріне жететін білімді бірден ала алмайды. Оның басты себебі – қоғамның жоғары жылдамдықпен дамуы. Сондықтан білім беру саласында еңбектеніп жүрген қызметкерлер жүгі ауырай түсуде.

Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздері мен жаңа енгізіліп жатқан технологияларды меңгеруі – маңызды мәселелердің бірі. Әсіресе, техникалық және кәсіптік білім беру орындарында заман талабына сай жабдықтарды игеру және оны пайдалану амал-тәсілдерін білім алушының жетідей меңгере алуына ықпал етуіміз керек. Бұл жағдайда да алдымен оқытушы өзі осы еңгізілген құрал-жабдықты меңгеру амалдары бойынша білімін жетілдіріп отырғаны дұрыс. Сондықтанда оқушылардың ой-өрісін, ұлттық мәдениетін, ұлттық рух пен сана-сезімін дамытып, алғыр тұлғаны қалыптастыруда тәрбие жүйесіндегі инновациялық іс-әрекеттердің ендірілуі үлкен жетістіктерге жетелейді.

Жаңа ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технология бағытымен дамыту мақсатымен аттауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады. «Ұрпағы

білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру – бүгінгі күннің басты талабы.

Қазіргі кезеңде жалпы білімнің міндеті – баланың жалпылама дамуын қамтамасыз ету ғана емес, ең бастысы, оларды жастай өз қабілеті мен қызығуына қарай белгілі бір мамандыққа арнайы әзірлей білу. Жасөспірімдердің шығармашылық тұлғасының белсенді бағытын оның тек сабақтарға жалпы қатынасы және оның қажеттілігі мен мұқтаждығы ғана емес, сондай-ақ білімді тәжірибелік іскерліктерді қабылдау мен меңгеру үрдісінің өзі де анықтайды. Теориялық білім оқушының толықтай білім сапасының көрсеткіші бола алмайтындығы анық. Сондықтан теориядан бөлек алған білімді іс-тәжірибе жүзінде жүзеге асыру, көзбен көріп, қолмен ұстап көрген бала болашақта алған білімінің нәтижесін көрсете алады.

Қазіргі кезеңдегі оқытудың негізгі мақсаты – болашақ мамандығына байланысты әрбір балаға тереңірек білім беру, білімді өзгермелі өмір жағдайларына пайдалана білу дағдысын қалыптастыру. Сондықтан қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі – әлеуметтік экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар: шығармашылық, белсенділік, әлеуметтік жауаптылық, жоғары интеллектілік, терең білімділік, кәсіби сауаттылық.

Жеке тұлғаға бағдарланған оқытудың тұжырымдамасы баланы жанжақты дамытумен бірге жеке және жас ерекшелігіне қарай қоғамдағы өзгерістерге бейім даму мүмкіндігін айқындауды қарастырады. Жеке тұлғаға бағдарланған оқыту проблемалы бағыттағы шығармашылық сипатқа ие бола отырып жаңа білімді іздену арқылы тәжірибеде қолдана білуге ықпал етеді, мұндағы басты міндет – баланың жалпы және өзіне ғана тән қабілеттерінің даму мүмкіндігі мен білім, білік, дағдыларын қалыптастыру және қолдану. Сондықтан да, Елбасының тапсырмасымен отандық, халықаралық тәжірибиелер, білім саласындағы заманауи үрдістер зерделеніп, ғылыми-практикалық конференциялардың материалдары, педагог ғалымдардың еңбектері талданып, отандық және шетелдік мамандармен бірлесіп, орта білім стандартының жобасы әзірленіп, білім және ғылым министрлігіне ұсынылды. Күтілетін нәтиже мектептің түлегі – белсенді азаматтық ұстанымы бар, жауапкершілігі жоғары, адал, еңбексүйгіш, өмір бойы білім алуға құштар, сыни және шығармашылық тұрғысынан ойлайтын, түрлі мәдениеттер мен пікірлерге құрмет көрсететін, коммуникативті, ашық азамат болып табылады.

Оқытудың негізгі принциптері, атап айтқанда, құндылыққа бағытталған оқыту, білім мен тәрбиенің біртұтастығы, білім беру процесіне барлық қатысушылардың қамтылуы күтілетін нәтижеге бағытталуы болып табылады. Сыни, шығармашылық тұрғысынан ойлауды дамыту, үш тілді және үш тілде оқыту, оқушыларды әлеуметтендіру барлық деңгейлерде қарастырылған.

Қазақстан мектебінің алдына қойып отырған мақсаты – инновациялық оқыту технологиясы арқылы оқу мен тәрбие жұмысын дамыту, еліміздің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту бағытында оқушыларға жүйелі, нақты және жан жақты білім беру.

Біз ұсынған инновацияларды білім жүйесінде қолдану шәкірттердің сағат сайынғы дамуына жағдай жасайтын жүйелі қарым-қатынастар мен әрекеттердің жиынтығы, ал мектеп ұжымы адамдарда мәдени құндылықтарды меңгертеді, әрі өмірлік көзқарасында сақталып қалады. Тұлғалық-танымдық белсенділікті дамыту моделі басқа адамдар арасында өз орны мен қасиетін, өз мүмкіндігіне тұлғаның баға бере білуін қалыптастырады.

Білім беру саласын жетілдіру арқылы еліміздің жастары мен жас ұрпағы, шет мемлекеттерінің білім беру жүйесі талаптарына сай, жоғары бәсекеге қабілетті мамандары болмақ.

Сонымен, педагогикалық технологиялардан төмендегілерін бөле жарып көрсетуге болады: Білім беруді ізгілендіру технологиясы – оқушыны азамат етіп тәрбиелеу, олардың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту баланың жаны мен жүрегіне жылылық ұялату (Ш. Амонашвили). Ойын арқылы оқыту технологиясы – дидактикалық, тәрбиелік,

дамытушылық, әлеуметтендірушілік мақсатқа жету. Ойындық іс – әрекеттің педагогикалық механизмі жеке бастық, өзіндік талап – талғамдарына сүйенеді. Баланың бойындағы білімділік, танымдық, шығармашылық қасиеттерін аша түсуді көздейді (Л.С. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин, З. Фрейд). Проблемалық оқыту технологиясы – оқушының өз бетімен ізденуге үйрету, олардың танымдық және шығармашылық икемділіктерін дамыту. Тірек белгілері арқылы оқыту технологиясы – (В.Ф. Шаталов) мынаны көздейді – білім, білік, дағдыны қалыптастыру, барлық баланы оқыту, оқытуды жеделдету. Түсініктерді қабылдау арқылы оқыту технологиясы – (С.Н. Лысенкова) барлық баланы табысты оқыту. Оқу материалының бірізділігі, жүйелілігі, саралау, әр оқушыға берілетін тапсырманың қолайлығы, бағдарламаның кейбір тақырыптарының қиыншылықтарын жеңу, қиын тақырыптады біртіндеп оңайлату әдісін қолдану. Деңгейлеп саралап оқыту – міндетті нәтижелерге негізделген. Білім, білік, дағдыны меңгерту, мемлекеттік стандарт көлемінде білім беру. Әр оқушыны оның қабілетімен мүмкіндік деңгейіне орай оқыту, оқытуды оқушылардың әртүрлі топтарының ерекшелігіне сәйкес бейімдеу, ыңғайлау. Бағдарламалап оқыту – (Б. Скиннер, Н. Краудер, В.Г. Беспалько) ғылыми негізде түзілген бағдарлама негізінде оқытудың тиімділігін арттыру, баланың жеке қасиеттерін ескере отырып оқыту. Оқытудың компьютерлік технологиясы – ақпаратпен жұмыс істей білуді қалыптастыру және қатынас қабілетін дамыту, жеке басты ақпараттық қоғамға даярлау. Мұнда оқыту оқушының тікелей компьютермен қатынасы арқылы орындалады. Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы – (Л. Джинна Стил, С. Куртик). Аталмыш бағдарламаның ішкі құрылымында ерекшелік бар. Бұл құрылым 3 деңгейден тұратын оқыту мен үйретудің моделі. Білімнің болашақта пайдаға асуы, қажетке жарауын қалыптастырады. Өз-өздігінен даму технологиясы – (М. Монтессори) баланы жан – жақты дамыту, дербестікке тәрбиелеу, бала санасында нәрселер әлемімен ойлау әрекетінің бірігуі. Оқыту баланың дамуына сәйкес табиғи болуы керек, сонда бала өзін – өзі дамытады. Дамыта оқыту технологиясы – (Л.С. Выготский, Л.В. Занков, Д.Б. Эльконин, В.Б. Давыдов) баланы оқыта отырып жалпы дамыту, яғни бала бойында еркіндік, мақсаткерлік, ар – намыс қасиеттерін дамыту. Модульдік оқыту тетехнологиясы – (В.Б. Монахов) оқытудың тұтас технологиясын жобалау, алға қойған мақсатқа жетуді көздейтін педагогикалық үрдісті түзу, мұғалімге нәтижені талдап, түсіндіріп бере алатындай жүйені таңдау және құру. Оқушылармен жүргізілетін қиындықтың алдын алу және түзету жұмысының жүйесін жасау.

Жалпы педагогикалық технологиялар 3 топқа бөлінеді. Сондай-ақ әрбір инновациялық технологияның өзіндік ерекшеліктері бар. Олардың негізгі қарастыратыны оқытуды нәтижелі ету. Педагогикалық жүйедегі негізгі өзекті мәселе – оқушылардың, студенттердің ойлау қабілетін дамытып, өздігінен жұмыс істеуге баулу, өз ойын тұжырымдауға дағдыландыру болғандықтан сабақ барысында кеңінен деңгейлеп, дамыта оқытудың модульдік әдісін жиі пайдалану қолдау табуда. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Инновациялық технологияларды пайдалана отырып оқытудағы басты нәрсе – бұл білім алу және өздігінен білім алу негізінде адам қабілеттерін, икемділіктерін дамыту. Сонымен, инновациялық білім беру өз құрамына жеке тұлғалық көзқарасты, білім алудың мықты негіздерін, кәсіби шеберлікті, екі мәдениеттің (техникалық және гуманитарлық) синтезін, жаңа ақпараттық технологияларды қолдануды біріктіреді.

Мемлекетіміздің тәуелсіз ел ретінде дамуы барысында орта білім берудің жүйелі жаңашаландырылуы қоғамдық тұрғыдан үлкен маңызға ие. Білім беруді жаңашаландыруды жүзеге асырудың маңызды бір сипаты: қазіргі уақыттағы оқыту үрдісін технологияландырудың қажеттілігінен туып отыр. Бұл бағытта білім берудің әртүрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялары мен жаңа технологиялары бар. Сондықтан әртүрлі оқыту технологияларын, оқу мазмұны әрбір білім алушының жас және жеке дара психологиялық ерекшеліктеріне орай таңдап, тәжірибе жүзінде сыннан өткізу маңызды. Оқытудың озық технологияларын меңгермейінше қазіргі білім беру саласында сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Инновациялық технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани,

азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу- тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Осы бағытта оқу-тәрбие үрдісін жандандырудың қазіргі инновациялық технологияларын жетілдіріп, оны арнайы пән сабақтарын оқытуда тиімді қолдану арқылы білім сапасын жоғарлату мақсатында бір қатар бағыт-бағдарлар берілуде.

Тұлғаның психологиялық ерекшеліктерімен табиғи қабілеттіліктерін ескере отырып, шығармашылық қабілеті мен сабаққа ынтасын арттыру, ой-өрісін, логикалық ойлау дәрежесін дамыту, сонымен бірге экономикалық, эстетикалық, гуманитарлық, халықтық педагогикалық тәрбие беруде де, ойлау қабілетін белсендендіру үшін түрлі әдістер мен тәсілдерді және технологияларды тиімді қолдана білуі қажет.

Білім берудегі адам қабілетімен іскерліктерін дамытуғы бағытталған оқу- тәрбиеде қолданылатын құралдардың арнайы формалары, әдіс-тәсілдері көрсетілетін психологиялық-педагогикалық нұсқауларға және оқу үдерісін жобалау, ұйымдастыру әрі жүзеге асыруға бағытталған біріккен педагогикалық іс—әрекетке жаңашылдық тұрғысынан келу инновациялық технология болып табылады. Демек, инновациялық технология маманның күзіреттілігіне ықпал ететін шығармашылық қасиеттерді, шеберлікті қалыптастыруға қолданылатын әдіс-тәсілдер мен амалдар жиынтығы.

Инновациялық оқытудың ерекшеліктері: көрегендік сипат алуы, дамудың жылдамдығы; болашаққа үмітпен қарау; өзіне, өзгеге талаптың жоғары болуы; тұлғаға, оның дамуына бағытталуы; шығармашылық қабілеттерінің болуы; қарым-қатынастың ынтымақтастыққа, өзара көмекке негізделуі.

Бүгінгі жаһандану заманы жаңашылдық, жаңа көзқарастар мен өзгерістерге толы. Ал біз осы ағынмен өмірімізді жаңа өнімдерді, техникаларды, жетілген білімдерді, жан-жақты дамыған идеяларды пайдалану арқылы жалғастырып отырмыз. Сондықтан білім беру жүйесін ізгілендіру барысында оқыту үдерісіндегі, әдіс тәсілдерде жаңашылдыққа бағытталуы тиіс.

Қазіргі кезде білім беру мен білім жүйесін ұйымдастырудың оқу үдерісіндегі жаңа технологиялары ақпараттық технологияларды кеңінен қолдану аясын кеңейтіп мультипликацияны, бейнетаспа мен күрделі сызбалармен оқу материалдарын түсінікті баяндауға мүмкіндік береді. Мультимедиялық технологиялар адамға ақпаратты максималды жақын түрде сенсорлы елестету, ақпараттық және бағдарламалық аспектілері арқылы қолданушыға ақпаратты әр түрлі формада: мәтін, графика, анимация, дыбыс, бейнемен интерактивті режимде елестетіп көруге мүмкіндік береді. Ол үшін ақпараттық технологиялардың яғни компьютерлердің интернет желісіне қосылу мүмкіндігімен бірге дыбыстық әрлендіруге WT синтездерін, DSP сигналдық процессорларын, TW аудио сигналдар үшін сығушы синтездерді, CD-ROM лазерлік дискілерді пайдалану нәтижелі болады

Соңғы жылдардағы әлем бойынша болып жатқан карантиндік жағдайлар кезінде онлайн форматта білім беру кезінде де оқытушылардың алдымен осы технологияларды пайдалану бойынша білімдерін жетілдіргендері шындық. Онлайн оқыту кезінде компьютер мен әлеуметтік желі құралдарын белсенді түрде пайдаланып, оқушылардың өздігінен ізденулеріне де себеп болды.

Соңғы кездері оқыту үдерісінде осы мақсатта пайдаланылып жатқан электронды оқулықтар да кеңінен қолданылуда. Электронды оқыту бұл электрондық бизнес сервистерін және технологияларды пайдалану. Мұнда аудиториялық сабақтардың мүмкіндіктерін кеңейту үшін ұжымдық жұмыс құралдарын және электрондық контентті қолдану қарастырылған. Желілік инфрақұрылым электрондық оқу үшін технологиялық база болып табылады. Желілік инфрақұрылым өзінің күштілігімен, сенімділігімен, қауіпсіздігімен, ыңғайлылығымен ерекшеленеді және ашық оқу стандартына негізделеді.

Электрондық оқулық пен оқытудың негізгі мақсаты: «Оқыту үдерісін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту». «Электрондық оқулықтарды» пайдалану білім алушылардың танымдық белсенділігін

арттырып, ойлау жүйесін, тәжірибелік ой- тұжырымдамасын қалыптастыруға шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. Қазіргі уақытта электронды оқулықтар тақталары QR-код еңгізу арқылықол жетімді болып отыр.

Электрондық оқулық дегеніміз – мультимедиялық оқулық, сондықтан электрондық оқулықтың құрылымы сапалы жаңа деңгейде болуы тиіс. Электрондық оқулық уақыт үнемдейді, оқу материалдарын іздеп отырмай, өтілген және ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге, сауалнамалар арқылы өзін өзі бағалауға зор ықпал етеді.

Электрондық оқыту формасы қашықтықтан оқу жүйесінің құралы болып табылады. Қашықтықтан оқыту жүйесінің негізгі көрінісі оқытушы мен студент арасындағы қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен тікелей қатынас орнатуы.

Интерактивті оқытудың қағидалары: тұлғалану, икемділік, элективтілік, мазмұндық, тәсіл, ынтымақтастықты дамыту, белсенді оқыту әдісін пайдалану болып табылады.

Компьютерлік технологиялардың көмегімен әр түрлі дайын электронды ортада өз бетімен дайындалған сауалнамалар арқылы сабақта тұлғаның білімі мен іскерлік дағдыларын тексеріп бағалауға да болады

Бейне ақпараттар мен презентациялар, салалық вебсайттарды сабақта пайдалану арқылы білім алушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттырып, ой өрістерін кеңейтуге болады.

Міне, осыдан келіп жаңа оқыту технологияларымен ақпараттық технологиялар негізінде оқыту жүйесін ұйымдастырудың тиімділігін сипаттау қолайлы. Кейінгі оқыту технологияларының негізгі құралы болып отырған мультимедия-құралдары әр түрлі ақпараттарды өңдеуге мүмкіндік беретін ең соңғы үлгідегі прогрессивті техникалық инновацияларды пайдалану жаңа деңгейдегі білім беру технологияларын енгізуге мүмкіндік береді деуге болады. Қазіргі заман талабына сай білім алушылардың сапалы да саналы білім алуына ықпал етуші құралдарды пайдалануда ғылыми-техникалық прогрестен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды орынды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижелі пайдалана білу – әрбір ұстаздың негізгі міндеті болып табылады.

М. Әуезов «Халықты халықпен, адамды адаммен теңестіретін – білім» - деп атап көрсеткеніндей, білімді, саналы, дарынды, іскер, ойшыл болашақ ұрпақты даярлауда ең алдымен білім қажет. Әрбір ұстаз алдындағы басты мақсат – сапалы білім мен саналы тәрбие беру, тұлғаның заман талабы мен ағымына сай қалыптасуына ықпал ету.

Әдебиеттер

1. Ә.Жүнісбек «Жаңа технология негізі – сапалы білім» // Қазақстан мектебі. – 2008. – № 4. – Б. 1-2.
2. Тапаева А.П. Оқушыларға сапалы білім берудегі озық инновациялық технологиялардың тиімділігі // Молодой ученый. – 2014. – № 20. – Б. 43- 48.
3. А. Даменова «Жаңа педагогикалық технологиялардың жіктелуі және ерекшелігі» // «Қазақстан мектебі». – 2012. – № 2. – Б. 1617.
4. Э. Раджерс «Инновация туралы түсінік» // Қазақстан мектебі. – 2006. – № 4. – Б. 2.
5. Т.П. Сенаторова «Мультимедиа. Возможности использование в учебном процессе» // Информационно-методический материал. – Казань: 2001. – Б.4.
6. Кудесова Г. «Сабақтарда – ақпараттық технологиялар» // Қазақстан мектебі. – 2013. – № 10. – Б. 27-29.
7. Ж. Досова «Жаңа технологияны оқытуда қолдану» // Педагогикалық кеңес. – 2009. - №4. – Б. 16-25.
8. Каплиева А. «Инновациялық технологиялар-білім сапасын арттыру құралы» // Қазақстан мектебі. – 2013. – № 12. – Б. 6-8.
9. Б.К. Жыланбаева, А.Р. Рыскан., Б.Н. Джаханова Мұғалімге арналған нұсқаулық. М.: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2012

10. Масакбаева С.С. Білім берудің мазмұнын жаңарту// Открытая школа, Информационно – методический журнал/Главный редактор Лариса Попова: № 2. 2010., 8-10-б.
11. Қайыңбаев Жанболат. Білім берудің мақсаты адам капиталын дамыту болуы керек. – <http://thenews.kz/2011/04/14/790742.html> (23.09.2013жыл)
12. Қуанбаева Б. Оқытудың педагогикалық жүйесін технологиялық негізде жетілдірудің дидактикалық шарттары: дисс. Пед. ғыл.канд. – Алматы, 2005. – 137 бет. 2.
13. Таубаева Ш.Т. Оқытуың қазіргі технологиялары //Бастауыш мектеп – 1999. – № 4. – Б. 5-12.
14. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововведений в системе образования. Алматы, 2001.
15. Г.Б. Абдраманова, Г.О. Байзулдаева. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2015. – № 7.1 (87.1). – С. 4-6. – URL: <https://moluch.ru/archive/87/16662/> (дата обращения: 04.04.2022).

МРНТИ: 14.01.11

А.У. Смагулова, Б.С. Жумаханова
КГУ «средняя общеобразовательная школа № 48»

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Инклюзивное образование (фр. *inclusif*-включающий в себя, лат. *include*-закрываю, включаю)- процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми потребностями.

Инклюзивное образование стремится развить методологию, направленную на детей и признающую, что все дети – индивидуумы с различными потребностями в обучении. Инклюзивное образование старается разработать подход к преподаванию и обучению, который будет более гибким для удовлетворения различных потребностей в обучении.

Если преподавание и обучение станут более эффективными в результате изменений, которые внедряет инклюзивное образование, тогда выиграют все дети (не только дети с особыми потребностями). Обучение в массовой школе, среди нормально развивающихся сверстников, дает возможность ребенку с особыми образовательными потребностями, чувствовать себя обычным, таким же, как его друзья, одноклассники, мальчишки и девочки во дворе. Общество не должно лишать детей с ограниченными возможностями права получить образование, развить свои способности, талант и главное, иметь среду общения с нормальными детьми.

Многие дети с ОВЗ отличаются повышенной впечатлительностью (тревожностью): болезненно реагируют на тон голоса. Первое правило для учителя–это огромное терпение. В такие моменты мы должны помнить, что данный ребенок не виноват в том, что он такой.

Для большинства таких детей характерна повышенная утомляемость. Они быстро становятся вялыми или раздражительными, плаксивыми, с трудом сосредотачиваются на задании. Приходится порой подстраиваться под настроение. При неудачах быстро утрачивают интерес, отказываются от выполнения задания.

У некоторых детей в результате утомления возникает двигательное беспокойство (во время урока через каждые 10-15 минут нужно делать перерыв, в противном случае он сам найдет причину, по которой ему обязательно нужно выйти). Часто диагноз ОВЗ ставят детям тогда, когда у последних неудачи в обучении уже уронили познавательную мотивацию до самого нижнего уровня, какой только можно себе представить. Школа к этому моменту у них ассоциируется с негативными эмоциями.

У других детей отмечается повышенная возбудимость, беспокойство, склонность к вспышкам раздражительности. К этому нужно быть готовым.

Раз есть дети особенные, то и условия обучения для них особенные, им необходимо создать специальную коррекционно-развивающую среду, обеспечивающую условия для получения образования в пределах специальных образовательных стандартов. Кроме этого, образование детей с ОВЗ предусматривает: лечение и оздоровление, воспитание, коррекцию нарушений развития, социальную адаптацию. При работе с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья применяются особые коррекционно-развивающие педагогические технологии. Сегодня каждый педагог ищет наиболее эффективные пути усовершенствования учебного процесса для каждой конкретной ситуации, способы повышения мотивации к учебе учащихся и качества обучения.

Сегодня технология разноуровневого обучения является одним из ключевых направлений школы – это технология организации учебного процесса, в рамках которой предполагается разный уровень усвоения учебного материала, но не ниже базового, в зависимости от способностей и индивидуальных особенностей личности каждого учащегося. Она базируется на принципах индивидуализации и дифференциации обучения, которые используются в педагогике давно.

Важным этапом на уроке является этап мотивации. Технология проблемного обучения представляет собой современную образовательную технологию деятельностного подхода, которая помогает развить ее, заставить ребят активно самостоятельно решать проблему.

Объяснительно-иллюстративные технологии – технологии при которых объяснение учебного материала сопровождается различными визуальными средствами. Установлено, что более 80% информации человек усваивает с помощью органов зрения. Повышая активность зрительных рецепторов, учитель может рассчитывать на более высокое усвоение новой темы. Современное преподавание сочетает также интерактивные средства в виде презентаций, учебных фильмов. При визуализации усваиваемость материала увеличивается.

Материал легче удастся понять, закрепить, если ученик может не только увидеть, но и пощупать. Это нужно активно использовать.

Например, при прохождении тем «Числа от 1 до 100» пришлось запастись десятком пакетиками с фасолинками по 10 штук, потом счётами.

Игровые технологии позволяют превращать урок в увлекательный учебный процесс, способствуют появлению активного познавательного интереса школьников. На таких занятиях складывается особая атмосфера, где есть элементы творчества и свободного выбора. Игровую технологию можно использовать в качестве части урока, а иногда и в качестве проведения целого урока. При подборе необходимо учитывать склонности ребенка.

Нужно отметить, что предпочтения приходится учитывать во всем! К примеру, ученику очень нравилось писать на доске. Тогда большую часть работы он выполняет там, и занятия проходят легче, а иногда это становится видом поощрения.

Информационно-коммуникационные технологии. ИКТ оживляют учебный процесс за счёт новизны, реалистичности и динамичности изображения, использования анимированных изображений, внесения элементов игры.

При использовании ИКТ, знания приобретаются по разным каналам восприятия (зрительным, слуховым), лучше усваиваются и запоминаются на более длительный срок..

Все технологии, которые учитель использует на современном уроке при работе с детьми с ОВЗ призваны чтобы сделать занятия более интересными, убедительными, а поток информации легко доступным. Что позволит управлять познавательной деятельностью школьников, учитывать индивидуальные темпы усвоения знаний, умений и навыков, уровень сложностей. И тогда обучение будет в радость и обучающемуся и учителю.

Литература

1. Д.Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. РООИ «Перспектива», 2015. – с. 67.
2. Развитие инклюзивного образования в Республике Казахстан. А.М. Ерсарина// http://www.openschool.kz/glavstr/inclusiv_obraz/inclusiv_obraz_112_1.htm
3. Инклюзивное образование в Казахстане: состояние, перспективы Есиргепова В. Ж.//

МРНТИ: 14.01.11

Т.Т. Глеужан

«Б. Момышұлы атындағы № 34 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

SMART ҚЫЗМЕТТЕРДІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПАЙДАЛАНУ USE OF SMART SERVICES IN EDUCATION

Smart Education (ақылды білім беру) – бұл барлық білім беру процестерін, сондай-ақ осы процестерде қолданылатын әдістер мен технологияларды кешенді модернизациялауды көздейтін тұжырымдама, бұл мазмұнды әзірлеу, оны жеткізу және өзектендіру процесін жаңа тәсілдермен құруға мүмкіндік береді.

SMART-технологиялар нені қамтамасыз етеді?

- онлайн режимінде оқыту
- бейресми жағдайда оқыту
- қашықтықтан оқыту
- мобильді білім

Тұтастай алғанда, SMART білім беру – ақпараттық SMART-технологияларды пайдалану негізінде мүмкін болатын білім беру процесін бейімдеп іске асыруды көздейтін білім беру парадигмасы болып табылады.

Оқу процесінде SMART-технологияларды қолдану ерекшеліктері Оқушылар үшін SMART ортасы:

- Дербестендіру, кәсіби бағдарлау, білім, білік пен дағдыларды өз бетінше алу, яғни қоғамдағы оқушыларға қауіпсіз бейімделуге мүмкіндік беретін барлық нәрсе енгізіледі;
- Интеллектуалды, бейінаралық, оқушыларға бағытталған үздіксіз оқытудың білім беру жүйелері (Мектеп, жоғары оқу орны, корпоративтік оқыту);
- Арнайы оқу бағдарламалар;
- Білім алуға арналған ұжымдық оқыту технологиялары;
- Орналасқан жеріне және аппараттық құралдарына қарамастан білім алу мүмкіндігі;
- Бұл жұмысты интеллектуалды компьютерлік бағдарламалар мен машиналарға беру арқылы адамды жалықтыратын әрекеттен босату.
- Жаңа кезеңде оқытуды жекелендіру;
- Оқушылардың сабаққа қатысу әсерін жасау үшін оқу процесінде қолданылатын тәжірибесанын көбейту арқылы қызығушылықтарын арттыру маңызды болып табылады.

Оқытушылар үшін SMART-оқыту:

- Қоршаған әлемнің өзгеруіне бейімделген жаңа типтегі оқыту.
- Өртүрлі SMART құрылғылары мен гаджеттерін пайдалану мүмкіндігі.
- Педагогикалық қауымдастықтар арқылы тәжірибе мен білім беру және алу.

SMART-білім беру оқытушыларға жаңа перспективалар ұсынады: жинақталған тәжірибе мен жаңашыл идеялармен алмасу, ғылым мен теорияға көбірек уақыт бөлу, бұл мазмұнды таза парақтан дамытудың орнына жақсарту мүмкіндігі. Оқытушылар әр оқушы үшін оның қабілеттеріне қарай жеке тәсіл жасауға мүмкіндік алады. SMART-білім беру Мұғалімге жаңа мазмұнды құруға уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді, яғни ол дайын мазмұнды қолдана алады, оны біріктіріп, жетілдіре алады. Мұғалім студенттерге жаңа

технологиялармен және оқу құралдарымен жұмыс істеу туралы түсінік беріп қана қоймай, онымен жұмыс істеуді және оқу процесін басқаша құруды үйренуге міндетті.

Бүгінгі таңда әлемдік кеңістікте SMART-оқыту идеяларын жүзеге асыру үшін жағдайлар бар:

– SMART-білім беру міндеттерін шешуге бағытталған Web 2.0 желілік өзара іс-қимыл жүйелері құрылды.

– Бұлтты технологиялар кеңінен қолданылып, әсерлі танымалдылыққа ие болды.

– Оқытуды басқару жүйелері (LMS) шығарылды.

Смартфондар, ұялы телефондар, планшеттер және басқа да ақылды құрылғылароқуға қалай көмектесе алады?

Оқушылардың білім беру тәжірибесінде мобильді технологиялар қолданылады:

– интернет-энциклопедиялардан ақпарат алу;

– қажетті ақпаратты іздеу;

– аудармашы бағдарламасы арқылы сөздерді немесе сөз тіркестерін аудару;

– ақпаратты визуализациялау;

– бейне дәрістерді қарау

– онлайн режимінде тестілеу немесе сауалнама;

– түрлі зертханалық эксперименттер жүргізу.

SMART-оқытудың кең таралуы, біріншіден, интернет-технологияларды жетілдірумен байланысты. Екіншіден, Wi-Fi, 3G, 4G сияқты сымсыз технологиялардың дамуымен және үшіншіден, интернеттегі интерактивті оқыту ресурстарының кең таралуымен.

Smart Education қалыптастырудың негізі Web 2.0 технологияларын дамыту болды. Facebook, YouTube, Twitter және блогтар сияқты адамдарға өздерінің интернет мазмұнын жасауға мүмкіндік береді.

Оқытудың жаңа тәсілдерінде гаджеттерді қолданбай заманауи білім беруді елестету қиын. Гаджеттен Smart-оқыту құралын жасау үшін қосымша бағдарламалық жасақтаманы орнату қажет. Бұл бірнеше сұрақтарды тудырады: смартфонға немесе планшетке қандай бағдарламалық жасақтаманы орнату керек? Мұны қалай жасауға болады?

Осы мәселелерді шешу үшін Google жүйесі мобильді құрылғыға кез-келген SMART қосымшасын орнататын «Play Market» қосымшасын ұсынады.

Жалпы білім беруде қолданылатын SMART технология ретінде Aqyl Battle қосымшасын қарастырсақ болады.

Aqyl Battle ойыны арқылы әртүрлі саланың қызықты сұрақтарына жауап бере алады. Сонымен қатар, достарымен және басқа да ойыншылармен викториналық баттлға қатысып, жеңіске жетуге мүмкіндік алады. Осы арқылы үздік жеңімпаздарға тағайындалатын сыйлықтармен марапатталады.

Aqyl Battle ойыны арқылы 25 түрлі санаттағы сансыз қызықты викторина сұрақтарымен білімдерін сынап, көшбасшылар тізімінің алғашқы қатарында бола алады. Солардың қатарына: Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Математика, Физика, Спорт, Әлем жаңалықтары, География, Әлем тарихы, Қазақстан тарихы, Биология, Химия, Еркін тақырып, Логика, Медицина, Ғылым-білім, Әлем әдебиеті, Кино, Музыка, Мәдениет, Dauletten сұрақтары, English, Мақал-мәтел, Салт-дәстүр кіреді.

Білім берудегі Smart тұжырымдамасы біздің өмірімізге әртүрлі ақылды құрылғылардың, кәсіби қызмет пен жеке өмірдің оқу процестерінің енуінен кейін пайда болды (Smart-Board, интерактивті электронды тақта, Smart-жүйе, компьютердің қатты дискісін өзін-өзі диагностикалау және т.б.). Smart белгілі бір қызмет түрі үшін қоршаған ортаны қалыптастыратын жеке құрылғының немесе құрылғылардың зияткерлік деңгейін арттыруды білдіреді.

Қорыта айтқанда, қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа енуі өте маңызды рөл атқарады. Жылдам дамып келе жатқан кезеңде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Смарт оқыту барысында мұғалім өз білімін

оқушыларға түгелдей жеткізіп қана қоймай, білім беру шекарасын кеңейте алады. Білім алушылар саны көбейеді, уақыт және орынға байланысты шектеулер орын алмайды. Білім беруді кез келген жерде және кез келген уақытта ұйымдастыруға мүмкіндік туады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
2. Құлқараев А.«E-learning» электронды оқыту жүйесі және оның мүмкіндіктері. Электрондық мектеп. – № 2 – 2013.
3. Е.Н. Сафуллин, Н.К. Дускалиев, С.С. Шагиров Смарт оқытуға алғашқы қадам. – Орал, 2014.
4. http://partavl.ru/interwrite_board
5. http://www.classic-s.ru/?id_razd=28
6. <http://www.m-port.ru/catalogbocuments/interaktivnaja-doska-s-.proektorom.html>
7. <http://lj.mhi.edu.mhost.ru/news/719>

МРНТИ: 14.01.11

Г.А. Хамитова, А.Б. Рахымбаева

«Б. Момышұлы атындағы № 34 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУШЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ СЕЗІМДЕРІН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Адамның жан дүниесінің дамып жетілуі, әлеуметтік өмірге бейімделіп тіршілік етуі әр түрлі іс-әрекеттермен шұғылдану барысында қалыптасады. Сондай әрекеттердің бір саласы – ойын әрекеті. Ойын әрекеті баланың психикалық үрдістерін қарқынды дамыту құралы болып табылады. Адамзат ойының сан жылдық тәжірибесі ойынның білімдік құндылығын дәлелдеді. Оған балалық кезеңдегі ақыл-ой ойындарынан бастап, мәдениетке, бизнеске және басқарудың барлық салаларына мамандар даярлауға байланысты бағдарламаларды игеру барысындағы ойындар жатады.

Ойын теориясы мен практикасы мән-мағынасынан мәдениет мұраларын шетелдік және отандық психологтар, философтар, этнографтар, социологтар, педагогтар зерттеді.

Ойын тек денені шынықтырушы ғана емес, сонымен бірге болашақ өмір жағдайына психологиялық әзірлік құралы болып табылады.

А.И. Петрова өз еңбектерінде ойын жөнінде идеалистік теорияларды сынап, бала ойынының үлкендер еңбегімен байланысын, оның маңызды тарихи-әлеуметтік сипат алатынын дұрыс көрсетті. Ол «ойын» – бала еңбегі, уақытқа сай жүргізіледі, - деп атап көрсеткен [1].

Ойын – балаларды қоғамдық өмірге, оның құндылықтарын пайдалануға дайындайды.

Ойынның теориясы мен ойнаудың әдістемелерін, оның шығу тарихы мен ішкі құрылысы туралы Д.Б. Элькониннің «ойын психологиясы» атты еңбегі жазылды. Ойынның әлеуметтік бейнесін зерттеуші белгілі психолог Д.Б. Элькониннің сөзімен айтсақ «ойын – ол адамдардың арасындағы әлеуметтік арақатынас, практикалық білімдері мен қызметі» [2]. Атақты психолог Л.С. Выготскийдің айтуынша, бала ойын үстінде өзінің дәл жасынан анағұлым ересек көрінеді. Сондықтан да Л.С. Выготский [3], А.Н. Леонтьев [4], Д.Б. Эльконин сынды ғалымдар, сондай-ақ шетел зерттеушілері «ойын – баланың өзіндік өмірі» деген ортақ қорытындыға тоқтайды [2]. Сонымен қатар ойын теориясын отандық және ресей ғалымдар да зерттеді.

Ойын – бала әрекетінің негізгі бір түрі. Ойын арқылы адам баласының белгілі бір буыны қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психикалық ерекшеліктерін қалыптастырады.

Бала ойынында қоғамдық және ұжымдық сипат болады. Мәселен, кез келген бала еш уақытта жалғыз ойнамайды, қатар құрбыларымен бірлесіп ойнайды, ойын арқылы бір-бірімен өзара қарым-қатынас жасайды. Алдыңғы қатарлы педагогтар: «Бала жас болғандықтан ойнамайды, балалықтың өзі оған ойнау үшін, яғни жаттығулар арқылы өмірде қажетті дағдыларды игеру үшін берілген» деген болатын.

Ойын – балаға өмірлік қажет нәрсе. Ол ойнап жүргенде шаршағанын да білмейді. «Оның себебі не?» деген сұраққа үзілді-кесілді жауап беру қиын. Ойын баланың бойындағы қуатты жұмсау қажеттігінен туады деген пікір де бар. Бала бойында күш көп болатыны рас. Ауырып әлсіреп жатқан баланың өзі ойынға ұмтылады.

Демек, жоғарыдағы пікірлерге сүйенсек, бастауыш сынып оқушыларының біліуге деген ынтасы мен мүмкіндіктерін толық пайдалану, оларды оқу үрдісінде дамытып отыру және сабақ барысында алған білімдерін тәжірибеде қолдану дағдыларын қалыптастыру үшін ойын элементтерін пайдаланудың орны бөлек.

А.С. Макаренко ойын мен бала еңбегінің арасында заңды байланыс болатынын, ал айналадағы дүниеден алған әсерін ойында бейнелеу арқылы нақты еңбек әрекетіне үйренетінін және ойында баланың физикалық, психологиялық қасиеттерінің сапалары да өзгеріп отыратындығын айтады [6].

Тұтас алғанда дүниетану табиғатты зерттейді. Ұлы педагог К.Д. Ушинский «Балалардың дүниетануда нақтылы сезімін ояту дегеніміз – ең игілікті, жан сезімін тәрбиелейтін ықпалдардың бірін қоздыру» – деді [7]. Дүниетанудың баға жетпес маңызы оны оқып үйрену кезінде балаларда диалектикалық-материалистік дүниетанымның бастамасы қалыптасады. Мысалы, оқушы құстардың ұшып келуін бақылай отырып, күрделі байланыстарды анықтай алады; көктемде құстардың ұшып келуі ауа температурасына, қардың еруіне, су қоймаларының мұздан арылуына, жәндіктердің шығуына байланысты. Жәндіктер шықпайынша маңайдағы ормандарға құстардың ұшып келмейтініне оқушының көзі жетеді, су қоймалары мұздан арылмайынша су құстарының ұшып келуін күтуге болмайды. Ал қардың еруі, өзеннің мұздан арылуы, жәндіктердің шығуы ауа температурасының жоғарылауымен байланысты. Бала мұндай байланыстардың көбін анықтай алады. Ол бақылай отырып табиғаттағының бәрінің өзгермейтіндіген, бұл өзгерістердің уақыт (тәулік, апта, ай) ішінде ғана емес, сонымен бірге кеңістікте жүріп жататынын байқайды. Бұл табиғаттың жалпылама даму туралы қорытынды жасауға негіз болады. Дүниетанудың көптеген тақырыптары дұрыс дүниетанымның қалыптасуына жағдай жасайды. Мысалы, табиғаттағы су айналымын, ауа температурасының күннің көкжиек сызығынан биіктігіне байланыстылығын, адам организмінің жекелеген жүйелерінің жұмыстарын және басқа мәселелерді қарастырғанда олардың мазмұнымен байланысты болады.

Дүниетануды оқып үйренуде өскелең ұрпаққа эстетикалық тәрбие беруге де мол мүмкіндіктер туады. Табиғат адамды рухани байытады, онымен қарым-қатынас жасау адамдардың жоғары моральдық қасиеттерінің қалыптасуына жағдай жасайды. Нағыз әсемдік табиғатта болатыны белгілі, ол мұғалімнің міндеті балаларға оны көре білуге көмектесу, бағалай білуге және көргенін пайдалана білуге үйрету болып табылады. Сондықтан табиғат объектілерін зерттегенде қалыптастырылатын түсініктер мен ұғымдардың мазмұнына кіруге тиісті эстетикалық белгілерді бөліп көрсету қажет.

Эстетикалық тәрбие беру жөніндегі жұмыстар сабақта, әсіресе заттық сабақтарда жалғаса түседі. Қандай болмасын бір ұғымды қалыптастыруға міндетті түрде оның эстетикалық жағын баса көрсету керек. Мысалы: гранитті зерттеу барысында оның түсін анықтап, құрамдас бөлігінің әсемдігіне: кварцтық сұрғылт кристалдарына, сюданың жалтыр тақталарына назар аудару керек. Граниттің жалтырап өңделген үлгісін көрсетіп, оның сыртқы түріне, оның күн сәулесінде және көлеңкеде қалай өзгеретініне назар аударындар. Фото суреттен немесе экскурсия кезінде граниттен жасалған ғимараттың әдімілігін көрсету керек.

Дүниетануды оқытуда пайдаланылатын көрнекті құралдар да балалардың эстетикалық сезімін дамыту құралдары болып табылады. Олардың ішінде ландшафтының картиналары ерекше орын алады. Мұғалімнің міндеті – ландшафттың бейнеленген әдемілігін ашып көрсету. Картинамен жұмыс істеу кезінде жасалған образдар балалардың есінде бүкіл өмір бойы қалады. Балалардың бәрі бірдей Қара теңіз жағалауында болған жоқ, бірақ арасынан әдемі үйлердің ақтанбалары көзге түсетін өсімдікке бай ормандар мен парктердің көрінісі баяу толқып жатқан көк теңіз айдыны кескінделген «Кавказдың Қара теңіз жағалауының табиғаты» картинасының бейнесі олардың есінде ұзақ сақталады.

Эстетика – көркемдік таным теориясы: әсемдік туралы көркем шығармашылықтың жалпы заңдары туралы, адамның болмысқа эстетикалық қатынасы туралы ғылым. Дүниетаным процесінде болмысты логикалық ұғым, категория, заң арқылы таныса, көркем сана дүниені нақты сезіммен түйілген образдар арқылы таниды. Эстетика өнерді зерттеумен қатар адамның материалдық және рухани қызметінде көркемдік болмысқа деген эстетикалық көзқарасын да зерттейді.

Н.А. Ветлугина эстетикалық тәрбиенің мақсаты – жайлы өмірге эстетикалық қатынасты баулу; еңбекке, табиғатқа, өнерге, өз ісіне деген қатынасты таныту деп білдіріп, эстетикалық тәрбиенің басты міндеті – эстетикалық түсінік, баға, талқы, қажеттік, таңдау және қабілет дамыту деп пайымдады [7].

Эстетикалық тәрбие балаларда әсемдік сезімін дамытады. Адам әсемдікті сезінуден, өз өмірін сұлулық заңымен құруға ұмтылады. Табиғатқа, әдебиетке, театрға, музыкаға, көркем сурет т.б. деген сүйіспеншілік адамның жан-жақты саналы дамуына әсер етеді.

Өркениет өрісінде адам өзін қоршаған ортада сұлулық іздеп, сезінуге үйренеді. Адамдардың эстетикалық сезімдері олардың өмірінде зор рөл атқарады. Әсемдікті көре, түсіне, жасай білу адамның рухани өмірін байытады, қызықты етеді, оған ең жоғары ләззаттануға мүмкіндік береді. Біз әр адамның адамгершілікті тұлғалық мәнін жан-жақты дамытуға ұмтыламыз, сондықтан әр баланың сезім нәзіктігін, көркемдікті, әсем нәрсені сүйетіндей етіп тәрбиелеуіміз керек.

Әдемілікті сезуде, эстетикалық көзқарастарды қалыптастыруда табиғат басты рөл атқарады. Табиғат адамды зор қуанышқа бөлейді, сезімін дамытады, эстетикалық түсінігін байытады.

Адам – табиғатты бақылаушы ғана емес, ол тұтынушы, сұлулықты жасаушы, шығармашылық қызметкер.

Сондықтан өзінің күшін, қабілетін адамдар бақыты үшін табиғатқа өзгеріс жасауға жұмсауы керек. Мысалы, қала мен ауылды, тұрғын жерлерді көгалдандыру, бақ және гүлдер өсіру, мәдениет және демалыс орындарын әшекейлеу – бұл эстетикалық қамқорлық болып табылады.

Осының негізінде ғана оқушы өз еңбегінің пайдалы екенін және өмір сұлулығын көре білетін, осыдан өмір сұлулығын жасайтын адам екенін түсінеді. Мұны жүзеге асыруда көпшілікке хабар тарату құралдарын және баспасөз материалдарын кең пайдалануға болады.

Қазіргі кездегі эстетикалық тәрбиенің міндеттерін шешу үшін халықтың осы уақытқа дейінгі тәжірибесін меңгеру қажет. Мәдени құндылықтарды жасауда әр халықтың өзіндік ерекшелігі бар.

Халық әрдайым әсемдікті іздейді, қолдан жасайды және оны өмірде, тұрмыста, еңбекте бекітуге тырысады. Оны халқымыз үй жиһаздарын жасауынан және оны әсемдікті сезінудегі тәрбие құралы ретінде пайдалануынан көруге болады.

Оқушылардың эстетикалық талғампаздығын оятуда оқушының оқитын мектебінің, сынып ішінің безендірілуі, заттардың рет-ретімен тұруы, жасыл өсімдіктердің мол болуы, оқушылардың жинақы жүруі, бөлме тазалығы көп әсер етеді.

Эстетикалық тәрбие жөніндегі жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру үшін бастауыш сыныптағы балалар тәрбиесінің жалпы міндеттеріне сәйкес үлгі тұтарлықтай мазмұнын белгілеу, нақтылы талаптарын анықтау жөн. Бұл эстетикалық тәрбие құралдары мен

әдістерін іріктеуде кездейсоқтыққа, жүйесіздікке, біржақтылыққа ұшырамауға мүмкіндік береді.

Әртүрлі эстетикалық жұмыстарды тиімді ұйымдастыру оқушылардың эстетикалық дүниетанымының негізгі көзі. Болашақ тәрбиелеуде басты мәселе күнделікті өмірдегі әсемдіктің адам мен табиғаттың бірлескен әрекетінің күшімен пайда болғанын ұғындыру.

Әдебиеттер

1. Петрова А.И. «Обучение, воспитание и развитие детей 6-7 летнего возраста». – Москва: Педагогика, 1990 г., 192 б.
2. Эльконин Д. «Кіші мектеп жасындағы оқушыларды оқыту психологиясы». – М.1974 ж., 287 б.
3. Выготский Л.С. «Игра и ее роль в психическом развитии ребенка». Вопросы психологии – № 6, 1966, 160 с.
4. Леонтьева А.Н. «Избранные педагогические произведения», том 1. – Москва. – 1983 г., 320 с.
5. Макаренко А.С. «Собрание сочинений», В 4 т. – М.: Правда, 1987. – 576 с.
6. Крупская Н.К. Педагогическое сочинение – Москва: Педагогика, 1980 г. – 767 с.
7. Ветлугина Н.А. «Эстетикалық тәрбие». – Алматы: «Мектеп», 1983 ж. – 176 с.

МРНТИ: 14.01.11

А.С. Айтжанова, Ж.Д. Туленова

«Б. Момышұлы атындағы № 34 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН «САТЫЛАЙ КЕШЕНДІ ОҚЫТУ» ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Заман талаптарының үздіксіз өзгерістерінен, әлеуметтік құрылымдардың жиі ауысуынан, бұрын беймәлім болған салалардың басымдыққа ие болуынан қоғам дамуының қарқынды екенін көруге болады. Өзгеріс жиі болған сайын талаптардың өзгеріп тұруы заңдылық. Бұл білім саласын айналып өткен жоқ. Қазіргі кезеңде республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы және оқу мен тәрбие процесінде елеулі өзгерістерге әкеліп соқтырды. Нақтырақ айтсақ, білім беру парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды.

Бұл өз кезегінде, педагогтер мен оқушылар алдына жаңа талаптар қойды. Соның ішінде тілді меңгеру, қазақ тілін меңгеру жаңа сипат алды. Қазіргі жаңартылған білім беру мазмұнында тіл және әдебиет пәндерін оқуда оқушылар негізгі төрт тілдік дағдыны бастауыш сыныптан меңгеріп шығуы баса назар аударуды талап ететін дағдылардың бірі болып отыр. Тілдік дағдыларға тыңдалым (есту арқылы сөйлеуді қабылдау және оны түсіну), айтылым (ойдың ауызша көрінісі), жазылым (ойдың графикалық, жазбаша көрінісі), оқылым (жазылған ойды қабылдау және түсіну) жатады. ХХ ғасырдың басында Жүсіпбек Аймауытов «... бала әуелі тәжірибеге талпынып, нәрсемен танысып, сонан кейін сол нәрсе туралы сөйлесін, тыңдасын, жазсын, оқысын, тілге үйренсін» деп тілдік дағдыларды қалыптастырудың маңыздылығы жайында айтса керек. Аталған төрт дағды қалыптасқан жағдайда оқушы ойымен бөлісіп, дұрыс қарым-қатынас жасап, психо- эмоционалды тұрғыдан еркін сезінетін болады.

Тыңдалымнан басталып, айтылыммен жалғасып, оқылым және жазылыммен аяқталатын төрт дағдыны жүйелі әрі бірзділікпен қалыптастыру – қазіргі педагог мамандардың алдына қойылған мақсат. Мұқият тыңдағанын жүйелі айтып, түсініп оқығанын сауатты жазып бере алу - оқушы алдында тұрған мақсат. Мақсатқа жету үшін құрал қажет. Ол құрал оқыту және оқу әдістері, тәсілдерімен қатар, жаңа педагогикалық технологиялар.

Педагогикалық технология ұғымы ХХ ғасырдың 60-жылдары Америка мен Ұлыбританияда қалыптасып, практика жүзінде әлем елдеріне таралды. Педагогикалық технология жас ұрпақтың терең білім алып, ой-өрісін кеңейтіп, шығармашылыққа бағыттап, әр оқушының өз бетімен жұмыс жасай алуына мүмкіндік беріп, қызығушылығын арттырып, мүддесін қанағаттандырып, ынталандыру мен бойындағы қабілетіне сай білімін ұштауына ықпал жасауы тиіс. Технологиялардың алуан түрін қарастыруға болады. Алайда ана тілді меңгеруге бағытталған қазақтың төл технологияларының бірі –

«Сатылай кешенді оқыту» технологиясы.

Жаңаны меңгеру барысында ескі деп нағыз құнды дүниелерімізден ажырап қалмауды да естен шығармаған жөн. «Сатылай кешенді оқыту» технологиясы А. Байтұрсынұлы, Ж. Аймауытов, Қ. Жұбанов т.б. ғалымдардың ғылыми-әдістемелік тұжырым, идеяларын басшылыққа алады, бұл – технологияның артықшылығы болып табылады. Қазақ тілінің барлық орфографиялық, грамматикалық, фонетикалық, морфологиялық, синтаксистік т.б. ілімдерін қамтиды. Қарапайымнан күрделіге қарай жүйелілік, бірізділік принциптеріне негізделіп, оқушылардың меңгеруіне мүмкіндік береді.

Баланың алғаш тілі шығып сөйлеу дағдысы қалыптасқан шағында, алдымен баланың тыңдау дағдысы қалыптасады. Бала басқалардың сөздерден тыңдап, оны түсінуге талпынады. Ары қарай естіп-түсінген сөздерін қайталап, бірте-бірте сөйлеу дағдысы қалыптасады. Бақша жасынан бастап бала оқуды үйрене бастайды, содан кейін ғана жазу дағдысы қалыптасады. Бастауыш сынып оқушысының бойында аталған төрт дағды қалыптастыру да осы ретте, яғни тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым болып қалыптасу қажет. Бұл дағдылар әрдайым қатар жүретін табиғи процесс. Табиғи процесстің қалпын бұзбай қолдану нәтижеге әкелетіні анық.

«Сатылай кешенді оқыту» технологиясы арқылы тыңдалым дағдысы әр бөлімді бастар алдында жүргізіледі. Кешенді талдауды бастамас бұрын әр деңгейді оқушылар педагогтің өз аузынан тыңдайды. Тыңдау арқылы жалпы кешеннің негізі идеясы мен мәнін түсінеді. Бұл процесс әрбір кешенді талдауды бастар алдында міндетті түрде өткізіледі. Сонымен қатар, кешенді меңгерудің соңында бірін-бірі тыңдау арқылы да, бір-бірінің қателескен, шатасқан тұсын анықтап қана қоймайды, әрі шатасу-қателесудің себебін де анықтай алатындай дәрежеге жетеді. Тыңдалым дағдысының қалыптасуына технологияның диалогтік, кері диалогтік әдістері әсерін тигізеді. Тек мұқият тыңдағанда ғана жалғастырып айту мүмкін екендігін оқушы айтқызыбай түсінеді. Тыңдалым дағдысының қалыптасуы жалпы баланың мектеп өмірінде аса қажет дағдылардың бірі. Аталған дағдыны бастауыш сыныптан қалыптастыру маңызды.

«Сатылай кешенді оқыту» технологиясы арқылы қалыптасатын дағдылардың ең біріншісі – айтылым дағдысы. Айтылым дағдысы кешенді талдаудың ең алғашқы сатысы – «Ой толғаудан» басталады. Кез келген кешенді талдаудың «Ой толғау» сатысында оқушыға берілген нақыл сөз, мақал-мәтел немесе басқа да сөйлемдердің мәнін, мағынасын, түпкі ойын анықтап, өз ойымен бөлісуде айтылым дағдысы қалыптасады. Бастауыш мектептің алғашқы сыныптарында бір-екі сөйлеммен өз ой-пікірін білдірсе, бастауыш сыныпты аяқтар шағында өз ой-пікірімен қатар, сезімін, толқынысын жеткізуге қол жеткізеді. Айтылым дағдысын қалыптастыру технологияның басты мақсаттарының бірі десек болады. Диалогтік талдауда да, жеке талдауда да, өлең талдауда да, қара сөз талдауда да, математикалық талдауда да айтылым дағдысы қалыптасып қана қоймай арта түседі. Мысалға айтсақ, математикалық талдауда қысқаша берілген талдауды ауызша айту кезінде оқушының байланыстырып сөйлеу дағдысы қалыптасады. Ал диалогтік талдау кезінде диалог жүргізу, сұрақ қоя білу, сұраққа толық әрі себеп-салдарын анықтай отырып жауап беру дағдысы қалыптасады. Ешбір сұрақ қысқа жауаппен қайтарылмайды, әр сұрақтың толық әрі дәлелді жауабы бар және болу керектігі оқушы бойынша сіңіріле түседі.

«Сатылай кешенді оқыту» технологиясын шынайы меңгерген педагог оқылым дағдысын технология арқылы қалыптастыруды нақты біледі. Алғаш әріп таныған сәттен бастап, әр әріптің дыбыстық мінездемесін меңгеріп, дыбыстардан буын құрастырған

шағында әр буынды буын түріне ажыратып, буындардан сөз құрастырған сайын оған сөзсазындық талдау және лексико-грамматикалық талдау жасаған оқушы, әр сөзді түп тамырымен меңгере оқитын болады. Оқып отырып, түсіну дағдысы да артады. Әр сөзді түсініп оқыған оқушыға мәтіннің жалпы мазмұнын түсініп қиындық тудырмайтыны анық.

Тілдік дағдының төртінші түрі – жазылым дағдысы, яғни оқыған, түсінген не өз ойын жазбаша бейнелеу. «Сатылай кешенді оқыту» технологиясы бұл дағдыны да қалыптастыруға өз септігін тигізетінін жат жазу сатысынан көруге болады. Жат жазу бірінші сыныптан бастап жалпы бастауыш сынып оқушыларының жазу нормаларға сәйкес жүргізіледі. Жат жазудан басқа әр талдаудың қысқаша және толық жазылу талаптарына сай жазу жұмыстары оқушылардың жазылым дағдысының қалыптасуына өз септігін тигізеді.

Сатылай кешенді оқыту технологиясы – уақыт талабынан қажеттілікке ие болып отырған қазақ тілі мен әдебиетінің жаңа әдістемелік жүйесі. Оқыту мен оқу ісінде болып жатқан өзгерістерге сай алдыңғы қатардағы идеялар мен сауатты жазылған әдістемелік құралдар, оқулықтар мұғалімнің технологияның қажетті деңгейде меңгеріп, өз практикасында тиімді пайдалануына мүмкіндік береді. Осы ретте, «Сатылай кешенді оқыту» технологиясын сауатты меңгерген мұғалімдер бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын жоғары деңгейде қалыптастыруында негізгі құрал ретінде қолданылса, нәтижесін көрсетеді.

Әдебиеттер

1. Кусаинов Г.М. Теоретико-методологические основы прогностической модели новой педагогической технологий: автореф... – Усть-Каменогорск: 1999. – 348 с.
2. Қараев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологий обучения: дисс ... д.п.н. – Алматы, 1994. – 345 с.
3. Кобдикова Ж.У. Оқытудың процесін технологияландыру.– Алматы, Ақжелкен мектебі, 2000. – 32 б.
4. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы: 2002. –180 б.
5. Бейсенбаева З. Жоғары оқу орындарында сөзжасам пәнін оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. док.дисс.. Алматы, 2004. – 322 б.
6. Исламгулова С.К. Технологизация процесса обучения в школе: теория и опыт: Практикоориентированная монография и методическое пособие. – Алматы, 2003. – 208 с.
7. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 444 б.
8. Нурахметов Н.Н., Аульбекова Г.Д. Ковжасарова М.Р. Технологии обучения казахстанских авторов. – Алматы: Мектеп, 2005. – 160 с.
9. Ковжасарова М.Р. и др. Теоретические основы построения и реализации технологий обучения. – Алматы: Мектеп, 2005. – 152 с.

МРНТИ: 14.01.11

Ж.Р. Хасанова

ГКП на ПХВА школа гимназия № 75

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В современном мире иностранный язык становится средством обеспечения человека и всего общества в целом. Уже не возникает вопрос «Зачем нужен иностранный язык?». Мы все чаще сталкиваемся с необходимостью использования иностранного языка в повседневной жизни: работа за компьютером, общение в соцсетях, просмотр видеороликов,

участие в конкурсах и соревнованиях. Кроме того, в современном мире люди стали больше путешествовать, а это прекрасная возможность осваивать другую культуру и в то же время нести свою.

Функциональная грамотность – одно из центральных понятий в образовательном процессе на сегодняшний день – способность человека использовать навыки чтения и письма в условиях его взаимодействия с социумом. Мы помним, что основной целью обучения иностранному языку является формирование навыков свободного общения и практического применения, поэтому можно смело утверждать, что на уроках английского языка учитель работает по всем направлениям формирования функциональной грамотности.

Основная задача учителя – стимулировать речемыслительную активность учащихся, создать ситуативность обучения, другими словами смоделировать такую учебную ситуацию, которая спровоцирует учащихся на спонтанную речь. Основной характеристикой подобных ситуаций является практическая задача: купить билет в кино, сделать заказ в кафе/ресторане, решить, куда пойти/поехать и т.д.

Можно выделить несколько особенностей заданий для оценки функциональной грамотности: задача, поставленная вне предметной области и решаемая с помощью предметных знаний; в каждом из заданий описывается жизненная ситуация; контекст заданий близок к проблемным ситуациям, возникающим в повседневной жизни; ситуация требует осознанного выбора модели поведения; вопросы изложены простым и ясным языком;

используются иллюстрации, таблицы, схемы, диаграммы.

Выделяют следующие направления формирования функциональной грамотности: математическая грамотность; читательская грамотность; естественнонаучная грамотность; финансовая грамотность; глобальные компетенции; креативное мышление.

Разберем на примерах, как можно формировать все направления функциональной грамотности на уроках английского языка.

Формирование математической грамотности на уроках английского языка начинается во втором классе, когда обучающиеся знакомятся с числительными от 1 до 12.

Типовая задача: производить простые вычисления на иностранном языке, характерные для обычной проверки математической подготовки учащихся.

«Ты гостишь у своей бабушке в деревни. Скажи своему английскому другу Бену, сколько домашних птиц есть у твоей бабушки.» Look at the pictures and count the birds.

Ex: Two ducks and two cocks are four birds.

Типовая задача на формирование финансовой грамотности может быть сформулирована так: Look at the picture, read the text and answer the questions.

English Banknotes and Coins

The official currency of the United Kingdom is the pound sterling which is equal to one hundred pence. The British do not use the Euro. Although a few of the big shops will accept Euro, it is rarely used across Britain. English banknotes are issued by the Bank of England. As to coins they are minted also by this state bank. The following coins are in circulation: one penny, two pence, five pence, ten pence, 20 pence, 50 pence, 1 pound, and 2 pounds. The singular of pence is "penny". The symbol for the penny is "p"; hence an amount such as 50p is often pronounced "fifty pee" rather than "fifty pence".

What is the official currency of the U.K.?

What is the smallest unit?

How many pence are there in one pound?

What banknotes in the U.K. now?

Формированию естественнонаучной грамотности способствуют задания типа:

Read the extract from the article in youth magazine and give your opinion. Is keeping animals in the zoo a good idea?

“ ... Zoos help scientists and common people to learn more about animals. They show us how rich the animal world is.

But in zoos they keep animals in cages, and it is very unkind...”

Глобальные компетенции в исследовании PISA понимаются как “способность критически рассматривать с различных точек зрения проблемы глобального характера и межкультурного взаимодействия; осознавать, как культурные, религиозные, политические, расовые и иные различия могут оказывать влияние на восприятие, суждения и взгляды людей; вступать в открытое, уважительное и эффективное взаимодействие с другими людьми на основе разделяемого всеми уважения к человеческому достоинству”. Одну из глобальных проблем – проблему экологии- начинают обсуждать на уроках английского языка в 7 классе. Задание на формирование функциональной грамотности можно сформулировать следующим образом:

You are going to take part in the conference “Green Home”. Say what five important things about ecology we must teach children. Choose one of the ideas and develop it.

«Креативность», «творческий подход», «креативная личность», «творческие успехи», «думать творчески», «проявление креативности» – эти понятия в современном обществе являются показателями профессионализма.

Ведь именно креативность, способность к творчеству и созиданию, мы считаем атрибутом одарённости, таланта, гения.

Самый большой спектр возможностей для развития творческого потенциала учащихся, конечно же, у проектных работ. Учащиеся могут представить результаты своей деятельности в виде постеров, докладов, альбомов, стенгазет, устных журналов, коллажей, презентаций и даже поделок. Одно из самых любимых заданий в 6 классе «Create alien».

Do you know how aliens are look like? Draw alien as you imagine and describe.

Читательская грамотность – это одно из направлений функциональной грамотности и, на мой взгляд, базовое направление.

Какое бы задание не получил учащийся, первое что ему нужно сделать это ПРОЧИТАТЬ задание. В процессе обучения учитель часто сталкивается с проблемами учащихся при работе с текстом. При чем проблемы возникают и при работе с текстом на русском языке, не говоря уже о иностранном.

Одним из самых распространенных заданий, направленных на поиск в тексте конкретной информации, являются задания типа True-False, которые могут быть сформулированы по-разному.

Mark *the correct answer according to the text.

Read the text and choose the statements which are NOT mentioned in the text.

Read the text and decide which of the fact are not stated in the text.

К отличительным особенностям текстов на формирование функционального чтения относятся: большой объем неадаптированного текста; информация представленная в виде рисунков, схем, диаграмм, интегрированные задания; так называемые «несплошные тексты» – театральные билеты, афиши, проездные документы и т.д.

Информация представленная в виде диаграмм вызывает сложности у многих учащихся, поэтому, на мой взгляд, следует чаще использовать подобно типа задания.

Men and women have different tastes in films. Look at the diagram and comment on it using the phrases from the box.

I understand from the chart that...

I'm surprised to see that...

I find it interesting that...

It's difficult to believe that...

I quite agree that...

Применяя задания на формирование функциональной грамотности, учитель способствует повышению мотивации учащихся, расширяет их кругозор, развивает творческие способности, помогает осознать ценности современного мира – всё это необходимо для гармоничного развития личности и дальнейшего взаимодействия с обществом.

Литература

1. Зубарева И.И., Мордкович А.Г. Математика. 6-сынып: Жалпы білім беретін мекемелерге арналған оқулық. – М.: Мнемозина, 2007. – 264 б.
2. Гурова Л.Л. Мәселелерді шешудің психологиялық талдауы / Л.Л. Гурова. – М: Ағарту, – 2016. – 220 б.

МРНТИ14.01.11

И.М. Хасанова

«Бөкенші жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ АПТАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

Пәндік апталықтарды өткізу көптеген мектептерде дәстүрге айналды. Бастауыш мектептегі математикадан пәндік апталықтар оқушылардың шығармашылық қызметін ұйымдастырудың ең көп тараған формаларының бірі. Олар оқушыларға математика саласындағы білім мен дағдыларды іс жүзінде қолдануға кең мүмкіндіктер береді, жеке қасиеттердің дамуына ықпал етеді, мұғалімдер мен оқушыларды жақындастырады, сабақта және сабақтан тыс уақытта оқушылардың танымдық іс-әрекетін жандандыруға, алған білімдері мен дағдыларының сапасын арттыруға, ой-өрісін кеңейтуге, балалар шығармашылығын кеңінен дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, апталық олардың ұйымдастырушыларына оқушылардың бағдарламалық материалды меңгеру сапасын анықтауға, сондай-ақ білім мен дағдылардағы олқылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Көбінесе пәндік апталар жылына бір рет өткізіледі. Дайындыққа жоғары сынып математика мұғалімдері мен жоғары сынып оқушыларын тарта отырып, барлық бастауыш сынып мұғалімдері қатысады.

Аптаны өткізудегі жетістік көбінесе ұйымдастыру комитеті мен қазылар алқасын құруды, оқушыларды математика апталығына қатысуға дайындауды қамтитын дайындық жұмыстарының қаншалықты уақтылы және сапалы жүзеге асырылатынына байланысты. Мектеп оқушыларының апталыққа деген қызығушылығын арттыру үшін ерекше көзге түскен оқушылардың есімдерін кеңінен жариялап, оларды мадақтай отырып, жарыстар ұйымдастыру керек. Пәндік аптаның жемісті жұмысының таптырмас шарттарының бірі- ашық қорытындылау. Оны нақты жағдайларға байланысты әртүрлі тәсілдермен жасауға болады. Осылайша, пәндік апта алдын-ала жұмыстың нәтижесі болуы керек. Оның формаларының ауқымы әртүрлі-бұл маңызды интеллектуалды жарыстар мен жарқын мерекелер, қызықты жарыстар мен қызықты сабақтар.

Сабақтан тыс жұмыс;

– оқушылардың біліміндегі олқылықтарды түзету, үлгерімі төмен оқушылардың математикалық өзін-өзі оқытуын ынталандыру, танымдық дербестік, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру,

– оқушылардың бағдарламалық материал бойынша білімдерін кеңейту және тереңдету, арнайы математикалық қабілеттерін дамыту, танымдық-іздеу іс-әрекетінің дағдыларын қалыптастыруда алатын орны ерекше.

Пән бойынша сыныптан тыс жұмыстар деп оқушылардың математикаға және оның қолданылуына тұрақты қызығушылығын оятуға және дамытуға, оқушылардың математиканың мәдени-тарихи құндылығы туралы түсініктерін кеңейтуге және тереңдетуге, тәуелсіздік пен шығармашылық белсенділікті дамытуға, тұлғаның жан-жақты дамуына бағытталған мұғалімнің қызметі түсіндіріледі. Әрине, бұл жұмыстардың екі түрін де бөлек қарастыруға болмайды, олардың әрқайсысы екіншісінің табиғи жалғасы болып табылады.

Сабақтан тыс сабақтардың ерекшелігі – олар оқушылардың зияткерлік мүмкіндіктерін, олардың танымдық қызығушылықтары мен дамып келе жатқан қажеттіліктерін ескере отырып, таңдалған бағдарламалар бойынша өткізіледі. Жеке немесе топтық бағдарламаларды

таңдаудың алдында үлкен және ауыр диагностикалық жұмыс болуы керек, бұл өзін-өзі оқыту, балалардың өзін-өзі дамыту бойынша түзету немесе дамыту шараларын анықтауға мүмкіндік береді.

Сыныптан тыс жұмыстың екі аспектісі бар: ұйымдастырушылық және дидактикалық. Ұйымдастырушылық іс-шаралар оқушылардың математика сабақтарына деген қызығушылығын оятуға, оларды бұқаралық іс-шараларға, жеке жарыстарға немесе үйірмелердегі сабақтарға қатысуға тартуға көмектеседі.

Дидактикалық аспектінің рөлі – балаға қосымша математика сабақтарында туындайтын қиындықтарды жеңуге көмектесу, пайда болған қызығушылықты, математикалық өзін-өзі тәрбиелеуге деген ұмтылысты қолдау, осылайша әрқайсысының жеке жетістіктері үшін негіз құру.

Сыныптан тыс және сабақтан тыс жұмыстар екі негізгі түрге ие: үнемі жұмыс істейтін формалар, мен оларға үйірмелер, факультативтер, клубтар, қабырға мөрі, сырттай викториналар, олимпиадалар және т. б.; эпизодтық формалар, оларға тақырыптық көрмелер, викториналар, кештер және т. б. Осы және басқа да іс-шаралар бөлінбестен жүзеге асырылады, бірақ математика бойынша қосымша жұмыстың бірыңғай, нақты жоспарланған жүйесіне енгізіледі.

Мұғалім қосымша сабақтардың материалы бағдарламалық талаптардан тыс болуы мүмкін екенін есте ұстауы керек, бірақ ешқандай жағдайда балалардың жас, интеллектуалдық және танымдық мүмкіндіктерінен аспауы керек. Математикадан қосымша сабақтарды ұйымдастырудың және өткізудің арнайы принциптеріне оқушылардың ерікті қатысу принципі жатады. Бұл балаларда белгілі бір қызмет түрін және осы қызметпен айналысуға ең маңызды тілекті таңдауға мүмкіндік беретін белгілі бір қызығушылық шеңберінің болуын болжайды. Алайда, еріктілік принципі мұғалімнің барлық оқушыларда, соның ішінде математика сабақтарына әлі жеткілікті көңіл бөлмейтіндерде математиканы оқуға деген қызығушылықты дамыту жұмысын жоққа шығармайды.

Бастауыш мектептегі математика апталары

Мақсаты: білім алушылардың жеке қасиеттерін дамыту және олардың ақыл-ой қызметін жандандыру, шығармашылық қабілеттері мен пәнге деген қызығушылығын қолдау және дамыту, математикалық білімнің күнделікті өмірдегі маңыздылығын саналы түрде түсінуді қалыптастыру.

Мектепте математика апталығын өткізу міндеттері:

1. Оқушылардың математика сабақтарына деген қызығушылығын дамыту.
2. Шығармашылық қабілеті бар оқушыларды анықтау, математика бойынша білімдерін тереңдетуге ұмтылу.
3. Шығармашылық тапсырмалар мен шығармашылық сипаттағы тапсырмаларды қолдану арқылы сөйлеуді, есте сақтауды, қиялды және қызығушылықты дамыту.
4. Ойлаудың тәуелсіздігін, ерік-жігерін, мақсатқа жетудегі табандылығын, ұжым алдындағы өз жұмысы үшін жауапкершілік сезімін тәрбиелеу.
5. Қолда бар білімді практикалық жағдайларда қолдана білуге тәрбиелеу.

Математика апталығын ұйымдастыру принциптері:

2. Жаппай болу принципі (жұмыс мүмкіндігінше көп білім алушылар шығармашылық қызметке тартылатындай етіп ұйымдастырылады).
3. Қолжетімділік принципі (көп деңгейлі тапсырмалар таңдалады).
4. Қызығушылық принципі (тапсырмалар көзбен және мазмұнмен назар аудару үшін қызықты түрде жасалуы керек).
5. Бәсекелестік принципі (оқушыларға өз жетістіктерін әртүрлі сынып оқушыларының нәтижелерімен салыстыру мүмкіндігі беріледі).

Математика апталығы оқушылардың танымдық қызығушылығын, жеке, шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін дамыту мақсатында өткізілді. Әр бала аптаның барлық іс-шараларының белсенді қатысушысы болады. Балалар өздерін әртүрлі рөлдерде сынап көріп, әртүрлі іс-әрекеттерде өз күштерін сынайды.

Бастауыш сыныпта математика апталықтарында: сыныптарда «нүктеден нүктеге» байқауы,

«Мен және менің сыныбым сандарда» сауалнамасы, «математикалық турнир» (белгілі бір уақыт ішінде балалар өте күрделі математикалық есептер мен мысалдарды шешуі керек, әр сыныпта жеңімпаздар таңдалады.) Әр сынып математикалық қабырға газетін дайындау (онда сіз жұмбақтарды, қызықты есептерді, лабиринттерді шешеді. (Газеттер түрлі-түсті және қызықты болды, олар стендке орналастырылды), математикалық лотерея өткізу, онда оқушылар логикалық есептерді шешіп, жұмбақтар, жұмбақтар шешеді. Сонымен қатар, ауызша санау дағдыларын тексеруге де болады. Сыныптарда «Жылдам есепші»байқауы өткізу,мұнда бәріне санауға тура келді. Белгілі бір уақыт ішінде балалар мысалдарды шешуі керек еді. Әр сыныпта жеңімпаздар таңдалады.Оқушылар «ойын-сауық сандары мен фигуралары» колөнер байқауына қатысса, үзілісте бастауыш сынып оқушылары әр сыныпта «көңілді алаң» ойынын өткізсе, Балалар Танграм бөлшектерінен адамдардың, жануарлардың, құстардың, сандардың, заттардың фигураларын жинайды.

Пәндік апта оқушыларға өздерін тануға және басқалардың арасында өздерін көбірек көрсетуге мүмкіндік берді. Жалпы, бұл шығармашылық ойлауды дамытуға, қорытынды жасауға, оқуға деген ынтаны тәрбиелеуге қызмет етеді.

Әдебиеттер

1. Виленкин Н.Я., Чесноков А.С., Шварцбурд С.И., Жохов В.И. Математика: орта мектептің 5-сыныбына арналған оқулық. – М.: Ағарту, 1990. – 304 б.
2. Зубарева И.И., Мордкович А.Г. Математика. 6-сынып: Жалпы білім беретін мекемелерге арналған оқулық. – М.: Мнемозина, 2007. – 264 б.
3. Гурова Л.Л. Мәселелерді шешудің психологиялық талдауы / Л.Л. Гурова. – М: Ағарту, 2016. - 220 б.
4. Истомина Н. Б. бастауыш сыныптарда математиканы оқыту әдістемесі / Н.Б. Истомина. – М.: Академия, 2011. – 288 б.

МРНТИ: 14.01.11

К.К. Шакенова, А.Е. Асайенова

«Приречное жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАРЫНДЫ ОҚУШЫМЕН ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІ

Дарындылық деген не? Дарынды бала деп қандай баланы айтамыз?

Баланың жас ерекшелігіне қарай қабілетті, белгілі бір іс-әрекетке бейімділігі жас кезінен болады. Бейімділік – бұл адамның белгілі бір іс-әрекетпен айналысуға бетбұрысы, оянып келе жатқан алғашқы белгісі. Демек, бала кезде ерекше көзге түсетін бейімділік келешектегі қабілеттіліктің көрсеткіші бола алады. Ерекше қабілеттілік – белгілі бір әрекет саласында ерекше жетістікке жеткізетін адам қабілеті дамуының жоғары деңгейі.

Адамның ерекше қабілеттілігі оның жоғары туа біткен жеке қасиеттерімен тығыз байланысты.

Табиғи дарындылық дегеніміз не?

Қабілет дегеніміз – тұлғаның кез- келген іс- әрекетті табысты орындауы.

Дарындылық дегеніміз- адамның кез- келген іс- әрекет түріне ерекше қабілетті болуы.

Шығармашылық дегеніміз- адамның өмір шындығында өзін- өзі тануға ұмтылуы, ізденуі.

Данышпандық дегеніміз – қоғам өмірінде тарихи маңызы бар, шығармашылықпен сипатталатын дарындылықтың жоғары деңгейі.

Дарындылық – жеке тұлғаның өте күрделі, көп аспектілі қыры. Олар әр түрлі, бір-біріне

ұқсамайды. Дарынды баланы байқамау мүмкін емес, көпшіліктің ортасында ол өзінің іс-әрекетімен, бейімділігімен, қабілеттілігімен ерекше көзге түседі.

Дарынды балаларды анықтау жолдары:

Барлығымызға белгілі бір сыныпта қабілеті, икемділігі, қызығуы, дамуы, ой-өрісі, сөйлеуі сырт бейнесі әр түрлі оқушылар отырады. Мүмкіндігінше бір сыныпқа оқушылардың жеке қабілеттеріне, бейімділігі мен ой өрісінің дамуы дәрежесіне көңіл бөліп топтаған дұрыс деп есептелінеді. дарындылықты анықтау үшін мектеп психологтары лонгитюд әдісі арқылы әр оқушыны сырттан бақылап, бойындағы жеке дара қасиеттерін анықтауына себебін тигізу қажет деп ойлаймын. . Дарындылықтың негізі ізденіс пен белсенділік.

Дарынды оқушымен жұмыс жасағанда оқушы жанындағы психо-педагогикалық және әлеуметтік жағдайына назар аудару керек. Балаға әсер ететін орындар: ата-ана, мұғалім, қоршаған ортадағы жолдастары. Баланың жанын түсініп, ерік күш-жігерін оятқан кезінде ізденушілікке көңіл бөлу қажет. Оқушының дарындылығын психодиагностикалық әдістемелер жинағы арқылы анықтап, бақылау, әңгімелеу жоспарланған сұрақтар арқылы оқушының сөзді есте сақтау, өз пікіріне дұрыс шешім тауып сөйлемге толық мән беріп жеткізуін байқауға болады.

Дарынды оқушыны анықтап болған соң, оларды дамыту жұмыстары басталады. Яғни баланың мүмкіндігін толықтыру, жүйелеу ғылыми жоба ретінде көмек беруін мұғалім тарапынан көмек көрсетіледі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында мемлекеттік саясат негізінде ең алғаш рет «Әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы жеке адамның дарындылығын таныту» сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отырғаны белгілі. Дарынды балаларға білім беруді әр ғылымның бүгінгі дәрежесіне сәйкес жүргізу бір жағынан қоғамға талантты мамандар даярлауда тиімді болса, екінші жағынан қоғамға ерекше дарынды балалардың тек өзінің интеллектуалдық дамуын қамтамасыз етеді.

Жас жеткіншектің бойындағы табиғат берген ерекше қабілетті, дарындылықты тани білу, оның одан әрі дамуына бағыт-бағдар бере білу ерекше қиын іс.

Алайда әр баланың жеке қабілетін анықтап, оны сол бағытта жетелеу-ұстаз парызы. Баланы заманына қарай икемдеп, өз заманының озық өнегесін оның санасына сіңіре білу, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту-бүгінгі күннің басты талабы.

Дарындылық мәселесін зерттеушілердің еңбектері көп болғанымен, дарындылықтың мән-мағынасы жөнінде олар ортақ бір пікірге келе қоймады. Сондықтан да, біз баланың дарындылығы деп, оны өз құрдастарымен салыстырғанда бірдей жағдайда білім игеру деңгейінің шоғырлығымен аса ерекше байқалатын шығармашылық қабілетінің байқалуы деп түсінеміз. Дарындылыққа педагогикалық энциклопедияда төмендегідей анықтама берілген: «Дарындылық-белгілі бір әрекет саласында ерекше жетістікке жеткізетін адам қабілеті дамуының жоғары деңгейі». В. Крутецкий өзінің математикалық қабілеттіліктің құрылымын зерттеген еңбегінде: «Егер қабілеттіліктер деген ұғымды жеке психикалық қасиеттер деп түсінсек, онда дарындылық дегенді адамның ерекше қабілетінің жиынтығының бірлігі деуге болады», -деп тұжырымдады.

Дарындылық ұғымымен қатар шығармашылық, талант, данышпандық ұғымдары да бар.

Шығармашылық-өзінің жаңашылдығымен, өзгешелігімен ерекшеленетін өнім алуға мүмкіндік жасайтын, жеке тұлға бойындағы қабілеттіліктің, білім мен біліктіліктің болуы. Талант-қабілеттіліктің ең жоғары деңгейі.

Данышпандық-қоғам өмірінде тарихи маңызы бар, шығармашылықпен сипатталатын дарындылықтың жоғары деңгейі.

Дарынды балаларды анықтау-баланың дамуын таңдаумен байланысты ұзақ процесс. Осы айтылғандарды ескере отырып, дарынды балаларды анықтаудың мынадай ұстанымдары тұжырымдалды:

1. Баланың қызығушылығы мен бейімділігіне барынша сәйкес келетін қызмет аясында баланың іс-әрекетіне талдау жүргізу.

2. Дамытушылық ықпал ете отырып, баланың психологиялық кедергілерін жоюға

мүмкіндік беретін тренингтік әдістерді пайдалану.

3. Баланың дарындылық белгісін оның психикалық дамуының нақты деңгейінде ғана емес, сондай-ақ оның болашақтағы даму мүмкіндігін де есепке ала отырып бағалау.

4. Жұмыс нәтижесін талдау, бақылау, әңгімелеу, мұғалімдер мен ата-аналардың сипаттамалық бағалары.

5. Түрлі ақпарат алу көздерін пайдаланып, бала қабілеттерін кең көлемде қамтуға мүмкіндік беретін баланың мінез-құлқы мен іс-әрекетін жан-жақты бағалаудың кешенді сипаты. Білім беру жүйесінде жаңаша мазмұн беру арқылы жан-жақты дамыған шығармашыл, рухани ой-өрісі кең жеке тұлғаны тәрбиелеу міндеті тұр.

Дарынды оқушымен жұмыс істедің негізгі мақсаты-олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал мақсатқажету оқу бағдарламасын тереңдетіп, оқыту және оқушының танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады. Дарынды оқушымен жұмыс істетін мұғалімге қойылатын педагогика-психологиялық талаптарды мынадай кезеңдерге бөлуге болады.

1. Мұғалімнің бағыт-бағдарына байланысты талаптар:

– дарынды оқушымен жұмыстыңәдеуметтік қажеттілігін сезінуі;

– оқушыны жақсы көруі және қабілеті жоғары оқушылармен жақсы қарым-қатынаста болуы;

– дарынды оқушымен жұмысқа трақты қызығу таныту және нәтижелі әдіс-тәсілдерді талмай іздеуі;

– дарынды оқушының ата-анасымен тығыз байланыс орнатуы;

– дарынды оқушымен жұмыс кезінде жоғары нәтижелерге жетуге ұмтылуы.

2. Мұғалімнің біліміне қойылатын талаптар:

– өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білуі;

– қызмет нысанын, яғни бірыңғай педагогикалық үрдісті білуі;

– оқушы дарындылығын моделін білуі;

– жеке тұлға теориясын, оны қалыптастырудың әдіс-тәсілін білуі;

– дарынды оқушыны анықтаудың психодиагностикалық әдіс-тәсілін білуі;

– қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын білуі;

– дарынды оқушыны оқыту, тәрбиелеу үрдісінде үлгерімге ғана көңіл бөлмей, оның басқа көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлуі.

3. Мұғалімнің іскерлігіне қойылатын талаптар:

– дарынды оқушына анықтау әдістерімен жұмыс жасай алуы;

– дарынды оқушыларды оқытуға арналған тереңдетілген бағдарлама құрастырып, сонымен тұрақты жұмыс жасай білуі;

– оқушы дарындылығын дамытуға қажетті зерттеу жұмыстарын жүргізе алуы;

– дарынды оқушыны зерттеуге психодиагностикалық күнделік жүргізуі;

– оқушылармен қарым-қатынасын психологиялық тұрғыдан сауатты орната білуі;

– дарынды оқушының ғылыми-ізденіс жұмыстарымен айналысуына жетекшілік етуі.

Оқушының дарындылығын анықтауда төмендегідей әдіс-тәсілдерді қолданамыз:

– баланың отбасы жағдайын зерттеу;

– шығармашылық қабілетін анықтау;

– сауалнамалар, психодиагностикалық тренингтерді өткізу;

– ата-анасымен әңгімелесу;

– пәндік олимпиадаларға, ғылыми жоба жарыстарына, пікір сайыс ойындарына қатыстыру.

Осы айтылған тұжырымдарды қорыта келе, дарынды балалардың қабілетін дамытудың келесі жолдарын іріктеп алуға болады:

1. Сабақтар, ОҚҒ-ның жұмысы;

2. Пәндік үйірмелер;

3. Тіл мерекесі;

4. Абай оқулары;

5. Олимпиадалар;
6. Интеллектуалдық ойындар, дебат (пікір сайыс) клубы;
7. Ғылыми-практикалық конференция (ізденімпаздық жұмыс, зерттеу жұмысы, рефераттар қорғау, жоба қорғау);
8. Оқушылардың білім деңгейлерін арттыру (мұражайға бару, белгілі адамдармен кездесу);
9. Шеберлер байқауы (ақындар айтысы, шешендер сайысы, би үйірмесі, шебер қолдар үйірмесі);
10. Оқушылардың аудандық, облыстық, республикалық шығармалар, жобалар байқауларына қатысу.

Әдебиеттер

1. Виленкин Н.Я., Чесноков А.С., Шварцбург С.И., Жохов В.И. Математика: орта мектептің 5-сыныбына арналған оқулық. – М.: Ағарту, 1990. – 304 б.
2. Зубарева И.И., Мордкович А.Г. Математика. 6-сынып: Жалпы білім беретін мекемелерге арналған оқулық. – М.: Мнемозина, 2007. – 264 б.

МРНТИ: 14.01.11

Н.Б. Ыдырышова, Ж.О. Балгабаева
«№ 48 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖЫЛДАМДЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Оқу дегеніміз-екі жағын бөліп көрсетуге болатын күрделі психофизиологиялық үдеріс:

1) мағыналық жағы – оқылған мәтіннің мазмұнын және мағынасын түсіну, ұғыну;

2) техникалық жағы – (мағыналық жағына бағынатын, оған қызмет көрсететін) оқудың жылдамдығы (қарқыны), дұрыстығы мен мәнерлілігі.

Оқу техникасы бірнеше элементтен тұрады:

- оқырманның мыналарды ұғынуын көздейтін оқудың мағыналылығы:

- мәтінде тура және ауыспалы мағынада қолданылатын сөздердің басым бөлігінің мағыналары;

- мәтіннің құрамына кіретін әрбір сөйлемнің мазмұнын, сөйлемдердің арасындағы мағыналық байланысты ұғыну;

- мәтін мазмұнының жекелеген бөліктері (абзац, эпизод, бөлім) мен олардың мағынасы (яғни не туралы айтылғаны ғана емес, онымен не айтқысы

- келетіні туралы);

- толық мәтін мазмұнының негізгі мағынасы, яғни сол мәтінді сезіну және оқылғанға оның көзқарасы;

- дұрыс оқу: оқырман қателіктерді жібермеуге тырысады немесе керісінен, әріптерді (дыбыстарды) ауыстыру, өткізу, орнын ауыстыру, қосу, бұрмалау, қайталау; мәтін сөздеріне дұрыс немесе қате екпін жасау;

- оқудың мәнерлілігі: оқылған мазмұнға сүйене отырып, кідірісті негізді түрде пайдалануда көрінеді (логикалық-грамматикалық, психологиялық, ритмикалық – өлең оқыған кезде). Логикалық және психологиялық екпін жасау, бір жағынан тыныс белгілері арқылы қажетті интонацияны табу, жеткілікті қатты және түсінікті оқу.

- Оқу жылдамдығы (қарқыны): минутына айтылған сөздердің санымен сипатталады.

- Сонымен, оқу жылдамдығы оқу техникасының құрамды бөлігі ғана болып табылады.

Оқу жылдамдығы оқу әдісіне байланысты (бірқалыпты буындық, жекелеген сөздерді оқи отыра бір қалыпты буындық, тұтас сөздерді және сөз топтарын оқу).

Оқу жылдамдығы дегеніміз – белгілі бір уақыт ішінде оқылған мәтіннің көлемі. Мәтін көлемі – бет, сөз, буын түрінде анықталады.

Бастауыш мектепте оқу әрекетіне байланысты оқушылардың төменгідей білімі мен білігі терсеріледі:

– Оқу кезінде (дауыстап немесе ішінен) оқығанды қабылдау дағдысы;

– Мәнерлеп оқу, мәтінді мазмұндап беру, прозалық және поэзалық шығармаларды жатқа айта алуы.

– Оқылған мәтін бойынша оқушының түсінігі;

– Оқу тәсілі, оқу дұрыстығы, оқу мәнерлілігі;

– Сөйлеу дағдылары және мәтінмен жұмыс істей алуы.

Шапшаң оқуға балаларды 1-сыныптан бастап баулу керек. Себебі, оқу жылдамдығы төмен бала өз сыныптастарына қарағанда үй тапсырмаларын орындау барысында оқып-түсіну үшін көп уақыт жұмсайды, шаршайды, оқуға деген ықыласы төмендеп, өзіне сенуден қалады. Нәтижесінде баланың оқу көрсеткіштері нашарлап, эмоциональдық күйзеліске ұшырап, оқуға мүлдем құлқы болмайды.

Сондықтан баланы алғашқы сабақтардан бастап әр түрлі әдістемелері арқылы тез оқу әдісіне машықтандырып, көп еңбек етіп, қызығушылығын тудыру керек. Тез оқу әдісіне қандай факторлар кедергі келтіруі мүмкін:

1) тақырыпты оқып шықаннан кейін, не туралы оқығанын түсінбеуі;

2) сөздің астарын, мағынасын түсінбеуі;

3) регрессия – көздің оқу кезінде қозғалу жылдамдығы, 1 сыныпта;

4) көру аймағының аздығы, бұл дегеніміз бала көзінің қозғалтпай отырған кездегі, көзге жақын көрініп тұрған аумақ немесе кітап бөлігі;

5) артикуляция, яғни жай ежіктеп оқу барысында, дауысын шығарып, оқу процесіне есту аппаратының (құлағының) қосарланып қатысып отыруы.

Міне осы факторлардың бәрін ескере отырып ең бірінші баланың көруі арқылы есте сақтау қабілетін дамытуға ерекше көңіл бөлу керек.

Ол үшін сабақтарда:

1) түрлі суреттер топтамасын пайдаланып, көрсетіп, балалардан 1 секунд ішінде жаттап алған нәрселерін сұрау

2) екі бағанға сөздер жазып, балаларға көрсетіп, оқытып қайталап сұрау

3) мағынасы қарама-қарсы сөздерді айтқызып жарыстыру

4) өткен тақырыптарды қайталап сұрап тұру

5) тақырыптың кез келген сұрақ қойып, жауабын тез тауып айтуға жаттықтыру

6) жаңылтпаштар оқыту

7) оқу жылдамдығын салыстырып, жиі жарыстыру, көрсеткіштерін күнделікке жазу

8) таныс тақырыпты оқытып, тез басқа таныс емес тақырыпқа көшу

9) тіркес немесе біріккен сөздерді жазғызып олардың қандай сөздерден құралғанын сұрау

10) берілген әріптерден сөз құрастыру; кім көп сөз, әрі кім тез?

Осындай әр түрлі жаттығулардан кейін, баланың оқуға деген құлшынысы артып оқуға белсене қатысып, өзінің оқуға тез бейімделе бастағанын байқамай қалады.

Баланы тез оқи білуге үйрету, бұл бүкіл білім беру ісінің негізгі фундаменті болып табылады. Өйткені бала әрі қарай осы оқу әдісін меңгеруіне байланысты әр түрлі пәндерді тез оқып, үйреніп, игеріп кетеді.

Баланы қалай тез оқуға үйретуге болады?

Оқу дағдысы- бұл оқудың негізі, мектепте жақсы оқудың шарты болып табылады. Осы кітапшада келтірілген жаттығулар оқушының оқу деңгейін, жылдамдығын көтере алуға көмектеседі. Оқу - балалар үшін өте күрделі процесс. Мұнда зейін, қиял, есту және дыбыс катализаторлары қатысады. Оқу жылдамдығы сөйлеу жылдамдығына жақын болу тиіс.

Мектепте оқу жылдамдығы төмен балаға жаңа материалды меңгеруге қиынға соғады. Себебі ол есептің шартын оқығанша, тез оқитын бала есепті дәптерге көшіруге үлгереді. Оқу жылдамдығы үлгерудің басты факторы болып табылады. «Оңтайлы оқу» деген ұғым бар, минутына 120-150 сөз оқу, тек осы қарқында ғана оқушы материалды жақсы меңгере алады.

Балаларда баяу оқудың негізгі себептері:

1. Зейін және есте сақтаудың төмен деңгейі (бала төртінші сөзді оқығанда, бірінші сөзді есіне түсіре алмайды және де оқығанның мағынасын түсіне алмайды). Зейін оқу процессінің қозғаушысы. Баяу оқыған бала, зейінді басқа нәрсеге аударады, мәтінге қызығушылығы жоғалады, оқу механикалақ түрде болады. Мағынасы есте сақталмайды. Үйде ата-аналар есте сақтау қабілеттерін жиі дамыту жұмыстарын өткізу қажет.

2. Көрудің оперативті көлемнің төмендеуі. (бала көзімен бүкіл сөзді емес, тек қана екі, үш әріпті көре алады.).

3. Сөздік қоры аз.

4. Регрессия – бұл көздің қайтымды қозғалысы. Көптеген балалар өздері байқамай сөзді екі рет оқиды.

5. Артикулянды аппарат дамымаған.

6. Жасына сай емес тандалған туындылар.

Баланы есті, тез және мәнерлеп оқуға қалай үйретуге болады?

Келесі әдіс пен жаттығулар ұсынылады:

Жартысы

Дидактикалық материал дайындаңыз. А4 парағына екі немесе үш буынды сөздерді жазыңыз, үлкен. Мысалы, «мысық», «қасық», «қыз». Содан кейін парақтарды кесіңіз, осылайша сөздер екі жартыдан бүктелуі мүмкін. Карталарды араластырыңыз. Жылдамдық үшін сөздердің бөліктерін тауып, біріктіруді ойнақы түрде ұсыныңыз. Бірақ бұл жерде жылдамдық ең маңызды емес. Дұрыс өткізілген сабақ қиялды, есте сақтауды дамытады.

Миссия «Эксператор». Лексикалық материал ата-анамен бірге оқылады. Ересек адам балаға қиын немесе тым оңай болмайтындай қарқынды таңдайды. Екі-үш сөйлем хормен оқылады, ата-ана үнсіз қалады, үнсіз оқуды жалғастырады. Бала да тоқтамайды, белгіленген жылдамдықты сақтауға тырысып, өзі оқиды. Бір-екі сөйлемнен кейін ересек адам мәтінді дауыстап айта бастайды. Оқушы жылдамдығын бәсеңдетпесе, ата-анасымен бірдей оқиды. Бұл жаттығуды жұппен жасауға болады. Балалар рөлдерді бөліп береді. Күшті оқушы сүйреткіш рөлде ойнайды, ал әлсіз оқушы оның артына тартады. Осы схемаға сәйкес алғашқы сабақтар үшін кеңесті пайдаланыңыз: дыбыссыз оқу сәтінде саусағыңызды мәтіннің үстінен жүргізіңіз. Мықтының соңынан ерген оқушы серіктестің шапшаңдығына, оның жылдамдығына назар аудара отырып, дауыстап оқи береді.

Сөз, жол іздейді. Ойынның мағынасы: оқушы мәтіндегі бір әріптен басталатын барлық сөздерді табады. Тұтас сөз тіркесін іздеу тапсырманың күрделі нұсқасы болып табылады. Жаттығу зейінге үйретеді, мидың сол жақ жарты шары – тілін дамытады.

Әріптерді енгізу. Екінші сынып оқушысына түсіп қалған әріптері бар мәтін ұсынылады. Оны оқып, түсіну үшін жалғауларды, префикстерді ойластыру керек. Бұл болашақта мәтінді қабылдау жылдамдығын жылдамдатады, әріптерді тұтас сөздерге біріктіруге көмектеседі.

Катені түзету. Мұғалім мәтінді оқиды, балалар соңынан ереді. Мұғалім сөз соңында, түбірде, т.б. әдейі қате жібереді. Оқушының міндеті – катені түзету.

Жылдамдықпен оқу. Бастауыш сынып оқушысы оқу техникасын өз бетінше өлшейді, минутты белгілейді, табыс күнделігін жүргізеді. Әдетте, екінші сыныпқа дейін балалар кем дегенде 70 сөз, үшіншіде - 100, төртіншіде - 120 сөз оқиды.

Біз оқимыз, санаймыз. Бастауыш сынып оқушысы мәтінді оқып, берілген дыбыстарды санайды. Мысалы, мына өлеңдегі «о» дыбысының санын табыңыз.

Көру өрісін кеңейту. Шүлге үстелі. Көру бұрышын арттыру үшін қажет. Екінші сынып оқушылары үшін кестенің мына нұсқасын пайдаланыңыз:

Бала өз көздерімен сандарды ретімен іздейді: 1-ден 25-ке дейін, мысалы, тек қара немесе тек қызыл. Уақытты жазыңыз, оны біртіндеп шектеңіз. Кестедегі сандарды іздеу

сөйлеу жылдамдығын арттырады, өйткені студент перифериялық көру қабілеті бар сөздерді көбірек көреді, яғни оларды алдын ала санадан тыс оқиды.

Әдебиеттер

1. И.А. Зимняя. Педагогикалық психология. Оқулық. Алматы. 2005. 123 б.
2. А. Қойшыбаева. Оқушылардың қызығушылығы мен белсенділігін қалыптастыру. / «Қазақ тілі мен әдебиеті», № 7. – 59-61 б.
3. Ә. Рамазанқызы. Оқушылардың белсенділігін арттырудың тиімді жолдары/ «Қазақ тілі мен әдебиеті», № 3, 49-52 б.
4. Ж. Қоянбаев, Р. Қоянбаев. Педагогика. Университеттер студенттеріне арналған оқу құралы. Алматы. 2004. 420 б.

МРНТИ: 14.01.11

Н.С. Ахметкалиева
«Тана мырза орта мектебі»КММ

ҚАЗАҚ ОТБАСЫ ДӘСТҮРЛІ ТӘРБИЕСİNДЕ ОТАНСҮЙГІШТІК СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Отбасы – адам баласы тарихи дамуының барысында қалыптасқан және үздіксіз дамып келген. Ол-алғашқы қауымдық құрылыстың ыдырау кезінде пайда болған әлеуметтік топ және шаруашылық негіздерінің бірі. Отбасы тәрбие үрдісінде жеке бастың адамгершілік белгілері, гуманизм сезімі, қайырымдылық, сезімталдық, ұлттық рухани дүниетаным, парасаттылық, ұқыптылық, жауаптылық, әдептілік, кішіпейілділік, мейірімділік, еңбек сүйгіштік және т.б. қасиет сапалар қалыптасады.

Отбасы туралы философ, педагог, психолог, әлеуметтанушы, мәдениеттанушы, т.б. ғалымдар анықтама беріп, еңбектер жазып, осы проблеманың негізін қалаған. Отбасы бүкіл ғасырлар бойы адам баласы тәрбиесінің құралы болып келді. Сондықтан ол адам үшін ең жақын әлеуметтік орта. Отбасы белгілі дәстүрлердің, жағымды өнегелердің, мұралардың сақтаушысы. Онда бала алғашқы рет өмір жолымен танысады, моральдық нормаларды игереді. Сондықтан отбасылық өмір жеке адамның азамат болып өсуінің негізі [1].

Мәселен, қазақтың халық педагогикасының алғашқы іргетасын қалауға негіз болған Әл-Фараби, А.Яссауи, Ж.Баласағұн, М.Қашқари, Асан Қайғы, Мұхаммед Хайдар Дулати, Қадырғали Жалайыри, Қазтуған, Шалкиіз, Үмбетай, Сыпыра, Доспамбет, Бұқар жырау, Жиёмбет, Марғасқа және т.б. көптеген ақын-жыраулардың інжу-маржан мұралары отбасы тәрбиесінің құралына айналып, ата-аналардың сана-сезімін оятты [2].

Отбасында адам өмірге келеді, тәй-тәйлап басады, бірінші қуанышы мен қиындығын кездестіреді, өседі, өнеді, одан үлкен өмірге аттанады. Осы жерде көптеген сұрақтар туындайды. Олар: Отбасы деген не? Оның мәні неде? Қоғамда қандай рөл атқарады? Әр адамға не береді? Осы сұрақтарды жан-жақты қарастырып, шешу кезінде көптеген ойшылдар, ғалымдар атсалысқан. Мысалы: ежелгі грек ойшылы Платон «Адамдар отбасын құру үшін болашақ өмірдегі серігінің қандай отбасынан шыққанын, оның әке- шешесі мен ата-бабаларын жақсы білуі қажет» деген екен Ал, Аристотель болса, «отбасы

- адамдардың қарым-қатынастарының ең бірінші түрі және ол мемлекеттің бірінші кішігірім бөлігі» деп санаған.

Отбасы проблемасына Батыс Еуропа ағартушылары да аса мән берген. Мәселен, француз ағартушысы Ж.Ж. Руссо: «Барлық қоғам біткеннің ең арғысы және бірден-бір табиғиы - отбасы» деген, ал швейцарлық И.Г. Песталоцци отбасының басты мақсаты балаға бастауыш білім, еңбек, ақыл-ой, дене тәрбиесін беріп, жан-жақты және үйлесімді дамыту деген.

Фихте отбасының негізі – махаббат десе, Гегель бірінші болып отбасы мен некенің тарихи формаларын көрсеткен. ХҮІІІ ғасырдың екінші жартысынан бастап отбасына деген тарихи көзқарастар толықтырыла түсті. Мысалы, 1877 жылы шыққан «Ежелгі қоғам» атты кітабында Л. Морган отбасының тарихын, оның некелік қарым-қатынасын, экономикалық, әлеуметтік дамуын және қызметін қарастырған.

Отбасы бір жағынан тәлім-тәрбие институты болса, екінші бір жақтан – қоғамдық құрылымның аса маңызды бөлігі болып табылады. Әлеуметтанушы ғалымдардың ішінде егер Е.Петровский отбасының аса маңызды қызметі қоғамның өмір сүруіне себепкер болуында десе, Я.Шеманский отбасы тәрбиелеу, мәдениетті дамыту, және өмір тәжірибелерін ұрпақтан-ұрпаққа өткізіп беретін институт деп атайды, ал М.С. Каган отбасы адамдарының қарым-қатынасын реттейтін, адамның өзін тудыратын институт ретінде келтіреді .

Жоғарыда аталған авторлардың «отбасы» ұғымына берген анықтамаларын былайша топтастыруға болады: Отбасы – қоғамның бір ұяшығы, оның белгілі бір институты; Отбасы – жеке тұрмыстың негізгі құрылу формасы; Отбасы – некелік байланыс; Отбасы – ата-аналардың көпсалалы қарым-қатынасы.

Әдетте отбасының басты міндетінің бірі - бала тәрбиесі. «Тәрбие» «раб», «риба» деген араб сөздерінен шыққан. Бала өсіру, асырау, арттыру, көбейту, тәрбиелеу, реттеу, арылту, басқару, жауапкершілікке алу деген мағыналарды білдіреді.

Отбасы тәрбиесі туралы алғашқы педагогикалық түсініктер мен идеялар халық педагогикасында пайда болған. Қазақ халқының ежелгі салтында баланы жастай әдептілік, мәдениеттілік сияқты қасиеттерге ата-анасы тәрбиелейтіні белгілі.

Көргенді отбасының баласы парасатты, талғамды, ақылды болып өседі. Керісінше, көргенсіз отбасының баласы тәртіпсіз, әдепсіз, даңғой, ойсыз, дарақы болып өседі. Сонымен әр баланың алғашқы ұстазы, тәрбиешісі әкесі мен шешесі. Баланы бастан әдептілікке тәрбиелеу ата-ананың негізгі борышы.

Ұлттық тәрбиені іске асыруда қазақ халқының ғасырлар бойғы жинақтаған тәжірибесінің үлесі мол. Ойшыл ғалымдар, ақындар, шешен – билер, жыраулар, ағартушылардың мұралары жастарды рухани мәдениетке, өмір сүру дағдыларына, сонымен бірге отбасын құруға тәрбиелейді. Қазақ отбасындағы дәстүрлі тәрбиенің дамуына мән беретін болсақ, сонау ерте кездегі Қорқыт ата тағылымына көңіл аударғанымыз дұрыс.

Ол отбасындағы әке мен ананы құрметтеу, ондағы жарасымды қарым – қатынас, ұл мен қыз тәрбиесіне ерекше мән берген. Мысалы, «Анадан өнеге көрмеген қыз жаман, атадан тағылым алмаған ұл жаман», «Атасыз ұл ақылға жарымас, анасыз қыз жасауға жарымас», т.б.

Ойшыл данышпан, ғалым Әл-Фараби «Отбасы» ұғымына мынадай анықтама береді:

«Үй белгілі бір бөлшектерден құралады, солардың арқасында гүлденеді. Бұлар саны жағынан төртеу: ері мен әйелі; қожайыны мен қызметшісі; әке - шешесі мен баласы; мүлкі мен мүлік иесі. Кімде – кім бұл бөлшектер мен бірлестіктерді басқарса, ол адам үйдің билеушісі және әкімі болады. Оны «қожайын» деп атайды», - деп отбасын оның құрылымдық бөліктері тұрғысынан сипаттайды.

Қазақ отбасы тәрбиесіндегі дәстүрлерін, мәселен, отбасында бала тәрбиесінде ұлттық дүниетанымды қалыптастыруда күнделікті өмірде тәрбие құралдары: ұлттық ойындар, ертегілер, санамақ, мақал-мәтелдер, жұмбақ-жаңылтпаштар т.б. ауыз әдебиеті үлгілерін пайдалануда, ырым-тыйым сөздер арқылы жас ұрпақты ойшылдыққа, әдептілікке, адалдыққа, батылдыққа, кішіпейілдікке, сезімталдыққа т.б. қасиеттерге баулыған ұлттық рухани қорына өз үлесін қосары анық [2].

Қазақ халқының әдет-ғұрпында отбасына ұл баланың келуі «Ұл туғанға, Күн туған» деп ерекше оны бақыт санаған. Оның себебі қазақта отбасының жалғасы, шаңырақтың иесі ұл бала болыр есептеледі. Халқымыз ұл бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген. Оны мал бағуға, шөп және отын шабуға, аң аулауға, мылтық атуға, мергендік құруға, қолөнер шеберлігіне үйренуге, мал тауып, отбасын асырауға әкелері үйреткен. Ата-бабамыз ұлды өздеріндей еңбексүйгіш, малсақ, жауынгер, әнші, күйші, аңшы, құсбегі – бесаспап азамат етіп тәрбиелеуді мақсат еткен.

Көптеген тарихи тәжірибелерден сол кездегі отбасы тәрбиесіндегі отансүйгіштік сезімінің қалыптасуына ата – ана, ауыл – аймағының ықпалының күшті болғанын көреміз. Ендеше өсіп келе жатқан жас буынның бойында отансүйгіштік сезімінің қалыптасуына отбасындағы тәрбиенің ықпалын елемей қоюға болмайды.

Қазіргі жағдайда патриотизм жаңа сипатқа ие болды, өйткені Қазақстанда бірнеше ұлт өкілдері өмір сүріп, «Қазақстан» деген мемлекетке бірікті. Міне осы барлық ұлт өкілдеріне қазақстандық отансүйгіштік сезімді қалыптастыру – қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі. Елін сүю - әркімнің жеке ісі, өз арының ісі. Сондықтан да жас ұрпақты отанды қастерлеу мен ардақтауға, халқының мүдде – мақсатын қорғай білуге тәрбиелеуде отбасының ролі зор.

Бауыржан Момышұлы «Патриотизм – Отанға деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман – саулығы, қоғамдық, мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, өзінің мемлекетке тәуелді екендігі, мемлекетті нығайту дегеніміз – жеке адамды күшейту екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм дегеніміз мемлекет деген ұғымды, жеке адамның өткенін, бүгінгі күнімен және болашағымен қарым – қатынасы барлық жағынан біріктіреді» - деп терең әрі жан – жақты анықтама береді.

Б. Момышұлы айтып отырған белгілердің педагогикалық негізі (тұлғаның патриоттық сана – сезімін қалыптастыру, патриоттық іс - әрекетін ұйымдастыру, мінез – құлқына патриоттық сипат беру) отбасындағы тәрбие ісінің өзегі болуы керек.

Қазақ отбасындағы тәрбие ісі ғалым Ш. Ахметовтың «Қазақ халқының бала тәрбиелеу дәстүрі» атты мақаласында негізінен басты-басты сегіз мәселені қамтыған. Біріншіден, тәрбие басы алдымен әдептілікке үйретуді көздеген. Хат білмесең де әдепті бол дегенді басты міндет етіп қойған. Екіншіден, мейірімді болуға тәрбиелеген.

Үшіншіден, тіл алғыш елгезек бол деп үйреткен. Бұл еңбекке баулудың алғашқы көрінісі болатын. Төртіншіден, адалдық пен шындыққа баулуды көздеген. Бесіншіден, білгір бол, ғалым мен ұстаздың, көпті көрген қарияның сөзін тыңда, ақпа құлақт болма, құйма құлақ бол дегенді бойларына сіңіре білген. Алтыншыдан, үлкенді, ата-ананы сыйлауға үйретуді басты міндет етіп қойған. Жетіншіден, кісі айыбын бетіне баспа дейді халық тәрбиесі. Бұл кемшілікті айтпа деген сөз емес, қаріп-қасерлердің табиғи кемшілігін (мұрны пұшық, көзі қисық, аяғы ақсақ деген сияқты) көрсетпе деген сөз. Сегізіншіден, ел қорғаны, батыр бол, халық алдында қызмет ет, бар өнерінді соған жұмса дегенді үйретеді [3].

Әсіресе, ұл баланы елін, жерін, халқын қорғауға ерекше тәрбиелеген. Ол үшін ұл бала тәрбиесінде жас кезінен ауыз әдебиеті шығармаларын, оның ішінде батырлар жырын кеңінен пайдаланған.

Бұл жөнінде М. Ғабдуллиннің «Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес» атты еңбегінде нақты мысалдар берілген. Батырлық жырларда ел қорғау, басқыншыларға қарсы күресу кезінде көрсеткен батырлардың ерліктері жырланады, батырлардың отбасына, еліне, Отанына деген сүйіспеншілігі шынайы патриоттығы дәріптеледі, көбінесе бірегей ұлға зар болған қарт ата-аналардың арман-тілегі орындалады (Алпамыс, Қобыланды, т.б) [4].

Қазақ мақалдарында ерлік, батырлық, ержүректік, азаматтық, халық игілігі үшін еңбек ұғымымен жанаса айтылып отырады. Жігіттің ерлік қасиеттерін сипаттайтын гендерлік лексика: ер, ел, ат, батыр, намыс, ерлік, азаматтық т.б. Ел, ер туралы сөйлегенде халық бұл екі ұғымды бір-біріне тығыз қабыстыра айтады. Мысалы: «Ер сүрінбей ел танымас», «Ел үмітін ер ақтар, ер атағын ел сақтар» т.б. Халық еліне, отанына еңбегін сіңіріп, өмірін соның игілігіне арнап ел сынына төзе білген адам ғана ер болады деп түсінеді. «Ердің сыншысы елі» деген.

Әр жас ұрпақтың бойында өз Отанына, еліне деген алғашқы сезімнің, сүйіспеншіліктің дамуына оның алған тәрбиесінің, өскен ортасының әсері ерекше. Бұл жерде ата-ананың атқарар міндеті өте зор. Елдің ертеңін ойлар, тәуелсіз елдің тірегі болар патриоттарды тәрбиелейтін орда – отбасы.

Әдебиеттер

1. Қоянбаев Р. Семья және балалар мен жеткіншектер тәрбиесі. – Алматы: Рауан, 1990. – 136 б.
2. Арғынбаев Х. Қазақ отбасы. – Алматы: Қайнар, 1996. – 288 б.
3. Қ.Т. Атемова. Түркі ғұламалары мұраларындағы отбасы тәрбиесі идеяларының қалыптасуы мен дамуы (IX-XII ғ.ғ.): автореферат, педагогика ғылымдарының докторы. – Алматы, 2010

МРНТИ:14.01.11

А.К. Ахметова, А.Б. Турспекова

«№ 38 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі» КММ

ЖАҢЫЛТПАШТАРДЫҢ БАЛА ТІЛІН ДАМУЫ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ҚЫЗМЕТІ

Біздің әрқайсымыз бала кезімізден жаңылтпаштармен жақсы таныспыз. Сонымен, жаңылтпаш деген не? А.Байтұрсынов «Әдебиет танытқыш» атты еңбегінде жаңылтпашқа мынадай анықтама береді: «Жаңылтпаш деген аты жаңылтудан шыққан. Қатарынан қайта-қайта шапшаң айтқанда, иә тіл келмейтін, иә тіл басқа сөз қылып бұзып кететін сөздердің басын құрап, келістірген шығарма жаңылтпаш деп аталады». Ол өзінің зерттеулерінде халқымыздың сөйлеу тілін дамытатын басты құрал – жаңылтпаш жанры екендігін атап өтеді [1].

Қазақ әдебиетінде жаңылтпаш жанрының ғылыми маңызына алғаш рет назар аударып, зерттеген адам – С.Сейфуллин еді. Ол 1931 жылғы жазған «Қазақ әдебиеті» атты зерттеуінде былай деп жазады: «Жастардың, бала-шағаның жиналып ойын-күлкі «дүкенін» құрған орында айтылатын айтыстың бірі – жаңылтпаш. Бұл да – ертеке, өлең, жұмбақ айтысу тәрізді жастардың, балалардың тіл ұстауларына, ойнақы, қырлы сөздерді қақпақылша атқылап, билеп еркін сөйлеуге төселулеріне өз әлінше әдемі сабақ, тәжірибе болатын ойын кітапта» [2].

Жаңылтпаштың тәрбиелік мәні мен атқаратын қызметін айқын аша отырып оның ойындық сипатына да назар аударады. Яғни, жаңылтпаш жеке баланың ермегі емес, ол – көбінесе жұрт жиналған жерлерде балалардың тез де, жаңылыссыз, дыбыстарды анық сөйлеуіне дағдылануына үйрететін өлең-ойын. Оның ойындық сипаты балалардың бір-бірімен жарыса кезекпе-кезек айтысуында жатыр.

Балалар ауыз әдебиетін жинаушы әрі зерттеуші С. Сейфуллин өзінің «Жұмбақ айтысу»,

«Жаңылтпаш», «Балалар ойыны», «Жастық ойын, күлкі өлең тақпақтары» деген еңбектерінде бастан-аяқ балалар ауыз әдебиетіне тән мұраларға ғылыми талдаулар жасаған [2].

«Жаңылтпаштың сөздері айтуға қиын, көбінесе ұяң, қатаң дауыссыз дыбыстардан құралады. Жаңылтпаштың әрбір сөзі шапшаңдата, тездете айтылуға тиіс. Ол әрбір сөзді жылдамдата айтумен қатар нақышына келтіре, мүлт кетпей оралымын таба айтуға тиіс», - деген ғалым М.Ғабдуллиннің пікірінде жаңылтпаштардың тәрбиелік мәнінің жоғары екендігін дәлелдей түседі [3].

Зерттеуші педагог С.Ұзақбаева «Балалар ойынының қызықты да пайдалы түрлерінің бірі – жаңылтпаш. Жаңылтпаш жастайынан балаға ана тілінің бай қорын игеруге, таза, майда, анық әуенді, көркем сөйлеуге көмектеседі, сөзді қастерлеуге тәрбиелейді», - дейді. Өйткені халық баласының тілін ширату үшін, оған сөз үйретіп, дүниетанымын кеңейту мақсатында жаңылтпаштарды пайдаланып келген [4].

Ғалым зерттеуінде айтылғандай, бұл дыбыстарды айту қиын, тез айтылатын күлкілі әзілмен арнайы ойластырылған фраза. Дикцияны дамыту үшін бізге жаңылтпаштар қажет,

олар сөйлеу ақауларынан арылуға көмектеседі, дыбыстар мен сөздерді нақты айтуды үйренуге көмектеседі, сонымен қатар олар көңіл көтерудің жақсы тәсілі. Дикцияға арналған жаңылтпаштардың ерекшелігі – оларда оңай айтылмайтын күрделі дыбыстары бар сөздер таңдалады.

Жалпы, жаңылтпаштардың пайда болуының нақты уақыты анықталған жоқ, бірақ олар ежелгі уақытта пайда болған, бұл туралы бірқатар мәтіндердің мазмұны айтады. Көптеген фольклорлық жинақтарда жаңылтпаштар бөлімі бар, бірақ, әдетте, ол аз. Қазақ халқының құпиялары, мақал-мәтелдері, сөз тіркестері бай тарихқа және жүздеген дереккөздерге ие, ал жаңылтпаштар туралы әдебиеттер өте тапшы.

Көңілді жаңылтпаштарды үйрену кезінде жағымды эмоция сізге адамдармен қарым-қатынасты ыңғайлы ұйымдастыруға және мәжбүрлеусіз оқып үйренуге және айтуды дамытуға мүмкіндік береді. Әрбір жеке жаңылтпаш дыбыстар мен сөздердің кездейсоқ жиынтығы емес. Ол белгілі бір дағдыларды үйретеді, белгілі бір проблемалық дыбыстың айтылуын шыңдайды.

Жаңылтпаштар сөйлеу аппаратын дамытады, оны жетілдіреді, дамытады. Сөйлеу дұрыс, мәнерлі, айқын және түсінікті болады. Бұл жаңылтпаштардың басты мақсаты, бірақ жалғыз емес.

Жаңылтпаштар міндетті түрде тез айтылатынына қарамастан, олар бізге түсінікті болу үшін сөз тіркестерін соңын жеп қоймай баяу айтуды үйретеді.

Жаңылтпаштарды біле отырып, адам айтқандарын мағыналы түрде қабылдауға, әр сөзді өлшеуге, егер буын болмаса, сөз тіркестерінің арасындағы байланысты сезінуге, интонацияда, мағынада өте нәзік нюанстарды алуға үйренеді.

Ол сонымен қатар сөйлеуді ғана емес, тыңдауды да үйренеді. Бұл өте пайдалы. Кейбір балалар қайта сұрағанды ұнатады, олар шашыраңқы және ұқыпсыз. Жаңылтпаштарды тыңдау олардың тыңдайтын нәрселеріне көңіл бөлу қабілетін жақсартады. Тек есту ғана емес, айтылғанның мағынасын түсіну.

Жаңылтпаштар баланың сөздік қорын кеңейту және байыту үшін тамаша негіз болады. Психологтар гиперактивті балалармен жұмыс жасау кезінде жаңылтпаштарды қолдануға болады деп санайды, өйткені дұрыс айтылу үшін зейін мен назарды ұстау керек. Балалардың сөйлеуін дамытудың көптеген әдістері бар. Бірақ жаңылтпаштар, соның ішіндегі ең көне, ең қызықты және олардың ішіндегі ең қол жетімдісі.

Қазірдің өзінде таңдалған немесе өздігінен ойлап табылған жаңылтпаштармен жұмыс істеу әдісі өте танымал: әр сөздің және әр дыбыстың баяу және айқын айтылуынан бастап, бүкіл тілдің ең айқын және тез айтылуына дейін.

Ойлау процестерін жақсарту үшін жаңылтпаштарды есте сақтау кезінде қолдың моторикасы көмектеседі. Әр сөз немесе буын үшін: саусақтарды жұдырыққа қысыңыз; саусақтарды кезекпен бүгiңiз; қиял пернелерін саусақтарыңызбен басыңыз (әрқайсысы өз кезегінде); үстелге алақан соғу; допты лақтырып, оны екі қолыңызбен ұстаңыз; допты бір қолыңыздан екінші қолыңызға лақтырыңыз; допты бір-біріне лақтырыңыз; алақандарыңызды соғыңыз, қармен ойнағандай алақандарды ауыстырып соғыңыз.

Қиындық туындаған жағдайда жаңылтпашты бірнеше бөлікке бөліп, әрқайсысын жеке-жеке жаттаңыз. Сол сияқты, айту қиын сөзді бөлуге болады.

Жаңылтпаштарды ойындарда қолдануға болады:

«Кім жылдам?»: жүргізуші ең қиын жаңылтпаш таңдап, оны баяу және анық дауыстап айтады. Содан кейін ол ойын қатысушыларына қарап: оны кім тез оқиды? деп сұрайды. Мұны істегісі келетіндердің біріне мүмкіндік беріледі. Осыдан кейін жаңылтпашты кім тез оқи алатындығы анықталады. Бірінен соң бірі ойнайтындар бір-бірін алмастырады, тілдің тез және дұрыс айтылуында бәсекелеседі. Жеңімпаз – шатаспай немесе жаңылтпашты ең жылдам әрі таза оқитын адам.

«Паровоз»: әр қатысушыға ойын ұйымдастырушы таңдалған жаңылтпаштардан бір сөзден таратады. Осыдан кейін бүкіл топ әр сөзін дәйекті түрде атай отырып, жаңылтпашты

мүмкіндігінше тез айтуға тырысуы керек. Осыдан кейін әр қатысушы бүкіл жаңылтпашты өз бетінше айтуға тырысуы керек.

Бұрын жатталған жаңылтпашты қайталау үшін ойын формасын да қолдануға болады:

«Дыбысты өшіріңіз!»: жүргізуші баяу, еріннің қимылымен және қажет болған жағдайда жаңылтпаштың сөздерінің бірінің айтылуына үнсіз имитация жасайды. Қалған қатысушылардың міндеті – жаңылтпашты болжау және оны тез және қатесіз айту. Жаңылтпашты тапқан қатысушы жетекші болады.

«Саңырау-мылқау жаңылтпаш»: жетекші міндеті – жаңылтпаштың мазмұнын қимылдармен бейнелеу. Қалған қатысушылар жаңылтпашты табу керек. Жеңімпаз – бұл жаңылтпашты тез тауып қана қоймай, оны қатесіз айта алатын адам.

Әдебиеттер

1. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы, 2002 ж.
2. Сейфуллин С. Қазақ әдебиеті 1-кітап. – Алматы, Қазақстан баспасы, 1932 ж. 3. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы, 1972 ж.
3. Ұзақбаева С. Қазақ халық шығармашылығының балалар мен жастарға эстетикалық тәрбие берудегі мүмкіндіктері. – Алматы, 1994 ж.

МРНТИ: 14.01.11

М.М. Аягузова, Б.Ж. Жумагазинова
«№ 44 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КАЛЛИГРАФИЯЛЫҚ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Каллиграфия (грек. *kalligraphia* – көркем жазу) – көркем әрі анық жазу өнері. Балаларға білім берудің бірінші басқышы – бастауыш мектеп десек, барлық істің бастауы баспалдақта. Мектеп табалдырығын жаңа ашқан бүлдіршіндерге оқу мен жазу дағдысын үйрететін, әрине, ол бастауыш сынып. Ал, мектептегі оқыту процесі сауат ашудан басталатыны анық. Сондықтан оның балаға ана тілін оқытып үйретуде алатын орны ерекше. Сауатты жазуға үйрету жұмысы грамматикаға сүйенеді. Олай болса белгілі бір жазу ережесіне негіз болатын грамматикалық құбылыстар сапалы түрде ұғындырылып, содан кейін қорытынды шығарылуы керек. Дұрыс сауатты жазуға үйрену үшін сөздерді дыбыс құрамына, буын жігіне ажырату жұмысы әріп қалдырып кетпеуге, әріп алмастырып алмауға, бірсыпыра көмектеседі. Жазу, таза жазу, дұрыс жазу, сауатты жазу – қай тілдің болмасын басты ұстанымы. Сауатты жазудың алғышарты бастауышта қаланады. Сондықтан да баланың оқу мен жазу дағдыларын қалыптастыру мақсатында жүргізілген жұмыстар жүйелі түрде жүргізілуі керек.

«Әдемі жазу – әдеміліктің белгісі». Мектептегі оқыту үрдісін басынан бастап жүргізу аса маңызды да күрделі жұмыс. Өйткені, бастапқы кезеңінде оқушылар дыбысты әріппен таңбалай білуге (фонетика – графикалық жазуға) үйретіліп қоймайды, сонымен бірге каллиграфиялық талапқа сай жазуға дағдылану тиіс. Демек, әліппенің міндеті әріпті жаза білуге үйрету емес, оның әрбір элементін дұрыс сақтауға, дәптерге қалай болса, солай жазбай, оңға қарай біркелкі көлбеу, таза, анық жазуға машықтандыру міндеті де тұр. Осы талаптарды орындау негізінде көркем жазу дағдысы (каллиграфия) қалыптасады.

Оқушылар жазу ережесін сақтап отырғанда ғана дұрыс жазуға үйрене алады. Жазуға кірісерде алғашқы күннен бастап орындалуға тиісті гигиеналық талаптар мыналар:

а) дәптер партаның үстіне, баланың кеудесінің қақ ортасына тура келетіндей болып сәл көлбетіле (оңға 65°) қойылады;

ә) бала басын оңға не солға, иықтарын кеудесін алға не артқа қисайтпай, аяқтарын қатар қойып, алдына түзу қарап отырады. Бұл олардың омыртқалары, көкірегі дұрыс жетілу үшін қажет;

б) балалар табандарын еденге еркін басып отырады. Тізені қатты бүкпей, бір аяқты екінші аяқтың үстіне қоймай, аяқтарын я алға, я артқа сілтемей отырғаны дұрыс;

в) партаға көкіректі тіремеу керек. Өйткені бұл жағдайда тыныс тарылады, жаңа өсіп келе жатқан кеудені бұзады;

г) қаламды ұстағанда саусақ қаламұштан 3 см-дей жоғары тұратындай болып және қаламның жоғарғы жақ ұшы оң иықтың тұсына дәл келетіндей жағдайда болғаны жөн;

д) жазғанда баланың көзі мен дәптер аралығындағы қашықтық 25-30 см сақталуға тиіс.

Жазуға негізінен мынадай талаптар қойылады:

– әріптерді дұрыс жазу, дәптердің көлденең сызығынан ауытқымау;

– әріптердің элементтерін жазғанда ұзынды-қысқалы етпей, тегіс, бірдей жазу;

– әріптердің бірін оңға, бірін солға қисайтпай, барлық әріпті бірдей, оңға қарай, сәл көлбете (45 °) жазу

– әріптердің, сондай-ақ сөздердің арасындағы қашықтықта бір қалыпты сақтап (сөздер бір-бірінен м әрпінің көлеміндей қашықтықта болуға тиіс) отыру;

– бірте-бірте жазу қарқынын тездете түсу.

Әліппе пәні жазу сабақтарында балалар әріп элементтерін немесе жекелеген әріптерді жазғанда ұзақ уақыт жазып отырмауын қадағалау керек. Өйткені ұзақ уақыт бір-екі элементті немесе бір әріпті жаза берсе, бала шаршайды да, сабаққа зейін қоюдан қалады. Сондықтан 3-5 минут жазғаннан кейін қолдарына демалыс беріп, сонан соң құрамында үйреніп отырған әрпі бар сөздерді жазуға көшкені дұрыс.

Жұмыс түрі өзгергенде балалар да оған зейін қоя бастайды. Сабақ барысында балалар сөздер мен сөйлемдерді естерінде ұстап жазуға үйренулері қажет. Ол үшін айтылуы мен жазылуының арасында ешбір айырмашылық жоқ сөздер алынады және бұл кезде әріптердің таңбасы арқылы (жазба таңбасы) берілген. Сөздер мен сөйлемдерді көшіріп жазу ұсынылады, ал сауат ашу аяқталғаннан кейін, баспа таңбалы әріптер жазылған текстер көшіртіледі. Осы жұмыстардың бәрінде де оқушылар жазуға кіріспес бұрын сөздер дыбысқа, буынға талданады.

Сабақ мақсатын бағдарлама белгілейді. Бағдарлама бойынша, сабақ мақсаты оқушыларды дұрыс оқи, дұрыс жаза білуге үйрету және оқу мен жазуға үйрете отырып, тілін, ойын дамыту. Жұмыстың басты шарты – әріпті таныту. Әріпті танып, оқып, оны жазып үйренбейінше, сауатты азамат болып өсу мүмкін емес.

Алайда сауат ашу жұмысы бірден әріп танудан басталмайды. Өйткені әріптер тілдегі дыбыстардың шартты белгілері ғана. Демек, әріптерді дыбыстармен ұштастыра білсе ғана сабағы саналы өтпек. Ал тіліміздегі дыбыстардың әрқайсысы жеке күйінде кездеспейді, олар сөз ішінде бір-бірімен тіркесіп келеді.

Осыдан барып, тіл дыбыстарын білдіру үшін сөйлеуді сөйлемдерге, сөйлемді сөздерге, сөздерді буындарға, буындарды дыбыстарға талдау қажеттігі туады.

Осындай жұмыстар нәтижесінде оқушылар іс жүзінде сөйлеу, сөйлем, сөз, буын, дыбыс деген ұғымдарды меңгеруі керек. Дыбысты естіп, ажыратқаннан кейін, сол бөліп алған дыбысты дұрыс дыбыстай білуі қажет, тек содан кейін ғана әріп таңбалары таныстырылады. Оқушыларды көркем жазуға үйретуде үш нәрсені басшылыққа алу керек: біріншісі - әріптерді мәнерлі жазуға және жеке әріптерді өзара құрастыра білу; екіншісі – әріп элементін дұрыс жазуға дағдыландыру; үшіншісі – жазу жұмысына өте ұқыпты, мұқият болуды қалыптастыру. Жас жеткіншектің көркем жазу дағдысы біртіндеп қалыптасады. Осы орайда оқытудың әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалана білу керек.

Түрлендірілген жұмыстар оқушыларды қызықтырып қана қоймай, логикалық ойлауын арттырады. Сабақтың дайындық кезеңінде оқушының икемділігі мен көз мөлшерлеу қабілетін жетілдіру, графикалық дағдыларды қалыптастыру үшін суретті және сызықты

жаттығуларды орындатады. Сонымен бірге бұл кезде штрихтау жаттығуларын орындатудың мәні зор. Мектепке алғаш келген баланың жетекші әрекеті – ойын, ал штрихтау ойын түрінде жүргізіледі. Әр түрлі зат бейнесін, геометриялық фигураларды штрихтау баланың қолын жаттықтырмайды, оның сөйлеуі мен ойлауын жетілдіреді. Штрихтау арқылы сурет салу жаттығуларын сурет альбомына орындатқан жөн.

Сурет альбомы беттеріне жазу сызықтары сызылады да, жаттығулар жазу дәптеріндегі үлгідей орындалады.

Оқушылар заттардың пішінін, құрылысын жазықтықта орналасу қалпын еркін қабылдап, оң, сол, жоғары, төмен, түзу, қисық, дөңгелек ұғымдарын меңгереді. Ал, сабақ кезеңінде әріптерді жазып үйренеді.

Демек, әрбір әріпті жазып шығу дегеніміз – көп қырлы таңдау процесін атқару деген сөз. Ал, мұның өзі мектеп табалдырығын алғаш аттаған бала үшін аса күрделі іс-әрекет. Әр әріп элементтерін жазып үйрену ең алдымен, оның неше элементтен тұратынын, екіншіден, ол әріпті қай жерде қалай бағыттап жазуды меңгеруіне септігін тигізеді. Жазуға үйретудің алғашқы күнінен бастап, оқушыларды үзбей жазуға дағдыландыру қажет.

Әліппе кезеңінде оқушы сөйлем, сөз, буын, дыбыс ұғымдарын дұрыс меңгеруінде ғана сауатты жазу орын алады. Сауатты жазу дегеніміз – әріптерді тастамай, шатастырмай жазу. Оқушыға буындап оқыту, сөздерді буынға дұрыс бөлгізу керек. Буынды дұрыс меңгерген оқушы сауатты жазады.

Жазуға үйрету жүйесінде әр түрлі әдістер XIX-XX ғасырдың бас кезінде-ақ мектептерге енгізіліп, қазіргі кезде кеңінен қолданылады. Бұл әдістерге: көшіре жазу әдісі, сызықтық әдіс, ритмикалық әдіс, генетикалық әдіс, Карстер әдісі жатады.

Көшіріп жазу әдісі бойынша мұғалім дәптерге қарындашпен жазады немесе әріп таңбаларын нүктемен белгілейді. Ал, оқушылар оның үстінен басып жазады. XIX ғасырда бұл әдіс мектептерге енгізілді.

Алайда, бұл әдісті пайдалану барысында кемшіліктерді ескере отырып, оны қолдануға шек қойыла бастады.

Сызықтық әдіс арқылы оқушы әріптің көлемін, пішінін, арақашықтығын, көлбеулігін дұрыс жазуды үйренеді. Әріптің біркелкілігін сақтау үшін арнайы торкөздер пайдаланған екен. Кейіннен бұл торкөздерді көздің жанарына және оқушылардың өздігінен жұмыс істей алмауына байланысты алып тастады.

Генетикалық әдіс көркем жазуда әріп элементтерін жазып үйренуді талап етеді. Балалар әріп таңбаларын алфавит ретімен жазып үйренбейді, алдымен оңай әріптерді жазып үйренеді, соңынан біртіндеп жазылуы күрделі әріптерді таңбалауға үйретеді.

Тактикалық немесе ритмикалық әдіс. Ритм – бүкіл жазу элементтерінің лайықты үйлесімін табуға көмектесетін амал.

Тактылау (санау) – қозғалысты бір қалыпты жетілдіріп, оқушылардың жазу қарқының жеделдетуге әсер етеді, жазу процесінде жасалатын қол қимылдарының дұрыс та айқын болуын дамытады, сыныптың бір мезгілде жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Алайда, бұл әдістің бірнеше кемшіліктері бар екендігі дәлелденді.

Карстер әдісі қолдың қозғалысын дамыту үшін жасалынатын жаттығулар жүйесі. XIX ғасырдың басында ағылшын Карстер енгізген бұл әдіс ең алдымен 19 элементті, одан кейін жазылуы қиын штрихтары бар әріптерді, сөздерді жазуға үйретеді. Бұл әдісті ересектерге каллиграфиясын түзеу үшін пайдаланған тиімді.

Қорыта айтқанда, сауатты болудың алғы шарты әріптерді үйретуден басталады.

Әріп элементтерін дұрыс бір-бірінен ажыратып жазу ережелерін сақтағанда ғана бала сауатты жаза алады. Оқушыларды сауаттылыққа үйрету – әр мұғалімнің шығармашылық еңбегіне байланысты.

Әдебиеттер

1. Л.Я. Желтовская, Е.Н. Соколова. Формирование каллиграфических навыков у младших школьников. Москва, 1987. 3-8 стр. Аударған: Г. Мырзадәулет.

МРНТИ: 14.01.11

А.С. Барлықбаева

«№ 49 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ БАЛАЛАРФОЛЬКЛОРЫ АРҚЫЛЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Оқушылар қызығушылығын қалыптастыру проблемасы өзінің көпжақтылығына қарамастан педагогикалық теория мен практикада жеке тұлғаны үйлесімді дамытуда көкейкесті мәселенің бірі болып саналады. Педагогикалық зерттеулерде оған аса зор мән беріліп, жан-жақты қарастырылған. Психологиялық және педагогикалық теорияда осы проблемаға байланысты бірқатар маңызды тұжырымдамалық қағидалар қалыптасқан. Проблеманың әдіснамалық негіздері философтар мен әлеуметтанушылардың еңбектерінде көрініс тапқан. Мысалы, философия тарихында орын алған бірқатар философтар (Гельвеций, Гольбах, Дидро т.б.) қоғамдық өмірді қызығушылық арқылы түсіндіруге талпынған. Олар қызығушылықты адамгершіліктің, саясат пен қоғамдық қызығушылықтың ақиқатты негізгі тұрғысында қабылдаған. «Егер физикалық әлем қозғалыс заңдылығына бағынса, рухани әлем қызығушылықтың заңдылығына бағынады. Жердегі қызығушылық барлық тіршіліктің көз алдында заттың түрін өзгертіп отыратын құдіретті сиқыршы» – деп түсінген [1]. Француз философ-материалистері қызығушылықты адамның сезімдік табиғатынан іздестірген, олардың айтуынша адамның сезімдік табиғаты тұрақты болап келеді. Ал қоғамдық қызығушылықты жеке қызығушылықтар құбылысының жиынтығы ретінде қарастырған. Неміс ғалымдары да қызығушылыққа назар аударып, өздерінің теориясын белгілеген. Гегельдің пайымдауынша адамдар «өздерінің қызығушылығын қанағаттандырып отырады және осыған байланысты өздерінің ойында жүрген, сондай-ақ өздері мойындап жоспарламаған тағы басқа нәрселерді жүзеге асырып отырады» [2]. Философтардың еңбектеріне жасаған талдау, олардың қызығушылық бойынша бірқатар жіктемелер ұсынғанын айғақтайды. Атап айтсақ: қоғамдық дәреже бойынша – жеке, топтық, қоғамдық қызығушылық; бағыттылық сала бойынша – экономикалық, саяси, рухани; оларды жүзеге асырудағы мүмкіндіктері мен сенім дәрежесі бойынша – шынайы, алдамшы; қоғамның объективтік дамуына көзқарасы бойынша – прогрессивтік, кертартпалық.

Егер өткендегі философтар қызығушылықты әлемдік ақыл-парасатпен, ешбір шартқа тәуелсіз идеямен байланыстырса, бүгінгі заман философтары (А.Д. Макаров, М.В. Яковлев, А.Г. Спиркин, В.К. Скатерщиков) қызығушылықтан жасампаз күшті байқастырады [3].

Қызығушылық проблемасына педагогика және психология ғылымында аса назар аударылады. Бұл ұғымға зерттеушілер әр-түрлі түсініктеме береді: қызығушылық әртүрлі жағдайда, объектіні, шарттарды және салаларды зерттеуге байланысты туындайды; осы құбылысқа қарай жеке тұлғаның барлық негізгі психикалық функциялары өзінің бейнесін табады; қызығушылық жалпы түсінік аясында емес, соңғы «кестедінің» деңгейімен жиі қарастырылады және алынған сипаттама бүкіл болмысқа таралады.

Сондықтан ең алдымен жоғарыда аталған түсініктерге қызығушылықтың қандай даму деңгейлері сәйкес келеді соны негіздеп алған жөн.

Бағыттылық тұрғысында қарастырылып отырған қызығушылыққа сипаттама бере отырып біз сонымен бірге оның мынадай нышандарына мән береміз: белсенділік, тұрақтылық, ықыластылық, мақсаттылық, ынталылық, саналылық. Бұл жеке тұлғаның қызығушылық деңгейінің жоғары дамығандығын айғақтайды. «Тұлғалық қызығушылық –

дейді Н.Г. Морозова – қызығушылықтың аса бір жоғары да саналы сатысын көрсетеді. Бұл әсерленушілік те, қарым-қатынас та емес, бұл тұлғаны жан-жақты сипаттайтын, тұлғаның бағыттылығы» [4]. «Танымдық қызығушылық» категориясына әсіресе педагогикалық теорияда аса назар аударылған.

Танымдық қызығушылықтың мәні мен дамуына Г.И. Щукина былайша түсінік береді: «танымдық қызығушылық өзінің қалыптасуының қай кезеңінде болса да қозғаушы күштің бірі болды.

Алайда дамудың алғашқы кезеңдерінде онда қажеттілікке тән сипаттағы тежелмейтін әуестік мінез болмайды» [5].

Танымдық қызығушылықтың және оның дамуының «қарым-қатынас» категориясымен байланысқан кездегі түсінігіне көзқарас ерекше. Мысалы, Н.Г. Морозова қызығушылықтың дамуын бір сатыдан екінші сатыға өту, орнықты мінезді біртіндеп дамыту ретінде көрсетеді, бұл тұлғаны бағыт қарым-қатынастың өзгеруіне алып келеді.

Осыған орай ол «қарым-қатынасты, оның құрылымы шындалмай, мазмұны көмескі, аралас сипатта тұрғанда қызығушылықтың бастапқы даму сатысына жатқызуға болады» деп жазады. Қарым-қатынас тұрақты, ынталы, тұлғалық сипатқа белгілі бір даму деңгейіне жеткенде «ауық-ауық қызығушылықтан дербес, белсенді, ынталы қызығушылыққа ауысу барысында, эмоциялық-танымдық қатынас эмоционалдық- танымдық бағыттылыққа ауысқанда ғана ие болады».

В.И. Мясищевтың тұжырымдамасында қарым-қатынас бағыттылықты көрсету тұрғысында қарастырылады, автордың түсінігінде бұл «адамның болмысқа басылымды көзқарасты таңдай білуін сипаттайды» [6].

Басқаша айтқанда, қарым-қатынас іс-әрекеттің басымды себеп салдар деңгейіне жеткенде ғана бағыттылыққа айналады.

К.К. Платоновтың түсінігінде «қарым-қатынас» пен «бағыттылық» тұлғаның біртұтас құрылымын жасай отырып, белгілі бір байланыста болады. Осы құрылымның ішінде қызығушылық «бір нәрсеге бағытталған танымдық форма» ретінде қарастырылады. Г.И. Щукина болса, «бағыттылық» пен «қарым-қатынас» қатарласа қолданылуы керек деп есептейді. Соның ішінде, танымдық қызығушылықты «таңдап алынған бағыттылық» ретінде анықтай отырып, ол осы бағыттылықтың нақысты сөзі

«әлемге, заттарға, құбылысқа деген танымдық көзқараста» болып саналады дегенді айтады.

Біз авторлардың, жоғарыда аталған сипатамаларын (қажеттілік, қарым-қатынас, бағыттылық) бір-біріне қарама-қарсы қоюға болмайды, олардың белгілі немесе белгісіз жағдайлармен келісімін көру керек деген көзқарастарын қолдаймыз. Осыдан барып, қызығушылық, таңдап алынған бағыттылық ретінде де, қажеттілік көрсету ретінде де, эмоционалдық-танымдық қатынас ретінде де, іс-әрекеттің себеп-салдары ретінде де, жүзеге асуына болды.

Қызығушылықтың бүкіл мән-мағынасын, оның қызметінің механизмін түсінуге тұлға қызығушылығы қағидаларын, оның қажеттілік – мотивациялық саласы құрылымын терең зерттеген психологиялық-педагогикалық зерттеулер көмектеседі.

Мысалы, А.В. Петровский қызығушылықты себеп-салдармен байланыстырады, оның пайымдауынша, «қызығушылық дегеніміз – бұл белгісіз бір салада бейімдеуге жаңа деректермен танысуға, болмысты жан-жақты, терең сипаттауға ықпал ететін себеп- салдар». Д.А. Кикнадзе болса «қажеттілік қызығушылықты кейбір мәселелерді шеше алмай қиналып, қанағаттанбаған жағдайда туындатады» - дейді.

Қ. Жарықбаевтың пайымдауынша, «қызығу болмыстағы заттар мен құбылыстарды белсенділікпен танып-білуге бағытталған адамның біршама тұрақты, жеке ерекшеліктерінің бір көрінісі. қызығу көбінесе баланың бір нәрсеге бейімділігіне қарай көрінеді, ал ол пәрменді, белсенді болу үшін тікелей әрекетпен айналысуы қажет.

Мұғалімнің міндеті балалардың жанама қызығуын (әрекеттің түпкі нәтижесін қажетсіну) тауып, оны тұрақтандыруды ойластыруы керек. Сонда ғана рухани өмірге бай, жан-жақтықабілетті адамды тәрбиелеу мүмкін болады».

Осы айтылғанның бәрі, психологиялық әдебиеттерде қажеттілік, себеп-салдар мен қызығушылық тығыз байланыста қарастырылады деген түсінікті береді және қажеттілік қызығушылықтан бұрын болып, оның қайнар көзіне айналады. Алайда қызығушылық, ең алдымен, өзінің дамуының белгілі бір кезеңінде қажеттілікті қалыптастыруға ықпал ете алады.

Әдебиеттер

1. Шнейдер Л.Б. Семейная психология. – М.: Деловая книга, 1999.
2. Петровский А.В., Петровский В.В. Всегда ли правы родители. Психология воспитания. М.: Изд-во «АСТ». 2003. 400 с.
3. Ж.-Ж. Руссо: Pro et Contra [Идеи Жан-Жака Руссо в восприятии и оценке русских мыслителей и исследователей (1752-1917). Антология] / Составители: А.А. Златопольская и др.
4. Психология семейных отношений // электронный ресурс <https://www.sumasoyti.com/psihologiya-otnosheniy/semeynie-otnosheniya/psihologiya-semeynih-otnosheniy-statii.html>
5. Интернет-ресурс // <https://people.onliner.by/opinions/2017/04/03/mnenie-664>

МРНТИ:14.01.11

Г.С. Баяхметова, Г.М. Манарбекова

«№ 16 Төлеубай Аманов атындағы жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ҮЛГЕРІМІ ТӨМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Тереңдетілген бірыңғай зерттеулер (клиникалық, нейрофизиологиялық, психологиялық-педагогикалық) көрсеткендей, үлгермеушілік мектептегі оқу процесіне дайынсыздық көптеген себептерге байланысты: астеникалық жағдаймен, педагогикалық төмендеушілікке, психологиялық дамудың кешеуілдеуіне т.с.с.

Педагогикалық төмендеушілік – отбасындағы, мектептегі балалармен жүргізілетін оқу-тәрбиелік жұмыстардың жетіспеушілігімен шартталатын жағдай. Оның басты элементтері:

а) мінез-құлықтық, әлеуметтік-этникалық, жалпы білім беруде оларды қолданудағы білімнің, тәсілдері мен құралдарының жетіспеушілігі.

б) жалпы дамудағы кешеуілдеулер-физикалық, психикалық, тұлғалық.

в) әртүрлі іс-әрекетке, өзіңе, қоршаған ортаға деген қарым-қатынастан жалығу. П.П. Блонский үлгермеушілі оқушылар туралы айтқанда, мектепке дейінгі кезеңге үлкен мән береді, яғни үлгермеушіліктің шығу себебін оқу процесінен емес, оған даяр еместікте деп қарастырады [1]. Н.А. Менчинская мектепке келген кездегі балалардың құбылыстары мен салыстырмалы интеллектуалды және тұлғалық дамуын төмен деңгейде болатынын атап көрсетеді [2]. Осыған орай, оқу барысында қиындықтарға ұшырайтын балалар қандай да бір себептерге байланысты мектептегі оқу процесіне дайын болмаған деп айта аламыз.

Бағдарламаны материалды меңгеруде айтарлықтай қиындықтарға ұшырайтын балалар, өз жұмыстары үшін көбінесе мұғалім тарапынан нашар баға алады. Бағалау әрекетінің әсерінен балада аса бір маңызды әрі күрделі қасиет өзін-өзі бағалау қалыптасады. Б.Г. Ананьев оған – «Белгілі бір жақсы бағаға деген тұрақты қажеттілік», - деп анықтама берген [3].

Оқушының үлгеріміне әсер ететін тұлғалық маңызды қасиет болып білімді игере алуы. Бірінші қиыншылық әрі талап бұл оқушының белсенділігі. Танымдық белсенділіктің тонусы төмен болса, бала жаңа мәліметтен білімді игеруге қиналады, ол оқушының мотивациялық

сферасымен тығыз байланысты. Мектепке жаңа келген бала алғашқы кезде міндетті түрде қиындықтарға тап болады, бірақта ол оқуға деген қызығушылық танытады, мұғалімдердің талап-тілектерімен тапсырмаларын орындайды, өйткені бастауыш сыныпта оқушының беделдікке (авторитет) ұмтылысы жоғары болады. Бастапқыда ол жақсы оқитынына сенімді және үмітті болады және оқушыға тән барлық талаптарды орындайды. Бірақта қиыншылықтарға тап болғанда, оқушы нашар баға алып қойғанда оның барлық үміті мен сенімділігі жоғалады, оқуға деген қызығушылығы төмендейді. Бұл мотивациялық сфераның өзгерістері білімді ары қарай игеру мен тануға кері әсер етеді. Баланың тұлғалық қалыптасуына нұқсан келтіреді. Бірақ барлық кезде де мұндай кері әсер пайда болмауы мүмкін, керісінше өте жақсы қасиеттер туындап кетуі де кездеседі. Зерттеулер көрсеткендей бастауыш сыныпта өте жақсы үлгерім көрсеткен балалар, орта буынға келгенде үлгерімі төмендеп кетуі де мүмкін. Олар мектепке келгенде өте жақсы дайындықпен келгендіктен өте жақсы бағалар оларға қиындықсыз берілгендіктен есейе оларда өзіндік бағалау жоғары болады да оқу дәрежесі төмендеп кетеді. Оқушылардың үлгермеушілік себептерін анықтау үшін ең басты оның оқу деңгейін анықтау керек, екіншіден, моральды бағыттылығын ұстана ма, ол оқушы позициясын ұстана ма, әлде жоғалтып алған ба, үшіншіден, екі қасиеттің бірігуі. Балаға деген жас ерекшелік талаптар оның жасы мен мотивациялық сферасына байланысты болып келеді. Оқуға деген дифференциалды бағыт ұстайтын мұғалімдер тапсырмаларға үлкен мән береді. Психологиялық зерттеулерде білімді игеру процесі кезіндегі оқушы ерекшеліктері ескерілмей, көмек беру көзге түседі. Тапсырмаға байланысты көмек беруде мұғалімдер баланың жүйелі түрде ойлауын дамытумен қатар, тапсырманы шешудегі баланың мотивациясына әсер етеді. Зерттеулер көрсеткендей, білімді игеру оқушыны тек ойлау процесіне сәтті баулумен ғана емес, нақты әрекетке баулумен ерекшеленеді. Ойлау әрекетімен оқуға қолайлы шартты жағдайлар жасау бұл үлгермеушіліктің алдын алу шаралары болып табылады.

Әдебиеттер

1. Блонский В.П. Избранные психологические произведения. – М.: Просвещение, 1964. – С. 547.
2. Менчинская Н.А. Проблемы учения и умственного развития школьника. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 222 с.
3. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы современного. избр.психологические труды. – М.: Воронеж, 1996. – 217 с.

МРНТИ: 14.25.09

Ә. Ерғалиқызы

«№ 13 ЖОББМ» КММ, ergalikyzy.a@mail.ru

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ ОРНЫ

Бүгінгі күні білім алушылар дайын білімге ие болып қана қоймай, алған білімдерін өмірде қолдану алуы керек. Осы орайда педагогикада «функционалдық сауаттылық» ұғымы пайда болды. Әлем елдерінің білім беру жүйесінде қазіргі заман талабына сай функционалдық сауаттылыққа аса зор мән беріліп отыр.

Себебі, «Әрбір білім беру ұйымының міндеті – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға бағдарланған, функционалдық сауаттылық дағдылары бар және оны қоршаған болмыста бәсекеге қабілетті бола алатын білім алушы тұлғасының үйлесімді қалыптасуы мен дамуы үшін қолайлы білім беру ортасын құру» [1;7].

Функционалдық сауаттылықтың анықтамасын қарапайым тілмен айтсақ, «... оқу және жазу білігін күнделікті өмірде қолдану» [2;6]. Яғни, білім алушылар оқу орнында алған білім, білік дағдыларын өмірге икемдеп, қолдана алуы тиіс.

Еліміздің білім беру ордаларында, оның ішінде жалпы орта білім беретін мектептерде функционалдық сауаттылықтың төмендегідей түрлеріне баса назар аударылған:

- Оқу сауаттылығы;
- Математикалық сауаттылық;
- Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық.

Жоғарыда көрсетілген оқу сауаттылығы – тіл мен әдебиет саласының күзіретіне кіреді. Бұл туралы «Қазақ тілі» мен «Қазақ әдебиеті» пәндерінің оқу бағдарламасында тарқатылып жазылған.

Нақтырақ айтсақ, негізгі орта білім деңгейінде «Қазақ тілі» пәнінің оқу бағдарламасы функционалдық-коммуникативтік бағытқа негізделсе, «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасы оқушылардың бойында адамгершілік, рухани құндылықтармен қатар функционалдық сауаттылығын арттыруды, көркем-әдеби шығарманы талдау дағдыларын қалыптастыруды көздейді.

Яғни, қазақ тілі мен қазақ әдебиеті сабақтары барысында оқу мақсаттарын игерту арқылы оқу сауаттылығын қалыптастыруға болады [3;7]. Тіл және әдебиет сабақтарында оқу сауаттылығын дамытуға арналған жұмыстар екі бағытта жүргізіледі: Дайын мәтін; Мәтіннен тыс білім.

Білім алушылар аталған бағыттарға сәйкес дағдылармен жұмыс жасайды. Мәселен, «Қазақ әдебиеті» пәнінің оқу бағдарламасы үш негізгі дағдыны басшылыққа алады: түсіну және жауап беру; анализ және интерпретация; бағалау және салыстыру.

Мұндағы түсіну және жауап беру, анализ және интерпретация дайын мәтін арқылы жүзеге асса, білім алушы мәтіннен тыс білімі арқылы бағалау және салыстыру тапсырмаларын орындайды.

Оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастырудың бірден-бір құралы – мәтін десек, мәтіннің өзіне қойылатын талаптар бар: мәтіндегі ақпараттың дұрыстығы; мәтіннің мазмұны мен көлемі білім алушының жасына сәйкестігі; мәтін шынайы өмірмен байланысты болуы керек; мәтінде берілген ақпарат білім алушыны қызықтырып, оқырманның талабын қанағаттандыруы тиіс.

Дайын мәтін бойынша жүргізілетін жұмыстар: әртүрлі мәтіндердің мазмұнына интерпретация жасай білу; мәтіннен алған ақпараттарды өмірлік жағдаяттарда қолдана білу; ақпараттарды талдай білу, материалды бірнеше бөлікке бөлу және олардың арасындағы байланысты түсіну.

Ал, мәтіннен тыс оқушылардың білімі негізінде жүргізілетін жұмыс түрлері: әртүрлі мәтіннен алған ақпараттарды жинақтай білу (синтез), қорытынды жасау; тыңдалған/оқылған ақпаратқа баға беру [3;8].

Жоғарыдан көріп отырғанымыздай, оқу сауаттылығы функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөлігі. Білім жүйесіндегі тіл мен әдебиет пәндерінің оқу бағдарламасының мақсаттары білім алушылардың оқу сауаттылығы деңгейін қалыптастырып, дамытуға бағдарланған.

Білім алушылардың оқу сауаттылығы деңгейін арттырудың нәтижесінде: білім алушылар мәтінді түсініп, қолдана алады; мәтін арқылы білім мен білік дағдыларын дамытады; нәтижесінде білім алушылар әлеуметтік ортаға бейімделеді.

Қорытындылай келе, функционалдық сауаттылық – оқушылардың білім ордасында алған білімдерін өмірде қолдануға, оларды болашақ өмірге даярлайтын білімнің түрі. Қоғамның өзгеруіне байланысты «сауаттылық» ұғымы дамып отырды. Бұл процесс нәтижесінде білім алушылардың алдына қойылатын талаптар да өзгерді. Осыған орай, білім ордаларында берілетін білім, білік, дағды шынайы өмірмен ұштасып, функционалдық сауаттылық – білім берудің түпкі нәтижесіне айналып отыр.

Әдебиеттер

1. «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 320 б.
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы мектеп және отбасының өзара іс-әрекетінің мазмұны мен түрлері. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 38 б.
3. Оқушылардың оқу сауаттылығын қалыптастыруға арналған әдістемелік нұсқаулық. Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, «Білім беру бағдарламалары орталығы» филиалы, 2020.– 56 б.

МРНТИ: 14.07.09

А.Н. Смагулова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
asn96@inbox.ru

ВЕБ 2.0 ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Компьютерлік технологияларды қолдануға бағытталған коммуникативті тәсілдің негізгі принциптері: сөйлеуде тілдік формаларды қолдануға баса назар аудару; грамматиканы имплицитті түрде оқыту; дайын сөйлем нұсқаларын емес, студенттердің өз сөйлемдері мен мәтіндерін құруға басымдылық беру; дәстүрлі бағалау жүйесінің болмауы (дұрыс/бұрыс), бірнеше жауап нұсқаларының берілуі; оқыту процесін еоқытылатын тілді барынша қолдану; өзараәрекеттесу: студент – компьютер, студент – студент.

Тұлғаға бағытталған тәсіл оқу процесінен білім алушыға назар аударуға негізделген. Оқу барысында білім алушының ынтасына, қалауына, қабілеттеріжәнет.б. қасиеттеріне басымдылық беріледі. Сонымен қатар, бұл тәсіл оқу процесін студенттердің оқу іс-әрекетіне белсенді қатысуына, жеке тәжірибесін пайдалануға, оқу стратегияларын игеруге үйретеді, нәтижесінде бұл процесс шет тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыруға септігін тигізеді [1]. АКТ-мен оқыту дәстүрлі оқыту сияқты дидактикалық принциптер жүйесіне бағынады, бірақ оқыту құралдарының ерекшеліктерін ескере отырып түзетуді қажет етеді. Студенттерде шет тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудың әдістемелік принциптерін таңдау да келесі принциптерге сүйенеміз: коммуникативті бағыт, тұлғаға бағытталған оқыту, саналық, ғылыми, көрнекілік, жүйелілік, бірізділік, белсенділік, сабақтастық, өзгеруге бейімділік, сөйлеу әрекетінің түрлері мен тіл аспектілері бойынша өзара байланыста оқыту, оқытуды ситуациялық-тақырыптық тұрғыдан ұйымдастыру, оқытудың кәсібибағыты. Коммуникативті бағыт принципі мен саналық принципі шет тілі сабағында жүзеге асырылатын негізгі принциптердің бірі болып табылады. Бұл екі қағида бір-бірін толықтырады, өйткені шет тілін өнімді оқыту когнитивті процестер негізінде құрылуы керек. Өз кезегінде, танымдық процестердің жұмыс істеуі үшін студент нақты бір құзыреттілікке ие болуы керек. Веб-2.0 технологиялары негізінде оқу Интернет-ресурстарымен жұмыс істеу кезінде студенттер саналық принципімен байланысты өз бетінше білім ала алады. Коммуникативті бағыттылық принципі Веб-2.0 технологиялары және студенттердің топтық қызметін ұйымдастыру арқылы байланыс процесінде жүзеге асырылады.

Тұлғаға бағытталған оқыту принципі жалпы білім берудегі құзыреттілік тәсілдің сипаттамаларына және Веб 2.0 технологиялары негізінде оқу Интернет-ресурстарын қолдануға сәйкес келеді. Студентті жеке өзін белсенділік негізінде жан-жақты дамыту

міндеті бірінші орынға шығады. АКТ-ны қолдана отырып, бұл қағида білім алушының жеке өзін оқытудың тиімділігі мен сапасының мақсаттарына жету құралы ретінде емес, білім беру процесінің негізгі құндылығы, білім беруде АКТ қолданылатын түпкілікті нәтиже ретінде қарастыруды қамтиды. Компьютер қоршаған ортаны неғұрлым толық және тиімді білудің құралы бола алады және осы әлемнен виртуалды әлемге кетудің құралы бола алады. Сөйлеу іс-әрекетінің түрлерін өзара байланыста оқыту принципі сөйлеу іс-әрекетінің төрт түрін (тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу) бір мезгілде қалыптастыра отырып, тілді оқытуды көздейді. Веб-2.0 технологияларының форматтары ақпаратты ұсынудың барлық қолданыстағы формаларын қамтиды, сондықтан олардың негізінде құрастырылған Интернет-ресурстар сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін бір уақытта қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқытудың кәсіби бағыты принципі ағылшын тілінің практикалық сабақтарында студенттердің болашақ мамандығы мен кәсіби мүдделерін ескеруді көздейді. Бұл принцип оқу процесін педагогикалық бағытқа негіздеп ұйымдастырудан көрініс табады және материалды таңдауда, яғни Интернет-ресурстарды таңдауда жүзеге асырылады [2]. Интернет-ресурстарды іріктеу педагогикалық жоғары оқу орындары үшін Білім беру бағдарламаларында және силлабустарда көрсетілген тақырыптарға сәйкес жүргізіледі. Оқытуды ситуациялық-тақырыптық ұйымдастыру принципі ағылшын тілі сабақтарын ұйымдастыруды жетілдіруде оқу материалдарын сұрыптау және қарым-қатынас саласының мазмұнын көрсететін қарым-қатынас тақырыптары мен жағдайларын қолдана отырып жүзеге асырылады. Веб 2.0 негізіндегі оқу Интернет-ресурстары студенттерге таңдалған тақырып аясында шынайы қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Оқытудағы көрнекілік принципіне сәйкес білімді саналы түрде игеру, білім алушыларда ғылыми түсініктерді қалыптастыру зерттелетін объектілер мен құбылыстарды тікелей қабылдаумен байланысты сенсорлық-практикалық тәжірибе негізінде мүмкін болады. АКТ-ны қолдана отырып оқытуда бұл қағида ұсынылған ақпараттың мультимедиялық сипаты арқылы жүзеге асырылады және көрнекіліктің әртүрлі түрлерін қарастырады: тілдік (оқылатын тілдің функционалдық ерекшеліктерін көрсететін түпнұсқа мәтіндерді, сөйлеу үлгілерін таңдау), мультимедиялық құралдарды пайдалану кезінде көрнекі көріну, есту қабілеті. Үздіксіз білім беру және модификация принципі үздіксіз білім беру процесінде оқытуды өзгерту мүмкіндігімен байланысты. Бұл принципті нәтижелі жүзеге асыру АКТ-ны қолдана отырып оқыту арқылы жүзеге асырылады, өйткені оқу материалының электронды көрінісі тез өзгертіліп, бейімделуі мүмкін. Оқу Интернет-ресурстарын жаңа ақпаратпен немесе сабақтың жаңа міндеттерімен оңай реттеуге немесе тіпті толығымен өзгертуге болады.

Көптеген зерттеушілер оқытудағы АКТ рөлін талдай отырып, оларды оқытуда қолданудың үш сапалы түрін ажыратады [2]:

- бірінші түрі информатика саласындағы студенттердің кәсіби дайындығын қамтамасыз ететін оқу пәндерінің қалыптасуымен байланысты;
- екінші түрі-әртүрлі пәндерді оқытудың тиімділігін арттыру үшін АКТ-ны дәстүрлі оқу процесіне енгізу;
- оқытудың спалы үшінші түрі- қашықтықтан оқыту-компьютерлік оқыту құралдарын және оқытушының тікелей қатысуынсыз оқу процесін жүргізуге мүмкіндік беретін, ақпаратты өз бетінше іздеу, таңдау және қолдану дағдыларын дамытуға ықпал ететін арнайы технологияларға негізделген.

Білім беру процесінде АКТ қолданудың екінші және үшінші түрлері бүкіл білім беру жүйесін біртіндеп қайта құруды, кәсіптік оқытудың басым парадигмасын өзгертуді қамтиды.

Веб-2.0 технологиялары төрт жаһандық ықпал ету саласын келесідей анықтауға болады: 1) зерттеу; 2) тілдік сауаттылық; 3) ынтымақтастық; 4) қолданбалылық, яғни өнімді ұсыну. Бұл салалар шет тілдерін оқытудың когнитивті (оқу және тілдік сауаттылық) және әлеуметтік (ынтымақтастық және қолданбалылық) аспектілеріне жатады, сонымен қатар оқыту процесі (оқу және ынтымақтастық) және нәтижесі (тілдік сауаттылық және өнімді ұсыну) ретінде қарастырылуы мүмкін.

Зерттеу саласы зерттеу жүргізуде Веб 2.0 технологияларын пайдалану мүмкіндігін қамтиды. Веб 2.0 технологиялары Интернет ортасында деректерді ұйымдастырудың жаңа құрылымдарын, ақпаратқа сұраныстың жаңа жолдарын, формалары мен құралдарын жасайды.

Тілдік сауаттылық саласы ауызша және жазбаша шет тілінде сөйлеу дағдылары мен күзiреттiлiктерiн жетiлдiруге, нәтижесiнде шет тiлдiк коммуникативтiк құзыреттiлiктi қалыптастыруға бағытталған. Бұл жағдайда тiлдiң жазумен өзара әрекеттесуi маңызды. Байланыс саласын компьютерлендiру қоғамға шет тiлдерiн, әсiресе телекоммуникациялық желiлерде жоғары деңгейде меңгеру қажеттiлiгiн көрсеттi, онда делдалдарсыз нақты уақыт режимiнде жазбаша немесе ауызша хабарламалармен алмасу мүмкiндiгi қажет. Ана тiлiнде сөйлейтiндермен ауызша немесе жазбаша стихиялық кәсiби әңгiме жүргiзу, одан да қиын, тiлдi бiлудiң жоғары деңгейiн, оны белсендi меңгерудi қамтиды.

Веб-2.0 технологиялары студенттерге тапсырмаларды шешу үшiн бiрлескен жобаларды ұйымдастыруды көздейтiн оқыту формаларын қолдауға арналған құралдар жиынтығын ұсынады. Жоғарыда келтiрiлген төрт аспект веб-2.0 технологияларын бiлiм беру процесiне енгiзудiң бiрқатар мүмкiндiктерiн анықтайды. Веб-2.0-тiң үлкен мүмкiндiктерiнiң арқасында мұғалiм дайын Интернет-сайттарды ғана емес, сонымен қатар блог, вики, подкаст, фликер сияқты веб – форматтарды қолдана отырып, топтық жоба немесе зерттеу жұмыстары сияқты студенттердiң нақты топтары үшiн өз тапсырмаларын жасай алады. Студенттердiң шет тiлдiк коммуникативтiк құзыреттiлiгiн қалыптастыру кезiнде ағылшын тiлiн оқыту процесiнде оқу Интернет-ресурстарымен жұмыс iстеу әдiстемесiне тоқталамыз. Веб-квест технологиясы әртүрлi тақырыптарға қолданылады, көп деңгейлi проблемалық мәселелердi қарастырады, оның нәтижесiнде ауызша және жазбаша дағдылар мен күзiреттiлiктерi дамиды, себебi нәтижелердi ұсыну әр түрлi формада жүредi: ауызша сөйлеу, компьютерлiк презентация, эссе, веб-бет. Б. Додж веб-квесттерге арналған келесi тапсырмаларды ұсынады: қайталау, жоба, құрастыру, журналистiк тергеу, шығармашылық тапсырма, консенсус, сендiру, өзiн-өзi тану, аналитикалық тапсырма, бағалау және ғылыми жұмыс.

Мазмұндап айту -бұл веб-квест технологиясымен алғашқы танысуды бастауға болатын ең қарапайым және танымал жаттығу. Студенттерге арналған тапсырманың классикалық мысалы-материалдармен танысу және көтерiлген материалды ауызша немесе жазбаша түрде көрсету. Веб-квест пен қарапайым қайталаудың айырмашылығы-студент ұсынған материалда проблемалық сұраққа тiкелей жауаптар жоқ, оны шешу үшiн сыни және аналитикалық дағдыларды қолдану қажет. Сондай-ақ, мазмұндап айту басқа жұмыс түрлерiмен бiрге тақырыпты дамытудың аралық қадамы ретiнде пайдалануға болады.

Құрастыру. Студенттердiң негiзгi мiндетi-әртүрлi көздерден алынған ақпаратты зерттеу және оларды бiр жалпы форматқа түрлендiру. Жұмыс нәтижелерi сандық және сандық емес форматта болуы мүмкiн. Мысалдар:

- дәстүрлi қазақ немесе ағылшын рецептерiнiң аспаздық кiтабы;
- қазiргi шет тiлдерi мұғалiмiн оқыту сапасын бағалау критерийлерiнiң тiзiмi.

Ең дұрысы, компиляция тапсырмасы студенттердi әртүрлi дереккөздердiң мазмұнымен таныстырады және шешiм қабылдауға және жасалған таңдаудың себептерiн түсiндiруге, сондай-ақ әртүрлi көздерден алынған ақпаратты әртүрлi нысандарда ұйымдастыруға, перифразаға байланысты практикалық iс-әрекетке мүмкiндiк бередi. Веб-квест студенттерден ақпаратты түрлендiрудi талап етедi.

Басқатырғыш. Егер студенттердiң алдында тұрған тапсырма басқатырғыш немесе мистикалық әңгiме түрiнде ұсынылса, бұл студенттердiң назарын зерттелетiн сұраққа аударатыны сөзсiз. Әрине, бұл тапсырма оқытудың бастапқы кезеңiнде ерекше нәтижелi болады, бiрақ келесi кезеңдерде ол практикалық мәселелердi шешуге байланысты басқатырғыштарға айналуы мүмкiн. Мысал ретiнде Стоунхендж жұмбағын немесе Шекспирдiң авторлығын шешуге болады. Студенттер ғалымдардың ортақ пiкiрi жоқ дәлелдер мен теорияларды зерттейдi. Дұрыс жасалған басқатырғыш оны шешуде әртүрлi көздерден ақпаратты алу және синтездеу дағдылары мен дағдыларын қолдануды талап етедi.

Осылайша, студенттер қарама-қайшы деректер негізінде дәлелді қорытынды жасауды үйренуі керек.

Журналистік тергеу. Бұл форма студенттер оқуы керек оқиға болған жағдайында қолданылады (жақсырақ нақты уақыт режимінде). Олардың алдында осы оқиғаны халыққа тарату міндеті тұр. Студенттер репортер ретінде көрінеді: деректер жинайды, фактілерді ұйымдастырады және оларды жаналықтар жанрында ұсынады. Жұмысты бағалаудың негізгі критерийі-шығармашылық емес, дәлдік. Жазу кезінде журналистік тергеу түріндегі веб-квесттің мысалдары ханзада Уильямның үйлену тойы, Жапониядағы табиғи апат немесе жаңа театр маусымының ашылуы туралы репортаждар болуы мүмкін.

Жобалау. Дизайн түріндегі веб-квесттің міндеті-белгілі бір мақсаттармен анықталған және нақты шарттар шеңберінде жұмыс істейтін өнімді немесе іс-қимыл жоспарын құру. Мысал ретінде "Англиядағы демалыс" (студенттер белгіленген шарттар мен олардың мүдделеріне сәйкес келетін маршрутты әзірлейді), "болашақ жоспарлар" (студенттер өздерінің болашақ ғылыми және оқу процесі шеңберіндегі практикалық іс-шаралар), "арман үйі" (студенттер әртүрлі материалдарды зерттеп, өз идеяларын ұсына отырып, тамаша үйдің дизайнын жасайды).

Шығармашылық тапсырма. Шығармашылық тапсырма дизайн форматына ұқсас, сонымен қатар өнімді жоспар, презентация, плакат, коллаж немесе тіпті ән форматында құруды көздейді, дегенмен, жобалаудан айырмашылығы, шығармашылық тапсырма еркін құрылымға ие және материалдың болжанбайтын соңғы көрінісі. Бұл тапсырмаларды бағалаудың негізгі критерийлері шығармашылық көзқарас және жанрды ұсыну мен таңдауда өзін-өзі көрсету болады. Бұл форманы "Валентин күні", "Рождество жәрмеңкесі" т.б. оқиғаларға арналған веб-квесттерді құрастыру кезінде қолдануға болады және іс-шаралардың сценарийлерін ғана емес, сонымен қатар музыкалық сүйемелдеуді, үлестірмелі материалдарды таңдауды қажет етеді. Дизайн форматы сияқты, шектеулер де маңызды және олар тапсырмаларды орындау кезінде шығармашылық қабілетіне байланысты әр түрлі болады. Мұндай шектеулерге мыналар кіреді: тарихи дәлдік; көркемдік стильді сақтау; белгілі бір форматтағы конвенцияларды қолдану; ішкі консистенция; көлемдік шектеулер. Осы типтегі тапсырмалар маневр жасау және студенттердің шығармашылығын көрсету мүмкіндіктерін қарастыруы керек. Шектеулер студенттердің шығармашылық шешімдерін көрсетуге бағытталуы керек.

Консенсус. Кейбір тақырыптарда қайшылықтар бар. Адамдар құндылықтар жүйесімен ерекшеленеді, өйткені олар түпкі мақсатта қойылған нақты сенімді ақпарат ретінде қабылдайды. Тапсырманың мәні-консенсусқа қол жеткізу. Бұл форма оқыту процесінде де, болашақ кәсіби және жеке қызметінде де проблемалық мәселелерді шешу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді. Әр түрлі көзқарастар студенттерге барлық салаларда кездесуі мүмкін, олардың көзқарастарын дәлелдеуге, әлсіз және күшті жақтарын бөліп көрсетуге, сондай-ақ қарсыластарды тыңдауға және нәтижесінде ортақ тіл табуға үйрету керек. Консенсус түріндегі сауатты әзірленген веб-квест студенттерге барлық мүмкін ресурстарды пайдалана отырып, мәселені әртүрлі көзқарастардан зерттеуге мүмкіндік береді, студенттерді аудиториядан тыс нақты әлемде болған немесе орын алған шынайы келіспеушіліктермен таныстыруды қамтиды, тек фактілермен ғана емес, сонымен бірге субъективті пікірлермен де жұмыс істей білуді қамтиды, студенттерге нақты нақты аудиторияға бағытталған ауызша сөйлеуді дамытады. Материалдың презентациясы қоғамда бар белгілі бір форматта (меморандум, ұсыныстар және т.б.) өтеді.

Сендіру. Келіспеушілік жағдайы біздің өмірімізде үнемі пайда болады және көбінесе біз әңгімелесушілерді өзіміздің дұрыс екендігімізге сендіруге тырысамыз. Сендіру дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру және дамыту үшін сендіру түрінде Веб-квест бар. Бұл жаттығудың мақсаты студенттерден алған білімдеріне негізделген өз көзқарасын сенімді түрде дәлелдеу дағдыларын дамытуды талап ететін қарапайым қайталаудан асып түседі. Жаттығулар жобаны қалалық кеңестің тыңдауларына ұсынуды, хат немесе пресс-релиз жазуды, қарама-қарсы пікірді шайқау үшін постер жазуды қамтуы мүмкін. Мұндай веб-

квесттің мысалы ретінде "топ басшысының сайлауы" жағдайын келтіруге болады. Веб-квест сенімі көбінесе веб-квест консенсусымен біріктіріледі, бірақ әрқашан емес, өйткені консенсус бір тараптың қарама-қарсы жаққа ауысуын білдірмейді. Басты мақсат-өз көзқарасыңызға сендіру.

Өзін-өзі тану. Кейде Веб-квесттің мақсаты-өзін тереңірек түсіну. Мұндай веб-квесттің мысалы – "Мен өз болашағымды қалай көремін", бұл студенттерге Интернет-ресурстармен жұмыс жасау арқылы жеке тұлғаның мақсаттарын, күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, сондай-ақ мансап жоспарын құруға мүмкіндік береді. Өзін-өзі танудың жақсы дамыған веб-квесті студенттерге өздері туралы жан-жақты сұрақтар қояды. Мұндай міндеттер: ұзақ мерзімді мақсаттар; этикалық және моральдық мәселелер; өзін-өзі жетілдіру; өнертану төңірегінде әзірленуі мүмкін.

Аналитикалық тапсырма. Веб-квесттердің бұл формасының мақсаты бірнеше құбылыстардың, фактілердің немесе оқиғалардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын табу, сондай-ақ себеп-салдарлық байланысты анықтау дағдыларын қалыптастыру және дамыту болып табылады. Жақсы дамыған веб-квестте аналитикалық тапсырма қарапайым талдаудан асып түседі. Бағалау фактілерді қойылған міндеттерге немесе ұсынылған шарттарға сәйкес саралау мүмкіндігін қамтиды. Бұл форма негізгі ақпаратты екінші ақпараттан бөлу дағдыларын дамытуды, сондай-ақ шектеулі нұсқалар шеңберінде негізделген шешім қабылдау дағдыларын дамытуды қамтиды. Сонымен қатар, бұл форма өз критерийлерін құруды білдіруі мүмкін.

Ғылыми жұмыс. Жоғары білім шеңберіндегі Веб-квесттің ең күрделі форматы. Ұзақ мерзімді сипатқа ие, бірегей онлайн көздер негізінде әртүрлі құбылыстарды, жаңалықтарды, фактілерді зерттеуге бағытталған. Вебквест оқу интернет-технологиясын қолдану, аналитикалық, ізденіс, лингвистикалық дағдылар мен қабілеттерді қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді, атап айтқанда:

1. Салыстыру: деректер мен құбылыстар арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау және тұжырымдау;
2. Жіктеу: деректер мен оқиғаларды олардың атрибуттарына қарай анықталған санаттарға топтастыру;
3. Индукция: бақылау немесе талдау негізінде қорытынды жасау;
4. Дедукция: жалпы фактілер негізінде қорытынды жасау;
5. Қателерді талдау: сұхбаттасушылардың өз қателіктерін де, келесі тараптың да қателіктерін де анықтау және тұжырымдау;
6. Дәлелде: бекітуді қолдау жүйесін құру;
7. Жалпылау: ақпараттың негізгі тақырыбын немесе жалпы сипатын анықтау және тұжырымдау.
8. Болжау: перспективаларды, проблемаларды анықтау және тұжырымдау [2,3,4].

Өз кезегінде, бұл дағдылар мен құзыреттіліктер алынған біліммен бірге шет тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру үшін негіз болып табылады. Ізденіс және проблемалық қызмет түрлерінің жиынтығын пайдалануға негізделген және қазіргі заманғы Веб 2.0 арқылы неғұрлым тиімді іске асырылатын оқу түрі интернет-технологияларын пайдалану студенттердің лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени, прагматикалық, стратегиялық, әлеуметтік, дискурсивті және негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Веб 2.0 технологияларына негізделген оқу интернет-ресурстары, бұрын көрсетілгендей, ағылшын тілінің практикалық сабақтарында әртүрлі дидактикалық мақсаттары бар студенттерге ұсынылуы мүмкін. Егер Веб 2.0 технологиялары негізінде оқу интернет-ресурстары жаңа материалмен танысуға немесе тілдік дағдылар мен сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталса, онда, әдетте, студенттерге бұл тапсырманы орындағаны үшін жеке белгі қойылмайды. Нәтижелі шет тілдік сөйлеу дағдыларының қалыптасуын жетілдіруге және бақылауға бағытталған оқу интернет-ресурстарында тапсырмаларды орындау нәтижелерін бағалау кезінде мұғалімнің бағалау критерийлерін нақты түсінуі және оларды студенттерге алдын-ала түсіндіруі қажет. Негізгі критерийлер-мәселені шешу дәрежесі,

мәтінді ұйымдастыру, сұхбаттасушымен өзара әрекеттесу, сөйлеудің лексикалық дизайны, сөйлеудің грамматикалық дизайны, орфография және тыныс белгілері, айтылуын қамтиды [2]. Критерийлер интернет-ресурсы негізінде оқу түріне байланысты өзгеруі мүмкін және мұғалім әрбір нақты жағдай үшін ең маңызды критерийлерді таңдай алады.

Әдебиеттер

1. Информационные технологии в обучении языку [Электронный ресурс]. URL: <http://www.itlt.edu.nstu.ru/webquest.php>.
2. Creating WebQuests [Электронный ресурс]. URL: <http://webquest.org/index-create.php>.
3. Dodge B. Some Thoughts about WebQuests [Электронный ресурс]. URL: http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html.
4. March T. Why WebQuests? [Электронный ресурс]. URL: <http://tommarch.com/writings/why-webquests/> (дата обращения: 14.03.2013).
5. Tom March Develops WebQuests & Learning Activities [Электронный ресурс]. URL: <http://tommarch.com/strategies/webquests/>.

МРНТИ: 14.07.09

Д.К. Балтабаева

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ, dinara.baltabai@inbox.ru

ТІЛДІК ЕМЕС ЖОО - ДА КӘСІБИ БАҒДАРЛЫ ШЕТ ТІЛІН ДИСКУРСТЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ САЛАДА ОҚЫТУ

Жоғары мектепте кәсіби бағдарланған шет тілдік қарым-қатынасты оқыту проблемасына әрқашан ерекше назар аударылады, соған қарамастан, бүгінде де бұл тақырып өзекті болып қала береді. Болашақ бакалаврларды дайындаудың мүмкіндіктері мен тәсілдерін зерттеу, жаңа типтегі маманның коммуникативті портретін қалыптастыру: бірнеше тілді білетін, мәдениетаралық өзара әрекеттесу нормаларын білетін, кәсіби тілдік сананы білетін және т.с.с., қазіргі лингводидактиканың, педагогикалық психологияның және арнайы мақсаттарға арналған шет тілдерін оқыту әдістемесінің маңызды мәселелерін зерттеу маңызды болып табылады.

Тілдік емес университетте оқытудың практикалық тәжірибесі заңгердің корпоративтік қарым-қатынас тілі пәнаралық болып табылатындығын көрсетеді, қазіргі заманғы лингвомәдениеттану, әлеуметтік лингвистика және жалпы лингводидактиканың басқа салаларын қамтиды. Заңгердің тілін үйрену оның әртүрлі кәсіби тілдерде (азаматтық құқық заңгері, судья, прокурор және т. б.) жұмыс істеуін қарастыру мәселелерін ғана емес, сонымен қатар осы маманның мәдениетаралық кәсіби коммуникациясының мәселелері мен тақырыптарын, құқықтық дискурстың ауызша және жазбаша жанрларымен, функционалдық стильдерімен танысуды, сондай-ақ болашақ заңгерлік бакалаврлардың кәсіби коммуникациясының ерекшеліктерін қамтиды. Мәдениетаралық қарым-қатынастағы түсінік көбінесе коммуниканттарда сұхбат барысында белгілі бір фрагменттерінің мазмұндық-құрылымында көрінетін жалпы білім базасының болуымен анықталады [1].

Арнайы мақсаттарға арналған лингвистика, психолінгвистика және шет тілдерін оқыту әдістемесі бойынша жұмыстарды талдау дискурс ұғымының көп мағыналы екендігін көрсетеді, сонымен бірге оны зерттеуге байланысты мәселелер өте өзекті, бұл осы саладағы ғылыми айналымдағы ақпаратты жүйелеу мен талдаудың жаңа деңгейін көрсетеді. Социолінгвист В. И. Карасик дискурстың екі негізгі түрін ажыратады: институционалды және жеке. Бірінші жағдайда спикер белгілі бір әлеуметтік институттың өкілі, екіншісінде – жеке тұлға ретінде әрекет етеді. Ғалым " жеке дискурс ол екі негізгі түрде болады: тұрмыстық және тұрмыстық байланыс" [2].

Бүгінгі таңда кәсіби дискурс ең проблемалы дискурстардың бірі болып табылады. Оған деген қызығушылық, ең алдымен, коммуникативті процестің белгілі бір нақты коммуникативті салада жүзеге асырылатындығына және оны кәсіби білім тасымалдаушылары жүзеге асыратындығымен байланысты.

Әдістемелік ғылымдағы дискурстың мәнін талдау - бұл терминнің тек шет тіліндегі сөйлеу әрекетінің өнімін ғана емес, сонымен қатар әртүрлі экстралингвистикалық жағдайлар мен себептермен анықталатын, оның пайда болу процесін білдіретінін көрсетеді. Осыған байланысты "адвокаттың клиентпен қарым-қатынасының коммуникативті мақсаттары мен мәдени контексті оның сөйлеу өзара әрекеттесуінің әртүрлі стратегияларын, оның ауызша және вербалды емес мінез-құлқының ерекшеліктерін, сондай-ақ мәдениетаралық кеңістіктегі шет тіліндегі іс-әрекеттің түрін, формалары мен мазмұнын таңдаумен анықталады: ауызша сөйлеу баяндамасы, жазбаша құжат және т.б.

Құқықтық дискурсқа бүгінгі таңда заңгерлердің кәсіби тілі мәселелеріндегі әртүрлі міндеттерді түсінуде белгілі бір ғылыми ізденіс бар. Бүгінгі таңда ғылымда құқықтық білімнің әр түрлі типтері мен кіші түрлерінің күрделі иерархиялық жүйесі ретінде құқықтық дискурсты зерттеу мәселесі әр түрлі жанрлар мен мәтіндердің түрлерін зерттеуге бағытталған, бұл заңгерлердің әртүрлі әлеуметтік қабаттармен нақты өзара әрекеттесуінің ерекшеліктері мен маңыздылығымен тікелей байланысты.

Ғылыми әдебиеттерді талдау заңгердің кәсіби лексикалық құзыреттілігін қалыптастыру кезінде (дискурсивті бөлік ретінде) келесі әдістемелік мүмкіндіктерді пайдалану қажет екенін көрсетті:

1) терминдермен қаныққан лексикалық бірліктерді қамтитын шектеулі арнайы терминологияны практикада қолдану, яғни жалпы әдеби тілдің сөздерімен сәйкес келетін, бірақ құқықтық жаргонда өзгеше мағынасы бар заңды ұғым;

2) синонимдік дублеттер мен триплеттерді қолдану. Мұндай қолданудың басты ерекшелігі, бір жағынан, термин француз тілінен шыққан, ал екінші жағынан, ағылшын тілінен шыққан сөз француз терминінің түсіндірме баламасы ретінде әрекет етеді, олар бір-бірімен композициялық байланыс арқылы біріктірілген. Бұл лингвистикалық фактінің шығу тегі XI ғасырға жататын Норман жаулап алуынан кейінгі Британдық тарих кезеңімен байланысты, 1066 ж., осы кезеңде ағылшын карольдығында әр түрлі соттарда халықтың төменгі топтарының басым бөлігі англо саксон диалектісінде сөйлегеніне қарамастан, негізгі тіл француз тілі болды.

3) заңгерлердің сөйлеу мәдениетінде жүретін әртүрлі заңдық штамптар мен тұрақты сөз тіркестерін қолдану. Мысалы.: *unless otherwise agreed* - егер басқа келісім болмаса; *given under my hand and seal* - өз қолыммен және мөр қосымшасымен берілген; *make default* - міндеттемелерді орындамау;

4) заңгердің сөзінің эмоционалдылығы мен мәнерлілігін күшейтетін кіріспе конструкциялардың әртүрлі формаларын қолдану. Бұл жағдайда мұндай формалар сендіру функциясын орындайды, сөйлеушінің сыпайылығына, сондай-ақ кез-келген әрекеттің маңыздылығы мен мәніне баса назар аударады.

Салыстырамыз: *it should be noted that ... / Please note that ...* – Айта кету керек,...; *It is essential/imperative/crucial that ...* – ... екені маңызды; *It ' s important to be aware that ...* –... түсіну қажет; *It is particularly/especially important/necessary to ...* – ... әсіресе маңызды болып табылады ; *I want to stress that ...* – атап өткім келетін факті (дерек) ... және т. б.

Болашақ заңгердің грамматикалық құзыреттілігі туралы айтатын болсақ, кәсіби құқықтық дискурсты оқыту кезінде осы субқұзыреттіліктің келесі сипаттамаларына назар аудару маңызды:

1) сөйлеуде (ауызша және жазбаша) күрделі сөйлемдерден тұратын күрделі синтаксистік конструкцияларды, көп бағыныңқы сөйлемдерді қолдануға, сондай-ақ осы конструкцияларда қажетті тыныс белгілерінің орнына;

2) көбінесе "нақтылау немесе толықтыру үшін көп қарапайым сөйлемдер" қолданылады [4];

3) заңгердің грамматика тұрғысынан сөйлеуі пассивті етістің грамматикалық құрылымдарын қамтиды: "Title to property in the goods shall remain vested in the Company (notwithstanding the delivery of the same to the Customer) until the price of the Goods comprised in the contract and all other money due from the Customer to the Company on any other account has been paid in full " [5];

4) shall модальды етістігін жиі қолдану: "Lessor shall not be liable fo loss or damage to any property left, stored, or Hirer... арқылы тасымалданады" [5].

Құқықтық дискурсивті лексика мамандандырылған сипатта болады, ал құқық тілі адамдардың тиісті әлеуметтік қызметінің құрамдас бөлігі болып табылады. Осыған байланысты болашақ заңгерлердің кәсіптік шет тіліндегі білімі оларды дайындауда ерекше маңызға ие, өйткені "шет тіліндегі білім берудің басым стратегиясы тіл мен мәдениеттің өзара әрекеттесу стратегиясы болуы керек. Ол әлеуметтік сәйкестікті, әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастырудың негізін қалайды, жеке тұлғаны рухани-адамгершілік тәрбиелеуді жүзеге асырады " [6].

"Термин – бұл білімнің немесе қызметтің арнайы саласы туралы ұғымды білдіретін сөз немесе сөз тіркесі" [7]. Құқықтық терминдер - бұл сана мен ойлаудың танымдық құрылымдарының лингвистикалық маркері, олар арқылы заңдардың мәтіндері түсіндіріледі, әлемді санаттау және тұжырымдау процестері жүзеге асырылады, бұл кәсіби стандартта да көрініс табады.

Азаматтық-құқықтық бағыттағы студенттер үшін ең маңыздысы - "Заң" және "Құқық" ұғымдары, өйткені олар бұл кәсіби дискурста маңызды болып табылады. Олар әлемнің лингвистикалық көрінісінің ерекше мамандандырылған фрагментін ғана емес, сонымен бірге бүкіл қоғамның мәдени-этникалық құндылықтарын білдіретін білімді меңгеру мен бейнелеудің, оны бағалаудың ерекше лингвистикалық когнитивті құрылымдарын білдіреді. Біздің ойымызша, заң мамандығының студенттерін оқыту кезінде әр түрлі тілдердегі бірдей ұғымдар бірдей мағынаны білдірмейтініне назар аудару керек.

Мысалы, ағылшын тілінде "Заң" және "құқық" сөздерінің бірнеше түсіндірмелері бар: жалпы термин АҚШ пен Ұлыбританияда lawyer, бірақ Америкада кез-келген заңгерді attorney деп атайды. АҚШ-тағы attorney көмекшісі paralegal деп аталады. Solicitor клиенттерге кеңседе кеңес береді және оларды төменгі соттарда ұсына алады, бұл термин Ұлыбританияда да қолданылады. Barrister-Solicitor-ға қарағанда жоғары деңгейдегі Заңгер, жоғары сатыдағы сотта Клиентті қорғайды, бұл термин Ұлыбританияда қолданылады. Алайда, студенттерге АҚШ-та заңгерлерді barrister және attorney деп бөлудің жоқтығын түсіндіру керек. Осыдан "дискурс – бұл халықтың менталитетін, оның рухын, әлемнің ерекше бейнесін бейнелейтін құбылыс" деп қорытынды жасауға болады.

Айта кету керек, "Құқықтық дискурс" тезисі лингвистикалық тұрғыдан "құқықтық аргументация" терминін түсінумен тығыз байланысты, ол ғылымда дәлелдер жиынтығы ретінде қарастырылады, сонымен қатар белгілі бір шарттарды негіздеу үшін дәлелдер келтіру әдісі қарсыласты сендіруге бағытталған мәлімдемені ұйымдастыру мәселелерін білдіреді. Болашақ заңгерлерге шет тілін үйрену барысында әр нақты жағдайда жеткілікті дәлелдерді қолдана алатындай етіп тапсырмалар жүйесін құру маңызды екенін атап өту қажет. Ғалымдардың пікірінше, "әсер ету және өзара әрекеттесу – бұл коммуникативті процестер, олардың дұрыстығы оқу-педагогикалық дискурс шеңберіндегі мәдениетаралық коммуникативті іс-әрекеттің тиімділігін анықтайтын сөйлеу қарым-қатынас актісінен көрінеді. Демек, қазіргі уақытта шет тілі сабақтарында әр түрлі заңды терминдерді семантизациялау, оқыту және белсендіру оқытудың антропоцентристік парадигмасы аясында жүреді деп айтуға болады, оған сәйкес студент шет тіліндегі танымдық іс-әрекеттің субъектісі ретінде қарастырылады" [6]. Дәлелді құқықтық дискурстың ерекше компоненттері: оның сипаты мен құрылымдық компоненттері дәлелдер мен дәлелдер келтіретін адамның коммуникативті ниеттеріне бағынатыны белгілі. Сөйлеушінің сөйлеу ниеті оған сендіру әсерінің тактикасын таңдау процесінде ерекше маңыздылыққа ие болады, бұл пікірталастар мен пікірталастарды жүргізу тәжірибесі көрсеткендей, әңгімелесушіге

логикалық әсер етумен ғана шектелмейді, ол өз кезегінде сөйлеу және компенсаторлық құралдарды қолдана отырып, әңгімелесушіге де әсер етуге тырысады. Болашақ бакалаврдың құқықтық құзыреттілігін қалыптастыру процесінде арнайы дискурстың бөлігі ретінде жазбаша заңды құжаттардың ерекшеліктерін білу қажет, өйткені кәсіби қызмет барысында мұндай маман заңнама мен Конституцияға жиі сілтеме жасауы керек болады.

Шетелдік сөздердің сөздігіне сәйкес " аргумент (лат. argumentum) - дәлелдеуге негіз болатын логикалық дәлел" [7]. Көбінесе құқықтық пайымдауда келесі дәлелдер қолданылады: прагматикалық, билікке, әділеттілікке, үйлесімсіздікке, мағынаға, себепке, жағдайға (мен қолымнан келгеннің бәрін жасауға тырысамын), өтпелілікке, өтуге, сондай-ақ ad genus ("анықтама бойынша"), пропорционалдылық және алмастыру дәлелдері. Құқықтық дискурста мәдениеттің жалпы орындары ерекшеленеді, олардың тізімі белгілі бір құндылық жүйесі ретінде қарастырылады, мысалы, азаматтық профиль шеңберінде Қазақстан, АҚШ және Еуропа үшін: құқық/ law; мораль, этика және мораль / ethics and morality; саясат / politics; тарихи тәжірибе / historical experience; ғылым/ science; дін/ religion.

Әр елдің мәдениетінде тізімделген басымдықтардың иерархиясы (олардың әрқайсысының мәндерінің амплитудасы) айтарлықтай ерекшеленеді.

Белгілі бір қоғам бөлісетін құндылықтардың құрамын ескере отырып (оның жеке топтары немесе шешім қабылдауға жауапты белгілі бір өкілдері), оның қабылдануы ықтимал деген сеніммен дәлелді тиімді және мақсатты түрде құруға болады. Бұл жағдайда пайымдау процесінде екі кезең бөлінеді: біріншісі: мәселені шешудің қолда бар мүмкіндіктерін және олардың салдарын анықтау үшін қажетті барлық «ықтимал қарсы» және "қарсы" дәлелдерді іздеумен байланысты; екіншісі: қабылданған шешімді немесе қалыптасқан пікірді негіздеу үшін дәлелдерді іздеу қажеттілігі. Сонымен қатар, бірінші және екінші кезеңде дәлелдер сәйкес келуі міндетті емес. Мысалы, сот процесінде тараптардың әрқайсысы әдетте қарастырылып отырған іс бойынша өз ұстанымын ақтайтын және клиенттің мүдделерін қорғауға көмектесетін осындай дәлелдерді ғана қолданады.

Шет тіліндегі жазбаша құқықтық мәтіндерді зерттей отырып, студенттер белгілі бір топ бойынша аргументтерді ұйымдастыру тәсілдерімен танысады, бұл оларға мәдениетаралық көзқарас негізінде қарастырылып отырған іс бойынша өз көзқарастарын тиімді қорғауға, сондай-ақ өз ұстанымдарын қорғауға сенімді дәлелдер келтіре отырып, шет тіліндегі аргументтердің тактикасы мен әдістерін қолдануға, сондай-ақ Әр түрлі елдердің құқықтық жүйесінің мәдениетаралық әртүрлілігін ескере отырып, біздің ресейлік құқықтық жүйеміз континенттік (роман-германдық) құқыққа негізделгенін атап өтеміз, оның аясында кодекстер сот шешімдерін шығаруда жетекші рөл атқарадықажетті просодикалық құралдар мен әдістерді таңдауға мүмкіндік береді. аудиторияның пікірін, оның әлеуметтік деңгейін, ақпаратты қабылдау мәдениетін ескере отырып дәлелдер, бұл қарсыластардың пікіріне әсер етеді және оларға дұрыс тарапты қабылдауға мүмкіндік береді.

Сонымен, құқықтық дискурсты талдау лингвисторикалық топ тұжырымдамасы оларды түсіндіру тәсілдерінің құқықтық классификациясымен тікелей байланысты деп айтуға мүмкіндік береді. Түсіндіру стильдерінің әрқайсысы басымдықтардың белгілі бір түрлерін қолданады, бұл өз жұмысында тиісті лингвистикалық-құқықтық стилистиканы ұстанатын сот шешімін белгілі бір дәрежеде болжауға мүмкіндік береді, туындаған мәселені шешуге және оны сендіретін дискурста білдіруге бағытталған ой-аргументтерді қалыптастыру әдісі бола отырып, классикалық риторика әдіснамасының маңызды аспектісі болып табылады.

Құқықтық дискурстың әдістемелік параметрлерін бөліп көрсете отырып, қазақ/орыс тілді студенттерді ағылшын тілді құқықтық дискурсқа оқытудағы басты қиындық Қазақстанның құқықтық жүйесі мен ағылшын тілді елдердің құқығы әртүрлі жүйелік негіздерге негізделгендігінде екенін атап өтеміз. Әр түрлі елдердің құқықтық жүйесінің мәдениетаралық әртүрлілігін ескере отырып, қазақстандық құқықтық жүйе континенттік (роман-германдық) құқыққа негізделгенін атап өтеміз, оның аясында кодекстер сот шешімдерін шығаруда жетекші рөл атқарады. Ал, ағылшын тілді елдердің құқықтық

жүйелері ағылшын жалпы құқығынан бастау алады, онда судьялар істерді карау кезінде негізінен қолданыстағы сот прецеденттерін басшылыққа алады. «Юридические концепты стран общего и континентального права совпадают далеко не всегда, и это определяет невозможность достижения полной эквивалентности юридических терминов в различных правовых системах и в итоге приводит к тому, что ведущую роль при переводе юридических терминов и текстов играет их интерпретация» [5]. Осы жерден ұғымдар мен терминдерді мәдениетаралық түсіндірмелермен көмегіне жүгіне отырып түсіндіру қажеттілігі туралы маңызды практикалық қорытынды жасауға болады.

Студенттердің кәсіби шет тілдік қарым-қатынасын қалыптастырудағы құқықтық дискурстың ерекшелігі-дидактикалық параметрлерді, дәлелдер (дәлелдер) жиынтығы ретіндегі құқықтық дәлелдердің ерекшеліктерін, сондай-ақ қарсыласты олардың жеткіліктілігіне немесе белгілі бір жағдайда қолайлылығына сендіру мақсатында қандай да бір жағдайды немесе мәлімдемені негіздеу үшін оларға тілдік тәсілдерді үйретуді ескеруден тұрады. Аталған ерекшеліктердің жиынтығы белгілі бір ерекшелікке ие және оны адвокаттың қарым-қатынасының ерекше өлшемі ретінде қарастыруға болады, оның шеңберінде оның дискурсивті құзыреттілігі қалыптасады.

Әдебиеттер

1. Вишневская Е.М., Нерсесова Э.В. К вопросу о межкультурной коммуникации в условиях социального взаимодействия // Гуманитарные технологии в современном мире. Калининград: Западный филиал РАНХиГС, 2018. С. 177-179.
2. Карасик В. И. Интерпретация дискурса: топик, формат, модус // Изв. Волгоградского гос. пед. ун-та. 2015. № 1 (96). С. 73-79.
3. Скуйбедина О.Н. Фоновые знания языка в национально-маркированных формах передвижения (на примере видов транспорта в Британии) // Транспортное право и безопасность. 2016. № 9 (9). С. 65-69.
4. Rice S., Brown G.D. Professional English in Use. Law. Cambridge University Press, 2017.
5. Ступникова Л.В. Обучение профессионально ориентированному дискурсу в правовой сфере в условиях межкультурного взаимодействия: дис. ... канд. пед. наук. М., 2010. 291 с.
6. Сороковых Г.В., Прибылова Н.Г. Взаимодействие языка и культур как методическая проблема // Психология образования в поликультурном пространстве. 2015. № 32 (4). С. 141-144.
7. Жаркова Т.И., Сороковых Г.В. Тематический словарь методических терминов по иностранному языку. 3-е изд., стер. М.: Флинта: Наука, 2017. 320 с.

МРНТИ: 14.01.11

Ж.С. Каспақпаева, Г.Н. Сахариева

«Ыбырай Алтынсарин атындағы № 37 гимназиясы» КММ

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Қазіргі заман талаптары тұрғысынан бастауыш сынып оқушыларының қатысымдық-танымдық дағдыларын қалыптастыру – дидактиканың өзекті мәселелерінің бірі. Бастауыш сынып оқушыларының қатысымдық дағдыларын дамыту оның қоғамда табысты болып қалыптасуының алғышарттарының маңыздысы. Қатысымдық-танымдық сауаттылық бастауыш сыныптан бастап қалыптаса бастайды. Бастауыш мектепте қатысымдық дағдыларды дамытуда қазақ тілі пәнінің алатын орны ерекше. Қазақ тілі сабақтарында оқушының ауызша, жазбаша қарым-қатынасы қалыптаса бастайды. Осы кезеңде тілдік

дағдыларды, ауызша сөйлесу, жазу сауаттылығын қалыптастыру, сөйлеу мәдениетін дамыту көзделеді.

Тілдің басты қызметі қатысымдық-танымдық қызмет болғандықтан, оның адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеудегі маңызы зор. Осымен байланысты бастауыш сыныпта қазақ тілін оқытуда оқушының қатысымдық дағдыларының сатылап дамуына баса мән берілу керек.

Қатысымдық дағды мазмұнын талдамас бұрын «қатысым», «коммуникация» ұғымының лингвистикалық негіздеріне мән берейік.

Ғылыми еңбектер мен сөздік, анықтамалықтарда «коммуникация» термині қатысым, қарым-қатынас, коммуникация түрінде қолданылады. Коммуникация терминіне анықтамалар да түрліше берілген. Энциклопедиялық сөздікте тілдік қарым-қатынас, бір адамның екінші адамға ақпарат беруі, өзара әрекеттестіктің ерекше формасы деп түсіндірілген.

Тілдің негізгі қызметі – қарым-қатынас құралы болуы, сондықтан дидактикада оқушының қатысымдық-танымдық дағдыларын дамыту, оның тиімді әдістемесін зерттеп-зерделеу, талдау – өзекті мәселе. Оқушының тілдік материалды біліп қана қоймай, оны игерудің амал-тәсілдерін үйреніп, өздігінен әрі қарай дамытып, өмір сүрген ортасында тиімді қолдана білуі тиіс. Оқушының өзгермелі қоғамда өзінің орнын тауып, ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілетінің қалыптасып, тез бейімделуі үшін қатысымдық дағдыларын дамытуға басымдық берілуі тиіс.

Бастауыш сынып балаларының қатысымдық-танымдық дағдыларының дұрыс қалыптасуы оның алған білім-біліктерінен көрініс табады. Өйткені оқушының қатысымда өз ойын еркін жеткізе білуі оған берілген білімнің сапалық дәрежесіне байланысты болады. Қатысымдық дағдылардың дамуы – оқушының жеке басының дамуының, сөйлеу қабілетінің жетілуінің, өмірде табысты болуының, оқуда жетістіктерге жетуінің кепілі, әлеуметтік-мәдени дамуының негізі. Оқушылардың қатысымдық-танымдық құзыреттілігін дамыту мазмұны тілдік материалдар мен оны игертудің әдістемелік жүйесін қамтиды.

Қатысымдық дағдылар тұрғысынан, дағды – көп рет қайталаулар арқылы автоматты орындалуға бейімделген іс-әрекет. Дағды – бірнеше рет қайталаулардың нәтижесінде пайда болған және оның саналы қадағалауының қысқартылуымен сипатталатын жеке әрекеттер – операцияларды орындаудың қалыптасқан тәсілі. Оқыту үдерісінде, әсіресе, жалпы оқу дағдыларын, пәнаралық мәндегі дағдыларын қалыптастыру қажет. Дағды – қайталау нәтижесінде қалыптасатын іс-әрекет, соның нәтижесінде ол автоматталған әрекетке айналып, оңай, шапшаң әрі дәл орындалып отырады.

Дағдының физиологиялық негізі – динамикалық таптаурын. Мысалы, алғаш жазып үйрене оқушы бала бастапқы кезде өзінің барлық әрекетін саналы түрде бақылап, көптеген артық қимылдар жасайды (оның бет әлпеті, бүкіл денесі, аяқ-қолы бір мақсатқа бағытталады), біраз қиналады. Ал жазуға төселген оқушы өз әрекеттерін байқамайды, оның орнына жазғанының мазмұнына ерекше зейін бөледі. Себебі жазуға төселген оқушының жазу дағдысы қалыптасқан. Дағдылануда іс-әрекеттің тұтас өзі емес, жеке компоненттері (құрамдары) ғана автоматты әрекетке айналады.

Қатысымдық-танымдық дағдыларды дамыту оқушының басқа оқушыны тыңдай білуге, сұхбатқа белсенді қатысуға, өзекті мәселелерді талқылауға қатысуға, достарымен және ересектермен өзара тиімді әрекеттесуді жүзеге асыруға, қоғамның мәдени-адамгершілік нормаларын меңгеруге, өзара келіспеушіліктерді шешу қабілетін қалыптастыруға негіз болады. Демек, «қатысымдық дағдылар – оқушының өз әрекетін шығармашылықпен жұмсауға мүмкіндік беретін теориялық, тәжірибелік даярлық білімдеріне негізделген саналы қатысымдық әрекеттер кешені».

Оқу үдерісінде қатысымдық-танымдық дағдыларды тұлғаны қалыптастыру үдерісінің бір құрамды бөлігі ретінде қарастыру керек. Бастауыш сынып оқушыларының дамуының әрекеттік, тұлғалық, зияткерлік, танымдық қырлары қатысымдық дағдылармен тоғысады. Сондықтан қатысымдық дағдылардың даму үдерісін баланың әлеуметтенуінің негізі ретінде қарастыруға болады.

Сонымен, қатысымдық-танымдық дағдылар оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастырып, болашақта табысты еңбек етіп, бақытты өмір сүруіне негіз болады деп түйіндеуге болады.

Оқушының қатысымдық әрекеті оның сапалық қырларына байланысты болады, мұны қатысымдық дағдылар мазмұны, яғни тілдің қатысымдық бірліктерінің қызметін меңгеруі, лексикалық қорын дамыту, грамматикалық құрылымды меңгеру, танымдық құзыреттілігін қалыптастыру, тындап, кері байланысқа түсу, басқа адамдардың пікірімен санаса білу, оны мұқият, шыдамдылықпен тындай білу, түсінгенін өзінше қорытып, өзіндік сындарлы пікірін айта білу, диалог пен талқылауларға қатысу, өз қатарындағы құрдастарымен белсенді түрде араласа білу, үлкендермен өз қатарымен ынтымақтастық ұстанымдарын меңгеру тәрізді құрылымдық компоненттер құрайды.

Бастауыш мектепте қазақ тілін оқыту әдістемесін арнайы қарастырып жүрген ғалымдар С. Рахметова сөз тіркесі, сөйлем құрау, байланыстырып сөйлеу – оның негізі екендігіне мән берсе, Ә. Жұмабаева бастауыш сыныптарда қазақ тілі синтаксисін дамыта оқытудың әдістемесін ұсына отырып, қатысымдық негізде оқытудың маңызды екеніне назар аудартады. Автор қатысымдық құзырет тұрғысынан: «Осы сатыда қалыптасуы тиіс құзыреттің келесі бірі – қатысымдық құзырет деп белгілеген. Бұнда оқушының сөйлесім әрекетінің барлық түрлерін (тыңдалым, оқылым, сөйлесім, жазылым, тілдесім) өзара бірлікте меңгерту басшылыққа алынған. Сөйлеу ортасына, сөйлеу мақсаты мен тақырыбына сәйкес диалог, монолог құрай алу, түрлі жағдаяттарда әңгімелесу, пікірлесу, өз ойын түсінікті жеткізу (кіммен? қайда? қашан? не туралы?), қатысымдық біліктіліктерін қалыптастыру оқушының өмірлік дағдысына берік негіз қалайтыны сөзсіз», – деп тұжырымдайды және лингвистикалық және әдістемелік әдебиеттерге жасалған талдау қатысымдық тұрғыда оқыту мәселесінің бастауыш оқыту әдістемеші ғалымдарының зерттеулерінде толық шешімін таппағандығын көрсетеді.

Зерттеуші М. Дүйсенова: «Бастауыш сыныпта сөз тіркестерін оқыту – тілдік қарым-қатынасты жүзеге асырудың түп негізі. Сөз тіркестерін сөйлеу барысында дұрыс меңгеріп, орынды қолдана білу – түсінісудің басты құралы. Сондықтан грамматика тілдегі барлық материалдардың өзегі», – дейді.

ҚР МЖМБС Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында жаңартылған бастауыш білім беру мазмұнына қойылатын талаптарды төмендегідей нақтылайды:

- 1) білімді функционалдылықпен және шығармашылықпен қолдана білу;
- 2) сын тұрғысынан ойлау;
- 3) зерттеу жұмыстарын жүргізе білу;
- 4) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана білу;
- 5) қатысымның түрлі тәсілдерін, оның ішінде тілдік дағдыларды меңгеру.

Стандартта: «Тіл және әдебиет» білім беру саласындағы пәндердің мазмұнында (Қазақ тілі пәні – аталған салада) сөйлеу әрекетінің төрт түрі бойынша дағдыларды дамытуға бағытталған қатысымдық әдісті қолдану көзделеді. Онда тілдік пәндердің мазмұны ақпарат алмасу, мәтінмен жұмыс істей білу, фразалар мен сөз орамдарының мәнін түсіну, оларды нақты жағдайлар кезінде қолдану үшін бастапқы қатысымдық дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Сонымен қатар «Тіл және әдебиет» білім беру саласы бойынша бастауыш білім беру аяқталғанда күтілетін нәтижелер көрсетілген. Біздің жағдайымызда стандартта көрсетілген оқушы біліміне қойылатын талаптарды төмендегідей жүйелеп көрсетуге болады:

– Тыңдалым, айтылым бойынша: әңгімелесе алу, мазмұнын түсіну, ойын жеткізе алуы, пікірталасқа қатысу, синоним, антоним, омоним, тура, ауыспалы мағыналы сөздерді қолдана алуы, баяндау тәсілдерін қолдануы, өз ойы, эмоциясымен бөлісуі, өз көзқарасын дәлелдеу, диалогқа қатысу дағдыларын игереді;

– Оқылым бойынша: халық ауыз әдебиеті, балалар әдебиеті туындыларын оқып, кейіпкерлердің мінез-құлықтарын талдайды, баға береді; мәтіндерді ажырата алады, көркем шығармалардың негізгі идеяларын, композициясын айқындайды, көркем туынды жанрын

айқындап, көркемдеуіш құралдарын айқындайды; мәтін түрлерін (сипаттау, әңгімелеу, пайымдау) айқындайды; әңгімелерді/өлеңдерді мәнерлеп, жатқа оқиды; көркем әдебиет туындыларындағы адамзаттың ортақ құндылықтарын айқындайды;

– Жазылым бойынша: әртүрлі типте, жанр мен стильде өз мәтіндерін құрастырып жазады; грамматикалық, пунктуациялық, орфографиялық нормаларға сай жазады; жеткізудің түрлі тәсілдерін қолдана отырып, мәтіндер жазады; жазудың гигиеналық және каллиграфиялық дағдыларын сақтайды; Қазақстан халқының мәдениетіне, салт-дәстүріне байланысты тақырыптарға өз көзқарасын білдіріп, шағын мәтіндер құрастырады.

Әдебиеттер

1. Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4-сыныптарына арналған «Қазақ тілі» пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде). – Астана, 2018 // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/v1800016989> (қаралым күні: 14.03.2022).
2. Тоқаев Қ.К. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Bilim jane Gulum» атты тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзі (қаралым күні: 14.03.2022). 3 Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2018 // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/v1800016989> (қаралым күні: 07.06.2019).
3. Қадашева Қ. Жаңаша жаңғыртып оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: өзге тілді дәрісханалардағы қазақ тілі: пед. ғыл. док. ... дис. – Алматы: Абай атындағы Алматы мемлекеттік университеті, 2001. – 374 б.

МРНТИ: 14.01.11

Ж.М. Құдайбергенова, Ж.М. Құдайбергенова

«№ 30 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, «№ 16 Төлеубай Аманов атындағы жалпы орта білім беретін мектеп» КМ

М. ЖҰМАБАЕВ МҰРАЛАРЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТЫҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

Мектеп оқушыларын патриотизмге тәрбиелеуде ХХ ғасырдың басындағы қазақ ағартушыларының өнегелі өмірлері мен еңбектерін пайдаланудың маңызы зор. Қазақтың ұлттық мектептерін қалыптастыру, әліпби түзу, әліппе және өзге де оқу кітаптарын жазу, оларды мерзімді басылымдарда талқылап, көпшілікке насихаттау т.б. сондай іс-әрекеттер де патриотизмнің бір көрінісі, яғни бұл жайт ХХ ғасырдың 20-30-шы жылдарындағы қазақ ағартушы-педагогтарының негізгі іс-әрекеттері болды. Қазақ ағартушыларының еңбектері халықтық идеяларға негізделген педагогикалық ой-пікірлер, олардың құндылығы бүгінгі жас ұрпаққа ұлттық тәрбие берудегі ролі зор. Осындай халық ағартушыларының бірі – Мағжан Жұмабаев.

М.Жұмабаев Абайды қатты қадірлеген, туындыларын сондай ыждағаттықпен оқып, өзіне үлгі тұтқан. Ш.Құдайбердиевтің өнегелі өсиеттерін Мағжан санасына құйып өскен. Ш.Құдайбердиевтің: «Адалдық пен адамдық борышым деп сана, дүниедегі не сұмдықтың бәрі араны ашылған кү нәпсіден, тойымсыздықтан туады», - деген. Мағжанның «Өтірік ертең» атты поэмасын алып қарасақ, ұстаздың айтып кеткен ойын негізге ала отырып жазылған туынды іспеттес. Поэманың басты тәрбиелік идеясы – жас ұрпақты адалдық пен адамдыққа тәрбиелеу, жақсы мен жаманды, ақ пен қараны айыра білу, зорлық пен зомбылыққа шыдамау, шындық үшін күресуге тәрбиелеу.

М.Жұмабаев ұлы ойшыл ғалымдардан үлгі ала отырып, өзінің педагогикалық идеяларын, тәрбие түрлерін жалпы адам жанын дұрыс тәрбиелеуге бағыттайды. Әрине, оның ішінде әрбір ұлттың өзінің менталитетіне сәйкес тәрбиелеу, оның озығын ғана саралау

басшылыққа алынады. Негізгі мақсат – өткені мен болашағын талдап, туған жердің абыройын сақтап, бір-бірінің пікірін құрметтейтін жастарды қалыптастыру.

Ақын Мағжан өзінің өлеңдерінде отбасындағы бала тәрбиесінде ананың роліне, қыз бала тәрбиесіне, оның көркіне, мінезіне, келін тәрбиесіне айрықша көңіл бөлген. Мысалы, «Анама», «Бесік жыры», «Әже», «Немере мен әжесі», «Ана», «Ата, бата», «Жас келін», «Әдемі қыз», «Сүй, жан сәулем», «Төгілген шашы», т.б. өлеңдері осының дәлелі іспеттес. «Анама» атты өлеңінде Мағжан өз анасының дүниеге келген күннен бастап: «жан балам», «қарашығым», «құлыным», «тәтті қылығың» мейірімі мен жылылығымен тәрбиеленгенін сөз етеді.

Ағартушы-педагог шығармаларын кіші мектепте оқыту маңызды. Оның шығармалары оқушылардың көркем туындыға деген эстетикалық талғамын, өзіндік ой-пікірін қалыптастырады. Бастауыш сыныптарда Мағжан Жұмабаевтың «Бесік жыры», «Балалық шақ» өлеңдері берілген.

«Бесік жыры» өлеңін қарастырсақ оқушыларға берер тәрбиелік мәні терең. Бұл тақырып арқылы оқушыларды қазіргі таңдағы маңызды мәселелердің алдын-алуға үйретуге болады. Мағжанның «Бесік жыры» әні арқылы оқушыларға халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрінің бірі екенін айтып, халық әндерінің жанрлық ерекшеліктерімен таныстырамыз. Сонымен қатар сабақ барысында оқушыларға ұмытылып бара жатқан бесік жырының бала өміріндегі мәнін, маңызын, пайдасын түсіндіру қажет. Осындай әсем әуенмен бесік жырын тыңдаған бала шебер де, шешен де болып өседі. Баланың бойына әсерлі әуен, сұлу сөзбен айтылатын ананың әлдиі ана сүтімен қосылып осылай сіңеді. Бесік жырының толып жатқан түрі бар. Сәбиінің аман өсуінен бастап, болашақ өміріне деген тілегі, сенімі, ниеті әдемі әнге шумақ болып өріліп, анасының айтуымен балаға жетеді. Тіпті алыстағы төркініне деген сағынышын да бөпесіне айтып, баласымен сырласа отырып «әй, әй, бөпем, артта қалған елімді көрер ме екем...» деп іштегі шерін бесік жырына қосқан. Анасының еліне деген сағынышы бөпеге беріліп, ол анасын қадірлейтін, ардақтайтын мейірімді әрі жанашыр болып өседі. Мағжан шығармашылығындағы бесік жыры ұлт дәстүрінің бесік жыры іспеттес, бұл ұлттық білім беру негізі, балаларға елі мен жеріне деген сүйіспеншілікті дарытудың тетігі десек болады.

Біздің халқымыздың тәрбиесінің ерекшелігі-ауызша шығармашылықтың түрі бесік жырында. Қазақ халқының халық әнінің бір түрі, Жұмабаевтың «Бесік жыры» әні аяулы ананың сәбиіне деген ыстық сезімін, ізгі тілегін айтып жеткізеді. Сонымен бұл өлеңнің тақырыбы-бесік жырына арналған танымал ән, идея-халықтық педагогиканың бір саласы, жаңа туған шақалақты бесікке салу, бесік жырын дәріптеу. Бұл тақырыпты бастауыш сынып балаларына түсіндіру барысында тиімді әдіс яғни «әңгімелеу» әдісін пайдалануға борлады. Тақырыпқа қатысты оқиғаны оқу арқылы оқушылардың тақырыпқа деген қызығушылықтарын арттыру. Қызықты діни аңыздарда Хауа ана алғаш рет бесік жырын шырқады делінген. Ол егіз ұлдарын жұбата алмаған кезде көктен жеті періште түсіп:

«Алла, Алла, Алла», – деп, Алланың атын әдемі әуезге салып әндетеді. Әдемі әуенге елтіген Хауаның бөбектері жұбанып, тәтті ұйқыға кетеді. Ән анасына да ұнап қалады. Ол періштелерге: Маған да үйретіндер, – деп өтінеді. Періштелер Хауа анаға жеті күн бойы әлди әуендерін үйретіпті. Кейін Хауа ана өзінің барлық балаларын сол әнмен тербетуді әдетке айналдырады. Бұл әуез дами келе, бесік жырына айналған екен. Қазақтағы «Әлди, әлди, әлди-ай» деп басталатын бесік жырының төркіні Хауа ананың «Алла, Алла, Алла-ай» деген әуеннен шыққан деседі.

Жұмбақ жасыру:

Сәбиге сәнді үй,

Әжеге ән-күй. (Бесік)

Сұрақ-жауап:

– Қандай салт-дәстүрді білесіздер?

– Бесік кімге керек?

– Сәбиді бесікке жатқызғанда бесік тербеп отырып, қандай жыр айтамыз?

- Бесіктің қандай жабдықтары бар?
- Бесік жырын айтып көргендеріңіз бар ма?
- Бесік жыры қалай басталады? Олай болса бесік жырын тындап көрейік. Сонымен

қатар «Бесік жыры» туралы мультфильм тамашалау.

«Күн шуағы» әдісі: Оқушыларға ортасында «ана» сөзі жазылған, жан-жағында күннің шуағындай шашылған белгісі бар стикерлер таратылады. Әр оқушы стикерге өз анасын сипаттап жазады. Нұсқаулық ретінде оқушыларға «Сенің анаң қандай?» деп сұрақ қоя отырып, синоним сөздер арқылы жауап береді.

Ақынның бастауыш сыныпта берілген келесі бір туындысы «Балалық шақ» өлеңі. Бұл өлеңді түсіндіру барысында

«Кірпіш» стратегиясын қолдана отырып, «Балалық шақ» өлеңінен өздері үшін маңызды сөздерді кірпіштерге түсіреді және пікірлерін білдіреді. Мұғалім А4 парағына бейнеленген кірпіштердің суреттерін және мәтін мазмұны бойынша дайындалған сұрақтар таратады. Кірпіш суреттеріне жекелеп отырып, мәтін мазмұны бойынша сөздерді жазады. Оқушылар сөздерді алып, жұптасып оқиды. Бір-бірін толықтырады. Кірпіштерге жазылған жауаптарын топта талқылайды. Топтар талқылау соңында ішінен 5 маңызды ақпаратты стикерге жазып тақтадағы кірпіштерге қайта іледі және түсіндіреді.

Сұрақтар үлгісі:

- Өлеңде автордың айтайын деген ойын бір сөзбен жеткіз? (Жастық)
- Балалық шақты немен теңейді? (Патшаның тағы)
- Санасыз адам ненің қадірін білмейді дейді? (Жастықтың)
- Жастық деген не? (Бағасыз уақыт, алтын)
- Өлеңнен қандай қорытынды шығаруға болады? (Әрбір уақыттың қадірін білу

керек. Бүгінгі уақыт ертең қайтып келмейді.)

Тірек сөздер арқылы шағын эссе жазу.

Қиынды қағаздардан сурет шығару. Сол бойынша ауызша әңгімелеу. Суретке байланысты бір шумақ өлең құрастыру.

«Бес бармақ» әдісі арқылы бағалау жүргізуге болады.

Міне ағартушының туындыларын оқытуда осындай жаңа әдістерді қолдана отырып оқыту арқылы ақын еңбектерін түсіндіруді, таныстыруды жаңа қырынан қарастырсақ болады.

М. Жұмабаев халықтық идеяны насихаттауға ерекше еңбек еткен нағыз халық педагогы деп тұжырымдауға толық болады. Оның еңбектерін қазіргі кезде ұлттық мектептің іргесін қалауда, ұлттық тәрбие беруде, ұлттық мазмұндағы оқулықтар мен оқу құралдарын жасауда, жас ұрпақты патриоттыққа тәрбиелеуде кеңінен пайдалануға болады.

Әдебиеттер

1. Ұзақбаева С. Тамыры терең тәрбие. – Алматы: Print, 2015
2. Бөлеев Қ., Мұратова А.Б. Қазақ ағартушы-педагогтарының шығармашылықтарындағы халықтық идея. – Алматы, 2008
3. Наурызбаев Ж. Ұлттық мектептің ұлы мұраты. – Алматы, 2015
4. Жарықбаев Қ, Қалиев С. Қазақ халқының тәлім-тәрбие тарихынан. – Алматы, 2012
5. Сеңкібаев С. М. Жұмабаевтың тәрбиелік ілімі – ғасырлар тоғысында // Ізденіс, 2012

**G. K. Ismailova, G.K. Kapysheva, A.K. Atantayeva, E. Adiletbek,
Zh. Shomshekova, T. Kibatoldanova**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

IMPROVING OF SPEAKING SKILLS IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSON

Nowadays, in the era of globalization and scientific-technical breakthrough, every year an increasing number of schoolchildren and students are starting to learn foreign languages. As the possession of a given foreign language is caused by the need to deepen knowledge in the fields of science and technology, business, education and public life. The foreign language plays an important role as a means of international communication for specialists with higher education. The conditions of foreign language communication in the modern world, when a foreign language is a means of communication, knowledge, preparation and accumulation of information, determined the need for possession of all kinds of speech activity speaking and listening-comprehension of speech in this foreign language, as well as reading and writing.

The knowledge of the foreign language in Kazakhstan is not only in the list of mandatory conditions oftaking an active part by academic mobility programs each year, but also is a determining element of competitiveness of young specialists in the labour market, both in the country and abroad. Modern school management as one of its objectives is considering improving the efficiency of educational work in each unit of time, i.e. the optimal labour productivity. Its main components include: improved consistency in learning, strengthening their motivation, the information capacity of the content of education, the use of modern teaching methods, active foreign language learning methods, the intensification of the pace of educational actions, development of reflexive skills of labour.

The relevance of this study is needed to develop communicative skills between teachers and students, formation of activity through the development of complex exercises and tasks in the development of monologue speech skills of students and taking into account their age, psychological characteristics and personal needs.

During the conversation, the teacher recognizes the individual abilities, attention, cognitive characteristics of students, determines how they understood the material being studied or passed. The interview uses the methods of narration, analysis, and conclusion. The teacher can conduct a comprehensive analysis of the performance of tasks using the question-answer method. To do this, the teacher's questions must be precise, concise, focused on the development of the student's thinking.

Most importantly, every student in the class has the opportunity to openly express their thoughts. If the student has no ideas of his own, he learns to speak by repeating someone else's words in the same way. During the lesson there are many opportunities to master grammatical definitions, language norms. In the classroom, the dictatorial role of the teacher is eliminated and students become more interested in partnership, cooperation and cooperation. In the process of learning, the moral qualities of the child, outlook on life, and interest are formed.

The main goal of any teacher is to give students a quality education, comprehensive improvement, increase their interest in learning. The technology of the new model increases the activity of the child.

Every child and human culture develops in the classroom. And in this century, it will be easier to increase a child's motivation and interest in learning with the help of visual technologies. The government of Kazakhstan needs to develop young people through Kazakhstani Bolashak study program who can take responsibility for their own education abroad, who can collaborate with professors and students, and who can develop the ideas and achieve goals. Foreign language as a subject occupies an important place in schools and universities in Kazakhstan.

The goal of the Kazakhstani government is to use foreign language knowledge in the field of education, IT technologies, culture, science, agriculture. The educated person should have skills of oral and written speech in the foreign language. Foreign language opens access to the cultural and scientific values of other peoples, facilitates the establishment of business and cultural relations with other countries, and facilitates relationships between people. Foreign Language and Cognitive Skills play an important role by learning of first or second foreign languages. Parents often underestimate their child's ability to learn languages.

The brain offers enormous capacity for languages. If a child learns different languages then this will develop the cognitive processes within the brain itself. This is why the ability to 'think' in different languages is often seen as an advantage. What we need to realize is that the ability to use different languages, even to a modest extent, can have a positive impact on the youngster's cognitive processes. Being able to see the same phenomenon from different angles, as though looking through different language 'prism' can have a very interesting impact on the ability to think and understand others. In other words, being able to frame their cognition in more than one language can give advantages to a youngster in terms of thinking, learning and studying. Foreign language study process doesn't only promote linguistic competence. Because of the different 'cognitive horizons' which result from working in another language can also have an impact on conceptualization, literally how we think and how we act. Being able to think about something in different languages can enrich our understanding of global concepts, and help us to broaden our conceptual mapping resources and see the world. Visualization is a way to familiarize children with their surroundings. The social nature of the content of educational activities depends on the social life of the child. From the first months, he forgets to communicate with others, so that the means of creation, the power, gradually learns the language. The lesson is the main occupation of the child. Therefore, during the lesson, a dialogue template is formed. Depending on the content and features of the lesson, you can organize different situations.

Visual aids can also be used in various games. For example, role-playing games, physical education games, story games, it is very important to use didactic game elements. Didactic visual games develop the child's mind and interest in the lesson.

Games are held in each age group. In order for children to succeed and do well in school, the child must have fully developed language functions. To improve a child's language, it is necessary to replenish the student's vocabulary with new words and improve their understanding by engaging them in conversation. In the development of the student, one can enrich the language by conducting games, as well as the conditions of the game.

For example, you can use games like Visit, Dress Stylish. It is necessary to select any type of game according to the subject of the lesson. Experience shows the effectiveness of using didactic games, especially in language development lessons [3]. The Kazakh folk game sanamak, which develops the thinking of children, can be combined with a foreign language. Its main feature is the development of the child's mental ability: by counting the similarity of nouns, he learns numbers, recognizes objects and words with similar names. For example: [3] How much is 1 plus 1? – Two apples in the sun. – How much is 2 plus 2? – Four plums for me and you. – How much is 3 plus 3? – Six cherries in the tree. How much is 4 plus 4? – Light pairs and no more. The main task of the teacher is to develop the ability of students to conscious thinking. Visualization develops a child's mental abilities and overcoming difficulties, endurance. Visualization always requires many decisions or answers. For example, what to do? How to win? Questions arise. The student enthusiastically enters the class to answer these questions. If the student speaks English during the lesson, isn't there a way to teach the mystery? But children do not pay attention to these issues. For them, visualization is primarily an interesting job. At the same time, teachers, including a foreign language teacher, are interested in him.

Visualization is suitable for all schoolchildren, even the weakest. A student who does not speak the language can become a winner or take first place due to their ingenuity and talent. A sense of equality, joy in an atmosphere of interest, all this contributes to shyness, the ability to

express oneself without hesitation, to achieve success in the classroom. Through visualization, language material is perceived without difficulty, without any notification.

Literature

1. Scott Thornbury, Peter Watkins. The CELTA course//Cambridge University Press, 2013
2. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ij scl.net/article_246054.html
3. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. - № 2 (59). - С. 138-146
4. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» №2 (59),2019 с. 133-138, 2019, Алматы.
5. G.K.Kapysheva, D.A.Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes,, Methodological guidelines// S.Amanzholov University press, 2022

**G. K. Ismailova, G.K. Kapysheva, A.K. Atantayeva, E. Adiletbek,
H. Zh. Shomsheva, T. Kibatoldanova**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

DEVELOPING OF COGNITIVE INTERESTS OF STUDENTS

The task of the teacher consists in finding a maximum of pedagogical situations in which the aspiration of the child to vigorous cognitive activity can realized. The teacher has to improve constantly the learning process, which allows children to acquire a program material in effective and qualitative way.

Modern education needs radical changes in methods of teaching of school subjects, and especially, in teaching foreign languages. Our time demands to introduce all of innovational technologies that we have now into the teaching and educational process. There appears an exigency of creating a union global educational space.

The main purpose of learning a foreign language is the education of the individual, willing and able to engage in intercultural communication, successful in their activities of diverse students, professionals, willing and able to increase self. Participation in various international programs, the opportunity to study abroad involve not only a high level of language skills, but also certain personality traits: communicate, absence of a language barrier, knowledge of international etiquette, open-mindedness, the ability is called the "submit" themselves. To achieve all these objectives, of course, effective assistance to the teacher has the use of many resources in teaching foreign languages.

Competence approach in teaching foreign languages suggests formation of three core competencies in children: linguistic, communicative and intercultural.

Linguistic competence involves the possession of a system of information about the target language in its levels: phonetics, vocabulary, part of speech and word formation, morphology, syntax of simple and complex sentences, the basics of the style of the text. The student has the linguistic competence if he has an idea of the system of the target language, and can use this system in practice. The quality of linguistic competence in the target language affects not only the degree of possession, but also the level of competence of the students in their native language. The language competence of N. Chomsky refers to the ability to understand and produce an unlimited number of correct languages in the proposals with the help of learned language signs and the rules of their connection. The acquisition of knowledge of the language system is not an end in itself. In

the process of formation of linguistic competence, it is important to develop a student's personality, cognitive culture, logical memory, the formation of the skills of self-analysis and self-assessment.

The content of the concept of the competence of the following, namely, communicative competence, intensively developed in different areas of the science of language and a variety of different approaches and definitions of multidimensional effect of this concept.

Communicative competence involves knowledge of the language, its functions development of skills in the four basic types of speech activity: speaking, listening, reading and writing.

There are components of the situation or speech conditions that dictate the choice of the speaker of words and grammatical means. It is, first, the relationship between the interlocutors and their social roles. There is no doubt that the nature of verbal communication will be different depending on the person with whom we communicate, what is the social status of speakers, what is their age, gender, interests. Thus, proper communication skills - its skills and verbal communication skills in view of the person with whom we speak, where we speak, and finally, for what purpose. There is no doubt that their formation is possible only based on language or linguistic competence.

The third competence is intercultural competence. It is an important component of modern training student of any educational institution.

Main conceptual and strategic direction indicates that the study of language, special attention should paid to culture and cultural values of the studied country.

Formation of these competencies contributes to an understanding of how differences and a willingness to live with people of other cultures, languages and religions.

Currently, the educational activities of schools are introducing new pedagogical technologies, using active learning methods. This is because an ordinary school where the pupil is an object of teaching is losing its relevance. In its place comes another school where students can display their talents and personality, learn to choose and make decisions.

Personality-oriented education is as a child-oriented education that is student with his abilities, needs at the center of the pedagogical process, when it acts as an active subject of the educational activity, when it was his comprehensive development, the formation of critical thinking, values, his personal formation and self-determination serves as a global goal of school education.

Person centered approach affects all the components of the education system: for education and educational learning goals for each school subject, in the content, principles, teaching methods and the entire educational process that contribute for students to educate environment.

Thus, the student-centered approach requires flexibility in setting goals, taking into account the individual characteristics and personal interests of the students and creates prerequisites for greater effectiveness of the training. With regard to the content of learning, student-centered approach is evident in the following main areas:

– component composition of the content of training, the emphasis in the development of free active person falls not only on knowledge as activity-on component for the development of experience of creative activity and value orientation. This does not mean that underestimates the knowledge, but it involves their practical focus, in their extensive use of the activities.

The introduction of profile training of secondary school at the senior level – a means of differentiation and individualization of learning, a form of organization of educational activity, which takes into account the interests, inclinations, abilities, state of health of students, the conditions for the development of students in accordance with their professional intentions.

In the process of realization of profile training in a comprehensive school are real prerequisites for the implementation of a student-centered educational process, the implementation of the activity and competence approaches, the development of communication, taking into account labor market needs.

Researches in psychology and methods have shown that success of a foreign language acquisition defined by not only cognitive processes, but also the emotional sphere of the personality. The humanistic concept of K. Rogers in relation to teaching foreign languages has found the reflection in works of Ch. Karan and other researchers. They looked at the person, as at

an emotional being, and among the qualities that are important for learning foreign language distinguished motivation, level of anxiety and self-evaluation, constraint and risk proneness. The motivation is the trigger of any activity. Progress in activity increases the motivation. The low self-evaluation quite often leads to constraint, "diffidence" and connected with the fear of mistakes that negatively influences language acquisition. The level of anxiety at assimilation of a foreign language stands in slight interrelation with a self-evaluation, constraint, and risk proneness. In this regard, personal and situational anxiety can distinguished. If the first exhausts an organism, being an obstacle in learning, then situational anxiety creates the intellectual passion in learning. Language learning and language trainings connected with notion of information and opinion gap. We speak or write because we want to pass on information or convey an opinion, which we think the receiver might be interested. Very often, in the language, learning process there is no information gap at all and opinions rarely questioned. The teacher usually asks a question, which the learner knows the teacher, can answer. The teacher is more interested in the form than in the content of what the learner says. In the opposite, the information gap stimulates and motivates students to use language in order to find information and express your opinion. Pair work is easy and fast to organize. It provides opportunities for intensive listening and speaking practice. Pair work is better than group work if there are discipline problems. Some methodologists recommend organizing tasks in pair or general class work, rather than in-group work. If there is to be challenge between groups, they should be of mixed ability. Many teachers consider it advisable to have a group leader but there are opinions that groups can operate perfectly well without a group leader. The leader would normally be one of the more able learners. His role is to ensure that the activity is properly organized and to act as an intermediary between learners and teacher. The teacher's role, once the groups are in action, is to go from group to group listening in, contributing and, if necessary, correcting.

It should pointed out that psychological researches have proved that drawing positively influences an emotional state of the person, liberates and stimulates him to learning foreign languages. However, drawing cannot be the only method in educational work with children. It does not form ability to study, but only develops cognitive activity of schoolchildren.

The classification of exercises given above helps to correct work on formation of cognitive interests of pupils at English lessons. The same exercise can used at various stages of the lessons. Only under these circumstances, active educational and cognitive activity formed at a schoolchild that leads to the qualitatively new level of acquisition of a foreign language.

In the process of teaching pupils, master the main types of speech activity: reading, speaking, listening. At all levels of teaching writing is used only as the method of teaching, promoting stronger digestion of lexical and grammatical material, and also improvement of reading and oral speech skills. Content of the lexical material is changing. It is necessary to exclude infrequent lexis, to expand vocabulary based on international words. For the purpose of training and the best memorization, it is necessary to use various lexical games and a large amount of demonstration material. The content of the studied grammatical material is considerably changed. Listening needs to be practiced at each lesson, but it is desirable that the material for listening contained familiar language units in the context of the studied subject. Previously it is necessary to relieve difficulties through the explanation or using of visual support.

At teaching the dialogical speech, it is necessary to use the everyday situations, accessible for understanding, which represent the practical significance for pupils.

It should be noted an important role of such form of work as dramatization. For this purpose, educational dialogue used as an example, which after careful study allows children to make without effort similar dialogues by sample?

Teaching the speech should carried out on a familiar material, using logical and semantic schemes. The material of the tests include the exercises, which are well laid at the lessons, and having the differentiated character. Listening control should excluded due to the weakness of formation of this type of speech activity at pupils with impaired mental function.

The speech is a peculiar integral of all other processes therefore at her violation suffer thinking, memory and imagination. The child can become timid, vulnerable because of the arising misunderstanding between him and people around. The lesson of foreign language today - it is a lesson that takes into account the physiological and psychological characteristics of each child, his life experience, mood and attitude toward the subject. We teach children a foreign language so that students can use these skills in everyday life.

For years, the letter served only as a means of learning other kinds of speech activity that allowed students to better learn the programming language material, as well as a means of controlling the formation of speech skills and abilities of students. The written form of communication in today's society had an important communicative function. Therefore, at present the attitude to writing and learning skills of students to express their thoughts in writing had changed dramatically. Writing as the goal of learning was present in programs for all types of educational institutions at all stages of language learning. Internet did not develop writing skills directly, but could only find a number of exercises and rules on working writing technique:

The first group of exercises included writing the text (letters, postcards, messages), drawing on the sample, which was typical for primary school. For example, to write a greeting to his beloved teacher in a foreign language;

The second group was an exercise in building their written statements using different supports: verbal (keywords, plan, and logic) and verbal - visual (painting, photography, phrases, and expressions). Used in basic school. For example, describe the picture on the plan;

The third group of exercises that were productive in nature required the skills of students to express their thoughts in writing the verbal elements without support. There might help some Internet services: e-mail, forums and chat rooms. Communication in virtual reality was by means of e-mail. For mastery of intercultural competence, simply install a friendly correspondence. International exchange of letters made in any class and at any level of proficiency. In addition to the targeted use of the target language, establish friendly contacts and learning culture in such a way, e-mail correspondence had its advantages over paper: it was faster, easier and cheaper. The main aim of learning a foreign language - the formation of the communicative competence, implemented in the course of this primary objective. Communicative competence in the modern sense of the word involved the formation of the capacity for intercultural interaction.

Oral communication included speaking and listening, in which the method called to audition. The concepts of "listening" and "hearing" were not synonymous. Listening meant only the acoustic perception of oral speech and listening – is the process of perception of sounding speech, in addition to hearings involving more hearing, understanding and interpretation of the perceived information. Teachers of English with sadness stated that many of the students of secondary schools have trouble in speech perception by ear speakers. Formation of skill of listening - one of the ways to solve this problem. It is not very easy to find high-quality materials for these tasks. Of course, you can buy the manual-type book + audio cassette respected British publisher, but these books were quite expensive. Where, then, can find such materials teachers in small towns, villages, rural schools? In this case, the teacher or the methodologist had the ability to copy an audio clip on audiocassette and printed text. Further, this material could be used in any way to prepare for lessons. In addition, there was an opportunity to establish contacts via the Internet with the actors and authors of the pages. Some of these authors and speakers were asked to assess their work, send notes, comments, criticism and can even to recite any work at the request of visitors to their sites. For example, the website of the company Lucent Technologies, Bell Labs division allowed you to hear the sound of any phrase in a foreign language. To teach students to understand the sounding speech was one of the most important goals of education. Working with audio text, we were working in parallel lexical, grammatical, phonetic skills. Audio texts provided information for the discussion, which, in turn, implied the further development of speaking skills. In this case, listening was a learning tool. In summary, it emphasized that the Internet is not a substitute teaching. Is Internet and interactive as long as the students and the teacher did not decide to make it so. At the initial stage of learning, a foreign language is especially important to combine the Internet

with a variety of offline activities to achieve its enriching potential. The main aim of learning a foreign language at the present stage was the formation of foreign language communicative competence. Communicative competence allowed a person to enter into a foreign culture, to receive, analyze and communicate information and receive a reply that was to carry out computerized activities. The main purpose of learning a foreign language is the education of the individual, willing and able to engage in intercultural communication, successful in their activities of diverse high school students, professionals, willing and able to receive self. Participation in various international programs, the opportunity to study abroad involve not only a high level of language skills, but also certain personality traits: interpersonal skills, the lack of a language barrier, knowledge of international etiquette norms, broad-minded, ability is called the "submit" themselves. As a rule, to perform a variety of tests for admission to higher education or to participate in contests or competitions set a strict time limit of each task, which also requires a special kind of training.

Literature

1. Ammar A. Awareness of L1/L2 Differences: does it matter? In: Language Awareness. A.Ammar, Language Awareness.2017, 19, 129-146
2. Rösler D. Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D.Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2017,14,149,160(in Germ)
3. Rösler D. Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums. D.Roessler, Ein praktischer Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern. 2015,12,105,108 (in Germ)
4. Marion G.Neue methodische Ansätze im DaF-Unterricht mit Beiträgen deutscher und usbekischer WissenschaftlerInnen.G.Marion, Neue methodische Ansätze. 2015,55,58 (in Germ)
5. Gardner. R.C. Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition. R.C.Gardner, Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition. 2016, 11, 3-15 (in Eng)

МРҲТИ: 14.01.11

G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, A.O. Oralbekova, R.T. Omarova, M.T. Mussabekova, A.Zh. Sharipbay, D.B. Zhumazhanova

«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

LEARNER-CENTERED APPROACH

All normative documents on education modernization in fact provide for the implementation of a student-centered approach, which marks the replacement of a single, unitary school with installation on the average student in the diverse, variability, multi-level school, which creates conditions for the formation of a free, developed and educated the individual, the development of communicative abilities to facilitate entry into the world community and to successfully operate in it, fosters a culture of human striving for self-development and self-actualization knows how to avoid and overcome conflicts.

Student-centered approach affects all the components of the education system: for education and educational learning goals for each school subject, in the content, principles, teaching methods and the entire educational process that contribute to good for students to train and educate environment.

Focus on student-centered education - a unique, integrated personality that tends to maximize the capabilities of their (self-actualization), open to the perception of a new social experience, capable of an informed and responsible choice in a variety of situations. Identity paradigm purposes personality-oriented technologies is to focus on personality traits, its formation, its development is

not at someone else's request, and in accordance with natural abilities. The basic ideas of student-centered learning are expressed as follows:

- The student does not become a subject of study, and is the carrier of subjective experience;
- Teaching is not a direct derivative of the training, and independent, individual, personal and meaningful source of development;
- Vector of development is based on the student to the definition of pedagogical influences that contribute to its development;
- Student valuable reproduction of individual experience.

This approach has significant positive aspects:

- focus on the impact and results;
- Recognition of human interaction subject and its development - the aim, effect and measure education;
- The recognition of individuality, identity, self-worth man endowed with their personal experience.

Thus, the student-centered approach is integrative, incorporates ideas from other approaches.

Given the varying capacities and abilities of students and their different plans for the future and different professional aspirations, allowed different levels of education: general education and more depth - the profile oriented chosen profession and to continue their education in high school.

Thus, the student-centered approach requires flexibility in setting goals, taking into account the individual characteristics and personal interests of the students and creates prerequisites for greater effectiveness of the training. Moreover, it provides for the inclusion of students in the goal-setting process itself as well as the choice of individual trajectory of teaching.

With regard to the content of learning, student-centered approach is evident in the following main areas:

- component composition of the content of training, the emphasis in the development of free active person falls not only on knowledge as activity-on component for the development of experience of creative activity and value orientation. This does not mean that underestimates the knowledge, but it involves their practical focus, in their extensive use of the activities.

- In the selection of training content to a greater extent into account the interests and concerns of the modern teaching problems.

- Selection of the material involves some redundancy and isolation of two levels: the level of presentation and the level of demand, which is slightly below the level of presentation as possible and take into account the needs of students. This enables a differentiated and even an individual approach to pupils, puts them in a situation of choice, to encourage greater independence and activity.

- focus on the development of students, including intellectual, requires the problem of the material, not the posts ready knowledge, which is reflected in the textbooks – these major "carriers" of the content of training, as well as in school lesson plans teachers. The use of special assignments for the development of reflection .

- in the selection of the content is important to provide such materials, which are appealing to the personal experience of students, to their feelings and emotions, encourage them to compare and contrast, to express their own opinions, estimates that stimulate the development of critical thinking, value orientations.

Thus, the student-centered approach places high demands on the selection of training content to its methodical organization.

Student-oriented approach makes some adjustments to the allocation range of training principles. Along with the principles of activity-related, communicative orientation training, as well as the principle of cultural studies orientation training and some other special significance follows principles:

- Principle of nature conformity, which allows taking into account the natural features of human learning. This principle rejects violence, direct coercion, in accordance with the motto "Per aspera ad astra!" it provides for the organization of educational process support to the natural

properties of the student. This approach aims at the development of the emotional sphere of the student, in particular its interest, motivation to learn a foreign language, to stimulate the sense of satisfaction, a sense of success by successfully carried out activity, the use of health-learning technologies.

– The principle of efficiency, targeting a productive creative operation. It provides internal increments, not only in terms of knowledge, skills and abilities, but also in terms of personal development, as well as the formation of experience – both educational and informative, as well as cultural, promoting socialization of the individual.

– The principle of autonomy involves an increase in the proportion of school autonomy, the presence of elements of self-help and mutual learning.

At schools and language training courses a specific place is held by such forms of classes which provide active participation of each pupil at the lesson, increase authority of knowledge and an individual responsibility of schoolchildren for results of educational work. These problems can be solved successfully through the technology of interactive methods of teaching.

Many scientists, such as Makarenko A.S., Sukhomlinsky V.A., involved with methods of teaching foreign languages, fairly pointed to the fact that student centered methods at the foreign language lesson not only organizes the process of communication on this language, but brings the group closer to the natural communication as much as possible. Interactive methods develop intellectual and volitional activity. Being difficult, but at the same time fascinating occupation, it demands the huge concentration of attention, trains memory, develop the speech. At the modern society staking on increased activity and an intensification of educational process, interactive methods is used at the foreign language lessons in the following cases:

1. As an independent method for mastering of a certain subject.
2. As the lesson or its part.
3. At the organization of out-of-school activity.
4. Using interactive methods consists in organizing cognitive activity of pupils in the course of which their abilities would develop.

Student centered methods of teaching allow using all levels of digestion of knowledge: from the reproducing activity through transforming to the main goal, creative and search activity. Creative and search activity appears more effective if it is preceded by the reproducing and reformative activity during which pupils acquire techniques of learning.

Student centered methods always assume a certain stress of emotional and intellectual forces, and also ability of making decision. The desire to resolve these issues sharpens cognitive activity of players.

Student centered methods being an entertainment, a kind of rest, is capable to develop into training, into creativity, into model of human relations that are shown in a work. Using of student centered methods makes teaching and educational process more sapid and with higher quality for the reason that:

1. Student centered methods involve in vigorous cognitive activity each students individually and all together and, thereby, it is an effective controlling mean of educational process.
2. Using an student centered methods is carried out by means of students own activity having the nature of a special type of practice, in the course of which 80-95% of information are acquired.
3. Student centered methods are a free activity offering an opportunity of a choice, self-expression, self-determination and self-development for its participants.
4. Student centered methods have a certain result and stimulates students to goal achievement.
5. Adversarial nature, an integral part of student centered methods are attractive for students;
6. Student centered methods have a special place in the system of active teaching: it is synthetic as it is at the same time both method and a form of organization of teaching, synthesizing in itself practically all the methods of active teaching [1].

All this allows defining student centered methods as the highest type of pedagogical activity.

Using of student centered methods of teaching promotes implementation of important methodical tasks, such as:

1. Formation of psychological preparation of pupils for speech communication.
2. Ensuring of a natural need of multiple repetition of a language material.
3. Training of students in the selection of the necessary speech version that is preparation for situational spontaneity of the speech in general.

Student centered methods are created at the lesson by means of modern techniques and situations which act as means of motivation, stimulation of students. The desire to use interactive methods like this mobilizes thought and energy of students, creates the atmosphere of emotional stress. The speech communication including not only the speech itself, but also gestures, a mimicry, and has strongly marked purposefulness.

Realization of interactive techniques and a situation at the task form of a class is carried out by the main directions:

1. Didactic aim is set before students in the form of a interactive task.
2. Educational activity submits to the rules of interactive methods.
3. Training material is used as its tool, the competition element, which transfers the didactic task to the exercises and is entered into educational activity.
4. Successful implementation of a didactic task is bound with a interactive result.

Using student centered methods in the process of learning realizes the following functions:

1. Training function consists in development of memory, attention, perception of information, development of general educational skills and abilities, and also it promotes development of linguistic skills. It means that interactive form of the lesson is a special organized occupation demanding tension of emotional and intellectual forces, and also ability of making decision.

2. Educational function consists in training of such qualities as the attentive, humane attitude towards the group partner, also develops feeling of mutual aid and mutual support. The student enters clichés of speech etiquette for improvisation of the speech converse to each other in a foreign language that helps training of such quality as politeness.

3. Entertaining function consists in creation of favorable atmosphere at the lessons, transformation of the lessons into an interesting and unusual event, a fascinating adventure, and at times, into the fantastic world.

4. Communicative function consists in creation of the atmosphere of foreign language communication, integration of group of students, establishment of the new emotional and communicative relations based on interactions on a foreign language.

5. Relaxation function - release of the emotional stress caused by nervous system load at intensive teaching foreign language.

6. Psychological function consists in formation of preparation skills of the physiological state for more effective activity, and also reorganization of mentality for assimilation of large quantity of information.

7. Developing function is aimed at the harmonious development of personal qualities activation of reserve opportunities of the personality.

The psychological theory of activity A.N. Leontyeva allocates three main types of human activity: labor, game and educational. All these types are closely interconnected among themselves. The analysis of psychology and pedagogical literature according to the theory of interactive emergence in general allows presenting a range of its appointment for development and self-realization of students.

The main function of pedagogical activity consists not just in transferring of knowledge, and in creation the problem and informative situations and management of the process of cognitive activity of students taking into account their individual characteristic.

In human practice the interactive form performs the following functions:

1. Entertaining.

2. Communicative.
3. Diagnostic.
4. Therapeutic.
5. International communication.
6. Socialization.

Student centered methods play an important role by the formation of mental processes of the students: transition from visual and effective to image thinking is carried out, abstraction factor, ability of generalization, voluntary attention are in progress.

Students show interest and remember only that information which touches their emotional world, has for them personal significance. Teacher needs to organize the educational activity in such a manner that cognitive processes of pupils have been intensified [7]. G. Lebedev pointed that cognitive activity is an initiative, effective attitude of students to digestion of knowledge, and also demonstration of interest, independence and strong-willed efforts in learning.

Researches in psychology have shown that success of a foreign language acquisition is defined not only by cognitive processes, but also the emotional sphere of the personality. The humanistic concept of K. Rogers in relation to teaching foreign languages has found the reflection in works of Ch. Karan and other researchers. They looked at the person, first of all as at an emotional being, and among the qualities that are important for learning foreign language distinguished motivation, level of anxiety and self-evaluation, constraint and risk proneness. The motivation is the trigger of any activity. Progress in activity increases the motivation. The low self-evaluation quite often leads to constraint, "diffidence" and is connected with the fear of mistakes that negatively influences language acquisition. The level of anxiety at assimilation of a foreign language stands in slight interrelation with a self-evaluation, constraint, and risk proneness. In this regard personal and situational anxiety can be distinguished. If the first exhausts an organism, being an obstacle in learning, then situational anxiety creates the intellectual passion in learning. Using interactive methods at the foreign language lesson is justified by huge value for the mental development of students at any age.

Student centered methods as a strategy in language education is considered as a free learning activity that gives students opportunity to use languages with practical purpose and to use their creative skills.

Literature

1. Scott Thornbury, Peter Watkins. The CELTA course//Cambridge University Press, 2013
2. I.Yu.Larionova, G.K.Карышева, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscsl.net/article_246054.html
3. G.K.Карышева, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. - № 2 (59). - С. 138-146
4. G.K.Карышева, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59),2019 с. 133-138, 2019, Алматы.
5. G.K.Карышева, D.A.Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes,, Methodological guidelines// S.Amanzholov University press, 2022

**G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, A.A. Rakhimova, S.A. Rakhimova, A.S. Khaharmanova,
A.K. Tokpaeva, A.Zh. Aimukhambetova**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

DEVELOPMENT OF SPEECH ACTIVITIES IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM

Taking into account that writing is more complex than other types of speech activities (conversation, reading, listening) and then, based on these activities, it is very important to form this skill in the student. It helps the student to clearly imagine and understand his logical plan on a certain topic, mentally collect it in his mind. This skill will be the path to accurate writing, and it is quite possible that an inexperienced learner will make some mistakes during writing. The main thesis includes the topic of the speech (what the text is about) and its analyzed features (the features of the topic). Evidence (argument) is the basis of this thesis. Illustrations are examples that reinforce theoretical points. The conclusion is a summary of the analytical analysis of the topic, the future orientation of the research. Writing skills aimed at teaching different meaning structures used in written academic communication. It is better to teach structural-semantic groups based on the functional aspect, by level and by distinguishing the language tools used in the main, intermediate, and peripheral areas. At the same time, it is better not to ignore the narrative types of scientific and scientific-public text. Because it is natural to encounter scientific-literary and scientific-publicity, scientific-documentary texts in the course of practice, and our task in this regard is to be able to select typical texts that are common to all of them, suitable for teaching standards. In addition, we take into account the peculiarities of the national thought system of the Kazakh language, as well as the characteristics of each language, and the fact that this is also characteristic of academic and popular texts. Of course, it is possible to show, so we will focus only on some of the mentioned issues. The types of narration in academic texts are description, reporting, discussion. Therefore, the lecturer should absorb their content and linguistic features in his mind, it is necessary to have a certain level of knowledge. There are many semantic relationships in the foreign language, for example, evaluative, cause-and-effect relationship, comparison, proof, reference, explanation and conclusion, etc. Among them, let us focus on the causal relationship. Cause-and-effect relationship is one of the basic meanings used in academic, scientific language. The reason that is the basis for the appearance of the consequences is also different in terms of the way it created and the tone of meaning. Causal relations are clearly visible not only in compound sentences, where the difference between cause and effect is clear, but also in the meaning of simple sentences. Let us take the sentence that complex chemical reactions occur in plants. The consequence given in the sentence and the reason well known to experts. Complex chemical reactions occur in plants under the influence of solar energy. In this case, the reason recognized as the final reason arising from the quality and property of the object. The following exercises offered as examples of the topic:

1. There are the consequences, try to write the reason yourself. There will be an alternation of day and night... ... a disease will appear in a living organism. ... The body changes its shape. Productivity has increased... Technology has taken control of human nature...

2. Continue to write what effects causality leads to results. One of the issues that must be learned when writing is the structure of academic and non-scientific works. We all know that works written in a scientific direction consist of an introduction, a main part, and a conclusion, but this fact, which seems obvious at first glance, causes significant difficulties during actual practice. The lecturer does not know the linguistic and content features of the mentioned structural parts, and because of this lack of knowledge, the written work does not properly fulfill its communicative purpose. Semantic units mentioned above related to such a structure, and noted that each part consists of its own linguistic and communicative features. The basis of human communication is the text: written, oral. Through the text, a person learns information, learns the world around him, reports on reality and actions.

The text is as some complete sequence of sentences, related in meaning to each other within the framework of the general intention of the author [see. 1]. In linguistics, there is an aspect of text linguistics, a science whose main task is to describe the functioning of all language units in the composition of the text and study the elements of the text as auxiliary constituents in the formation of the text. The same K. Brinker emphasizes that the text is a coherent from Latin coherent - in connection - coordination of the flow of processes, phases, connectivity of elements, structures, systems.) Sequence of sentences or, in other words, a sequence related in meaning to each other offers. From such a definition, initially for the researcher, the task of establishing the types of this connection and determining the rules for “transferring it in order to avoid false interpretation of the text by the reader” [2]. At the same time, the greatest importance given to various kinds of textual repetition, especially nominal ones. It was established that the so-called frequent repetition is possible, without modifications, or it turned out to be possible to replace a word with a synonym, with a pronoun (friend – he), with a word of a wider or narrower meaning, with a paraphrase, a combination with a subordinate clause.

The increased attention of linguists directed to the non-new, but meaningful side of text cohesion. Cohesion is a connection between molecules (atoms, ions) inside the body within the same phase. Cohesion characterizes the strength of the body and its ability to withstand external influences. Internal connectedness, and anaphora, where anaphora is understood as a stylistic figure consisting in the repetition of related sounds, words or groups of words at the beginning of each parallel row, that is, in the repetition of the initial parts of two or more relatively independent segments of speech and in the text. We will return to the above, one should keep in mind the three most common understandings of the term text. Firstly, the text is as the highest level in the language system. In this case, the text is studied from the standpoint of grammar, taking into account its various intertextual connections and means of their implementation. Secondly, the text is as language in action. In this case, the text is the unit of speech. Thirdly, the text is a unit of communication that reflects the goals of the participants in communication – the addresser and the addressee, which has a relative semantic completeness [4].

The text correlated with the communicative situation and its author and the addressee. At the same time, following the leading linguists, we have to repeat that a broad understanding of the text is an understanding of the communicative situation, which includes five extra linguistic - non-linguistic factors oriented towards the person who appropriates the language. All language units, all words included in the text, thus become included in the communicative situation [4]. They are the result of a meaningful purposeful choice of the author of the text, creating a textual whole. The text as a complex semantic formation has a number of characteristics – mandatory essential features that make the text a text. The totality of text properties is associated with the concept of textuality. Cohesion, coherence, intentionality, addressing, intertextuality, are considered as textual status [6].

With the phenomenon of the textual whole, it is possible to comprehend the category as a style.

Style and, in general, style in philology and linguistics refer to the level of the text and are revealed only in connection with the textual whole.

Functional style is a historically established, socially conscious speech variety with a specific character [7].

Style as a generally accepted manner, the norm of speech, a typified way of its implementation. Style as an individual way of speech expression. Thus, style should be understood as “a certain way, the principle of passing, style is associated with the structure of the created, with the specific principle of its construction, wrote the Czech linguist K. Gausenblas [7].

Style is an expression of certain mental actions of a person with the help of texts that correspond in content and form to the circumstances of a person’s cognitive-speech activity and perform communicative-pragmatic functions that are necessary and sufficient for the purposes of cognition and communicative using language means in the conditions specified by the communicative situation. The statement the text has style and vice versa the style appears only at the level of the

text” has solid grounds. If we take into account that the text is the result of communicative speech activity, then the essence of the whole text explained only by taking into account communicative, sociocultural, cognitive factors intertwined with proper linguistic ones.

Literature

1. Scott Thornbury, Peter Watkins. The CELTA course//Cambridge University Press, 2013
2. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ij scl.net/article_246054.html
3. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. - № 2 (59). - С. 138-146
4. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» №2 (59),2019 с. 133-138, 2019, Алматы.
5. G.K.Kapysheva, D.A.Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes, Methodological guidelines// S.Amanzholov University press, 2022

МРПТИ:14.01.11

**G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, G.E. Gabdulzhaparova, A.K. Mukasheva,
G.M. Kapanova, D.B. Aliakbar, A.Zh. Mustafina**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

MODERN VIEW TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Foreign language teachers in Kazakhstan are using modern technologies and accepting Standards of European Union. It is a difficult task to learn something new and implement it in practice. Various seminars and workshops on the international level were organized and experiences from these new approaches supported and used. Modern technologies by using of communicative directed methods give our learners new experiences and knowledge. Improvements on the way of modern technologies help foreign language teachers to develop speaking skills of learners based on communicative approaches. Foreign language teachers need to explain why do they use communicative methods and how do they use these competence at the lesson. Lesson plan should contain these aims and reflect the future achievements. The following lesson plan shows us the main points:

Why do you write lesson plans?

to clarify the lesson in your own mind

to foresee possible problems or weak areas in the lesson

to think about your aims: both aims of the lesson and aims of stages

To show the tutors the direct you anticipate the lesson will take. This is useful if the aim of the activity is not immediately clear; we can look at the plan to see where it is leading. If there’s a problem in the lesson, a plan helps us (and you) to identify whether the problem lies in the planning or the execution to have a written record of the lesson for school admin or for future reference.

The completed plan must handed in to the tutor before your teaching plan. It should be legible, easy to follow and preferable not written in pencil. Remember that lesson planning is part of your course assessment. What main points should the lesson plan contain?

What does the teacher want to achieve in this lesson by its end?

What does the teacher want the students to gain from the lesson?

What will the students be able to do by the end of the lesson?

What is the context of the lesson?

These may seem obvious questions, but often even experienced teachers do not give much thought to this. The result: a lesson, which is simply a series of activities, with no evidence of rationale from the teacher.

Examples of aims could be:

To clarify and practice the present continuous, as used for arrangements in the future in the context of organizing a party.

To present and practice language for the functions 'giving and accepting invitations'.

To contrast the past simple (for specified time in the past) with the present perfect (for unspecified time in the past) in the context of discussing life experiences.

To present and practice vocabulary connected with internal combustion engines.

To develop students' skill in reading for gist/general meaning in an article about travelling in Spain.

To give students preparation and spoken practice in asking for and giving information in the context of job interviews

To give students practice in using a monolingual dictionary

The above is simply selection of the types of things that may form your aims. In longer lessons, it is quite possible to have more than one aim or main aims and some subsidiary aims. The clearer and the more specific the aims are in your own mind, the more likely the lesson is to be successful. A question is to consider while planning: will the aims be clear to the students? We have to differ between personal and lesson aims. What aspects of your teaching are you working on? Do you want to give clearer instructions? Do you need concept checking? Useful section in a training course by preparing to CELTA includes aims such as this. It could be almost anything. The advantage of this should be success by candidates. It helps foreign language teachers to limit the things they are working on, so that they do not try to transform themselves into the finished product overnight. In addition, the tutor will be able to provide specific feedback on the things they mention. This page needs to be included to the lesson plan. If the lesson aim(s) include grammar, vocabulary or functional language the first thing should be the acceptance of necessity of modern methodology. Foreign language teacher has to identify analysing of traditional and modern methods of teaching.

Meaning dedicated to three following conclusions:

States what the teacher see as the most important features in terms of what you are teaching in your lesson. You do not need to provide a comprehensive 'grammar book' analysis of the lesson Unless it is very clear from the usual procedure, include how the teacher will plan to check the students' understanding (time-lines, CCQs, exemplification, discrimination, pictures, mime)

Anticipating problems students may have understanding the meaning of teaching lesson and areas of difficulty and suggest possible solutions

Form of the lesson

States what the teacher see as the most important features in terms of what you are teaching in your lesson. You do not have to use complex terminology – but make sure you include the key features. With grammar structures it's good to consider how positive and negative sentences and questions are formed

Unless it is very clear from your procedure, include how you plan to present the form to students –will you have them analyse example sentences, etc.

Anticipate problems students may have with the form of your teaching lesson and areas of difficulty and suggest possible solutions

The final column is for problems and solutions and it is often helpful to do this column as a final stage in the planning process because you will need to think about the procedures of each stage carefully and try to visualize what will happen. Do not include things that should happen as a matter of course, e.g. Students do not understand the instructions and give good instructions. Anticipated problems can related to following points:

1. What can go wrong during the lesson
2. How you will avoid it
3. How you will respond to it
4. Some students find it difficult to think of their own ideas
5. Thinking time before students start discussion added in the procedure
6. This should be seen in the procedure column
7. Some students finish the reading task early and have nothing to do
8. Ask them to underline new and difficult words in the text that they can look up later
9. Do not feel that, once the plan written, you have to stick to it. No one can anticipate exactly how a lesson is going to go, and you certainly will be penalized for making a sensible decision to change your plan is quite the opposite, in fact. The lesson plan is a guide and it is not carved in stone!
10. This lesson framework is ideal for:
11. Higher level learners who already have a lot of language at their disposal
12. Revising language that students already know
13. Focusing on persistent errors that learners make
14. Providing learners with the appropriate level of challenge they need, i.e. pitching the lesson exactly at their abilities / level of knowledge
15. When you are starting a new class to assess their knowledge and abilities
16. Vocabulary lessons where you might want to cover a large lexical set, e.g. food, clothes, adjectives for describing appearance or personality, etc.

This is what you anticipate is going to happen in the lesson. It is to help you whilst teaching and written so that it is easy to refer to when you need it. Do not be afraid to look at it whilst you teach. Foreign language teachers will complete international courses and get more experience about lesson planning and teaching from the modern view of technologies. Using course books and exercise books from Oxford and Cambridge University Press is the solution of many problems such as vocabulary training, essay writing and implementing of warm-up exercises. With each stage, you should add the following information in the columns provided:

stage	time	aims	procedure	interactions
This column shows the lesson structure of the lesson	How long you expect the stage to take	What you want students to do or achieve / What this stage contributes to the lesson overall	What you will say or do / What the students will do It doesn't all need to be scripted, notes are acceptable, but it can be helpful to script key questions or instructions. It can be helpful to bold what you will say so that it stands out on the plan, or use other tricks to help guide your eyes and make the plan easier to use.	What the interactions will be in the stage using abbreviations When looking over the plan, you can examine the interaction column with the following question in mind: Is there enough variety of interaction?
Lead-in	5 mins	To engage students with the context of the lesson.	We are going to listen again. Before we do, read the questions and check you understand	Student
Reading for gist	5 mins	To provide students with a first chance to read and get a general understanding of the text before reading for more detailed understanding.	We are going to listen again. Before we do, read the questions and check you understand	individual
Controlled practice	10 mins	To give students controlled practice of the meaning of the	We are going to listen again. Before we do, read the questions and	pair work

		target language.	check you understand	
Freer practice	15 mins	To provide students with an opportunity to personalise the target language.	We are going to listen again. Before we do, read the questions and check you understand	S-S

Foreign language teacher should analyze main stages and frameworks and get explanations after each lesson. Social forms of lesson are playing an important role by pair works and small groups. A foreign language teacher divides the class in social groups by accepting their knowledge and abilities. If he learner refuses to join to the small group, it is helpful to let him to work individual. Slides as visual helps can implemented at the beginning of the communicative oriented lesson. For successful presentation of own ideas a teacher can organize pair work activities. By communicative oriented lesson, it is useful to give opportunities to discuss in small groups and to write a short story about the given information or a picture. There are various possibilities to exchange ideas and to learn to write. A foreign language teacher can suggest the idea to present the short story from several perspectives:

1. From the point of story writer
2. From the point of investigated journalists
3. From the point of international organization admin.

The presentation of own ideas learners will be given as a text passage and learners read it in pairs. Vocabulary should memorized and written in exercise books. Presentation of sentences on the slides gives each group of learners the possible answers to the questions related to the structure of the sentences. The main goal of communicative oriented foreign language lessons is to find answers by explanation of structures. The task for the small group workshops is to give learners a chance to discuss possible answers by supporting of own ideas and to present the main grammar rule.

Literature

1. I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscel.net/article_246054.html
2. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits // Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146
3. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59), 2019 с. – 133-138, 2019. – Алматы.

МРНТИ: 14.01.11

**G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, G.E. Gabdulzhaparova, A.K. Mukasheva, G.M. Kapanova,
D.B. Aliakbar, A.Zh. Mustafina, A. Kokenkyzy, Kabitkhanova A.E.**

«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

PECULIARITIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Language is the main saving tool, the main strength of a person and the basis of the progress of human civilization, but it discounted that in this it is largely due, to the word, vocabulary, and grammar. The fact is that language embodies and expresses all human thinking, knowledge of all people. In a generalized form, only two types of linguistic meanings mediate knowledge about the objective world, an evaluative attitude towards it. The lexical meaning reflects and represents the

phenomena of the world, as a rule, directly, with all its content, because it contains the results of human cognitive activity. This explains the epistemological value and significance of the vocabulary. Representation, notion, concept are qualitatively different in genetic, epistemological, content, communicative-pragmatic terms, cognitive and linguistic entities. The former are associated with biological-reflex cognition and reflection of the world and therefore do not strain the human cognitive system as notions and concepts. They based on the human cognition and satisfied with them. They do not require the connection and activation of the mind, thinking, language, subject, background knowledge, special, cultural knowledge and the search for common, connections between the phenomena of reality, but rather recollection, imagination, representation of a single object, phenomena that were objects of perception of the human senses. Knowledge contained in a representation qualitatively different, largely incomparable kind and nature. In the representation, we have a mirror image of the world in its specific single form of existence, and without the intervention of the human intellect, since only the lower parts of the human cognitive system work in automatic mode. If the human cognitive system were limited only to this form of cognition and reflection of the world, it would orient itself in it only based on sensory-figurative representations and superficial knowledge of an external, individually subjective nature. Then he would not have received an idea about the integrity, unity, systemic nature of the world, about the laws, patterns of existence, functioning, development of the world and would have been at very low levels of his development. Representations are specific sensual images of objects, phenomena of reality that previously affected the human senses. Representation is a specific form of knowledge, which consists in the association of visual images with certain specific objects, phenomena of the world, their form. Since representations are individual and subjective, the property of individual memory, individual consciousness is not exteriorized, they are accordingly not fixed in the content of linguistic signs, this is not prevented by their reflection of single phenomena, devoid of generalization, abstraction of their signs of connection with other phenomena of reality. The concept is a qualitatively different form of cognition and reflection of the world: it is not of a biologically reflex associative plan, like a representation, and does not reflect single, specific objects and phenomena of the real world, but a class, a group of objects and phenomena of the world, represents knowledge about the world in a generalized form. A concept is a generalized thought about an object that singles out and generalizes in it its essential features, without which it is not self-sufficient. Concepts generally divided into ordinary and special, these are qualitatively different concepts. The conceptual and mental form of cognition and reflection of the world is infinite in its cognitive and reflective possibilities. Conceptual cognition and reflection of the world aimed primarily at reflecting one's own, essential features of objects and phenomena of the real world, to the extent possible, without subjective human intervention, objectively, impartially. In the case of conceptual reflection, the material, physical world itself is a priority, it reflected and presented objectively as it is in its physical existence, and the concept is responsible for this. Interests, feelings, mentality, psychology, worldview of a person and his attitude to reality reflected and represented by another cognitive entity - the concept. In its relation to the language, the concept regularly correlates with the word, with the lexical meaning. There are a variety of opinions about the nature of the relationship between the lexical meaning and the concept in linguistics. There are very few works on the correlation of the word, lexical meaning and representation in linguistics. Representation reflects individual objects. It is a phenomenon of a sensuous order, but not a thought as a concept. With frequent, repeated impact of objects, phenomena of the external world on the sense organs, sensations appear in the human brain, which fixed in the cerebral cortex, in the human memory. Based on sensations in the human brain, in the process of interaction of analyzers, perception and reflection of objects and their properties occur. Because of the perception of properties, objects in the form of certain specific physical sensations and the analysis of all stimuli coming from the external environment and from the cerebral cortex, representations formed. The content-subject representation connected with which aspects, moments of the form and properties of an object imprinted in the brain, memory of a particular person, and the corresponding person remembers. They that form his image, the idea of the corresponding object. Lexical meaning

associated with representation, and this is one of the essential differences between definition and lexical meaning. The close connection between language and thinking, consciousness, cognition, the nomination acts as a speech-thinking act, the process of reflective linguistic naming, revealing a number of stages before its final accomplishment, such as selection, comprehension, cognition, fixation of the signified adequate means and the name itself, the assignment of a certain content to a linguistic segment. The dialectical connection between language and thinking, consciousness in the acts and results of nomination determines the main function in the language. The language develops more and more new means and ways of nomination. They, in interaction with the means available in the language, compensate for certain semantic, functional, derivational and other limitations of the former, and only in dialectical interaction with each other and with other types of ways of forming nominative units and reveal the ability to satisfy the needs of any nomination. Cognition, understood as the human mind, addressed to such phenomena and processes as perception and thinking, acts as an independent object of study. For many centuries, the study of human mental abilities was the prerogative of only one science - philosophy. It considers the main distinguishing feature of a person, primarily in connection with his cognitive activity, genesis, formation, development of general conditions and forms of human thinking. Many ideas and theoretical views of the cognitive sciences have something in common or go back to observations and statements about the essence, nature and specifics of the mind, consciousness, thinking in philosophy. This concerns the primacy and determining role of cognition, cognitive processes, and models. Immanuel Kant proceeds from the autonomous, independent existence of the individual's mind, which is actually the source of categories as universal conditions for human thinking of theoretical knowledge. The human mind manifests itself in judgments, and Immanuel Kant is mainly interested in the conditions of cognition, which laid down a priori, which exist before sensory reflection and cognition of the world. Moreover, they are the basis of empirical, experimental knowledge of the world. These conditions given in observation, and therefore Kant calls them pure essences of reason and reason, or categories and ideas. For dialectics as logic and theory of knowledge, the following three factors act as determining factors in the development and formation of categories, the logical and categorical structure of thinking: a) objective activity; b) public and social development; c) communication. Materialist dialectics does not share the view that thinking is an innate, primordial ability and function of the human organism and the human brain. A person is not born with a ready-made system of logical categories, which only need to be developed. Cognition is qualified as a reflection of the logic of the nature of things. The question of the possibility and development of thinking, consciousness connected with the possibility and development of the brain as an organic substance, although this is the most important biological prerequisite, but with the development of social activity, objective activity and communication. In general, the formation and development of thinking, its logical structure connected with the development of human labor, with the emergence of social life. Problems of cognition and mental characteristics of a person is mainly concerned with psychology. Methodologically, there are two approaches in it: behavioristic and cognitive. In the first, the philosophy of positivism dominates, and therefore such a psychology excludes from the subject of its analysis the essence of an ideal, mental nature. Behavioral psychology recognizes observable facts and behavior in a stimulus-response mode. However, already in the early 60s of the 20th century, a change in philosophical and methodological orientation took place in the field of psychology. As an object of her research, she began to include ideal, mental entities, received the name cognitive psychology. The subject of its study are the processes of receipt, storage in memory, processing, storage of information about the surrounding world in the mind of the individual. Cognitive processes primarily reflect active, purposeful moments in the mental, mental activity of a person, their integration in complex, modularly organized structures. Human language considered within the framework of the cognitive scientific paradigm as an expression of a special cognitive ability of a person. Natural languages and cognition are two complex and closely interrelated phenomena. Language ability regarded as a special component of cognition. It forms the basis for many other human activities. Being a variety or a special form of realization and expression of cognition, language enters cognition as a broader

concept. Therefore, the study of human language is at the same time the study of human cognition. The unity of language and cognition in this sense is a necessary condition for the development of an adequate linguistic theory. It is with such ideal representations, reflections that cognition, namely, information input systems, works. The function of such systems is to provide information about the parameters of perceived phenomena. The parameters verified, calculated by the sense organs and other structures of human cognition. The central systems of human cognition ensure the implementation of higher cognitive acts and processes, namely the formation of judgments, decision making, planning of reasonable actions, strategies, etc. Information input systems, mechanisms of cognitive processes of information processing, control of motor skills of speech articulations are specialized in the effective solution of a limited range of tasks. The central systems of human cognition, on the contrary, are universal and allow generalizations, conclusions, and inferential knowledge from information of any origin. The central systems of human cognition characterized by the fact that they are difficult to study, so scientists are mainly concerned with modular systems of human cognition. In cognitive science, eight signs or criteria formulated, which together allow identifying cognitive modules. Each information input system makes its own representations, which processed by the corresponding cognitive modules, information-processing mechanisms, taking into account subject knowledge about the world. Cognitive modules bring the results of processing representations to the central systems of human cognition. Through the analysis of cognitive modules, cognitive mechanisms, ways of processing information, a person gets access to all links and levels of human cognition. Cognitive modules still insufficiently studied and described in many respects. They distinguished by the fact that they are considered in terms of the concept of modularity as programmed knowledge localized in the brain. A modern person's daily life simultaneously in a variety of worlds, which in many ways shape a person, determine the nature of his behavior, attitude to the world. One of the most influential, universal forces is a purely human phenomenon as culture. Modern studies have seriously corrected the view on the relationship between language and culture. The language considered in modern view as the cultural code of the nation, and the boundaries of the language defined as the boundaries of national consciousness. W. von Humboldt attached extremely great importance to the study of the form of a language, since it allows you to establish in what way the worldview of the people expressed, and to distinguish one language from another. Important in Humboldt's doctrine of the internal form of language is that he determined the place of the internal form of language in a number of other categories of meaning and, to a certain extent, characterized its nature: the internal form not only organizes the substance, but, in essence, the organization of the external structure depends on it.

Literature

1. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscil.net/article_246054.html
2. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146.
3. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» №2 (59),2019 – с. 133-138, 2019, Алматы.

**G. K. Ismailova, G.K. Kapysheva, T.Zh. Zhanadilova, A. Khalman,
H. Zh.N. Parhomenko, B.M. Maulitova**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

DEVELOPING OF SPEAKING SKILLS

The policy in the field of a language acts as one of the major aspects of the economic and social modernization happening in the Kazakhstan society. The attention of the leader of the nation to this component of a state policy is obvious and deserves the most thorough studying and analysis as in our republic the unique project initiated by the head of state, trinity of languages is realized.

Game is the kind of activity, most available to children, a way of processing of the impressions received from the world around. There are brightly shown features of thinking and imagination of the child, his emotionality, activity, the developing need for communication in a game.

An interesting game increases intellectual activity of the child, and he can solve more difficult problem, than in class. But it doesn't mean that classes have to be given only in the form of a game. Game is only one of the methods, and it yields good results only in combination with others: observations, conversations, reading and others. Game figures prominently in the system of physical, moral, labor and esthetic education. The child needs the vigorous activity promoting increase of his vitality, satisfying his interests, social requirements.

Game has a great educational value; it is closely connected with learning at classes, with supervision of everyday life. Children learn to solve game tasks independently, to find the best way of the implementation of conceived thing, to use their knowledge, to express them by the words. Quite often game is the cause for the message of new knowledge, for expansion of an outlook. Game form of a class is created at the lesson by means of game techniques and situations which act as means of motivation, stimulation of pupils. The situation can remind a dramatic work with the plot, the conflict and characters. During game class the situation can be played over several times and in this regard every time in new version. But at the same time a game situation is the situation of real life. Its reality is defined by the main conflict of a game - competition. The desire to take part in a game like this mobilizes thought and energy of players, creates the atmosphere of emotional stress. Despite the definite conditions of a game situation and limitation of using game material, it is obligatory has an element of unexpected thing. Manuleyko Z.A. considers that the great value in the psychological arrangement of a game is allocated for motivation of activity. Game methods of teaching use various ways of motivation:

1. Collaborative solution of game tasks stimulates interpersonal communication and strengthens the relations between pupils (motives of communication).
2. In game pupils can stick up for themselves, their knowledge, their attitude to activity (moral motives).

Each game has close result (the end of a game) and stimulates the pupil to goal achievement (victory) and awareness of a way of goal achievement. Pupils are equal in a game from the outset, and the result depends on the player himself, his personal qualities. Depersonalized process of learning in a game acquires personal significance. The situation of success creates a favorable emotional context for development of cognitive interest. There is a sacrament, the uncollected answer in a game, which activates cogitative activity of the pupil, prompts to searching the answer (informative motives) [2]. Game is a kind of common practice, effective reproduction of the vital phenomena out of the real practical installation. It always appears in two temporary dimensions: in the present and the future, giving immediate pleasure, and also it serves as satisfaction of the imminent actual needs of the personality. It is modeled life situations; properties, qualities, states, abilities, skills necessary to the person for realization of social, professional and creative functions

are fixed in a game [1]. The main function of pedagogical activity consists not just in transferring of knowledge, and in creation the problem and informative situations and management of the process of cognitive activity of pupils taking into account their individual characteristic. In human practice the game activity performs the following functions:

1. Entertaining (it is the main function of a game – to entertain, give pleasure, to inspire, awaken interest).
2. Communicative (development of dialectics of communication).
3. Diagnostic (identification of deviations from standard behavior, self-knowledge in the process of a game).
4. Therapeutic (overcoming of various difficulties arising in other forms of vital activity).
5. International communication (assimilation of cultural values, common for all people).
6. Socialization (engagement in the system of social relations).

Solving game problems, pupils achieve the pedagogical aim which is often not realized. Playing linguistic game, pupils concentrate their attention over the specific tasks standing in a game, and assimilation of a new lexicon, communication on a foreign language will be the result of their activity [4].

In game activity the formation of mental processes of the child is carried out: transition from visual and effective to image thinking is carried out, abstraction factor, ability of generalization, voluntary attention are in progress. Game training can't be the only method in educational work with children. It doesn't form the ability to study, but develops cognitive activity of schoolchildren.

Pupils show interest and remember only that information which touches their emotional world, has for them personal significance. Researches in psychology and methods have shown that success of a foreign language acquisition is defined not only by cognitive processes, but also the emotional sphere of the personality. The motivation is the trigger of any activity. Progress in activity increases the motivation. The game method as a strategy in language education is considered as a free learning activity that gives students opportunity to train and use languages with practical purpose and to use their creative skills in joyful atmosphere. On the base of school observation and discussion with teachers the author thinks that a great number of them underestimate game as an "unserious" activity just for relaxing. Some methodologists, for example Richard and Rodgers, do not examine a game as a method in language education, others think that game is just an additional device for building up the basic skills in language education at primary school. In present article the author supports idea that game has to be considered as a basic strategy and method in language education not just at primary school but about all age students.

Enjoyment of games is not restricted by age. Some individuals may be less fond of games than others. But so much depends on the appropriateness of the games and the role of the player. It is generally accepted that young learners want to play games. The teenage learners might be reluctant to do it. Games which can be played in pairs or groups may be particularly useful for them. Many adult people are so anxious to learn languages in order to pass examinations needed in their work and often they look on games as an unnecessary. The teacher has to respect their point of view and be able to justify the use of each game in terms of meaningfulness of practice it provides. Games are one of the best training activities and also an active break. Many games provide repeated use of language forms. By making the language convey information and opinion, games provide the key feature of drill with the opportunity to sense the working of language as living communication. Language games are connected with notion of information and opinion gap. We speak or write because we want to pass on information or convey an opinion which we think the receiver might be interested. Very often in the language learning process there is no information gap at all and opinions are rarely questioned. The teacher usually asks a question which the learner knows the teacher can answer. The teacher is more interested in the form than in the content of what the learner says. In the opposite, the information gap stimulates and motivates students to use language in order to find information and express your opinion.

The following is an example of one of the best known of the information gap games. Describe and draw a picture: One person has a picture and does not show it to his partner. There is an

information gap. The first learner then tries to describe the picture so that the second learner can draw it. Language is used to bridge the gap. The picture drawn by the second learner is then visible evidence of whether the gap has been closed.

The essential ingredient of a game is challenge. It is very important that games are based on speech and reflection activity. For example, if the teacher asks students to describe a house in the forest (given on a picture) it does not stimulate them for speaking activity because there is no challenge to student's imagination and thinking. This is not a communicative task. If the teacher says: Imagine who does live in this house and what happens now there – It is a communicative task based on thinking and speaking challenge and activity. It is typical then for a language game. Challenge is not synonym with competition but many of the games are competitive and need cooperation or team work to solve problems. This kind of games gives an opportunity to develop speaking skills as well as students' social skills especially in group work. The problems have to be related to the students' age and interests. For example, appropriate discussion with teenagers is on following themes: Are adults always right? How much does one need? What is the most beautiful place on earth etc. The form of class organization is very important in language games. The teacher has to decide which of the form is appropriate: class, individual, pair and group work. Good organized games mean that each learner has sufficient speech practice in using language.

Pair work is easy and fast to organize. It provides opportunities for intensive listening and speaking practice. Pair work is better than group work if there are discipline problems. Some methodologists recommend organizing games in pair or general class work, rather than in group work. If there is to be challenge between groups, they should be of mixed ability. Many teachers consider it advisable to have a group leader but there are opinions that groups can operate perfectly well without a group leader. The leader would normally be one of the more able learners. His role is to ensure that the game or activity is properly organized and to act as an intermediary between learners and teacher. The teacher's role, once the groups are in action, is to go from group to group listening in, contributing and, if necessary, correcting.

Drawing a conclusion from all the foregoing, it should be pointed out that psychological researches have proved that game positively influences an emotional state of the person, liberates and stimulates him to learning foreign languages. But, game training can't be the only method in educational work with children. It doesn't form ability to study, but only develops cognitive activity of schoolchildren. It is important to note that new educational resources in Internet are game based. They are situated in bright image context, with nice music background, playful word and phrase repetition in different situations and very often there are typical cultural elements. All these are components of game as a strategy and these resources will be develop more and more in the future. The classification of games given above helps to correct work on formation of cognitive interests of pupils at English lessons. One and the same game can be used at various stages of the lessons. The lesson of a foreign language is not only a game. Credibility and ease of communication between teacher and pupils, which have arisen due to the general game atmosphere and games proper, dispose children to the serious talk, discussion of any real situations. It is necessary to remember just that in spite of appeal and efficiency of games, a sense of proportion should be observed. Otherwise, it will take it out of pupils and will lose novelty of emotional influence. In this regard it is essential that games at English lessons should be used not occasionally, but regularly. Only under these circumstances, active educational and cognitive activity formed at a schoolchild that leads to the qualitatively new level of acquisition of a foreign language.

Literature

1. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – C. 98-113 http://www.ijscsl.net/article_246054.html

2. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. - № 2 (59). - С. 138-146
3. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» №2 (59), 2019 с. 133-138, 2019, Алматы.

МРНТИ: 14.01.11

**G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, D. Umit, A.E. Ilderbayeva,
G.Zh. Zheniskhanova, Zh. Kuanyshbekkyzy**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

DEVELOPING OF SPEAKING SKILLS IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSON

Modern trends in the formation of a single world community require the development of skills and competencies. Integration processes, expansion of spheres of international cooperation require new knowledge. In the new world, the aspect of professional and cultural international cooperation acquires a particularly wide scope. The problem of scientific and educational support of international cooperation and intercultural communication plays an important role. In all areas of interaction, personal development is among the priority tasks of the education system. The dynamics and pace of the formation of a single global space poses a socially significant task of training specialists for the education system. Specialists are ready to carry out professional and cultural international cooperation. Active interaction of representatives of different cultural communities requires the development of intercultural communication skills. The problems of improving and optimizing the methods and technologies for the formation of speaking skills are an urgent and socially demanded task. First, contributing to the effectiveness of intercultural communication is the main task. It puts forward the development of speaking and reading skills in educational tasks. This is what led to the choice of the subject of this study. To solve practical problems of forming critical thinking among students, which arise from the goals of teaching English and consist in mastering of English language as a means of intercultural communication, it is necessary to determine the types of competencies. The justification for the need to highlighting competence based on an analysis of its role. It occupies an important place among other types of competencies for achieving the goals of teaching English. The purpose of teaching a foreign language is to teach students to communicate in a foreign language. In all types of speech activity and in the formation of foreign language communicative competence it is the full scope of this concept. First, it is necessary to consider the term competence itself. The term competence means to be capable of something. In connection with the study of the problems of generative grammar, he denoted the ability necessary, mainly for linguistic activity in the native language. Competence acts as awareness, some degree of familiarity. Knowledge and experience in any activity is a property of the person. While competence considered as a professionally formed personality trait should accept various types of learning methods. As the analysis of a number of works has shown, there is no single definition of the term communicative competence. Representatives of different fields of knowledge approach the description of this concept from the standpoint of their own interests. There is no unity in the definition of types and levels of competence. Some researchers believe that the goal of learning is communicative competence. Other authors single out linguistic and communicative competences as the goal of learning. Many researchers believe that communicative competence is a complex of multi component formation. They include various subject elements. There are researchers who consider individual components of communicative competence as independent competencies. In foreign methodological literature, this term understood as the ability

of a student adequately communicate in specific communicative situations. The ability to organize verbal communication, taking into account the norms of behavior and the communicative expediency of the statement are the goals of teaching. With the development of the concepts of intercultural learning, many foreign language teachers began to single out intercultural communicative competence. Achieving practical, educational, educational and developmental goals in the preparation of future specialists is an important component. Regional competence implies the possession of knowledge and skills. This allows you to express professionally competent judgments in various areas of the life of the country of the studied language. It is the basis for the formation of the professional competence of a future specialist in the field of foreign languages. A wide acquaintance with the country of the studied language its history, socio-political and economic life, culture, science, and the peculiarities of everyday life presupposes the assimilation of colossal linguistic information. The authors in this field present several interpretations of foreign language education. From the beginning, it was not a research discipline. This is a branch of methodology, and it has become a collective name for a number of sciences. It used in the educational process in connection with the study of foreign languages. Reading a literary text began to be accompanied by information from the biography of the author. The history of the origin of the work and information about the socio-historical conditions of the life of the country and the contemporary events described. This analysis is supposed to extract more information from the text. Reading a literary text begins to be accompanied by information from the biography of the author. The history of the origin of the work and information about the socio-historical conditions of the life of the country and the contemporary events described. This analysis is supposed to extract more information from the text. This information is of a different nature and we will read literally. This information obtained through excursions into the history or the current state of the culture under study. The fourth interpretation includes extra-linguistic validity in language film courses. The speech situation considered by the author as the interpretation. Ignorance of a foreign language culture can lead to misunderstanding. The next type interpretation involves mastering the language of everyday behavior. Undesirable are both external, objective consequences of violation of behavioral rules. Subjective experiences of a person are unfamiliar with these rules. A foreigner who finds himself in a new culture does not know the rules communication is unable to assess the motives for the actions of the people around him. The result is as a cultural shock. The following interpretation has the goal at understanding the specifics of linguistic forms of expression. To understand the realities, you need to turn to extra linguistic reality. To establish the motives for the alleged use of a particular speech form, it is necessary to correctly understand and evaluate the national culture. In the next interpretation, it is important mastering of background knowledge as an integral part of learning foreign languages. The cultural and historical wealth inherent in people who grew up in the same conditions determines not only the forms of speech, but also its content. Such knowledge related to background knowledge. An analysis of the development of foreign language perception revealed its direct connection with the development of methods for teaching foreign languages. There is no consensus among researchers regarding the definition of the concept itself. We find information related to geography, history and political system in the texts. Development of political, social sphere and the connection with the cultural institutions of a particular country are available in informative texts. Information about the way of life, culture, customs, and traditions of a certain people conveyed in the form of special text editions. In Great Britain and the United States, critical analysis of texts understood in a purely pragmatic sense. Until now, there are a huge number of programs at universities, colleges and even institutes with such research goals. American studies cover the experience, values, attitudes, problems and role of various social groups in the life of the United States. Their clashes and conflicts considered in critical judgments. By engaging in cross-disciplinary research, American Studies seeks to integrate the latest research findings in other fields. Critical analysis of foreign language material and its specific features are:

- Non-independent nature, due to the need to teach the subject within the framework of the language faculty and in a foreign language;

– a collective character, expressed in the fact that it includes a set of information from a number of natural and human sciences. It is a collection of different parts. In each case, the country of the studied language considered from several views. The development of critical thinking in a foreign language lesson does not have a narrowly limited educational area. This is its specificity and problematic. In addition to history and geography as traditional topics in foreign language classes, it examines in detail the economy, are different. There are differences between academic disciplines and the communication of regional knowledge, distinguish five principles:

- Territorial-structural;
- Historical;
- Thematic;
- International comparative.

From the experience of country-specific description in the educational process, it follows that it built in two different ways: by using of topics and on a regional basis. I. Larionova includes a set of information in country studies. It includes knowledge of geography, history, state system. A political, economic, social system reflects the content of country studies. State organizations, state and cultural institutions of a certain country, culture, customs, and traditions of a certain people should contain popular information about the studied country. Teaching listening in an English lesson built on a thematic basis. Studying the geography or history of a country through texts about the country of the studied language involves considering the constituent territories. The regional principle, in turn, involves consideration of the geography and history of each administrative unit. An unresolved issue is the quantitative and qualitative selection of thematic texts. Establishment of a minimum of regional knowledge of trainees and using as a listening exercise some regional dialects must contain interviews and texts. In particular, researchers put forward the following criteria for such selection:

- Thematic importance;
- Relevance;
- targeting a specific group of students.

Some of these criteria applied in determining the maximum information. The abundance of significant informative units in all fields of knowledge invariably entails a quantitative and qualitative selection of information. The establishment of informative units is mandatory for assimilation. The task of teaching solved to the appropriate degree of completeness of information. One of the main criteria for such selection is the focus on a specific contingent of students. In this case, this implies a focus on a highly qualified specialist in the field of foreign language education. We understand the totality of sciences that study the language, literature and culture of peoples. A detailed review of all the main sections of the course to the proper depth and completeness requires a significant amount of time. We see a real opportunity to solve the problem of lack of study time for the development of teaching in the use of organizational forms of work in rational connection. In the general system of teaching at the language faculties of universities, listening as part of speech given a special role. It should become a kind of base for further systematic stringing of the necessary knowledge in it. Quite naturally, the question arises to what depth and completeness the matter studied. What information acquired? Learning to read could develop listening skills. For this, it is necessary to form synthetic images – concepts – in trainees. When assimilating a certain amount of informative units, generalized images-concepts of various levels constantly created. From more specific one we move to more general. In this regard, we can say that some image of the country of the language considered as such a generalized image-concept. People of studying country we should take as a whole. There is no limiting degree of generalization of the integration process. The formed image-concept of new facts and information, the expansion, branching and deepening of such a generalized image-concept is a continuous and progressive process. The critical approach consists of a synthesis of information and areas of reality in Great Britain. The main test of the effectiveness of an image-concept of Great Britain and the life of the British people is a test for the presence of further informative units in it. They were included in it as an addition and extension of the system data. At an elementary level, facts not only remembered by certain neural

records. At the same time, special neural records created for their generalization. Sufficiently apt and clear characterization of such problems accepted as result of reading texts by using informative units. Thus, when learning a foreign language, it is necessary to create a system of basic concepts. They should expand and supplement knowledge at different stages of language learning. The formation of such generalized images does not mean that they firmly assimilated. There is a need for a factor Reading and critical thinking provide a constant expansion and deepening of the course, their connections and ideas. Optimization of the interaction between the course of regional studies and teaching the practice of a foreign language creates the main problem of modern research. It is achievable only with a fundamental distinction between the content and methods of both disciplines. Quite understandably, the question arises about the development of reading skills in the language departments of universities. We consider the history, geography, culture of the country through selected texts. Such a tradition has developed in the teaching methodology. The links between the study of language and the study of extra linguistic reality have become very weak. This has led to a paradox. The goal of language acquisition and connection with language teaching is lost. The weak correlation explained by the fact that in practical language classes the critical aspect subordinated to the tasks of mastering a foreign language. This circumstance leaves an imprint on the distribution and volume of the studied material in the curricula for the practice of oral and written speech in a foreign language. The sum of this private information received by students in language classes does not cover the totality of the most private facts of reality. The peculiarity of the development of speaking skills is a description in a logical sequence. The critical approach deeply reveals the essence of social processes in their interconnection. In their dialectic of national and international development and historical dynamics of teaching, we need new ideas and challenges. The study of the specific characteristics of individual facts constitutes a task. The practice of teaching a foreign language includes a system of scientific knowledge. They used and methodically prepared by the teacher, depending on the actual conditions of his work. The promotion of critical thinking and the process of teaching a foreign language carried out in two main areas:

– Assistance in the selection and use of critically oriented materials on the practice of the language. Clarification of research objectives and subjective conditions are very important.

Literature

1. I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscsl.net/article_246054.html
2. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146.
3. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59), 2019 – с. 133-138, Алматы.
4. G.K. Kapysheva, D.A. Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes, Methodological guidelines // S.Amanzholov University press, 2022.

PECULIARITIES OF TEACHING LANGUAGE SKILLS IN ENGLISH CLASS IN A SECONDARY SCHOOL (ON THE EXAMPLE OF GRAMMAR TASKS)

Continuous mental development of the child can be divided into stages for various reasons. Pedagogical concepts describe a different number of stages. Practical for practical use is the selection of the following stages: early, preschool childhood, Junior, middle (adolescent) and higher school age, youth. Education is effective when it corresponds to the level of mental development [1].

In middle school age (from 10-11 to 14-15 years), communication with peers plays a decisive role. The leading types of activity are educational, social and organizational, sports, creative, and labor.

During this period, the child acquires significant social experience, begins to comprehend himself as a person in the system of labor, moral, and aesthetic social relations. He has a deliberate desire to take part in socially significant work, to become socially useful. This social activity of a teenager is due to greater receptivity to the assimilation of norms, values and behaviors that exist in adult relationships. D. I. Feldstein found that such an increase in self-knowledge depends on the fact that there is a replacement of the general position "I'm about society" with two consecutive positions "I am in society" and "I and society" in his research. He also identifies three stages of adolescence:

- 1) locally capricious (10-11 years old) – there is a need for adult recognition;
- 2) "right-significant" (12-13 years old) – due to the need for social recognition, which is found in the speech form "I also have the right, I can, I must»;
- 3) "affirmatively-effective" (14-15 years old) – there is a willingness to show themselves, to express their strength.

During this period, the teenager tries to act based on his own considerations about good and evil. He opposes the style of team relations, that is, the influence that does not take into account his subjective experiences and thoughts and requires respect for himself. This explains the acute reaction to direct influences and the stubbornness that has arisen in his character.

These factors significantly complicate the process of disciplining middle-aged students. It is very important to take into account the fairly stable interests that appear in minors for various types of activities, representatives of the other sex and communication with them, an acute sense of self-esteem, as well as feelings of sympathy and antipathy. Along with this, it is necessary to achieve a clear understanding of the goals of their activities by children, as well as to activate the psychological mechanisms of stimulation.

As a subject of educational activity, a teenager is tended to forward the position of his exclusivity, which can enhance cognitive motivation.

Research. The social activity of a middle-aged student is mainly focused on the assimilation of norms, values and behaviors. Therefore, the importance lies in the implementation of all the principles of learning that initiate the mental activity of a teenager: its problematization, individualization, etc. The content of educational activities should be introduced into the modern conditions of socio-economic and social relations.

A high school student (the period of early youth from 14-15 to 17 years) enters a new social situation when transferring from high school to high school or new educational institutions. This is a new way of life, a choice of profession, reference groups of people. During this period, value-oriented activity, which is conditioned by the desire for independence, becomes of key importance.

I. S. Kohn says that " modern psychology raises the question of the autonomy of grown-up children specifically, distinguishing behavioral autonomy (the need and the right of a young man to independently solve personally related issues), emotional autonomy (the need and the right to have

their own attachments, chosen independently of their parents), moral and value autonomy (the need and the right to their own views and the actual presence of such).

The main components of this period are friendship, trusting relationships, which sometimes turn into deeper feelings, such as love.

High school students try to determine the future strategy in life, choose educational institutions. They need self-determination. Most often, the choice of a certain type of activity is dictated not so much by a penchant for any subject as by the practical benefits of this profession.

The average school age (from 10-11-15 years) (adolescence, adolescence) is a transition from childhood to adolescence. It coincides with training in the school of the second degree (classes V-IX) and is characterized by a general increase in vital activity and a deep restructuring of the whole organism. During this shortest astronomical period, the teenager follows a great path in his development: through internal conflicts with himself and with others, through external disturbances and ascents, he can acquire a sense of personality.

The grammatical material to be assimilated is distributed, like the vocabulary, to the digestible material in a productive and receptive way. The first is used to master speech and written expression of thoughts, while the second is used to understand sound and written speech. It should be noted that the set of information necessary to form productive and receptive grammatical skills is different.

The transition to adolescence is characterized by profound changes in conditions that affect the personal development of the child.

The center of the child's physical and spiritual life moves from home to the outside world, passes to the environment of peers and adults. Relationships in peer groups are based on more serious activities than entertaining cooperative games, covering a wide range of activities, from joint work on something to personal communication on vital topics. [2]

Adolescence is the period when a teenager begins to appreciate relationships with peers. Communication with those who have the same life experience as him gives the teenager the opportunity to look at himself in a new way. Friendship itself and its service become one of the most important values of adolescence. It is through friendship that the boy learns the features of high interaction of people: cooperation, mutual assistance, mutual assistance, risk to each other, etc [3].

The desire to realize and develop his uniqueness, the awakened sense of personality require the child to be separated from the family "we", which until now maintains in him a sense of protection by traditions and an emotional orientation towards him. However, it is not yet possible to be alone with his "self". The teenager has fervent feelings, sometimes no one can stop him in pursuit of the chosen goal: for him, at this time there are no moral obstacles, no fear of people.

Adolescence is a period when a teenager begins to evaluate his relationship with his family in a new way. the relationship between the environment and education plays an essential role. The habitat (life) of the child, considered in terms of influence on mental development, is a system of cultural (especially spiritual) values that fulfill the role of conditions for the formation of the inner world of the individual. Certain conditions form a mastered social and domestic environment, the environment of children, people or cultural values, means of communication and activities or factors, causes of psychological development [4].

The most difficult and complex of all childhood ages, which is a period of personal development. At the same time, this is the most important period, because here the foundations of morality are formed, social attitudes, attitudes to oneself, to people, to society are formed. In addition, at this age, character traits and basic forms of interpersonal behavior are stabilized. The main motivational lines of this age period associated with an active desire for personal self-improvement are self-knowledge, self-expression and self-affirmation. In early adolescence, the child has an increased desire to be like the elders. Seeing the manifestation of qualities in the elderly, the teenager often imitates them without criticism. Their own desire for adulthood is strengthened by the fact that adults themselves begin to treat adolescents no longer as children, but with more seriousness and exactingness.

In adolescence, the content and role of imitation in the development of personality change, i.e. it becomes manageable, begins to serve the numerous needs of intellectual and personal self-improvement of the child [5].

In adolescence, the development of the nervous system continues. The role of consciousness increases, and the control of the cerebral cortex over instincts and emotions improves.

The perception of a teenager is more purposeful, planned and organized than the perception of a younger schoolboy. Sometimes it is distinguished by subtlety and depth, and sometimes, as psychologists have noticed, it impresses with its surface.

A feature of the attention of secondary school students is its specific selectivity. Interesting lessons or interesting things fascinate teenagers very much, and they can focus for a long time on a single material or phenomenon.

But slight excitability, an interest in the unusual, bright often becomes the cause of an involuntary change of attention. Such an organization of the educational process is justified when adolescents have neither the desire, nor the time, nor the opportunity to be distracted by foreign affairs.

In high school, the development of children's cognitive processes reaches such a level that they are almost ready to perform all types of mental work of an adult.

In adolescence and adolescence, the process of cognitive development is active. Teenagers can already think logically, do theoretical reasoning and introspection.

Logical memory actively begins to develop and soon reaches such a level that the child switches to the preferential use of this type of memory. As well as arbitrary and mediated memory. Studies on the memory of children of this age have shown that for a teenager, remembering means thinking.

At this age, the formation of cognitive processes, and especially thinking, is completed. In these years, thinking is finally connected with speech, as a result of which internal speech is formed as the main means of organizing thinking and regulating other cognitive processes. Intelligence in its higher manifestations becomes the word, and the word is intellectualized. There is a complete theoretical thinking. Along with this, there is an active process of formation of scientific concepts containing the basics of the scientific worldview of man within the framework of the sciences studied at school.

The intellectual development of children can be accelerated in three directions: the conceptual structure of thinking, speech intelligence and internal action plan.

It should be noted that in middle school classes, students should not mechanically learn and repeat frozen definitions of scientific concepts. Rather, students should be encouraged to identify and define these concepts themselves. This will undoubtedly speed up the process of developing the conceptual structure of thinking in high school students.

All work on the intellectual development of adolescents should be conducted in an integrated manner. By choosing exercises and calculating the proposed tasks in such a way as to develop intelligence in all its most important directions.

The development of all professional skills and competencies depends on the general level of intelligence formation. Therefore, our task is to take care of him at the beginning of life. Without a sufficiently high level of general intellectual development, it is inconceivable to make significant progress in any type of activity. Therefore, for preparing students for the future profession, it is first of all necessary to pay attention to the development of their mental abilities. [6]

In the teaching of a foreign language, the development of speech as a psychological and pedagogical phenomenon plays an important role. In adolescence, the development of speech is, on the one hand, due to the expansion of the richness of vocabulary, on the other – due to the assimilation of many meanings. Who is able to code a dictionary of the native language. The teenager intuitively approaches the discovery of what language allows: firstly, to reflect the surrounding reality, and secondly, to fix a certain worldview. It is in adolescence that a person begins to understand that the development of speech determines cognitive development [7].

The teenager is interested in the rules of using speech forms and revolutions that make written and oral speech the most difficult. "How to write correctly?", "How better to say?" these questions, the teenager constantly asks himself. In fact, in both written and oral speech, most adolescents experience obvious difficulties. It seems that the child simply does not imagine how to write a word or express his vague thoughts [8], [9], [10]. However, this does not mean that he does not know his native language.

Of course, a teacher, not being a linguist, cannot teach a teenager all the secrets of the language. But it is certainly necessary to instill a taste for cultural speech, knowledge of language abilities.

Conclusion. To solve the problems of teaching the grammar of a foreign language it is necessary to clarify the notion of "grammar", to establish links of the grammar of a foreign language, having specific features, with practice, training, pedagogy, psychology, linguistics and to consider its pedagogical goals.

As you know, grammar is the most discussed aspect in language teaching, which is the subject of constant intensive discussions. Grammar is interpreted in different ways, it has played and continues to play a different role not only in the teaching of the native or foreign language but also in the world education system as a whole.

Standing out from the synthesis of logical-philosophical questions, grammar before our era has become an independent field of knowledge. The concept of "grammar" (Greek). Grammatik) originally referred to "the art of reading and writing". In the Middle Ages, "free art" grammar (lat.) was considered one of the components of any education and was aimed at: teaching mastery of the Latin language, communicating information on philology, including when reading texts, exercising gymnastics of the mind.

Literature

1. Бейкер, М.К. Атомы языка: Грамматика в темном поле сознания. Пер. с англ. [Текст] / М.К. Бейкер // Под ред. О.В. Митрениной, О.А. Митрофановой. – М.: Издательство ЛКИ, 2018. – 272 с.
2. Жинкин, Н.И. Речь как проводник информации [Текст] / Н.И. Жинкин // Психолингвистика: Избранные труды, / Составление и предисловие К.Ф. Седова. – М.: Лабиринт, 2009. – С. 141.
3. Золотова, Г.А., Онипенко Н.К., Сидорова М.Ю. Коммуникативная грамматика русского языка [Текст] ИГ.А. Золотова, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидорова// Под общей редакцией доктора филол. наук Г.А. Золотовой- - М.: Институт русского языка РАН, 2014. – 544 с.
4. Линкер, С. Язык как инстинкт: Пер. с англ. [Текст] / С. Линкер // Общ. ред. В.Д. Мазо. – М.: Едиториал УРСС, 2014. – 465 с.
5. Седов, К.Ф. Онтопсихолингвистика: становление коммуникативной компетенции человека [Текст] / К.Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2018. – 320 с,
6. Сухих, О. В. Коммуникативная грамматика как средство обучения иностранному языку [Текст] / О.В. Сухих // Тенденции реформирования методики обучения иностранным языкам (Лемпертовские чтения – XI). Сборник статей по материалам Международного научно-методического симпозиума (Пятигорск, 2-3 июня 2009 г.). – Пятигорск: ПГЛУ, 2019. – С. 406 - 411,
7. Сухих, О.В. Когнитивная структура профессионализма преподавателя иностранных языков и культур. Монография, – Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2014. – 146 с.
8. Щепилова, А.В. Коммуникативно-когнитивный подход к обучению французскому языку как второму иностранному: Теоретические основы [Текст] / А.В. Щепилова. – М.: Шк. кн., 2013. – 485 с.
9. Arnold, J. Reflexions on Language Learning and Teaching: An Interview with Wilga Rivers // Teacher Development: Making the Right Move. Selected Articles from the Forum / ed, by Thomas Krai. – Washington DC, 2014. – P. 120-128.

10. Chomsky, N. Linguistic theory // Landmarks of American Language & Linguistics. Volume 1. – Washington DC, 2014. – P. 262-266.

МРПТИ: 14.01.11

G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, A.O. Oralbekova, R.T. Omarova, M.T. Mussabekova, A.Zh. Sharipbay, D.B. Zhumazhanova
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

SPECIFIC FUNCTIONS OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSON

Nowadays, in the era of globalization and scientific-technical breakthrough, every year an increasing number of schoolchildren and students are starting to learn foreign languages. As the possession of a given foreign language is caused by the need to deepen knowledge in the fields of science and technology, business, education and public life. The foreign language plays an important role as a means of international communication for specialists with higher education. The conditions of foreign language communication in the modern world, when a foreign language is a means of communication, knowledge, preparation and accumulation of information, determined the need for possession of all kinds of speech activity speaking and listening-comprehension of speech in this foreign language, as well as reading and writing. The knowledge of the foreign language in Kazakhstan is not only in the list of mandatory conditions oftaking an active part by academic mobility programs each year, but also is a determining element of competitiveness of young specialists in the labour market, both in the country and abroad. Modern school management as one of its objectives is considering improving the efficiency of educational work in each unit of time, i.e. the optimal labour productivity. Its main components include: improved consistency in learning, strengthening their motivation, the information capacity of the content of education, the use of modern teaching methods, active foreign language learning methods, the intensification of the pace of educational actions, development of reflexive skills of labour.

The relevance of this study is needed to develop communicative skills between teachers and students, formation of activity through the development of complex exercises and tasks in the development of monologue speech skills of students and taking into account their age, psychological characteristics and personal needs. The development of monologue speech skills is not new. On the contrary, it has been used for centuries to provide linguistically-enhanced education which results in certain youngsters leaving school with the ability to use the foreign language knowledge. In Europe and USA the teachers of foreign languages have the opinion that the schoolchildren should have the gift of speech in different languages. In other schools the state program allows the students to learn one or two foreign languages, regardless of social position of parents. Some children and adults learn foreign languages at language schools and centers which give them opportunity to develop their speaking skills for various goals. What skills do we expect today's and tomorrow's professionals might need? They will have to be independent and flexible. They ought to be equipped with communicative skills, and to be able to communicate with friends all over the world. The young generation should have the necessary dialogue and monologue skills to collaborate and cooperate in international project teams. It would be useful if the young generation could call on the intercultural skills needed in multinational industries and multi cultural countries. The government of Kazakhstan needs to develop young people through Bolashak study program who can take responsibility for their own education abroad, who can collaborate with professors and students, and who can develop the ideas and achieve goals. Foreign language as a subject occupies an important place in schools and universities in Kazakhstan. The goal of the Kazakhstani government is to use foreign language knowledge in the field of education, IT

technologies, culture, science, agriculture. The educated person should have skills of oral and written speech in the foreign language. Foreign language opens access to the cultural and scientific values of other peoples, facilitates the establishment of business and cultural relations with other countries, and facilitates relationships between people. So what language skills do foreign language teachers teach? It can be described in three categories:

- 1) First of all, schoolchildren and students need to know program specific vocabulary for the situations in everyday life, such as ‘seasons’, ‘health’, ‘environment’ or ‘food’ ‘meals’, ‘friends’, ‘hobby’ ‘seaside’. They also learn the grammar which is needed for the subject, such as the present perfect, past simple tense and present Continuous.
- 2) Schoolchildren and students also need to learn the language they will need to carry out activities during the lesson, such as sentence starters like ‘there is’ or ‘there are’ and sequence markers like ‘firstly’, ‘after that’ or ‘finally’ for writing, or Functional Language ‘I disagree with ...’ or ‘Shall we decide on ...’ for group work.
- 3) Schoolchildren and students learn the sort of language which helps them organize their thoughts and solve problems, like ‘analyze’, ‘categorize’ or ‘design’. This sort of language learning is called CALP – Cognitive Academic Language Proficiency. BICS and CALP are terms introduced by Jim Cummins.

Foreign Language and Thinking Skills play an important role by learning of first or other foreign languages.

Parents often underestimate their child’s ability to learn languages. The brain offers enormous capacity for languages. If a child learns different languages then this will develop the cognitive processes within the brain itself. This is why the ability to ‘think’ in different languages is often seen as an advantage. What we need to realize is that the ability to use different languages, even to a modest extent, can have a positive impact on the youngster’s cognitive processes.

Being able to see the same phenomenon from different angles, as though looking through different language ‘prism’ can have a very interesting impact on the ability to think and understand others. In other words, being able to frame their cognition in more than one language can give advantages to a youngster in terms of thinking, learning and studying. Foreign language study process doesn’t only promote linguistic competence. Because of the different ‘cognitive horizons’ which result from working in another language can also have an impact on conceptualization, literally how we think and how we act. Being able to think about something in different languages can enrich our understanding of global concepts, and help us to broaden our conceptual mapping resources and see the world. This ability allows better association of different global concepts and worldview of a person and helps the learner go towards a more sophisticated level of learning in general. In the foreign language lessons we provide a situation in which the attention of the child is on some form of learning activity which is not the language itself. So what we are doing is providing the opportunity to learn to ‘think’ in the language, not just learn about the language itself as the major learning focus.

What are BICS and CALP?

The acronyms BICS and CALP refer to the length of time required by immigrant children to develop conversational skills in the target language and grade appropriate academic proficiency in that language. Understanding the difference between social language and academic language acquisition is an important concept for teachers working with non-native students. In Kazakhstan we are far from the learning of foreign languages from this point. Our foreign language teachers study this specialty in state Universities and have excellent knowledge not only in the first foreign language also in the second foreign language. The teachers of foreign languages at schools can complete SELTA, IELTS International Exams or TKT exams and each year the number of foreign language teachers with Language Certificates is increasing.

Basic Interpersonal Communication Skills

Experts such as Jim Cummins differentiate between social and academic language acquisition. Basic Interpersonal Communication Skills (BICS) are language skills needed in social situations. It is the day-to-day language needed to interact socially with other people. English

language learners (ELLs) employ BIC skills when they are on the playground, in the lunch room, on the school bus, at parties, playing sports and talking on the telephone. Social interactions are usually context embedded. They occur in a meaningful social context. They are not very demanding cognitively. The language required is not specialized. These language skills usually develop within six months to two years after arrival in the U.S. Problems arise when teachers and administrators think that a child is proficient in a language when they demonstrate good social English for everyday communication.

Cognitive Academic Language Proficiency is the different ability of speaking and writing in the foreign language.

CALP refers to formal academic learning. This includes listening, speaking, reading, and writing about subject area content material. This level of language learning is essential for students to succeed in school. Students need time and support to become proficient in academic areas. This usually takes from five to seven years. Recent research (Thomas & Collier, 1995) has shown that if a child has no prior schooling or has no support in native language development, it may take seven to ten years for ELLs to catch up to their peers. Academic language acquisition isn't just the understanding of content area vocabulary. It includes skills such as:

- 1) Comparing;
- 2) Classifying;
- 3) Synthesizing;
- 4) Evaluating;
- 5) Inferring;

Academic language tasks are context reduced. Information is read from a textbook or presented by the teacher. As a student gets older the context of academic tasks becomes more and more reduced. The language also becomes more cognitively demanding. New ideas, general concepts and foreign language are presented to the students at the same time.

Jim Cummins also advances the theory that there is a common underlying proficiency (CUP) between two languages. Skills, ideas and general concepts students learn in their first language will be transferred to the second language. (9)

What are some examples of BICS & CALP?

Basic Interpersonal Communication Skills (BICS)

The commonly used acronym BICS describes social, conversational language used for oral communication. Also described as social language, this type of communication offers many cues to the listener and is context-embedded language. Usually it takes about two years for students from different linguistic backgrounds to comprehend context-embedded social language readily. English language learners can comprehend social language by:

- 1) observing speakers' non-verbal behavior such as gestures, facial expressions and eye actions;
- 2) observing others' reactions;
- 3) using voice cues such as phrasing, intonations, and stress;
- 4) observing pictures, concrete objects, and other contextual cues which are present;
- 5) Asking for statements to be repeated, and/or clarified.

Cognitive Academic Language Proficiency (CALP)

CALP is the context-reduced language of the academic classroom. It takes five to seven years for English language learners to become proficient in the language of the classroom because:

- 1) non-verbal clues are absent;
- 2) there is less face-to-face interaction;
- 3) academic language is often abstract; literacy demands are high (narrative and expository text and textbooks are written beyond the language proficiency of the students); and Cultural/linguistic knowledge is often needed to comprehend fully. (9)
- 4) Foreign language study offers opportunities to allow youngsters to use another language naturally, in such a way that they soon forget about the language and only focus on the learning topic. It is usually done through putting aside some time in the school week for learning subjects or

special modules through another language. In schools for gifted children the learning of language and other subjects is mixed in one way or another. This means that in the class there are two main aims, one related to the subject, topic, or theme, and one linked to the foreign language. It can be done in many ways. For example the child might involve 8 year olds having 30 minutes of language showers per week, in which they sing songs or play games in the other language. It could involve 13 year olds learning as much as half or more of all their lessons in the other language. Good results have been found with very different learner types, and it is clear that a small amount of children can go a long way towards improving a youngster's hunger, willingness and capability to learn both other languages, and other subject matter. (5)

Implementing foreign languages demands that schools provide teachers with plenty opportunities for professional development and enhanced teaching practice. As it can be inferred, classes following more hours of foreign language approach differ from schools with less EFL (English as a Foreign Language) ones. In typical EFL, the topics are pre determined by interest or age related factors. In one unit, students can be talking about friendship and in the next one about global warming. The contents are disposable, they serve to introduce or practice a linguistic objective, and they are not goals themselves. Nevertheless, at schools for gifted children with more hours for foreign language teaching students are using the language meaningfully and higher cognitive skills are being developed:

- 1) analyze;
- 2) argue;
- 3) Compare;
- 4) Judge;
- 5) Categorize;
- 6) Using academic skills by monologue and dialogue speeches;

Literature

1. I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ij scl.net/article_246054.html
2. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146
3. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» №2 (59),2019 с. 133-138, 2019, Алматы.
4. G.K. Kapysheva, D.A. Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes., Methodological guidelines// S. Amanzholov University press, 2022

МРПТИ: 14.01.11

**G.K. Ismailova, S.A. Rakhimova, A.A. Rakhimova, A.S. Khaharmanova, A.K. Tokpaeva,
A.Zh. Aimukhambetova, A.E. Ilderbayeva**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

MULTILINGUAL EDUCATION

In recent years, the outline of the concept of multilingual education has been widely discussed. It noted that the concept of multilingual education interpreted in two ways within the framework of Europe. In the first sense, the coexistence of different languages in a certain society

or the combination of learning several languages is indicated, and the second situation is achieved by introducing not one, but as many foreign languages as possible into the curriculum in the school or higher education system. In the context of multilingual education is the content of facilitating a person's language learning, broadening his learning experience, broadening his cultural perspective, i.e. learning the languages of other nations used in the same environment in addition to his own language. It is important to remember that mastering any foreign language achieved by mastering the native language. Of course, these languages and the culture of these languages do not remain in the mental framework measured and separated from each other, but together they form and improve communicative competence. In such a situation, language acquisition and speaking practice compete and closely related to each other and become practical.

Speech culture and language culture closely related to each other. When considering the term language culture, it is convenient to understand it by distinguishing between its narrow and broad meaning. Researchers explain that in a narrow sense it defined as the degree of conformity of a word to literary standards, and in a broad sense, the most important, most important, and valuable of the correct words should conform to the norm. If the structure of the word matches the purpose, task and conditions of communication, and it is communicatively mature, complete, thorough, then we can consider it as a word.

Language culture-in relation to the speaking subject is a set of knowledge and skills that ensure that a person can use the language appropriately and without difficulty during communication.

Linguistics is a branch of linguistics that studies the communicative properties of speech, and in the study of speech culture, the problem of speech culture and its social significance is determined by the language's own properties and functions, its social and use characteristics. The level of language development is an indicator of the level of development of material and spiritual culture of society. From this comes the importance of speaking culture to be able to use language as a means of communication in various communicative situations. However, language is a social phenomenon in terms of meaning, and individual in terms of the way it is used. Because the social mechanism of the language is used by each speaker individually, in his own way. Language is a communication tool, so you need to be able to use it like any other equipment. Students are able to use foreign languages for communication and they need to learn. We learn a language throughout our life, and this shows the extent of an individual's speech culture. For free, we know our language well, we try to learn it well. We are interested in learning it. After all, language culture means, first, the culture of learning, the culture of thinking, the culture of communicating, in many cases this is a characteristic of a person's professional activity; secondly, language is not only an indicator and supplier of culture of a nation, but also one of the most important phenomena of that culture. The state of the language, its condition, its purity is determined by the level of speech culture in each period of the society. Therefore, improving the speech culture of "society" is a very important state task.

The duality of language as an object of linguistics, the problem of language and word gap reflected in the fundamental works of a number of researchers such as B.N. Golovin, M.N. Kozhina, and V.V. Odintsov.

The paradox of which language should studied in linguistics is due to several reasons. Human speech act is complex and diverse, that is, it is sometimes seen as a process, and sometimes as a material result of that process; unity and integrity of linguistic expressions with non-linguistic expressions; uniqueness, uniqueness of the language from the point of view of the way of life and sphere. That truth lives both in the being and in the mind. These two areas of life need each other. That is, the two-way communicative state of the language means: 1) existence of language units and rules of its organization in a state of communicative preparation, that is, ready for future use, outside of actual use; 2) existence of those language units as used units included in actual speech works, texts. The simultaneous existence of language in two mutually conditioned communicative states classified as language and speech (speech, speech) in the theory of language. The definition of language and word cannot separated from each other, that is, the word means the process of

pronunciation and the material result of that process. Pronunciation and comprehension processes determined by the act of speaking. It is also necessary to distinguish between the terms word and text. This is important for determining the limits of the object of linguistics. A text is a source in oral and written form that is complete in terms of its structure and expressive content. The word is the format of the text, because the information in each text formed and conveyed by language units organized in a certain system. The word itself consists of the unity of content and form, like any phenomenon in the real environment. Effective communication is not only a convenient tool for the speaker to communicate with the listener in different situations. By switching from one language to another language text, from one dialect to another dialect, or to realize all the possibilities of the same language through the text, for example, in one language speaking and understanding the text of a person speaking another language. Here you can rely on the strength of a number of languages, the text in those languages. Such scenes completely change the purpose of the language lesson. We cannot see this in the model of foreign languages, each of which studied individually, or in the very positive native speaker scheme. Therefore, learning to connect one foreign language with another requires improving our teaching and language teaching repertoires. As you know, conceptual information of different types expressed using words and phrases, as well as sentences and even texts. The conceptual information, the encoding produced by the language, is more significant and, therefore, it is the concept that defines the semantics of language units. In the linguistic literature of recent decades, the most attention of various researchers attracted by the study of the cultural and anthropocentric paradigm switching the interests of the researcher from the object of cognition to the subject of cognition [2], therefore, an analysis of the person in the language and language in the person himself carried out. Teaching foreign languages is a complex process. It includes elements of cognitive development of a person. It connected with logical phenomena that are outside of language. Taking into account that the student is a future specialist, mastering this task while studying at the university or taking steps to master it will be useful for the specialist and his future field. In this report, we will focus on some ways to get started in using modern technologies. Intensive learning is not limited to being able to write competently. It reflected in the development of thinking skills, as well as proficiency in the process of reading, speaking, listening and writing, and it is necessary to master the work in the classroom. Only by doing this, the main mechanisms of organizing the intensive learning of a foreign language reflected as widely as possible, and the teaching methodology will be more complete. Therefore, we consider the main methods of writing a scientific article based on three issues. We believe that if students can develop the necessary skills in these three things, they will make progress in writing skills. They are: 1) Pre-writing skills; 2) Writing skills; 3) Post-writing skills. Now let us look at each of these individually. 1. Pre-writing skills Pre-writing skills are associated with activities such as thinking, remembering, breaking a topic into logical parts, and being able to communicate orally. Therefore, the tasks performed in a practical direction should be implemented around these issues, and involve the formation of skills on them

Literature

1. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscsl.net/article_246054.html
2. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146.
3. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59), 2019 – с. 133-138, Алматы.
4. The CELTA COURSE //Cambridge University press-2021

**G. K. Ismailova, G.K. Kapysheva, D. Umit, A.E. Ilderbayeva,
H. G.Zh. Zheniskhanova, Zh. Kuanyshbekkyzy**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

THE ORGANIZATION OF THE TEACHING PROCESS

According to M. Zhumabayev, one of the bases of the pedagogical process is its psychological justification [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. I think that before considering the possible problems that a teacher may face in the process of teaching adults, it is necessary to study the age characteristics of a particular group of people.

The period of adulthood is the longest period of ontogenesis (in developed countries it is three-quarters of a human life, in Kazakhstan it is 31.6 years old).

Given the multidimensional development process, there are many signs of adulthood:

– A new development pattern, now less associated with physical growth and rapid cognitive improvement;

– Ability to respond to changes and successfully adapt to new conditions, positively resolve contradictions and difficulties;

– overcoming addiction and the ability to take responsibility for yourself and others;

There are usually three stages of adulthood:

– Early adulthood (youth),

– Average adulthood

– Late adulthood (aging and old age).

In order to talk in detail about the education of an adult, it is necessary to define the term adult and then analyze the characteristics of his psyche.

In the theory and practice of pedagogy, the definition of an adult from a sociological, psychological and pedagogical perspective is controversial. In 1976, at the UNESCO General Assembly, it decided to designate any person recognized as an adult in the society to which he belongs as an adult. Obviously, this definition can do little practical organization of adult education.

For example, G. Darken Wald considers an adult who left the role of a full-time student (child and adolescent social roles) and assumed the role of an employee, spouse, and a parent. An adult is a person who plays socially significant productive roles and is responsible for one's own life.

I believe it is important to note that in this definition, adulthood is not related to old age, but to social and psychological factors which, on the one hand are recognized by the person himself and on the other are recognized by society, manifest themselves in public life.

A similar definition of an adult D. Chin [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**], the looks as an adult, someone who acts like an adult, which means he plays an adult role (employee, spouse, parent, citizen, soldier, etc.) and secondly, its self-consciousness of an adult. A person grows up to the extent that he or she feels responsible for his or her life.

Yu. N. Kulyutkin gives adults a similar characteristic: This is above all a socially educated personality capable of independent and responsible decision-making in accordance with the norms and requirements of society [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. It makes own decisions and actively regulates her behavior. Thus, any person who behaves consciously and responsibly in life, who is engaged in a particular business, considered an adult. Therefore, we believe that serious research is due to fulfilling a responsible role. In an adult phase, physiological and psychological functions, especially the emotional sphere of Will, relatively formed. An adult has a high level of self-confidence: he sees himself as an increasingly independent, self-governed, independent personality in material (economic), legal, moral and psychological relationships. An important difference of an adult is that he has a large amount of life experience that works in three directions:

household, professional and social. An adult is therefore a person who has physical, psychological, social, moral maturity, economic independence, life experience and a level of self-confidence sufficient for responsible self-governing behavior [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

According to modern conceptions, the development of all bodily functions, including the psychological, takes place continuously throughout a person's life. This question is addressed in the work B.G. Ananiev, V.A. Artemov, V.T. A. A. Leontev, E.I. Stepanova, I.A. Winter, L.N. Fomenko.

The high level of development of one function can last into old age, the other only in youth and early adulthood. Some functions begin to age almost from birth, others, after they have reached a high level of perfection in their development, lower their level only in old age and still others maintain a tendency to improve even in old age.

In the works of such authors as I.V. Davydowski, I.G. Kulagina, A.R. Lurija, V.F. Morgun, K.K. Platonov, S.L. Rubinstein, A.A. Smirnov, D.I. Feldstein these problems were investigated [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Speaking of social factors of longevity, researchers such as B.G. Ananiev, J.L. Witlin, E.I. Stepanova note the education of adults as one of the most important.

By fulfilling the function of a psychological factor, education pushes back the time of Involution into mental functions and intelligence, thus preventing the onset of age. In this context, the requirements for the development of problems of educational psychology of adults, which developed based on age psychology, are increasing.

The theme of educational psychology of adults are the characteristics of cognitive activity and personality of adult students. J.L. Witlin I.P. Namitowa, K.K. Platonov, E.I. Stepanova believe it is necessary to take into account the labor and social Status of an adult in the development of psychological-pedagogical problems. The forms of learning in which an adult's cognitive activity manifests itself should be more diverse.

Scientific ideas about connections of all periods of human development, about age-related changes of intelligence of the adult working population with definition of sensitive (most receptive to means of influence) periods are necessary for proper organization of educational work with adult pupils.

The organization of the teaching process will be correct if the selection of Group and individual types of work, methods of selection and transformation of teaching information carried out taking into account peculiarities of age development of pupils.

The educational process in all educational systems, starting with High school, aimed not only at the acquisition of knowledge and skills of the students, but at the intellectual development of the students, which occurs over time and manifests itself in the age characteristics of the individual. The psychological functions of adult learners have specific characteristics that are necessary for the development of optimal methods and techniques of learning in general and the teaching of foreign languages in particular.

Without the possibility to look at all the processes and functions in this article, we will focus only on attention, memory and thinking, which undoubtedly play a leading role in the learning process in general and in learning foreign languages in particular.

Attention is the concentration of the human consciousness to an object, in its clear reflection takes place. K. D. Ushinsky, the attaché's great importance to the attention of the education, calling it the door through which all that enters the human soul, goes through [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. The attention changes like any other function in the course of a Person's life. As studies by A. A. Smirnov have shown, the volume of attention of an adult is 2-3 times greater than the volume of attention of a younger student [Ошибка! Источник ссылки не найден.], while in younger students' involuntary attention better developed than arbitrary.

I think, voluntary attention in adults becomes especially important because it is not a problem. In the course of his life, he should receive information that is not of interest, but is necessary for educational, production and social activities.

The developed arbitrary attention of people in adulthood, it enables you to concentrate for a long time on the teaching material [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. According to the results of the experimental study of L. Fomenko, different characteristics of attention of people manifest unevenly. The largest age – related changes are associated with attention volume, change, and selectivity. The highest indicators for the development of volume, switching and selectivity fall to 27-33 years [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

J.L. Vitlin, P. Ivanov, A.A. Smirnov believe that a certain influence on the scope and concentration of attention of an adult student is exercised by its cultural level and the degree of literacy. An educated person needs more time to perceive a number of topics that presented in the learning process.

This is especially important in the organization of foreign language teaching, if it is necessary to use a variety of forms and types of work with students to get attention in the classroom. It is advisable to use the so-called educational discharge, which removes the inhibition of certain parts of the brain.

Memory is the mental process of preserving consciousness and processing past experiences. Memory is a complex process of remembering, saving, and then reproduction or recognition of what perceived to be a person experienced or has done. There are differences between the arbitrary and involuntary, short-and long-term memory, mechanical, and semantic memory. When asked who has better developed these or those characteristics of memory – in children or in adults – in the work of leading psychologists such as Ya.V. Golubev, A.F. Lazursky, A.A. Smirnov, there is no uniform point of view. The memory of an adult is subject to changes throughout life, and different aspects of memory in different periods of life

Literature

1. I.Yu.Larionova, G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ij scl.net/article_246054.html
2. G.K.Kapysheva, S.A.Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146
3. G.K. Kapysheva, S.A.Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59), 2019 с. 133-138, 2019, Алматы.
4. G.K.Kapysheva, D.A.Matkarimova Methodology of teaching reading for academic purposes, Methodological guidelines // S.Amanzholov University press, 2022.

МРНТИ: 14.01.11

**G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, T.Zh. Zhanadilova,
A. Khalman, Zh.N. Parhomenko, B.M. Maulitova**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF COMMUNICATIVE APPROACHES

Language is the main saving tool, the main strength of a person and the basis of the progress of human civilization, but it discounted that in this it is largely due, to the word, vocabulary, and grammar. The fact is that language embodies and expresses all human thinking, knowledge of all people. In a generalized form, only two types of linguistic meanings mediate knowledge about the objective world, an evaluative attitude towards it. The lexical meaning reflects and represents the

phenomena of the world, as a rule, directly, with all its content, because it contains the results of human cognitive activity. This explains the epistemological value and significance of the vocabulary. Representation, notion, concept are qualitatively different in genetic, epistemological, content, communicative-pragmatic terms, cognitive and linguistic entities. The former are associated with biological-reflex cognition and reflection of the world and therefore do not strain the human cognitive system as notions and concepts. They based on the human cognition and satisfied with them. They do not require the connection and activation of the mind, thinking, language, subject, background knowledge, special, cultural knowledge and the search for common, connections between the phenomena of reality, but rather recollection, imagination, representation of a single object, phenomena that were objects of perception of the human senses. Knowledge contained in a representation qualitatively different, largely incomparable kind and nature. In the representation, we have a mirror image of the world in its specific single form of existence, and without the intervention of the human intellect, since only the lower parts of the human cognitive system work in automatic mode. If the human cognitive system were limited only to this form of cognition and reflection of the world, it would orient itself in it only based on sensory-figurative representations and superficial knowledge of an external, individually subjective nature. Then he would not have received an idea about the integrity, unity, systemic nature of the world, about the laws, patterns of existence, functioning, development of the world and would have been at very low levels of his development. Representations are specific sensual images of objects, phenomena of reality that previously affected the human senses. Representation is a specific form of knowledge, which consists in the association of visual images with certain specific objects, phenomena of the world, their form. Since representations are individual and subjective, the property of individual memory, individual consciousness is not exteriorized, they are accordingly not fixed in the content of linguistic signs, this is not prevented by their reflection of single phenomena, devoid of generalization, abstraction of their signs of connection with other phenomena of reality. The concept is a qualitatively different form of cognition and reflection of the world: it is not of a biologically reflex associative plan, like a representation, and does not reflect single, specific objects and phenomena of the real world, but a class, a group of objects and phenomena of the world, represents knowledge about the world in a generalized form. A concept is a generalized thought about an object that singles out and generalizes in it its essential features, without which it is not self-sufficient. Concepts generally divided into ordinary and special, these are qualitatively different concepts. The conceptual and mental form of cognition and reflection of the world is infinite in its cognitive and reflective possibilities. Conceptual cognition and reflection of the world aimed primarily at reflecting one's own, essential features of objects and phenomena of the real world, to the extent possible, without subjective human intervention, objectively, impartially. In the case of conceptual reflection, the material, physical world itself is a priority, it reflected and presented objectively as it is in its physical existence, and the concept is responsible for this. Interests, feelings, mentality, psychology, worldview of a person and his attitude to reality reflected and represented by another cognitive entity - the concept. In its relation to the language, the concept regularly correlates with the word, with the lexical meaning. There are a variety of opinions about the nature of the relationship between the lexical meaning and the concept in linguistics. There are very few works on the correlation of the word, lexical meaning and representation in linguistics. Representation reflects individual objects. It is a phenomenon of a sensuous order, but not a thought as a concept. With frequent, repeated impact of objects, phenomena of the external world on the sense organs, sensations appear in the human brain, which fixed in the cerebral cortex, in the human memory. Based on sensations in the human brain, in the process of interaction of analyzers, perception and reflection of objects and their properties occur. Because of the perception of properties, objects in the form of certain specific physical sensations and the analysis of all stimuli coming from the external environment and from the cerebral cortex, representations formed. The content-subject representation connected with which aspects, moments of the form and properties of an object imprinted in the brain, memory of a particular person, and the corresponding person remembers. They that form his image, the idea of the corresponding object. Lexical meaning

associated with representation, and this is one of the essential differences between definition and lexical meaning. The close connection between language and thinking, consciousness, cognition, the nomination acts as a speech-thinking act, the process of reflective linguistic naming, revealing a number of stages before its final accomplishment, such as selection, comprehension, cognition, fixation of the signified adequate means and the name itself, the assignment of a certain content to a linguistic segment. The dialectical connection between language and thinking, consciousness in the acts and results of nomination determines the main function in the language. The language develops more and more new means and ways of nomination. They, in interaction with the means available in the language, compensate for certain semantic, functional, derivational and other limitations of the former, and only in dialectical interaction with each other and with other types of ways of forming nominative units and reveal the ability to satisfy the needs of any nomination. Cognition, understood as the human mind, addressed to such phenomena and processes as perception and thinking, acts as an independent object of study. For many centuries, the study of human mental abilities was the prerogative of only one science - philosophy. It considers the main distinguishing feature of a person, primarily in connection with his cognitive activity, genesis, formation, development of general conditions and forms of human thinking. Many ideas and theoretical views of the cognitive sciences have something in common or go back to observations and statements about the essence, nature and specifics of the mind, consciousness, thinking in philosophy. This concerns the primacy and determining role of cognition, cognitive processes, and models. Immanuel Kant proceeds from the autonomous, independent existence of the individual's mind, which is actually the source of categories as universal conditions for human thinking of theoretical knowledge. The human mind manifests itself in judgments, and Immanuel Kant is mainly interested in the conditions of cognition, which laid down a priori, which exist before sensory reflection and cognition of the world. Moreover, they are the basis of empirical, experimental knowledge of the world. These conditions given in observation, and therefore Kant calls them pure essences of reason and reason, or categories and ideas. For dialectics as logic and theory of knowledge, the following three factors act as determining factors in the development and formation of categories, the logical and categorical structure of thinking: a) objective activity; b) public and social development; c) communication. Materialist dialectics does not share the view that thinking is an innate, primordial ability and function of the human organism and the human brain. A person is not born with a ready-made system of logical categories, which only need to be developed. Cognition is qualified as a reflection of the logic of the nature of things. The question of the possibility and development of thinking, consciousness connected with the possibility and development of the brain as an organic substance, although this is the most important biological prerequisite, but with the development of social activity, objective activity and communication. In general, the formation and development of thinking, its logical structure connected with the development of human labor, with the emergence of social life. Problems of cognition and mental characteristics of a person is mainly concerned with psychology. Methodologically, there are two approaches in it: behavioristic and cognitive. In the first, the philosophy of positivism dominates, and therefore such a psychology excludes from the subject of its analysis the essence of an ideal, mental nature. Behavioral psychology recognizes observable facts and behavior in a stimulus-response mode. However, already in the early 60s of the 20th century, a change in philosophical and methodological orientation took place in the field of psychology. As an object of her research, she began to include ideal, mental entities, received the name cognitive psychology. The subject of its study are the processes of receipt, storage in memory, processing, storage of information about the surrounding world in the mind of the individual. Cognitive processes primarily reflect active, purposeful moments in the mental, mental activity of a person, their integration in complex, modularly organized structures. Human language considered within the framework of the cognitive scientific paradigm as an expression of a special cognitive ability of a person. Natural languages and cognition are two complex and closely interrelated phenomena. Language ability regarded as a special component of cognition. It forms the basis for many other human activities. Being a variety or a special form of realization and expression of cognition, language enters cognition as a broader

concept. Therefore, the study of human language is at the same time the study of human cognition. The unity of language and cognition in this sense is a necessary condition for the development of an adequate linguistic theory. It is with such ideal representations, reflections that cognition, namely, information input systems, works. The function of such systems is to provide information about the parameters of perceived phenomena. The parameters verified, calculated by the sense organs and other structures of human cognition. The central systems of human cognition ensure the implementation of higher cognitive acts and processes, namely the formation of judgments, decision making, planning of reasonable actions, strategies, etc. Information input systems, mechanisms of cognitive processes of information processing, control of motor skills of speech articulations are specialized in the effective solution of a limited range of tasks. The central systems of human cognition, on the contrary, are universal and allow generalizations, conclusions, and inferential knowledge from information of any origin. The central systems of human cognition characterized by the fact that they are difficult to study, so scientists are mainly concerned with modular systems of human cognition. In cognitive science, eight signs or criteria formulated, which together allow identifying cognitive modules. Each information input system makes its own representations, which processed by the corresponding cognitive modules, information-processing mechanisms, taking into account subject knowledge about the world. Cognitive modules bring the results of processing representations to the central systems of human cognition. Through the analysis of cognitive modules, cognitive mechanisms, ways of processing information, a person gets access to all links and levels of human cognition. Cognitive modules still insufficiently studied and described in many respects. They distinguished by the fact that they are considered in terms of the concept of modularity as programmed knowledge localized in the brain. A modern person's daily life simultaneously in a variety of worlds, which in many ways shape a person, determine the nature of his behavior, attitude to the world. One of the most influential, universal forces is a purely human phenomenon as culture.

Literature

1. I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ij scl.net/article_246054.html
2. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits// Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146.
3. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59),2019 – с. 133-138, Алматы.

МРПТИ: 14.01.11

A. Akkalieva, A.S. Beisenbina

Shakarim University of Semey city, ardak.b.s1987@mail.ru

TEACHING ENGLISH GRAMMAR THROUGH A SITUATION-BASED TECHNIQUE

English grammar is a set of rules that relate to prepositions, various parts of speech and types of English verbs, their tenses and sentence members. In a word, everything that allows you to make sentences from individual words is English grammar. Grammar is one of the main aspects of a language that has been the subject of intense discussion over the years. The history of teaching English shows that the attitude to grammar determined the specifics of a particular method,

principle and teaching methods. So, in my article I want to talk about the principle of situational approach in teaching English grammar.

E.I. Passov believes that the essence of any teaching method is revealed in its principles. So, one of the main principles of teaching English grammar is situational approach. Situation is one of the most important principles of teaching English grammar. Therefore, the learning process should have a situational basis in order to strengthen the motives to speak, read, listen or write in a foreign language. Situation as a principle means that all learning takes place on the basis of and with the help of situations [1].

The given study discusses experience of the author as a teacher of English at K.Shakenov secondary school in Zharma region. All the materials analysed are taken from real English classroom sessions for students of 8-9 grades.

The suggested set of grammar exercises are subjected to content analysis from the side of psycholinguistic and methodological approaches.

At present, English lessons have features of excessive theorizing and coaching. It is important that the student is not a passive object of influence, but can independently find the necessary information, exchange opinions on a particular problem with his peers, participate in discussions, find arguments and counterarguments, and perform various roles. This contradiction can be resolved through the use of situational grammar. The formation of grammatical skills in students constantly attracts the attention of teachers, since grammatical skill is an integral part of any speech skill and, of course, affects the effectiveness of both understanding someone else's and constructing one's own speech. Without grammar, mastering any form of speech is not conceivable, since grammar, along with vocabulary and sound composition, is the material basis of speech [2].

The use of situational approach in relation to the formation of grammatical skills provides the following:

Firstly, a lesson in the formation of grammatical skills is grammatical only in terms of material, in spirit it should be speech. Namely, situational grammar can realize this principle.

Secondly, situations not only motivate the student to perform various actions, but also contribute to the formation of such a quality of skill as flexibility, i.e. the ability of the skill to "turn on" in a new situation, the ability to function on new material.

Thirdly, situations allow you to activate certain grammatical structures without focusing on them, develop imagination, forcing students to formulate their thoughts in a foreign language using certain grammatical phenomena.

The purpose of situational grammar exercises is to develop grammar skills. The most effective exercises include transformational and substitution exercises with various kinds of supports, visibility. In the future, it is possible to use such exercises without involving supports. Situated learning is essential reading for scholars interested in processes of learning and change as they involve individuals in sociocultural activity [3].

When situations that can be created in the classroom do not allow explaining or reinforcing grammatical material, one should move on to visual, memorable and unambiguous images, which can be of great help to both the student and the teacher. Depicted by means of visualization with the help of modern information and multimedia teaching aids a specially selected situation enlivens the lesson and contributes to a better assimilation of the structure.

Approximate set of exercises

1. Presentation and semantization of the material.

The purpose of this stage is to create an indicative basis for grammatical action for the subsequent formation of a skill in various communication situations. Thus, the main task of the exercises at this stage is to reveal the meaning, formation and use of grammatical structure. The following exercises can be used:

- Compare the situations, find common and different in the meaning of grammatical forms.
- Say which of the following sentences do not make sense in the following situations.

2. Formation of grammatical skills.

The formation of a grammatical skill involves the development of a skill to accurately reproduce the phenomenon under study in typical speech situations for its functioning and the development of its flexibility by varying the conditions of communication. For this purpose, imitation, substitution, transformational exercises and exercises of a game nature are used. Imitation exercises can be built on monostructural or oppositional grammatical material [4]. The grammatical structure given in them should be repeated without changes:

- Tell about yourself or your friend using the example.
- Talk about something you didn't do yesterday but did today.
- Tell your comrades what you heard without telling them where you were.

3. Improving grammar skills.

The transition from skills to abilities is provided by exercises in which the activated grammatical phenomenon must be used without a language prompt in accordance with speech circumstances:

- Comment on the actions of your friend (movie characters).
- Watch the movie and act out the characters' conversation.

In order for a student to perform a natural speech act in a foreign language in a learning environment, he needs to find himself in a situation in which a speech act in a foreign language will be a necessary element of his behaviour aimed at satisfying his actual needs.

Thus, language learning must necessarily correspond to the fact that speech is a certain reaction in a certain situation, so situational grammar must become a fundamental principle of teaching English. The use of situational approach in relation to the formation of grammatical skills motivate the student to perform various actions, allow you to activate certain grammatical structures without focusing on them, develop imagination, force students to formulate their thoughts in a foreign language using certain grammatical phenomena [5].

So, if we form grammatical skills with the active use of situational approach, through a system of exercises, then the formation of literate oral speech will be more effective. Thus, teaching grammar in English lessons using the principle of situational approach in the middle level of the secondary school is an integral and main factor in the development of literate oral speech.

Literature

1. Solovova E.N. Methods of teaching foreign languages: a basic course of lectures: a guide for students of universities and teachers / E.N. Solovova. – 3rd ed. 2005. – 115 p.
2. Situated learning: legitimate peripheral participation – Cambridge, UK: Cambridge University Press 1990. – 138p.
3. E.I. Passov Fundamental of methods of teaching foreign languages. – Moscow: 1977. – 214 p.
4. Scientific work: Methods of teaching grammar in English lessons <https://ronl.org/nauchnyye-raboty/inostranny-yazyk/781438/>
5. Teaching a foreign language using a situational approach https://znanio.ru/media/zhadayatty_tsl_aryly_shet_tln_jretu_obuchenie_inostrannomu_yazyku_pri_menyaya_situativnyj_podhod-279750

MPHTI: 14.01.11

**G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, T.Zh. Zhanadilova, A. Khalman,
Zh.N. Parhomenko, B.M. Maulitova**
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

SOCIAL FORMS OF LESSON

Foreign language teacher should analyze main stages and frameworks and get explanations after each lesson. Social forms of lesson are playing an important role by pair works and small groups. A foreign language teacher divides the class in social groups by accepting their knowledge and abilities. If he learner refuses to join to the small group it is helpful to let him to work individual. Slides as visual helps can be implemented at the beginning of the communicative oriented lesson. For successful presentation of own ideas a teacher can organize pair work activities. By communicative oriented lesson it is useful to give opportunities to discuss in small groups and to write a short story about the given information or a picture. There are various possibilities to exchange ideas and to learn to write. A foreign language teacher can suggest the idea to present the short story from several perspectives:

1. From the point of story writer
2. From the point of investigated journalists
3. From the point of international organization admin.

The presentation of own ideas learners will be given as a text passage and learners read it in pairs. Vocabulary should be memorized and written in exercise books. Presentation of sentences on the slides gives each group of learners the possible answers to the questions related to the structure of the sentences. The main goal of communicative oriented foreign language lessons is to find answers by explanation of structures. The task for the small group workshops is to give learners a chance to discuss possible answers by supporting of own ideas and to present the main grammar rule. Our learner groups benefit from studying some grammar rules and using this knowledge in practical language. Diversity of methods by practical using should be based on communication and developing of speaking skills. The relation between these skills based on results of lesson aims and procedures during the lesson. The content of the learning material reflects the increasing of science and methodology of researches. Foreign language tutors and teachers are developing their own methods and benefit from using these mixed methods. They are open at the same time for new methods and experimenting by using of new technologies at the lessons. In Kazakhstan we will pay attention to teacher educations and national qualification testing is implemented in the two last years. Studying of foreign languages at universities in Kazakhstan is a pedagogical direction and professional aims of teachers are related to the knowledge of pedagogy and psychology from the one hand. From the other hand the methods of foreign language teaching should be tested as a main competence. Foreign language teacher have to develop their own language competences and get international certificates such as IELTS and CELTA. Teaching English on international level is possible by accepting EU standards and learner centered approach of teaching. Additional materials from CELTA training courses are known as fictions, newspaper articles, short stories and interviews. Using them at the lesson depends on the levels of learners and uniqueness of the information. Giving of short sentences on the slides and the visual information help learners to work active in small groups and express the meaning to the communicative based information. The principle of five sentences is given for developing of cognitive skills of learners and searching for additional information. Interactive learning means from this point of issue looking for facts and other helpful information about the given problem. Project work on the basis of the information is one of the principles of autonomous learning. Learners get the information and increase it in accordance with the idea of the teacher. Classroom teaching includes small talks or dialogues. For example:

Learner: sorry, what does enormous mean?

Teacher: does anyone know that word-enormous?

Learner: Big

Teacher: Just big? Or very big?

Learner: Very big

Teacher: That's right very big

It is useful to know that the level of learners and the forms of expression play an important role. Some of forms will be conveyed by using pictures. Illustrating the meaning of the word

includes other ways as well as pictures. Teacher can use different methods and strategies. Some the methods will be useful:

1. Try to trick the learners or they will find it too easy
2. Plan how you will elicit things before the lesson
3. Keep eliciting as simple and quick as possible
4. Make sure you elicit everything: never give in and just tell the learners
5. If the learners don't get the word quickly, try giving them the first sound of the word.

In small groups learners can try to elicit the meaning of following words:

Watch, game show, to flatter, hurricane. They can use the model dialogue and will speak about the meanings of the given words. But the speed and frequency of international communication have outstripped the speed of teaching and learning languages. There appeared a great demand for efficient methods of teaching. It became clear that a systematic scientific investigation is needed to advance the teaching of languages. Linguistics was given the task of working out an efficient workable theory to be applied to tackle practical problems, such as information data processing, electronic machine translation, patterning, aural comprehension of speech and others which seem to have direct application to classroom language teaching. The linguists who were given this important task had first to solve some fundamental problems, such as:

1. why the young child has the ability to gain in a short time and with no special tuition, a command of his native language;
2. Why peoples speak their native languages however complex they may be.

The solving of these problems was believed to help create a modern theory suitable for the practical needs for the twenty first century. Before beginning to work on the methodology of foreign language teaching we need to discuss about foundations to the theory. A foreign language teacher of our time has to revise the previously existing theories with the purpose of establishing their fitness for the practical application. The practical application was understood in the sense that the theories were fit to generate sentences, the whole variety and complexity of them, to generate all the system of a language. Linguists and psychologists have been puzzling over the phenomenon of the young and adult learner's ability to learn native language at an early age and with no tuition. Some children do more than this. If their homes are bilingual, they learn two languages. And this is done in spite of the tremendous diversity of the sentence structures, in spite of the fact that there seems to be no end to the variety of the constructions. When we look at this immense complexity of language we wonder how anyone can be bright enough or have a powerful enough memory to learn new language and use it. Yet all people do this. People master all the grammar of their native language though of course not all of its vocabulary and they achieve this without conscious study at a very early age. If there is any explanation at all, writes Paul Sobers, the contemporary American scientist, it must be that language structure is not really as complicated as it looks at first. There must be some system to it simple enough to be grasped and held by any human mind, however ordinary. [2] We know that even illiterate people who can neither read nor write speak their native language freely, have the command of all its grammar, although their vocabulary may be limited. The linguist's task is to seek out this simple system and to describe it in the shortest and simplest way possible. Transformational grammar and language teaching is related to the function of the foreign language. One of the outstanding features of methodology of foreign language teaching today is that it has branched out into applied fields where linguistic knowledge is employed to tackle practical problems. Applied linguistics deals with rather a wide range of language data processing which includes aural comprehension of speech, patterning and others which seem to have direct application to classroom language teaching. Successful teaching often depends on the ability of the teacher, mentor or coach to manage the classroom. Frequent occurrence of the disciplinary problems and poor infrastructure of the classroom can have a considerable effect on the effectiveness of teaching and learning. Teachers are responsible for managing and monitoring students for better teaching learning environment.

Classroom management is still considered as an essential part of the teaching and learning activities. It may vary in arrangement and development. It refers to the infrastructure, space, lights,

furniture, boards, etc. and the methods, strategies, and skills that teachers use to maintain a classroom environment which results in a learning success. Classroom management is a process of organizing and conducting a class that includes physical infrastructure of the classroom, time managements, students' involvement, teaching aids, students' engagement and classroom communication.

Scientists Scott Thornbury and Peter Atkins refer in their definition of classroom management to the actions teachers take to create a supportive environment for the academic and, social and emotional learning of students [1]. They describe five types of actions. In order to attain a high quality of classroom management, teachers must develop caring, supportive relationships with and among students and organize and implement instruction in ways that optimize students' access to learning. The importance of developing favorable teacher-student relationships is also expressed by Tessa Woodworth. Additionally, Scott Thornbury and Peter Atkins state that teachers should encourage students' engagement in academic tasks, which can be done by using group management methods. Teachers must promote the development of students' social skills and self-regulation. Tessa Woodworth refers to this as making students responsible for their behavior. Finally, Scott Thornbury and Peter Atkins state that teachers should be able to use appropriate interventions to assist students with behavior problems. The last two actions proposed by Scott Thornbury and Peter Atkins indicate that effective classroom management improves student behavior. Hence, classroom management is an ongoing interaction between teachers and their students. Scientist Brophy presents a similar definition: Classroom management refers to actions taken to create and maintain a learning environment conducive to successful instruction arranging the physical environment, establishing rules and procedures, maintaining students' attention to lessons and engagement in activities. Both definitions emphasize the importance of actions taken by the teacher to facilitate learning among the students [20].

Classroom management is an essential skill that a teacher should have for successful teaching and learning. Scientists David Nunan has talked about two purposes of classroom management that is effective teaching and learning is possible only if there is a good positive learning atmosphere in the classroom and the second one is classroom management is a positive and developmental way to ensure the progress of the students. Sometimes it is difficult to manage a classroom full of students for the teacher but an effective classroom management plan helps teacher keep the classroom under control especially if he/she is teaching the elementary level students. According to Bosch, Classroom management plan gives structure to everything that goes on in the classroom from seating arrangement to the lessons to the grading of homework assignments to the relationship among classmates. It helps the teacher keep the lesson plan running smoothly. Having good classroom management skill helps teacher to develop their confidence and it will affect other aspects of the class such as rapport, eye-contact and convincing students to do what we need them to do. In the article by Reese, Reese shared her four Cs of classroom management: Commendation, Communication, Consistency and Content. These represent a successful way to establish a good and friendly environment in the class especially in the elementary school. In order to run the class properly, teacher needs to identify the student's capabilities. The British educational theorist Christine Nuttall noted that if teachers can identify the student's capabilities, it will help them to adjust with their student's behavior and to plan their lesson accordingly. Scientist Martin Parrot stated that well managed classroom helps students to know what is expected of them and how to succeed. It helps teachers to know their student's expectations as well it is generally accepted that young learners want to play games. The teenage learners might be reluctant to do it. Games which can be played in pairs or groups may be particularly useful for them. Many adult people are so anxious to learn languages in order to pass examinations needed in their work and often they look on games as an unnecessary. The teacher has to respect their point of view and be able to justify the use of each game in terms of meaningfulness of practice it provides. Games are one of the best training activities and also an active break. Many games provide repeated use of language forms. By making the language convey information and opinion, games provide the key feature of drill with the opportunity to sense the working of language as living communication. Language games

are connected with notion of information and opinion gap. We speak or write because we want to pass on information or convey an opinion which we think the receiver might be interested. Very often in the language learning process there is no information gap at all and opinions are rarely questioned. The teacher usually asks a question which the learner knows the teacher can answer. The teacher is more interested in the form than in the content of what the learner says. In the opposite, the information gap stimulates and motivates students to use language in order to find information and express your opinion. The following is an example of one of the best known of the information gap games. Describe and draw a picture: One person has a picture and does not show it to his partner. There is an information gap. The first learner then tries to describe the picture so that the second learner can draw it. Language is used to bridge the gap. The picture drawn by the second learner is then visible evidence of whether the gap has been closed.

The essential ingredient of a game is challenge. It is very important that games are based on speech and reflection activity. For example, if the teacher asks students to describe a house in the forest (given on a picture) it does not stimulate them for speaking activity because there is no challenge to student's imagination and thinking. This is not a communicative task. If the teacher says: Imagine who does live in this house and what happens now there – It is a communicative task based on thinking and speaking challenge and activity. It is typical then for a language game. Challenge is not synonym with competition but many of the games are competitive and need cooperation or team work to solve problems. This kind of games gives an opportunity to develop speaking skills as well as students' social skills especially in group work. The problems have to be related to the students' age and interests. For example, appropriate discussion with teenagers is on following themes: Are adults always right? How much does one need? What is the most beautiful place on earth etc. The form of class organization is very important in language games. The teacher has to decide which of the form is appropriate: class, individual, pair and group work. Good organized games mean that each learner has sufficient speech practice in using language.

Pair work is easy and fast to organize. It provides opportunities for intensive listening and speaking practice. Pair work is better than group work if there are discipline problems. Some methodologists recommend organizing games in pair or general class work, rather than in group work. If there is to be challenge between groups, they should be of mixed ability. Many teachers consider it advisable to have a group leader but there are opinions that groups can operate perfectly well without a group leader. The leader would normally be one of the more able learners. His role is to ensure that the game or activity is properly organized and to act as an intermediary between learners and teacher. The teacher's role, once the groups are in action, is to go from group to group listening in, contributing and, if necessary, correcting.

Drawing a conclusion from all the foregoing, it should be pointed out that psychological researches have proved that game positively influences an emotional state of the person, liberates and stimulates him to learning foreign languages. But, game training can't be the only method in educational work with children. It doesn't form ability to study, but only develops cognitive activity of schoolchildren. It is important to note that new educational resources in Internet are game based. They are situated in bright image context, with nice music background, playful word and phrase repetition in different situations and very often there are typical cultural elements. All these are components of game as a strategy and these resources will be develop more and more in the future. The classification of games given above helps to correct work on formation of cognitive interests of pupils at English lessons. One and the same game can be used at various stages of the lessons. The lesson of a foreign language is not only a game. Credibility and ease of communication between teacher and pupils, which have arisen due to the general game atmosphere and games proper, dispose children to the serious talk, discussion of any real situations. It is necessary to remember just that in spite of appeal and efficiency of games, a sense of proportion should be observed. Otherwise, it will take it out of pupils and will lose novelty of emotional influence. In this regard it is essential that games at English lessons should be used not occasionally, but regularly. Only under these circumstances, active educational and cognitive activity formed at a schoolchild that leads to the qualitatively new level of acquisition of a foreign language.

Literature

1. I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova, E.E. Chgan I.V. Rovnyakova Modelling of teaching Korean as a second foreign language in higher education using CLIL (on the example of the educational program disciplines)// International Journal of Society, Culture and Language, 2021. – С. 98-113 http://www.ijscs.net/article_246054.html
2. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Applying group psychological techniques for developing vocabulary and grammar habits // Вестник Казахского Национального Педагогического университета им. Абая, серия «Психология», Алматы, 2019. – № 2 (59). – С. 138-146.
3. G.K. Kapysheva, S.A. Fedossova Learner-centered approach-the basic psychological strategy of modern language education// Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология» № 2 (59), 2019 – с. 133-138, Алматы.

3 СЕКЦИЯ: ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕР ЦИКЛІ ШЕҢБЕРІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

СЕКЦИЯ 3: ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В РАМКАХ ПРЕДМЕТНЫХ ОБЛАСТЕЙ ГУМАНИТАРНОГО И ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА

МРНТИ: 14.01.11

К.А. Барлыбаева
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»,
kulshat75@mail.ru

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ НА СТРАНИЦАХ УЧЕБНИКА РУССКОГО ЯЗЫКА

Сегодня мы убеждаемся, что успех в школе не гарантирует успешности в жизни. Часто бывает, что ученик, отлично закончивший школу, вуз, не может найти своё место в обществе, применить полученные знания. Поэтому сейчас одной из главных задач учителя русского языка и литературы, кроме качественного преподавания своего предмета, хорошей подготовки к итоговой аттестации и ЕНТ, является формирование функциональной грамотности и прежде всего читательской грамотности. Функциональная грамотность – это умение применять в жизни знания и навыки, полученные в школе. Это уровень образованности, который может быть достигнут за время школьного обучения, предполагающий способность решать жизненные задачи в различных ее сферах. Также существуют и другие, более научные определения понятия "функциональная грамотность" – к примеру, как способность человека вступать в отношения с внешней средой, максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. На ее формирование влияют семья, окружение, могут играть роль даже место жительства, уровень достатка и другие социально-значимые факторы. Мы живем в эпоху стремительного развития информационных технологий. На нас сегодня ежедневно и ежечасно обрушивается бесконечный поток информации, и если раньше ее источником были только газеты, журналы и ТВ, то сегодня сложно представить себе молодого человека, который не пользовался бы глобальной всемирной сетью. В сети можно покупать товары, работать, получать образование, посещать вебинары и видеоконференции, даже обращаться в государственные органы и за врачебной помощью. И потому важнейшим умением становится умение понимать, анализировать и использовать любую поступающую информацию. Так он сможет быть успешным в жизни: речь идет не о том, что он гарантированно станет директором огромной корпорации, а о том, что он сможет прочитать и понять инструкцию, отличить фейк в интернете от правдивой информации, не пропустить квартплату, прикинуть свою зарплату при условии, что 10% уйдет на налог и так далее. Таким образом, акцент в образовании смещается со сбора и запоминания информации на овладение навыком ее правильного применения. Этот навык сегодня совершенно необходим молодому человеку для того, чтобы он чувствовал себя уверенно в обществе.

Поэтому на учителей русского языка и литературы возлагается большая ответственность за подготовку функционально грамотного поколения молодых казахстанцев. Главная задача учителя – научить ученика учиться. В свое время В.А. Сухомлинский писал: «Страшная это опасность – безделье за партой: безделье шесть часов ежедневно, безделье месяцы и годы – это развращает, морально калечит человека, и ни школьная бригада, ни мастерская, ни школьный участок - ничто не может возместить того, что упущено в самой главной сфере, где человек должен быть тружеником, – в сфере мысли».

Мы не можем предсказать, какие профессии будут нужны в будущем, какие профессиональные и прикладные навыки потребуются сегодняшним школьникам для построения успешной траектории своего развития. Но для укрепления их позиции в будущем мире нестабильности мы однозначно можем и должны обучить их функциональной грамотности.

Рассмотрим некоторые аспекты формирования функциональной грамотности учащихся на уроках русского языка. Проанализировав учебник «Русский язык» Сабитовой З.К. и Бейсембаева А.Р. для 9 класса, изданного в 2019 году можно сказать, что он соответствует как новым стандартам, так и актуальным задачам современности: формированию функциональной грамотности. Авторы учебника предлагают темы разделов, изучение которых поможет ориентироваться в потоке информации, обрабатывать ее для того, чтобы овладеть ею как особым «оружием», что особенно важно в наш информационный век: «Конфликты и миротворчество», «Традиции и культура», «Ресурсы планеты Земля», «Всемирная связь в XXI веке» и т.д.

Задания учебника помогают формировать у учащихся навыки поиска и оценки различной информации, они практико-ориентированы, направлены на развитие различных практических навыков.

После каждой темы предлагаются задания на анализ устных и письменных текстов, определение особенностей стиля, жанра, построения: определите тип речи, назовите ключевые слова; какова основная мысль текста, определите стиль и тип речи, назовите стилевые черты и языковые средства; составьте конспект научной статьи; сформулируйте микротему текста.

Многие задания включают в себя обязательную групповую работу, работу в парах. Необходимо отметить, что при групповой форме обучения учащиеся развиваются как в социальном, так и в эмоциональном плане, то есть имеют возможность общаться со сверстниками, защищать и представлять свои идеи, обмениваться мнениями, принимать активное участие во взаимооценивании и оценивании самих себя. Например, при изучении раздела «Конфликты и миротворчество», после знакомства с небольшими текстами о конфликтах, миротворческих операциях, в задании № 8 предлагается обсудить в группе, почему возникают конфликты и сформулировать развернутый ответ. В задании № 11 в группах, используя прием «корзина идей», нужно обсудить вопрос, как можно разрешить международный конфликт. На странице 131 предлагается заполнить «Стену коллективного разума»: написать на ней свои идеи и предположения, обсудить их вместе, постараться найти в каждой идее что-то положительное – рассмотреть возможности ее использования для решения проблемы- как привлечь сверстников к чтению книг.

В учебнике много заданий, направленных на самостоятельную работу, поиск ответа в Интернете, формирующих умение рассуждать и мыслить креативно, нестандартно. Подобрано множество упражнений творческого характера. Так, по завершению изучения раздела «Молодежь и волонтерская деятельность», учащиеся должны подготовить презентацию о деятельности волонтеров в Казахстане.

Для мотивации учащихся, а также для развития функциональной грамотности учащихся в учебнике предлагаются задания, развивающие не только креативное мышление, но и глобальные компетенции: обращение к региональным традициям, истории родного края или страны, исследовательской деятельности ученика, интернет-проектам. Например, при изучении темы «Что такое традиции», на странице 67 учащимся предлагается охарактеризовать традиции казахского народа, участниками которых они были. Очень хорошее групповое задание: «Станьте послами культуры - распространяйте информацию о том, почему нужно сохранять культурные традиции. Напишите групповой проект о сохранении культуры и традиции».

Важно, чтобы ученик умел успешно взаимодействовать не только со сплошными текстами: упражнениями, текстами для чтения, материалами для диктантов. На уроках также должны демонстрироваться тексты табличной формы, в виде инфографики и графики,

с рисунками и репродукциями, с кодовыми обозначениями, стрелками. Работа с такими «несплошными» текстами крайне важна для старшекласников. Эти навыки будут не только проверяться на PISA и аттестации, но и понадобятся во взрослой жизни. В учебнике также масса подобных «несплошных» текстов. Например, в задании № 191А дано изображение билета на спектакль «Горе от ума». Ученикам предлагается составить как можно больше вопросов, которые раскрывают информацию, содержащуюся в билете. Очень важно, чтобы учащиеся могли выделять главную, второстепенную и скрытую информации «несплошных текстов». На странице 164 размещены три фотографии, по которым нужно рассказать о роли интернета в современной жизни. Задание усложняется тем, что в рассказе учащиеся должны обязательно должны использовать сложноподчиненные предложения с придаточными времени, причины и условия. Данная работа помогает формировать навыки критического мышления, понимать любые, сплошные и «несплошные» тексты, извлекать нужную информацию, оценивать её, развивать коммуникативные и творческие навыки.

Для развития функциональной грамотности школьников, а также проверки ее сформированности авторы учебника предлагают контекстные задачи. К контекстным относят задачи, которые встречаются в той или иной реальной ситуации. Их контекст обеспечивает условия для применения и развития знаний при решении проблем, способных возникать в реальной жизни. Например, по условиям задания № 32, учащиеся должны оказаться в роли волонтера, который отправился помогать местным жителям в зону, где завершился военный конфликт. Их задача – распределить гуманитарную помощь. Написать отчет, дополнив таблицу недостающей информацией.

В задании № 342 учащиеся в роли журналиста на телеканале участвуют в подготовке передачи о природе «Дневник путешественника» и должны написать отчет в форме блога.

По завершении каждой темы, учащимся предлагается написать статью на разные темы. На странице 48 авторы советуют учащимся написать статью на тему «Казахстан- сухопутная страна». Данная статья должна быть предназначена для учащихся 7-8 классов.

Анализ учебника «Русский язык» для 9 класса показал, что функциональную грамотность обучающихся можно развивать при изучении любой темы и на любом этапе урока.

Литература

1. Бадамбаева Г.А. Тюлебаева М.А. «Русская речь»: методическое руководство. Алматы. «Мектеп». – 2012 г.
2. Воителева Т.М. Теория и методика обучения русскому языку. – М.: Дрофа. – 2006 г.
3. Жанпеисова У.А. «Русская речь»: методическое руководство для 7 класса. Алматы. «Атамура». – 2012 г.
4. Жанпеисова У.А. Кожакеева Ш.Т. «Русская речь»: методическое руководство. Алматы. «Атамура». – 2010 г.
5. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование. – 2003 г.

МРНТИ: 14.01.11

Л.А. Досова, К.Ф. Аубакирова,
НАО «Университет имени Е.А.Букетова города Караганды»
aspan2002@mail.ru

РАЗВИТИЕ ГРАМОТНОСТИ ЧТЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Проблема неграмотности и необходимость целенаправленной ликвидации была осознана миром в 60-х гг. XX века как вызов. Эта проблема сравнивалась по масштабам с проблемой содействия благосостоянию и счастью человечества. В Декларации о ликвидации

неграмотности 1964 года указано, что «не располагая тем основным орудием, которым является грамотность, половина взрослого населения земного шара лишена возможности осуществлять свое неотъемлемое право на образование, вынуждено жить, ничего не зная о тех новых перспективах, которые быстро открываются перед человеком благодаря развитию знаний, науки и техники и которые могут облегчить борьбу за свободу от нужды, голода и болезней»

С переходом к информационному обществу изменяются содержание и понимание функциональной грамотности: решение проблем по выживанию человечества в новых условиях и развития общества в интересах человека видится в образовании всего населения и постоянном повышении его образованности. Функциональная грамотность связывается с определенным уровнем чтения и письма и общего образования, достаточного для выполнения задач и функций в профессиональной деятельности, повседневной жизни и как гражданина в изменяющемся мире. Следовательно, традиционной элементарной деятельности уже недостаточно [1].

Согласно последним результатам PISA-2018, базового минимального уровня, которого в конце первого этапа среднего образования должны достичь 15-летние обучающиеся, не достигли как минимум половина казахстанских обучающихся. Если в странах ОЭСР в среднем каждый пятый ученик/студент может иметь низкий уровень сформированности читательской, математической и/или естественнонаучной грамотности, то в Казахстане это как минимум каждый второй. В Эстонии – каждый десятый, в России и Беларуси – каждый пятый, на Украине – каждый четвертый. При этом в Казахстане доля функционально неграмотных (ниже уровня 2) по читательской и естественнонаучной грамотности выросла на 5%, но по математической грамотности снизилась на 10% по сравнению с 2009 годом. Результаты PISA-2018 казахстанских 15-летних обучающихся оказались ниже, чем результаты 52 стран и территорий мира по математической, 68 по читательской и естественнонаучной грамотности среди 79 стран-участниц.

В Национальном отчете PISA-2018 сделан вывод: низкие результаты свидетельствуют о том, что в казахстанской системе обязательного среднего образования уделяется недостаточное внимание формированию функциональной грамотности. Вузам рекомендованы разработать образовательные программы, включающие эффективные методики формирования читательской, математической и естественнонаучной грамотности обучающихся, а также систему методической поддержки учителей [2].

В исследовании PISA грамотность чтения определяется как: «понимание, использование и осмысление письменных текстов для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества». Оценивается не техника чтения и буквальное понимание текста, а осознание его содержания и рефлексия на текст, использование прочитанного для осуществления жизненных целей.

В исследовании PISA грамотность чтения подразделяется на следующие уровни:

- поиск в тексте нужной информации по простому критерию (самый низкий уровень);
- поиск в тексте нужной информации по множественным критериям;
- поиск в тексте нужной информации, распознавание связи между отрывками информации, работа с известной, но противоречивой информацией;
- поиск и установление последовательности или комбинации отрывков, содержащих глубоко скрытую информацию, умение сделать вывод о том, какая информация в тексте необходима для выполнения задания;
- понимание сложных текстов и их интерпретация, формулирование – выводов и гипотез относительно содержания текста.

В исследовании PISA выделяется три существенных характеристики инструментария, оценивающего грамотность чтения:

1) формат текстов - используются «сплошные/непрерывные» тексты, в которых информация представлена в виде идущих друг за другом абзацев, и «несплошные» тексты, в

которых информация представлена определенными блоками и может включать не только словесный текст, но и карты, графики, диаграммы;

2) различные процессы читательской деятельности (читательские умения): а) вычитывание информации из текста, б) интерпретация текста и его общее понимание, в) размышление и оценка содержания, формы и особенностей текста;

3) широкий контекст или ситуация использования текста: в личных целях, в общественных, в профессиональных целях или в целях обучения.

В исследовании PIRLS читательская грамотность определяется как «способность понимать и использовать письменную речь во всем разнообразии ее форм для целей, требуемых обществом и/или ценных для индивида. На основе разнообразных текстов читатели конструируют собственные значения. Они читают, чтобы учиться, чтобы участвовать в школьных и внешкольных читательских сообществах, и для удовольствия» [3]. Под грамотностью чтения в исследовании PIRLS понимается способность человека понимать и использовать различные формы письменной речи, необходимые для активного участия в жизни общества и достижения собственных целей. Юные читатели должны понимать тексты различных видов. Они читают с целью получения новых знаний для дальнейшего обучения, для участия в окружающей их жизни, они также читают для собственного удовольствия.

В исследовании оценивались в основном два вида чтения, которые чаще других используются учащимися во время учебных занятий и вне школы: чтение с целью приобретения читательского литературного опыта; чтение с целью освоения и использования информации.

1 уровень грамотности чтения. Чтение с целью приобретения читательского литературного опыта. На основе коротких текстов, описывающих 1-2 события, которые происходят с 1-2 героями, учащиеся смогли: выявить в тексте заданную в явном виде информацию (о действиях героев, их чувствах и др.) и воспроизвести эту информацию; выделить определенные части текста и использовать их для формулирования простых выводов.

Чтение с целью освоения и использования информации

На основе разнообразных материалов, включающих тексты, карты, иллюстрации, диаграммы и фотографии, учащиеся смогли:

2 уровень грамотности чтения. Чтение с целью приобретения читательского литературного опыта. На основе коротких текстов, описывающих 1-2 события, которые происходят с 1-2 героями, учащиеся смогли:

– выявить и установить взаимосвязи между событиями на основе явно связанных между собой предложений в тексте;

– определить общую идею текста;

3 уровень грамотности чтения. Чтение с целью приобретения читательского литературного опыта. На основе коротких текстов, описывающих 1-2 события, которые происходят с 1-2 героями, учащиеся смогли: сравнить и противопоставить действия или чувства героев (например, описать, чем отличаются два героя рассказа); объяснить взаимосвязи между намерениями и действиями героев, а также между событиями и подтвердить это текстом; сделать первоначальный анализ особенностей языковых средств, используемых в тексте.

4 уровень грамотности чтения. Чтение с целью приобретения читательского литературного опыта. На основе коротких текстов, описывающих 1-2 события, которые происходят с 1-2 героями, учащиеся смогли: на основе обобщения информации, представленной в тексте, дать интерпретацию основных характеристик героев, их намерений и чувств, и подтвердить примерами из текста; обобщить информацию из текста и объяснить значение текста или его основную идею.

Чтение с целью освоения и использования информации. На основе разнообразных материалов, включающих тексты, карты, иллюстрации, диаграммы и фотографии, учащиеся

смогли: обобщить информацию из различных текстов и свои знания и применить их к ситуациям реальной жизни. Согласно анализу литературных источников читательские действия включают в себя умения:

Очевидно, что процесс приобщения учащихся к чтению, формирование читательской компетентности, воспитание квалифицированного читателя - это двусторонний процесс. С одной стороны, целенаправленная педагогическая деятельность, с другой - внутренний процесс приобщения школьника к чтению, формирующий стойкую потребность в регулярном чтении. В результате формируется читающий учащийся, который владеет необходимым уровнем читательской деятельности, способный самостоятельно мыслить, организовывать собственную познавательную деятельность.

Таким образом, методически обеспеченный процесс поэтапного развития читательской грамотности связан с формированием необходимых читательских умений в функциональном аспекте, а также умений творчески воспринимать и познавать мир и человека. Читательская грамотность предполагает умение извлекать из текстов интересную и полезную информацию, понимать и интерпретировать текст, оценивать и формировать суждение о тексте, использовать опыт прочитанных книг в различных жизненных ситуациях. Учитывая особую роль книги в становлении и развитии личности человека, усилия педагогов должны быть направлены на то, чтобы заложить основы читательской деятельности уже в школьном возрасте, дать подросткам ориентиры для ее активизации и совершенствования.

Читательская грамотность становится важнейшим фактором успешной профессиональной, учебной, самообразовательной и других видов деятельности, а также социальной защищенности личности в информационном обществе.

Литература

1. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего образования). - Утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. – [Электронный ресурс]
2. Национальный отчет по итогам международного исследования PISA-2009 в Казахстане: Т.М. Амреева, У.М. Абдигалбарова, Ж.Р. Азмаганбетова, Ж.Н. Базарбекова, Н.Т. Байгелова. – Астана: НЦОКО, – 155 с.
3. Васильева М.С., Оморокова М.И., Светловская Н.Н. Актуальные проблемы методики обучения чтению в начальных классах. – М.: Педагогика, 1977. – с.215 10. В

МРНТИ: 14.01.11

A.Zh. Khassanova, G.T. Abitova

Kazakh National Pedagogical University named after Abai, aida.zhanturina@mail.ru

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION AND EARLY VOCATIONAL GUIDANCE OF CHILDREN

One of the most important components of the process of socialization of a child is his professional self-determination – the process of conscious and independent choice of his professional path. Professional self-determination is not a temporary event, but a problem in a person's entire life, and it begins in preschool childhood. Traditionally, how many stages and sub-stages of this process exist:

Stage I. Development of clear-visual ideas about the world of professions. This stage begins with the age of self-knowledge – 2.5–3 years and continues until the onset of adolescence (10-12 years). There are two sub-stages here: emotional-figurative and pedeutic.

Stage II. Professional self-knowledge. The orientation boundaries of this period are 5-9 classes. Two sub-stages are also distinguished here: search-probing and a sub-stage in the development of professional self-determination.

Stage III. Professional self-determination. There are three sub-stages here: clarification of the socio-professional status (characteristic of students of grades 10-11), entry into the profession (characteristic of students) and the development of professionalism in the labor process (characteristic of the working part of the population).

The first and second stages of professional self-separation are called professional self-determination, since they are not directly related to the choice and assimilation of professional activity, but are preparation for it.

The main goal of professional self-determination lies with adults and is the gradual formation in the child of internal readiness to independently and consciously plan, correct and implement the steps of his professional development.

Professional formation is closely related to the age of a person, and the period of preschool childhood corresponds to the I stage of professional development: the period of formation of clear visual ideas about the world of professions. At this stage, a certain visual basis should be formed in the child, which will be based on the further development of professional self-awareness, as well as a positive attitude towards the professional world, working people, their professions.

In the process of the young development of the child, lennok saturates his consciousness with various ideas about the world of professions. It symbolically seeks to lose the activities of various professions (driver, doctor, etc.), based on the observation of the actions of adults. Some elements of professional activity are difficult for a child to understand, but each profession has a field that is presented on the basis of visual images, impressions, real life situations, stories.

Professional self – determination and professional orientation are different concepts. If the definition of professional sa-moo can be simply presented as a decision-making process in the field of professional life, then career guidance (career guidance) is a system of measures aimed at helping a person of any age in a conscious choice (selection, transfer) of a profession, ensuring a free choice of the upcoming professional path. Such a set of measures is developed on the basis of the personnel policy of the country as a whole, industry, region, a particular enterprise or organization, and is carried out by specialists (career guidance therapists, teachers, psychologists) through various classes and events (excursions, games, conversations, etc.).

Vocational guidance classes and activities for preschool children are an integral part of early vocational guidance, the purpose of which is to identify preschool children from a professional point of view. Early career guidance:

- give children original and different ideas about professions;
- formation of an emotionally positive attitude of children to work and the professional world;
- provide the opportunity to use their power in the available activities;

later, in adolescence, it makes more sense to be able to analyze the professional field-and also feel more confident when choosing a profession.

Work on career guidance is carried out in several areas: informatization – data transfer, diagnostics-assessment of individual characteristics, consulting – assistance in solving problems.

The main directions of Early Career Guidance:

- professional education (formation of children's interest in work, diligence);
- professional informatization (providing information about the world of professions).

Both of these processes need adult guidance, and both of these processes can be carried out in the conditions of a preschool educational institution.

In practice, early professional orientation in a preschool educational institution consists in the creation and implementation of a complex of psychological and pedagogical tools, methods of influencing the child's personality, taking into account age characteristics, aimed at the emergence of professionally oriented interests and inclinations, as well as the creation of appropriate subject-developmental tools. In addition, early career guidance includes information consultations for

parents aimed at involving parents in joint work with a preschool educational organization on early professional assessment of children.

In this methodological manual, career guidance work in the conditions of a preschool educational organization is considered in the aspect of solving the problem of the formation in children of the first ideas about the work of adults.

Tasks of Career Guidance work with preschool children

preschool age is traditionally divided into three sub-stages: junior preschool age (3-4 years, the second junior group of kindergarten); middle preschool who (4-5 years, the middle group of kindergarten); senior preschool age (5-6 years, senior and preparatory groups of kindergarten).

The analysis of specialized literature allows us to highlight the generalized tasks of work on the formation of children's ideas about the work of adults for each age group.

Children of primary preschool age (3-4 years).

Tasks of the work:

- formation of the first ideas of adults about some types of Labor, simple labor operations and materials;
- teach to isolate the work of adults as a special activity aimed at caring for people;
- draw children's attention to positive fairy-tale characters and characters of working literary works;
- development of ideas on the use of safe methods for the implementation of professional activities of people in the immediate environment.

Children of secondary school age (4-5 years).

Tasks of the work:

- formation of an idea of professions aimed at meeting the needs of a person and society;
- formation of the concept of complex labor operations and mechanisms;
- formation of initial ideas about the motives of people's work;
- formation of ideas about the types of labor activity that benefit people and are described in fiction;
- learn to compare professions;
- teach the child to isolate the goals, the main content of specific types of labor that give an understandable result;
- familiarization with the most common types of professional activities related to emergencies.

Older preschool children (5-6 years).

Literature

1. Coyle, D. (2005). Developing CLIL: Towards a theory of practice. *TESOL Quarterly*, 39(2), 1-33.
2. Lyster, R., & Ballinger, S. (2011). Content-based language teaching: Convergent concerns across divergent contexts. *Language Teaching Research*, 15(3), 279-288.
3. Marsh, D. (2002). CLIL/EMILE-The European dimension: Actions, trends, and foresight potential. European Commission.
4. Mehisto, P., Marsh, D., & Frigols, M. J. (2008). *Uncovering CLIL: Content and language integrated learning in bilingual and multilingual education*. Macmillan.
5. Wolff, D. (2017). Content and Language Integrated Learning (CLIL): A Critical Overview. *Applied Linguistics Review*, 8(2-3), 251-271.

МРНТИ: 14.33.09

Ж.Р. Кожагулова

«М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК
kozhagulova.zhannurr@gmail.com

ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Бүгінде функционалдық сауаттылық ұғымына жаратылыстану бағыты, математикалық, оқу, креативтілік, ойлау, жаһандық құрамдас бөліктерден тұрады. Қазақ

тілін оқытуда функционалды сауаттылық білім алушылардың қазақ тілін меңгеру барысында жүйелі ойлау, теориялық білімді тәжірибеде еркін қалыптастыруға мүмкіндік береді, не қажет деген сұрақтың жауабын анықтайды. Функционалды сауаттылықты дамыту – білім алушыны психологиялық қырынан дамуын қарастыруды қажет етеді. Қазақ тілінде функционалды сауаттылықты коммуникативтік сауаттылық, ақпараттық сауаттылық, белсенділік сауаттылығы деп бөліп қарастырылады. Функционалды сауаттылықты қалыптастыру сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін еркін меңгеруді білдіреді: оқу, жазу, тыңдау және сөйлеу. Функционалды сауаттылықты қалыптастыру, оқушылардың сөйлеу әрекетін жетілдіру қазақ тілінің құрылымы және оны қарымқатынастың әртүрлі жағдайларында қолдану ерекшеліктері туралы білім негізінде құрылады. Оқу процесі тілді талдау дағдыларын қалыптастыруға, тілдік құбылыстар мен фактілерді жіктеуге ғана емес. Сонымен қатар сөйлеу мәдениетін тәрбиелеуге, оқудың әртүрлі түрлерін қолдану, мәтіндерді ақпараттық өңдеу, ақпаратты іздеудің әртүрлі формалары және оны сөйлеудің жағдайына сәйкес берудің әртүрлі тәсілдері сияқты өмірлік маңызды дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Әдеби тілдің нормалары мен қарым-қатынастың этикалық нормалары. Функционалды сауаттылықты қалыптастырудағы базалық қабілет-мектеп түлектері қазіргі жағдайда меңгеруі тиіс ең маңыздыларының бірі ретінде мәтінді түсіну қабілеті: мәтінді түсінудің маңызды тәсілдерінің мәдени үлгілерін меңгеру, мәтіннің жалпы мағынасын, авторлық позицияны түсіну; автордың позициясы мен кейіпкердің позициясын ажырату; мәтіннің логикалық құрылымын түсіну [1]. Оқу үрдісіндегі мәтіндерді қоса алғанда, біз бірінші кезекте ескеретін әдістемелік факторларға мыналарды жатқызамыз: мәтіндік материалды іріктеу критерийлері; мәтінді сабаққа енгізу жағынан орынды жұмыстардың түрлері; мәтінге сүйену мүмкіндіктерін пайдалана отырып сабақты ұйымдастыру. Қазақ тілі сабақтарында функционалды сауаттылықты қалыптастыру коммуникативтік құзыреттілікті дамытуды ғана емес, тілдік және лингвистикалық құзыреттілікті дамытуды да білдіреді. Осылайша, тілдік құзыреттілік тіл жүйесін білуді, тіл сезімін дамытуды және орфографиялық, пунктуациялық сауаттылықты қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Ал лингвистикалық құзыреттілік тіл туралы дүниетанымды қалыптастыруға, оның тарихын зерттеуге, сондай-ақ лингвистер мен мәдениеттанушылардың еңбектерін дамытуға бағытталған. Тапсырма түрлері нәтижелі болуы керек. Тілдік құзыреттілікті дамыту кезінде бұл сөздер мен формаларды талдау, бір құбылысты екіншісімен салыстыру, диаграммалар мен кестелер құру, диаграммалар мен кестелер негізінде мәтін құру болуы мүмкін. Сөздікпен жұмыс, мәдени ескерткіштерге үндеу, тіл туралы мәлімдемелер, әртүрлі тілдердегі құбылыстарды салыстыру – мұның бәрі оқушылардың лингвистикалық құзыреттілігін дамытуға бағытталған [2]. Функционалды сауаттылықты қалыптастырудың арқасында мектепте қазақ тілін оқыту әр түрлі білім беру мекемелерінде оқуды одан әрі жалғастыруға қабілетті адамның жалпы мәдени деңгейін қамтамасыз етуі тиіс. Функционалды сауаттылық қазіргі қоғамдағы жеке тұлғаның жетістігімен байланысты әлеуметтік-экономикалық терминге айналады. Ал сауаттылық оқу орындарының қызметімен байланысты академиялық терминге айналады. Оқу және жазу-сауаттылықтың негізгі дағдылары. Мектепте оқу мен жазуды үйрену академиялық мақсаттармен шектелмейді, оған күнделікті өмір мен жұмысқа байланысты функционалды және операциялық мақсаттар кіруі керек. Біртіндеп оқыту түрлі салаларда сауаттылықты қалыптастыруға байланысты міндеттерді қоятын болады. Жаңа ғасырда «жаңа сауаттылық» көптеген дағдылардың немесе көптеген сауаттылықтың жиынтығы ретінде ғылыми және педагогикалық парадигмада өз орны бар.

Оқыту барысында қолданылатын жаңа технологиялардың түрлері жақсы нәтижеге жеткізеді және оқушылардың тілге деген қызығушылығын, шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмегін тигізеді. Мәтінді толық түсінгенін дәлелдейтін машықтары мен меңгере білу деңгейлерін бағалау үшін мынадай тапсырмалар орындаймыз. «Кластерлер» «Жүзімнің шоқтары» – идеялар мен ақпараттардың арасындағы байланыстарды айқындауға арналған жазба кестелер. Негізгі тақырып (тірек сөз, басты идея) тақтаның (дәптердің) ортасындағы шеңберге жазылады да, одан туындаған тақырыпшалар оның жан-жағына жазылып,

шенберленеді, оқушылар оларды бір-біріне сызықтармен қосады да, өзара байланыстары туралы әңгімелейді. 9-сыныпта «Алаш қайраткерлері» тақырыбын өткенде 1 топқа бірінші кестені, келесі топқа екінші кестені толтыру арқылы мәтінді түсіну деңгейін анықтауға болады. Айтылым және жазылым дағдыларын қалыптастыруда «ПОПС» формуласын қолдану өте тиімді. 11-сынып оқушыларымен «Құсбегілік - өнер» тақырыбын өткеннен кейін оқушылар тақырып бойынша өз пікірін дәлелдеп, көзқарасын білдіріп, шешім шығарды. «Синквейн» әдісі тілдік қорды байытуға, қысқаша мазмұндауға, ой-пікірді қалыптастыруға үйретеді. Синквейнмен жұмыс жасау барысында әр түрлі лексикалық тақырыптарға сай сөздік қорын толықтырады. 8-сынып. Сабақтың тақырыбы: «Т. Айбергенов» 9-сынып. Сабақтың тақырыбы: «Күн энергиясы». Проблемаларды анықтау және одан шығу жолдарын қарастыру моделі болып табылатын әдістің бір түрі – «Балық қаңқасы». Осы тұрғыда оқушылардың жауаптары әртүрлі болуы мүмкін, сондықтан «ТӨДК» әдісі бойынша әр оқушы сыныптастарының пікірін тыңдай отырып, берілген пікірді толықтырып, өзгертіп, дамытып немесе күрделендіре алатынын шешуі керек. «Телебағдарлама жүргізушісі» әдісі. Мұғалім бүгін ерекше телестудияға баратындарын хабарлайды. Ол жерде оқушылар өздері қалаған телебағдарлама жүргізушісі болуға мүмкіндіктері болатынын айтады. Мысалы: «Айтуға оңай» бағдарламасында «Сабақтас құрмалас сөйлем түрлері» бас қосады. Жүргізуші олардың әрқайсысын тыңдап, проблемаларын айтқызу керек. Сонымен қатар, оқу процесінде топтық пікір сайыстар, жазбаша мазмұндамалар және шығармалар, сұхбаттар, жастарды «тең – теңімен» қағидаты бойынша құрдастарымен жұмыс істеуге оқыту, бейнефильмдер мен бейнесюжеттерді қарап шығып талқылау, әртүрлі науқандар мен акцияларды өткізу – оқушының ауыз және жазба тілінің дағдыларын қалыптастырады.

Әдебиеттер

1. Даулетова Н.А «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру әдістері» Атырау.2019ж
2. ҚР БҒМ «Ақпараттық талдау орталығы» АҚ. PISA-2015 Халықаралық зерттеуінің негізгі нәтижелері. Ұлттық есеп. Астана, 2017 жыл.

МРНТИ: 14.01.11

Г.А. Байбасунова

КГУ (Коммунальное государственное учреждение) «Школа-гимназия № 9,
gulishkab@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Современный образовательный процесс направлен на развитие функциональной грамотности учащихся, что является сегодня необходимым условием становления творческой, деятельной, конкурентоспособной личности. Под функциональной грамотностью понимается уровень образованности, который характеризуется способностью решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизнедеятельности.

Современный мир требует переосмысления педагогических подходов в обучении школьников. Все чаще высказываются мысли о необходимости развивать у школьников функциональную грамотность.

Мы знаем, что функциональная грамотность – это способность человека вступать в отношения с внешней средой, быстро адаптироваться в ней.

Функциональная грамотность – это уровень образованности, который может быть достигнут учащимися за время обучения в школе, и предполагает способность человека решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизни.

Также, функциональная грамотность есть уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений, который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной среде.

Одним из основных направлений модернизации системы образования является обучение учащихся самостоятельно добывать и анализировать, структурировать и эффективно использовать информацию для максимальной самореализации и полезного участия в жизни общества. Отличительными чертами функциональной грамотности являются:

- направленность на решение бытовых проблем;
- ситуативная характеристика личности (поскольку обнаруживает себя в конкретных социальных обстоятельствах);
- связь с решением стандартных, стереотипных задач;
- базовый уровень навыков чтения и письма.

Каковы критерии функционально грамотной личности? Какими качествами должен обладать ученик?

1. Готовность взаимодействовать с окружающим миром, уверенная адаптация.
2. Умение самостоятельно решать учебные и житейские задачи.
3. Способность строить отношения в малой социальной группе, в частности – в школьном классе.
4. Владение навыками рефлексии, способность посмотреть на себя со стороны, оценить свою работу.

Функционально грамотная личность – это человек, ориентирующийся в мире и действующий в соответствии с общественными ценностями, ожиданиями и интересами. Основные признаки функционально грамотной личности: это человек самостоятельный, познающий и умеющий жить среди людей, обладающий определёнными качествами.

В эпоху цифровых технологий функциональная грамотность развивается параллельно с компьютерной грамотностью, следовательно, для успешного развития функциональной грамотности школьников и достижения ключевых и предметных компетенций необходимо соблюдать следующие условия:

- обучение на уроках должно носить деятельностный характер;
- образовательная деятельность ориентирована на развитие самостоятельности и ответственности ученика за результаты своей деятельности;
- предоставляется возможность для приобретения опыта достижения цели;
- используются продуктивные формы групповой работы;
- обеспечить переход от фронтальных форм обучения классного коллектива к реализации индивидуальной образовательной траектории каждого учащегося, в том числе с использованием интерактивных инновационных, проектно-исследовательских технологий, цифровой инфраструктуры.

Следовательно, научиться действовать ученик может только в процессе самого действия, а каждодневная работа учителя на уроке, образовательные технологии, которые он выбирает, формируют функциональную грамотность учащихся, соответствующую их возрастной ступени.

В современной школе сущностью функциональной грамотности становятся не сами знания, а четыре главные способности обучающегося:

1. добывать новые знания;
2. применять полученные знания на практике;
3. оценивать свое знание-незнание;
4. стремиться к саморазвитию.

Формы деятельности учащихся, которые способствуют развитию функциональной грамотности на уроках русского языка:

- групповая форма работы;

- игровая форма работы;
- творческие задания;
- тестовые задания;
- практическая работа;
- ролевые и деловые игры;
- исследовательская деятельность.

Методы деятельности учащихся, которые способствуют развитию функциональной грамотности на уроках русского языка:

- мозаика;
- один-два-вместе;
- дерево решений;
- мозговой штурм;
- мини-исследование;
- кейс;
- аукцион.

Формы занятий:

- ситуационная игра;
- образно-ролевые игры;
- исследовательская деятельность;
- практикум;
- мастер-класс;
- дискуссия, обсуждение.

Функциональная грамотность рассматривается как совокупность двух групп компонентов: интегративных и предметных. Предметные соответствуют предметам учебного плана. К интегративным относятся коммуникативная, читательская, информационная, социальная грамотность, формирующиеся на любом предметном содержании.

Результатом развития функциональной грамотности является овладение обучающимися системой ключевых компетенций. Ключевые компетенции – это свойства и качества, необходимые любому человеку вне зависимости от выбранной им профессиональной сферы деятельности, наиболее общие способности и умения, позволяющие человеку понимать ситуацию и достигать результата в личной и профессиональной жизни в условиях конкретного общества.

Общеучебные умения (ключевые компетенции) развиваются в ходе обучения всем предметам на уровне, доступном обучающимся соответствующей возрастной группы, и подразделяются на четыре вида:

1. Организационные умения (компетенции личностного самосовершенствования или регулятивные действия);
2. Интеллектуальные умения (учебно-познавательные, информационные, ценностно-смысловые компетенции или познавательные универсальные действия);
3. Оценочные умения (ценностно-смысловые компетенции или личностные действия);
4. Коммуникативные умения (общекультурные, коммуникативные, социально-трудовые компетенции или коммуникативные действия).

Компетентностный подход предполагает четкую ориентацию на будущее, которое проявляется в возможности построения своего образования с учетом успешности в личностной и профессиональной деятельности.

Одним из эффективных способов развития функциональной грамотности является составление и выполнение компетентностно-ориентированных заданий. Задания практического содержания изменяют организацию традиционного урока и способны привить интерес ученика к предметам. Такого вида задания требуют умение применять накопленные знания в практической деятельности.

Что может сделать учитель, чтобы обеспечить функциональную грамотность учеников? Прежде всего, необходимо создать оптимальные условия для продвижения каждого ученика

в образовательном пространстве, знать учебные возможности школьников каждого возраста. В этом плане использование инновационных педагогических технологий играет большую роль. Исследовательский метод, дискуссии, мозговой штурм, технология «критического мышления», технологии проектной деятельности, технологии продуктивного чтения, пирамида Блума, приемы работы с текстом, развивающие функциональную грамотность учащихся, интерактивные, групповые формы и методы, коллективный способ обучения – данные технологии развивают творческую активность, формируют мыслительную деятельность, учат школьников отстаивать свою точку зрения, помогают добиться глубокого понимания материала.

Как показывает практика, именно учебные проекты, способствуют влиянию на личность, в которой обеспечивается баланс между социальными и индивидуальными потребностями личности, и, которые запускают механизм саморазвития, самосовершенствования, самообразования и обеспечивают готовность личности к реализации собственной индивидуальности. Работа в парах, в группах сменного состава позволяет решить и задачи воспитания: желание и умение сотрудничать в группах с одноклассниками.

Какие приёмы для организации поисковой деятельности обучающихся и поддержки их мотивации можно использовать?

- для определения проблемы и цели – приёмы «Мозговой штурм», «Дерево целей», «Визуальное ранжирование», «Дерево проблем»;
- для поиска вариантов решения – «Цветок лотоса», «Анализ альтернатив»;
- для защиты проекта – «Шесть шляп мышления», «Круглый стол»;
- для рефлексии – «Рефлексивный круг», «Рефлексивная мишень», «Заверши фразу», «Мини-сочинение».

Эти приёмы обеспечивают взаимодействие педагога и учащихся (интерактивность) в ходе проектно-исследовательской деятельности на уроках русского языка.

При формировании функциональной грамотности учащихся учителям надо помнить следующее:

1. Главным является не предмет, которому вы учите, а личность, которую вы формируете.
2. На воспитание активности не жалейте ни времени, ни усилий. Сегодняшний активный ученик – завтрашний активный представитель общества.
3. Учите детей учиться.
4. Необходимо чаще использовать вопрос "почему?", чтобы научить мыслить причинно: понимание причинно-следственных связей является обязательным условием развивающего обучения.
5. Помните, что знает не тот, кто пересказывает, а тот, кто использует знания на практике.
6. Надо приучать учеников думать и действовать самостоятельно.

Функциональная грамотность повышает интерес к предметам, умение добывать знания и применять их в практических жизненных ситуациях. Помогает подготовить ученика способного быть успешным в постоянно меняющемся мире. Формирование функциональной грамотности учеников – задача каждого современного педагога.

Это непростой процесс, где от самого учителя требуется креативность и творческое мышление, использование инновационных форм и методов обучения.

Успешное освоение компонентов функциональной грамотности поможет воспитать инициативную, самостоятельную, социально ответственную личность, которая способна адаптироваться и находить свое место в постоянно меняющемся мире.

На рынке труда сейчас востребованы те специалисты, которые способны быстро реагировать на любые вызовы, осваивать новые знания и применять их в решении возникающих проблем.

Это и есть функционально грамотные люди. Если учащийся сумел приобрести такие навыки, он будет легко ориентироваться в современной реальности.

Литература

1. Козлова, М.И. Повышение функциональной грамотности как необходимость современного образования / М.И.Козлова // Сборник статей II Международного учебно-исследовательского конкурса. – Петрозаводск, 2020. – с. 116-125.
2. Кузнецова, Н.М. Внеурочная деятельность как компонент образовательного процесса, обеспечивающий формирование функциональной грамотности учащихся / Н.М. Кузнецова, А.А.Денисова // Региональное образование: современные тенденции. – 2020. – № 1 (40). – с. 123-126.
3. <https://педпроект.рф/татаринцева-о-п-публикация/>

МРНТИ: 16.21.39

А.Е. Abdussamat

NLC "Pavlodar Pedagogical University"
abdussamatassel@gmail.com

CLIL TECHNOLOGY AS ONE OF THE METHODS OF FORMING THE FUNCTIONAL LITERACY OF THE STUDENT

Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an approach to education that combines language learning with the teaching of a specific content area. It is an innovative and engaging way to learn that has been increasingly popular in recent years, particularly in bilingual or multilingual educational systems. The objective of CLIL is to enhance students' language proficiency and subject-specific knowledge simultaneously, leading to the development of functional literacy. In this article, we will discuss CLIL as one of the methods of forming the functional literacy of the student, including its definition, the benefits it brings, the challenges of implementing it, and the role of the teacher in facilitating its success.

CLIL is a term that originated in Europe, and its meaning has evolved over time. In general, it refers to the teaching of a subject in a second language with the aim of developing both linguistic and content knowledge. According to Coyle (2005), CLIL is "an educational approach in which various languages are used as a medium of instruction to teach subject matter content"[1]. CLIL involves the integration of language and content learning, creating a meaningful and authentic context for learning

One of the primary benefits of CLIL is that it provides an immersive learning experience for students. By teaching subject matter in a second language, students are required to engage with the material in a more meaningful and interactive way. This helps to develop their language proficiency while also enhancing their subject knowledge [2]. Additionally, CLIL encourages students to think critically and analytically about the material they are learning, which can further enhance their overall cognitive development. CLIL provides many benefits to students, teachers, and educational systems [3]. Here are some of the key advantages of CLIL:

Enhances language proficiency: CLIL provides students with an opportunity to learn and practice a second language in a real-world context. This leads to a more natural and immersive language learning experience, which enhances language proficiency.

Develops subject-specific knowledge: CLIL enables students to learn subject-specific content in a second language, enhancing their understanding of the topic and developing their critical thinking skills.

Develops critical thinking and analytical skills: CLIL requires students to analyze, evaluate, and synthesize information, developing their critical thinking and analytical skills.

Promotes a more holistic view of learning: CLIL connects language and subject-specific domains, promoting a more holistic view of learning that integrates different domains of knowledge. proficiency and provide feedback on areas that need improvement.

Encouraging active learning: The teacher should encourage active learning by incorporating tasks that promote critical thinking, problem-solving, and collaboration.

Encouraging cultural sensitivity: The teacher should promote cultural sensitivity by encouraging students to appreciate and understand different cultures.

Fosters multicultural understanding: CLIL provides an opportunity for students to learn about different cultures and ways of thinking, promoting a more open-minded and empathetic worldview.

The formation of functional literacy is a process that begins in early childhood and continues throughout a person's life. It involves the development of basic reading and writing skills, as well as the ability to comprehend, analyze, and apply information from written materials. Here are some of the key stages involved in the formation of functional literacy

Early childhood: The foundation of functional literacy is laid in the early years of a child's life. Exposure to books, stories, and other forms of written language helps children develop an understanding of the basic mechanics of language, such as letter recognition, phonemic awareness, and vocabulary development.

Primary education: In primary school, children are taught basic reading and writing skills, including phonics, sight words, and simple sentence structures. This is a critical stage in the formation of functional literacy, as it provides students with the foundational skills they need to begin reading and comprehending written materials.

Secondary education: In secondary school, students continue to build on their foundational literacy skills, and are introduced to more complex texts and writing assignments. They are taught how to analyze and interpret information from a variety of sources, including textbooks, academic journals, and other written materials.

Higher education and lifelong learning: For many individuals, the formation of functional literacy continues beyond formal education. Higher education and lifelong learning opportunities provide individuals with the opportunity to continue developing their literacy skills, as they are exposed to more complex and specialized written materials in their chosen field of study or profession.

The formation of functional competencies is an essential goal of education, as it equips students with the knowledge, skills, and attitudes needed to succeed in their personal and professional lives. Functional competencies are those that allow individuals to perform effectively in real-world situations, applying their knowledge and skills to solve problems, make decisions, and communicate effectively.

The formation of functional competencies begins in the early years of education, with the development of foundational skills such as literacy, numeracy, and social-emotional skills. As students progress through their education, they acquire more advanced knowledge and skills that are increasingly relevant to their future roles in society. This may include subject-specific knowledge, such as science, math, and social studies, as well as more general skills such as critical thinking, problem-solving, communication, and collaboration.

Functional literacy enables individuals to participate fully in society, to make informed decisions, to understand and follow instructions, to communicate effectively, and to acquire new knowledge and skills. It is an essential skill for success in education, employment, and personal life. Here are some ways in which CLIL can help students gain functional literacy:

Exposure to authentic texts: CLIL involves the use of authentic texts, such as textbooks, articles, and multimedia resources, that are used to teach the subject matter. This exposes students to a variety of written materials, and helps them to develop their reading and comprehension skills.

Vocabulary acquisition: Through CLIL, students learn subject-specific vocabulary and concepts, which helps to expand their knowledge and understanding of the subject matter. This can

also enhance their overall language skills, as they are exposed to a wider range of vocabulary and linguistic structures.

Contextualized learning: CLIL provides students with real-life contexts in which to use language and apply their knowledge. This helps students to develop their language skills in a meaningful way, as they are able to apply what they have learned to real-world situations.

Active participation: CLIL encourages active participation and engagement with the subject matter, which helps students to develop their critical thinking and problem-solving skills. This can also enhance their literacy skills, as they are required to analyze, evaluate, and synthesize information from a range of sources.

While CLIL has many benefits, it also poses some challenges that need to be addressed for successful implementation [4]. Here are some of the key challenges of implementing CLIL:

The need for highly trained and qualified teachers: CLIL requires teachers who are proficient in both the second language and the subject-specific content. Finding teachers who meet these qualifications can be challenging.

Adequate resources and materials: CLIL requires appropriate resources and materials, such as textbooks and multimedia resources, which may not be readily available.

Coordination and planning: CLIL requires careful planning and coordination between language and content teachers, as well as between different subject areas.

Support from the educational community: CLIL requires support from the wider educational community, including administrators, policymakers, and parents, to ensure its success.

The role of the teacher is crucial in facilitating successful CLIL implementation [5]. Here are some of the key responsibilities of the teacher in CLIL:

Planning and coordinating with content teachers: The language teacher must work closely with the content teacher to plan lessons and ensure that language and content learning are integrated effectively.

Developing language materials and resources: The language teacher may need to develop language materials and resources that are appropriate for the specific content area.

Providing language support: The language teacher should provide language support to students who may be struggling with the second language.

Assessing language proficiency: The language teacher should assess students' language proficiency and provide feedback on areas that need improvement.

Encouraging active learning: The teacher should encourage active learning by incorporating tasks that promote critical thinking, problem-solving, and collaboration.

Encouraging cultural sensitivity: The teacher should promote cultural sensitivity by encouraging students to appreciate and understand different cultures.

CLIL is a powerful method of forming the functional literacy of students. By integrating language learning with subject matter content, CLIL provides students with a meaningful context in which to use and apply language skills. It also promotes critical thinking, cultural awareness, and the development of transferable skills. As such, it is an approach that holds great promise for improving literacy outcomes and preparing students for success in today's globalized world.

In conclusion, CLIL is a powerful approach to education that enhances students' language proficiency and subject-specific knowledge simultaneously, leading to the development of functional literacy. The benefits of CLIL are numerous, including enhanced language proficiency, critical thinking and analytical skills, and multicultural understanding. However, CLIL also poses some challenges that need to be addressed for successful implementation, including the need for highly trained teachers, adequate resources and materials, and coordination and planning. The role of the teacher is crucial in facilitating successful CLIL implementation, including planning and coordinating with content teachers, developing language materials and resources, providing language support, assessing language proficiency, encouraging active learning, and promoting cultural sensitivity. Overall, CLIL is an innovative and engaging approach to education that has the potential to transform the way we learn and teach.

Literature

1. Coyle, D. (2005). Developing CLIL: Towards a theory of practice. TESOL Quarterly, 39(2), 1-33.
2. Lyster, R., & Ballinger, S. (2011). Content-based language teaching: Convergent concerns across divergent contexts. Language Teaching Research, 15(3), 279-288.
3. Marsh, D. (2002). CLIL/EMILE-The European dimension: Actions, trends, and foresight potential. European Commission.
4. Mehisto, P., Marsh, D., & Frigols, M. J. (2008). Uncovering CLIL: Content and language integrated learning in bilingual and multilingual education. Macmillan.
5. Wolff, D. (2017). Content and Language Integrated Learning (CLIL): A Critical Overview. Applied Linguistics Review, 8(2-3), 251-271.

МРНТИ: 14.01.11

А.Н. Сайрина

Школа-лицей №37 имени Сырбая Мауленова города Астаны

ardak.sairina@mail.ru

МЕТОД ПРОЕКТОВ КАК СПОСОБ ИССЛЕДОВАНИЯ И СИСТЕМАТИЗАЦИИ ТВОРЧЕСТВА ПИСАТЕЛЯ

В XXI веке, в эпоху глобализации, большой проблемой является пробуждение интереса ребёнка к предмету.

Как же повысить мотивацию современного школьника?

Один из продуктивных путей решения – проектная деятельность. В основе метода проектов лежит развитие познавательных навыков и мотивации учащихся. Развивается умение самостоятельно конструировать знания, ориентироваться в информационном пространстве, применять особенности критического мышления.

В США двадцатые годы XX столетия известны как время возникновения и развития метода учебных проектов. По-другому его называли методом проблем, связанным с идеями, разработанными американским философом и педагогом Дж. Дьюи, а также его учеником В.Х. Килпатриком. Дж. Дьюи считал, что обучение нужно строить через целесообразную деятельность школьника, применяя его личный интерес в конкретной науке [1].

В начале XX века метод проектов привлек внимание и русских педагогов. В 1905 году небольшая группа сотрудников во главе с С.Т. Шацким пыталась активно использовать проектные методы в практике преподавания. По их мнению, метод проектов вносит разнообразие в учебную деятельность, стимулирует к творческому поиску, самостоятельному исследованию, преобразованиям, способствует воспитанию инициативности, формированию умения планировать и организовывать труд, распределяя силы и средства [2].

В настоящее время элементы этого метода используются многими педагогами. Например, оформление коллажа, подготовка презентаций, создание буктрейлеров и т.д.

Толковый словарь С. Ожегова предлагает следующее определение: «Проект – это разработанный план сооружения, какого-нибудь механизма, устройства» [3].

Метод проектов – это способ достижения учебной цели через детальную разработку проблемы (технологии), которая должна завершиться конкретным, практическим результатом, конечным продуктом.

Использование проектной методики в образовательном процессе обеспечивает формирование ключевых компетенций: исследовательской, коммуникативной, информационной. Он ориентирован на творческую самореализацию личности при совместной работе с руководителем.

Целью проектной технологии обучения является создание благоприятных условий, при которых школьники самостоятельно приобретают знания из различных источников, учатся пользоваться ими для решения познавательных задач, развивается системное мышление.

Проектная деятельность применена нами как один из способов систематизации и изучения творчества отдельного писателя.

В школе-лицее № 37 имени Сырбая Мауленова работаем более тридцати лет и считаем, что обучающиеся должны не только хорошо знать творчество поэта, но и учиться анализировать замечательные произведения, чтобы в последующем создать собственный продукт.

Приведем несколько примеров из научных исследований школьников.

В 2018 году ученица 11 класса Мырзабекова Алана обратилась к теме «Колористика поэтических произведений Сырбая Мауленова».

Почему исследуется именно колористика?

Цвет – важная грань человеческого мировосприятия. Еще с древних веков ему придавалось огромное значение. Большую идейно-художественную и эмоциональную нагрузку в творчестве писателей несет именно цветопись.

Цель данной работы – показать всю значимость роли цвета в творчестве Сырбая Мауленова.

Проследив применение цветов и оттенков, можно говорить о колористических тенденциях той или иной эпохи. Каждое событие имеет свои краски: от ярких и сверкающих до бледных и мрачных. Тонко чувствуя это, мастер слова выражает колорит времени.

Анализ был построен на содержании сборников "Синие горы", "Избранное", "Исповедь домбры".

Из прочитанных стихотворений цветопись использовалась в 111. 170 раз автор применяет цвета радуги, включающие семь полос – красную (25 раз), оранжевую (1), желтую (12), зеленую (15), голубую (13), синюю (16) и фиолетовую (0). Кроме этого, белый, седой, серый, черный, а также оттенки цветов.

Приоритетное место занимает белый цвет - 48, затем – черный – 29 и красный – 25. Что доказывает желание С. Мауленова показать всепобеждающую силу добра над злом, света над тьмой, мира над войной.

Активное использование цветообразов помогает понять, что в системе идейно-художественных средств цветопись имеет огромное значение. Творчество Сырбая Мауленова, напоминающее о страшной затяжной войне, описанной в черных и темных тонах, воспитывает в нас общечеловеческие качества, чувство любви и бережное отношение к окружающим, стремление к светлому будущему.

Поэтому С. Мауленова можно назвать художником-живописцем, художником-колористом.

Научно-исследовательский проект «Значение числа в поэтических произведениях Сырбая Мауленова» был подготовлен Ахмади Самирой и Кабдулиной Дильназ (9 класс) в 2019 году.

21 век – век цифровизации и информатизации. Школьницы задались вопросом: какое место в творчестве поэта занимали цифры, в каких сочетаниях использовались, могут ли взаимодействовать «высшая сила искусства» – поэзия и «царица всех наук» – математика.

С древних веков цифрам уделяется особое внимание. И каждое число имеет конкретное значение.

При анализе использовались перечисленные выше сборники.

Из прочитанных стихотворений числа использовались в 64.

216 раз автор применяет числительные: один – 66 раз, два – 33 раза, тысяча – 14 раз,. Остальные – в порядке убывания (сто – 1 раз, семь – 16 раз, пять – 11, четыре – 10 и др.). Что подтверждает стремление Мауленова показать целостность мира, единство и процветание, абсолютное спокойствие, а также постоянство и парность предметов и явлений в этом мире, противопоставление: «всё в этом мире имеет своё начало и конец».

Однако число 13, которому казахи часто придавали негативный смысл, не замечено. Лирика поэта была оптимистичной и жизнеутверждающей, он призывал читателей к светлому будущему.

Из вышесказанного следует: стихотворения Сырбая Мауленова пронизывают *числовые* детали, поэтому его можно назвать не только художником-живописцем, но и поэтом-математиком.

Исследовательский проект «Стилистические фигуры как усилители экспрессивности высказывания» защищен в 2021 году Жаксыбековой Дианой (11 класс). Его цель – показать всю значимость роли стилистических фигур в творчестве поэта.

Фигуры речи представляют собой особые синтаксические построения, служащие для усиления образно-выразительной функции речи, позволяют оценить повышение и понижение голоса, темп речи, паузы, словом - все оттенки звучащей фразы.

В художественной литературе одним из средств создания образной и выразительной речи является анафора (повторение одинаковых слов или выражений в начале строк). Поэт использовал её в стихотворении «Синие горы», повторив слово «синие».

Эпифора (повторение звуков, слов в конце строки) применена в произведении «Солнечные лучи» (по спирали – убрали, из земли – взошли).

Антитезу видим в стихотворении «Запах степи», где автор использует наречия «вдали» – «вблизии» для усиления выразительности и резкого противопоставления противоположных понятий.

Инверсию как перестановку прямого порядка слов в предложении с целью подчеркивания поэтической выразительности отдельных фраз можно заметить в стихотворении «Как небо моя земля широка»: «Арала валы на груди на твоей...».

Повторы встречаются в начале стихотворения «Буран» трижды.

Риторическое восклицание – это показное выражение чувств: восхищения, изумления, восторга. Его задача – усилить эмоциональность высказывания. Один из ярких примеров риторического восклицания представлен в стихотворении «Семиречье».

Метафору, основанную на сходстве предметов или явлений в самых различных чертах, можно заметить в произведении «Семиречье»: «химия хозяином придет».

Эпитеты ярко выражены в стихотворении «Кзыл-Орда»: «солнечного диска», «над речным просторным краем».

Сравнение (сопоставление одного предмета или явления с другим) вызывает интерес у читателей, помогает глубже проникнуть в смысл высказывания. Что заметно в произведении «Чу»: «как скакун под Манасом великим».

Для проведения подробного анализа выбрано 10 стихотворений, где более ярко представлены изобразительно-выразительные средства и фигуры речи.

В данных поэтических произведениях языковые средства использовались 151 раз.

Из них наиболее часто применялись:

Олицетворение – 52 раза, эпитет – 34, сравнение – 24.

Метафора, анафора, эпифора по 13, 11, 8 раз соответственно.

Риторическое восклицание используется в четырёх стихотворениях 6 раз. Реже других использована инверсия (2 раза) и антитеза – всего 1 раз в стихотворении «Запах степи».

Произведения, написанные в разные годы, представляют настроение, душевное состояние не только автора, но и его героев.

Проследив применение изобразительно-выразительных средств и фигур речи, можно говорить об образности, богатстве и разнообразии поэтического языка и можно понять, что стилистические фигуры действительно придают стихотворениям насыщенность и особый колорит.

Таким образом, можно сделать вывод, что проектная деятельность действительно является способом систематизации и изучения творчества отдельного писателя. Здесь высока роль учителя, который при умелом руководстве превращается из носителя информации

в консультанта, наставника, коллегу по решению проблем. Результатом научного исследования является созидательная плодотворная работа с конкретным продуктом.

Литература

1. <https://psychosearch.ru/teoriya/vospitanie/478-istoriya-i-osobennosti-metoda-proektov-dzhondyui>
2. <https://melimde.com/uchebno-metodicheskoe-posobie-orenburg-2007-bbk.html?page=2>
3. <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=24452>
4. Мауленов С. «Синие горы», Москва, изд. «Советский писатель», 1964, 121с.
5. Мауленов С. «Избранное», Москва, изд. «Художественная литература», 1979, 366с.
6. Мауленов С. «Исповедь домбры», Москва, изд. «Художественная литература», 1988, 334с.

МРНТИ: 14.01.11

А.В. Myrzabaev , Zh.S. Zhumagulova , А.В. Muratbek
Karaganda University named after Academician E. A. Buketov
mba_57@mail.ru

INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN BIOLOGY LESSONS IS THE KEY TO FUNCTIONAL LITERACY

The idea of forming an independent activity of a child was laid down in ancient times, and was analyzed by scientists Aristotle, Socrates, Plato, Aristoxenus, etc.

Various aspects of this problem are found in large numbers in psychological and pedagogical works, as well as in modern dissertation research. The problem of independent activity of schoolchildren was widely considered in the 60-80s of the twentieth century in the works of researchers P. I. Pidkasistogo, Z. P. Ponomareva, V. V. Guzeev and others [1-3].

Functional literacy is the ability of a person to constantly use acquired knowledge, skills and abilities (dietary supplements) to solve life problems in various spheres of human activity.

Functional literacy is the basic education of a person, which includes the "four components of the basis of thinking": critical thinking, creativity (ingenuity), communication, cooperation (cooperation).

The main types of functional literacy are: mathematical, financial, critical thinking, global competencies, reading, natural science, etc. scientific and natural science literacy is an understanding of the surrounding world based on scientific knowledge, their use to explain the phenomena of natural science.

And we rely on the taxonomy of B. Bloom's educational goals (Bloom's pyramid) in the methodological system of teaching and development of scientific and scientific functional literacy of students. He defined 6 levels of learning goals, which the scientist sets in a hierarchical order [4].

Functional research activity is understood as an integrated personality quality, which is manifested in its general ability, focused on independent and active intervention, in its readiness for activities based on knowledge and experience gained during training and socialization.

Biological knowledge really opens the way to functional literacy, opening the way for determining the relationship and balance of life forms in nature.

School biology is of paramount importance as a subject that contributes to the formation and enrichment of the spiritual world of a person. In most cases, the formation of a worldview, scientific understanding of the world is closely related to biological knowledge.

The solution of environmental problems is impossible without functional ecological literacy – the prerequisite of ecological culture, which begins with a common biological basis. To ensure

this literacy, the greening of all school subjects and school knowledge of the world determine that special attention should be paid to the teaching of biology.

From this side, this issue is related to the ecological education of students on a biological basis. Therefore, independent work in terms of the development of functional literacy is the development of knowledge and skills in relation to ecological systems in nature as a whole, the influence of living organisms and their relationships, the influence on each other and their vital activity.

The purpose of independent work is diverse. Realizing the problem of using independent work in teaching, goals are realized that give the student's consciousness knowledge about specific phenomena in the environment and form an idea of their unity with the world.

The methodology of organizing independent work offers a proven scientific theory that allows students to teach correctly and use their learning time economically.

Independent work, then search for answers to questions, learning to read additional literature, search for their basis and relevance, explanation and explanation of natural phenomena, reflection and search. This is, of course, a necessity for maximum assimilation of knowledge.

In pedagogical sciences, such researchers as Ya.A. Komensky, K.D. Ushinsky, Orlovsky, V.G. and other Kazakh scientists Shaimardanova, A.B. Myrzabaev, A. Orakova, gave opinions on the activation of cognitive independence of children, the requirements for learning in the formation of creative activity [5-9].

From all that has been said, we proceed from the fact that a modern schoolgirl finds her place in later life, benefits for her country, land and the new society in which she lives, a contribution to her development, considering the child's readiness for this life as a fundamental problem of his ability to work independently and grow up as a creative person in his In our research, we focused on this problem.

The organization of independent work in biology lessons not only provides a conscious and deep assimilation of the studied material, but also develops skills of independent activity, and also contributes to the independent development of personal qualities.

Based on the above, we have defined the purpose of the study as a theoretical justification that independent work is a means of improving students' thinking, developing a methodology and testing in experimental work.

In accordance with the general methodological apparatus of the research work, the following tasks are defined:

1. Theoretical study of the concepts of students' independence, independent work in methodological and methodological research.
2. Conducting methodological analyses on issues of independent activity in the classroom.
3. Determination of the levels of development of independence through pedagogical experiment.

The main idea of the research is the formation of a methodological system on the subject of "Biology", which provides an increase in the level of knowledge, skills and abilities of students using educational learning technologies during educational work at school.

Research sources: scientific research works of philosophers, psychologists, teachers on teaching the subject "Biology", the law "On Education", works of philosophers, psychologists, teachers, methodologists on the problem of research, official documents on the problem of education, mandatory educational standards, educational and methodological complexes.

Research methods: analysis of scientific and theoretical literature on the research topic; familiarization with official and regulatory documents, periodical printed materials related to education; organization of experimental work and processing of the final results; systematization and addition of materials related to natural science disciplines.

Scientific novelty and theoretical significance of the study:

– Theoretical and methodological problems of performing independent work in biology teaching technologies are considered;

- the experience of using learning technologies through independent work in the general biology of the school has been studied;
- In the 9th grade on the subject of "Biology ", forms and methods of organizing independent work were used and an experiment was conducted.

Practical significance of the study: the revealed methodology can be used in practice by biology teachers.

Literature

1. Pidkasisty P. I. "Independent cognitive activity of schoolchildren in education" 1980, – p. 8,15.
2. Ponomareva, Z.F. Education of self-sufficiency of a teenager in social activities. – Moscow, 2001. – 214 s.
3. Guzeev V.V. Cognitive independence of students and the development of educational technology. School technologies. – 2004.
4. Blum, Hastings, Madaus, "Taxonomy of Educational Objects" 1971 – McGraw-Hili inc.
5. A. Komensky. On the development of natural talents. Izb. ped. op.v t-2, M. – 1982.
6. Ushinsky D.I. Collected works, Moscow-Leningrad, 1948-1950. – From 356.
7. Orlovsky, V.G. Methods of improving the independent work of students. – Moscow – 1979.
8. Shaimardanova M. Biology and measures for its training. Almaty – 1981.
9. Myrzabaev A.B. Methods of teaching biology. Study guide Karaganda.KarSU: 2015. – 352 p. Arko LLP.

МРНТИ: 14.25.09

О.Е. Москаленко

КГУ «СОШ № 2 им. К.Сатпаева»

moskalenko-oe@mail.ru

АНТИЦИПАЦИЯ КАК ОСНОВА ПРОДУКТИВНОГО СМЫСЛОВОГО ЧТЕНИЯ

Думаю, что ни у кого не возникнет желания оспаривать аргумент, что навык чтения-это универсальный навык, метапредметная деятельность. Поэтому и фраза «Смысловое чтение – фундамент для результативности обучения» стала основополагающей в работе учителя.

Стратегия смыслового чтения обеспечивает понимание текста за счёт овладения приемами его освоения на этапах до чтения, во время чтения и после чтения. Работа с любым текстом предполагает три этапа: предтекстовая деятельность, текстовая и послетекстовая деятельность

Хочется остановиться на первом этапе работы с текстом. Предтекстовой работой или антиципацией

Антиципация (предвосхищение, предугадывание предстоящего чтения). Определение смысловой, тематической, эмоциональной направленности текста, выделение его героев по названию произведения, имени автора, ключевым словам, предшествующей тексту иллюстрации с опорой на читательский опыт.

Предтекстовые ориентировочные приемы нацелены на постановку чтения и, следовательно, на выбор вида чтения, актуализацию предшествующих знаний и опыта, понятий и словаря текста, а также на создание мотивации к чтению.

Среди таких приемов есть большое количество, пришедших из технологии критического мышления. Среди них «ЗХУ», «Мозговой штурм», «Дневник двойной записи».

Хочется остановиться на других менее известных приемах, но не менее продуктивных приемах.

Прием « Глоссарий».

1. Мы будем читать информационный текст (читается заголовок)...
2. Посмотрите на список слов и отметьте те, которые на ваш взгляд могут быть связаны с текстом.

Алгоритм реализации приема «Глоссарий»

Мы будем читать информационный текст «Когда появилось кино?».

Посмотрите на список слов и отметьте те, которые могут быть связаны с текстом:

фотография	фабрика	братья Люмьер
движущиеся картинки	поезд	Эдисон
целлулоидная плёнка	техник	Мельес
иллюзия движения	Нью-Йорк	Зворыкин

Закончив чтение текста, вернитесь к данным словам (это будет уже послетекстовая стратегия) и посмотрите на значение и употребление слов, использованных в тексте.

Прием «Батарея вопросов». Учащимся дается задание составить вопросы к тексту по заглавию, по иллюстрациям, опорным словам.

Прием «Угадай-ка». Слова заглавия появляются поочередно (по порядку или беспорядочно), нужно угадать (догадаться) какой будет заголовок, и что будет изучаться (о чём именно будет текст).

Угадывать можно не только заголовок, но и жанр. Например: Подумайте, в какой книге будет находиться новое произведение, если ему соответствуют такие критерии описания жанра:

- 1) Не рассказывает о жизни богов
- 2) Рассказывает о чуде, как о достоверном событии
- 3) Героем может быть реальное историческое лицо

Прием «Шифрограмма». Использование в работе цветных геометрических моделей жанров и тематики литературных произведений:

○ – сказка □ – рассказ △ – стихотворение

Коричневый – о животных

Жёлтый – о детях

Зелёный – о природе

Красный – о Родине

Голубой – о приключениях и фантастике

Например: ● – сказка о животных.

Прием «Логические цепочки». Определить название произведения путём продолжения цепочки. Например: условие → вопрос → решение →...(структура задачи) («Ответ» С.Михалков).

Прием «Работа с иллюстрациями». Предлагается рассмотреть иллюстрацию и предположить, что или кто на ней изображены, и какое отношение это может иметь к тексту, который мы будем читать? Художники-иллюстраторы по-разному оформили эту сказку. А можете ли вы сказать, чей вариант оформления вам больше нравится и почему? (нельзя ответить, потому что нужно прочитать текст)

Прием «Бюро находок». Перед чтением текста после работы с заголовком, просмотра самого текста и иллюстраций предлагаются предметы (или их картинки) и предлагается высказать предположение, встретятся ли эти предметы в тексте (почему?)

Антиципация содержания и видов читательской деятельности существенно повышает осознанность и активность детей при работе с новым текстом, увлекает их чтением, сочетая этот процесс с интенсивным речевым развитием и развитием важнейших интеллектуальных качеств ребёнка, поднимает его на принципиально иную позицию – позицию субъекта

учебной деятельности, активно и осознанно участвующего в планировании, организации и проведении урока. Урок становится увлекательным, интересным и творческим для маленького читателя.

Литература

1. Королева (Бершанская) О.Н. Нетрадиционные приемы словарной работы на уроках литературного чтения // Начальная школа плюс До и После. – 2005. – № 3. – С. 56-61. – 0,5 п.л.
2. Бершанская О.Н. Формулирование темы и цели урока литературного чтения как фактор стимулирования активной и осознанной деятельности младших школьников // Начальная школа. – 2006. – № 4. – С. 46-53.
3. Бершанская О.Н. Мобилизующий этап уроков литературного чтения [Методика обучения средствами субъективизации] // Начальная школа. – 2008. – № 7. – С. 15-20. – 0,45 п.л.
4. Королева (Бершанская) О.Н. Обучение литературному чтению средствами субъективизации // Педагогический менеджмент и прогрессивные технологии в образовании: Сборник статей XII Международной научно-методической конференции (Пенза, 18-19 июня 2005 г.) / Под ред. проф. Б.Н. Герасимова. – Пенза: Приволжский Дом знаний, 2005. – С. 175-178.
5. Королева (Бершанская) О.Н. Антиципация на уроках литературного чтения в начальных классах // Психолого-педагогическое сопровождение образовательного процесса: теория и практика: Региональный сборник научных трудов / Под общей ред. А.Н. Панфилова. – Выпуск 2. – Елабуга: ЕГПУ, 2005. – С. 66-75.
6. Бершанская О.Н. Первые шаги формирования активной и осознанной деятельности школьников на уроках литературного чтения // Вопросы филологии и методики преподавания филологических дисциплин: Межвузовский сборник научных трудов / Отв. ред. А.И. Безродных. – Киров: Изд-во ВятГТУ, 2005. – С. 71-79.

МРНТИ: 16.21.33

Ж.Т. Адырбекова

КГУ «Средняя общеобразовательная школы № 27»

janar_19031974@mail.ru

РАБОТА С НЕСПЛОШНЫМИ ТЕКСТАМИ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Функциональная грамотность – это умение эффективно действовать в нестандартных жизненных ситуациях. Ее можно определить как «повседневную мудрость», способность решать задачи за пределами парты, грамотно строить свою жизнь и не теряться в ней. Международные сравнительные исследования в области образования показывают, что у наших школьников возникают трудности в применении этих знаний в ситуациях, приближенных к жизненным реалиям. В связи с этим одна из приоритетных задач образования – это формирование и оценка способности применять полученные в процессе обучения знания для решения учебных и практических задач, т.е. формирование функциональной грамотности.

В качестве основных составляющих функциональной грамотности выделены: математическая, читательская, естественнонаучная, финансовая грамотности, глобальные компетенции и креативное мышление. Главной характеристикой каждой составляющей является способность действовать и взаимодействовать с окружающим миром, решая при этом разнообразные задачи.

Читательская грамотность – способность человека понимать, использовать, оценивать тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.

Раньше основное ожидание по отношению к ученику сводилось к формуле: «Прочти и перескажи». Теперь надо учить поиску информации к её использованию. Следовательно, любые исследования, измеряющие читательскую грамотность учащихся, получивших обязательное школьное образование, должны быть сфокусированы на таких читательских умениях, как поиск, выбор, интерпретация и оценка информации из текстов, используемых во внешкольных ситуациях. Для формирования читательской грамотности сегодня активно используются различные стратегии работы с текстом, техники активно-продуктивного чтения и алгоритмы работы с несплошными текстами. Понятие «текст» на современном этапе трактуется широко: он может включать не только слова, но и визуальные изображения в виде диаграмм, рисунков, карт, таблиц, графиков. Существуют следующие виды текстов, различающиеся по форме представленной информации: сплошные (без визуальных изображений) и несплошные (тексты, сочетающие в себе несколько источников информации).

Изучая методическую литературу по работе с несплошными текстами, выделила несколько содержательных работ: статья Е.И. Казаковой «Тексты новой природы: проблемы междисциплинарного исследования», статья Г.В. Даниловой «Тексты новой природы», пособие для учителей И.Н. Логвиной, Л.В. Рождественской «Формирование навыков функционального чтения». По словам Е.И. Казаковой, в последнее время появляются «тексты, для которых характерны гипертекстуальность, синтез мультимедийности и вербальных структур, активное использование инфографики, дополненной реальности и других элементов выражения смысла» [5].

И. Логвина и Л. Рождественская отмечают, что «работа с текстами различных видов позволяет повысить уровень функциональной грамотности, которая даёт человеку возможность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней» [6].

Вследствие развития информационных технологий нам всё чаще приходится сталкиваться с несплошными текстами, в том числе и в школе, поэтому надо научить детей работать с текстами такого формата. Ведь для выполнения заданий по функциональной грамотности, при подготовке к итоговой аттестации и ЕНТ необходимо разбираться в подобных текстах. На уроках, помимо заданий из учебников, следует чаще использовать несплошные тексты, как кластер, постер, ментальные карты, таблицы, инфографику и т.д.

Педагоги разных дисциплин отмечают, что работа с несплошными текстами эффективна, различные виды таких текстов формируют у обучающихся умение сравнивать, систематизировать и извлекать полученную информацию. Чтение несплошных текстов требует определенных навыков у учащихся. Для учащихся важно научиться свободно получать информацию, представленную в любой текстовой форме.

Также работая с несплошными текстами, мы выполняем типовую учебную программу по учебному предмету. На уроках русского языка и литературы осуществляются 4 вида речевой деятельности: слушание, говорение, чтение, письмо. Обратим внимание на цели обучения по чтению:

7 класс: понимать главную и второстепенную информацию сплошных и несплошных текстов, связывая информацию с общеизвестными, повседневными знаниями.

9 класс: представлять информацию в виде отчета, статьи, справки на основе таблиц, схем, диаграмм, графиков и наоборот.

10 класс: представлять информацию в виде несплошного текста, используя информацию двух текстов.

11 класс: представлять информацию в виде сплошного текста, сравнивая данные таблиц, схем, диаграмм, объединенных одной темой или проблемой.

В учебной программе предусмотрена и обозначена в целях обучения работа с

несплошными текстами. И, как вы видим, цели обучения соответствуют возрастным категориям обучающихся, чем старше класс, тем сложнее задания.

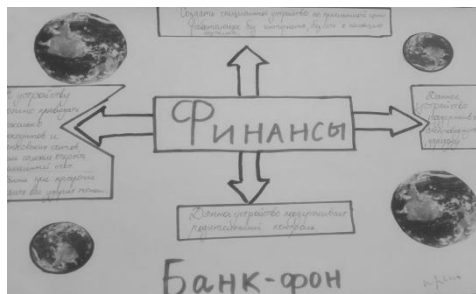
При работе с несплошными текстами у обучающихся развиваются следующие умения:

- нахождение информации, необходимой для выполнения задания;
- извлечение информации, заданной в тексте в явном или неявном виде;
- подтверждение высказываний примерами из текста;
- определение значения терминов и понятий;
- сопоставление информации из разных частей текста;
- сопоставление информации, представленной в текстах и рисунках;
- определение в тексте последовательности действий и мн.др.

Поэтому я часто использую различные способы работы с несплошными текстами: преобразование их в сплошные на основе извлечённой информации, создание собственных несплошных текстов и др. Для чтения несплошных текстов на уроках применяются таблицы, афиши, графики, диаграммы и др.

Начиная с 5 класса, обучающиеся записывают в тетрадь для правил теоретический материал в виде таблиц и схем. В своих схемах и таблицах школьники учатся выделять главную информацию. Это всегда эффективнее, чем просто механическое запоминание орфограммы. Со временем дети уже видят те элементы, которые должны быть в схеме или кластере. В среднем звене применяю создание кластера и постера, инфографики. По мере сравнения, анализа работ соклассников, обучающиеся могут дополнить свою работу пропущенной информацией или деталями текста. В старших классах задания усложняются: создание сравнительных таблиц, диаграмм, мониторингов, пресс-релизов, плакатных буктрейлеров. При выполнении таких заданий обучающиеся структурируют информацию, выявляют причинно-следственные связи главных и второстепенных мыслей текста, что ведёт к лучшему пониманию и запоминанию информации по теме урока.

Ещё одним эффективным методом является инфографика, которая имеет свои преимущества: помогает визуально представить информацию, пересмотреть и обобщить ключевые моменты текста. Инфографика облегчает получение уже готовой информации и даёт возможность учащимся самостоятельно добывать материал и интерпретировать его.

Это работы обучающихся среднего и старшего звена

Обобщая мысли по использованию несплошных текстов на уроках русского языка и литературы, можно сделать вывод, что работа с несплошными текстами:

– развивает у обучающихся умение понимать информацию, анализировать, интерпретировать и критически её оценивать, ориентироваться в различных источниках информации;

– способствует приобретению учащимися аналитических, исследовательских умений, необходимых для познавательной активности и интереса к изучению не только русского языка, но и других предметов;

– формирует практическую грамотность и критическое мышление обучающихся.

Функциональная грамотность – это способность применять знания, полученные в школе, для решения повседневных задач. Для того, чтобы быть успешным в обучении, ученик должен прежде всего уметь работать с информацией: находить её, отделять нужное

от ненужного, проверять факты, анализировать, обобщать и – что очень важно – перекладывать на собственный опыт. Такой навык формируется на каждом из предметов, не только в рамках русского языка и литературы. Осмысливать информацию и понимать, для чего она понадобится в будущем, важно в рамках каждого из школьных предметов: математики, биологии и т.д.

Сегодня большая часть учебников учит детей решать задачи, исходя из явной информации. Но в обычной жизни в любом тексте есть и другой уровень, неявный. Например, когда мы рассматриваем билет в театр, в первую очередь в глаза бросается время спектакля, адрес театра – всё это явная информация. А вот когда мы, извлекая её, прикидываем, во сколько нам нужно выйти из дома, чтобы быть вовремя – это уже неявная для читателя информация. Другой пример – туристическая брошюра, в которой есть обычный текст, курсив или жирный шрифт, графики, схемы, таблицы. Можно читать её внимательно, а можно сфокусироваться на своей цели и извлечь конкретную информацию – например, цену билетов в музей, возможные варианты посещения музеев исходя из их расположения и так далее. Вот эти необходимые для современного школьника умения формирует работа с несплошными текстами. Функциональная грамотность проявляется в решении проблемных задач, выходящих за пределы учебных ситуаций, и не похожих на те задачи, в ходе которых приобретались и отрабатывались знания и умения.

Литература

1. Казакова Е.И. Тексты новой природы: проблемы междисциплинарного исследования / Психологическая наука и образование. 2016г. № 4. С. 102–109.
2. И.Н.Логвина, Л.Рождественская. Формирование навыков функционального чтения: Книга для учителя, Санкт-Петербург, 2012г. 58 с.
3. Данилова Г.В. Тексты новой природы» как источник для развития образовательного потенциала и «новой грамотности» школьников современной школы: Сборник материалов, Санкт-Петербург, 2016г.

МРНТИ: 14.01.11

М.Э. Коксегенова

«№ 4 жалпы орта білім беретін» КММ, Elmira.koksegenova@bk.ru

ЗИЯТКЕР ҰЛТТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ – ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ

*"Білімді болу деген – жаңалық ашуға қабілетті болу"
Әбу Насыр әл-Фараби*

Білім беру жүйесі – сабақтастығы бар білім беру бағдарламалары мен әр түрлі деңгей мен бағыттағы мемлекеттік білім беру стандарттары жүйесінің, оларды әртүрлі ұйымдастыру құқықтық формадағы, типтегі және түрдегі білім беру мекемелерінде іске асырушы тармақтардың, сонымен бірге білім беруді басқару органдары жүйесінің жиыны болып табылады. Қазіргі кезде білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай-ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Ал білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың – болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім таным теориясы деп аталады. Бәріміз білеміз таным теориясының басқа ғылыми теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасуы мен негізделінуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарын қалыптастырады. Білім терминінің үш аспектіде қолданылатынын да естен шығармау керек:

- бірдеңені істеу, жүзеге асыру үшін хабардар болуға негізделген білім ен машық

қабілеттері;

- кез келген танымдық мәні бар ақпарат;
- практикамен өзара байланыста болатын ерекше танымдық бірлік.

Сонымен, білім дегеніміз – адамның санасында берілген, өзінің қызметінде шынайы дүниенің заңды байланыстарын идеалды бейнелейтін объективті шындық.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі мақсаты- бәсекеге қабілетті көптеген мамандар дайындау болып табылады. Ал, мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі- мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұсы – оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау – әр мұғалімнің абыройын айқындайтын азаматтық борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам болуы керек. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыретін айтамыз. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Қазақстандағы қазіргі кездегі нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі бар жетілген, тіптен үш тілді де меңгерген ізденімпаз қазақ жастар болуы тиіс. Орыс педагогі К.Д. Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Сол себепті нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері қазіргі кезде осы біздің елімізде туындылап отыр. Біліктілік арттыру жүйесінде педагогтардың оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсінуге, соның нәтижесінде өзіндік іс-әрекетке еруге және жеке өміріндегі тәжірибені жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады. Сондықтан олардың функционалдық сауаттылықтарын кәсіби шеберлікпен ұштастыру үшін нәтижеге бағытталған білім беру үлгісінде мақсатты түрде білім беретін, қалыптастыратын, дамытатын андрогогикалық процесс қажет. Басқаша айтқанда ересектерге арналған, жалпы және кәсіби білімнің қажеттілігін дамыту, ғылым, білім мен мәдениет жетістіктері арқылы адамдардың жалпы мәдениеті мен әлеуметтік белсенділікті дамытуға бағытталған танымдық іс-әрекетке ынталандыру үшін білім беру өте қажет және де тиімді десек те болады. Ал, қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру- оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұрғанын айтуға болады. Француз қайраткері «Адамға оқып – үйрену өмірде болу, өмір сүру үшін қажет» дегендей оқыту процесін технологияландыру, осыған сәйкес оқу бағдармаларын жасау, ғалымдар мен жаңашыл педагогтардың еңбектерімен танысу жұмыстары мұғалімдердің үздіксіз ізденісін айқындайды. Жаңа педагогикалық технологиялардың негізгі мәні – пассивті оқыту түрінен активті оқытуға көшу оқу танымын ұйымдастырудағы бастамашылдығына жағдай туғызу, субъективтік позицияны қалыптастыру болады. Ол үшін әрине қазақстандық білім сапасы жоғары көрсеткіштерге ие болуы керек. Ал, білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге беталуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын, ақпараттық – коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық - дамытушылық функцияны атқарады. Қазіргі заман адамның осы құзыреттілікті меңгере отырып тек «кәсіби икемділігін оңтайландыруды қамтамасыз ету ғана емес, іске асырылу мүмкіндігін үнемі оқып-үйрену және өзін-өзі жасау талабын» қалыптастыра алады. Осыған байланысты қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар мен сындарлы саясаттар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының

ойлауына, өткені мен бүгіні, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болары анық. Олай болса, білімнің сапалы да саналы түрде берілуі білім беру жүйесіндегі педагогтердің, зиялылар қауымының деңгейіне байланысты. Бұл жайлы Б. Тұрғанбаева «өзінің практикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуде қолдана алуын – құзырлылықтар деп атаймыз» деп анықтаса, Ресей ғалымы Н. Кузьминаның көзқарасы бойынша, «Құзырлылық дегеніміз - педагогтің басқа бір адамның дамуына негіз бола алатын білімділігі мен абыройлығы»-деп көрсетеді екен. Сонымен қатар Қ. Құдайбергенова «Құзырды әртүрлі кенеттен болған ситуацияларда мәселелерді шешу үшін қажетті білімді немесе әрекетті көрсете білу қабілеті, білім мен өмірлік ситуация арасындағы байланысты орнату мүмкіндігі ретінде, ал құзырлылықты адамның өзіндік деңгейіне, даралық қасиеттеріне тікелей байланысты тұлғалық, теориялық, практикалық өлшеу дәрежесі жоғары деңгейде кіріктірілген құрылым ретінде қарастыру ұсынылады» деген тоқтам жасайды. Мұндай құзырлылықтың қатарына мыналар жатады:

- бағдарлы құзіреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б);
- мәдениеттанымдылық құзіреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);
- оқу-танымдық құзіреттілік(өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);
- коммуникативтік құзіреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);
- ақпараттық-технологиялық құзіреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);
- әлеуметтік- еңбек құзіреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);

Аталған құзыреттілік қасиеттерді тұлға бойына дарытуда педагог қауымның арнайы әлеуметтік білім беру құзыреттіліктерінің жан-жақты болуы талап етіледі. Егер педагог өзінің кәсіби өсу жобасын дұрыс жолға қоя отырып, өзінің кәсіптік қызметіне нақты берілу арқылы тұлғаның алған білімін өмірде қолдана білетіндей тапсырмалар жүйесін ұсына алатын жағдайда болғанда ғана студент құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік табады. Бір сөзбен айтқанда, тұлғаға бағытталған білімдер жүйесі білім стандартына сай тұлғаның жан-жақты дамуына негізделген, алған білімін өмірдің қандай бір жағдаяттарына қолдана алатындай дәрежеде ұсыну педагогтің құзыреттілігіне байланысты болады. Құзыреттілік дегеніміздің өзін қазіргі заман талабына сай педагог қауымының өзін -өзі өзгерте алу қабілеттілігі деп түсінуге болады. Білім саясатындағы түбегейлі өзгерістерді күнделікті оқу үрдісінде берілетін тапсырмалардан бастау қажет екендігі айқын көрсетілген. Қазіргі жаһандану кезеңінде өмір мен ғылым, оқушылар мен мұғалім еңбегі, сіз бен біздің қалай өзгеріске ұшырайтынымызды қайта ой елегінен өткізуді мұғалімнен талап ететін уақыт. Осы мәселелер қазіргі өзгермелі қоғамда полимәдениетті, көп ұлтты әрі поликонфессионалды кеңістікке араласуға дайын, қабілетті тұлғаның дамуына бағытталған білім беру мен тәрбиелеу мазмұнын қайта қарауды талап етеді. Еліміздің алға қарай табысты ілгерілеуін жалғастыру үшін осы мектепте қызмет істеп жүрген әрбір ұстазбен білім алып жатқан әрбір оқушы жауапкершілікті түсінуде: «Маған жақсы мұғалім бәрінен де қымбат, өйткені мұғалім – мектептің жүрегі» деп Ыбырай Алтынсарин айтқандай, әрдайым оқушыларымыздың сенімінен шығып, ал оқушылар біздің үмітімізді ақтап, бірлесе отыра тек пайдалы істерді жүзеге асырсақ Қазақстандағы білімнің сапалық жағынан алпауыт елдермен қатарлас үлкен көрсеткіш көрсете аламыз.

Әдебиеттер

1. Әл – Фарабидің философиялық трактаттары. – Алматы, 1973. – 318 б.
2. Абай. Қара сөздер. – Алматы: Ел, 1993. – 272 б.
3. Сейдімбек А. Қазақ әлемі. Этномәдени пайымдау / Оқу құралы. – Алматы: Санат, 1997. – 464 б.
4. Байтұрсынов А. Қазақ зиялылары хақында // Ақ жол / Өлеңдер мен тәржімалар, публицистикалық мақалалар және әдеби зерттеу. – Алматы: Жалын, 1991.
5. Дулатұлы М. Оян, қазақ!. – Алматы: Алтын Орда, 1991.
6. Шоқайұлы М. Түркістанның қилы тағдыры. – Алматы: Жалын, 1992. – 183 б.
7. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б.
8. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде ұлттың интеллектуалды әлеуетін дамыту тұжырымдамасы. – Алматы: Ұлағат, 2013. – 36 б.
9. Формирование интеллектуального потенциала нации в условиях высшей школы: Сб.науч.тр. – Алматы: Ұлағат, 2012. – 336 с.
10. Пірәлиев С.Ж., Оразбаева Ф.Ш., Иманбаева С.Т., Берикханова А.Е., Шолпанқұлова Г.К. т.б. Болашақ маманның интеллектуалды әлеуетін қалыптастыру негіздері. Оқу құралы. – Алматы: Ұлағат, 2014. – 296 б.

МРНТИ: 16.21.33:

Н.А. Слямова, Г.А.Дуйсембаева

«№ 27 жалпы орта білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
slyamova1967@mail.ru

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУ МОНИТОРИНГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ҚҰРАЛДАРЫ

Қазіргі таңда мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығына аса зор мән беру керек. Өйткені функционалдық сауаттылық сапалы білім алу кепілі.

Негізі сауаттылық дегеніміз не? Алдымен осы сұраққа жауап іздейік. Сауаттылық – бастапқы оқу және жазу қабілеттілігі. Бұл ұғым бастапқыда ана тілі нормаларына сәйкес оқу және жазу дағдыларын білім деңгейін анықтау үшін қолданылған. Сауаттылық деңгейі білім беру жүйесіндегі ең өзекті мәселенің бірі болып табылады.

Жалпы функционалдық сауаттылық дегеніміз-адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық фактор болып табылады. Яғни, бүгінгі жаһандану дәуірінде заман ағымына қарай ілесіп отыруы. Функционалдық сауаттылық оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету. Функционалдық сауаттылықтың басты мақсаты жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Қазіргі әлемдегі, еліміздегі өріс алып отырған түрлі бағыттағы дамулардың әсерінен қоғамның адамға қоятын талаптарының өзгеруі нәтижесінде функционалдық сауаттылық ұғымы кең тарала бастады.

Сонымен, функционалдық сауаттылық адамның мамандығына, жасына қарамастан үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің ролі орасан зор. Соның ішінде гуманитарлық пәндердің алатын орны ерекше.

Ресми деректерге тоқталатын болсақ мектеп оқушыларының 40% әдеби мәтінді түсінуге қиналатыны дәлелденген. Барлығы мектептен білім алған, жұмысқа орналасуға келгенде қарапайым жазу үлгісін білмейтіндігін көрсеткен. Қызметке орналасуға келген адамдардың басым көпшілігі әр түрлі жағдайда кездескен бланкіні толтыра алмай, ондағы

ақпараттың мәнісін түсіне алмаған және де олар теледидарда не айтылып жатқанын, жалпы айтқанда, күнделікті өмірдің есебін білмейтін болып шыққан. Сол себептен жұмыссыздық, өндірістегі апат, жазатайым оқиғалар, жарақат алулар көбейген. Барлық зерттеушілердің болжамы бойынша адамдардың сауатсыздық деңгейінің төмендеуі, оларға дұрыс білім беріп, тиянақты оқытпаудан, оқырман болуға үйретпеуден болған. Сақтанбау, байқаусыздық, ұқыпсыздық, апаттар: осының бәрі ережені дұрыс оқымай, түсінбей, санаға сіңірмегендіктен орын алған.

Сауатсыздық адамға кішкентай кезінен бастап жұғады екен. Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруды қашан бастау керек? 5-сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды бастау кеш, мұны бастауыш мектепте жасау керек.

Мектепке келген оқушыны алдымен жазу мен оқуға баули бастаймыз. Егерде оқушы тек қана оқулықпен шектелсе, кітапханаға барып басқа әдеби кітаптар оқымаса, өзінің ой-өрісін дамыта алмаса болашақта сауатсыз болуы ықтимал. Ғалымдардың айтуынша 8-сыныптан бастап оқушылардың 60% өз бетімен жазып оқуға деген ынталары жоғалады екен.

Оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде гуманитарлық пәндердің алатын орны ерекше. Оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамыту үшін гуманитарлық пәндер сабағында оқушылардың мәтінмен өз бетінше жұмыс жасауына көп көңіл бөлуіміз керек. Мәтінмен жұмыс жасау оқушының ойлау қабілеттерін дамытудың үйлесімді жолы. Сол себепті сабақта әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың ой-өрісін дамытуға сабақ тақырыбына байланыстырып қызықты мәтіндермен жұмыс жасау арқылы қызығушылықтарын арттыруға, теориялық білімдерін практикада қолдана білуге үйрету керек.

Осы мақсаттарға жету үшін сабақта мынадай міндеттер қою керек:

1. Оқушының теориялық білімдерін практикамен ұштастыра білу;
2. Алған сапалы білімдерін өмірде қолдана білуге үйрету;
3. Кез келген уақытта жағдаяттың шешімін табуға үйрету;
4. Оқушыларды ізденіске баулып өз бетінше жұмыс жасауға үйрету. Осы қойылған міндеттер сабақ барысында жүзеге асады. Сондықтан күнделікті сабақта берілген тапсырмаларға аса мән беруіміз керек.

Оқу зейінін дамытуға көп көңіл бөлу маңызды. Саналы оқу адамның өзін – өзі дамытуының негізі болып табылады-сауатты оқитын адам мәтінді түсінеді, оның мазмұны туралы ойлайды, өз ойларын оңай жеткізеді, еркін сөйлеседі. Саналы оқу тіл мен әдеби оқу сабақтарында табысқа жету үшін ғана емес, сонымен қатар кез-келген пәндік салада сәттіліктің кепілі, негізгі құзыреттіліктерді дамытудың негізі болып табылады.

Тіл сабақтарында мәтіндер бойынша оқу сауаттылығын арттыратын сұрақтар мен тапсырмалар жүйесін беру мұғалімнен маңызды дайындықты қажет етеді. Сұрақтар жүйесі оқушылардың белсенді ойлауын, білімі мен білік дағдысын қолдана білуді қамтамасыз етеді. Тіл мен әдебиет сабақтарында «Пікірлер парағы», «Попс» әдісі, «Екі жақты түсініктеме күнделігі», «Әйлер шеңбері», «Автор орындығы», «Тұжырым кестесі», тәрізді тапсырмалар оқушылардың өзіндік жеке қасиеттерінің дамуын қамтамасыз етеді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға, оқу сауаттылығын, шығармашылық ойлауды және әртүрлі ақпарат көздерімен өзара әрекеттесу қабілеттерін қалыптастыруға және командада (топта, шағын топта және т.б.) жұмыс істеуге, әрине, жобалау және зерттеу жұмыстары да маңызды үлес қосады.

Жобалау және зерттеу қызметіне байыпты қарау оқушыларды ақпаратты іздеуді, іріктеуді, бағалауды жүзеге асыра отырып, әртүрлі көздермен және іздеу жүйелерімен өзара әрекеттесуге үйретуге мүмкіндік береді; зерттеу қызметінің әдістері мен әдістерін (эксперимент, бақылау, жалпылау, жіктеу және т. б.) игеруге, топтық қызмет түрлерін, командалық форматты өз бетінше, жеке жұмыс істеу қабілетін дамытумен қатар қолдануға; іс-әрекет барысын ұтымды жоспарлау және бақылау, жауапкершілікті өз мойнына алу,

жұмыстың басқа қатысушыларын басқару, бағалау және өзін-өзі бағалау қабілетін қалыптастыру. Бұл ретте стандартты емес тапсырмалармен жұмыс істеу, проблемалық жағдайларды шешу, сондай-ақ пәнаралық өзара іс-қимылды (пәнаралық байланыстарды) пайдалану тәжірибесін қалыптастыратын Жобалық жұмыс болып табылады.

Балалар мектепке әр түрлі келеді: жиналған және жиналмаған, мұқият және шашыраңқы, тез түсінетін және баяу, ұқыпсыз және ұқыпты. Олар бір жерде. Барлық балалар мектепке жақсы оқуға деген шынайы ниетпен келеді. Адамның әдемі тілегі — жақсы оқу-балалардың мектеп өмірінің барлық мағынасын жарықтандырады. Күшті немесе әлсіз жоқ-қызығушылық танытқандар бар. Көбінесе әлсіздердің де өзіндік идеялары болады. Біз, педагогтар, адам бойындағы адамды қолдауға, дамытуға, адамға адамдармен, табиғатпен, мәдениетпен, өркениетпен бейбітшілік пен келісімде өмір сүруге көмектесуіміз керек, өйткені менің ойымша, мектеп қазіргі Қазақстанда функционалды сауаттылықты қалыптастырудың жалғыз және өте маңызды маңызды көзі болып табылады.

Қорытындылай келе, оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту- бүгінгі заман талабы. Сонымен, орта мектепте гуманитарлық пәндерді оқытуда функционалды сауаттылықты қалыптастырудағы басты мақсат-оқушының жан-жақты дамыған тұлғасын, оның ұлттық санасын, теориялық ойлауын, тілдік түйсігі мен қабілеттерін қалыптастыру, сөйлеу қарым-қатынас мәдениетін игеру деген қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер

1. Оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. ҚР Үкіметінің № 832 қаулысы. 2012 жылғы 25 маусым, Астана, Үкімет Үйі.
2. Республикалық ғылыми әдістемелік журнал «Жарқын Болашақ» Алматы қаласы 2021 жыл.

МРНТИ: 14.25.07

Л.В. Курбатова, Т.Л. Ивашенко
КГУ «Гимназия № 6 г. Семей»
lara141069@mail.ru, tli66@mail.ru

ОБОБЩЕНИЕ ОПЫТА ПО ФОРМИРОВАНИЮ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ НА БИНАРНЫХ УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА И ИНФОРМАТИКИ

Бинарные уроки – это творчество двух учителей, которое перерастает в творческий процесс потому, что изучение выбранной учебной проблемы на стыке двух предметов – это всегда интересно, изменение вида деятельности вызывает высокую мотивацию у обучающихся. А не это ли главное в нашей работе – заинтересовать, вдохновить, увлечь обучающихся, спровоцировать их творческий поиск?

Значит, технология проведения бинарных уроков увлекательна и необычна. Она позволяет соединить теорию с практикой, поднять формирование функциональной грамотности на уровень осмысленной, учебной деятельности. В результате достигается единый подход к рассмотрению возникающих проблем и единства требований к учащимся в процессе их учебной деятельности. При конструировании современного урока необходимо использовать различные технологии, формы и методы организации учебного процесса. Поэтому современный урок рассматривается как постоянно развивающаяся форма [4]. Главное направление этого развития в стремлении добиться того, чтобы урок стал результатом творчества не только педагога, но и обучающегося. Функциональная грамотность на наших уроках направлена на то, чтобы не только развивать сами знания, а умение их применить: найти новую информацию, проверить ее достоверность, на ее основе

изучить новые виды деятельности, иными словами развивать способность заниматься саморазвитием и самообразованием. И от учителя сейчас просят, не столько владеть самим, сколько научить функциональной грамотности своих учеников [5].

Мы работаем над темой развития функциональной грамотности школьников на бинарных уроках в течение нескольких лет и можем поделиться опытом подготовки и проведения бинарных уроков.

Что такое «бинарный урок»?

Бинарный урок – это урок, объединяющий содержание двух учебных дисциплин, это форма реализации развития функциональной грамотности школьников.

Цель бинарного урока – создать условия мотивированного практического применения знаний, умений, навыков, дать обучающимся возможность увидеть результат своего труда и получить от него удовлетворение.[1]

Подготовка к проведению бинарного урока.

1. Формирование команды учителей. Известно, что психологическая совместимость – это важный фактор успеха работы любой группы людей.

2. Анализ учебных программ – с этого начинается планирование бинарного урока для выявления смежных тем.

3. Разработка структуры бинарного урока.

4. Подбор материала по направлению урока, определение различных форм, технологий и методов работы. На этом этапе рождается целостная картина урока, пишется развернутый план-конспект бинарного урока.

5. Подведение итогов. Продумывается форма представления результатов деятельности учащихся, оформление работ и оценивание.

Рассмотрим трудности, которые могут возникнуть при планировании бинарного урока:

1) теоретически недостаточно хорошо разработана технология проведения бинарного урока;

2) требует длительной подготовки (поэтому эти уроки невозможно проводить часто)

3) иногда сложно решать организационные моменты – подстроиться под расписание двух учителей. [2]

Практические задания вплетаются в мыслительную познавательную деятельность и облегчают запоминание полученной информации. Мыслительный процесс (запоминание) сменяется созерцанием наглядных средств, затем переходим к предметам практической деятельности. Знания становятся прочными, хорошо осознанными. Лучший отдых – это смена деятельности. Бинарный урок позволяет реализовать этот принцип на уроке, что играет немаловажную роль в здоровьесберегающих технологиях.[3]

Предлагаем вам разработку одного из наших бинарных уроков.

Бинарный урок художественного труда и информатики, 6 класс.

Класс: 6

Тема урока: Информатика «Строим алгоритм»

Художественный труд «Дизайн текстильных изделий для дома (фартук). Разработка эскиза.

Цели обучения:	6.1.5.1 – Выполнять задания по разработке дизайна объекта, опираясь на собственный опыт и знания; 6.1.5.2 – Выполнять эскизы, технические рисунки для реализации творческих идей; 6.3.3.1 – Записывать линейные алгоритмы в интегрированной среде разработки программ Python.
Цель урока:	Художественный труд: выполнять задания по разработке дизайна фартука, опираясь на собственный опыт, знания. Информатика: составлять алгоритм

Ход урока:

1. **Вызов.** Создание коллаборативной среды. Для определения темы и целей урока обучающиеся просмотрели видеоролик «Еловое яблоко».

2. Осмысление.

1. Фронтальная работа по презентации для определения назначения фартука.

2. Индивидуальная работа – интерактивное задание в LearningApp.org для нахождения групп фартуков по назначению.

3. Деление на группы по карточкам (с изображением фартуков различных по крою).

4. Рассказ о различных видах кроя фартуков.

5. Индивидуальная работа. Определение технологических этапов изготовления фартука в программе LearningApp.org. Спикеры от групп выполняют задание в Learning, остальные участники групп работают по бланкам-карточкам за партами, сверяют свои результаты с результатом выполненной интерактивной работы спикера, проверяют ошибки.

6. Групповая работа. Составляют алгоритм по технологической карте-схеме. У каждой группы свой алгоритм.

7. Групповая работа. Выполнить задание по предложенному условию: эскиз; программа; презентация. У каждой группы свое задание в конверте.

8. Защита работ. По 2 человека от каждой команды презентуют свои работы. Прикрепляют проекты на доску, обсуждают всем классом, анализируют положительные и отрицательные стороны работы.

3. Закрепление. (индивидуальная работа). Выполнение теста в OnlineMekter. Тест разработан специально к уроку.

4. Рефлексия. Плакат «Рюкзак». Самостоятельно определяют, насколько сумели достигнуть поставленных на уроке целей, проводят рефлексию.

Краткая характеристика методов, способов деятельности, технологий использованных на уроке; их связь с содержанием учебного материала

I. Технология интегрированного обучения

II. Личностно ориентированная технология

III. Диалогический метод обучения (беседа)

IV. Технология проблемного обучения. Учащиеся на протяжении урока изучали материал и делали выводы по каждой проблеме.

1. Просмотр видеоролика «Еловое яблоко». Использовался для постановки проблемы.

2. Работа с алгоритмом «Лабиринт» и в Python – линейная программа подсчета стоимости фартуков.

V. Игровая технология

1. Игра в программе Learningapps.org: «Деление фартуков по группам»,

2. Игра «Установить последовательность технологических этапов изготовления фартука»

VI. Информационно-коммуникационная: программирование в среде Python, Видеоролик, Презентация, Learningapps.org, Online-Mekter

VII. Здоровье-сберегающая технология: Смена видов деятельности, Гимнастика для глаз.

VIII. Обучение сотрудничества (групповая работа). Работа в группах, распределение по ролям внутри группы.

IX. Приемы оценивания: Словесная оценка учителя, Взаимооценивание «Две звезды, одно пожелание», Самооценивание, Интерактивное оценивание Learningapp, Online-Mekter.

Безусловно, бинарное обучение направлено на формирование функциональной грамотности обучающихся.

Бинарный интегрированный урок является необычным, интересным методом интерактивной образовательной педагогической технологии в обучении, который способствует развитию умения применять в жизни знания и навыки, полученные в школе, т.е. на развитие функциональной грамотности .

Урок является проводником инновационных идей, способом методического обогащения учителя и повышения качества обучения.

Литература

1. Бардина И.Н., Проведение бинарных занятий / И.Н. Бардина, И.М. Лукавец: Специалист, 2017, № 4.
2. Гусева В.Г., Интегративный урок как средство развития компетенции / В.Г. Гусева, М.Р. Максимова: Специалист, 2010, № 3.
3. Бобырев А.В., Рудакова И.А. Типы «нестандартных» уроков в системе организации профильного обучения в педагогическом лицее // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. 2012. № 6.
4. Капустина В.А. Развитие функциональной грамотности учащихся на интегрированных уроках // Учебный год. – 2021. – № 3 (65). – С. 27–30.
5. Уткина, Т. В. Функциональная грамотность: современный контекст / Т. В. Уткина, О. Б. Пяткова, А. Г. Донской // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. – 2020. – № 5 (74). – С. 4-11.

МРНТИ: 17.01.07.

Ж.М. Садуакасова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
jakos87@mail.ru

ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ КЕМЕЛ АДАМ: ТҮСІНУ, ТАЛДАУ, ІСКЕ АСЫРУ

Қазақ поэзиясының тарихындағы көрнекті ақын Шәкәрім Құдайбердіұлы көркемсөз өнеріне, поэзияға жаңа мазмұн, жаңа сипат дарытты. Шәкәрім шығармаларының қайсысын алсақ та, адам, адам өмірінің мәні, адами қасиеттер тақырыбын қозғап өтеді. Шәкәрім адам тұлғасын, қасиеттерін жан-жақты сомдау арқылы адам болмысын жетілдіруді, өмірді түзетуді мақсат етеді.

Адам баласының жақсылыққа ұмтылып, жамандықтан безіп, көркем мінезді болып жетілуінің түпкі мақсат-мұраты – кемелділікке ұмтылу, яғни кемелділіктің жолына түсу. Ол дегеніміз жан мен тәннің тыным таппай тазаруы, толысуы. Кемелділік – сезіну, тану, түсіну, игеру және осының барлығын ақылмен, іс-әрекетпен жүзеге асырудан тұрады. Кемел адам – қандай адам? Кемел адам (араб. “инсан-и камил” – толық адам) – ақыл-ойы толысқан кісі. Діни ілімде кемел адам – кісілікке жат қылықтардан әбден арылып тазарған, ішкі жан-дүниесі ағарып, рухани қасиеті артқан, мүлтіксіздіктің қалыбы мен негізіне мейлінше жақындаған асыл адам.

Кемелдену адамда бірден болатын үрдіс емес. Қазақтың кемелдік ілімі тереңде жатыр. Оның түп негізін қазақ ғұламалары ертеде қалаған. Ислам дінінде Жаратушы ие адам баласын ең көркем бейнеде жаратып, жер бетіне халифа еткені туралы айтылады. Яғни, ең қадірлі болмыс болып жаратылған адамның негізгі міндеті– кемелділікке ұмтылуы. Шамамен 13-14 ғғ. өмір сүрген ғалым Азиз Нәсәфи «Китабул инсанил камил» еңбегінде «Кемел адамның» мына төрт қасиетіне көңіл аудартады: жақсы сөз, жақсы амал (іс), жақсы мінез және білімде жоғары тұруы.

Баста таза жаратты, сен таза бол,

Ұқсаң, анық айттым ғой, бұл – тура жол, - деп сөз қозғаған Шәкәрімнің түсінігіндегі кемел адам – табиғаты, жаны таза, қиянатсыз, өмірлік позициясы айқын, махаббаты биік, өзінің нәпсісін толық игерген, адал еңбек ететін ақ жүрек иесі.

Қазіргі таңда «толық адам», «кемел адам», «жан-жақты жетілген адам» концепциясы кеңінен сөз болып жүр. Оған себеп те жоқ емес. Білім мен ғылымның дамуы қарыштап

тұрған заманда адам басты құндылық болудан қалып бара жатқандай. Осы тұста Шәкәрімнің «Ар ілімі», «Түзу адам» концепциясы өзекті болып тұр.

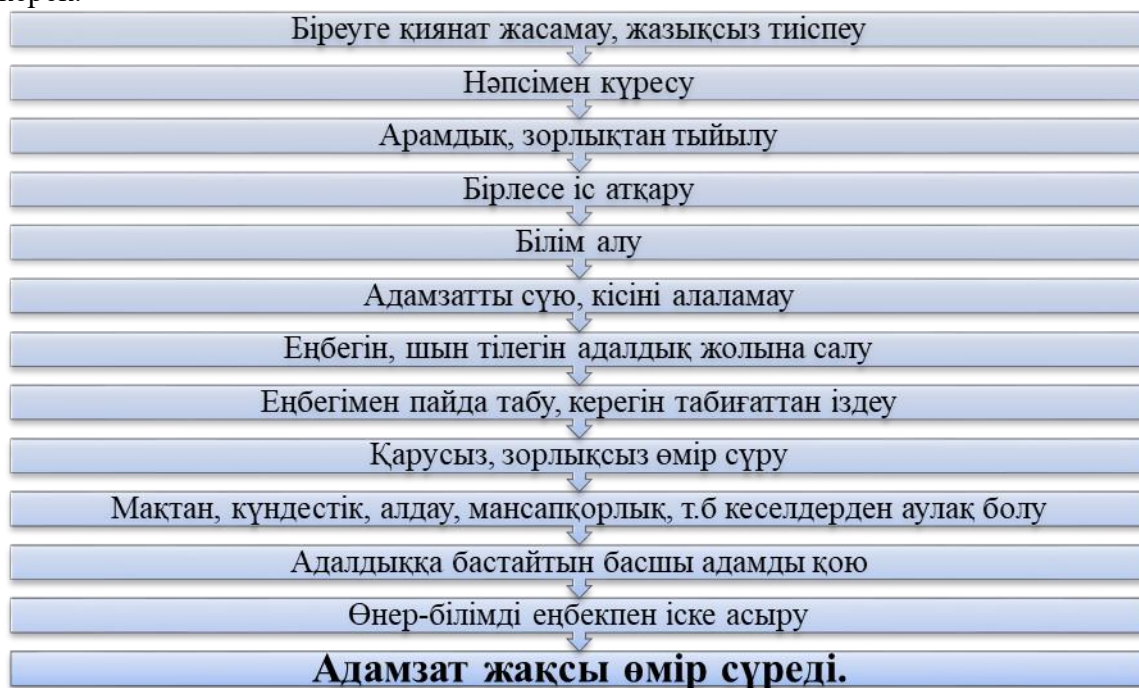
Адам мәселесі – Шәкәрім философиясының өзегі, негізі. Ойшылдың көптеген өлеңдерінде шын адам, анық адам тіркестері берілген.

...Мейірім, ынсап, ақ пейіл, адал еңбек
Бұл төртеуін кім қылса, шын адам сол немесе
... Күні-түні дей көрме, ғылым ізде,
Қалсын десең артыңда адам атың - дейді ойшыл.
...Олай қылмай, билесе бәрін ақыл,
Еш қиянат қылмаса, зорлық, тақыл.
Таза еңбекпен тағдырдан пайдаланса,

Адамды сонда адам деген мақұл - деген өлең жолдарынан адам атын сақтап қалу үшін ол өзінің нәпсісімен күресіп, күрес барысында аталмыш қасиеттерге ие болуы шарт. Ол қасиеттер - мейірім, ынсап, әділет, адал еңбек, ақ жүрек, терең ғылым. Сайып келгенде, осы қасиеттерді тұла бойына қалыптастырған тұлғада кемел адам сипатының көріністері байқала бастайды.

Үйретуді жөн көріп,
Түзетпек едім адамды,
...Адамшылық міндетім,
Айт деді адам індетін...,
...Мінін айтып қазушы ем,

Түзетпек боп елімді... - дей келе, заманның түзелуі адамның түзелуінен басталатынын білген. Оның бар мақсұты «адамды түзету» болған. Осы мақсұтына жету үшін әлемдегі зұлымдық атаулыны тамырымен жоятын «Ар ілімін» оқытуды ұсынады. «... адал еңбек, білім үйренумен қабат «Ар білімі» деген білім оқытылуға керек. Бұл ғылымды ақылды адамдар ойластырып, пән ретінде жазып, нәпсіні жойып, адам бойында жеке ардың қожа болып қалу жағын көздеу керек.»- дейді Шәкәрім. Сонда сол пән мазмұны нені қамтуы мүмкін? Пән мақсаты Шәкәрім айтқандай, адам бойындағы нәпсі кеселінен арылту, ардың басшы болуын көздеу керек.

Шәкәрімнің бұл өлеңі «Ар ілімін» оқытудың сатылы тұжырымдары десек қателеспейміз. «Ар ілімін» оқыту арқылы ғана әлемде жақсылық орнатуға, зұлымдық атаулыны жеңуге болады.

Протагор адамды барлық заттардың өлшемі деп сипаттаған екен. Ал осы Басты өлшем өзін қай өлшеммен өлшемек? Шәкәрім де, оған дейінгі ойшылдар да кемел адам сипатының ең басты өлшемі ретінде – елге(адамзатқа) пайдалы болуды ұсынады. Адам тек пайдалы болып, өзгеге жәрдем етсе, арының арманынан шығады екен.

Жаныңды аяй көрме жардамынан
Сөйткенде арың шығар арманынан.

Әйтпесе бұл өмірің артық емес,

Тәніңді топырақ басып қалғанынан- деп, бұл өмірдің ең негізгі артықшылығы – біреудің қажетіне жарау, пайдалы болу екендігін айтады.

Шәкәрім шығармалары негізінде айтсақ, кемелдікті құраушы ең негізгі сапаның бірі – ақыл. Тірі болудың, бар болудың алғышарты – ақыл. Ақылы жоқ адам өлікке теңдес. Егер ақыл мен білім адамға қатар бітсе, бұл оны ізгілікке жетелейді. Кемелдікке ұмтылу өзінді тану арқылы жаратушыны тану, болмысыңды ашуда тура жолдан, түзу жолдан, Жардың жолынан айнымау керектігін айтады. Осы жолда ақылды өзіңе пайғамбар қыл, ақыл сені еш адастырмайды дейді Шәкәрім.

Таза ақыл анық адамда,
Ақылға сынат әр істі – деп тұжырымдайды.

Ақыл деген денеге егулі дән,

Суарса егер оған бітеді жан.

Ақылдың өсіп, өніп, көркеймегі,

Көрген, білген нәрседен ғибрат алған – деген өлең жолдарынан көрген, білген нәрседен ой қорыту арқылы ақылдың өсіп-өнетінін түсінуге болады. Ақылды дұрыс бағыттап, оны «суарса» жан бітеді екен. Шәкәрім өзінің «Үш анық» трактатында «Адам ақиқатты бас көзімен көрмейді, ақыл көзімен көреді...» дейді. Ақиқат дегеніміз- хақ тағаланы тануға ұмтылыс, бұл жолда бәрі бар, адамның өзін-өзі тануы, дамуы, нәпсімен күрес, т.б. ал осы ақиқатты игеру Шәкәрімше, ақыл көзімен іске асады. «Сондықтан барша адам шамасына қарай, қай бірі өзі үшін, қай бірі табы үшін, қай бірі барша адам үшін жақсылық бақ іздейді. Ақыл қарауында адам толығы барша адамға бақ іздеген болады». Осылайша, толық адамның ғылыми дефинициясын береді. Яғни, Шәкәрім өзін емес, барша адамзатты ойлайды.

Шәкәрім «Жетпіс екі жасымда» әңгімесінде «Адам өмірін қалай түзеуге болады?» деген сұрақтың жауабын іздейді. Шәкәрім танымының идеялық мақсаты рухани шынайылыққа, пәктікке, гуманизмге, адамгершіліктің биігіне ұмтылу. Ол үшін бірінші кезекте адамның әлеуметтік статусы емес, оның адамдық болмысы тұрады. Адамның түзелуін, дұрыс өмір сүруін ақын жалпыадамзаттық мәселелердің шешілуімен байланыстырады. Адамды түзу жолға салатын жеті құндылықты алға қояды.

«Мейірім», «Ынсап», «Әділет»,

«Шыдам», «Шыншыл», «Харекет».

Түп қазығы – «Ақ ниет».

Бірақ осы айтылғандарға қарсы, жолдан қосылған, адамның бойында біржола сіңісіп, біте қайнасып қалған күшті, зиянды жау нәрселер, әдеттер де бар. Міне, осы жаман әдеттердің барлығынан адамдар тату тұрып, жайлы өмір сүре алмайды. Олар - нәпсі, өзімшілдік, мақтан. Бұлардан ұшы-қиыры жоқ жаман әдеттер туа бермек. ...Жоғарыда айтылған жаман әдеттерді жоюға бұлар жеткіліксіз болғандықтан, сол адал еңбек, білім үйренумен қабат «Ар білімі» деген білім оқытылуға керек. Бұл ғылымды ақылды адамдар ойластырып, пән ретінде жазып, нәпсіні жойып, адам бойында жеке ардың қожа болып қалу жағын көздеу керек. Адам бойындағы нәпсі кеселі кетсе, өзгерісі оңай»- деген ойлары маңызды болып тұр.

Олай қылмай, билесе бәрін ақыл,
Еш қиянат қылмаса зорлық, тақыл.
Таза еңбекпен тағдырдан пайдаланса,
Адамды сонда адам деген мақұл.
Атақ, пайда іздемей,
Ойында мақтан жоқ болса,
Қиянатты көздемей,

Қанағатқа тоқ болса - деген өлең жолдары кемелдікке жетудің қағидалары, шарттары сияқты.

Жаңа қоғамның сапасы сол қоғамдағы әрбір тұлғаның жетілуімен өлшенеді. Шәкәрім шығармаларынан интенциясы Дүниеге бағытталған Батыс адамына қарағанда өзін-өзі таныған, өз мүмкіндігін толық ашуға тырысқан шығыстың ойлау стилі бірден байқалып тұр. Шығыс адамындағы күрес пафосы – өзімен-өзі күрес. Шәкәрім де осы бағытты ұстанған.

Адамның адал ұлы болам десең,
Алдыменен өзінді нәпсіңді жең,- дейді ойшыл.

Шәкәрім өзінен бұрынғы ғұламалардан үлгі ала отырып, «Толық адам», «Кемел адам» турасында қозғаған мәселелерді жаңа сапалы деңгейге көтерді. Ақын адамның биік парасаттылыққа жету жолдарын сатылап саралайды. Әрбір сатыны бағындырған сайын, адамның ішкі рухани болмысы жақсарады, мұндай адам барша адамзат игілігін ойлай алатын кемелденген жанға айналады.

Абай адамгершілік және әдет-ғұрып қағидаларын жұртқа таратпақ болса, Шәкәрім халықтың рухани өміріндегі адамгершілік-этикалық категориялардың белгілі бір жүйесін жасады.

	Макро элементтер	Микро элементтер
«Адам өмірін түзеу» тұғырнамасы	Ақ жүрек	Махаббат
		Мейірім
		Рахым
		Ұят, ұждан, ар
		Ақ пейіл
		Адалдық
		Қайырымдылық
	Адал еңбек	Талап
		Харекет
		Шыдам
		Сабыр
	Арлы ақыл	Ынсап
		Терең ғылым
		Терең ой,
		Білім
		Шыншыл
		Қиянатсыз ой
		Сау ақыл

Кемелдікке жетуде ең басты кедергі – нәпсі. Кім өз нәпсісін жеңсе, сол жеңіске жетпек. Сонымен қатар, адамдық жаулары ретінде автор келесі өлеңінде ашық айтып көрсетеді.

Еріншектен-салақтық,

Салақтықтан – надандық...

Бірінен бірі туады,

Жоғалар сүйтіп адамдық. Тағы бір өлеңінде:

Еріншек, ашу, құмарлық

Жамандықтың басы осы – деп толықтырады. Бар жамандық еріншектіктен бастау алады, бойды содан аулақ салуға үндейді. Жаман қасиеттерден бойын аулақ ұстай алмаған жандарға

Елді сынап, өз мінін елемейді

Өлі жүрек, өзімшіл, күншіл мұндар! – деп ашынады.

Шәкәрім адам бойындағы жақсы-жаман қасиеттер тамырының қоғам өмірінде жатқанын үнемі сездіріп отырады. Қандай әлеуметтік кеселді болсын ол уақыт ағымының барысынан туған, бірақ міндетті түрде түзетуге болатын кемшілік деп білді.

Шәкәрім шығармалары негізінде кемел адам сипаттары және кемелдену кедергілері	
Рухани тіректер	Жаман адам сипаты, кеселдер
Жүрегі таза адамдар Зұлымдықтан амандар Қиянатсыз надандар Әулиеден кем емес.	Пән жамылған әлімдер Дін жамылған зәлімдер Бере берсең бәрін жер, Сол жалмауыз паңнан без
Ғаделет, әділ, шыншыл	Түбі арам айла қуған өңкей жылым
Таза жүрек, ақ жүрек	Өлі жүрек, өзімшіл, күншіл мұндар
Терең ғылым	Залым ғалым
Бостандық	Мансапқорлық, рақымсыздық, мейірімсіздік, қанишерлік
Харекет, адал еңбек, таза еңбек	Еріншектен-салақтық, Салақтықтан- надандық Бірінен-бірі туады Жоғалар сөйтіп адамдық
Ұят, намыс, ождан/ұждан	Еріншек, ашу, құмарлық Жамандықтың басы осы
Даналық	Жайдары күлдіргіш, ұятсыз, әдепсіз
Ғашықтық, махаббат	Құмарлық деген бір ит бар
Достық	Өзімшілдік, зорлық
Жомарттық	Пейілі тар
Сабыр	Қалжыңшыл, қылжақбас
Талаптылық, таза талап	Сыртың таза, арам ішің
Ізгілік, мейірім, ақ ниет, ақ пейіл, рақым	Қиянат, зұлымдық
Парасаттылық	Көрсеқызар, жалмауыз
Ынсап	Нәпсі
Арлы ақыл, таза ақыл, сау ақыл	Ноқталы ақыл
Терең ой, қиянатсыз ой тазасы	Ойы шартық, мисыз шолақ ой, тайғақ ой
Ары зор	Сыртында май, ішінде оқ
Ақ жүрек	Жүрегің болса тайғақ саз
Анық бақ: мінсіз сөз, кірсіз ақыл, адал еңбек	4 кесел: надандық, жуандық, қырт, мансапқорлық
Шын мінез	Тайғақ мінез, екі тіл, құбылма мінез

Қазақ қоғамы үшін тағдырлық мәнді мәселелердің Шәкәрім өлеңдерінде синтезделіп көрініс табуы – қазақ поэзиясына енгізілген жаңалық. Адами қасиеттерді алға шығару

арқылы ғана кемелдікке жетуге болады. Шәкәрім шығармаларын зерделей отырып, «Шәкәрімнің кісілік кодексін» ұсынамыз.

- ✓ Ынсап пен мейірім, әділетті жаныңдай көріп жан сақта
- ✓ Ең әуелі жанды біл
- ✓ Ең керекті үш сұрақпен, жан құлағын бұрап қой
- Келдім қайдан?
- Қайтсем пайдам?
- Өлгеннен соң не болам?
- ✓ Мақтан үшін мал жима, жан үшін жи
- ✓ Арың сатпа, терің сат, адалды ізде
- ✓ Пайғамбар қыл ақылды!

Сол табады мақұлды!

- ✓ Ақылға сынат әр істі
- ✓ Ақ жолдан айнымай, ар сақта
- ✓ Талаптан да білім мен өнер үйрен
- ✓ Мақтанға салынба, мансаптың тағы үшін
- Нәпсіңе билетпе, басыңның бағы үшін
- ✓ Барыңды, нәріңді тірлікте бергейсің
- ✓ Ғибрат алар артыңда із қалдыр
- ✓ Ғылымсыз адам-айуан

Не қылсаң да ғылым біл

- ✓ Ақылға еркін ой керек

Матаудан ойды азат қыл

- ✓ Күні-түні дей көрме, ғылым ізде

Қалсын десең артыңда адам атың

- ✓ Сен бола көр аққа жақ, болам десең адам

Адал еңбек берер бақ, бассаң соған қадам.

Айнымайтын ақ жүрек пен таза ақылды жанның

Таппасы жоқ бұл өмірде, осынымды ұқ, балам!

- ✓ Халқыңа еңбек қыл
- ✓ Адамның адал ұлы болам десең,
Алдыменен өзіңді нәпсіңді жең
- ✓ Құдай таза жаратты, сен таза бол
- ✓ Боларға ұмтыл, болмасқа қанағат қыл
- ✓ Не қылсаң, қыл адамға махаббат деп
- ✓ Жалқаулық, көрсеқызар, ашу, мақтан,

Арамдық, өтіріктен – ерте сақтан.

Күні бұрын жуытпа маңайыңа,

Есер, есірік, ынжықтық – солар жақтан.

Осы қағидаларды кім басшылыққа алса, ондай адам қашанда ақ жолдан айнымай, ар сақтап, кемелдікке ұмтылары сөзсіз.

Адамды саналы қылатын жасы емес, оны саналы қылатын – оның көтерген жүгі. «Пенде қылған ісін шын ықыласпен орнына келтіріп қылса, тіпті далаға кетпейді» дейді Мәшһүр Жүсіп. Адам – интенционалды жаратылыс.

Өмірде өзіне ғана тән биік адами міндеті болады. Осыны пенде сезініп білгенде оның қаһармандық қасиеті көмекке келеді. Осы бір экзистенциялық қасиетін жүзеге асырмаса, болмысы мәңгілікке сіңіп жоқ болады. Шәкәрімше айтсақ, «ғибрат алар артына із қалмайды». Ел жадында өшпестей есімдері қалған тұлғалар жетерлік.

Кемелдік шыңын бағындырғандар десек әбден болады. Олар: Шоқан, Абай, Ыбырай, Сұлтанмахмұт, Бауыржан Момышұлы, кейінгі өкілдер Бейсен Құранбек, т.б. Бұл есімдер қатарын әлі де толықтыра берсек болады. Әйтсе де, барлығына ортақ бір дүние – баршасы өмірлік мақсұт-мұратын ел болашағына байлаған, ар-ұятын ойлаған, жауапкершілікті

аркалап, адамшылық қасиеттерін ту еткен жандар. Сондықтан есімдері мәңгілік ел есінде, олар өшпегендей, өлмегендей.

Өмірде көп көріп жүрміз. Қазіргі біздің қоғам білімсіздіктен, надандықтан зардап шегіп жатқан жоқ. Балаларымыздың, жастардың білім алуына барлық жағдайлар жасалған, қосымша курстар, ақылы интеллектуалды мектептер, үйірмелер, т.б. бәрі бар. Тәуелсіздік алғалы бері жастарымыз Батыс-Шығыс білімдерін жан-жақты игеруде.

Қысқасы, оларды сауатсыз, білімсіз дей алмаймыз. Өмірлік пәлсапа, адами міндеттер турасында айтқанда алдына жан салмайды. Бірақ оларға бір нәрсе жетіспейді. Ол – Қаһармандық, Ерлік. Жоғарыда айтылған тұлғалардан айырмашылығы осы сияқты. Сонымен біздің қоғам адами міндетін дәл танып, жауапкершілік арқалай алатын күрескер тұлғаларды қажет етеді. Осы қасиеттер бойында бар тұлғалар шын кемел адам бола алады деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

1. Шәкәрім «Қазақ айнасы» Алматы 2003 ж.
2. Шәкәрім «Үш анық» Шәкәрім университеті 2019 ж.

МРНТИ: 14.01.11

Г.Ж. Садвакасова, М.С. Құдайбергенова
КГУ «Средняя общеобразовательная школа-лицей № 38»

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Социально-экономические преобразования в России, ставят перед обществом новые цели и задачи не только в экономике и политике, но и в духовной сфере, в сфере образования. Новые условия ставят перед системой образования новую задачу подготовить компетентных, высокообразованных профессионалов, которые будут конкурентоспособными на международной арене.

Динамичные изменения, происходящие во всех сферах современного общества, оказывают серьёзное воздействие на самого человека, его образ жизни, профессиональную деятельность и взаимоотношения с окружающими.

Он должен быть способным действовать в условиях неопределённости и адаптироваться к изменяющимся условиям жизни, сохраняя при этом физическое и психическое здоровье; ориентироваться в постоянно растущем информационном потоке, выдерживать конкуренцию в овладении новыми знаниями и технологиями, в которых возникает профессиональная и жизненная необходимость.

Можно сказать, что в современном обществе и обществе ближайшего будущего успех человека во многом будет зависеть от его способности к саморазвитию и самореализации, понимания сути общественных процессов, готовности к эффективному участию в жизни общества. Вот почему для современной школы так актуальна задача подготовки обучающихся к успешному взаимодействию в жизненных ситуациях изменяющегося общества, формирования их функциональной грамотности.

Под функциональной грамотностью понимают результат овладения учащимися системой предметных ключевых компетенций, позволяющих эффективно применять усвоенные знания в практической ситуации, способность вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней.

В отличие от простого понятия грамотности как способности личности к чтению, составлению простых коротких текстов и осуществлению элементарных арифметических действий, функциональная грамотность человека проявляется в его способности действовать в современном обществе, решать различные задачи, используя при этом определённые знания, умения и навыки.

Она должна обеспечивать нормальное функционирование личности в системе социальных отношений: жизнедеятельность в конкретной культурной среде, определяемой в том числе и особенностями развития государства, гражданином которого является человек.

Функциональная грамотность: является базовым уровнем для формирования навыков чтения и письма; направлена на решение бытовых проблем; обнаруживается в конкретных обстоятельствах и характеризует человека в определенной ситуации; связана с решением стандартных, стереотипных задач.

Выделяют основные направления формирования функциональной грамотности: математическая грамотность; читательская грамотность; естественно научная грамотность; финансовая грамотность; глобальные компетенции; креативное мышление.

Читательская грамотность – это способность человека понимать и использовать тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей. Ученик должен научиться находить, извлекать нужную информацию, интерпретировать и интегрировать ее, осмысливать и оценивать содержание текста, использовать полученную информацию.

Математическая грамотность является вторым по значимости компонентом функциональной грамотности. Она предполагает способность использовать математику, чтобы помочь решить реальные проблемы, включает также способность понимать «язык» математики.

Естественнонаучная грамотность – способность использовать естественнонаучные знания для выделения в реальных ситуациях проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах.

Финансовая грамотность – это совокупность знаний, навыков, умений и установок в финансовой сфере, а также личностных социально-педагогических характеристик, сформированность которых определяет способность и готовность человека продуктивно выполнять различные социально-экономические роли: домохозяйина, инвестора, заемщика, налогоплательщика и т.д.

Глобальные компетенции – это способность критически рассматривать с различных точек зрения проблемы глобального характера и межкультурного взаимодействия; осознавать, как культурные, религиозные, политические, расовые и иные различия могут оказывать влияние на восприятие, суждения и взгляды людей; вступать в открытое, уважительное и эффективное взаимодействие с другими людьми на основе разделяемого всеми уважения к человеческому достоинству.

Креативное мышление – умение человека использовать свое воображение для выработки и совершенствования идей, формирования нового знания, решения задач, с которыми он не сталкивался раньше.

Выделяется несколько основных видов функциональной грамотности: коммуникативная, информационная, деятельная.

Поскольку формирование функциональной грамотности занимает одну из главных ниш педагогической деятельности, его реализация проходит в рамках самых разных учебных дисциплин. Значимое место среди прочих предметов занимают дисциплины гуманитарного цикла, в том числе история и обществознание.

Но одной из главных проблем истории как предмета является то, что она менее всего практико-ориентирована. В истории нельзя, как в математике, привязать знание или умение к повседневной жизни, как в химии или физике, провести эксперимент.

Сложно объяснить ученику, ЗАЧЕМ ЭТО надо изучать (например, огораживания в Англии), ПОЧЕМУ ЭТО надо знать (например, даты). Ученику, который всерьез занимается информатикой, физикой, биологией, математикой или, напротив, не интересуется ничем, история подчас кажется легким и ненужным предметом, предметом, где нет ничего, кроме хронологии событий. Современный ученик – прагматик и рационалист. Ему нужна сильная

мотивация (стимул) на уроке. Стимул, который бы его увлек, заинтересовал, шокировал, поставил в тупик, удивил.

Такие стимулы более удачны даже не на предметном, а на межпредметном и метапредметном уровне. Сочетание информации по истории, географии, социологии, литературе, биологии, математике дает возможность рассмотреть то или иное историческое событие с разных (иногда неожиданных) позиций, позволяет использовать личностный фактор.

На уроках истории чаще всего формируются следующие виды функциональной грамотности:

1) читательская грамотность – способность к пониманию и осмыслению письменных текстов, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, активного участия в жизни общества;

2) математическая грамотность – способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину;

3) естественно-научная грамотность – способность использовать естественно-научные знания для отбора в реальных жизненных ситуациях тех проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах, необходимых для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, а также для принятия соответствующих решений.

Базовым навыком функциональной грамотности является читательская.

В современном обществе умение работать с информацией (ЧИТАТЬ, прежде всего) становится обязательным условием успешности.

Овладение функциональной грамотностью на уроках истории складывается из нескольких составляющих:

1. Процесс овладения исторической грамотностью: учащиеся определяют временные рамки изучаемого периода, соотносят даты с веками, показывают на карте территориальное пространство изучаемого события, дают характеристику понятийному аппарату, анализируют роль личности в истории.

2. Процесс обучения – усвоение исторических знаний происходит поэтапно, «от простого к сложному», от материала 5 класса (Древнейшие цивилизации) к темам 9 класса (история обучения: «мозговой штурм», работа в малых группах, творческие задания, интерактивная лекция, урок-экскурсия и др.

3. Процесс образования – учащиеся владеют общим уровнем исторической культуры, знакомы с историческими ценностями и стандартами современной цивилизации.

В нашей работе понимание функциональной грамотности, это, прежде всего, как ученик освоил теоретический материал, и как он может применить его на практике.

Это возможно, если:

1. В учебном процессе в целом осуществляется активизация познавательной мыслительной деятельности учащегося на каждом уроке.

2. Формируется навык самообучения, самообразования в учебном процессе непрерывно.

3. Формируются универсальные учебные действия, характерные для всех школьных дисциплин (развитие памяти, аналитического и критического мышления, умение четко выразить свою мысль).

4. Ученик научен работать с текстом, анализирует его и может дополнять. Умеет найти нужную информацию в источниках.

5. Умеет полученную информацию соотнести с исторической действительностью.

Средства формирования функциональной грамотности на уроках истории:

- пересказы (мифов, биографий, рассказов и т.д.) - предоставление учащемуся возможности, монологически грамотно изъясняя свои мысли, «примерить на себя» те или иные исторические сюжеты и образы, что позволяет «очеловечить» события, расширить их воспитательный диапазон, создавая тем самым соответствующую эмоциональную среду для усвоения базовых ценностей;

- познавательные игры, викторины, уроки-дебаты, которые развивают навыки сотрудничества, индивидуальной работы и умение выступать с собственной точкой зрения в дискуссиях;

- исторические диктанты и эссе с их последующей коррекцией со стороны учителя, что формирует письменную грамотность учащихся;

- изучение исторических и правовых документов, их подробный анализ, что позволяет учащимся высказать своё собственное мнение по проблеме, опираясь на этические ценности, которые выработало человечество за всю свою историю;

- чтение вариативных источников, что позволяет учащимся отказаться от однозначных и прямолинейных суждений, пристально присматриваться к текстам и авторским позициям. Таким образом, учащиеся делают этический выбор, с одной стороны примеряя на себя исторические роли, а с другой - входя в круг тех, кто эти роли оценивает.

- исследовательские работы в форме презентаций, рефератов, социологических опросов, проектов (учащиеся используют информацию, полученную в беседах с родственниками, с ветеранами войны и труда, из справочной литературы, обогащая себя новыми знаниями, очередной раз, убеждаясь в том, какими нравственными качествами должен обладать человек, чтобы его имя не забывали).

- функциональное чтение – это чтение с целью поиска информации для решения конкретной задачи или выполнения определенного задания. При функциональном чтении применяются приемы просмотрового чтения (сканирования) и аналитического чтения (выделение ключевых слов, подбор цитат, составление схем, графиков, таблиц);

Процесс развития функциональной грамотности на уроках истории и обществознания осуществляется на основе формирования навыков мышления в виде заданий, проблемных ситуаций и вопросов.

Например, можно использовать такие формы и методы работы, как составление вопросов к тексту, тезисного плана, хронологических таблиц и логических схем; преобразование цифровой информации в диаграмму или гистограмму; подбор примеров к тексту; объяснительное комментированное чтение; аналитическое чтение; составление рассказа по иллюстрации; выделение смысловых частей текста и другие.

Наиболее эффективными приемами работы с учебным текстом можно выделить следующие:

1. Прием «Корзина» (обучающиеся записывают все понятия, идеи, имена по данной теме).

Пример приема «Корзина» на уроке истории в 6 классе. Тема «Могущество папской власти. Католическая церковь и еретики»: можно предложить обучающимся высказать, что такое «Инквизиция», причины и последствия появления данного явления, привести примеры.

2. Прием «Синквейн» (первая строчка – одно существительное, вторая строчка – описание двумя прилагательными, третья строчка – описание действия тремя глаголами, четвертая строчка – фраза из четырех слов, показывающая отношение к теме, пятая строка – это XIX вв.). На протяжении всего процесса обучения используются интерактивные методы синонимом из одного-двух слов, который отражает суть понятия).

Тема «Столетняя война»:

- 1) Жанна д'Арк;
- 2) отважная неординарная;
- 3) сожгли, реабилитировали, канонизировали;
- 4) главнокомандующая французскими войсками в Столетней войне;
- 4) Орлеанская дева.

Тема «Потребности человека»:

- 1) потребности;
- 2) биологические, социальные;
- 3) появляются, возникают, проявляются;
- 4) побуждают человека к деятельности;
- 5) нужда.

3. Приём «До-После» (в таблице из двух столбцов заполняется часть «До», в которой обучающийся записывает свои предположения о теме урока, о решении задачи, может записать гипотезу. Часть «После» заполняется в течение или в конце урока, после работы с учебным текстом. После чего идет сравнение двух колонок в таблице и делается вывод.

Пример приема «До-после» на уроке истории в 6 классе. Тема «Крестовые походы»:

В первом столбце «До» обучающийся описывает причины крестовых походов (Я думаю, что причины крестовых походов заключаются...), а во втором столбце «После» перечисляются причины и делается вывод.

4. Прием «Инсерт» (во время чтения учебного материала делаются пометки). Например, следующие значки: (V) я это знаю; (+) это новая информация для меня; (–) я думал по-другому, это противоречит тому, что я знал; (?) это мне непонятно, нужны объяснения, уточнения.

Пример заполнения таблицы Инсерт на уроке истории в 7 классе. Тема «Реформы Петра I»:

5. Прием «Продолжить рассказ» (составить 6-7 предложений, используя полученные знания на уроке).

6. Прием «Завершим схему» (заполнение пробелов в схеме, установление и графическое изображение логических связей между звеньями схемы).

7. Составление по тексту учебника кроссворда, ребуса, теста (альтернативные тесты, тесты на соответствие или на исключение лишнего, на восстановление последовательности).

8. Прием «Кластер» («гроздь») – выделение смысловых единиц текста и графическое их оформление в определенном порядке в виде грозди винограда.

9. Составление по тексту учебника кроссворда, ребуса, теста (альтернативные тесты, тесты на соответствие или на исключение лишнего, на восстановление последовательности).

10. SWOT–анализ (заполнение матрицы, состоящей из четырех блоков, в центре матрицы записываем факт, явление, проблему, требующую исследования, а по блокам матрицы)

S – сильные стороны изучаемого явления (англ. strengths – сильный)

W – слабые стороны изучаемого явления (англ. weaknesses – слабый)

O – возможности применения (англ. opportunities – возможности)

T – угрозы применения (англ. threats – угрозы)

Пример: Урок обществознания в 9 классе. Тема «Типы экономических систем». Организуется групповая работы в классе. Каждая группа готовит анализ одного из основных типов экономических систем (традиционной, плановой, рыночной): читают материал параграфа и дополнительный материал, обмениваются новой информацией, выделяют сильные и слабые стороны основных типов экономических систем, предполагают, какие возможности и угрозы применения этих типов систем существуют в будущем; заполняют матрицы SWOT-анализа; выступают перед другими группами; оценивают работу в группах и делают вывод о том, что ни один из основных типов экономических систем не является идеальным, и что необходима такая экономическая система, которая сочетала бы в себе элементы и командной и рыночной экономик. Таким образом, вводится понятие смешанной экономики и на следующем уроке организовывается ее изучение.

10. Прием «Толстые и тонкие вопросы». Тонкий вопрос предполагает однозначный краткий ответ на вопросы: Где? Когда? Что? Кто? Толстый вопрос предполагает ответ развернутый: Каковы последствия? В чем состоят различия?

Пример. Тема урока истории в 7 классе «Церковный раскол». Можно предложить обучающимся задать толстый и тонкий вопросы. Тонкий вопрос: Кто был автором церковной реформы? Кто такие раскольники?

Толстый вопрос: Какие причины церковного раскола можете назвать?

Вопросы оцениваются по критериям: самые сложные, самые интересные, оригинальные.

11. Прием «Оценка текста» (предлагается не читать текст абзац за абзацем, а оценить содержание изучаемого параграфа).

Например, при изучении в 9 классе параграфа «Духовная жизнь Серебряного века» обучающимся предлагается в течение некоторого времени изучить текст и ответить на следующие вопросы:

- Какие разделы встречаются в тексте?
- Какие слова выделены курсивом?
- Почему они так выделены?
- Какие имена чаще всего встречаются в данном параграфе? Какие из них вам уже известны?
- Какой раздел параграфа самый большой? Как по-вашему, почему?

Оценивание функциональной грамотности можно разделить на три уровня:

- на первом (низком) уровне функциональной грамотности учащиеся должны демонстрировать отдельные исторические знания, воспроизводить оценки, усвоенные в готовом виде, осуществлять деятельность по образцу, при осуществлении коммуникации излагать усвоенные в готовом виде знания;

- на втором (среднем) уровне школьники должны воспроизвести различные оценки, полученные в готовом виде, обладать совокупностью исторических знаний, уметь преобразовать в процессе учения усвоенные способы деятельности, при выражении образа истории использовать доказательное рассуждение;

- на третьем (высоком) уровне учащиеся должны иметь обоснованную собственную оценку и отношение к истории, обладать целостной системой знаний, уметь преобразовать чужой и собственный опыт и создать на этой основе способы деятельности, в процессе коммуникации приводить оценочные высказывания, основанные на собственных оценках.

Таким образом, учебные предметы «История» и «Обществознание» обладают широчайшими возможностями для использования их в целях формирования функциональной грамотности учащихся.

Необходимо регулярно заострять внимание учащихся на духовно-нравственных аспектах тех или иных исторических событий, учить школьников анализировать и синтезировать информацию, проводить аналогии с сегодняшним днём.

Воспитание высоконравственного человека, способного адекватно адаптироваться в современной социальной среде - сложнейшая задача, но она вполне достижима, если за её реализацию возьмутся профессиональные педагоги, способные воздействовать на личность с разных сторон.

Литература

1. Бардина И.Н., Проведение бинарных занятий / И.Н. Бардина, И.М. Лукавец: Специалист, 2017, №4;
2. Гусева В.Г., Интегративный урок как средство развития компетенции / В.Г. Гусева, М.Р. Максимова: Специалист, 2010, № 3;
3. Бобырев А.В., Рудакова И.А. Типы «нестандартных» уроков в системе организации профильного обучения в педагогическом лицее // Известия Южного федерального университета. Педагогические науки. 2012. № 6
4. Капустина В.А. Развитие функциональной грамотности учащихся на интегрированных уроках // Учебный год. – 2021. – № 3 (65). – С. 27–30.

**ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В
РАМКАХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ПО ПРЕДМЕТУ
«ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТРУД»**

«Функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений» А.А. Леонтьев.

Функциональная грамотность широко используемое понятие в различных учебных дисциплинах в современном образовании. Каждый из нас знает, какой смысл заложен в этом понятии и как важно в современном мире обладать компетенциями, связанными с функциональной грамотностью. Писать и читать умеют все, главным и важным показателем является умение применить полученные знания на практике. Умение понять и решить проблему, которая лежит вне рамок предметной области, вне изучаемого материала.

Сейчас очень часто мы стали использовать формат дистанционного обучения в период отмены занятий. И каждого из нас беспокоит вопрос об усвоении знаний по предмету, хочется получать обратную связь.

Любая учебная дисциплина содержит в себе два вопроса:

1. Содержание образования
2. Какие методы и приемы целесообразно использовать при обучении.

Я бы хотела остановиться именно уже на готовом продукте, итоге урока, смогли ли учащиеся понять тему, уметь ее раскрыть, что нового узнали, справились ли самостоятельно с выполнением практического задания и главное, поняли ли где в жизни они могли бы это применить. При формировании функциональной грамотности особое значение имеет форма и система оценивания учебной деятельности учащихся. Т.е. главной задачей для педагогов научить учащихся планировать, анализировать и корректировать свою деятельность. В процессе дистанционного обучения есть возможность оценивать учебные знания с помощью различных инструментов.

Например, какие имеются возможности:

1. Выполнение тестовых заданий на платформе онлайн -мектеп.
2. Выполнение заданий в инструкции к уроку, прикрепленном в Кунделик.
3. Фото -отчет готовой работы, или в процессе выполнения работы по этапам
4. Презентации
5. Видеоролики
6. Устный опрос по теме в онлайн-режиме и т.д.
7. Онлайн мастер-классы в стриминге и т.д.

Параллельно с развитием художественной грамотности развивается и цифровая. Мне бы хотелось отметить жирным плюсом возможность цифровых медиа в обучении предмету «Художественный труд» именно в рамках ДО. Сейчас наши дети все блогеры, активные пользователи соцсетей. В приложениях мобильных платформ нет недостатка в инструментах. Использование таких технических средств позволило сделать творческий процесс более увлекательным и интересным. (фотографии готовой работы не в счет). Учащиеся имели возможность объединяться в группы, обмениваться информацией, работать вместе над созданием итоговой работы над темой. Также это позволило заполнить разрыв между классической культурой и цифровой, где можно применять инструменты цифровых медиа не просто фотографируя готовую работу, а создавать видеоролики, мультфильмы, цифровые истории и т.д. Умение пользоваться современными технологиями, использовать

их на уроке – все это развитие необходимых навыков, диктуемых современным миром. Но, хочется сделать поправку при дистанционном обучении - это всего лишь инструмент.

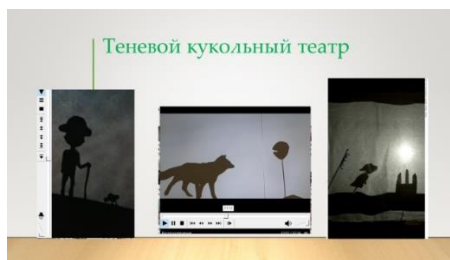
Многие люди думают, что уроки художественного труда, не столь важны, как другие предметы и науки, но это не так. Основная цель таких занятий не в овладении конкретными знаниями, а формирование умений нестандартно смотреть на ситуацию, развивать творческое видение и самостоятельность мышления, умение решать проблему творчески и видеть её с разных сторон, а главное применять это в жизни (умение готовить, шить, рисовать, создавать проекты различных изделий, и умение делиться своими знаниями с другими).

Ну и конечно, чтобы чему то научиться и выполнить нужны четкие инструкции, критерии.

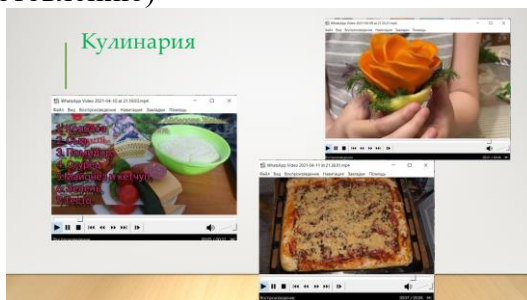
ПРИМЕРЫ КОМПЕТЕНТНОСТНЫХ ЗАДАНИЙ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ.

Задание: 6 класс. Создание теневого кукольного театра. Работа групповая.

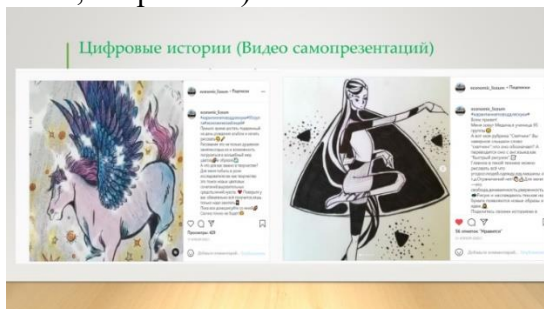
Учащиеся снимали видеоролик придумывали сценарий, создавали кукол, подбирали декорации, освещение, озвучивали, подбирали музыку, делились своим проектом, размещая на лицейской страничке в Инстаграм). Целью работы в группах- создание условий для развития коммуникативной компетенции, а значит формирование у учеников взаимодействия друг с другом, умения планировать и осуществлять совместную деятельность, анализировать результаты совместной деятельности оценивать вклад каждого члена группы.

Задание. 6 класс. Приготовление пиццы.(Задачей учащихся было: поиск рецептов, расчет стоимости продуктов, разработка технологической карты с пошаговой инструкцией, съемка мастер-класса по приготовлению)

Задание творческого характера. «Цифровые истории» (посты самопрезентаций, рассказа о себе, о своем увлечении, творчестве)

На уроках детям предлагались задания, которые направлены на развитие различных форм функциональной грамотности. Задания носили характер творческого проекта, в ходе выполнения которого, обучающиеся разрабатывали и изготавливали новый продукт. Подготовительная часть проекта выполняется под руководством педагога и плавно переходит в самостоятельную работу обучающегося. Выполняя проект обучающийся должен продумать мельчайшие особенности изделия своего проекта

Литература

1. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
2. Савельева Л.В. Современная русская социоречевая культура в контексте этнической ментальности. Сборник научных трудов. Петрозаводск, 1995.
3. Сабитова З.К., Алтынбекова О.Б. Русский язык. Учебник для 10 классов естественно-математического направления общеобразовательных школ. – Алматы: Мектеп, 2019 – 192 с.: илл.

МРНТИ: 14.25.09

М.С. Муратова

Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті КЕАҚ
marzhan-84.23@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері оқушылардың қазақ тілін меңгеруі барысында жүйелі ойлауын дамытып, мектепте алған білімінің өмірдің қай саласында да тірек болуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік дүние жасауға және қолдануға мүмкіндік береді. Функционалдық сауаттылыққа қол жеткізген оқушы дегеніміз мектепте білім алуы барысында өмірдің қалыпты жағдайларында кездесетін түрлі жағдаяттардың шешімдерін таба алатын қабілетке ие болған, негізінен, қолданбалы білімін жүзеге асыра алатын деңгейдегі білім иесі болып табылады. Жинақтай алғанда, функционалдық сауаттылық оқушының жеке тұлғасының әлеуметтенуіне игі ықпал ететін басты тірек болып табылады. Тілдің саналы түрде игерілуі баланың танымдық қабілеті мен таным қасиеттерінің бірігуі арқылы іске асып отырады. Мұғалім оқушының қазақ тілінде төсіле сөйлеуін, сауатты жазуын қамтамасыз ету барысында міндетті түрде оның танымдық қабілеттерінің де дамуын да ескеріп отырғаны жән. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту заман талабы.. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда оқу бағдарламасындағы әрбір пәннің рөлі зор. Соның ішінде қазақ тілі мен әдебиеттің алатын орны ерекше . Осы ретте, оқушыға халықтың қоғамдық өмірін, арман-мүддесін танытуда, оларға рухани-адамгершілік, этикалық,эстетикалық т.б. тәрбие беруде, дүниеге көзқарасын, мінезін, жалпы мәдениетін қалыптастыруда көркем әдебиетті оқыту құралдардың бірі ретінде пайдалану әдебиет пәнінің басты мақсаты болып есептелсе, тіліміздің өзіндік қалыптасқан нормаларын, жалпы айтқанда грамматикасын үйрету- қазақ тілінің басты міндеті болып табылады. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни заман ағымына , жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік , дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Функционалдық сауаттылықты дамытудағы білім мазмұнының жаңғыруы-сындарлы оқыту теориясына негізделгендігі.Сындарлы оқытудағы мақсаты-оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту,алған білімдерін сыныптан тыс жерде,кез-келген жағдайда тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету.Сондай-ақ оқушының жеке тұлға және әлеуметтік нысан ретіндегі келешегі басты назарға алынады.Оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас түбегейлі өзгерісті қажет етеді.Яғни дәстүрлі оқудағы оқытушы мен шәкірт арасындағы көп жағдайлар оқушы көңілін қанаттандыра бермейтін қалыптасқан заңдылықтар ұстаз бен шәкірт арасындағы көп жағдайлар оқушы көңілін қанаттандыра бермейтін қалыптасқан заңдылықта, ұстаз бен шәкірт серіктестік қарым-қатынасқа ауысады.

Сонымен қатар оқушыға қалай оқу керектігін үйрету,соның нәтижесінде еркін,өзіндік дәлел-уәждерін нанымды жеткізе білетін,ынталы,сенімді,сыни ойлай алатын,пікір көзқарастары жүйелі дамыған,сандық технологияларда құзырлық танытатын оқушы қалыптастыру.

Сындарлы (оқытудың бағдарламаның) жеті модулі:

1.Білім беру мен білім алуудағы жаңа тәсілдер «Диалог негізінде оқыту және оқу» және метасана немесе «Қалай оқу керектігін үйретуді» қарастырады.Білім беру әдістеріндегі ерекше орын алатыны-диалог.Диалог оқушылардың сөйлесу әрекетін,сұрақты дұрыс қоя білуде,ақпарат алмасуда,жалпы тіл үйренуде таптырмас жұмыс түрі.

2. Сыни тұрғысынан ойлауға үйрету.Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз не?Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы бойынша ол:шыңдалған ойлау,кез-келген даму деңгейіне байланысты мәселелерге сын көзбен қарайды. Сыни тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасының нәтижесінде оқушы:

білім алушының белсенділігі артады, пәнге қызығушылығы оянады,өзіндік көзқарасын білдіруге мүмкіндігі бар,зерттеуге икемділігі дамиды,басқаларды тыңдауға,түсіністікке қарауға үйретеді.Жалпы,сыни тұрғыдан ойлайтын оқушылар белсенді болады.

3. Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау.

Бағалау-оқыту нәтижесін анықтау үшін қолданылатын тәсіл,оқушының берілген тақырыпты меңгерудегі кемшіліктерін жоюда,оның үлгерімінің нәтижелі болуына ықпал ететін фактор.Мектеп тәжірибесіндегі бағалау баға қоюмен ғана шектелетін тәсіл емес,ол материалды меңгеру,меңгермеу фактісімен қатар оның себептерін анықтауға мүмкіндік беретін оқытудың маңызды құрамды бөлігі болып табылады.

4. Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияның тиімділігі-келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына,іскерлігі мен шығармашылығын еркін дамытуға жол ашатын педагогикалық-психологиялық жағдай жасауында.

5. Талантты және дарынды балаларды оқыту арқылы,шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы қалыптасатын қасиет.Дарынды оқушымен жұмыстың негізгі мақсаты-олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру.

6. Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқыту.

7. Білім берудегі басқару және көшбасшылық.

Осы заманғы кез-келген оқыту технологиясы оқу процесін ұйымдастыру кезеңінде технологияның бар мүмкіндіктерін үнемі шығармашылықпен пайдалану қажеттілігіне көңіл аударуда.Мұғалімнің көшбасшылық қабілеті ең бірінші сабаққа далықпен басталады,яғни,сабақтың жоспарын құру,оны өткізу әдістемесі,оқушылардың қабілеттерін,жас ерекшеліктерін ескере отырып,иллюстрация,техникалық құралдары,дидактикалық материалдарды пайдалану.

Мұғалімнің шығармашылық әрекеті арқылы оқушының шығармашылық қабілеті қалыптасады.

Болашақтың нұрлы,жарқын болуына ықпал етіп,адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде.Біздің еліміздің негізгі тірегі-зияткерлік ұлт мүмкіндігі.Оқушыларымыздың сапалы білім алып,функционалдық сауаттылықтарын арттыру,еліміздегі білім мен ғылым дамыту мәселелеріне басымдық берілуі тиіс.

Әдебиеттер

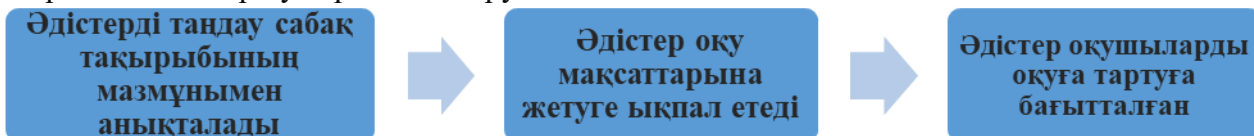
1. Функциональная грамотность выпускников школ Вершловский С.Г, Матюшкина М.Д.
2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. Астана, 2012 ж.
3. Ергешбаева Ш.Н. Мүдде мен мақсат-жарқын болашақтың кепілі. Өрлеу – Шымкент. – 2014 ж.

МРНТИ: 14.01.11

А.М. Амирбекова, М.А. Туранова
«Шәкәрім атындағы гимназия» КММ

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ, АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Қазақ тілі мен әдебиеті, ағылшын тілі пәндерін оқытуда жаңа технологияларды, белсенді әдіс-тәсілдерді пайдалану мұғалім үшін қандай маңызды болса, оқушы үшін одан да маңызды. Белсенді әдіс-тәсілдер оқушылардың білім сапасын арттыруға, өздігінен жұмыс істеу мүмкіндігін молайтуға көп көмегін тигізеді. Белсенді оқу мен оқыту әдістері: жеке, топтық, жұптық жұмыстар; жоба жасау; сұхбат, сахналау, интервью; шығармашылық жұмыстар; ой шабылуы; ақпарат көздерімен жұмыс; пікірталас, оқу, рөлдік ойындар, жағдайлық тапсырмалар, кері байланыс жасау; Оқытудың белсенді әдістерін сабақтың барлық кезеңдерінде қолдануға болады. Жақсы ойластырылған оқыту әдістерінің көмегінсіз оқу материалының игерілуін ұйымдастыру қиын.

Сабақтың «қызығушылықты ояту» кезеңі - жаңа сабаққа деген оқушы белсенділігін арттырудың ең бір маңызды кезеңі. Бұл кезеңде оқушыны жаңа сабақты бастамас бұрын түрлі әдістерді қолдану арқылы «нені білетінін», «не қызықтыратынын» аңғаруға болады. Мысалы, 7-сыныпта А. Құнанбаевтың «Сағаттың шықылдағы емес ермек» өлеңін өткен кезде алдымен оқушыларға ақын туралы не білетіндігі сұралады.

— Ақын туралы не білеміз? Бұл жерде «ББҮ» әдісін пайланамыз.

Біле Біл Үйрен
мін дiм дiм

Оқыту оқушының бастапқы білімі мен дағдыларын назарға алып, оларды өрістетуді мақсат еткенде мәнді болады. Топта бір-біріне үй тапсырмасын түсіндіру немесе үй тапсырмасын пысықтау кезеңінде «Ыстық орындық», «Аквариум», «Үштік әңгіме», «Білім футболы» және басқа белсенді әдістерді қолдануға болады. «Қарлы кесек» әдісін үй тапсырмасын пысықтау кезінде жиі қолданамыз. Оқушылар бір-біріне ақ қағаз лақтыру арқылы сұрақтар қояды, сұрақтарға толық жауап беруге үйренеді, шапшаңдыққа төселеді.

Жаңа тақырыппен танысу кезеңінде «Миға шабуыл», «Таныстырылым», «Сұрақ-жауап» әдістерін тиімді қолдануға болады. «Миға шабуыл» әдісінде проблемалық сұрақ ортаға тасталады; оқушылардың жауаптары тақтаға баған етіп жазылады; кез-келген пікір, жауап қабылдана береді; соңынан мұғалім қорытындылайды. Мен өз сабағымда бұл әдісті көп қолданамын. Мысалы, «Ғаламтордың пайдасы» тақырыбын өткен кезде осы әдісті кері байланыс үшін қолдандым. Оқушыларға мынадай сұрақ қойылды: Ғаламтор бізге не үшін керек? Осы сұрақ төңірегінде өздерінің ойларын айтуға ұсыныс жасадым. Оқушылар «Ғаламтор-заман талабы» деген қорытындыға келді.

«Аквариум» әдісі көбіне жаңа тақырыпты меңгеру барысында жүргізіледі. 9-сынып оқушыларына мәтін беріледі, түсінгендері мен білгендері ортаға салынады. Оқушылар үлкен шеңбер болып, айнала отырады. Ортаға екі оқушы балық рөліне енеді де, бір-біріне қармақарсы отырып, диалог құрады. Сыртта отырғандар диалогқа араласа алмайды. Соңынан аквариумның сыртында отырған көрермендер балықтардың пікіріне өз ойларын қосады. «Фишпул» әдісі «Аквариум» әдісіне ұқсас. Мұнда оқушылар екі шеңбер құрады да, ішкі шеңбердегілер өз ойларымен бөліседі. Берілген мәлімет бойынша өздері сұрақ қойып, жауабын топтық жұмыста талқылауға, ой қорытуға белгілі бір қорытындыға келуге жетелейді [1].

«Карусель» әдісін сабақтың барлық кезеңдерінде қолдануға болады. Мысалы: алған білімді қорытуда, өздік жұмысты ұйымдастырғанда, сабақтың нәтижесін жасағанда, кері байланыста қолданған өте тиімді. «Карусель» әдісін қазақ әдебиеті сабағында жиі қолданамыз. М.Әуезов шығармашылығы бойынша оқушылар 3 сұрақ құрастырады. Сынып екі топқа бөлінеді: бірінші топтың оқушылары сұрақ қояды, екінші топтың оқушылары жауап береді. Сұраққа жауап берсе, жұлдызша алады.

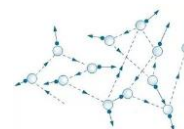
Сабақтың «Мағынаны тану» кезеңінде мұғалім бағыт беруші де, оқушы белсенді рөл атқаруы тиіс. Мысалы, қазақ тілі мен әдебиеті сабағында оқушыны көркем әдебиет үлгілерінің мәтінімен, өлең мәтінімен таныстырғанда, мұғалім мазмұндап бермей, оқушы өзі оқып, талдау кезінде түрлі әдістер арқылы тақырыбы мен идеясын ашып, кейіпкерге мінездеме беруге, жан-жақты талдауға, салыстыруға болады. Мысалы,

Б. Ұзақовтың «Жантаза» повесі бойынша ұсынылатын жұмыс түрі- әңгіме кейіпкеріне мінездеме жасау. Бұл жұмыс түрі тарау бойынша жиынтық бағалау жұмысында кездеседі. Мінездеме беру үшін ВЕНН диаграммасы, бес жолды өлең әдістерін қолдануға болады. Сабақтың осы кезеңінде «Ой жалғау» әдісін тиімді қолдануға болады. Мұғалім мәтінді жартылай оқиды, ары қарай 1-топқа қайғылы, 2-топқа – көңілді аяқтауға тапсырма беріледі. Жұмыс аяқталған кезде топ мүшелері белгі береді. Спикер шығып оқиды.

«ДЖИГСО» әдісінде топтарға мәтін бөлігі таратылады. Мәтін бөлігін оқып, өз топтарында талқылайды. Басқа топтарға өкілдерді жіберіп, өз жұмысы туралы топта талқылайды. Бастапқы топқа қайта келіп, қолдарындағы мәтін бөліктерін құрастырады. Топтарға мәтіннің толық

2 нұсқасы таратылады. Толық мәтін мазмұнымен танысып, мәтін желісін топ мүшелері бірлесіп отырып аяқтайды. Оқытудың осы ұжымдық әдісін жүзеге асыру мақсаты — жалпы мәселені алдымен жұпта, кейін ұжымда талқылау, үйрену мен үйрету, идеялармен бөлісу, ынтымақтастықты дамыту. Бұл жағдайда әрбір оқушы бір сәт өзін мұғалім ретінде сезінеді, оқуға деген жауапкершілігі артады [3].

«Броундық қозғалыс» әдісі сабақтың бекіту кезеңінде және мағынаны тану кезеңінде өткіземіз. Сынып ішіне тақырыпқа қатысты мәліметтер мен ақпараттар орналастырылады. Оқушылар бүкіл сынып ішінде қозғала жүріп, берілген тақырып бойынша ақпарат жинайды.

«Планшет» әдісін көбінде «Блиц-турнир» өткізгенде қолданамыз. «Блиц-турнирді» сабақтың қорытынды бөлімінде өткізген тиімді. Сұрақтар қою арқылы оқушының тақырыпты қалайша меңгергендігін анықталады.

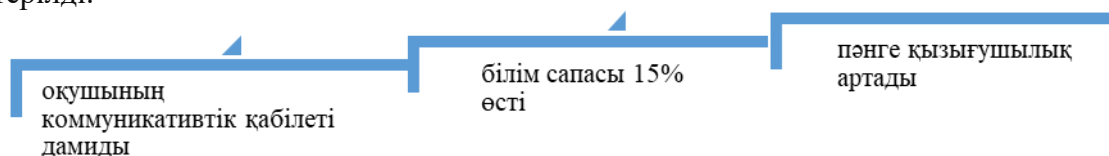
Сабақтың әсіресе «ойтолғаныс кезеңі» – оқушының жеке шығармашылық қызығушылығы артып, түрлі ой-пікірлер айтылып, жазба жұмыстары орындалатын кезең.

«Мұғалімге хат жазу» әдісі сабақ аяғында өткізіледі. Оқушылар өтілген тақырып бойынша сұрақ қояды немесе түсінбеген, түсініксіз сұрақтар бойынша ұсыныстарын жазады.

«Эссе жазу» – сабақты қорытындылауға өте тиімді әдіс- тәсілдің бірі. Үш минут ішінде өтілген тақырып бойынша не түсінгенін жазады. Бұл әдіске «Автор орындығы» әдісі ұқсас. Оқушының өзі жазған шығарма, эссесін оқытқанда отырғызып оқытуға болады. Бұл әдіс үй тапсырмасын сұрауда, өткен сабақты бекітуде тиімді.

«Көршіңізге айтыңыз» әдісі оқушыларға өз ойын дауыстап айтуға мүмкіндік береді. Оқушыға сұрақ беріп, ойлануға уақыт беріледі, содан кейін мұғалім оқушыдан өз ойын көршісімен бөлісуді өтінеді. Оқушыларға жаңа тақырып айтылады және осы тақырып төңірегінде не білетінін өзінің көршісіне айтуды өтінеді. Осылайша оқушылар бірінің білімін екіншісі толықтырады [2].

Әрбір адамға ойлау қабілетінің белгілі бір дағдылары мен жеке тұлғаның қасиеттері керек. Сарапатама жасай білу, салыстыра білу, негізгісін анықтай білу, мәселені шеше білу, өзін-өзі баламалы бағалай білу, жауапты болу, өз бетінше жұмыс істей білу – міне, жоғарыда аталғандардың барлығы балаға өмір жолын бастауға қажеттіліктер деп атасақ та болады. Соңғы үш жылда белсенді әдіс-тәсілдерді, ойындарды кеңінен қолданудың нәтижесінде оқушылардың пәнге деген қызуғышылығы артып, шығармашылық мүмкіндігі ашылып, білім сапасы көтерілді.

Сабақта қолданылған әдістер оқушыны ойлауға үйрету керек және тапқан ақпараттарын практика жүзінде қолдана білуге үйрету – мұғалім үшін өте маңызды. Оқытудың белсенді әдіс-тәсілдері осыған жағдай жасайды.

Әдебиеттер

1. Молдағалиев Б., Махимова А., Сатқанова Г. Интерактивті оқыту әдістері. «Қазақстан мектебі» – 2008., 204 б.
2. Оспанова С.Х. БҚО, Зеленов ауданы, 2016 жыл, «Белсенді оқу әдісі – белсенділікке жетелейді»
3. Сарсекенова А.Б «Өрлеу» БАҰО, 2016 жыл, «Белсенді оқу мен оқыту әдістері»

А.А. Амренова

«Шәкәрім жоғары колледжі», akur_83@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

«Тегінде адам баласы бір-бірінен ақыл, білім, ар мінез деген нәрселермен озады»- деп ұлы ақын Абай Құнанбаев айтқандай қазіргі заман- тек білім мен ғылымның ғана заманы. Тұңғыш елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Қазақстанның болашағы - білімді ұрпақта» -деп, ертеңгі келер күннің бүгінгіден гөрі нұрлырақ болуына ықпал ететін, адамзат қоғамын алға апаратын құдірет тек – білімде. Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіруі процесінде де маңызды болып табылады. Еліміз үшін маңызды болып табылатын аталған стратегиялық міндетті шешу жағдайында тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашыл тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын тандай алуға қабілеттілік, өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады. Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Қазақ тілі пәнінен оқушыларының функционалдық сауаттылығын арттыру жұмыстарының мақсаты: бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын

қалыптастырудың жолдарын анықтау, оқушылардың мәтін мазмұнын түсіне білуі және оларға ой жүгірте білу, мәтін мазмұнын өзіндік пайымдау жасауға пайдалана білуге баулу.

Міндеттер:

– Бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың әдіснамалық, ғылыми-әдістемелік, психологиялық негізін талдау;

– Бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың әдіс-тәсілдерін анықтау;

– мәтіндерге өз тұжырымын жасай отырып, белсенділік таныту, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алуға даярлау;

– тілдік жағдаяттарда қарым-қатынасқа түсе алу даярлығын білдіретін құзыреттілікті қалыптастыру жолдарын қарастыру;

– ана тілін жетік білетін, ұлттық мәдени құндылықтарды бағалай алатын тұлға даярлау.

Еліміз үшін маңызды болып табылатын аталған стратегиялық міндетті шешу жағдайында тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашыл тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын таңдай алуға қабілеттілік, өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады. Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Бұл – дәстүрлі мектеп моделінен рационалды модельге, әрі қарай феноменальді модельге «үш адым» ілгері аттау дегенді білдіреді. Осы мақсатқа қол жеткізу арқылы Қазақстан оқыту деңгейі мен сапасы жағынан жетекші елдер тобына қосылады деп күтіледі. Бұл жолда атқарылатын сан жұмыстың бағдары төмендегідей: оқушылардың тұлғалық қабілеттерінің дамуындағы функционалдық; сауаттылықтың мәні мен маңызын оқыту үдерісінде саралай түсу; қазақ тілі пәнін оқыту үдерісінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын мәдениеттанымдық, коммуникативтік, ақпараттық-технологиялық, оқу-танымдық құзыреттіліктер негізінде дамыту әдістемесін басшылыққа алу; қазақ тілінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыратын басты ұстанымдарды анықтау; оқушылардың қазақ тілінен функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға ұсынылған әдістемелік жүйелердің тиімділігін практикада сабақтың нәтижелері арқылы дәйектеу.

1. Мектеп оқушыларының қазақ тілінен функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық негіздері

Қазақстан Республикасының орта білім беру саласындағы басым бағыттарын әлемдік білім беруді дамыту үдерістерімен сәйкестендірілуі мақсатында оқушылардың функционалдық сауаттылығын (ОФС) дамыту өзекті мәселе ретінде күн тәртібіне қойылып отыр.

1-сурет – Қазақ тілінен функционалдық сауаттылықтың белгілері

Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық негіздері оқушылардың қазақ тілін меңгеруі барысында жүйелі ойлауын дамытып, мектепте алған білімінің өмірдің қай саласында да тірек болуын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік жүйе жасауға және қолдануға мүмкіндік береді.

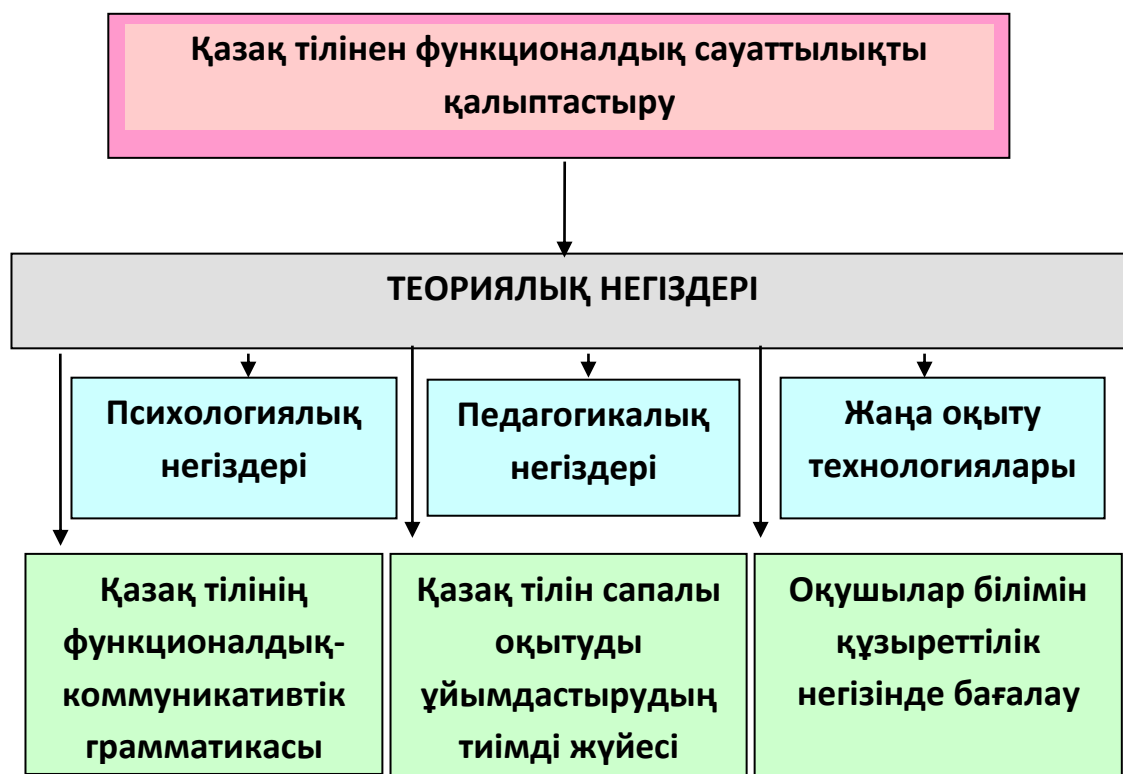
Қазақ тілін оқыту барысында қалыптастырылуы тиіс деп күтілетін «функционалдық сауаттылықтың» белгілерін төмендегі модельден көруге болады (1-сурет).

Бұл белгілерді бір аяға жинақтап модель ретінде көрсетуде функционалдық сауаттылыққа берілген анықтаманың құрамындағы белгілер негізге алынып отыр.

Функционалдық сауаттылыққа қол жеткізген оқушы дегеніміз - мектепте білім алуы барысында өмірдің қалыпты жағдайларында кездесетін түрлі жағдаяттардың шешімдерін таба алатын қабілетке ие болған, негізінен, қолданбалы білімін жүзеге асыра алатын деңгейдегі білім иесі болып табылады.

Жинақтай алғанда, функционалдық сауаттылық оқушының жеке тұлғасының әлеуметтенуіне игі ықпал ететін басты тірек болып табылады.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың теориялық негіздері жүйесінің моделі төменде көрсетілді (2-сурет).

2-сурет – Қазақ тілінен функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың теориялық негіздері

2. Жаңа оқыту әдіс – тәсілдері арқылы қазақ тілін меңгерту жолында оқушылардың сауаттылығын арттыру

Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі – мұғалім. Оқушының бойына білім нәрін дарытуға көмек беретін функционалдық сауаттылық мұғалім бойында да болуы тиіс. Барлық елде балаға білім беру ерекше орын алып келеді. Балалардың ойлау қабілетін дамытуға, байлығымыз да, бақытымыз да болған Мәңгілік тәуелсіздігімізді көздің қарашығындай сақтай білуге оқушыларды тәрбиелеу мұғалімдердің басты борышы. Мұғалім сабақты түрлендіріп, өмірмен байланыстырып өтуінде, пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және

сауаттылығына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру негізінде жүзеге асады.

Тек білім ғана бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыра алады. Сондықтан да мұғалім сапалы білім, сапалы ой – өрісі кең тұлғаны қалыптастыру үшін 40 минуттық сабағын қазіргі заманғы білім берудің жаңа технологияларын қолдана отырып өту керек. Осы жерде орыс педагогы А.С. Макаренконың «40 жыл мұғалім болса да 40 минуттық сабағына дайындалып келу керек» деген нақыл сөзін еске алуға болады. Мұғалім оқушыны тек қана мектептің бағдарламасымен шектеліп қалдырмай, теориялық білімдерін практикалық жұмыстармен, өмірмен байланыстыра білуге үйрету керек. Осындай әдіс - тәсілдерді түрлендіріп, жүйелі түрде пайдаланып мұғалімнің шәкірттері өз бетімен жұмыс істеуге тез үйренеді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заманның талабы.

Болашақ азамат өз ұлтының асыл мұрасын білу арқылы туған халқының тарихымен, мәдениетімен танысып,білімін кеңейтеді. Қазақ тілінің грамматикасын терең меңгерген оқушы, қоғамның кез-келген саласында қиналмай жұмыс істеп, өзінің функционалды сауаттылығын көрсете алады. Біздің өзекті мәселеміз: жаңа оқыту әдіс-тәсілдері арқылы қазақ тілін меңгерту.

Менің ұстанымым: «Еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақ тағдыры ұстаздың қолында» деп елбасымыз атап айтқандай, оқушылардың талантын ашу – біздің күн тәртібіміздегі өзекті мәселелердің бірі.

Функционалдық сауаттылық біліммен, іскерлікпен және дағдылармен ғана шектелмей, солардың негізінде әр елдің өзіндік ерекшеліктері ескеріле отырып, қалыптасатын құзіреттіліктермен анықталады.

Оқу сауаттылығы - оқушылардың жазба мәтіндерді түсінуі және қолдануы, мәтін барысында ой-толғауы, жаңа білім игерудегі әдіс-тәсілдерді қолдануы, әлеуметтік ортаға бейімделуі.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі мақсаты – мұғалім баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

Осындай мақсаттарға жету үшін мынандай міндеттерге тоқталайық.

1. Оқушының алған теориялық білімдерін практикамен ұштастыра білу.
2. Оқушылардың алған сапалы білімдерін өмірде қолдана білуге үйрету.
3. Кез келген проблемалық ситуациялардың шешімін таба білуге үйрету.
4. Оқушыларды ізденіске баулып, өз бетінше жұмыс істеуге үйрету.

Осыған орай оқушылардың алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даналықты білдіретін құзыреттерді қалыптасытыру орта мектептердегі орыс аудиториясында қазақ тіліндегі пәндердің алатыны орны зор.

Қазақ тілін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бағытында оқытуды ұйымдастыруда сабақтың мынадай түрлерін тиімді нәтижеге қол жеткізеді деп ұсынуға болады.

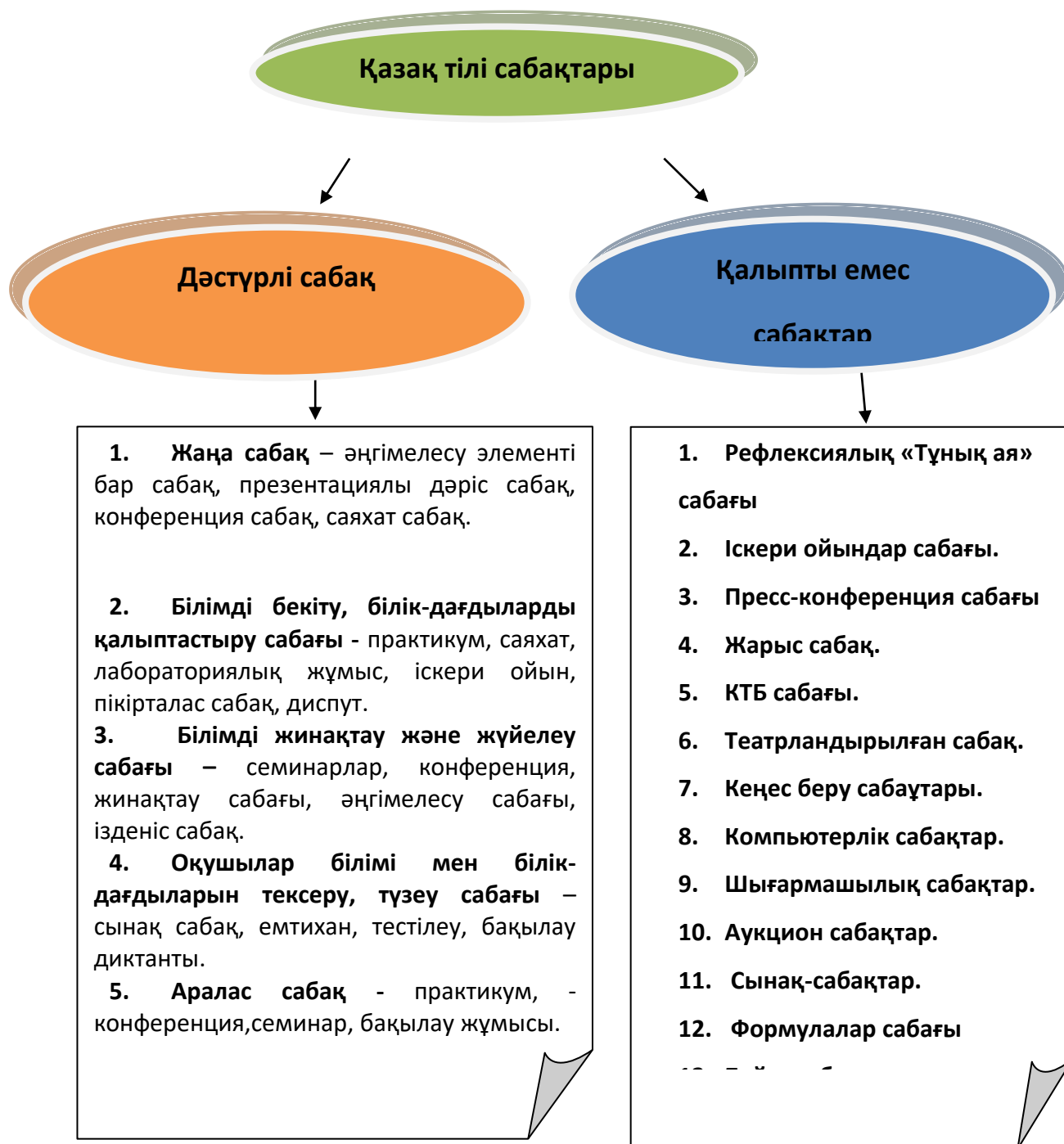
Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – гуманитарлық бағытындағы пәндер оқушылардың өмірлік дағдыларын дамытудың басты шарты.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – оқушының логикалық ойлау қабілеттерін дамытудың үйлесімді жолы.

Олай болса, функционалдық сауаттылық оқушының белгілі ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және білім, білік дағдыларының жиынтығы. Ол тек білім мен білік әлеміне барудың жолы ғана емес, ұлттық әлеуметтік дамуының өлшемі. Қазақ тілі сабақтарының мақсаты – оқушылардың сөздік қорын дамыту, оқу техникасын қалыптастыру, дұрыс сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, сөйлем құрылысын меңгерту, қазақ тіліне тән дыбыстарын айтып, сөз ішінен ажырата білуге үйрету. Біз үшін ең басты мәселе- оқыту әдісін дұрыс таңдау. Себебі, жаңа технологияларды меңгеру мұғалімнің зияткерлік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами қасиеттерінің қалыптасуына игі

әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы орта мектеп оқушысының белгілі бір деңгейдегі білімінің жиынтығын, соның негізгі құзыреттіліктерін білуі, соны тиімді қолдана білетіндігін көрсетеді. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру - проблеманы шешуді, қажетті ақпаратты табуы, өз ойын айта білуі ретінде көрініс табады.

3 сурет – Қазақ тілі сабақтарының түрлері

Мектепте функционалдық сауаттылықты іске асыру практикум-сабақтарда, пән бойынша сыныптан тыс ішаралар өткізуде, оқушылардың ғылыми қоғамдарында жүргізіліп келеді. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру сабақтың әр кезеңінде әр түрлі өтеді. Сыныптан тыс ішаралар да оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға игі ықпал етеді. Сабақта эксперименттік тапсырмаларды орындау кезінде,

шығарма, мазмұндама секілді шығармашылық жұмыстарды атқару уақытында өздерінің білімдік функциясы негізінде жазуға төселеді. Бұл оқушылардың жүйелі біліміне негізделеді (4-сурет).

4-сурет – Функционалды сауаттылыққа берілген түсініктемелер

Функционалды сауаттылықты табысты ету үшін, тиімді жұмыс жүйесін құру қажет.

1. Әр түрлі пәндердің тақырыптық материалдарынан тапсырма даярлау керек, оның дұрыс орындалуы білім интеграциясын талап етеді.

2. Әр түрлі ақпарат дайындау (мәтін, кесте, сызбалар) қажет.

3. Шығармашылық тапсырмаларды сабақта және сабақтан тыс іс-шараларда қолдануды көбейту керек. Сондықтан да функционалды сауаттылықты дұрыс қалыптастыруда бар күшімізді білім беру стандарттарындағы базалық білім мазмұнына, оқу бағдарламалары мен оқулықтарға салуымыз керек. Білім қазығы мықты болса, оқушы алған білімін өз керегіне жарата алады. Міне, осындай жоғары талаптар 12 жылдық білім беру мазмұнын жасауда ескерілетін болады. Алған білімін қоғамдық-әлеуметтік ортада пайдалануға икемдеу, олардың функционалды сауаттылығын арттыру арқылы еліміздегі білім мен ғылымды дамыту мәселелеріне басымдық беріледі. Әрине, білім мен ғылым заман талабына ілеспей, еліміздің өркениетті елдермен тең терезелес болуы мүмкін емес (5-сурет).

5-сурет – Функционалды сауаттылықты дамыту мен қалыптастыру моделі

Функционалдық сауаттылық оқушылардың сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау қабілеті, оқушылардың өзгермелі өмірге өмірге бейімделуінің шарты, оқушылардың жеке бас қабілеттерін дамытудың тетігі, оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамытудың негізі, әлеуметтік-мәдени дамуының өлшемі, білім, білік, дағдыларының құзыреттілікке ұласу жолы. Ол оқушылардың қатысымдық, ақпараттық, проблемалардың шешімін табу құзыреттіліктерінің бірлігінен құралады (6-сурет).

6-сурет – Оқушы білімін жүзеге асыру жолдары

3. Қазақ тілі сабағында оқушылардың сауаттылығын арттыру жолдары

Мен өз тәжірибемде оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге, ауызекі сөйлеуге үйрету үшін әр түрлі әдістерді жүйелі түрде қолданып жүрмін:

1. Өз ойын айту;
2. Дыбыстарды тіркестіріп сөз жасаңдар;
3. Түсіп қалған буынды табу;
4. Тиісті сөздерді тауып, сөйлемді аяқтау;
5. Берілген сөздерден сөз құрастыру;
6. Сөздердің мағынасын табу;
7. Сөздерді сәйкестендіру;
8. Орны ауысқан сөздерден сөйлем құрап жазу;
9. Сөйлемдерден мәтін құрастыру;
10. Берілген мақалдардың сыңарын табу.

Мысалы, «Өз ойын айту» әдісін 1 сыныпта «Үй жануарлары», «Аңдар» атты тақырыптарды өткенде қолданған тиімді екенін аңғаруға болады. Мұғалім оқушыларға оқулықтағы тапсырмада берілген сұрақтар бойынша сұрақ қояды, оқушылар оған өз қалауы бойынша жауап бере алады. Әр жауап сайын, жануарлардың суреттерін құрастырады. Мысалы: Мынау не? (Мұғалімнің қолында немесе тақтада бір аңның немесе үй жануарының суреті болуы керек).

– Мынау піл ме? (Мұғалім бір суретті көрсетеді)

Осы бөлімнің соңында оқушылардың:

– аңдарды атай алу (аю, арыстан, кірпі, түлкі, керік, піл, қасқыр, қоян);

– үй жануарларын атай алу (қой, ешкі, сиыр, жылқы, түйе);

– бұл не? сұрағына жауап беретін сөздерді атай алу (аңдар, үй жануарлары, ауладағы гүлдер, ағаштар);

– Мынау піл ме? сияқты сұрақтарға жауап бере алу (Иә, мынау піл. Жоқ, піл емес);

– аңдардың жануарлардың санын, түсін айта алу (1-10 сандар, үйренген түстер), атай алу;

Осы жерде «Қолдау» әдісін пайдаланған тиімді.

– сөйлесу үлгісі бойынша өз суреті туралы сөйлей алады;

– тыңдаған сандарды дұрыс қайталайды;

– сөз тіркестер, сөйлемдер құрастырады.

Қазақ тілі сабағында мәтінмен жұмыс үлкен рөл атқарады, сондықтан мен сабағымда оқушыларға мынадай тапсырмалар ұсынамын:

1. Мәтіннен тіректі сөздерді тауып алу.

2. Мәтінмен жұмыс істеп болған соң, оқушыларға қайта сол мәтін таратылады, бірақ ол мәтінде грамматикалық және басқа да қателер болады. Оқушылар сол мәтіннен қателерді табу керек (осындай жұмыс арқылы біз оқушылардың қаншалықты мәтінді мұқият оқиды екенін байқаймыз).

3. Мәтін арқылы постер жасайды. Оқушыларға постерлердің бірнеше түрлерін дайындауға үйреттім (кесте, сызбалар, ағаш т.б.). Оқушылар кейін постерді қорғау үшін жоспар құрады (жоспар арқылы біз оқушылардың мәтінді қаншалықты түсінгенін, ойдың, тақырыптың ашылуын байқаймыз).

«Еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақ тағдыры ұстаздың қолында» деп елбасымыз атап айтқандай, оқушылардың талантын ашу – менің күн тәртібімдегі өзекті мәселелердің бірі.

Бұл мақсаттарды жүзеге асыру үшін сабағымда белсенді оқыту, диалогтік оқыту, сыни тұрғыдан ойлау стратегиясы сатылай кешенді талдау, мән беріп оқыту технологиясын қолданып келемін.

Белсенді оқытуда қысқа әңгіме, ойын түрлері, сөздік ойыны т. б. атауға болады. Өзім беретін 1, 2, 3 – сыныптарда мән беріп оқыту технологиясы бойынша оқушылардың оқу, тыңдау, айту, жазу дағдыларын дамытудамын. Көбінесе топтық жұмыс жасап, достық қарым – қатынасты нығайта отырып, ұлттық бірліктің жарасымына жол ашамын.

Сонымен бірге оқушылардың теориялық білімдерін дамыту мақсатында Н. Оразақинованың «Сатылай кешенді талдау» технологиясының тиімді жақтарын айтқым келеді.

1. Оқушыларға теориялық білім береді.

2. Тілін дамытады.

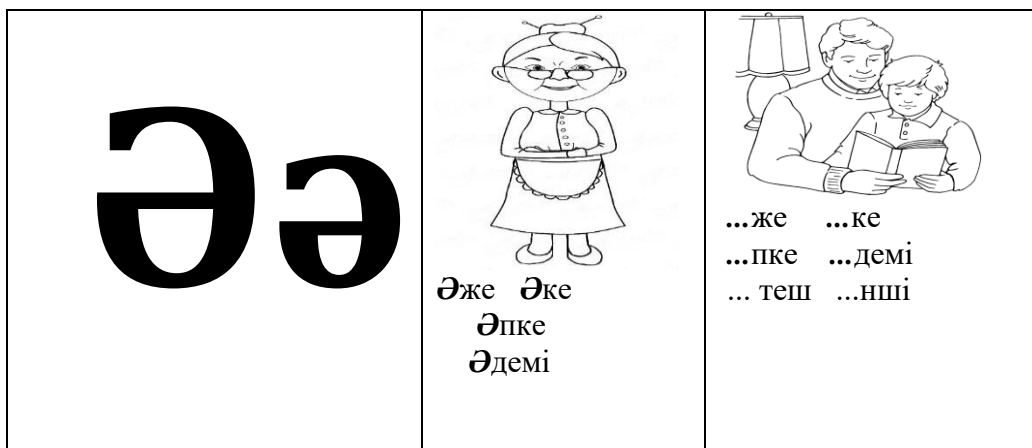
3. Ұлттық құндылықтарды бағалай білуге, құрметтеуге үйретеді.

4. Ізденушілік, зерттеушілік әрекетін ұйымдастырады.

5. Оқушының оқуға, білуге деген ынта - ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді.

1-сыныпта қазақ тілінің төл дыбыстарын өткен кезде сауаттылықтарын дамыту мақсатында жүргізуге болатын жұмыстар:

Мысалы: «Ә» дыбысы (7-сурет).

7-сурет – «Ә» дыбысын өту барысында беруге болатын тапсырма үлгісі

Мұндағы, оқушылар Ә дыбысын өткенде суретте берілгендерді («ә» әрпін, сол әрпіден басталатын суретті сөздер) бояу арқылы есте сақтауы бір деңгейге артпақ. Сонымен қатар, фонетикалық жаттығуды пайдалануға да болады.

Ән, ән, ән, Ән әлемі,

Сән әлемі,

Әлия әдемі,
Әсия әдемі.

4. Функционалдық сауаттылығын арттыруда қолданылатын технологиялардың тиімділігі

Интерактивті әдістерді қолдану арқылы оқушылардың белсенділігін арттырып, функционалдық сауаттылығын нығайтуға қол жеткізуге болады. Пән бойынша білім сапасын анықтайтын негізгі факторлардың бірі білім мазмұны. Білім мазмұны ғылыми білім беруді, іс-әрекет түрлерін және тиімді шешім қабылдай білуге бағытталған шығармашылық әрекетті, қоғамға, табиғатқа қарым-қатынасты қарастыратын бейімделген жүйені қамтиды.

Білім мазмұнын жаңарту-пәндік мазмұннан интегративті-модульді мазмұнға, жекелеген белсенді іс-әрекетке, білім, білік, дағдыға бағытталған білімнен құзыреттілікке бағытталған білімге ауысуды талап етеді. Аталған талапқа сәйкес құзыреттілікке бағытталған білім беруді іске асырудың 4 аспектісін қарастыруға болады:

1. Пәндік білімнен жоғары түйінді құзыреттіліктерді қалыптастыру.
2. Білім мазмұнын әмбебаптандыру.
3. Мектеп деңгейіндегі білімнің тиімділігін қамтамасыз ету үшін білім мазмұнының әрекеттік, қолданбалылық, практикалық маңызын арттыру.
4. «Өмірлік дағдыларының кең спектрін» қалыптастыру, функционалдық сауаттылықтарын арттырады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін мектептердегі «Қазақ тілі» пәнін оқыту сапасын жетілдірудің қажеттігі туындап отыр. Олар мемлекеттік нормативтік құжаттарды дайындау кезінде жан-жақты ашып көрсетілді. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының жаңа нұсқасында «2015 жылға дейінгі Қазақстан Республикасында білім беру саласын дамытудың тұжырымдамасында» жалпы білім беретін орта мектепті дамытудың «адам ресурстарын даярлау сапасын арттыру», «білім берудің мазмұнын білім үстемдігі» деңгейінен «нәтижеге бағдарланған» құзыретті білімге өзгерту; «қазақстандық патриотизмге, биік мәдениетке, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге тәрбиелеу» және т.б. қағидалар басшылыққа алынды.

Жалпы білім беру жүйесіне құзыреттілік бағытты енгізу мәселесі бойынша көптеген еңбектер жарыққа шықты. Оның ішінде отандық ғалымдар Н. Оралбаева, А. Жапбаров, А. Қыдыршаев, Н.Ж. Құрман, Ф.Ш. Оразбаева, К. Жақсылықова, Ж. Сүлейменова, Ж.Т. Дәулетбекованы атауға болады. Орыс тілді мектептердегі қазақ тілі негізінде құзыреттілік бағытына сай функционалдық сауатты тілдік тұлғаны дамыту мәселесі жалпы ғылымда, соның ішінде қзге ұлт өкілдеріне қазақ тілін оқыту әдістемесінде бұл мәселенің ғылыми-теориялық тұрғыдан да өзекті екендігін айғақтайды.

Бастауыш саты – бұл оқушы тұлғасы мен санасының қарқынды дамитын құнды, қайталанбайтын кезеңі. Сондықтан бастауыш мектеп – оқушыны тұлға етіп қалыптастырудың алғашқы баспалдағы.

Президенттің жолдауында: «Ұлттың бәсекеге қабілеттілігі бірінші кезекте білім деңгейімен айқындалады» – деген байламы жеке адамның құндылығын арттыру, оны дайындайтын ұстаз жауапкершілігінің өсуі, тынымсыз еңбек, сапалы нәтиже деген ұғыммен егіз.

Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ. Қазіргі мектеп жағдайындағы білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс – тәсілдерін, жаңа инновациялық педагогикалық технологияны игерген, психологиялық – педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, педагогикалық жұмыста қалыптасқан бұрынғы ескі сүрлеуден тез арада арылуға қабілетті және нақты тәжірибелік іс – әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог – зерттеуші, ойшыл мұғалім болуын қажет етеді.

Бастауыш сынып мұғалімдері өз сабақтарында оқушылардың тілін дамытуда, өздік жұмыс жасау, өз дағдыларын қалыптастыруда өз ойларын еркін жеткізе алуға баулуда. Заман талабына сай технологияларды қолдану ауқымы, түрлері өзгеріп отырады. Бірақ, ең басты технологияларды тиімді, жүйелі қолдану керек.

Инновациялық технологиялар:

- Жобалау технологиясы;
- Саралап даралап оқыту;
- Дамыта оқыту технологиясы;
- Модульдік оқыту технологиясы;
- Сын тұрғысынан ойлауды дамыту;
- Сатылай комплексті талдау;
- Деңгейлеп оқыту технологиясы.

Инновациялық технология нәтижелері:

1. Түрлі әдістерді пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі.
2. Оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік туды.
3. Олардың әрқайсының деңгейін анықтай аласың.
4. Оқушылардың көбін бағалауға мүмкіндік аласың.
5. Оқушыларды ізденіске баулып, өз бетімен жұмыс істеуге үйретеді.
6. Оқушылардың қабілеттері, сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артады.
7. Жеке тұлғалық сипатын дамытуға, шығармашылығын шыңдауда, өзіне деген кәсіби сенімін қалыптастырады.

XXI ғасырда барлық елдер бірінші орынға білім беру сапасын қояды. Оның өлшемі тек сауаттылық деңгейімен (жазу, оқу, есептеу) өлшенбейді, оның критерийі – функционалдық сауаттылық.

Бұл проблемаларды шешуде жаңа технологиялардың атқаратын орны бөлек. Болашақта өркениетті елдердің жоғары технологиясын меңгерту, дүниежүзілік білім кеңістігіне шығу – бүгінгі күннің мақсаты.

Оқыту технологиялары оқушының тұрақты жоғары нәтижелерге қарай біртіндеп сатылай жылжуын, жаңа оқу ақпараттары мен біліктіліктерді меңгеру мақсатына жақындау деңгейлерін әр қырынан бағалау және өзін – өзі бағалау мүмкіндіктерінің туындауын қамтамасыз етеді.

Білім стандартында белгіленген, білім беру бағдарламаларында айқындалған талаптарды нақты жағдайларда жүзеге асыруға мүмкіндік беретін педагогикалық технологиялардың бірі деңгейлеп – саралап оқыту технологиясы. Даралап – саралап оқыту технологиясының мақсаттылық принципі – әр сабақты өткізуге арналған жоспарда, ең бірінші сол сабақтың мақсаты көрсетіледі. Сондай – ақ деңгейлік тапсырмаларда оқушылар ерекшеліктерін ескере отырып белгілі бір мақсатта берілуі қажет.

«Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер – бүгінгі мектеп оқушылары. Мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан жүктелетін міндет өте ауыр» деген болатын. Осы ғылым мен білімнің негізін тереңдету нәтижесінде ғана еліміз өзінің елдігін басқа елдер алдында көрсете алады. Ал ел тағдыры, оның келешекте кемелді ел болуы мектептің қандай негізде құрылуына байланысты болған. Қорыта келгенде, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту – бүгінгі заман талабы. Педагогтің сабақ өту шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастыруы, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Өз мамандығын толық меңгерген жоғары деңгейлі оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынындағы өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Бұл ұстаз үшін абырой, яғни үмітінің ақталғаны, әрбір мұғалім осыған ұмтылса ұрпақ алдындағы қарыздың өтелгені. Мұғалімнің сабағының өн бойындағы негізгі мақсаты, оның негізгі мәнін естен шығармай, әрбір сәтті тиімді пайдаланғанда өз мақсатына жетеді.

Ортақ Отанымыз – Қазақстанның одан әрі Мәңгілік Ел болып өркендеуі үшін, жан – жақты дамуы үшін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту арқасында талай асулардан абыроймен өтеміз деп және мұғалімдер тек қана адал салиқалы еңбек етіп, функционалдық сауаттылығы бар тұлға тәрбиелеп шығарымыз деген ойдамын.

Әдебиеттер

1. Н.Ә. Назарбаев. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты. – 2012 ж. «Ана тілі» газеті, № 5. – 7-8 бет.
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. ҚР Үкіметінің № 832 қаулысы. 2012 жылғы 25 маусым, Астана, Үкімет Үйі.
3. ҚР Білім беру жүйесін 2015 жылға дейін дамыту тұжырымдамасы.
4. Н.Ж. Құрман, Г. Есенова Коммуникативтік жаттығуларды қолдану әдістемесі. – Ақтөбе, 2010.
5. М. Мұқанов Жас және педагогикалық психология. Алматы, 1981. – 111-113 бет.
6. Н. Құрман Қазақ тілін оқытудың әдіснамалық негіздері. – Астана, 2008.
7. А.Қ. Рауандина. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі. – Алматы, 2010.

МРНТИ: 16.16.01

Ж.Е. Әуезхан

«А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты», auezkhanzhanerke03@mail.ru

М. СӘРСЕКЕНІҢ «ҚАНЫШ СӘТБАЕВ» РОМАН-ЭССЕСІН ОҚЫТУ ЖОЛДАРЫ

10-сыныптың қазақ әдебиеті кітабында Медеу Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесіне арналған «Қазақтың Қанышы» атты үлкен тарау берілген. Бұл тарауда оқушылар жазушы Медеу Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесімен жан-жақты танысады. Туынды оқиғасы нақты тарихи деректерге құрылған. Романда халқымыздың біртуар перзенті, ғұлама ғалым Қаныш Сәтбаевтың адами болмысы, өмірінің ерекше кезеңдері, бастан өткерген қиындықтары мен қуанышты сәттері шебер суреттелген [1, 45].

М.Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі Қазақстан мектептерінде 10-сыныпта әдебиет пәнінен оқытылады. Осы роман-эссеге 15 сабақ бөлінген:

- 1) М.Сәрсекенің өмірі мен шығармашылығы;
- 2) М.Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесі;
- 3) М.Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесінің сюжеттік композициясы;
- 4) М.Сәрсекенің «Қаныш Сәтбаев» роман-эссесіндегі кейіпкерлер бейнесі;
- 5) Кейіпкерлер әлемі;
- 6) Роман-эссенің жанрлық табиғаты ;
- 7) Қашаған құлын мен қасқыр;
- 8) Сібір шамшырағында;
- 9) Романның тарихи және көркемдік құндылығы;
- 10) Романда көтерілген негізгі мәселелер;
- 11) Қ.Сәтбаевтың қазақ ғылымына қосқан үлесі;
- 12) Роман-эссенің көркемдік ерекшелігі;
- 13) Роман-эссенің көркемдік ерекшелігі;
- 14) Әдеби-теориялық ұғымдар;
- 15) Қорытынды сабақ [2].

Әр сабаққа лайықты оқу мақсаттары мен жоспарлары жасалынған. Әдебиетті оқытудың тілдік дағдыларын яғни білу және түсіну, анализ және интерпретация, бағалау және салыстыру кезеңдерін ескере отырып, арнайы барлығына ортақ оқу жоспарлары тағайындалды:

- автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау;
- әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану;

–әдеби шығарманың композициялық ерекшеліктерін талдау;
–әдеби шығармаға сюжеттік-композициялық талдау жасау арқылы идеялық мазмұнын түсіну;

- әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану;
- көркем шығармадағы көтерілген мәселелердің жаңашылдығына баға беру;
- көркем шығармадағы кейіпкерлер жүйесін жинақтау мен даралау;
- шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау;
- әдеби шығарманың жанрлық табиғатын тану;
- көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану;
- шығарманың тарихи және көркемдік құндылығын анықтап, бағалау;
- автор бейнесінің шығармадағы белгілі бір оқиғадағы көрінісін анықтау;
- шығарманың идеясын адамгершілік құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу;
- қазақ әдебиеті мен әлем әдебиетіндегі ортақ құндылықтарды анықтау;
- көркем шығармада көтерілген мәселелерге талдау жасау арқылы шығармашылық жұмыс (эссе, әңгіме) жазу;
- шығармадағы көркемдегіш құралдардың орны мен қызметін талдау;
- ғылыми еңбектерді негізге ала отырып, шығармаға әдеби сын жазу;
- көркем шығармалардан алған үзінділерді шығармашылық жұмыстарда қолдану.

Оқытудың тілдік дағдыларына сәйкес тек қана оқу жоспарлары емес, сонымен қатар оқулықтарда әр тақырыпқа сай тапсырмалар берілген. Ең алдымен жаратылыстану бағыты бойынша 10-сыныптың қазақ әдебиеті кітабында «Қазақтың Қанышы» атты тарауда белгілі ғалым, геолог Қ. Сәтбаев жайында кішкене мағлұмат берілген. Содан соң осы туынды авторы М. Сәрсекенің өмірі мен шығармашылығы жазылған өмірбаяны ұсынылған. Өмірбаянның соңында осы тақырыпты толық игеруге көмек көрсететін білу және түсіну деңгейінің бірнеше сұрақтары бар. «... Жақсы шығарма – жан серігің. Сәтті сомдалған кейіпкерімен қоса қуантады, ойландырады, мұңайтады. Жаңа шығармаларда әр кез оқуға уақыт табамын. «ЖЗЛ» сериясымен шыққан Медеу Сәрсекенің Қаныш Сәтбаев пен Ебіней Бөкетов жайында терең зерттеуден туған кітабын сүйсіне оқыдым. Соңғы екі шығарма кәнігі меллург ретінде маған жаныма жақын» [3]. Шапық Шөкиннің «Бүгінгі күннің төрінен қарағанда мен үшін шүбәсіз шындық: Қазақстан ғылымының жолы әуелден-ақ құтты болды; өйткені оның негізінбекемдеумен Сәтбаев айналысты»[4], делінген пікірімен «Ұлытау жотасы» үзіндісі бастау алады. Бұл үзіндіден кейін де, сөз қоржын және білу деңгейіндегі оқылған ақпаратты қорытындылауға арналған сұрақтар бар. Үшінші «Алатау баурайында» деп аталатын үзінді Дмитрий Рундквисттің «Қ. Сәтбаевтың кен орындарының орналасу заңдылықтарын түбегейлі зерттеуі сол күнде кен іздеушілерді қарадүрсін барлаудан тыйылып,ғылыми болжаммен жасауға үйретті. Академик Сәтбаевтың жұрттан асқан көрегендігі де осында... » [5], деген пікірімен бастау алады. Осы соңғы бөлімнен кейін сөз қоржын және білу деңгейінің сұрақтары берілген. Осы үш бөлім аяқталғаннан кейін «Қаныш Сәтбаев» романын қорытындылауға арналған тапсырмалар берілген. Ең алдымен кестелік тапсырма берілген, толығырақ: оқушылар кесте сызып, кестені Қаныш Сәтбаев туралы маңызды деректер және ғылымға қосқан үлесі деп екі бөлікке бөліп,кестені толтырады. Келесі тапсырмалар: Қаныштың бойындағы қазақ халқына тән ұлттық мінезді мысалмен дәйектеп, сызбаға түсіру; шығармадан бір кейіпкерді таңдап, мінездеме жазу; шығарманың негізін ашатын оқиғаны дамытып, әңгіме құрастыру; Қаныштың өмірлік ұстанымы мен қағидаларын анықтап, қазақ ғылымының дамуына қосқан үлесі туралы әңгімелеу сияқты тапсырмалар білу және түсіну кезеңдерін меңгеруге ұсынылған. Келесі кезең қолдану және талдау. Бұл кезеңге арналып мынадай тапсырмалар берілген: шығарманың барлық бөлімін қамтитын күрделі жоспар құру; шығармаға композициялық талдау жасау; Қ. Сәтбаевтың шетелде білім алуымен қазіргі кездегі жастардың шетелде білім алуын салыстыру; шығармадағы кен өндіру ісіне қатысты сөздер мен сөз тіркестерін жинақтап, терминдер сөздігін құрастыру; қазіргі кездегі ғылым саласында атқарылып жатқан іс-шараларға баға беру; қазақ ғылымының даму тарихын кестеге түсіру. Келесі соңғы кезең жинақтау және

бағалауға да тапсырмалар берілген. Мысалы: шығармадағы тарихи оқиғалардың Қ.Сәтбаев өміріне әсерін саралау; репрессияның көздеген мақсат-мүддесіне тарихи мәліметтер жинақтау; оқулықта берілген суреттерді қатыстырып, салыстыра әңгімелеу; «Қазақтың Қанышы әдеби шығармаларда» тақырыбында әдеби сын жазу. Кейіннен осы тарауды қорытындылауға арналған бақылау сұрақтары құрастырылған және ең соңында ғылыми эссе жазуға ұсынылған тақырыптар бар [6].

Әдебиеттер

1. «Егемен Қазақстан» газеті, 02.07.2021 ж. № 32. – 5-6 б.
2. Ақтанова А., Жүндібаева А., Жүмекенова Д. «Қазақ әдебиеті» 10 сынып. – Атамұра, 2019. – 160б.
3. Байтанасова Қ.М., Айтұғанова С.Ш «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі». Оқу құралы. – Астана: Фолиант, 2008. – 160 б.
4. Орда Г., Дәрібаев С., Сатылова А. «Қазақ әдебиеті» 10сынып. – Алматы: Мектеп, 2019. – 120 б.
5. Керімбекова Б. «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі»: Оқу құралы/ Астана: Фолиант, 2017. – 160 б.
6. Бітібаева Қ. «Әдебиетті оқыту әдістемесі». Алматы: Рауан, 1997. – 131 б.

МРНТИ: 14.07.09

Р.К. Конкаева, М.К. Омаров

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
rosa_konkaeva@list.ru,

ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады [1]. ХХІ ғасырдағы білім алушыны сапалы біліммен қамтамасыз ету үшін мұғалімге алдымен оқушының функционалдық сауаттылық пен өмірге қажетті құзырлылықтар жиынтығын дамыту маңызды болып отыр. Ұстаз шәкіртінің жеке дамуын қамтамасыз етуде үнемі ізденісте болу қажеттілігі айқын көрінеді. Оқу орнын бітіріп шыққан түлек өзіне сенімді, білімді өздігінен алатын, өз елінің патриоты болатын, коммуникабельді болуы тиіс. Сондықтан қоғам әрдайым мұғалімдерге жоғары талаптар қояды, сол талаптардың бірі – бүгінгі педагогтар қауымының алдында оқушының функционалдық сауаттылығын арттыру, рухани өсуіне жағдай жасау. Педагогтың шеберлігі, яғни шығармашылық пен жауапкершілікті ұштастырып сабақ өтуі, бұл заман талабынан туындап отырған мәселе. Жоғары деңгейде сабақ беретін оқытушының алдынан шыққан оқушы – өмір айдынында өз жолын адаспай табады, азамат болып қалыптасады. Ұстаз үшін ең басты мәселе – оқыту әдісін дұрыс таңдау.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі құрамдастары адамның қазіргі қоғамда әрекет ету, белгілі бір білімді, іскерлікті және құзыреттілікті пайдалана отырып, әртүрлі міндеттерді (барынша кең диапазонды) шешу қабілеті болып табылады. Функционалдық сауаттылықтың қалыптасуын бағалау нақты өмірдің әртүрлі жағдайларында көрсете алатын оқушылардың іс-әрекетінің, мінез-құлқының белгілі бір стратегияларын бағалау арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Оқуда сәтті болу үшін бала ең алдымен ақпаратпен жұмыс істей білуі керек: оны

табу, қажет нәрсені қажетсізден ажырату, фактілерді тексеру, талдау, жалпылау және ең бастысы – өз тәжірибесінде қолдану. Мұндай дағды әр пән бойынша қалыптасады. Ақпаратты түсіну және болашақта не қажет екенін түсіну мектеп пәндерінің әрқайсысында маңызды: тарих, жаратылыстану, математика тағы басқа.

Функционалдық сауаттылық – бүгінгі таңда білім беру үдерісіндегі орталық ұғымдардың бірі-адамның қоғаммен өзара әрекеттесу жағдайында оқу және жазу дағдыларын пайдалану қабілеті. Шет тілін оқытудың негізгі мақсаты еркін қарым-қатынас және практикалық қолдану дағдыларын қалыптастыру болып табылады, сондықтан ағылшын тілі сабақтарында мұғалім функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың барлық бағыттары бойынша жұмыс істейді.

Мұғалімнің негізгі міндеті – оқушылардың сөйлеу-ойлау белсенділігін ынталандыру, оқытудың ситуациясын құру, басқаша айтқанда, оқушыларды стихиялық сөйлеуге итермелейтін осындай оқу жағдайын модельдеу. Мұндай жағдайлардың негізгі сипаттамасы практикалық тапсырмалар: кинотеатрға билет сатып алу, кафеде/мейрамханада тапсырыс беру, қайда бару туралы шешім қабылдау және т. б.

Функционалдық сауаттылықты бағалауға арналған тапсырмалардың бірнеше ерекшеліктері бар:

- пәннен тыс қойылған және пәндік білім арқылы шешілетін міндет;
- әр тапсырмада өмірлік жағдай сипатталады;
- тапсырмалар мазмұны күнделікті өмірде кездесетін проблемалық жағдайларға жақын;
- жағдаят мінез-құлық үлгісін саналы түрде таңдауды талап етеді;
- сұрақтар қарапайым және түсінікті тілде беріледі;
- суреттер, кестелер, схемалар, диаграммалар қолданылады [2].

Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың мынадай бағыттары бар:

- математикалық сауаттылық;
- оқу сауаттылығы;
- жаратылыстану сауаттылығы;
- қаржылық сауаттылық;
- жаһандық құзыреттер;
- шығармашылық ойлау [2].

PISA зерттеуіндегі жаһандық құзыреттер "жаһандық сипаттағы және мәдениетаралық өзара іс-қимыл мәселелерін әр түрлі тұрғыдан сыни тұрғыдан қарау қабілеті; мәдени, діни, саяси, нәсілдік және басқа да айырмашылықтар адамдардың қабылдауына, пікірлеріне және көзқарастарына қалай әсер етуі мүмкін екенін түсіну; ортақ пікір негізінде басқа адамдармен ашық, силасымды және тиімді қарым-қатынас жасау" деп түсіндіріледі [3].

Оқу сауаттылығы – функционалдық сауаттылықтың бір бағыты – базалық бағыт. Оқушы қандай тапсырма алса да, бірінші кезекте тапсырманы оқып шығу керек. Оқу процесінде мұғалім мәтінмен жұмыс жасау кезінде оқушылардың проблемаларына жиі тап болады. Сонымен қатар, шет тілін айтпағанда, ана тіліндегі мәтінмен жұмыс жасау кезінде де проблемалар туындайды.

Сонымен, PISA ұйымын зерттеу функционалды оқу дағдыларын келесіге бөледі (қарапайымнан күрделіге дейін):

1. мәтіннен қарапайым критерий бойынша қажетті ақпаратты іздеу (ең төменгі деңгей);
2. мәтіннен қажетті ақпаратты бірнеше критерийлер бойынша іздеу;
3. мәтіннен қажетті ақпаратты іздеу, ақпарат үзінділері арасындағы байланысты тану, белгілі, бірақ қарама-қайшылықты білдіретін ақпаратпен жұмыс істеу;
4. терең жасырын ақпаратты қамтитын үзінділер тізбегін немесе комбинациясын іздеу және құру, тапсырманы орындау үшін мәтіндегі қандай ақпарат қажет екендігі туралы қорытынды жасау мүмкіндігі;

5. күрделі мәтіндерді түсіну және оларды түсіндіру, мәтін мазмұнына қатысты тұжырымдар мен гипотезаларды тұжырымдау [4].

Функционалды оқу дағдылары қалыптасқан оқушы "мәтіннен ақпарат алу үшін – оны түсіну, қысу, түрлендіру және т.б. үшін оқу және жазу дағдыларын еркін қолдана алады".

Функционалдық сауаттылық дағдылары қалыптасқан оқушы оқудың әртүрлі түрлерін (үйренуші, көруші, танысу) пайдалана алады. Ол мәтінді оқу және түсіну әдістерінің бір жүйесінен оқу мен түсінудің берілген мақсатына және мәтіннің осы түріне сәйкес келетін екіншісіне ауыса алады. Ағылшын тілі сабақтарында функционалды оқу объективті (тілдік, лингвистикалық) және мета-пәндік сипаттағы бірқатар қажетті дағдыларды қалыптастырады, олар әртүрлі өмірлік жағдайларда бірдей дағдыларды қолдана алатын, оларды үнемі өзгеріп отыратын сыртқы орта жағдайларына бейімдейтін функционалды сауатты тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді.

Ағылшын тілі сабақтарында функционалдық оқудың түрлері:

1. Көру (skimming reading) – бұл мәтін туралы жалпы түсінік алуға бағытталған еркін, таңдамалы оқу.

2. Іздеу (scanning reading) – оның міндеті мәтіндегі белгілі бір ақпаратты іздеу туралы оқу түрі.

3. Танысу және зерттеу (intensive reading) – мәтінді толық түсінуге бағытталған оқу түрі.

Оқушылардың оқу құзіреттілігін қалыптастырудағы мәтінмен жұмыстың негізгі кезеңдері:

1. Мәтінге дейінгі (Pre-reading). Бұл кезең осы тақырып бойынша оқушылардың білімін өзектендіруді, сонымен қатар болжау дағдыларын дамытуды қамтиды. Бұл кезеңде мұғалім оқушылардан мәтіннің тақырыбын анықтауды; онда көтерілген мәселелердің тізімі; кілт сөздер мен тіркестер, бірлестіктер; қолда бар иллюстрациялар немесе бейне үзінділер немесе тіпті музыкалық үзінділер негізінде мәтін тақырыбы туралы болжамдар жасауды сұрай алады; осы сөздер бойынша мәтіннің негізгі идеясын анықтаңыз, бұл сөздер қандай ассоциацияларды тудырады деп сұрай алады. Аудармасы бар сөздер немесе анықтамалары бар сөздер берілуі мүмкін; мәтінді/ бірінші абзацты қарап, осы мәтіннің не туралы екенін анықтаңыз; мәтін бойынша сұрақтар/ мәлімдемелерді оқып, оның тақырыбы мен мәселелерін анықтаңыз; мәтінді оқымас бұрын ұсынылған сұрақтарға жауап беруге тырысыңыз; басты кейіпкер кім болатынын анықтаңыз (оның мамандығы, ұлты)? деген сияқты тапсырмалар ұсынылады.

2. Мәтінмен жұмыс (While-reading). Бұл кезең әр түрлі тілдік дағдылар мен сөйлеу қабілеттерінің қалыптасу дәрежесін бақылауды, сондай-ақ тиісті дағдылар мен қабілеттердің қалыптасуын жалғастыруды қамтиды. Бұл кезеңде мұғалім оқушыларға ұсынылған сұрақтарға жауап табуды ұсына алады; мәлімдемелердің дұрыстығын немесе жалғандығын растау немесе оның мәтінде айтылмағанын анықтау; рет-рет бойынша ұсыныстар жасау; сәйкестікті табу; бірнеше таңдау тапсырмасын орындау; әр абзацқа сәйкес тақырыпты таңдау; мәтінмен бойынша сөздің немесе сөздердің мағынасын болжау, сөздің ұсынылған аудармаларының қайсысы оның осы контекстегі мағынасын дәл көрсетеді; жетіспейтін ақпаратты толтыру.

3. Мәтіннен кейінгі (Post-reading). Бұл кезең мәтіннен жағдайды ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамыту үшін тілдік, сөйлеу, мазмұнды қолдау ретінде пайдалануды қамтиды. Бұл кезеңде мұғалім оқушыларға оқылған мәтіннен жаңасын анықтауға, оқылған мәтін туралы өз пікірін білдіруге; мәлімдемелерді жоққа шығаруға немесе олармен келісуге; бір нәрсені дәлелдеуге немесе сипаттауға; мәтіннің негізгі ойларын бөліп, жоспар құруға; мәтіннің мазмұнын қайта айтуға/қорытындылауға; мәтінді бас кейіпкердің атынан айтуға болады [5].

"Teens with drive" мәтінінің мысалын қолдана отырып, оқудың барлық түрлерін игеруге арналған тапсырмалардың кейбір түрлерін қарастыралық.

Pre-reading activities:

1. Read the title and say what will be the text about? What does drive mean: ambition or trip? (оқушыларға тақырыпты оқып, мәтінде не талқыланатынын анықтау ұсынылады).

2. Make a list (spider gram) of words you can meet in the text. Who are teens with drive? What qualities do they need to have? (оқушыларға жасөспірімдердің амбициясы болуы керек қасиеттер тізімін жасау ұсынылады) While-reading activities:

1. Find key sentences in each paragraph. Find main ideas of the paragraphs. Read three shorts paragraphs about teens and give each a title (оқушыларға әр абзацтағы негізгі сөйлемдерді, негізгі идеяны анықтау және әр абзацты атау ұсынылады).

2. While reading the text fill in the table (5 «W» тәсілі) Who? What? Where? When? Why
Post reading activities:

1. Find out what plans the young people have. What character traits do they have to realize plans (оқушыларға жасөспірімдердің жоспарларын, мінез-құлқы мен дағдыларын анықтау ұсынылады).

a) Name

b) Plans

c) Character traits

d) Skills e) Swan Mendes

f) Martin Odegaard

2. Write an e-mail to your English pen-friend about teens with drive. In your e-mail write: name of person, country, character qualities, why you find him interesting (оқушыларға досына хат жазуға және амбициясы бар жасөспірім туралы айту ұсынылады).

Мәтіндегі белгілі бір ақпаратты іздеуге бағытталған ең көп таралған тапсырмалардың бірі - True - False сияқты тапсырмалар әр түрлі тұжырымдалуы мүмкін.

– Mark the correct answer according to the text.

– Read the text and choose the statements which are NOT mentioned in the text.

– Read the text and decide which of the fact are not stated in the text.

Функционалды оқуды қалыптастыруға арналған мәтіндердің ерекше белгілері:

– түпнұсқасы өзгенмеген мәтіннің үлкен көлемі;

– суреттер, сызбалар, диаграммалар түрінде ұсынылған ақпарат;

– біріктірілген тапсырмалар;

– аяқталмаған мәтіндер – театр билеттері, плакаттар, жол жүру құжаттары және т. б.

Диаграмма түрінде ұсынылған ақпарат көптеген оқушылар үшін қиындық тудырады, сондықтан мұндай тапсырманы жиі қолдану керек.

Men and women have different tastes in films. Look at the diagram and comment on it using the phrases from the box.

I understand from the chart that...

I'm surprised to see that...

I find it interesting that...

It's difficult to believe that...

I quite agree that...

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға арналған тапсырмаларды қолдана отырып, мұғалім оқушылардың ынтасын арттыруға ықпал етеді, олардың ой – өрісін кеңейтеді, шығармашылық қабілеттерін дамытады, заманауи әлемнің құндылықтарын сезінуге көмектеседі-мұның бәрі тұлғаның үйлесімді дамуы және қоғаммен әрі қарай өзара әрекеттесу үшін қажет.

Әдебиеттер

1. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі./ Ф.Ш. Оразбаева – Алматы, 2019. – 69 б.

2. Даулеткалиева Р.Л. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту / Р.Л. Даулеткалиева. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2021. – № 18.1 (152.1). – С. 16-18.

3. Ермоленко В.А. Дидактические основы функциональной грамотности в современных условиях. / В.А. Ермоленко, Р.Л. Перченков – М.: Дрофа, 2021. 312 с.
4. Акатова Т.И. Языковая функциональная грамотность и языковая культура студентов: психолого-педагогический аспект / Т.И. Акатова – Москва : Дашков и К, 2016 – с.125.
5. Перминова Л.М. Минимальное поле функциональной грамотности // Л.М.Перминова / Педагогика. 2019. – № 2. – С. 26-29.

МРНТИ: 14.01.11

Б.А. Абдыханова, Қ. Бауова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ҒЫЛЫМИ ҮЙІРМЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕ НЫСАНЫ РЕТІНДЕ

Жалпы, білім беру мекемелеріндегі ұйымдастырылатын тілдік үйірмелердің оқушыға жалпы білім беруде үлесі бар. Шетел тілі бойынша оқушылардың жалпы білім дегейін көтеруге өз үлесін қосады.

Тілдік үйірмелерде шетел тілін үйретуде төрт түрлі мақсат көзделеді. Олар: білімділік мақсат, тәрбиелік мақсат, дамытушылық мақсат және тәжірибиелік мақсат. Қазақстанда ағылшын тілі маңызды орын алуда. Себебі, еліміздің әлемдік нарыққа кіруі, дамыған елдермен бәсекелестік терезесін тең ұстауға ұмтылуы шет тілін меңгеруді талап етеді. Тілдік үйірмелерде ағылшын тілін оқыту әдістемесі оқу-тәрбие үдерісін құруда басшылыққа алынатын ұстанымдарға негізделеді. Сол ұстанымдардың бірі- ағылшын тілін оқытудағы коммуникативтік бағдар ұстанымы. Бұл ұстанымның негізгі мақсаты тілдік үйірмелерде оқушылардың бағдарламада белгіленген тақырыптар көлемінде шетел тілін қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану іскерлігі мен дағдыларын қалыптастыру. Тілдік үйірмелерде интеракцияның мақсаты-тілді коммуникативтік мақсатта қолдануға, мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде қолдана білуге мүмкіндік жасау болып табылады.

Жалпы алғанда, ағылшын тілін оқытуда оқушылардың осы тілде жаза білуі, оқи білуі және сөйлей білуі, сонымен қатар екінші тілге аудару білуге мүмкіндік жасау болып табылады.

Осыған байланысты тілдік үйірмелерде оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін арттыратын, шығармашылық іс- әрекетке жетелейтін жаңа инновациялық технологияларды сабақ барысында белсенді пайдалануға қосымша көмек ретінде қызмет атқаратын тілдік үйірменің маңызы зор. Бұл орайда тілдік үйірме жетекшісінің рөлі ерекше.

Ұстаздардың курсты қаншалықты тиімді ұйымдастыруына байланысты тіл үйренушілердің шетел тілінде нәтижелі қарым-қатынас жасауына мүмкіншілік туады. Мұғалім оқытудың әдіс-тәсілдерін біліп қана қоймай, тиімді пайдаланғанда ғана оқушылардың білімге құштарлығы артып, пәнге қызығушылығы туады, ал бұл өз кезегінде сол пәннен оқушының білім деңгейінің жоғарлауына себеп болады. Демек, мұғалімдерден үлкен жауапкершілік, шеберлік талап етіледі, ағылшын тілін оқытудың маңызы мен тиімділігіне баса назар аударып, білім беру әдістемесін соған орай құру маңызды.

Тілдік үйірме – бұл жастары шамалас, құрамы тұрақты оқушы топтарымен оқытуды ұйымдастыру формасы, тұрақты кесте және бәріне ортақ оқыту бағдарламасымен сабақ өткізу. Бұл формада оқу-тәрбие процесінің барлық компоненттері – мақсат, мазмұн, құралдары, әдістері, ұйымдастыру және басқару қызметі және оның барлық дидактикалық элементтері қарастырылады. Біртұтас дидактикалық жүйе ретіндегі тілдік үйірмелерде оқыту процесіндегі сабақтың мәні мен мақсаты мұғалім мен оқушының ұжымдық-жекелей өзара қарым-қатынасына алып келеді, соның нәтижесінде оқушылар білім, білік және дағдыны иемденеді, олардың қабілеттері, қызмет тәжірибесі, араласуы мен көзқарастары дамиды,

сонымен қатар мұғалімнің педагогикалық шеберлігі жетіледі. Сонымен, сабақ, бір жағынан тұтастай алғанда оқытуды қозғаушы форма түрінде, екінші жағынан, оқытудың заңдылықтары мен принциптерінен туындайтын, мұғалімнің сабақты өткізуді ұйымдастыруына қойылатын негізгі талаптарымен анықталатын оқытуды ұйымдастыру формасы түрінде анықталады [1]. Мұғалім оларды басшылыққа ала отырып, оқыту процесінде оқушылардың тұрақты құрамымен мектептің күнделікті нақты жағдайында шешілуге тиісті дидактикалық міндеттердің - білім беру, тәрбие, даму жүйесі ретінде дайындалады. Педагогикалық процестің біртұтастығы тұрғысынан үйірмені ұйымдастырудың негізгі формасы ретінде қарастыру қажет.

Тілдік үйірмелер жұмысын ұйымдастыру формасы ретіндегі сабақтың артықшылықтары оның фронтальды, топтық және жекелей жұмыстарды сабақтастырудағы мүмкіндігінің молдығында: мұғалімге материалды жүйелі және ретімен түсіндіруге, оқушылардың танымдық қабілеттерінің дамуын басқаруға және ғылыми көзқарастарын қалыптастыруға мүмкіндік береді, оқушылардың, басқа да қызмет түрлерін, соның ішінде сыныптан тыс және үй тапсырмаларын, сондай-ақ оқушының мақсатқа жетудегі негізгі құралы және қызмет тәсілін таңдау және құрудың шарты ретінде көрінеді [2].

Сабақ оқытудың ұйымдастырылған түрі ретінде – динамикалық құбылыс. Ол педагогикалық процестің негізгі даму тенденцияларын оның біртұтастығы бағытында бейнелей отырып, ұдайы дамиды.

Бәрінен бұрын ол оқытудың үш бірлік - білім беру – тәрбие -даму - қызметін тиімді іске асыруда көрінеді, олай болса, оқушылардың табиғи қасиеттерін шығармашыл дамытуға бағытталғандығымен де көрінеді.

Сабақты дамытудың басқа тенденциясы сабақты өмірлік маңызды мазмұнмен толықтыруда, оқытуды оқушы өмірінің табиғи құрамдас бөлігі ретінде ұйымдастыруда көрінеді. Осыған байланысты сабақ танымның арнайы ұйымдастырылған формасы болып қана қоймайды, сондай-ақ әлеуметтік және адамгершілік тұрғысынан алғанда толыққанды араласу болып табылады. Ол танымдық мүддені, оқуға және дамытуға белсенді оң қатынас қалыптастыруға бағытталған, оқу қызметінің өзгеше коммуникативтік фонын қамтамасыз ету құралы ретінде көрінеді. Бұл тенденцияның пайда болуы оқытудың сұхбаттық формасын - әңгіме, талқылау, пікірталас, проблемалық элементтерін, оқу жұмыстарының фронтальды, топтық және жекелей формаларын сабақтастыруды кеңінен пайдалану және оқытудың топтық, ұжымдық формасының үлесін кеңейту болып табылады [3].

Сабақтың жалпы ұйымдастыруын құруға қатысты тенденциялар: олардың құрылымдық жағынан өзгеруінен, оқытудың басқа да ұйымдастыру формаларымен сабақтастығынан, ауызша сұрау және үй тапсырмасын тексеруге кететін уақытты мейлінше қысқартудан сабақтың бұл кезеңдерін дидактиканың негізгі міндеттерін оқушылардың өз бетінше жұмысымен біріктіру арқылы шешу үшін пайдаланудан көрінеді. Сабақтың шығармашық бастамасын күшейту тенденциясы өз бетінше жұмысты ұйымдастыруға ерекше назар аударудан байқалады.

Пән бойынша үйірме сабақтарына қойылатын төмендегідей талаптарды атауға болады;

1. Әрбір сабақта білім беру, даму және тәрбиелеу мақсаттарының бірлігі сақталуы керек. Әрбір сабақ оқыту процесінің басты заңдылықтарын жүзеге асыруға ықпал етуі қажет.

2. Сабақта белгілі бір білімді баяндай отырып, оқушылардың пайымдауын дамыту, олардың ойлау қабілетінің дамуына

ықпал ету және оларды қоршаған дүниеге лайықты қатынасын қалыптастыру, оларға осы қатынастар негізінде мінез-құлқын дағдысын сіңіру қажет. Тұлғалық қасиет қалыптасуы үшін алған білімнің оқушылардың мінез-құлқын айқындауына, оларда қажетті тұлғалық қасиеттің қалыптастыруына ұмтылу керек - жұмыс орнындағы мәдениеттілік, тапсырманы орындау сапасын жауапкершілікпен қарау, оларды орындаудағы қиындықтарды жеңу.

3. Әрбір сабақ дидактиканың барлық принциптеріне және бәрінен бұрын оқыту мен өмірдің ғылымилығы мен байланысына жауап беруі керек. Кез- келген оқу пәні бойынша кез келген сабақ – ол процестің бір бөлігі, сондықтан да оқып-үйретуді ғылыми танымда

нақтылықтың критерийі рөлін атқаратын өмірмен, практикамен байланыстыра білуге, ал оқу процесінде - оқуға ынталықты, оған оң көзқарасты, айналадағы ортаның құбылыстарын түсіндіру үшін теориялық білімдерін практикада қолдана білу дағысын қалыптастыруға тиіс.

4. Әрбір сабақ, ең алдымен, сабақтың тақырыбымен жиі ауыстырылатын айқын дидактикалық мақсатпен сипатталуы керек. Әрбір тақырып бойынша бірнеше сабақ өткізілуі мүмкін және олардың әр қайсысының өзінің нақты дидактикалық мақсаты болуы тиіс: оқушыларды ойлау операцияларымен қаруландыру – классификациялау, көшіру, жалпылау, білімін практикада қолдануға дағдыландыру, оқуды тақырып бойынша жекелеген фактілермен таныстыру, теориялық қорытындыларды өз бетінше тұжырымдау дағдысын қалыптастыру. Мұғалім белгіленген мақсатқа байланысты сабаққа дайындалу процесінде оқушыларға беретін оқу материалының мазмұнын, сабақтың құрылымын, оқыту әдістерін, құралдарын – анықтау керек. Әрбір сабақтың айқын мақсатының болмауы оларды біржақты болуға, ал бұл оқуға деген қызығушылықтың жойылуына алып келеді.

Сабақтың барлық кезеңдерінде оқушылардың танымдық қызметін жандандыру мақсатында оқытудың әр алуан әдістері мен тәсілдерін пайдалану, оқушыларға кез-келген бірыңғай ұзақ ықпал ету. Мысалы: ұзақ ауызша түсіндіру, олардың ынтасының ыдырауына, енжарлыққа алып келуі мүмкін.

Сабаққа қойылатын талаптардың бірі – оның эмоционалдығы. Ол оқушыларды сабақтағы маңызды қызметті - жаңа білімді игеруге итермелейді. Ол сырттай ғана байқалуы мүмкін.

Оқушылар сергек болуы үшін сабақ эмоционалды болуы керек, бұл олардың белсенділігін арттыру тәсілдерінің бірі. Сабақта әр түрлі проблемалық ситуацияларды пайдалану да эмоционалдылыққа жағдай жасайды, оқушылардың танымдық қызметін жеделдетеді.

Әрбір сабақта оқушылардың білімін үздіксіз есепке алу жүргізілуі керек. Оқыту процесі кез-келген сабақта тұрақты кері байланыс болған жағдайда тиімді болады. Сабақтың әрбір кезеңінде мұғалім, оқушының оқу материалын игеру деңгейін біліп отыруы керек, өйткені ол осы деңгейдің үнемі өсіп отыруына жағдай туғызуы керек. Сондықтан да оқушылардың білімін бақылаудың әр алуан түрлерін пайдалану керек. Осы мақсатта әр түрлі компьютерлік бағдарламалар, жазбаша тапсырмалар, сауалнамалар, перфокарталар пайдаланылуы мүмкін, олар білімді тексерудің нәтижесін бірден алуға мүмкіндік береді. Бұл жерде ең бастысы-әрбір мұғалімде оқушының сабақтағы танымдық қызметінің нәтижесін бағалау үшін байқағыштық қасиеті жақсы дамуы керек.

Әрбір сабақ өзінің ұйымдастырушылық заңдылықтарымен, оң нәтижелерді сезінумен ерекшеленуі керек. Сабақ білім көлемінің елеулі өсуін қамтамасыз етуі немесе сапасын жетілдіруін, немесе осы екеуін де қамтамасыз етуі керек. Білімнің осындай елеулі өсуі - білік пен дағдының қанағаттану сезімін туғызады, әрине оқушының оқуға деген белсенді көзқарасын туғызады. Әрбір сабақ оқыту процесінің тамамдалған бөлігі болуы тиіс.

Әрбір сабақта жүйелі қайталаудың элементтері қатысуы тиіс. Қайталау ешқашан да жаттанды қайта айтуға алып келуі тиіс емес. Әрбір сабақтағы жаңадан оқылатын материал бұрын өтілгеннің тұрғысынан қарастырылуы керек. Мұғалім жаңа материалды баяндағанда мүмкіндігінше оны алдыңғы өткенмен байланыстыруы, оған сүйенуі керек.

Әрбір сабақ техникалық оңтайлы және дидактикалық жарақ-тандырылған болуы керек. Таным сезімдік қабылдаулардан басталады. Әйтсе де, көрнекілік, техникалық құралдарды орынды пайдалану қажет, бәрінің де шегі болуы керек. Мұғалімнің сабаққа дайындалуда көрнекі, дидактикалық құралдарды ойлап табуға және дайындауға кеткен уақыты оқытудың нәтижесімен ақталады.

Кез-келген пән бойынша әрбір сабақтың өткен және алдағымен байланысы. Кез-келген сабақ басқалардан оқшауланып қарастырылмауы керек, ол сабақтың жалпы жүйесіндегі белгілі бір буын болуы керек. Мұғалім белгілі бір пән бойынша сабаққа дайындалғанда өткен сабақты жақсы елестете білуі керек. Әрбір мұғалім өз мүмкіндігіне қарай сабақтың материалын өткен материалмен байланыстыруға тырысады. Сондай-ақ алдағы сабақтың

құрылымы мен мазмұнын да жақсы білуі керек. Бұл бастауыш сынып педагогтары үшін өте маңызды. Мұғалім кез-келген сабақта білімді

МРНТИ: 14.01.11

Ж.Д. Бекирова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

АЙГҮЛ КЕМЕЛБАЕВАНЫҢ «ШАШТЫ» ӘНГІМЕСІНІҢ ИДЕЯСЫ

Айгүл Кемелбаеваның «Шашты» әңгімесі өткен жылдың құйрықты жұлдызындай жарқ етіп, сөзге көңіл суарған көпшіліктің айызын бір қандырып, қапысыз бабамұратты бағзы заманның шежіресіне қанық еткен-ді. Себебі, әңгіме өрісі кең, қазақтың дегдарлығын паш етеді, кей тұста ел мен жердің аңысын аңдығандай географиялық әу-жайға қанықтырып қояды деп ойлаймын. Сондықтан да, жазушының жұрнақ пен жалғауға шолақ, қайыруы тез, ұғынуы күрделі сөз байламдары кібірткітетіп, екі үш қайтара оқуға байлап қоятыны бар. Әйтсе де, маған Айгүл Кемелбаева идеяны қиялдан өрмей, тарихи негізі бар оқиға желісін кейінгіге шынайы ұқтырмақ болғандай. Дегенмен, Айгүл Кемелбаеваның «Шашты» әңгімесіндегі көтерілген мәселенің маңыздылығы қандай.

Біріншіден, ұлттық құндылықтар мен өшпес мұраттар, дін мен ділді, адамшылық пен азбандықты ту еткен шығармасының кең ауқымына, терең иіріміне қарап эпикалық әңгіме деп тануға болады. Жылқышы ата түрк пен қазақ руларының аталас, дағды қалпын айырып, екі елдің жаугершілік мінезінен сыр шертеді. Дәлел ретінде осы үзіндіні келтіре аламын: «Қазақылық заманнан үш жүз бір ту астына біріксе, ер түрікпеннен бөлек, Өр Алтайдан Еділге өтіп, қырғидай тиген құба қалмақтан, Ысық көлдің арғы жағынан жөңкіліп тиісетін жауынгер тайпа қырғыздан. Ормандай көпір орыстан, сірә да жеңілмес еді». Екіншіден, қазаққа өз болмысынан аттау ардан аттаумен бірдей. Арды жоғалту-өліммен тең. Жазушыдағы қазақы кеменгерлік-көкірегі қазына қариялардың көзімен беріледі. Өйткені, бабамұратты дана дәстүрлер көнекөздермен аттанып кеткендей ме екен?! Алты бақан алауыз болғанымен, «кертағыдай бұл қазақ бүлікшіл, өлермен халық екенін көрсет!» деп баланы түрікпен ат бәйгесінде қаракөк тұқым, аузымен құс тістеген хас жүйрікпен қашырмақ болады. Құлдықтан қашу зор үрей, алдын тосып құмдақ шөл, сусыз шөлейт, алаөкпедей көбік құсқан ағынды дария тұр, бірақ, ата балаға "Ғазиз, абыройлы өлімнің алдында құлқамыт өмірдің түк мәні жоқ. Өмір мен өлім деген не тәйірі!»-деп қанат береді, құлдың түбі тексіздік, тамырсыздық деп көрсетеді. Жазушы қазақтық санадағы тексіздікті бүгінгі құлдыққа да саяды, санаң құлдықтан азат болсын деп үгіт етеді деп ойлаймын. Бірақ, ши екеш ши де тамырынан ажырауға құлықсыз. Ал санасы бодау ұрпақ тамырынан оңай ажырауға неге бейіл? Үшіншіден, қаламгердің әңгімесінің идеялық, көркемдік критерийлері құбажондасып, шұрайлы баянмен оқиға желісін кино түсіргендей бейнелеп, идеялық маңызын әлемдік әдебиеттердің ішін сүзіп шыққандай астарлап өреді. Әр сөзінің құнары мен жұпарын төгіп, қылаудай артық эмоцияға берілмей, аса кең жүрекпен баяндауға көшкенде бауырыңды жаза түсіп, суреткермен бірге қаның қызады. Аспан мен жердің, жан жануар мен тіршіліктің ділін ұққан, қабырғасымен кеңесіп, әр демі мен дірілін аңдап басатын аңғарымпаз қазақтың тыңшылығын, епшілдігін, түздің қарадүрсін майданына бой үйреткен жаугершілігін, жылқы десе жан беретін әуейлігіне сүйсіне түсесің.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін қорыта келе айтқым келетіні, шығармада құлдық қамыт еркіндікте емес, құлдық – санада дегісі келеді. Себебі, бір рет бодан болған сана, еркіндікте де бодау, екінші ретте бас шұлғып кете береді деп қазақ баласы үшін қылып еткен жазушының жан айқайын байқайсың. Жазушы шебер шендестірген – еркіндік пен құлдық, сұлулық пен жабайылық ұғымдары салғастырыла көрсетіледі.

Жаугершілік заманда шапқыншылар өзге елді тұтқиылдан шауып, жылқыларды барымталап тұтқын ретінде үлбіреп тұрған сұлу қыздары мен батыр ерлерін еріксіз алып кететін. Ұлы даланың қатаң ережелері тұтқынға түскен бойжеткендерді күң етсе, ер азаматтарын құл қылатын. Алайда туған елге деген сағыныш еріксіз тұтқынды да тәуекелге бел буып, қашуға итермелейді екен. Алғаш рет “Шашты” әңгімесін оқығанымда, мен осындай тұрғыдағы сезімдерді бастан кешкен едім. Әңгімеде көтерілген мәселелер: ер-азаматтардың ар-намысы, шапқыншылыққа ұшыраған елдің күйі Айгүл Кемелбаеваның өзге де туындылары секілді аса аяныш, үрей, қобалжу сезімдерін туғызады. Аталған автордың шығармашылығының өзіне тән ерекшелігі, асыра сілтеу секілді әдеби құралдары жиі қолданыла бермейді. Оның туындыларында тек қана шындық, бүкпесіз айтылады. Солардың бірі “Шашты” әңгімесі. Әңгіменің бас кейіпкері қарапайым жылқышының бейнесінің негізінде бұқара халықтың күйін автор шебер жеткізеді. Сонда да неліктен әңгіменің басты мәселелерінің біріне ер адамдардың ар-намысын жатқызып отырмыз?-, деген сұрақ туындайды. Тұтқынға түсу-көшпелі рулар үшін қарғыс таңбалы, көк сокқанмен тең. Жат жарылқамайды. Міне сондықтан, еркек баланы өлсе де аямайды. Тіпті әңгіменің бас кейіпкерлерінің бірі Кенжебекті де жау қолының оншалықты аямағандығын да байқап қаламыз. Кенжебек секілді талай адамдарды құл ретінде жұмсап, отбасын құруға да мүмкіндік бермейтін. Тек қара жұмысқа салып, қашқындар жазадан көз ашпайтын. Өз еркінен тыс тұтқынға түскен адамдардың өмірін, тағдырын ойыншық еткен жау қолындағы құл тірі адамның емес, тірі өліктің күйін кешкендей өмір сүрді. Қаншама адамның өмірі “Шашты” әңгімесіндегі дана қарттың балаға айтқан шерінен, жүрегіндегі терең жарасынан көрініс табады. Өзге елге құл болғасын, қанша еркекпін деп намыстанса да, жау үшін олардың құны тышқақ лақ ғұрлы жоқ.” Шашты” әңгімесі тек сол замандағы жау қолына түскен халықтың күйін ғана емес, қасиетті жылқы малын бағудың қыр-сырын да атап көрсетеді. Сіз қазақ халқының қатардағы тұлпарды, жүйрік сәйгүлікке айналдыратын көреген халық екендігіне көз жеткізе аласыз. Алайда мені ойландыратыны жылқы малын бағудың біз білмейтін қандай ерекшелігі болуы мүмкін? Біріншіден, әңгіме барысында жылқышы тұлпарға түйе сүтін ішкізіп бағады. Соның нәтижесінде сәйгүлік қайратты әрі жүйрік бола түседі. Екіншіден, жылқышы жылқыны өзеннің мөлдір суында жуындырмай, құмда аунатады, бұл әлдеқайда тиімдірек. Үшіншіден, әр тұлпардың өзінің кемшілігі бар болғандықтан, қанша жүйрік десекте, оның да әлі құратын кез болады. Сондықтан, әсіресе шөл далада жылқы үлкен күтімді қажет етеді. Кенжебектің қу далада аштан қатып, шөлден қысылып жатқанына қарамастан, азығын бірінші сәйгүлікке беріп жатады. Жылқы атасы Қамбар атаның рухына сыйынып, дұға тілеп отырады. Көпті көрген дана қарттың кеңесімен аспандағы Темірқазықты бағыт-бағдар көрсетуші көмекші құрал ретінде қабылдайды. Өзін жын-шайтандардан қорғау мақсатында арқанды шеңбер күйде жасап өзін де, тұлпарын да тылсым күштерден қорғап қалады. Осыдан екінші атам қазақ:”Қазақ атқа мінбесін, қазақ атқа мінсе, бір дене бір жанға айналып кетеді. Қашса-құтылады, қуса-жетеді,-дегені осыдан екен. Әңгімеден тағы бір байқайтынымыз қарттың көрегендігі мен баланың өжеттігі жайлы жиі айтылады. Ендеше қарттың көреген дана екендігі, ал баланың айтқанынан қайтпас қайсар екендігін не дәлелдейді? Қарт даналығы баланың бойындағы өжеттік, қайсарлық іспеттес қасиеттерді көре білгенінде. Баланың қазақ екендігін тани сала, оған бас салып, қашуды ұсынған жоқ. Алғашқы он екі айда жылқы малын бақтырып, жүйріктің барлық қыр-сырын үйретеді. Ал бәйгенің ұйымдастырылуы қажетті сәтті туғызып, қашуға қолайлы жағдай пайда болады. Дегенмен, бала әлі жас бүлдіршін болғандықтан, біраз күдіктеніп, өз-өзіне сенімсіз бола бастайды. Шал да бұның қисынын тауып, оны ойынан айныту үшін шындықты айтуға мәжбүр болады. Баланың бойына сенім біткесін, бойындағы ерлік қасиеті бәйгеде анық көрініс табады. Тіпті шөл далада қысталаң күйді кешсе де, ол еш мойымайды. Бұл баланың мінезділігін көрсетеді. “Шашты” әңгімесінде жылқышы үшін де, Кенжебек үшін де жыт еткен сәуле қай уақытта жағылады? Бәйге ұйымдастырылмақ болғанда жылқышы анасынан жаңа туған сәбидей қуана жөнеледі. Ол үшін үміт пайда болады. Кенжебекті елге қайтару үміті. Қанша жылдық кегін

қайтару үміті. Кенжебек үшін де бұл үлкен мүмкіндік болатын. Басында сенімсіз болғанымен, бойындағы жігерліктің шалдың оятуы нәтижесінде жылқышы қарттың да, өзінің де үмітін ақтай білді. Менің ойымша жылқышы қарт пен баланың кездесуі кездейсоқ жайт емес. Екі заман адамдары басындағы тағдырдың қиыншылықтары мен ортақ қайғымен бір-бірін тапқан жандар. Біреуі баланың бойындағы арманда кеткен жастықты көретін. Әрі өміріндегі ең үлкен қателігін қайталамау үшін барын салатын. Бала болып жатқан жайттардан не ұғынсын, өзінің қандай күйге түсетінін қайдан білсін. Бірақ бұл жағдайлардың барлығы оны күрт есейтіп жіберді. Қорытындылай келе: Атаулы тарихи әңгімелердің бірі тап сол заманның өзекті мәселелерін қозғап қана қоймай, бүгінгі күнмен де тығыз байланысты. Сол заманда ер азаматтар ар-намыс секілді бағалы қасиеттерінен құл болғандықтан айырылса, қазіргі заманның ер адамдары сол секілді қасиеттерді өз бойынан жоғалтып, еркек аттарынан ерікті түрде айырылып жатыр. Бұл мәселенің бүгінге дейін де өзекті болып келе жатқаны өкінішті-ақ. А.Кемелбаеваның «Шашты» әңгімесінде ұлттық құндылықтарымыз жан-жақты суреттелген деп айтуға болады. Ұлттық мүдде идеясын бірнеше оқиғалар барысында көреміз. Автор барлығын өз кейіпкерлерінің бойындағы құндылықтар арқылы жеткізеді.

«Шашты» әңгімесі – адамның жан дүниесіне қатты әсер ететін шығарма. Оны қаламгер ұлттық мүдде тұрғысынан қарастырған деп білемін. Шығарманы оқыған сайын ұлттық құндылықтарымыз биіктей түседі.

Ең алдыменен, шығармадағы көтерілген басты мәселе – адам тағдыры. Жер бетінде адам тағдырымен ойнап, оның өмірін ұрлаудан артық күнә жоқ. Жазушы, біріншіден, осыны ашып көрсетеді. Оны біз түрікпендерде құлдықта өмірін өткізген Тасқұл бейнесі арқылы көреміз. Құлдықта жүрсе де, ар-намысын алдыңғы орынға қойған Тасқұлда ұлтымызға ғана тән намысқойлық қасиет басым деп ойлаймын. Ол қанша рет қашуға бел буса да, босап шыға алмайды. Сонымен қатар, ешқашан да өзінің шыққан тегі туралы тіс жарып айтпайды. Бұл халқымызда өз тегіне, руына қара дақ, сүйекке таңба салмау деген қастерлі ұғымымен тікелей байланысты деп түсінемін. Міне, шығармадағы ұлттық мүддеге келгендегі ең бір ұтымды жері Тасқұлдың осы бір қасиетінде жатыр.

Екінші бір ұлттық құндылықтың көрініс тапқан жерін «Өзге жерде сұлтан болғанша, өз еліңде ұлтан бол» деген халық даналығымен байланыстыруға болады. Түрікпендерден қашып құтыла алмаған Тасқұл құлдыққа түскен Кенжебектің өз тағдырын қайталап, құлдықта өмірі өткенін қаламайды. Өз арманына жете алмаса да, соны Кенжебек арқылы жүзеге асырады. Осы жолда Тасқұлға халқымыздың даналығы, көрегендігі, ат баптау өнеріне деген, аспан әлемінің құпияларын терең меңгерген сұңғыла қасиеті көмектеседі. Бұндай қасиеттер біздің қазағымызға ғана тән екенін білеміз. Шығармада: «– Шашты-түкті дүние сені адастырмас, толған ай алтын қазығың. Түнгі дегдар даламен көк бөріше жортарсың... Әулие пірің Баба түкті Шашты Әзиз қолдасын, жылқы пірі Қамбар ата қолдасын, қысылтаянда қырық шілтен ғайып ерен кезіксің!» деген Тасқұлдың балаға берген батасының ұлттық мүдденің ең бір шарықтау шегі деп айтуға болады. Көк бөрі біздің көк түріктердің символы болған, жылқы пірі Қамар ата халқымыздың серігі, қанаты болған, Баба түкті Шашты Әзиз қорғаушымыз болған. Тасқұлдың осы батасының өзі қазақ халқының бүкіл болмысын ашып көрсетіп тұр емес пе?

Халқымыздың бойындағы ең бір асыл қасиет – ұлт мүддесіне қызмет етер ұрпақ жалғастығы. Тасқұлдың Кенжебекке берген бүкіл тәрбиесі, айтқан сөздері оны намысты, қайсар етіп тәрбиелеп шығарады. Еліне жеткен Кенжебек осы тәрбиені ту етіп, ұлт мүддесіне қызмет етіп, атақты батыр болады. Шығарманың соңында Әз Тәуке хан тұсында шокбелдеу таққан Шашты айтулы азамат болып, аты ел аузына ілікті деп аяқталады. Жорықта қол бастайды. Баяғы теке түрікпенді шауып, қыруар жылқысын қайтарып алып, түрікпеннің сұлу қызын қоса әкелді. Осылайша, жылқышы атасының ғана емес, құлдыққа түскен күллі қазақ затының кегін қайтарады. Кенжебек қалған өмірінің азаттықта өтуіне себепші болған атасының сөздерін есіне алып, өміріне жаратады. Осы тұстан ұлтымызға тән жаудан кек қайтару, туған елге қызмет ету, намысты қолдан бермеу, үлкеннің кеңесін азық, аманатқа

қиянат жасамау сияқты ешқашан ортаймайтын, құндылығы жойылмайтын ұлт тағылымын көреміз деп ойлаймын.

Қорыта келгенде, әңгімеден алар тәлім-тәрбие көп, осы құндылықтарды өз бойымызға сіңіріп, Шашты сияқты еліміз бен жерімізге қызмет етейік деп ойымды аяқтаймын.

Әдебиеттер

1. Кемелбаева А. «Мәжнүн жүрек» Алматы «Алаш» баспасы, 2013 ж.

МРНТИ: 14.01.11

С.Қ. Имағамбетова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК МӘСЕЛЕЛЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Мектеп оқулықтарындағы Шәкәрімнің адамгершілік туралы ой-тұжырымдарын оқытуда қолданатын өлеңі – «Жастарға» болады. Бұл өлең ақынның немере ағасы, өнердегі ұстазы Абай Құнанбайұлына арналған. «Әкеміздің бір шешесінен туған Ибраһим мырза,- дейді ол шежіре кітабында. Қазақ ішінде Абай деп атайды. Сол кісі мұсылманша һәм орысша ғылымға жүйрік, һәм алланың берген ақылы да бұл қазақтан бөлек, дана кісі еді. Ер жеткен соң сол кісіден тағлым алып, әр түрлі кітаптар оқып, насихатын тыңдап, азғана ғылымның сәулесін сездім»,- дейді [1]. Ақынның жиырма жасында жазғандары көбінше жастық, махаббат өлеңдері болады: Мысалы.

Гауһардай көзі,
Бұлбұлдай сөзі.
Жаннан сақан бір пері.
Жүзі бар айдай,
Мінезі майдай,
Өзгеден артық сол жері.
Дариядай ақыл мол еді,
Жан ғашығым сол еді... [2].

деп, басталатын өлеңін 21 жасында жазған. Енді бір өлеңі:

Жиырма үш жасымда бұл өлең жазылған,
Табылмай басыеда өзіне лайықты ән...

деп басталады. Бұндай өлеңдері көп және өлеңдерінің бәрі де Абай үлгісімен жазылған.

Әрбір өлеңіне арнап әнін де қоса шығарған. Ақынның 21 жасында жазған және Абай сын айтатын, кәрілік туралы ұзақ өлеңі былай аяқталады.

Қызусыз тәнің,
Сезімсіз жаның,
Болалы кәрілік белгісі.
Оны да сезбей,
Үмітін үзбей,
Келмейді шалдың өлгісі.
Алпыстар ары бармаңдар,
Байқамай шал боп қалмаңдар [2, 6].

Әрине, қазақ әдебиеті сол күнде баспа жүзіне шығып, сол күнде оқушы тауып отыратын жайға жетсе, Абай айналасынан, Абай мектебінен шыққан ақындар түгелімен Абайдың ізін баса шыққан үлкен әдебиет ағымын көрсеткен болар еді.

Абай бұл жастардың өлең жазуын қабылдаған. Кейбіріне өзі тақырып та беріп отырған. Бірақ бұлардың өлеңдеріне де жалпы өлеңге қоятын қатты сынын түгел қояды. Сондықтан

сөздерін, ұнамаған уақытта міндерін өлеңге қосыпта жібереді. Мәселен, Көкбай, Әріп, Шәкәрім үшеуінің үш түрлі өлеңдерін еске алады.

Енді Шәкәрімнің өмір кезеңдерін шолуымызға келейік. Шәкәрімнің өзінің жазған өмірбаянынан: «Жиырмадан өткенде, азғана ғылым оқыдым...» деген сөзін жоғарыда келтірдік. Енді Шәкәрім өмірінің осы бір кезеңі туралы Мұхтар Әуезовтің жазғанын келтірейік: «Ысқақты ұдайы үш сайлау – 9 жыл болыс қылған соң, төртінші сайлауда: «Енді болыстықты Бәкемнің орнына бермін» деп, жасы жиырма эзер толған Шәкәрімді болыс сайлатады. Бәкем деп өзінің үлкен шешесі Күнкеден туған Құдайберді деген ағасын айтады. Ол кісі ертерек өліп, артында екі-үш баласы жетім қалған. Сол ағасының аруағын сыйлағандықтан, жасы жетер-жетпесте, Ысқақты өкпелетіп, Шәкәрімді сайлайды. Шәкәрім бір сайлау болыс болып, 84-жылдың сайлауына келгенде, Абай ендігі болыстықты өзімен бірге туған кенже інісі Оспанға бермек болады» [2, 4],-дейді.

Бұл жөнінде Шәкәрім өзінің өмірбаянында былай деп жазды:

Өнерлі шебер тіл-жақты,
Алады деп бұл бақты,
Еріксіз маған ел жапты,
Болыстықтың тоқымын.
Болыстық салды жаман ой,
Ғылымды әзір қума, қой,
Ұлықтық деген үлкен той –
Деп, осыған лоқыдым,
Ашылмас кесел болды бұл,
Іздеген ғылым қалды тұл.
Азат басым болды құл,
Еріксіз жемтік шоқыдым.

Сөйтіп, Шәкәрім ел басқару ісіне еріксіз араласқанын өмірінің өкінішті бір кезеңі деп біледі. «жиырма мен қырықтың арасы; жас өмірдің сарасы, бос өткенін қарашы»,- деп налиды. «Туған елім – надан ел»тдеп қапалан отырып, өз мінін де ашық айтып, аяусыз сынайды.

Туған елім надан жұрт,
Жуандықты тағы бір қылқұрт,
Жетім ерке болып қырт,
Мансапқа мінген мен бір мас,
Осы айтылған төрт кесел,
Қырыққа келіп астым бел,
Деді бір ой, көзінді аш!

Көзін ашып, өсіп, өзгерген санамен, жаңарып, жаңғырған ұғыммен ғылым дүниесіне терең бойлауға берік бекінеді. Шығыс тілдерін, орыс тілінемін-еркін меңгеруге бой ұрады.

«Ақыл сенбей сенбеңіз, бір іске тез келсеңіз» деген Абай қағидасын берік ұстаған Шәкәрім діннің соқыр сенімін мансұқ етіп, дін иелерінің азғындығын әшкерелейді. Ғалым, ойшылдардың жазғандарына да талғаусыз табына бермейді, өз ақылына жүгініп, сыншыл ой көзімен қарап оқиды.

Адасып дінші азғанын
Пәншілер ғылым қазғанын,
Философ ойшыл жазғанын,
Сынауға енді бұрдым бас,-

дейді. Өзінің зероеп іздену жолы омындай болса, сол кезде өз халқының күйінішті тағдырына дерттеніп, терең тебіреніп, көп өлең жазады. Ол өлеңдері туралы айта келіп, былай дейді.

Тағы да талай сөз жаздым,
Елім тәлім алсын деп,
Қазақтың мінін көп қаздым,

Адам емес, аңсың деп,
 Өнер-білім білмеген,
 Бірінді-бірін күндеген.
 Тура жолмен жүрмеген
 Төрт аяқты малсың еп
 Сөзіме құлақ қоймады.

Оқушыларға ақын өлеңдерінің жалпы тақырыптарын таныту мақсатында тапсырма беруге болады.

Ш. Құдайбердіұлының шығармаларын кестеге толтырындар. Тақырыптық-жанрлық жіктелістен қандай ерекшелік байқадыңдар?

Тақырыптары	Өлеңдері	Поэмалары	Аудармалары
Адамгершілік			
Өнер – білім			
Махаббат, сүйіспеншілік			
Әлеуметтік			

Жас кезінде Шәкәрім ауылдан ұзап шығып, ешбір оқу орнында оқымаған адам. Оның мектебі де, университеті де – Абай.

«Жастарға» деп аталатын өлеңінде жастарға Абайдан үйренуге шақырады. Абай үлгісін үйренуді, бар ақылын, тәрбиесін алып қалуды айтады. Абайдан үйренер ғылымның елді алға бастайтын, халықты алға шығарар үлгі екендігін бейнелейді.

Өлеңмен сөзді шеберлеп, айтқаным мақұл болар деп», анық ақындық өнер жолына түскенде, он тоғыз жасында жазған өлеңін өзі құрбылас талапты жастарға арнап, оларды Абайдан үлгі-өнеге үйреніп, тәлім алуға шақырады.

Кел, жастар, біз бір түрлі жол табалық,
 Арам айла, зорлықсыз мал табалық.
 Өтпес өмір, таусылмас мал берерлік,
 Бір білімді данышпан жан табалық.
 Ал енді олай болса кімді алалық,
 Қазақта қай жақсы бар көз саларлық...
 ...Жүз айтқанмен өзгенің бәрі надан,
 Жалыналық Абайға, жүр, баралық.
 Білімді сол кісіден ізденелік,
 Әдейі іздеп біз келдік сізге,- делік,
 Өмір зая болмастық өнер үйрет,
 Ақылыңды аяма бізге делік.
 Көп қуға көзіңізді сүзбе делік,
 Ұқпас деп бізден үміт үзбе делік.
 Залымдар заң үйретіп адастырды,
 Бізді сал жөнделерлік ізге делік...
 ...Мынау Абай – бір ғалым жол шығаралық,
 Замандасы болмады сөзді ұғарлық.
 Амал жоқ айналды енді бізге
 Күн туды етегіне жабысарлық... [2, 18-19].

Оқушыларға ақынның «Жастарға» өлеңін талдауға ұсынамыз. Бұл үшін оқушылар өлеңнің мазмұнын, идеясын ұғуы тиіс.

1. Өлеңді мәнерлеп оқындар.
2. Өлеңдегі негізгі идеяны анықтаңдар.
3. Ақын неге жастарға Абайдан үйрену керек дейді?

4. Ұлы ақын туралы: «Мынау Абай – бір ғалым жол шығаралық»
 «Бұл Абай – саудагер ғой ақыл сатқан
 Өртүрлі асылы көп өтпей жатқан», - деген ойларын таратып айтып көріңдер.
5. Өлеңді талдауға оқушыларға бірнеше тапсырмалар беріледі.
 Кестені толтыру ұсынылады.

Абай мінезін анықтайтын жолдар	Абайдан үйренетін істер

6. Ақын өміріндегі Абай тәрбиесінің, үлгісінің маңызын ашыңдар. «Шәкәрім – Абайдың ақын інісі» деген тақырыпта өз ойларыңды қорытып жазыңдар.

7. Ақынның Абай үлгісін үйренген өнегесін «Сен ғылымға болсаң ынтық...» өлеңімен байланыстыруға болады. Бұл өлең оқушылардың түсінігіне ыңғайлы. Бұл өлеңді балаларға жаттауға да беруге болады. Бұған дейін Абайдың «Ғылым таппай мақтанба» өлеңін жаттап, ғылым үшін керек шарттар қатарында талап, еңбек, терең ой, қанағат, рақым деп аталатын ұғымдарды түсініп, иегеріп, оларды бойға сіңіріп, жақсы қасиеттер екендігін ұққан балалар бұл өлеңді де ұғады.

Сонымен бірге балалар бұл өлеңде ғылымға ынтық болу, білім мен ғылым жолына түсудегі ақын айтатын жаңа ойларды да ұғатын болады. Адамзаттың ақылының жоғары деңгейі – ғылым. Ғылымды игеруге терең ақыл мен еңбек, талап пен ой керектігін білетін оқушылар оны адамгершілікпен де сабақтастырады. Осы арқылы Абай-Шәкәрім өлеңдеріндегі үндестік ашылады. Біз Шәкәрім – Абайдың шәкірті дейміз. Осы шығармалар арқылы үйренудің үлгісі, дәлелі ретінде де балаларға тәлім-тәрбиелік мән айтылады. Шәкәрім де ұлы ақын ағасының жолымен жүрді. Өнер-ғылым, білімді үйренді. Енді ақын кейінгі жастарды Абайдан үйренуге, Абайдың үлгісі ғылымды үйренуге шақырады. Ақын адамгершілікті ғылым арқылы үйренуге шақырады. Ұлы Абайдың ғылымға бет бұрған жасқа айтатын үлгісімен сабақтасады. Ақын өлеңдеріндегі Абай үлгісі өнер мен ғылым, білім жайындағы өлеңдерінен анық байқалады. Шәкәрім қандай да бір ғылым мен білім, өнер, жаңалыққа ұмтылу жолын көрсетсе – Абай үлгісімен көрсетеді.

Сен ғылымға болсаң ынтық,
 Бұл сөзімді әбден ұқ:
 Білгеніңнің жақсысын қыл,
 Білмегенді біле бер.
 Білген ердің бол шәкірті,
 Білмегенді қыл шәкірт

Табиғат пен адам, қоғамды Абай жолымен тануға бет алған, шындыққа Абай көзімен баға берген Шәкәрім білім алудың қажеттілігін ерте ұғынады. Абайды ұстаз тұтқан Шәкәрім ұлы ақын даналығы мен сезімталдығын да лирикасына негіз етті. Ақыл-ойды басты байлық еткен адамгершілік өмір өзегі деген ірі ойшыл болуына Абай өнегесі, мектебі ықпал еткені өмірлік ұстанымдарында да, шығармаларында да сипатталды. Шәкәрім үлгі тұтар өнер – «Өмір зая болмастық», мәңгілік өнер осы жолдағы адастырмас шырақ - данышпан, ақылдың белгісі Абай сөздері. Шәкәрім өлеңдерінде тұтастап алғанда ақыл, талап, еңбекті оймен басқарған білімді бейне тұтастығы ашылады. «Адамдық борышың» өлеңінде халықтың: «Аққа - құдай жақ» деп, адал жүрек пен адал еңбекті өсиет етеді. Ақын өнер - білімді насихаттау арқылы қоғамдағы жат қылықтарды жоюға болады деген гуманистік ойды айтады. Өнер мен білім ақылды жасайды, ақылмен келешек заманды жақсартуға болады деген идеяға жалғастырады. Дүниетанымның, білім мен ғылымның негізі - ақыл-ой, адамның кісілікті ойында деген Шәкәрім өлеңдерінің негізгі өзегі.

Қорыта келгенде, Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармашылығын оқытуда мектепте – түпкі түйін ақынның адамгершілік идеясына келуі шарт. Ақын шығармашылығындағы адамгершілік идея арқылы басқа идеяларды таратуға болады.

1. Ақын шығармаларын мектепте оқыту кезінде оқушыларға ақыл, ынсап, ар, ұждан туралы түсінік берілгені жөн.
2. Шәкәрім шығармаларындағы адамгершілік – ар, ұждан, ар білімі, «аққа құдай жақ», ақ, адамдық борыш сияқты негізгі ұғымдармен байланысты екендігін оқушылар білуі керек.
3. Оқушыларға бұл ұғымдарды тереңдеп түсіндірудің қиын екендігін ескеріп, біз тек осы сөздердің жақсылық, адам бойындағы жақсы қиеттерді көрсетіндігін мектеп балалары білуі керек. Тереңдеп оқуды өздері қызыққандар оқиды деп есептейміз. 4.
- Шәкәрім шығармаларындағы осы сөздер ақынның тілдік стилі екендігін де ұғуға мүмкін береді.
5. Оқушылар бойында білім мен ғылымды адамшылыққа жұмсау, мінезді адамшылықпен, адамгершілікпен сабақтастыру сияқты сипаттарды түсінетін болады.

Әдебиеттер

1. Құдайбердіұлы Шәкәрім Жолсыз жаза: Өлеңдер мен поэмалар // Құраст. М. Мағауин. – Алматы: Жалын, 1988. – 256 б.
2. Шәкәрім Құдайбердиев Шығармалары: Өлеңдер, дастандар, қара сөздер. Құраст. М. Жармұхамедов, С. Дәуітов, [А. Құдайбердиев.] – Алматы: Жазушы, 1988. – 560 б. суретті, портр.

МРНТИ: 14.01.11

М.К. Мухамбеталина

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ЭКОЛОГИЯ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕ БЕЙНЕЛЕНУІ

Экология тақырыбында қарымды қалам тербеген Қадыр Мырза Әли лирикасының тақырыптарының негізгісі – табиғатты жырлау. Қадыр Мырза Әли табиғат суреттерін аса бір шабытпен жырлайды. Табиғат сұлулығын «Нұр», «Шалкөде жайлауы», «Түн кірпігін ілмеді» атты өлеңдерінде аса бір сезіммен, сыршылдықпен жырға қосқан.

«Мүйізтұмсық немесе миллионның тағдыр» немесе «Қызыл кітап» шығармаларында экология тақырыбын қозғаған. Поэмадағы лирикалық кейіпкердің аузымен табиғатты жойып алмауға деген қауіптің барын жеткізеді. Адамзат баласы өзін табиғаттың бір бөлшегі ғана екендігін ұмытып оған қол сұғушылық жасап жүргендігін күйіне жазады. Поэмадағы лирикалық қаһарман табиғатты жойып алу қаупінен қорқады:

«Шынтақтаған жастықты

Көрінеді

Аққу қазды жаныштап жатқандайын

Өкпелетпеу керек қой қожайынды.

Айта алмайсың халіңді,

Не жайынды

Ұстап беріп айырды

Шошып кетем

Шаншығалы жатқандай дәу жайынды»

Қадыр ақын өзінің көкейкесті түпкі ойын былайша білдіреді:

«...Аяймын мен анасыз,

Атасызды,

Аяймын мен құлынсыз,

Ботасызды.

Хайуанатқа жасаған қиянатың

Бауырыңа жасаған опасыздық» - деп күйініп табиғат-анадан кешірім сұрайды.

«Кешіре гөр біздерді, Әулие көл

Кешіре гөр біздерді Қыр киелі!». Ақын табиғатты қорғауды тек қана ел арасында ғана емес әлемдік проблема ретінде қарастырып, оқушыны Африкаға да, Европаға да, Америкаға да апарды. Бір заманда бұнда адам саудасы болғанын да айтып өтеді. Адамзаттың бір-біріне көрсететін зорлық-зомбылығынан бас тарту керектігін түсіндіреді. Кей халық өкілдерінің жойылып кеткендігін шошына жазады. Бағзы заманда жерімізді мекендеген аңдарды жоқтайды, соларды түгендейді. Экология тақырыбында жазған «Қызыл кітап» поэмасын не себепті осылай атағандығына түсінік береді:

«...Қызыл кітап

Мезгілсіз кеткендердің

Бастарына қойылған қызыл шырақ

...Қызыл кітап

Опат боп кеткен аңның

Бастарына қойылған қызыл күмбез» -дей келе

«орнында ма санамыз

Күшіміз де?!

Мамонт құсап

Жігіттік,

Азаматтық

Қалған жоқ па көміліп ішімізде?! – деп саналы ойға шақырады. Ата дәстүрді ұмытпауға үндейді.

«Жақсылықтың алдында бас иетін

Бабалардың не істейміз қасиетін»

Адам мен жаратылыс, табиғат арасындағы үйлесімділік, айналадағы қоршаған ортаны қорғау мәселелесінің маңызын поэма соңында былайша түйіндейді:

Одан көріп,

Ақыры бұдан көріп,

Таласқаннан не таппақ құлан, керік?!

Жоғалтқанды жоқтаған жөн болағмен,

Жоғалтпаған жақсырақ одан гөрі!

Қадыр мырза Әли шығармаларының тақырыбы мен мазмұны адами құндылықтар, олардың сезімі, ой-толғаныстары, өмірге деген көзқарастары, толғаныстары, қоршаған ортаға деген қарым-қатынастары, жинақтала суреттелген.

Адамзаттың табиғатты ойсыз да күрделі күйзеліске ұшыратуының зардаптарынан соңғы отыз жыл төңірегінде экология ғылымына деген көзқарас бірсыпыра жанданды. Алғаш рет экология терминін неміс биологы Эрнест Геккель 1866 жылы санамызға енгізген және бұған «табиғат пен тірі ағзалардың өзара қарым-қатынасын зерттейтін ғылым» деп анықтама берген. Дегенмен, экологияның қалыптасуына негіз болған алғашқы ғылыми тұжырымдар ежелгі Греция мен Рим кезеңдеріндегі философтардың еңбектерінен туындаған болатын.

Қазақ аңызында желмаямен жер кезіп, елге жайлы қоныс іздеген Асан Қайғы қазақияны аралап, әр мекенге әр қилы баға береді. Арман қуған Асан атаның сын сөздері мен терең ойлы тамаша толғаулары бүгін де соншалықты мәнді, бүгін де соншалықты ғибратты... Өйткені, адамзаттың табиғатқа зәрулігі күн санап ұлғайып келеді. Экологиялық проблемалардың зардаптық ауқымы өсуіне байланысты пәннің өзімен пейілдес генетика, демография, география, элеуметтану, топырақтану, гидрология, климотология сияқты ғылым салаларымен байланысы да күшейді. Адамға экологиялық жауапкершілік пен сана-сезімді сіңіріп, экологиялық тәрбиені өрістетуде көркем әдебиеттің ролі қандай, жалпы табиғатқа жанашырлықтың әдебиетіміздегі бейнеленуі, насихатталуы, көріністері қай дәрежеде десек, қазақ әдебиеті де бұл мәселеге өз шама-шарқынша үн қосуда. Жүрдек жанр болып табылатын публицистика өзгелерден оқ бойы озық келеді десек артық айтқандық болмас. Бұл мәселелер «Қазақ әдебиеті», «Жалын». «Жас алаш». «Егемен Қазақстан», «Ана тілі»,

«Халық кеңесі», «Атамекен», «Денсаулық» газет-журналдарында кенінен көтеріліп келеді. Басылымдардағы белсенді авторлар қатарына М. Шахановты, С. Балғабековты, С. Жұбатыровты, Р. Бектібаевты, М. Қаназовты, Э. Ғаббасовты, А. Бақтыгерееваны, Р. Отарбаевты, Ө. Ақыпбековтерді жатқызуға болады. Бұл күндері планеталық маңыз алып отырған экология, оның арғы жағындағы халық мүддесі әр уақытта қаламгердің де бас мақсаты болуы хақ. Биосфераны, табиғатты қорғау сияқты мәселені шешуде де халқымыз өз жазушыларына үлкен үміт артуда. Қоғамның басты даму бағдарын, маңызды мәселелерін батыл көрсететін көркем шығармалардың қатарында жазушы Қалихан Ысқақовтың «Қараорман», «Ақсу жер жаннаты» романдарын атауға болады. Бұл шығармалардағы басты көтерілген мәселе – ең алдымен жазушының өмірдегі толғағы жеткен, зәру болып отырған экологиялық проблемасын таба да тани білуінде, сол проблеманы суреттей білуінде.

Жазушы Қ. Ысқақовтың туған жер табиғатының көз алдымызда құрып бара жатқан байлығына шырқырап ара түскен перзенттік, азаматтық белсенділігі кімді болса да сүйсіндірері хақ. Алтай өңірі – Қалиханның көркемдік әлемі. Ол жоғарыда аталған романдарында ғана емес, «Қоңыр күз еді», «Менің ағаларым», «Бұқтырма сарыны» повестерінде және «Тұйық» романында да Алтай өңірін өзінің зерттеу объектісі етіп ала отырып, ондағы адамдар, Алтайдың кешегісі мен бүгінгісін, ертеңін реалистік түрде айқын көрсетеді. Алтай тек географиялық орта ғана емес әлеуметтік үлкен адами орта. Жазушы осы ортаны жаза отырып, азаматтық, ортақ шындықтарды іздейді. Осы тақырыпқа қалам тартқан жазушы Қ. Жиенбаевтың «Құлан жанарындағы ғұмыр» атты повесінде теңіз ортасындағы Барсакелмес аралына орналасқан мемлекеттік қорықтың жәй-күйі, ондағы жануарлар әлемі, оның Жетісу бойына көшірілуі бас қорықшы Әбдімомын Ермолаевтың тағдыры арқылы берілген. Қазақстанның халық жазушысы Әбдіжәміл Нұрпейісовтің «Парыз» деп аталатын диологиясында көне Арал аймағының экологиялық зардаптарын, оның осыған келу жолын тамыршыдай тап басып, көркем прозада кең ауқымда көрсете алды. Академик Әзім Жуан Жақайым, балық колхозының басқармасы Жәдігер бейнелері – айшықты да ойлы бейнелер. Туған жері, өскен өлкесі үшін шыр-пыры шыққан табанды жәдігер бейнесі атақты академиктен гөрі әлдеқайда жоғары тұр. Адамзат һәм табиғат, қоршаған орта. Экология... Белгілі себептермен бұл тақырып жазушының «Қан мен тер» романында кең өрістемеген. Мұнда адам табиғат-анаға тым қатыгез екендігін айтып үлкен бір әңгіменің шетін шығарады да («қолы жетсе, адам аспанды да былғайды»), сол заматында тоқтайды. Бірақ басталған әңгіме аяқсыз қалған жоқ. Жалғасын жаңа шығармадан тапты. Атап айтқанда, маңызы зор экология әңгімесі, табиғат пен адам туралы толғаным «Соңғы парыз» роман-диологиясының (1999) өзекті тақырыбына айналды. Алдымен оқырман адалдықты, адамдық асқақ арманды мақсат тұтқан, туған жеріне, туған еліне перзенттік парызын адал еңбек, маңдай терімен өтемекке бел буған тағдыр иесі Жәдігермен танысады. Одан соң дәл сондай туған жеріне, еліне деген перзенттік парызын пысықтықпен, оза шауып бәйге алумен, атын шығарып атақ алумен өлшейтін ісінен сөзі көп академик Әзімді көреді. Осы екеуінің арасындағы үшінші тағдыр иесі Бәкизат, кешегі, бүгінгі, ертеңгі қоғамдағы қыз, әйел бейнесі. Екінші кітапта үш кейіпкердің ауыр да азалы, қиын да күрделі, қараңғы түні баяндалады. Ерен еңбегі еш болып, елінің де, туған жерінің де берекесі кетіп, ұрпағы кеміс, ауру болып, жары опасыздық жасап сергелдеңге түскен Жәдігер сондай бір түнде сең үстінде жан тапсырады. Бір қарағанда бұл фабула жаттанды махаббат драмасы, тақырға айналған тақырып секілді. Міне осы шындықты жазушы кең байтақ жасыл жазира еткен. Жәдігердің шағын отбасы трагедиясы мен замана трагедиясы тығыз байланыста суреттеледі. Жер де, адам да азып барады, – дейді роман. Кең байтақ Қазақстанның даласында күні кеше миллиондап заулайтын киіктің жұқанасы ғана қалған. Сол азын-аулақ киікке су ішер суат табылмайды. Тартылған теңіз табанынан босаған борпылдақ тұз аралас құм қысқы бораннан жаман ұйтқиды. Құм боран шыдатпаған киік бұрын маңына жуымайтын ауылдардың қора-қопсысына тығылады. Заманақыр зауалындай трагедия адамның өз басына да түскен. «Теңізі тартылған, жері азған, елі босқан» Жәдігердің бүкіл тағдыры замандасына былай дегізеді. «...Есалаң сорлы, есіңді жи! Оның мен солыңа қара! Басқаны ойламасаң да, ойраны шыққан мына дүниенің ертеңі не

боларын ойласаң еді? Осы дүниеге соңыра, өзіңнен кейін келетін сорлы ұрпақтың күні не болатынын ойласаңдар еді».

Жері азған, елі босқан жалғыз Арал ғана ма екен? Сондықтан «Соңғы парыз»: адамзат үлкені, кішісіне, басшы мен қара табанына қарамай табиғат, қоғам алдындағы борышын қайтаруға міндетті дейді.

Ол міндет қалай өтелуі керек? Нұрпейісов романы мәселені төтесінен қояды. Бәрі-бәрі адамның өз қолында. «Арал өңірі тұзға тұншығып, тамыры күйген шөп көктемде де көктемей, қара кеңірдектеніп қурап барады; адам көрмеген індет шығып, ана жатырында ұрығынан ауруға шалдыққан балалар делікүл, дімкәс боп, келешек ұрпақ азып бара жатқанына қарамастан Кремльдегі көсемдер біз болмағанда Орта Азия мен Қазақстанның халқы адамзат көшіне ере алмай, ескі жұртта сарыжамбас боп қалатын еді деп, екі көзіңді бақырайтып қойып көкіп жатқан жоқ па?» – деп жосытады.

Қайта айналып республика ұлығына ұрынады. «Соларға қарсы қайсысың дауыс көтеріп едің? Басқа-басқа Үлкен кісінің өзі ауыз ашса, соларды қостап... зарлап қоя бермеуші ме еді?» Өстіп «Соңғы парыз» бүкіл елдің берекесін кетірген жалғандық құртының жайлаған мекенін табады. Әзімдей академик боп қомпайып жүргендер – Қазақстан жерінің асты қаптаған су деп өтірік карта жасағандар – Кремльде көз бояушыларының қасында жіп есе алмайды екен. Нұрпейісов дилогиясы – табиғаттың, не дүниенің бүлінуі пиғылдың бұзылуынан шығатынын көрсетеді. Әділдікке, ар-инабатқа кір келтірмеуге шақырады [1, 5-б.]. 2009 жылы «Сырдария кітапханасы» 200-томдық антологиясына енген эколог-көсемсөзші Сайлаубай Жұбатырұлының «Абыржы» атты романының екі томдығы және басқа да шығармаларында жазушы Арал тағдырының, Арал тауқыметінің көркемдік шындығын психологиялық, философиялық жақтан терең толғаныспен суреттейді. «Теңіз бен Шөл хикаялары» жинағына жазушының балалар мен жасөспірімдер тақырыбына арналған повестері еніп отыр. Жинақ Арал мен Шөл табиғатының мәңгі өлмес жанды панорамасын құрайды. «Алыстағы аралдар» әңгімесі 1970 жылы, автор журналистика факультетінің 3-курсы студенті кезінде жазылған. 1971 жылы Қазақстан комсомолы және «Жалын» баспасының алғашқы жабық бәйгесінде шығарма жүлдегер атанды. 1980 жылы «Қазақфильм» киностудиясы осы повестің желісінде «Әнші аралдың құпиясы» атты толық метражды көркем фильм түсірген.

Повесть республика оқырмандарының сүйіп оқитын шығармасына айналды. Бұл шығармамен бірнеше буын ұрпақ тәрбиеленіп өсті.

Повесть кешегі күндері шалқып жатқан Арал теңізіне арманшыл саяхатқа шыққан жасөспірімдердің романтикалық сапарын баян етеді. Ержүрек саяхатшылар жолында кездескен көптеген қызықты да, қатерлі оқиғалар оларды достық, адамгершілік, білімқұмарлық қасиеттерге шыңдайды.

Шығарманың үлкен отансүйгіштік, тәрбиелік мәні өнбойынан көрініп-ақ тұр. «Жасыл сағым» шығармасы ел-жердің құтын алған қатыгез шөл мінезіне келіскісі келмеген бір жасөспірімнің тағдырын сөз етеді. Өзі пайымдаған әділетсіздікке қарсы баланың ой-қисыны мен іс-әрекеті сондай шынайы. Адамды мойындатады, бірге толғантады, сезім иірімдеріне тартады...

Бірақ, баланың аты – бала, өз ортасына асыл арманын жеткізу сондай қиын. Ал сені түсінбеген адамдар «аузыңа су тамызбайтын сор-тақыр» боп қала бермек. Шығарма лирикалық сарында, ауыл балаларының мінез-құлық, өмір-пайымын табиғи баяндайды. Жас оқырман жүрегіне ізгілік, адалдық, адамгершілік дәнін терең егетін көркем туынды. «Тамұқ төріндегі қазына» әңгімесінде жазушы өзінің романтикалық, хикаятшыл табиғатының жаңа бір қырынан көрінеді.

Автор бұл жолы елсіз-сусыз қалың құм құрсауындағы оқиғаны сюжетке арқау еткен. Оқиға дамуы өте күрделі жағдайда өрбиді. Көне тарихтың құнды дерегін емес, алтын, қазына іздеген қарақшы топтың әрекеті өзінің қитұрқы амалдарымен оқырманды қызықтырып жетелеп отырады. Қат-қабат қиындықтардан аман алып шығатын, әрине, өзіңнің адал мұратыңа сенім, айнымас адамгершілік қасиетің.

Осы қасиеттер шығармадағы басты тұлғаның желеуші-жебеушісі, шым-шытырық сюжеттің қозғаушы күші. Ізгілік жеңеді, зұлымдық тізе бүгеді. Кешегі аузын айға білеген «жасампаз идеялар» мен «биік мақсаттардың» иесі – Кеңес үкіметі бір демде аяғы аспаннан келіп, омақаса құлады. Оның жолында қолшоқпары, өз анасы – Аралды құрбандыққа шалған жас маман сенделіп далада қалды. Ұлы теңіз кепкен шөлге айналды. Міне, бұл бір абыржыған шақ еді. «Абыржы» романыны аса күрделі өтпелі кезең, жаңа қоғам қалыптасуының бірегей проблемалары, ел егемендігінің алғашқы жылдарындағы әлеуметтік, экономикалық, моральдік ахуалды мейлінше жіті зерделеуді мақсат еткен.

Бұл дара тұлғалы романның негізгі персонажы Медет Жармекеновтың өзіндік дүниетаным-көзқарасы арқылы жүзеге асады.

Осынау, кітап тұлғасының ой-пайымы қалыпты стандарттармен өлшенбейтін, ерек құбылыс.

Алдыңғы ұрпаққа кешегі тарихтан жақсы таныс коммунистік шынғаудың (Ұстаз, Нұрлы Идея) темір тезінен өткен «совет азаматының» ділі берік, сеніміне сызат түспестей. Ол өзінің өмірлік қисынына сыймастай жағдайда дүниеге орнығып жатқан өзгерістер мен жаңғыруларды қабылдай алмайды. «Көппен жүріп адаспайтын», «уақыт құбылуларына ауаланбайтын» адамның жеке қасіреті мен азапты ой-пайымы арқылы кезең шындығы батыл сарапталады.

Бұл өзекті де игі дәстүр тек проза жанрында ғана емес, қазіргі қазақ поэзиясында да лайықты қолдау тауып келеді. Ақындар Ә. Тәжібаев, Қ. Мырзалиев, К. Мырзабеков, И. Оразбаев, К. Салықов, Ж. Әбдірашев, Ұ. Есдәулетов, Е. Раушановтардың мерзімді баспасөзде жарияланып жүрген өлең-жырлары соның дәлелі. Берлгілі ақынымыз

Қ. Мырзалиевтің «Қызыл кітабын» бірыңғай экология тақырыбына арнауының сыры неде? Бұл, әрине, шабыт перзенттерін, сезімтал жүрек иелерін бей-жай қалдырмағанының белгісі деп қарауымыз керек. Ақын жан-жануар әлеміндегі, өсімдіктер дүниесіндегі зардаптарды айта келіп, енді азаматтығымыз бен адамгершілігіміздің, адамдық қасиеттеріміздің экологияға ұшырауынан сақтандырады...

Біз ең алдымен табиғат перзенті екенімізді, қоршаған ортаға тигізетін зәредей зардап өзімізге сан еселей қайтатынын әлі толықтай санаға берік сіңіре қоймаған секілдіміз. Сондықтан да бұл тақырыпты тоқыратпай, күн тәртібінен түсірмей толыққанды туындылар беріп көтере беру – қазақ жазушыларының түбегейлі де, маңызды міндеттерінің бірі болып қала бермек.

Әдебиеттер

1. Елеуқенов Ш.. Әдебиетіміздің әлменді иығы Әбдіжәмил // Ә.Нұрпейісовтің 5-томдық шығармалар жинағы. Кіріспе сөз. - «Сырдария» кітапханасы. 200-томдық антологиясы. – Астана, Фолиант. - 2008.
2. Жұбатырұлы С. Абыржы // С.Жұбатыровтың шығармалар жинағы. «Сырдария» кітапханасы. 200-томдық антологиясы. – Астана, Фолиант, 2009. – 315 б.

МРНТИ: 14.01.11

Л. И. Садуақасова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ҚАДЫР МЫРЗА ӘЛИ ЛИРИКАСЫНЫҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Бүгінгі оқырманның интеллектуалдық деңгейі биік, эстетикалық талғамы жоғары. Олар кез-келген қаламгерден әдемі ырғаққа, шымыр да селкеусіз ұйқасқа құрылған шығарманы ғана іздемейді, әр шығарманың астарынан өзіне ой салар философияны, өзі бұрын көп біле бермейтін ғылыми пайымдаулардың поэтикалық үлгісін, сол арқылы сөз зергері

тұжырымдаған соны байлам, тың шешімдерді іздейді. Біздіңше Қадыр Мырза Әлидің қадырын арттырып, өзгелерден өзгешелеп тұратын да осындай ой мен сезімнің тұтасқан бір бүтінге айналып, өлең өмірінің әр кезде жаңаша сипатта көрінуі, шығарма шешімінің әрқашан да біз күтпеген тұстан келіп шығып, ойлануға итермелеуінде деп түсінеміз.

Қадыр Мырза Әлидің шығармашылығы біршама зерттелген. Мәселен, сатирик ақын Үмбетбай Уайдиннің естелігінен үзінді келтірейік. «Қадыр ақын тәңір берген талантты өне бойы жоғары кәсіби деңгейде ұстауды үйретіпті, үйрене алсаң. Уақытты шашпай-төкпей, аса үнемді пайдалануды пайымдапты. Шабытты күтіп, мәдениетті, ұшаққа мініп сұлу курортты түгендепті. Жерұйығында жер басып жүргеніне ырза болыпты. Қара шаңырағында қарапайым күн кешіпті. Әлемнің ақыл ойын жеке кітапханасына жинапты. Атақ - даңқын шығару үшін қолдан аңыз туғызуға, жұртты ертуге, биіктіге құрақ ұшуға құлықты болмаған, ұлты жіберген, уақытын қимаған ақын оқи берген, жаза берген. Жәй жазбаған. Күңіренген, күйзелген. Тебіренген, боздаған. Қорамсаққа» қол салған. Байсалдыға ой салған. Қадыр Мырза Әли – ұлт ақыны. Қазақ деген тегі мықты, тарихы күрделі, түйсігі мың қатпар, қалтарысты, астарлы-тысты, қабілетті қаһарман, қайсар халықтың тұңғыығына бойлап, кеңдігіне кепіл боп, бітіммен біте қайнасып, ұлылығын, рухын, ар – ұятын, үмітін барынша әспеттей отырып, кемшілігін, мінін, қайғысын, сырын адамзаттық тұрғыда қазып айта алған шыншыл да ойшыл ақын. Ұлы ақын! Сондықтан да Қадырдың өлең жолдарын кітап оқитын қазақ жатқа айтады. Жадында ұстайды. Жырларыңыз еліңізбен жасай берсін, ақберен ақын, ұстаз аға! Ұзындық өлшемі арқанға да, тауға да қатысты айтылады. Төменінен төбесіне шейін тау ұзын емес, Қадыр – биік» - деп Қадыр Мырза – Әлидің ақындығына баға беріп, азаматтық келбетін ашып көрсетеді [1].

«Қадыр ағаның шығармаларындағы нұрлы парасаттан туған поэтикалық пайым-қағидаларына қалтқысыз сенесіз. Оқырманын орынды оймен, тұңғыық түйсік иірімдеріне салып алып, оның жаны мен арын тазартып алатын қуатты дарын иесі Қадыр Мырза Әли деп білемін» - дейді Жадыра Дәрібаева.

«Қадыр Мырза Әли өз буынының, өмірінің ғұмырнамасын жазушы ғана емес, сол арқылы тұтастай ұлттың атынан сөз айта алатын атақ – дәрежеге көтеріле білген ірі тұлға. Қадыр Мырза Әли өлеңдерінсіз қазақ ұлттық поэзиясын толыққанды көз алдымызға елестету мүмкін емес. Ақынның шығармашылық өмірбаяны қазақтың ұлттық тарихы, сол ұлт барометрі. Ол уақыт пен кеңістікті үндестірген ақын» - деп баға береді Аманхан Әлімұлы [2].

Ақын Жәркен Бөдешұлы «Қадыр мырза Әли – қазақ жырының сұр мергені. Оның поэзиясы тұтас дәлдіктен тұрады. Дәл табады. Дәл көздейді. Дәл тигізеді. Атылған жебелерін көктен де жерден де таба алмайсың. Тек елден іздеп табасың», - деп өзіндік баға берген [3].

Ал ақын Оразақын Асқар болса ақын ағасына былай деп баға берген екен: «Қадыр Мырза Әлидің туындылары он бес том болса, аудармалары он том екен. Ал, шығармаларның толық жинағын шығарар болса жетпіс том болады. 19 ғасырда айтылған «Қазақтан сөз қалмаған» деген тіркес бар еді. Оған 20 ғасырда «Абайдан сөз қалмапты» деген сөз тіркесі қосылды. 21 ғасырда «Қадырдан сөз қалмапты» деген сөз тіркесі жалғанды. Шындығын айтар болсақ, бұл аксиома осы үшеуінен басқа әзірше ешкімге де үйлеспейді. Қадырдың айтары әлі де көп. Соның бәрін айтуға қаңтарда туған қыран Қадырдың өмірі ұзақ болса екен деп тілейміз» [4].

Асылы, адам әдебиетіне сұлудың бұрымындай өрілген екі мақсатпен келеді. Бірі – өзінен бұрын ешкім айтпағанды айту, екіншісі – өзге ешкімге ұқсамай тек өзінше айту. Осы екі мақсат орындалған жерде ғана шын мәніндегі әдеби туынды бар. Енді турасына көшсек қазақ поэзиясына осы ғасырдың орта тұсынан өте бере келіп соңғы 30 жылда тек қана өзіне тән өзгеше тілімен тапқан шын мәніндегі шынайы таланты екеу болса бірі, біреу болса өзі – Қадыр Мырза Әли», - деп бағалайды Зейнолла Қабдолов [5].

Қазақ балалар поэзиясының ірі өкілі – Қадыр Мырзалиев жас жеткіншектердің сүйікті ақыны. Ең алғашқы шығарған балаларға арналған 1959 жылы шыққан «Көктем» атты кітабынан кейін бірнеше балаларға арналған жыр жинақтары жарық көрді. Жиырмасыншы ғасырдың 60-70 жылдарындағы қазақ балалар лирикасындағы көркемдік ізденістерді

зерттеген ақын Шөмішбай Сариев: «1960 жылдардағы поэзия өкілі Қадыр Мырзалиев 1959 жылдан бастап 1965 жылға дейін балалар ақыны болып, 1965 жылдан бастап «Ой арманы» атты философиялық лирикалық кітабымен жарқ ете тісті» - деген пікір білдірген. [6].

Өткен ғасырдың 60-70 жылдары балалар лирикасы дегенде бірден атап өтетініміз Қадыр ақынның «Күміс қоңырау» кітабы. Қадыр Мырза Әли лирикасы өзінің көркемдік талғамымен, ешкімге ұқсамайтын өлең құрылысымен, даралық стилімен ерекшеленеді. Ақынның «Ағаның әлдиі» өлеңі пішін жағынан дабесік жыры үлгісіне ұқсайтындығы бұл шығарманың ба басты кейіпкері сәби уатқан бала.

«Ақ мамаңа асықпа,
Апам малда алыста
Ақтылы қой бағып жүр
Алтын жұлдыз тағып жүр

Өлең жолдарының бірінші сөздері бірдей а – дыбысынан басталуы, яғни ассонансты қолдану жырдың ырғаққа бейімділігін арттырып баяу тербеліске ыңғайлайды. Өлең шумақтарындағы эвфониялық үйлесімділік, сөздердің дыбыстық гармониясын айтпағанның өзінде «жүр» сөзінен басқа сөздердің барлығы да жуан дыбыстан құралып сөздерге созылықты сипат беруі де әсерлі шыққан. «Ассонанс сөздің екпіндік – әуездік мәнін, экспрессивтік эмоционалдық бояуын күшейтіп, ерекше елеулі тұстарын дыбыстандырып, ой-сезімнің әсерлілігін арттырады», - дейді ғалым Серік Негимов [7].

Ақын Қадыр мырза Әли өлеңдері ассонансқа тән осындай сипатты бесік жырларында ән сөз, сезім бірлесіп қиысатындықтан, өлеңнің ісерлі болып шығатындығы, әдеттегі өлеңдерден ерекше болып шығатындығы анықтала түседі. Өлеңдегі бесік жырын айтып, баланы уатушы анасы емес ағасының болуы «Апаң малда алыста, ақтылы қой бағып жүр» дей келе «алтын жұлдыз» таққан еңбекшінің мақтауы да бар. Өлең жас бала ағасының атынан айтылуы да бөпені уатқан баланың сезімі, баланың жас ерекшелігіне сай лайықталып берілген.

«Атам болса пішенде,
Айғайлама, күшенбе!
Жылай беру күнә ғой,
Ал көзінді жұма ғой»

Өлеңнің алғашқы жолында бесік тербетуші баланың апасынан кейін атасы жайлы айта бастағаны да нанымды шыққан. Келесі жолда баланың қарсылығын басқысы келіп «айғайлама, күшенбе» деп бұйыра айтуға да айтушының өзінің бала екенін еске алып «жылай беру күнә ғой» -деп бөпесіне өзінші бала көңілмен ақыл айтуы үлкендерден естігені болса «көзінді жұма ғой» -деп алдаусыратуы да шынайы шыққан.

Әлди-әлди, бөпешім,
Әлдилейді көкешің!
Жырлай, жырлай жалықтым,

Өзім де ұйықтап қалыппын, - деп аяқталуымен әдеттегі бесік жырларына мүлде ұқсамайтын тосын шешіммен аяқталады. Осы ерекшелігімен де өлеңнің көркемдік қуаты арта түседі. «Жырлай, жырлай жалықтым, өзім де ұйықтап қалыппындеген жолдар балаға тән тез жалыққыш мінез-құлық танытса сонымен бірге лирикалық кейіпкер баланың шынай мінезін береді. Өлеңде түнімен ұйықтамай, бала баққан кейіпкерді көреміз. Бала уатушының аса бір ыждаһаттылықпен балаға қарап отырғанын суреттесе де нанымды шығуы мүмкін еді. Бірақ бұл жерде бала бағушының өзінің әлі бала екендігі лирикалық кейіпкер психологиясымен сәйкес мінез ерекшелігін сәтті бергендігін көре аламыз.

Ауыз әдебиеті фабуласын сөз қолданысын, дәстүрлі көркемдік ерекшеліктерін сақтай отырып, қазіргі балалар түсінік, психологиясына бейімдеп, дамытып пайдалану ақын Қадыр Мырзалиев шығармашылығында санамақ, жұмбақ, ойын өлеңдері, сұрақ -жауап түрінде де кездеседі.

Қадыр мырза Әлидің «Ат жарысы» атты өлеңінде жүйрік құнанға мінген бала қиял шабысымен, құнан шабысымен қатар алынған. Қадыр ақын өлеңдерінде ұллық дәстүр

көріністері көптеп кездеседі. Ұлттық ұғымды беретін сөз тіркестері қажет жерінде сәтті берілген ақынның шеберлігін айқындайды. Мысалы: құнанның қаты шабатынын көрсету үшін лирикалық кейіпкердің «жалына жармасып, көзімді тер басып» - деген жолдарды алсақ қазақи шабандоз ұғымына сай тұлпарға сай «жүйткідім қыратта» деп аламан шабысты білдіретін «жүйтқу» сөзімен бейнелейді. Сонымен қатар фольклорлық үлгідегі батырлар жырындағы

«Құбылып бурыл гуледі,

Аяғы жерге тимеді,

Тау мен тасты өрледі

Төрт аяқты сермеді,

Құлақтың түбі терледі,- делініп «Қобыланды» жырындағы Тайбурылдың шабысымен үндес жырланады. Өлеңнің аяғында

«Алыста, алыста

Айналып ағысқа

Құмайдай құлдырап,

Бұлдырап, бұлдырап

Көрінбей мұнардан,

Шығамыз құмардан!

Қадыр Мырза Әли өзінің бала күнгі естелігінен мынадай оқиғаны айтады: «бала күнімде жиі көретін екі түсім болатын. Екіншісі бала қиялына сай романтикалық әдемі түс. Түсімде мен әппәк қаздай қанатты ақ құлынға мініп, ақша бұлттардың арасында қалықтап жүретінмін» [8].

Қадыр ақын кеңес кезінде өмір сүрген ақын болса да ұраншылдыққа бармай, ұлттық өлеңнің мазмұны мен калоритін сақтаған ақын. Ақын өлеңдерінің тақырыптарынан – ақ ұлтжанды қаламгер екендігін бірден танимыз. «Көкпар», «Қорамсақ», «Домбыра» деп аталуларының өзі де осының бір айғағы. Қадыр ақын өлеңдері осылайша ұлттық нақышта берілуімен ерекшеленеді.

Қадыр Мырза Әли балаларды өнер-білімге тәрбиелейтін, еңбекке баулитын, этика-эстетикалық тәрбие беретін өлеңдер жазды. Сөйтіп, бала тіліне лайықты, ойына қонымды, ойнақы өлеңдер мен қызықты әңгімелері арқылы қазақ балалар әдебиетінің дамуына өз үлесін қосты.

Қ. Мырзалиев балалар әдебиетін өзіндік сипаты, тақырыптары, қалпы бар бағыт етіп қалыптастыруда көп еңбек сіңірді.

1965 жылы шыққан Ш. Ахметовтің «Қазақ балалар әдебиеті тарихының очеркі» атты балалар әдебиетінде алғаш жасалған зерттеуіне арналған алғы сөзінде С. Мұқанов: «Әдетте, біз қазақ совет балалар әдебиетін «барлық жанрлырын да марқайды» деп жазасыз да, балалар әдебиетінің жанрына келгенде, «әлі жеткіліксіз, жасаң» деп өте шығамыз» деп бастаса, келесі жолдарда: «Расында бұлай емесін қазақ совет әдебиетінің балалар әдебиеті аталатын бұтағының да толыққанын, жемістенгенін Ш.Ахметовтің «Қазақ балалар әдебиеті тарихының очеркі» есімді оқушыларға ұсынып отырған қалың кітабы дәлелдеп береді» [9], - деп жазады.

1950-60 жылдардан бастап, балалар әдебиетінің көркем өнер ретіндегі қоғамдық-әлеуметтік мәні артты. Қаламгерлер көзге елене бермейтін бала қылығын немесе кейіпкер сезімін, көңіл-күй, эмоциясын жасауға талпыныс жасады.

Әдебиеттер

1. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі./ Ф.Ш. Оразбаева – Алматы, 2019. – 69 б.
2. Даулеткалиева Р.Л. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту / Р.Л. Даулеткалиева. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2021. – № 18.1 (152.1). – С. 16-18.

3. Ермоленко В.А. Дидактические основы функциональной грамотности в современных условиях. / В.А. Ермоленко, Р.Л. Перченко – М.: Дрофа, 2021. – 312 с.

МРНТИ: 14.01.11

С.К. Саятова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

«ЕҢЛІК-КЕБЕК» ПОЭМАСЫНДАҒЫ КӨРКЕМДІК ДӘСТҮР ЖАЛҒАСТЫҒЫ

«Еңлік-Кебек» оқиғасына Абайдың тапсырмасы бойынша Мағауия мен Шәкәрім эпикалық шығармалар жазған. Шәкәрімнің «Жолсыз жаза» поэмасы 1912 жылы Семей қаласындағы «Жәрдем» баспасынан жарық көрген. Шәкәрімнің ардақты есімі халқына қайта оралған шақта, әр жылдары жарық көрген басқа да шығармаларымен қатар төрт-бес рет тағы да жарық көрді. Шәкәрімнің «Жолсыз жаза» деген атпен «Еңлік-Кебек» поэмасы Мағауия Абайұлы поэмасынан бұрын жарық көргенімен, жазықсыз есімінің қаралануымен ХХ ғасырдың аяғына дейін оқырманға белгісіз болып келді. Ал Мағауия Абайұлының «Еңлік-Кебек» поэмасының тарихы туралы Қайым Мұхаметханұлы мынадай дерек келтіреді: «Еңлік-Кебек» –Мағауияның ақындық қадамын жаңа бастаған шағында жазған алғашқы поэмасы. Мағауияның өз қолжазбасы сақталмаған. Поэманың бір ғана көшірме қолжазбасы, 1940 жылы, Мұхтар Әуезов өз архивін тәртіпке келтіріп, реттетіп жатқан кезде, көп қағаздың ішінен табылады. Поэманы көшіріп жазған Дайырбай Қожанұлы. Бұл кісі де Абай шығармаларын көшіріп жазып, елге таратушылардың бірі болған. Дайырбай қолжазбасы тозыңқырап қалған екен. Қайта көшіріп жазу оңайға түскен жоқ, «Еңлік-Кебек» поэмасын Дайырбай қай жылы, қайдан көшіріп жазғаны анықталған жоқ. Мағауияның «Еңлік-Кебек» поэмасының бізге жеткен жалғыз қолжазба нұсқасы осы [1].

Бұл поэманың тағдыры да күрделі болды. 1950 жылдары Мұхтар Әуезовтың соңына түскендер оның шәкірті Қайым Мұхаметқанұлына да шабуыл жасады. Кандидаттық диссертация сынға ұшырады, өзі қамалып, айдалып кетеді. Әуезов Мұхтар Мәскеуге бас сауғалап кетеді. Ал Мағауияның поэмасын қолжазба қорына өткізген болатын. Тек 1960 жылы Ханғали Сүйіншәлиев құрастырған «Дастандар» атты жинақта басылып шықты. Бұл поэмаға өз кезінде Мұхтар Әуезов те баға берген: «Еңлік-Кебек» Мағауияның алғашқы шығармасы. Өлеңдік жағынан ол әлі поэма тіліне жете шеберленбеген күйді танытады. Тілге тұтқыр және анық поэзиялық ерекшелік жағынан олақтау келген сырт құбылыс байқалады. Бірақ идея жағынан қарағанда бұл поэманың да өзінше өз тұсындағы адамдардың шығармаларынан оқшау тұрған озғын жайлары бар» [2].

Мұхтар Әуезов ол жылдары әрине Шәкәрімнің «Еңлік-Кебегі» турасында еркін айтып, жаза алмағаны белгілі. Дегенмен қиын-қыстау кезеңде қиыстырып Шәкәрім есімін атап кетуге, оның көркемдік қуатын көрсетуге қашанда ұмтылыс жасап, толастамаған талап үстінде болды. Абайтану ғылымының канондық негізіне айналған «Абай Құнанбаев» мақалалар мен зерттеулер атты 1967 жылы филология ғылымдарының докторы Ысқақ Дүйсенбаевтың редакциясымен жарық көрген еңбегінде топтастырылған ғылыми еңбектерінде Шәкәрімді қашан да биік деңгейде атауы осының айғағы. Мәселен, белгілі «Абай ақындығының айналасы» атты тарауында оның нақ шәкірттері төртеу екенін айтады. Олар Абайдың өз балалары Ақылбай мен Мағауия дейді. Және қалған екеуі Көкбай мен Шәкәрім дейді. Қиын-қыстау, қуғын-сүргін заманда осылай атап өтеді.

М. Әуезов өзінің «Еңлік-Кебек» пьесасын 1917 жылы жазды. Шығарма бірнеше рет толықтырылып, өңделіп қазақ сахнасының классикасына айналды. Шәкәрімнің «Еңлік-Кебек» поэмасының ықпалы болғанын сол кездегі мерзімді баспасөз беттерінде жазды: «Өткен мамыр айының аяғында бір жерде отырған Абайдың оншақты ұлының 14-15 жасы игілік мақсатпен бір ұйым ашты. Ұйым аты «Талап» болды. Ұйымға кірген талапты

жігіттердің алды 100, арты 10-15 теңге жарна жинады. Бұдан басқа ұйым мүшелері отбасы 3 теңге беріп, ұйым қазынасын толықтыра беруге міндетті болды. Бұл ұйым ашылғандағы әзіргі көздеген мақсаты – әлдері келгенше кітап бастыра бермек. Онан соң бұл ұйым Шәкәрім қажының «Еңлік-Кебегін» театр түріне айналдырып, Тұрағұл Құнанбаев мырзаның бір бала ұзатқан тойына представление істеп, ойын көрсетті. Екі үй қатарластырып тігіледі. Билет 50 тиын болды. Ойын басталар алдында семинарист Мұхтар Әуезов пьеса-представлениенің мақсаты жолынан сөз сөйлеп, халықты болар іспен таныстырады».

Біріншіден, Мұхтар Әуезовтің «Еңлік-Кебек» пьесасының жазылуына Шәкәрім поэмасының ықпалы болғанын байқасақ, екіншіден тек поэманы ғана негізге алмай халық арасында кең тараған аңызға да сүйенген. Мұхтар Әуезовтің драмалық шығармасының тарихи негізі жөнінде академик Рымғали Нұрғали: «Мұхтар «Еңлік-Кебегінің» сюжеті негізінен халық аңызының бұрынғы әңгіме, поэма түрінде келген нұсқаларының іргесінен тарайды. Тобықты мен Найман арасында нақты болған оқиғаның драма материалы екенін ұғыну – жас қаламгердің жазушылық көрегендігін аңғартады» [3].

Жалпы, ғалымның осы мақаласы қиын кезеңнің өзінде көп мәселенің бетін ашты. Шәкәрім поэмасының көркемдік қуатын ерекше талдап көрсеткен зерттеу еңбек болды. Мәселен, батыр Кебектің портретінің берілуін және Еңлік бейнесіндегі сонылықты, яғни оның батылдығын ашып көрсете білді. Сөзіміз дәйекті болу үшін ғалым пікіріне назар аударайық: «Бұл поэма да Кебекті таныстырудан басталған. Бұрынғы варианттарда жоқ ерекшелік – жас батырдың портреті» [3]. Академик Рымғали Нұрғали Шәкәрім поэмасындағы осындағы көркемдік ерекшелікті дәл байқаған. Расында Шәкәрім Кебектің портретін өзіндік ерекше стильмен аша білген:

Он бесінде Кебектің аты шықты,
Атты, жаяу бәріне бірдей мықты.
Көзі өткір, қара торы жігіт екен,
Орта бойлы, тапалдау кең иықты.
Ел қамы үшін өлуге жанын сайлап,
Соғыс десе тұрмайды қойса байлап,
Жауға батыл, жақынға және әдепті,
Кішіні – іні, үлкенді ағатайлап.

Жастайынан батырлықпен көзге түскен Кебекке жолығатын Еңлік те осал жан емес. Ол батылдығымен ерекшеленеді. Жоғарыда атап өткеніміздей, енді ғалымның пікіріне назар аударайық: «Басқа варианттарда «Еңліктің үй-жайы, әке-шешесі айтылмаса, «Жолсыз жазада» оның жалғыздығы, еріксіз ұзатылып отырғандығы, әкесінің жас күнінде батыр болғандығы, нағашысы Қабанбай екендігі баяндалады. Тұрмыстық детальдар – қонақ күту әдеті, ат жайғау, дәм беру тәртібі бейнеленеді. Жал-жая, қазы-қарта, қарсақ жон сорпа айтылады. Еңлік образын пайымдауында да сонылық бар. Сөз айтушы жігіт емес, қыз. Бұл жағынан алғанда Еңлік Онегинге бірінші боп хат жолдаған Пушкин Татьянасының қылығын еске түсіреді. Батылдықты айтып отырмыз. Болмаса орыс қызы Татьяна мен қыр перзенті Еңліктің алған тәрбие, көрген орта, түйген байламдары да, мінез-құлқы да, тағдыр-талайы да екі басқа екендігі әркімге түсінікті» [3].

Шәкәрімнің суреткерлік шеберлігі сан-қилы кейіпкерлердің мінез-құлқын, іс-әрекетін, көңіл-күйін, әсерлі бейнелеумен қатар, сол арқылы халықтың салт-санасын, әдет-ғұрпын, әртүрлі топ өкілдерінің психологиясын терең ашып көрсетуінен айқын аңғарылады. «Еңлік-Кебек», әсіресе «Нартайлақ пен Айсұлу» дастанынан бұларға қоса ақынның елдегі ертедегі тарихынан мол мағлұматы бар шежірешілдігін де байқаймыз».

Шәкәрімнің «Еңлік-Кебек» поэмасында бейнеленген образдар кесек, классикалық әдебиеттің үздік үлгісі дей аламыз. Ақын басты кейіпкерді суреттегенде романтикалық пафосқа ұрынбайды, «көзі өткір», «кең иықты» деген суреттемелер арқылы сәтті жеткізеді. Көзінің өткірлігі ішкі рухынан хабар берсе, кең иықтылығы кейіпкер тұлғасының ірілігінен хабар беріп тұрған сәтті көркемдік деталь демекпіз. Ал «Жауға батыл, жақынға және әдепті, кішіні-іні, үлкенді ағатайлап» деген жолдар оның адамшылық, кісілік тұлғасын аша түседі.

Кебек бойынан шешімталдық ерекше байқалатын қасиет. Мәселен, Нысан Абызға бал аштырғанда «Балыңа не түссе де жасырмай айт, жалғыз-ақ сол арасын қыламын шарт!» деп шешімтал қайрат көрсетеді. Осы шешімталдық мінезі поэманың өн-бойында Кебек образы бейнеленгенде көрініс тауып отырады:

Біржолата кім тұрар бұл дүниеде,
Өлім көрмей тұра ма туған пенде.
Қарап жүріп қаңғырып босқа өлгенше,
Еңлік үшін өлгеннің қапысы не!...

Кебек – өз ойын ашық та өткір айтатын тұлға. Ғашық, ынтық адамның бейнесі. Өзі қоршаудан сытылып шыққанда, Еңлік сырғып түсіп қалады. Кебектің Қозыкүрең атымен қашып құтылуға мүмкіншілігі бола тұра, қайырылып келеді, қашпайды. Жалпы, Шәкәрім қазақ әдебиетінің тарихында қазақ жігітінің батырлық бейнесін, портретті Кебек бейнесі арқылы келісті бере білген суреткер. Кебек портреті туралы зерттеуші ғалымдар кезінде сәтті пікірлер айтқан. Енді соның біріне тоқталып өтелік: «...портреттің сом суретке толы көрікті, көркем жағын айтпағанда, оның ұлттық, халықтық ерекшелігіне назар аудармасқа болмайды. Автор психологиялық мінездеме мен портреттік сипаттаманы шебер ұштастыра, тұтастыра отырып, қазақ ұғымындағы елгезек, есті, ер жүрек жастың шебер тұлғасын жасайды. Кебек бейнесіне дейін әдебиетімізде (фольклор өз алдына мәселе) ауыз толтырып айтарлық бірде-бір кесек тұлғаның портреті жасалмады десек, асыра айтқандық емес. Адам портретін жасау, әсіресе, оны кесек жанрда ұтымды көркемдік тәсіл ретінде қолдану алғаш поэзияның күрделі саласында осы «Еңлік-Кебек» поэмасынан басталады».

Әдебиеттер

1. Мұхаметқанов Қ. Абайдың ақын шәкірттері. – Алматы: Дәуір. 1993. – 224 б.
2. Нұрғалиев Р. «Еңлік-Кебек» трагедиясы. // Әуезов тағлымы. – Алматы: Жазушы. 1987. – 432 б.
3. Әуезов М. Әр жылдар ойлары. – Алматы: Қазмемкөркембас. – 1959, – 556 б.

МРНТИ: 14.01.11

О.Т. Солтанбекова, А.Т. Мукажанова
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

ТЕКСТОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В 10 КЛАССЕ В АСПЕКТЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Главной целью обучения русскому языку в старших классах в рамках обновлённого содержания образования является развитие творчески активной языковой личности, под которой в современной лингвистической науке понимается «вид полноценного представления личности, вмещающий в себя и психический, и социальный, и этнический и др. компоненты, преломленные через её язык» [1]. Достижение этой цели обеспечивается путём совершенствования функциональной грамотности обучающихся по четырём видам речевой деятельности (слушание, чтение, говорение, письмо) на основе сформированных знаний о языке, с учётом норм употребления средств разных уровней и активизации их в продуктивной речевой деятельности в разных сферах общения. Приоритетной задачей при этом становится использование знаний о русском языке, соблюдение норм литературного языка и правил речевого этикета в устной и письменной речи в различных сферах и ситуациях общения. Следует отметить, что современные лингвисты обращают особое внимание на метод включения социокультурного материала в ткань уроков русского языка:

«Становление полноценной языковой личности невозможно без осознания языка как своего рода живого организма, спяянного корневыми нитями образов и ассоциаций с

традициями материальной и духовной культуры нашего народа, уходящими за необозримые горизонты столетий» (Савельева 1997) [2].

Как показывает опыт исследователей и педагогов, работу по формированию языковой личности целесообразнее и продуктивнее строить на материале связных текстов. Изучение и анализ текста должны иметь место на каждом уроке независимо от его темы, поскольку только в тексте язык живёт и проявляет свои коммуникативные функции.

Задача учителя при работе над текстом сводится к двум взаимосвязанным методическим аспектам: научить ученика адекватно понимать «чужой» текст и создавать свой, соответствующий языковым нормам, логике и речевой ситуации. Изучаемые на уроке тексты должны соответствовать основным дидактическим принципам – учёта возрастных особенностей, связи с жизнью, доступности др. Как средство обучения языку образцовый текст должен быть чётко структурирован, предоставлять возможность ученику усваивать приёмы композиционного развёртывания микротема, способы аргументации, находить изобразительно-выразительные приёмы речи. Учебная деятельность при работе с текстом организуется таким образом, чтобы в её ходе происходило взаимодействие всех видов речевой деятельности. Как показывают психолого-педагогические эксперименты, взаимосвязанное обучение будет наиболее эффективным при рационально организованном сочетании заданий различного типа. При этом учитель должен ясно представлять себе их цели и задачи, использовать метод коммуникативно-ориентированного обучения, включающего в себя ситуативность, коллективное взаимодействие, вовлечение в речемыслительную деятельность, личностно-ориентированную самостоятельную работу.

В качестве примера, обратимся к изучению сквозной темы «Толерантность и диалог национальных культур», которой открывается курс русского языка в 10 классе казахстанской школы [3]. Она изучается на протяжении всей первой четверти и структурно включает в себя 4 подтемы: 1. Диалог культур в Казахстане 2. Что такое толерантность 3. Толерантность в межкультурном диалоге 4. Толерантная личность.

Аналитический материал действующего учебника предлагает учащимся тексты различных жанров и стилей: публицистических (резюме статьи, пресс-релиз о молодёжном фестивале «Одна страна – одна судьба», пресс-релиз «Акция «Дерево толерантности», заметки, интервью журналиста с лингвистом, эссе «Терпимость – это не толерантность»); научных (научная статья «Проблема формирования толерантного сознания в многонациональном Казахстане», фрагмент лекции «Межкультурная коммуникация»); научно-публицистических (отрывки из статей выдающихся учёных-филологов Д.С. Лихачёв о диалоге культур, М.М. Бахтина о диалогичности жизни), художественных (пословица о силе единства народа, песня Б. Окуджавы «Давайте восклицать»), официально-деловых (фрагмент из статьи 1. «Декларации принципов толерантности», принятой ЮНЕСКО в 1995 году).

В соответствии с концепцией обновлённой программы по русскому языку наряду с традиционными вопросами и заданиями, преследующими чисто образовательные цели (определение типа и стиля текста, его темы и идеи, выполнение лексико-грамматических упражнений, таких, как подобрать синонимы, вставить в статью пропущенные слова и др.) дидактический аппарат учебника предусматривает комплекс заданий, ориентированных на формирование функциональной грамотности. Так, при изучении текста «Диалог культур в Казахстане» учащиеся составляют «толстые» и «тонкие» к нему, при работе со статьей «Что такое толерантность» заполняют инфографику «Различие людей», кластер «Признаки толерантности», таблицу «Виды толерантности», изучают схему «Модели толерантности», ведут «бортовой журнал» («Я это знаю – это новая для меня информация – мне это непонятно») и записывают свои мысли, читая интервью журналиста с лингвистом.

После знакомства с текстом пресс-релиза «Акция «Дерево толерантности» учащимся предлагается самим «вырастить» подобное дерево, на листьях которого они записывают свои пожелания. Такие приёмы и технологии критического мышления формируют навыки работы с несплошными текстами и развивают умения по свёртыванию информации в тексте.

Пробуждению творческого воображения учащихся способствуют ситуативные ролевые игры: в одном случае им предлагается пофантазировать на тему «Когда все люди абсолютно одинаковые», в другом – побывать в роли бизнес-партнёров, ведущих деловые переговоры, оказавшихся в ситуации требующей проявления толерантности. Укреплению взаимоотношений с коллективом послужит задание написать письмо однокласснику или другу, выражая позитивные мысли о нём, используя стилистические фигуры. Навыки исследовательской деятельности потребуются учащимся при разработке коллективного проекта «Толерантность – искусство жить в мире с непохожими на тебя людьми» с обязательным включением в него «портрета» Казахстана как толерантного государства. Иначе, чем на уроках литературы, строится работа над художественным текстом. Работая с популярным стихотворением Б. Окуджавы «Давайте восклицать» учащиеся должны не только наблюдать над художественными особенностями произведения, но и указать в ней идеи толерантности.

Таким образом, задача учителя на уроках русского языка в 10 классе видится не только в том, чтобы дать ученику определённую сумму знаний, но и сформировать у него умения и навыков, которые помогут адаптироваться в дальнейших социальных отношениях.

Литература

1. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
2. Савельева Л.В. Современная русская социоречевая культура в контексте этнической ментальности. Сборник научных трудов. Петрозаводск, 1995.
3. Сабитова З.К., Алтынбекова О.Б. Русский язык. Учебник для 10 классов естественно-математического направления общеобразовательных школ. – Алматы: Мектеп, 2019 – 192 с.: илл.

МРНТИ: 14.01.11

Ж.У. Калимова, Б.Р. Роллан

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Мектеп оқушылардың азаматтық бірегейлігі мен дүниетанымының негіздерін қалыптастыру, балаларды өз өлкесін және өз Отанын сүйетін, отбасы мен қоғамның құндылықтарын құрметтейтін және түсінетін, адамгершілік нормаларын, рухани мұраттарын, мәдени рәміздері мен стереотиптерін құндылық бағдары ретінде тәрбиелеудің стратегиялық міндеттерін жүзеге асырытын білім ордасы.

Шетел тілін оқыту үрдісіне мәдениетті енгізудің мәселесіне соңғы 30 жылда әртүрлі зертеулері бағышталғанын айта кету қажет. Зерттеушілердің барлығы мәдениет компоненті ретінде шетел тілін меңгерудің маңыздылығына ерекше көңіл аударады және, оқу үрдісінің жоғарылаған талабына ғана емес, тіл мен мәдениеттің өзара байланысы туралы мәселелерді аса терең ұғынуға да, оның тілді оқыту тәжірибесіне тигізетін әсерін де мойындайды. Шетел тілдерін оқытуға лингво-мәдени таным ғылымы тұрғысынан қарауды қолдану қосымша тілдік тұлғаның когнитивтік санасын қалыптастыру міндетін шешуге мүмкіндік береді [1].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – әртүрлі мәдениеттер мен елдердің адамдары арасындағы өзара әрекеттестік пен өзара түсіністік артып келе жатқан қазіргі әлемде маңызды сапа. Бұл адамға басқа мәдениет өкілдерімен табысты қарым-қатынас пен қарым-қатынас жасауға, олардың құндылықтарын, дәстүрлерін, әдет-ғұрыптары мен мінез-құлық нормаларын түсінуге мүмкіндік беретін білім, білік және дағдылар жиынтығы. Бұл жұмыста біз әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру жолдарын қарастырамыз.

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – адамның әлеуметтік мәдени өзара әрекеттесу және өзара түсіністік жағдайында табысты қызмет етуіне мүмкіндік беретін білім, білік және дағдылардың жиынтығы. Оған мыналар кіреді:

- байланыста болатын мәдениеттерді білу;
- әлеуметтік мәдени айырмашылықтарды түсіну және түсіндіру қабілеті;
- әлеуметтік мәдени жағдайларға бейімделу қабілеті;
- басқа мәдениет өкілдерімен тиімді тіл табыса білу;
- әлеуметтік мәдени өзара әрекеттесуге байланысты мәселелерді шешу қабілеті.
- мектеп оқушыларының әлеуметтік-мәдени құзыреттілігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ол осы мақсатқа жету үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана алады. Мысалы: басқа мәдениеттер мен тілдерді үйренуге арналған курстарды оқу бағдарламасына енгізу;
- мәдени жәрмеңкелер, фестивальдар, байқаулар сияқты әлеуметтік мәдени іс-шараларды өткізу;
- рөлдік ойындар, пікірталас, жобалар сияқты әлеуметтік мәдени дағдыларды дамытуға бағытталған оқытудың интерактивті әдістерін пайдалану;
- серіктестік бағдарламалары немесе алмасу арқылы басқа елдерден келген студенттермен әлеуметтік мәдени қарым-қатынасты ұйымдастыру;
- сыни тұрғыдан ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамыту үшін әлеуметтік мәдени мәселелерге қатысты жағдайлар мен тапсырмаларды пайдалану [2].

Әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру, әсіресе жаһандану және әлеуметтік мәдени коммуникация жағдайында білім берудің маңызды аспектісі болып табылады. Бұл мақсатқа жету үшін келесі әдістерді қолдануға болады:

- әлеуметтік мәдени коммуникация, халықаралық қатынастар, мәдени айырмашылықтарды зерттеу және т.б. курстарын оқу жоспарларына енгізу;
- симпозиумдар, конференциялар, семинарлар, ғылыми мектептер, дөңгелек үстелдер сияқты әлеуметтік мәдени іс-шараларды ұйымдастыру;
- әртүрлі елдердің университеттері арасында студенттер мен оқытушылардың алмасуын жүргізу;
- талқылау, жобалық жұмыс, рөлдік ойындар, ғылыми мақалаларды оқу және талқылау және т.б. сияқты интерактивті оқыту әдістерін пайдалану;
- оқушылардың мәдени айырмашылықтарды, олардың себептері мен салдарын талдау және сыни тұрғыдан бағалау қабілетін, сонымен қатар жаңа мәдени ортаға бейімделу қабілетін дамыту.

Шеттілдік білім беру үдерісінде әлеуметтік мәдени құзыретті қалыптастыру үшін қолданылатын оқу материалдарында лингвомәдениеттанымдық ақпарат көптеген жолдар арқылы беріледі, олардың ішіндегі негізгілері: мәтіндер, көрнекі материалдар (суреттер, фотосуреттер, сызбалар, кестелер, карталар, диаграммалар), жаттығулар және аудио-видеоматериалдар.

Әлеуметтік-мәдени ақпаратты ұсынудың негізгі жолы мәтіндерді қолдану болып табылады. Оқу мәтіні ретінде келесілер пайдаланылады: тақырыптық, елтанымдық, ғылыми, публистикалық, көркем мәтіндер; диалогтар мен полилогтар; өлеңдер; әндер; хаттар; сұхбаттар.

Мәтіндер типологиясында аутенттік мәтіндер ерекше орын алады. Оларға тіл иеленушілермен жасалған ауызша және жазбаша мәтіндер жатады. Лексикалық толтыру мен грамматикалық формалары, жағдаяттық сайма-сайлық, әлеуметтік-мәдени толықтық және мәтіннің құрылу мен қызмет етуінің мәдени ерекшеліктері мен дәстүрлерін бейнелей алуына байланысты аутенттік мәтіндер шетел тілін оқытуда оларды барынша табиғиға жақын арнайы жасалған тапсырмалар, жағдаяттар, жаттығулар көмегімен оқушылардың қабылдауына бейімдеу шартымен тиімді қолданыла алады [3].

Әлеуметтік мәдени құзыреттің қалыптасуы білім алушы оқылатын тіл елі мен халқының мәдени ерекшеліктері туралы ақпаратты алып, қолданғанда ғана емес, алынған ақпаратты өзінің мәдени нормалары мен құндылықтарынан өткізгенде жүреді, соның нәтижесінде ұғымдық аппаратында екі әлем бейнесі өзара әрекеттесетін екінші реттік тілдік тұлға қалыптасады.

Мәдениеттің репрезентациясы дәстүрлі баспа мәтіндермен шектелмеуі керек, себебі шынайы ақиқатта ол әлдеқайда алуан түрлі.

Жалпылау, типтендіру және қиялдау әдістерін қолдана отырып суретшілер бейнелеу өнерінің құралдары (көркем сурет, фотосурет, мүсін, және архитектура) арқылы ойлардың бейнесін жасайтын вербалсыз мәтіндерді (белгі-мәтіндер), яғни көрнекі материалдарды да қолданудың маңызы зор.

Сурет, фотография, ескерткіш, ғимараттардың бейнесі артында белгілі бір дискурс, оқиға, идея жатқан "бүктелген" мәтін ретінде қабылданады [4].

Көрнекі материалдардың ішінде географиялық карталардың орны ерекше. Олар шетел тілін оқытуда тек қосымша көрнекі құрал ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың көру арқылы есте сақтау іскерлігі, логикалық және аналитикалық ойлауларын дамытуға жағдай жасайды және география бойынша бар білімді бекітуге мүмкіндік береді.

Шеттілдік білім беру үдерісінде білім алушылардың әлеуметтік мәдени құзыреті тек елтанымдық, лингвомәдениеттанымдық ақпаратты қамтитын мәтіндерді оқу, сол мәтіндердің мәнін ашатын суреттерге қарау арқылы ғана емес, сонымен қатар сөйлеу әрекетінің сөйлесім, жазылым, тыңдалым сияқты басқа да түрлеріне негізделген әр түрлі жаттығулар түрінде берілген материалдар арқылы да қалыптасады.

Мысалы, жазылым дағдысын дамытуға бағытталған хаттарды қолдану әлеуметтік мәдени құзырет тұрғысынан ерекше назар аударуға лайық болып табылады. Хаттармен жұмыс барысында келесі міндеттер орындалады:

- шетел тілінде хатты дұрыс безендіру, конвертты дұрыс қолтаңбалауды үйрету;
- мәтіндерінің мазмұнын түсінуді және дұрыс ұғынуды үйрету;
- мәтінде берілген ақпарат негізінде өзіндік ойды білдіру, әңгімелесуді жүргізу, өз көзқарасын қорғауды үйрету;
- алған білімді жазбаша түрде шынайыға жақын жағдайларда қолдануды үйрету.

Аутенттік жеке хаттар қарапайым мәтіндерден өзіндік күнделікті тілдің қолданысымен ерекшеленеді, сондықтан да білім алушылардың үлкен қызығушылығын тудырады: мазмұнын айтпағанда, маркалар, конверттер және ашықхаттардағы суреттерден бастап, қол жазуға дейін – оқушылар үшін барлығы да өте қызықты.

Өзара жазысқан хаттардың түпнұсқалығы оқушылардың хат жазу дағдысын меңгеруге уәждемесін арттырады.

Шетел тілін оқыту үдерісінде хаттардың әр түрлі түрлері қарастырылады: алғыс хаты, шақыру хаты, кешірім хаты, жіберілген затқа ілеспе хат, денсаулық туралы сұратым хаты, және т.б. Міндетті түрде жеке және іскерлік хаттың құрылымы қарастырылады, кіріспе сөздер, сәлемдесу фразалары (қаратпа сөздер), қорытындылау фразаларының үлгілері келтіріледі, хаттың негізгі бөліміндегі оқиғаларды баяндау реттілігінің шамалы сұлбасы түсіндіріледі [5].

Бұлардың барлығы оқылатын тіл елінің мәдени ерекшеліктерін бейнелейді және әлеуметтік мәдени тілдесуді үйретуде маңызы зор болып табылады.

Осылайша, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік мәдени деңгейде көбірек өзара әрекеттесу орын алатын қазіргі әлемде тұлға дамуы мен табысының маңызды аспектісі болып табылады. Оны қалыптастыру үшін мәдени ерекшеліктерді ескеру, мәдени ортаны талдау және сыни тұрғыдан бағалау қабілетін дамыту, әлеуметтік мәдени қарым-қатынас пен ынтымақтастықты нығайту қажет.

Білім беруде әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру ерекше маңызды, ол мәдени өзара әрекеттесу мен ынтымақтастықта жақсы нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Byram, M. S. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence / M.S. Byram. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney, Johannesburg: Multilingual Matters Ltd., 1997. – 124 p.
2. Елизарова Е.Г. Культура и обучение иностранным языкам. СПб., 2005. – С. 352
3. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010 – 344 с.
4. Габитов, Т. Х. Культурология: Учебник. – Алматы: Юридическая литература, 2006. – 215 с.
5. Досхожина, Ж.М. Культурологический анализ межкультурной коммуникации в условиях глобализации : дис. ...д-ра философ. наук: 008:001.8 / Ж.М. Досхожина. – Алматы, 2015. – 125 с.

МРНТИ:14.35.09

A. Orazayeva

Shakarim University of Semey city, Kazakhstan

TEACHING ACADEMIC ENGLISH TEXTS TO STUDENTS OF NATURAL SCIENCES SPECIALTY

The issue of the methodology of teaching academic English to university students of science specialties is widely discussed in current research by both domestic and foreign educators, as the global scale of scientific information is increasing day by day.

The scholars are studying not only the direct process of teaching reading as a skill but also ways of overcoming linguistic and other obstacles during the process of teaching, especially for TESOL learners.

The review of current literature on the topic under consideration has revealed the following issues that attract scholars attention:

- the relationship between academic reading skills and the academic progress of students [1];
- the strategies for improving reading skills;
- the ways to select texts for academic reading;
- the issue of reading skills assessment.

According to scholar Julian Hermida, reading is a process shaped partly by the text, partly by the reader's prior knowledge, and partly by the situation in which it occurs [1]. Reading an academic text entails more than just searching for information within the text. Rather, it is a method of working with text in which the reader recreates the meaning of the text with the author while reading an academic text. To put it another way, readers negotiate meaning with the author by applying prior knowledge to it [2].

However, this process is only possible if a reader employs a variety of analytical categories, some of which are unique to each academic discipline. As a result, working with text and recreating Working with text and rediscovering its meaning necessitates both non-disciplinary and disciplinary strategies. The experienced reader applies these categories almost instinctively. However, freshmen disregard these categories of analysis.

Thus, English for Special Purposes teachers should provide students with both general analytical tools and discipline-specific knowledge and strategies to aid academic reading and learning.

The process of teaching academic reading to TESOL students of natural science specialties is multifaceted and complex, as students are expected to demonstrate various linguistic and extra-linguistic skills while working with a scientific-content text.

One of the essential competences to be acquired by students in teaching academic reading is informational competence. According to the scholars Yu. Sizova and E. Lavrentyeva, informational competence is a culture-based skill to master information from specifically-oriented texts and exploit it for professional needs [3]. Thus, one of the main criteria set for arrangement of academic reading classes in English for non-linguistic students is a choice of professional texts. In this regard, the issue of “authentic material” or “authentic data” is to be considered thoroughly. Authenticity implies an originality of sources created by native speakers. So, in teaching academic reading, the preference should be given to original manuscripts or other types of scientific information written in professional academic English.

Moreover, when choosing texts for teaching a foreign language to students with a natural profile, it should be kept in mind that the content of texts must meet the communicative and professional needs of future specialists.

However, because students studying in non-linguistic specialties have varying levels of English proficiency, the issue of the degree of complexity of texts arises. In this case, strategies for independent or autonomous reading of academic texts are required [4].

The process of teaching English in non-linguistic specialty students is considered as an object of the study.

The study suggests a model for teaching scientific texts to students of the specific profile (chemistry, biology, mathematics).

The study describes the process of teaching English to first-year students of the Faculty of Natural Sciences, as well as students from other specialties enrolled in IELTS courses.

Reading instruction is an important part of the methodology for teaching a foreign language for specific purposes because it is necessary to incorporate all aspects of the language into the learning process. To begin, it necessitates knowledge of specific terms, an academic dictionary by profile, and, second, specific grammar and stylistic structures in order to compose a scientific text.

Under these conditions, text selection for teaching foreign language proficiency through professionally oriented reading takes on a new significance. Folomkina S.K. identifies the following characteristics of texts that are best suited for professionally oriented reading: integrity, completeness, semantic completeness, motivating content, information saturation, text size, and language accessibility [2].

In addition to texts themselves, the method of working with them is critical in developing the necessary competencies. This technique is traditional and widely used in both domestic and international educational institutions.

Because reading is considered an independent form of speech activity, the goal of teaching English is the development and formation of foreign language reading strategies: the skills of various types and technologies of reading (studying, search-browsing, and familiarization), i.e., the ability to extract information in the appropriate amount to solve specific speech tasks. When working with both adapted and authentic texts, three main stages of working with text can be distinguished: pre-text, text and post-text stages.

The pre-text stage allows you to instill the necessary level of motivation in your students, reduce the level of language and speech difficulties, and, to some extent, provide comprehensive repetition and control of previously studied material (lexical, grammatical, and factual).

The text stage allows for the formation and improvement of communicative competence and all of its components. Reading comprehension is assessed using a variety of exercises, including answering questions, determining the main idea of the text, searching for key information, and so on. The post-text stage allows you to use the text as linguistic, speech, and content support for developing oral and written communication skills [5].

Let us consider a sample text from the experiment with first-year students. For analysis, a text entitled “Water Memory” of a general scientific nature was provided for them.

The pre-text work consisted of introductory reading and understanding of the content of the text without relying on dictionaries. Of the 15 students, 4 were able to fully convey the main content of the text using their school knowledge of English. 1 student used the title of the text for

his answer, while 2 learners in a short form expressed the general meaning using ready phrases from the text, i.e., based on the content of the text. The rest of the group answered that they approximately understood the text with the help of certain terms but could not convey the meaning in English.

Then the question was asked: for what purpose can students use the information in the text in their professional activities. The majority answered that it expands their knowledge about the properties of water (7 in English, 3 in Kazakh, 5 in Russian).

The next stage included work with academic vocabulary.

The students are asked to provide the translation or explanation for the following words: Cinchona bark/homoeopathy/ high dilutions of the antibody/ quinine/ alkaloid /fever.

The vast majority of students coped with the task, since many words were terms that had the same pronunciation and spelling in their native language (e.g., *quinine*, alkaloid).

For a more complete understanding of the text, it was proposed to work on the translation of individual passages of the text. The group was divided into seven subgroups of two people, and each translated his own passage, which made it possible to quickly cover the entire text.

The main stage involved an analytical reading strategy and included several tasks:

For example, determine which of the statements is true / false / not mentioned. A similar task is available in tasks for IELTS Reading.

In another task, students had to insert words or phrases in gaps.

To improve the skills of analytical and creative thinking, questions were asked, the answers to which students had to work out in mini-groups.

Possible questions

What other experiments can be done with water?

How much water do people drink usually?

How can water be used in treatment of different diseases?

While preparing for questions, students were allowed to use scientific Internet sources, but without copying, with reference to a specific source, which made it possible to draw students' attention to the issue of academic honesty.

Working with scientific texts is an important procedure for the entire process of teaching foreign languages at the university. When teaching, it is necessary to set certain tasks for students and develop skills in a comprehensive manner, and not in isolation from each other.

It is also necessary to take into account the criteria for selecting textual material, the level of language proficiency of each student of non-linguistic specialties.

The strategy of three-stage academic reading considered in our study has shown its effectiveness, with the condition of an individual approach to each of the students.

Literature

1. J.Hermida The importance of teaching Academic Reading Skill in First-year university Courses The International Journal of Research and review, 2009, 3
2. R.A. Hunt, Reading and writing for real: Why it matters for learning. Atlantic Universities' Teaching Showcase, 2004, 55, 137-146.
3. Ю. Сизова, Е. Лаврентьева К вопросу о работе с аутентичным текстом научной статьи на занятиях по английскому языку для специальных целей для неязыковых специальностей Вестник КГУ, 2019. С.230-233
4. Ю. Давыденко Обучение автономному чтению на иностранном языке в техническом вузе: критерии отбора текстового материала Труды БГТУ, 2017 – Серия 4. – № 1. – С.52-57.
5. Е.Н. Гринько Обучение профессионально-ориентированному чтению студентов вуза International scientific review 2017, #1(32)

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ РЕФЛЕКСИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ НЕГІЗІНДЕ ШЕТ ТІЛДІК ЛЕКСИКАЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Адамның іс-әрекетінің негізі – рефлексиялық белсенділік болғандықтан, оның жеке әлеуетін ашу үшін рефлексиялық дағдыларды қалыптастыру қажет. Адамда өз бетінше шешім қабылдау және оларды жүзеге асыруға жауап беру қабілетін дамыту, жеке тәжірибеге талдау жасау, өз қызметінің нәтижелерін болжау, басқалардың сізді қалай сезінетінін және қалай қабылдайтынын түсіну, тұтастай алғанда рефлексия арқылы адамның даралыққа деген ұмтылысын жүзеге асыру мүмкін.

Рефлексия – бұл оқушының оқу іс-әрекетіндегі белсенді ұстанымының көрсеткіші, оның одан әрі дамуын, өзін-өзі тәрбиелеуін, өзін-өзі анықтауын және өзін-өзі жүзеге асыруын анықтайды. Тұлғаның маңызды қасиеті бола отырып, рефлексия өздігінен пайда болмайды, оны жүйелі және дәйекті түрде қалыптастыру және дамыту керек.

Қазіргі педагогикада оқушылардың білім беру рефлексиясын қалыптастыратын бірнеше механизмдер бар [22]:

- оқушылардың рефлексиясын жаңартатын ең қарапайым әдіс-мұғалім ұсынған сұрақтар, мысалы: "Мен сабақта не білдім? Сабақта өзімді қалай сезіндім? Сабақта маған не ұнады?»;

- орындалған оқу тапсырмасын талдау, мысалы: тапсырма кезеңдерінің дұрыстығы мен дәйектілігі, кестелер, диаграммалар және т. б. түрінде жауап беру тәсілдері және олардың негіздемесі;

- схема немесе сурет түрінде сұрақтарға жауап беру;

- мәселені шешудің әртүрлі тәсілдерін алдын-ала талқылау: дұрыс және бұрыс шешімдер;

- тапсырмаларды әртүрлі тәсілдермен шешу үшін студенттердің оқу міндеттерін өз бетінше өзгертуі;

- бір мәселе бойынша оқушылардың пікірлерін салыстыру.

Осылайша, оқу-кәсіптік қызметте оқушылардың білім беру рефлексиясын қалыптастыруды қамтамасыз ететін арнайы жағдайлар жасау қажеттілігі туындайды. Білім беру рефлексиясын қалыптастырудың келесі әдістері ұсынылады:

- оқушылардың бақылау және бағалау әрекеттерін орындауы және бұл оқушылардың қолда бар білімге жүгінуін қамтиды, оларды құрылымдауға және материалдың қаншалықты пысықталғанын түсінуге мүмкіндік береді;

- көп деңгейлі тапсырмалар, сауалнамаға кроссвордтарды, сызбалар мен сызбаларды қосу, ал үлгерген оқушылар үшін салыстырмалы жұмыстар жасау, бұл оқушыға өзінің дайындық деңгейін жақсы түсінуге мүмкіндік береді;

- оқушылардың тұрмыстық, күнделікті тәжірибесіне және сарапшылардың нәтижелеріне негізделген алдын ала ұсынылған ережелер қарама-қайшы келетін проблемалық жағдайларды жасау;

- тапсырмаларды шығармашылық шешу;

- педагогтің оқушылармен дүниетанымдық тақырыптар бойынша оқу диалогын жүргізу. Бұл студенттерге қарым-қатынас серіктесі тұрғысынан ересектермен немесе құрдастарымен қарым-қатынас объективі арқылы өз ұстанымдарын көруге көмектеседі;

- курсқа жобалық қызмет, зерттеу жұмысы, ойын технологиялары, коммуникативтік-диалог технологиялары, педагогикалық шеберхана және т.б. сияқты инновациялық технологияларды енгізу арқылы студенттер өз әрекеттерін өз бетінше бақылайтын жағдайлар жасалады [20].

Рефлексияның мақсатты қалыптасу процесі рефлексияның басынан аяғына дейін қозғалысын бақылауға мүмкіндік беретін белгілі бір ретпен бір-бірін алмастыратын бірқатар

функционалды кезеңдерді қамтиды. Оқу іс-әрекеті процесінде оқушылардың рефлексияны жүзеге асыру кезеңдерін анықтау үшін біз Н.Г. Алексеев ұсынған рефлексияны ұйымдастыру схемасына назар аудардық: "тоқтату – бекіту – объективтендіру – шеттету" [33].

Рефлексияның бірінші кезеңі – "тоқтату". Бұл кезеңде шет тілінің мектеп курсына оқу барысында жүргізілетін оқу іс-әрекетін аяқтау жүзеге асырылады. "Тоқтату" – рефлексияны ұйымдастырудың маңызды кезеңдерінің бірі, ол бұрын жасалған әрекеттерді талдауға жүгінуге мүмкіндік береді.

Рефлексияның екінші кезеңі – "бекіту". Осы кезеңде қызметтің орындалған компоненттері қысқаша белгіленеді. Жасанды интеллектті гуманитарлық пән ретінде игеру бойынша оқу іс-әрекеті шеңберіндегі жекелеген іс-әрекеттерді ресімдеудің күрделілігіне байланысты бұл кезең жалпы сөз тіркестерімен немесе орындалған жұмыстың егжей-тегжейлі сипаттамаларымен шектелуге тырысатын студенттерге айтарлықтай қиындық туғызады. Мұғалім іс-әрекеттің түйінді сәттері мен олардың арасындағы байланыстың қалпына келтірілуіне ерекше назар аударуы керек.

Рефлексияның үшінші кезеңі – "объективтендіру". Бұл кезеңде таңдалған дәйекті әрекеттерді олардың тиімділігі, мақсатқа сәйкестігі тұрғысынан зерттеу, түсіну кіреді.

Рефлексияның төртінші кезеңі – "шеттету". Кезеңнің мәні пәндік мазмұнды, жұмыс әдістері мен әдістерін, эмоционалды күй мен көңіл-күйді дамыту саласындағы қызмет нәтижелерін белгілеуге дейін азаяды.

Оқушыларда рефлексияны дамытудың тиімді құралы мұғалім қойған сұрақтар болып табылады: "Сабақта не игерді? Қандай идеялар өмір үшін ең маңызды болып көрінеді? Зерттелетін жұмыстың мәні мен көркемдік ерекшеліктерін түсіну бойынша іс-шаралар қалай жүзеге асырылды? Қандай әдістер немесе қызмет түрлері ең өнімді болды? Жұмыстың қай кезеңінде сіз ең табысты болдыңыз? Ең қызықтысы не болды? Қиындыққа не себеп болды және неге?" Мұғалім қойған сұрақтар оқушыларды белсенді іс-әрекетке итермелеп қана қоймай, оларды орындау логикасын көрсете отырып, рефлексия дағдыларын дамытады. Жазбаша рефлексия тұлғаның дамуы үшін ең тиімді екені белгілі: өлең (синквейн), эссе, күнделік, жазбаша сұхбат, кесте және т. б.

Суреттер, графикалық бейнелер жасауға, оқу іс-әрекеті процесінде бастан өткерген оқушылардың эмоционалды жағдайын бейнелейтін қазірдің өзінде жазылған картиналарды таңдауға байланысты тапсырмалар сезімдердің, көңіл-күйдің рефлексиясын жүзеге асыруға көмектеседі. Бұл жұмыс жас жасөспірімдермен сәтті жүзеге асырылады, ал ересек оқушылар үшін рефлексияны дамытудың ауызша құралдарын (сұхбат, сауалнама және т.б.) қолданған жөн.

Шет тілі сабағында оқу мәселесін шешу бойынша жасалған іс-әрекеттерді түсінуге бағытталған іс-әрекеттің рефлексиясы оқушылардың түсіндірілетін мәтіндерді немесе фактілерді жақсы түсінуге мүмкіндік беретін олардың көзқарасы бойынша ең тиімді жұмыс формалары мен әдістерін таңдауын (ауызша немесе вербалды емес түрде жазылған) қамтуы мүмкін. Көбінесе бұл тұрғыда еңбекқорлық байқалады ("сәттілік баспалдағы" әдісі), жеке жетістіктер жазылады (әдістер: "жетістік ағашы", "өзін-өзі бағалау парағы").

Рефлексияны дамытудың ең әмбебап құралына студенттердің өздерінің оқу іс-әрекеттерін талдауды қамтитын мәтіндер жазуға байланысты тапсырмалар жатады: есеп, күнделік, эссе және т.б.

Рефлексияны меңгеру сапасын анықтау үшін келесі деңгейлер белгіленеді: төмен, орташа, жоғары.

Төмен деңгей оқушының кез-келген рефлексияның болмауымен сипатталады. Рефлексияны игерудің орта деңгейінде тұрған студент өзінің оқу іс-әрекетін мұғалімнің көмегімен талдайды, ал тиісті тапсырмаларды орындау және қойылған сұрақтарға жауап беру кезінде біраз қиындықтарға тап болады. Жоғары деңгейде оқушы мұғалімнің барлық тапсырмаларын орындай алады және оның барлық сұрақтарына жауап бере алады. Жоғары деңгейде студент рефлексияны оны жүзеге асырудың игерілген логикасы негізінде дербес жүзеге асырады, жүйелі ішкі рефлексияға қабілетті.

Дамыған рефлексиясы бар оқушылар маңызды қасиеттерге ие: жаңа білім іздеуде және оларды алудың ең ұтымды тәсілдерін іздеуде тәуелсіз; өз қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін біле отырып, өз таңдауын жасай алады және ол үшін жауап береді; өзін-өзі тануға, өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі көрсетуге дайын.

Әдебиеттер

1. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі./ Ф.Ш. Оразбаева – Алматы, 2019. – 69 б.
2. Даулеткалиева Р.Л. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту / Р.Л. Даулеткалиева. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2021. – № 18.1 (152.1). – С. 16-18.
3. Ермоленко В.А. Дидактические основы функциональной грамотности в современных условиях./ В.А. Ермоленко, Р.Л. Перченко – М.: Дрофа, 2021. – 312 с.

МРНТИ: 14.01.11

G.K. Ismailova, S.B. Kapatayeva, A.K. Turlybekova

«Shakarim University of Semey city» NJSC

Multiprofiled gymnasium № 5 named after Shakarim Secondary school No.46

INNOVATION TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH

In recent years, the question of the use of new information technologies has been increasingly raised. These are not only new technical means, but also new forms and methods of teaching, a new approach to the learning process. The main goal of teaching foreign languages is the formation and development of a communicative culture, teaching the practical mastery of a foreign language.

The use of new information technologies, Internet resources help to implement a student-centered approach to learning, provide individualization and differentiation of learning.

The main goal of learning a foreign language is the formation of communicative competence. Currently, priority is given to communication, interactivity, authenticity of communication, language learning in a cultural context, autonomy and humanization of learning. Communicative competence is not considered as a personal characteristic of this or that person; its formation is manifested in the process of communication.

In the process of learning, students must master a foreign language as a means of communication and be able to use it orally. The oral form includes the understanding of sounding speech for hearing-listening and the expression of one's thoughts in English - speaking. Listening, speaking, reading are the types of speech activities that students must develop in order to communicate orally. The communicative orientation determines all the components of the educational process in English. Usually they begin to teach speaking from the basics, that is, the development of pronunciation skills, the formation of lexical and grammatical skills, and listening skills. In order for speech to be speech in essence and not only in form, it must be remembered that the basis for the generation and stimulation of speech is the motive, that is, the intention of the speaker to participate in communication.

In order to develop oral speech, it is necessary to create certain conditions - this is knowledge of the topic, knowledge of the relevant language material, understanding of the situation and the presence of an incentive for expression. The material for the development of oral speech should be assimilated to the degree of complete automation in all its commonly used forms. Further, when teaching speaking, it is very important to take into account the correlation of its most important forms of monologue, dialogue and polylogue. These forms coexist and pass one into another. The monologue is built by one person, in all cases the speaker is the author of his statement. Dialogues distinguish between standard and free. Standard dialogues serve typical situations (cashier-

customer, doctor-patient), free dialogues are of the following types (interview, questioning, conversation). A very common dialogue option is polylogue. The most suitable method for developing a polylogue is various forms of dramas, including role-playing games.

The group form of organization of educational work has a number of advantages: it helps to increase motivation for learning, to teach to objectively evaluate oneself and others, and increases the business status of the student in the team. For the initial stage of teaching foreign languages, the most effective and accessible are such forms of work as dramatization and role-playing. Another form of group communication close to genuine communication is a discussion game, during which issues of current interest to students are discussed. Collective forms of work are used, pair, group, project forms of work, where the success of each materializes in the success of the whole group.

Thus, no matter what methods are used for the formation and development of oral speech, it depends not only and even not so much on the volume of lexical material as on psychological moments. Therefore, it is necessary to help students overcome this barrier, after which speech activity will begin to develop.

We have objective and potential opportunities to successfully solve the tasks set in the course program in the field of oral speech with purposeful work on the formation of students' speech activity in the foreign language being studied.

The ultimate goal of teaching foreign languages is to teach free orientation in a foreign language environment and the ability to respond adequately in various situations, i.e. communication.

In my opinion, the task of the teacher is to:

- 1) Create conditions for practical language acquisition for each student, choose such teaching methods that would allow each student to show their activity, their creativity.
- 2) To activate the cognitive activity of the student in the process of teaching English.

Modern pedagogical technologies such as:

- Scenario - contextual
- information technology and Internet resources
- interactive learning technology
- design technology
- learning in collaboration
- game technology help to implement a personality-oriented approach to learning, provide individualization and differentiation of learning, taking into account the abilities of children, their level of learning.

Scenario-contextual technology.

To teach communication in a foreign language, in particular, English, you need to create real life situations, that is, what is called the principle of communication authenticity, which will stimulate the study of the material and develop adequate behavior. It is based on the principles of business communication.

The following topics are examples:

- Hobbies and Leisure
- Communication and Technology
- Space and Earth

Information technologies and Internet resources.

Forms of work with computer training programs in English lessons include:

- learning vocabulary
- practicing pronunciation
- teaching dialogic and monologue speech
- learning to write
- development of grammatical material.

The possibilities of using Internet resources are enormous. In the lesson, the teacher, together with the students, can solve a number of didactic tasks: to form reading skills and abilities, using the materials of the global network, to improve the vocabulary of students, to form students' motivation to learn English. In addition, work aimed at studying the capabilities of students, to establish and

maintain business connections and contacts with their peers in English-speaking countries. Also, students can take part in testing, quizzes, competitions, Olympiads held on the Internet, as well as participate in video conferences, etc.

Interactive learning technology.

One of the main requirements for teaching foreign languages using Internet resources is the creation of interaction in the classroom, what is commonly called in the methodology - interactive learning technology.

Interactivity is the unification, coordination and complementarity of the efforts of the communicative goal and the result by speech means. Interactivity not only creates real situations from life, but also makes students adequately respond to them through a foreign language. This work is in pairs, groups, interviews, questionnaires. In pairs, you can give grammar, reading, listening with the assignment. In groups of 3-4-5 people. Assignments must be Elementary. The group is formed: - at will, - multi-level (strong + weak)

In conclusion I want to say that, the task of developing, improving, optimizing the methods of teaching a foreign language has always been one of the urgent problems of Kazakhstani education. Conducted studies of pedagogical work in this area have shown that teaching foreign languages at school today is impossible without an innovative component. In the light of modern requirements for the goals of teaching a foreign language, the status of both the student and the teacher is changing, which are moving from the “teacher-student” scheme to the technology of student-centered learning in close cooperation.

Әдебиеттер

1. Е.Ы. Бидайбеков, В.В. Гриншкун, Г.Б. Камалова, Д.Н. Исабаева, Б.Ф. Бостанов. Білімді ақпараттандыру және оқыту мәселелері. – Алматы. – 2014.
2. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Е.В. Багрова, М.: Баспа Академия. – 2019. – 335 б.

МРНТИ: 14.01.11

Г.К. Исмаилова, А.К. Тұрлыбекова, С.Б. Қапатаева
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
№ 46 Жалпы орта білім беретін мектебі
Шәкәрім атындағы көпбейінді 5 гимназия

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

XXI ғасыр – жаһандану, жаңа технологиялар мен инновациялар ғасыры, жаңаша ойлау мен болып жатқан өзгерістерге жаңаша көзқарас ғасыры. Жүргізіліп жатқан өзгерістердің динамизмі мен өзара тәуелділігі жаһандық білім беру жүйесіне жаңа көзқарастың қажеттілігін талап етеді.

Білім берудегі трендтері дегеніміз – оның күнделікті өзгеру трендтері.

Біріншіден, бұл білім беру парадигмасының негізі болып табылатын жаңа жағдайлар мен белсенді оқыту әдістерін жасау.

Екіншіден, тез өзгертін әлемде табысты өмір сүру үшін өз білімін үздіксіз жаңартып отыратын, тез қайта оқып, қабілеттерінің ауқымын өзгертетін сыни тұрғыдан ойлайтын және функционалдық сауатты тұлғаны дайындауға қоғам тарапынан қойылатын талаптардың артуы.

Болашақтағы білім беру жүйесіндегі негізгі трендтер оқытудың жаңа форматтарын іздеумен ғана емес, сонымен қатар білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін жаңа рөлдерді іздеумен де байланысты. Сонымен төмендегідей бірнеше тенденцияларды қарастырып көрейік:

Үздіксіз білім беру немесе Lifelong Learning.

Жалпы цифрландыру.

Геймификация.

Интерактивті оқыту.

Үздіксіз білім беру немесе Lifelong Learning

Біз Lifelong Learning тұжырымдамасын болашақ білім беру трендтерінің рейтингінде бірінші орынға қою бекер емес. Өйткені, бұл қазіргі адамның өмірін онсыз елестету мүмкін емес. Ақпарат үлкен жылдамдықпен жаңартылуда, жаңа технологиялар пайда болуда, Роботтар адамдарды алмастыруда, бұрын белгісіз мамандықтарға сұраныс артып келеді. Өкінішке орай, көбінесе бізде болып жатқан мына факті: сіз әлі университетті бітіре алмадыңыз, ал білім қазірдің өзінде ескірген. Мұның бәрі бізді құзыреттіліктің дұрыс деңгейін ұстап тұру үшін үнемі оқуға мәжбүр етеді.

Жалпы цифрландыру. Цифрландыру технологиялары дегеніміз – бұл бұрын-соңды адамзат бастан кешпеген ғажайып әлемнің жаңа құралдары. Яғни, қазіргі таңда бұл технологиялар жасақталу үстінде. Олар қазірдің өзінде біз тамсанып айта беретін ақпараттық технологиялардың өзін жолда қалдыра бастады.

Бүгінгі таңда тұжырымдамалық түрде білім беру жүйесі негізгі үш бағыт бойынша жүргізілуде: білім беру үдерісін цифрландыру, цифрлық білім беру контенті, білім беруді басқаруды цифрландыру. Қазақстанда мектептік білім беруді цифрландыру оны реформалау үрдісіндегі басты тенденциялардың бірі болып табылады. Болашақ мектептерінің көрінісі көбінесе барлық пәндердің бұлтты білім беру жүйесіне біртіндеп көшуімен байланысты. Үй тапсырмаларын оқушылар онлайн режимінде бірге жұмыс істей алады. Оқу үрдісі әрбір білім алушының идентификаторымен байланыстырылатын болады, бұл бағалау және бағаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мектептерді цифрландыру осы үрдіске қатысатын барлық ойыншыларға: оқушыларға, олардың ата-аналарына, мұғалімдеріне, білім беру жүйесінің әкімшіліктеріне ыңғайлы және тиімді құралдарды жасауды білдіреді. Сонымен қатар, оқу үдерісін цифрландыру, адамның адамдық қарым-қатынасының оңтайлы теңгерімі және виртуалды ортада нақты және цифрлы әлемді синтездеудің бір түрі болып табылатыны маңызды.

Геймификация. Оқытуды геймификациялау - бұл оқу ортасындағы бейне ойын дизайны мен ойын элементтері арқылы оқушыларды ынталандыруға бағытталған білім беру тәсілі. Мақсат-оқушылардың қызығушылығын ояту және оқуды жалғастыруға шабыттандыру арқылы ләззат пен белсенділікті арттыру. Кең мағынада Геймификация - бұл ойындарды құрайтын элементтерді анықтау процесі, бұл ойындарды қызықты етеді және ойыншыларды ойнауды жалғастыруға ынталандырады, содан кейін мінез-құлыққа әсер ету үшін ойын емес контексте бірдей элементтерді пайдаланады. Басқаша айтқанда, геймификация-бұл дәстүрлі ойын емес жағдайға ойын элементтерін енгізу.

Неліктен оқу кезінде жағымды эмоциялар пайда болады?

Баланы әлемді білуге деген құштарлықтан қалай бас тартуға болмайды? Егер сіз "ағылшын тілін үйреніңіз" деген сөздерден баланың ашулануын бастағыңыз келсе, оны суреттері жоқ ақ-қара кітапқа отырғызып, орындықтан тұрмай бір сағат бойы сөздерді үйренуге мәжбүр етіңіз. Көптеген мұғалімдер ағылшын тілін үйренудің бұлай жұмыс істемейтінін бұрыннан түсінді және жаңа тренд пайда болды, ол қарқын алып, кем дегенде тағы он жыл бойы дамиды – оқытуды геймификациялау.

Бұл бала сабақта тек ойнайтын нәрсені жасайды дегенді білдірмейді. Геймификация-бұл жетілдіруге, бәсекелестікке және бірлесіп жұмысқа ұмтылу арқылы мотивацияның ерекше жүйесі. Геймификация материалдың жалықтыратын жұмысын басқа оқушылармен немесе өздерімен бәсекелестікке айналдырады, ал күрделі тақырыпты игеру қызықты ізденіске айналады. Ойынға қатысқан бала жағымды эмоцияларды сезінеді және материалды жақсы есте сақтайды: жаңа тақырыптағы сөздер, грамматикалық ережелер немесе сызықтар

Геймификация тәсілін бастауыш сыныптарда қолдану-бұл сабақты тиімді әрі қызықты өткізудің кепілі.

Жалпы жұмыспен қамтудың қазіргі жағдайында ағылшын тілін интерактивті оқыту құралдары жақсы дәлелденген. Олардың дамуына байланысты мұғалімнің тікелей қатысуынсыз сабақ алу мүмкіндігі пайда болды: мультимедиялық презентациялар; тікелей байланысқа еліктеу; сөйлеуді тану техникасы; интерактивті жаттығулар; компьютерлік ойындар; электрондық сөздіктер мен оқулықтар; ағылшын тіліндегі фильмдерді көру; Интернет желісінің көмегімен онлайн режимінде телешоуларды көру және т.б.

Оқытудың инновациялық құралдары мұғаліммен сабақ мүмкіндіктерін кеңейтуге, сондай-ақ теориялық ақпаратты көрнекі қабылдауды жақсартуға мүмкіндік береді. Мысалы, балалардың онлайн және офлайн ағылшын тілін үйренуінде интерактивті ойындарды қолдану дәстүрлі жаттауға қарағанда жақсы нәтижелерге әкеледі. Интерактивті құралдардың арқасында Оқу материалдары жарқын, көрнекі, есте сақтау оңай болады.

Әрине, қазіргі әлемде ағылшын тілін үйрену барысында білім алушыға Интернет желісі шексіз мүмкіндіктер береді. Интернет-ресурстарды пайдалана отырып, білім алушылар ана тілінде сөйлейтіндермен тікелей сөйлесе алады: форумдарда немесе әлеуметтік желілерде хат алмасу арқылы дос болу, ағылшын тіліндегі конференцияларға қатысу. Бұл мүмкіндіктер қазіргі заманғы білім беру орталықтары мен практиктердің оқу орындары жоқ шағын шалғай елді мекендердің оқушылары үшін өзекті, мысалы, ағылшын тілінен аудармашыларды қашықтықтан оқыту.

Мақалада келтірілген оқытудың барлық әдістері біздің өмірімізге Интернеттің дамуымен бірге келді, бірақ қысқа мерзімде олар ағылшын тілін оқыту мен оқыту саласында берік орнықты. Олардың басты артықшылығы-білім алушылардың көпшілігі үшін қолжетімділік. Сонымен қатар, мұндай әдістердің тиімділігі, әсіресе байламда және олардың әртүрлілігінде даусыз.

Әдебиеттер

1. Е.Ы. Бидайбеков, В.В. Гриншкун, Г.Б. Камалова, Д.Н. Исабаева, Б.Ғ. Бостанов. Білімді ақпараттандыру және оқыту мәселелері. – Алматы, 2014.
2. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Е.В. Багрова, М.: Баспа Академия, 2019. – 335 б.

МРНТИ: 14.01.11

G.K. Ismailova, I.Yu. Larionova, G.K. Kapysheva, K. Mamieva, A.S. Kydyrbekova
«Shakarim University of Semey city» NJSC
«Sarsen Amanzholov east Kazakhstan university» NJSC

DEVELOPING PHONETIC SKILLS OF THE ENGLISH LANGUAGE IN A VIRTUAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN A SECONDARY SCHOOL

Phonetic (auditory and rhythmic intonation) skills are included as automated components in the skills of speaking, listening, reading aloud, i.e. into reproductive (expressive) and receptive types of speech activity. In the process of teaching phonetic skills, information technologies can be used to form: – auditory skills of distinguishing the sounds of a foreign language; – articulatory pronunciation skills; – rhythmic-intonational pronunciation skills.

To work on pronunciation, specialized multimedia systems have been created, which, along with sound production, perform a number of necessary functions: – repetition; – displaying the spectrogram on the screen and playing the sound of the selected part of the spectrogram; – working out pronunciation fluency [1].

A combined display of articulation, explanation and sound is also possible. The effectiveness of using a computer in this area is currently associated with its visual capabilities: when teaching phonetics with the help of information technology, the method of visualizing pronunciation is often

used. Along with the image on the screen of the spectrum of sounding speech, it is possible to demonstrate the intonation contour. Visualization methods are used to demonstrate the trainee's variant and the standard. The trainee, having compared his version with the standard, can correct it, using the visual representation [2] for control.

For teaching phonetic skills, it is also promising to use a synthesizer that provides the pronunciation of words, phrases, and dialogues for study. These possibilities are realized in modern multimedia systems, dictionaries.

Research

Teaching pronunciation with in a virtual educational environment can be carried out at all levels of education, however, the goals of using information technology are different. At the initial stage of training, the main goal is to make the formation of sound-pronunciation and rhythmic-intonation skills more effective (by involving information technologies), and therefore the structure of the arrangement of educational material in these software tools is as follows: the module "Pronunciation" (Phonetics) is divided into portions (submodules - educational elements), for example, "English alphabet", "Classification of speech sounds", "Speech sounds and transcription", etc. First, students are invited to view and familiarize themselves with the alphabet, speech sounds and their transcription, study the rules of reading, etc., and then the reproduction task follows, for example, "Repeat the alphabet after the speaker", "Repeat the sounds of English speech after the speaker". Next, the student is given the task of reading the sounds on their own, writing the proposed phonemes in letters, etc.

At the initial stage of training, all sounds, their articulation, transcription and basic intonation patterns are studied. This stage is extremely important, since insufficiently high-quality assimilation of sounds will cause difficulties at further stages of work (for example, replacing interdental sounds with anterior lingual sounds in English).

At the middle level of education, the main purpose of using information technology is to maintain the already acquired skills and prevent their deautomatization, so pronunciation is taught in connection with the study of lexical and grammatical material (all words and expressions of each lesson of software for educational purposes in a foreign language are voiced by native speakers; except In addition, they provide for the possibility of multiple return to sound recording).

The main type of work on pronunciation is a rhyme or an excerpt from a dialogue. Ideally, in a foreign language educational software, the purpose of using phonetic material should be thought out and an appropriate selection should be made – i.e. the use of new words, grammatical structures, the subject of the lesson, intonation patterns, sounds that are most difficult for students are taken into account - all this should be selected for the content of each specific lesson.

In preparation for the lesson, the teacher should analyze the lexical and grammatical material of the dialogues to be worked on in terms of phonetic difficulties. After the trainees have worked out isolated words, it is necessary to do the same work with phrases and sentences. For classes with a software tool in a foreign language, the sequence of work on phonetic educational material can be as follows (See Figure 1. Sequence of work on phonetic educational material):

However, in the software for educational purposes in a foreign language, it is also possible for the student to independently choose the sequence of work on phonetic material - you can choose a fast or slow pace of the speaker's speech, first listen to the entire dialogue or rhyme in full, and then - individual sentences or words, you can select the graphic mode accompaniment, when everything said by the announcer appears in text form in a special screen window; the student can also, by clicking on the image of any object in the picture, listen to the pronunciation of the corresponding word, etc. In addition, a number of software tools for FL provide the ability to select work 1) in listening mode without using a microphone; 2) in listening and graphics mode (then everything said by the announcer will be shown as text on the screen); 3) in listening, graphic and recording modes at the same time.

Программное средство по иностранному языку	Учащийся
1. звук (демонстрация)	
	2. звук (воспроизведение)
3. сравнение воспроизведенного учащимся звука с эталоном	
4. слово (демонстрация)	
	5. слово (воспроизведение)
6. сравнение воспроизведенного учащимся слова с эталоном	
7. словосочетание (демонстрация)	
	8. словосочетание (воспроизведение)
9. сравнение воспроизведенного учащимся словосочетания с эталоном	
10. предложение (демонстрация)	
	11. предложение (воспроизведение)
12. сравнение предложения, воспроизведенного учащимся с эталоном	
13. весь отрывок (рифмовка) (демонстрация)	
	14. отрывок, рифмовка (воспроизведение)
15. сравнение воспроизведенного учащимся отрывка с эталоном	

Figure 1 – Sequence of work on phonetic educational material

At the final stage, the main purpose of using information technologies in teaching phonetics is to improve pronunciation skills with their help and prevent their de-automation. The main attention is paid to work on intonation and intonation patterns; language material - lesson texts and separate passages for reading, dialogues are supplied with a variety of exercises and systems for monitoring the success of their implementation.

It is more expedient to structure the educational phonetic material in software for educational purposes in foreign languages on the basis of an analytic-imitative approach; listening should be active (that is, accompanied by tasks, for example: “Listen and repeat”, “Listen and remember”, “Listen and type”, etc.). In any case, tasks for active work on phonetic material are given by the teacher in the preliminary instructions at the “pre-computer” stage of the lesson.

Examples of exercises presented in the software on the phonetics of a foreign language of a foreign language:

1. Listen to a series of sounds and click on the transcription icons corresponding to them.
2. Press the "enter" key (on the OK button) when you hear the sound (the sound is called an announcer or a transcription of the sound is shown).
3. In the row of words presented on the screen, click on those that have sound (the sound is called or its transcription is shown).
4. Click on the words in the sentence on the screen that are stressed when the speaker reads them.
5. Say the words suggested on the screen by analogy with the sample voiced by the announcer.

As researchers [3] note, in foreign language software, the learning module "Alphavit" is not standard in terms of observing the cyclic nature of working with such a tool, since the task of learning the alphabet itself is non-standard: it belongs to the introductory, corrective, course. Cycles of activity are implemented completely and systematically on the material of the main cycle, where linguistic knowledge presented at all levels - from word to text is worked out. The structure of the student's activity is as follows:

- 1.View: 1.1. View items;
Task 1.1.1: Familiarize yourself with: - the theory of classification of speech sounds / text address /; -with English alphabet /address/; -with speech sounds and their transcription/addresses/.
- 1.2 View rules;
- 1.3 Viewing texts.
- 2.Playback: 2.1. Repeat;

Task 2.1.1: Repeat the alphabet after the speaker.

Task 2.1.2: Repeat after the speaker the sounds of English speech /address/.

2.2. Reading aloud;

Task 2.2.1: Read the alphabet.

Task 2.2.2: Read the English phonemes / address of the list of phonemes - blank /.

2.3. Dictation;

Task 2.3.1: Write the letters of the English consonant phonemes /address/.

Task 2.3.2: Write the letters of the English vowel phonemes /address/.

Task 2.3.3: Write down the letters /address/.

Task 2.3.4: Write down the letters after the named /address/.

2.4. note-taking;

Task 2.4.1: Reproduce the alphabet from memory /address/. (Training results: Required number of points 50 - 55 Time 30 - 40 sec. Do not use prompt.)

Task 2.4.2: Write those letters that match Russian and those that do not match Russian /address/: 1st line in the text - match in sound and spelling; 2nd line - match only in sound; 3rd line - no match; 4th line - match only in sound. (Training results: Recovery time 1-2 s per 1 character-letter.)

2.5. Sorting;

Task 2.5.1: Sort the vowels of the alphabet into groups that have a similar sound in the name /address/: -having the sound [ei] in their name (Russian analogue of "ey"), name (Russian analogue of "and" in an elongated and tense pronunciation), having a sound [e] in their name (Russian analogue of "e" in a narrow pronunciation). Sort the consonants according to the types of similarity with Russian letters /address/: - similarity in spelling and sound - sound and graphics; -similarity only in writing - only graphics; - similarity only in sound - only sound; -no similarity —none. (Training results: Time at the end of training 25-40s per list. Quality unmistakable - 90-100 points)

3.1. Construction of words;

Task 3.1.1: Write down the male names.

Task 3.1.2: Write down women's names.

Task 3.1.3: Write down the names of famous people. (Training results: Time - 15 min.)

Task 3.1.4: Write down geographical names. (Execution time - 10-15 min.)

The advantage of subsystems similar to the one described above is that the student can listen and practice his pronunciation repeatedly until a certain similarity with the sample (standard) is achieved. The authors of the training courses are recommended to write down phonetic rules and dialogues in a notebook for more detailed acquaintance; in this case, memorization of this material by heart can serve as homework. The final control is carried out by the teacher in the form of a test based on the material covered (for example, after studying 2-3 topics, the number of topics may vary depending on the difficulty of mastering the material).

Literature

1. Зайцева Е. В. Компьютеры в обучении иностранному языку. – Ставрополь: СКИПКРО, 2020. – 78 с.
2. Карамышева Т.В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера. В вопросах и ответах. – СПб.: Издательство «Союз», 2021. – 192 с.
3. Крюкова О.П. Самостоятельное изучение иностранного языка в компьютерной среде (на примере английского языка). М.: Издательская корпорация «Логос», 2019. – 128 с.

А.Ж. Зейнуллина, К.Ы. Мукатов
НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»

РАЗВИТИЕ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ МЕТОДОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ

В начале 1920-х гг. в нашей стране были созданы первые комплексные проектно-изыскательские организации. в это время инженерные, архитектурные и экономические решения носили индивидуальный характер; отсутствовала унификация технологических, объемно-планировочных и конструктивных проработок, не было сметных нормативов и методики определения сметных цен на строительные материалы и ресурсы. встал вопрос о создании государственных и научных организаций. первым был организован научно-исследовательский и проектный институт путей сообщения. затем появились: по стальным конструкциям – техническое бюро, созданное на базе фирмы «бари»; по вяжущим материалам – «госинсиликат»; по сооружениям для переработки зерна – «Хлебопродукт»; по угольным шахтам – проектная контора «донуголь»; по промышленному транспорту – бюро по проектированию промышленного транспорта. Для расчетов металлоконструкций в 1925 г. был составлен первый советский сортамент проката. с 1925 по 1930 г. издано 36 выпусков технических норм.

В 1925 г. на XVI съезде вкп(б) был принят курс на индустриализацию страны. с этого времени и вплоть до 1990 г. проектно-сметное дело в ссср определялось директивами. было запрещено поручать проектные работы частным лицам (это ликвидировало мелкие организации, быстро выполнявшие разные работы). были определены стадии архитектурно-строительного проектирования и заложены основы государственного планирования проектных работ, введена ведомственная подчиненность.

Считалось, что в условиях планового хозяйства открываются большие возможности для рационализации проектного дела: в соответствии с линией на строительство однотипных жилых домов, объектов социально-культурной сферы, промышленных предприятий, стандартных сооружений и зданий должны были получить широчайшее распространение типовые проекты, конструкции, изделия и узлы зданий [5]. и именно централизация и специализация проектного дела должны были обеспечить высокое техническое качество и быстрые темпы архитектурно-строительного проектирования.

С начала 30-х гг. прошлого века в ссср темпы архитектурно-строительного проектирования в промышленности стали отставать от темпов строительства. большинство промышленных объектов строили без проекта, так как законченные проекты по несколько раз перерабатывались из-за изменения задания и ошибок.

С 1934 г. стали финансироваться, а затем и централизованно обеспечиваться материально-техническими ресурсами (оборудованием, кабельной и другой продукцией) лишь объекты, включенные в титульные списки. Это углубило централизацию инвестиционного процесса и привело к росту незавершенного строительства: крайне важно было начать стройку – «попасть в титул».

В 1936 г. была введена система оплаты проектных работ по твердым ценам, что исключало договорные цены и творческое начало. Инструкцией по составлению проектов и смет по промышленному строительству были введены три стадии архитектурно-строительного проектирования: проектное задание, технический проект и рабочие чертежи. было определено, что смета к техническому проектированию является основным документом для финансирования стройки. Правилами о подрядных договорах на проектно-изыскательские работы была введена система генеральных подрядчиков в архитектурно-строительном проектировании (важный шаг на пути монополизации проектного дела). однако генеральные подрядчики-проектировщики (один-два института на отрасль) не могли

следить за всеми объектами, особенно за мелкими (за небольшой модернизацией, реконструкцией).

Для укрепления жесткости системы централизации проектного дела были разработаны нормы архитектурно-строительного проектирования промышленных предприятий, получило развитие сметное дело (положения, инструкции, нормы, экономические расчеты), были изданы нормы на строительные работы, утверждены «справочник укрупненных сметных норм», инструкция по проектированию, правила о подрядных договорах, правила финансирования строительства.

К началу 1950-х гг. архитектурно-строительное проектирование складывалось из таких последовательных процессов: сбора исходных данных и инженерных изысканий, составления задания на архитектурно-строительное проектирование, разработки технического проекта и рабочих чертежей.

Технический проект состоял из общей пояснительной записки и частей: технологической, энергетической, строительной, генплана, транспортной, экономической, сметной, спецификаций на оборудование, расходов на управление производством и оргстроительство, а также паспорта проекта. рабочие чертежи включали весь набор документации для заказа оборудования, материалов и выполнения строительно-монтажных работ.

В продолжение политики углубления централизации, монополизации и концентрации проектного дела в 1951 г. проектные организации были укрупнены, общее число их сокращено с 1 600 до 1 050.

Попытка улучшить качество архитектурно-строительного проектирования за счет укрупнения и централизации не смогла дать положительного результата. сложившаяся оплата за счет госбюджета привела к необходимости планирования проектных работ ведомствами, к созданию подразделений, которые взяли на себя принятие решений на начальных стадиях архитектурно-строительного проектирования (по обобщающим показателям и упрощенным проработкам). из-за этого трехстадийное архитектурно-строительное проектирование уменьшилось с 80 % в 1951 г. до 20 % в 1956 г.

В 1955 г. было введено двухстадийное архитектурно-строительное проектирование, предусматривающее разработку проектного задания и рабочих чертежей. в этом же году госстроем СССР были разработаны и введены первые строительные нормы и правила, которые включали четыре части:

- 1) «строительные материалы, изделия, конструкции и оборудование»;
- 2) «нормы строительного проектирования»;
- 3) «организация и технология

строительного производства»;

4) «сметные нормы». в это время, по существу, было завершено создание системы проектных организаций, которая действовала до распада СССР.

К 1957-1958 гг. было ликвидировано свыше тысячи мелких проектных организаций. Концепция индустриализации 1930-х гг. не менялась, все более закреплялись монополизм и жесткая централизация. из-за этого коренным образом улучшить положение дел в архитектурно-строительном проектировании было затруднительно.

В 1969 г. установили двухстадийное архитектурно-строительное проектирование (технический проект и рабочие чертежи) и одностадийное (технорабочий проект) – для несложных объектов. далее были приняты постановления, касающиеся экспертизы проектов и смет на строительство, а также авторского надзора. на проектные организации возложили ответственность за качество строительно-монтажных работ и соблюдение проектных решений. были пересмотрены строительные нормы и правила.

Несмотря на попытки улучшить состояние инвестиционно-строительного процесса, действующий порядок архитектурно-строительного проектирования не способствовал ускорению внедрения в народное хозяйство достижений науки и техники и решению задач в области капитального строительства. на разработку проектов затрачивалось много времени,

объем проектно-сметной документации неоправданно увеличивался, требовались многочисленные согласования принимаемых решений; в связи с длительными сроками архитектурно-строительного проектирования и строительства проектные решения устаревали, а сметная стоимость объектов значительно возрастала; в проектах не всегда учитывались новейшие научно-технические достижения, прогрессивные технологии и методы организации строительства; во многих случаях не предусматривались меры по экономному расходованию материальных ресурсов и повышению производительности труда.

В 1980 г. была утверждена инструкция о составе, порядке разработки, согласования и утверждения проектов и смет на строительство предприятий, зданий и сооружений.

Но продолжающееся ухудшение дел в капитальном строительстве вызвало необходимость разработки правительством ряда постановлений, в которых было предложено проектным, изыскательским, научно-исследовательским, конструкторским и технологическим организациям осуществить меры по коренному улучшению качества архитектурно-строительного проектирования и сокращению сроков выполнения работ. были введены в действие новые нормативные документы. для учета специфики ведомства разрабатывали отраслевые нормативные документы по архитектурно-строительному проектированию и типовую проектную документацию.

Решения о необходимости строительства объектов стали приниматься: по крупным и сложным предприятиям и сооружениям - на основании технико-экономических обоснований строительства; по другим - на основании технико-экономических расчетов, обосновывающих хозяйственную необходимость и экономическую целесообразность строительства; по важнейшим народнохозяйственным объектам - на основании решений правительства.

С 1981 г. определен порядок разработки проектно-сметной документации: в две стадии - подготовка проектной и рабочей документации, в одну стадию, для несложных объектов, - подготовка рабочего проекта. была повышена роль главных инженеров проекта, которые должны были нести ответственность за технико-экономический уровень строящихся предприятий, зданий и сооружений, за качество проектов и правильное определение сметной стоимости, за достижение предприятиями проектных показателей в срок.

В целом до 1990 г. деятельность большинства проектных организаций и основной объем их работ сводились к выполнению рабочих чертежей (рабочей документации). Переход к рыночным отношениям изменил содержание проектной документации и потребовал ее расширения.

С 1992 по 2008 г. действовал следующий порядок разработки проектно-сметной документации: в две стадии - подготовка технико-экономического обоснования и рабочей документации или в одну стадию, для несложных объектов, - подготовка рабочего проекта с утверждаемой частью.

В 2008 г. были определены две стадии архитектурно-строительного проектирования для объектов любой сложности - разработка проектной документации и рабочей документации. Рабочую документацию разрабатывают в целях реализации в процессе строительства архитектурных, технических и технологических решений. при этом объем, состав и содержание рабочей документации определяет застройщик (технический заказчик).

Литература

1. Дикман, Л.Г. Организация строительного производства: учебник для строит. вузов / Л.Г. Дикман. - М.: АВС, 2020. - 588 с.
2. Михайлов, А.Ю. Технология и организация строительства. Практикум: учебное пособие [Электронный ресурс] / А.Ю. Михайлов. - 2-е изд., доп. - Вологда: Инфра-Инженерия, 2020. - 200 с. - ISBN 978-5-9729-0461-7. - Текст: электронный // Лань: электронно-библиотечная система. - URL: <https://e.lanbook.com/book/148432>

3. Олейник, П.П. Организация строительного производства: подготовка и производство строительно-монтажных работ: учебное пособие [Электронный ресурс] / П.П. Олейник, В.И. Бродский. – 2-е изд. – М.: МИСИ – МГСУ, 2020. – 96 с. – ISBN 978-5-7264-2120-9. – Текст: электронный // Лань: электронно-библиотечная система. – URL: <https://e.lanbook.com/book/145057>

МРНТИ: 06.81.12

А.Ж. Зейнуллина, К. Ы. Мукатов
НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»

ПРОЕКТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В КОМПАНИЯХ СТРОИТЕЛЬНОЙ ИНДУСТРИИ

Строительство является отраслью материального производства, в которой осуществляется возведение и реконструкция зданий и сооружений различного назначения или, иначе, создается пассивная часть основных фондов производственного и непромышленного назначения, осуществляется монтаж основных фондов и их ремонт. Строительство создает материальный базис общества – материальные условия и средства труда для всех отраслей производства (промышленности, транспорта, сельского хозяйства и др.), а также для жизни людей (жилые здания, учебные заведения и др.).

В условиях рыночной экономики строительная деятельность носит характер предпринимательства и включает в себя: изыскание инвестиционных ресурсов, участие в конкурсах (тендерах) на строительство или реконструкцию соответствующих объектов, изучение и возможность преодоления экономических и производственно-технических рисков, использование современного менеджмента и маркетинга, создание благоприятных условий для реализации построенного (реконструируемого) объекта потенциальным покупателям и заказчикам, разработка и введение новых идей, технологий, продукции (инноваций) в строительное производство.

Участниками инвестиционной деятельности являются: инвестор, технический заказчик, подрядчики, банки, страховые общества, проектировщики, посредники, научно-консультационные фирмы, иностранные организации. Совокупность самостоятельных хозяйственных предприятий, обслуживающих работу строительного комплекса в новых условиях, составляют рыночную структуру.

В рыночной экономике одна из форм взаимодействия государства и субъектов рыночных отношений – система саморегулирования. Повышение роли саморегулирования в экономике – неизбежное следствие ее усложнения и ускорения протекающих в ней процессов. Переход экономической системы к рынку определяется тем, что большое число составляющих ее экономических субъектов (хозяйственных единиц) обретает способность и возможность саморегулирования своей деятельности.

Проект – предварительно подготовленное, обоснованное техническими и экономическими расчётами и изображённое графически решение по строительству какого-либо здания, сооружения или их комплекса.

Проектирование – взаимоувязанный комплекс работ коллектива специалистов, результатом работы которых является техническая документация для строительства зданий, сооружений и их комплексов.

Проектно-сметная документация (ПСД) – нормативно установленный перечень документов, обосновывающих целесообразность и реализуемость проекта, раскрывающих его сущность, позволяющих осуществить проект.

Согласно ГК РК проектная документация представляет собой документацию, содержащую материалы в текстовой форме и в виде карт (схем) и определяющую архитектурные, функционально-технологические, конструктивные и инженерно-технические

решения для обеспечения строительства, реконструкции объектов капитального строительства, их частей, капитального ремонта.

Проектная документация является одним из основных документов, с которым приходится работать строительной организации на всех стадиях жизненного цикла строительства. Любое строительство, реконструкция и капитальный ремонт начинаются с разработки, согласования и экспертизы проектной документации.

Проектная документация должна всегда разрабатываться при проведении строительства, работ по реконструкции и капитальному ремонту объектов капитального строительства. Исключение составляют объекты индивидуального жилищного строительства (отдельно стоящие жилые дома с количеством этажей не более чем три, предназначенные для проживания одной семьи). На осуществление строительства, реконструкции, капитального ремонта в данном случае не требуется проектная документация, однако застройщик по собственной инициативе вправе обеспечить ее подготовку.

В связи с разнообразием строительных задач и их отраслевой спецификой существует многочисленное количество видов проектирования.

Каждая область строительного проектирования по-своему уникальна и требует наличия специфических знаний в данной сфере.

Проектные организации построены по принципу специализации по отраслям промышленности и по видам работ. Проектирование, как правило, осуществляют специализированные проектные организации:

- 1) комплексные, специализирующиеся на комплексном проектировании технологии производственных процессов и строительной части зданий и сооружений;
- 2) технологические, специализирующиеся на проектировании технологии производственных процессов предприятий в определенных отраслях народного хозяйства (металлургической, машиностроительной, химической и др.)
- 3) строительные, специализирующиеся на проектировании строительной части определенных видов зданий и сооружений.

Структура проектных организаций может быть комплексной или специализированной в зависимости от объема, сложности и характера проектируемых объектов. Комплексная структура – когда в одном отделе проектируют все или многие части проекта. Специализированная структура предусматривает отделы, специализирующиеся на проектировании отдельных частей проекта.

Проектная организация, разрабатывающая основную часть проектных работ (в промышленных предприятиях – технологическую), является генеральной проектной организацией (генпроектировщиком). Она отвечает за комплексность выполнения проекта (т. е. за увязку между собой всех разделов проекта) в соответствии с договором (контрактом), заключенным с ней заказчиком.

Для разработки отдельных частей комплексного проекта на предприятие, здание, сооружение, а также на выполнение изыскательских работ генеральная проектная организация (или заказчик с согласия генпроектировщика) привлекает специализированные проектные организации – субподрядные проектные организации.

Такти образом, подготовка проектной документации в общем виде включает в себя:

- архитектурное проектирование;
- строительное проектирование и конструирование;
- проектирование инженерных сетей и систем;
- разработка специальных разделов проекта;
- технологическое проектирование;
- сметная документация;
- обследование технического состояния зданий и сооружений;
- экспертизу проектной документации.

Литература

1. Дикман, Л.Г. Организация строительного производства: учебник для строит. вузов / Л.Г. Дикман. – М.: ABC, 2020. – 588 с.
2. Михайлов, А.Ю. Технология и организация строительства. Практикум: учебное пособие [Электронный ресурс] / А.Ю. Михайлов. – 2-е изд., доп. – Вологда: Инфра-Инженерия, 2020. – 200 с. – ISBN 978-5-9729-0461-7. – Текст: электронный // Лань: электронно-библиотечная система. – URL: <https://e.lanbook.com/book/148432>
3. Олейник, П.П. Организация строительного производства: подготовка и производство строительно-монтажных работ: учебное пособие [Электронный ресурс] / П.П. Олейник, В.И. Бродский. – 2-е изд. – М.: МИСИ – МГСУ, 2020. – 96 с. – ISBN 978-5-7264-2120-9. – Текст: электронный // Лань: электронно-библиотечная система. – URL: <https://e.lanbook.com/book/145057>

МРНТИ: 14. 01.11

Г.К. Исмаилова, А. Нурлан, Н.М. Анарбеков
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ ТРЕХЪЯЗЫЧИЯ

В Республике Казахстан принимаются системные меры по модернизации образования, которые позволят построить качественно новую парадигму обучения и обеспечат страну конкурентоспособными человеческими ресурсами.

Организационной основой национальной образовательной политики является Государственная программа развития образования и науки РК на 2020–2025 годы [42], в которой определены основные направления модернизации и развития системы образования.

Актуальность модернизации системы образования Республики Казахстан обусловлена важностью выработки и трансляции знаний, которые в современном обществе выполняют ключевую роль в разделении труда.

Максимальный успех в модернизации системы казахстанского образования может быть достигнут лишь при условии, если все программные установки образовательной политики сумеют вобрать в себя максимум возможного из положительного потенциала, накопленного мировым опытом.

На государственном уровне поставлена цель изменить роль системы образования, сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста, расширить предоставление качественных образовательных услуг.

Предполагается создание современной системы оценки качества образования, совершенствование стандартов образования и требований к уровню подготовки выпускников.

С этой целью был:

- утверждён профессиональный стандарт «Педагог»;
- осуществлён переход на обновлённое содержание образования, внедрена новая система аттестации педагогов;
- уделяется большое внимание развитию функциональной грамотности школьников;
- ведётся работа по модернизации действующих организаций дополнительного образования, в результате будут внедрены инновационные формы, технологии обучения и будет обеспечен широкий охват детей дополнительным образованием;
- осуществляется цифровизация образования в рамках Государственной программы «Цифровой Казахстан»;
- средства, выделенные на укрепление материально-технической базы объектов

образования, направлены на обновление компьютерной техники и приобретение мультимедийного оборудования.

– школы оснащаются кабинетами робототехники.

Программа электронного обучения e-learning – один из самых прорывных проектов в системе среднего образования, основной инструмент модернизации образования.

В Послании Главы государства К.Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» обращается особое внимание на состояние системы образования, которая играет решающую роль в повышении потенциала нации: «Значимым фактором формирования успешной нации является качество среднего образования.

Каждый казахстанский школьник должен иметь достойные условия для обучения и всестороннего развития. Именно на это нацелен новый национальный проект «Комфортная школа».

До 2025 года мы создадим 800 тысяч ученических мест, отвечающих современным требованиям. Это позволит полностью решить проблему аварийных и трехсменных школ.

Данная мера также значительно нивелирует разницу между качеством образовательной инфраструктуры в городах и селах.

В целом, строительство новых школ должно быть одной из приоритетных задач Правительства и акимов....

Учебным заведениям технического и профессионального образования нужно ориентироваться на реальные потребности рынка труда и соответствовать задачам нового экономического курса страны....

Необходимо продолжать реформы и в сфере высшего образования.

По мере повышения качества отечественных вузов будет возрастать и стоимость обучения в них. Поэтому государство планирует выделять образовательные гранты, которые в зависимости от результатов ЕНТ и иных показателей будут дифференцированы по размеру – от 30 до 100%.

Будут предоставляться и льготные кредиты на обучение под 2-3% годовых.

Указанные меры сделают высшее образование более доступным, а также укрепят в обществе идеологию партнерства и взаимной ответственности».

В целях обеспечения конкурентоспособности нашей страны и ее граждан реализуется культурный проект «Триединство языков», согласно которому необходимо развитие казахского как государственного языка, русского как языка межнационального общения и английского как языка успешной интеграции в глобальную экономику.

Важнейшей стратегической задачей высшего образования является, с одной стороны, сохранение лучших казахстанских образовательных традиций, с другой – обеспечение выпускников вузов международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания.

Цель полиязычного образования заключается в формировании человека, способного к активной жизнедеятельности в многонациональной и поликультурной среде, обладающего развитым чувством понимания и уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми разных национальностей и верований.

Профессиональное знание казахского, русского и английского языков – одна из сторон интеграции единого образовательного пространства, обеспечивающая выпускникам казахстанских вузов конкурентоспособность на рынке труда.

Будущее казахстанцев – за свободным владением казахским, русским и английским языками.

Внедрение трехязычного образования позволит вырастить поколение, способное интегрироваться в мировое сообщество благодаря приобретению основных языковых компетенций.

В Казахстане функционируют школы с обучением на трех языках, созданы полиязычные группы в вузах, где обучение ведется по модели 50х20х30.

С 2017 года в организациях общего среднего образования ведется преподавание отдельных предметов естественно-математического цикла на английском языке.

В 2022-2023 учебном году в 1 классах с государственным языком обучения школьники изучают только казахский язык, в классах с русским языком обучения – государственный и русский языки. Со 2 класса в школах с казахским языком обучения будут изучать русский язык.

Английский язык будет изучаться во всех школах с третьего класса.

Реализация трехязычного образования предусматривает преподавание 50% учебных дисциплин на языке обучения (казахский или русский), 20% – на втором языке (русский или казахский соответственно), 30% – на английском языке.

С 2020 года функционируют отечественные цифровые полиязычные образовательные платформы Bilimland.kz, Күнделік, Білім ал, Дарын-онлайн, которые имеют контент на английском языке.

19 ноября 2021 года на базе НАО им. Ы. Алтынсарина совместно с ЕНУ им. Л.Н. Гумилева был организован в рамках ПЦФ МОН РК «Научные основы модернизации системы образования и науки» международный научно-практический семинар «Трехязычное образование в Казахстане: состояние и перспективы».

В работе семинара приняли участие ученые, педагоги вузов, зарубежные коллеги, руководители и преподаватели средних учебных заведений, ответственные работники образования, занятые в сфере повышения педагогической квалификации, докторанты педагогических образовательных программ. Семинар был организован в смешанном формате с подключением региональных участников в режиме онлайн.

Основная цель проведения научно-методического форума - обсуждение ситуации языкового образования в стране, определение устоявшихся моделей трехязычного образования, обсуждение имеющихся проблем и принятие рекомендаций для совершенствования процесса лингвистической подготовки на уровне среднего образования в Казахстане. Большой акцент был сделан на важность обучения казахскому языку. Именно данной теме был посвящен круглый стол, ставший продолжением работы семинара.

Участники семинара в конце конструктивного обсуждения всех поставленных вопросов единодушно приняли рекомендации, которые содержат конкретные шаги и мероприятия, их решение будет способствовать дальнейшему продвижению качественного языкового образования в стране:

- для более стабильного и равномерного распределения школ с казахским языком обучения рекомендуется разработка дорожной карты по продвижению казахского языка в условиях смешанных школ;
- рекомендуется разработка научного и учебно-методического сопровождения образовательного процесса в полилингвальных учреждениях (например, разработка УМК по филологическим дисциплинам для разных типов школ);
- с целью поднятия стимула к изучению языка на конкурентной основе рекомендуется определение схем олимпиадного движения для обучающихся полилингвальных школ;
- с целью совершенствования профессиональных знаний преподавателей лингвистов и восполнения дефицита педагогических кадров для полилингвальных школ и дошкольных образовательных организаций рекомендуется разработка программ повышения квалификации для педагогических работников - подготовка преподавателей-предметников, владеющих родным/иностраным языком; организация курсов повышения квалификации и профессиональной переподготовки в системе дополнительного образования;
- необходимо внести в Классификатор специальностей направления «Учитель языка и литературы для полилингвальных школ» и определения заказа на подготовку бакалавров для полилингвальных школ;
- с целью поднятия уровня информативности онлайн-ресурсов и информационно-методической поддержки обучающихся и преподавателей полилингвальных школ стоит

рассмотреть перспективу создания образовательного портала «Трёхязычное образование в полиэтническом пространстве Казахстана»;

– проводить через УМО РУМС менеджмент в планировании языковых дисциплин с целью централизованного распределения учебной нагрузки по уровням и языкам в соответствии с общеобразовательными стандартами среднего образования и с учетом основного языка обучения [43].

В современных условиях для подготовки конкурентоспособных кадров важно использование мультимедийных технологий в трёхязычном образовании. С этой целью необходима разработка на ежегодной основе учебно-методических комплексов, проведение конференций, семинаров и тренингов по внедрению обучения на трех языках и проведение курсов повышения квалификации педагогических кадров.

Литература

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2022 г. «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество».
2. Кондубаева М.Р. Научно-исторические основы формирования культуры речи двуязычного учителя-словесника: автореф. ... д-ра пед. наук. – Алматы, 1995. – С.139.
3. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методологии и теории.- Алматы, 2005. – 264 с.
4. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2011- 2020 годы.
5. Пидкасистый П.И. Педагогика.– М., 1998. – 640 с.

МРНТИ: 14. 01.11

Г.К. Исмаилова, А. Нурлан, Н.М. Анарбеков
НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: ПОНЯТИЕ, КЛАССИФИКАЦИИ

В современных условиях от высших учебных заведений Республики Казахстан требуется внедрение новых подходов к обучению, обеспечивающих формирование и совершенствование коммуникативных и профессиональных навыков обучающихся.

Это связано с возросшей зависимостью интеллектуального труда от постоянно увеличивающегося потока информации. На первый план в подготовке будущих специалистов выходят вопросы повышения их интеллектуального уровня, познавательного и творческого потенциала, выработки у них умения отбора нужного знания и повышения скорости его усвоения.

Поэтому одной из актуальных проблем организации образовательного процесса высшей школы является эффективное применение мультимедийных образовательных технологий, обладающих большой информативностью, позволяющих проникнуть в суть изучаемых процессов и явлений, повышающих наглядность обучения, усиливающих эмоциональность восприятия изучаемого материала.

Новые требования к процессу подготовки будущих специалистов в высшей школе диктуют поиск новых методов, приемов, технологий и средств обучения, которые способствовали бы стимулированию и мотивации учебно-познавательной деятельности обучающихся.

В науке существуют разные классификации методов обучения.

Распространённой является классификация методов обучения по источнику получения знаний, в соответствии с которой выделяются:

- а) словесные методы (источником знания является устное или печатное слово);
- б) наглядные методы (источником знаний являются наблюдаемые предметы, явления, наглядные пособия);
- в) практические методы (учащиеся получают знания и вырабатывают умения, выполняя практические действия).

«В современных условиях особое внимание уделяется применению такого средства наглядности, каким является компьютер индивидуального пользования...Компьютеры позволяют учащимся наглядно увидеть в динамике многие процессы, которые раньше усваивались из текста учебника. Компьютеры дают возможность моделировать определенные процессы и ситуации, выбирать из ряда возможных решений наиболее оптимальные по определенным критериям, то есть значительно расширяют возможности наглядных методов в учебном процессе».

Методы обучения тесно связаны и используются в сочетании со средствами обучения.

По мнению Е.В.Евполовой, «средство – прием, способ действия для достижения чего-либо; орудие (предмет, совокупность приспособлений) для осуществления какой-либо деятельности.

В науке выделяются следующие виды средств обучения:

- печатные – учебники, учебные пособия, хрестоматии, атласы;
- электронные образовательные ресурсы или образовательные мультимедиа-мультимедийные учебники, сетевые образовательные ресурсы, мультимедийные универсальные энциклопедии;
- аудиовизуальные – слайды, слайд-фильмы, видеофильмы, образовательные, учебные кинофильмы, учебные фильмы на цифровых носителях;
- наглядные плоскостные – плакаты, иллюстрации настенные, магнитные доски;
- демонстрационные – гербарии, макеты, стенды, модели.

Объекты, выполняющие функцию средств обучения, можно классифицировать по их свойствам, субъектам деятельности, влиянию на качество знаний, на развитие различных способностей и их эффективности в учебном процессе.

Ученый П.И. Пидкасистый выделяет следующие средства обучения:

1) материальные, к которым относятся учебники и пособия, таблицы, модели, макеты, средства наглядности, учебно-технические средства, учебно-лабораторное оборудование, помещения, мебель, оборудование учебного кабинета, микроклимат, расписание занятий и другие материально-технические условия обучения;

2) идеальные, представляющие собой те усвоенные ранее знания и умения, которые используют преподаватели и учащиеся для усвоения новых знаний (речь, письмо, схемы, условные обозначения, чертежи, диаграммы, произведения искусства, мнотехнические приспособления для запоминания).

Важная роль отводится средствам обучения, которые представляют собой объекты, созданные человеком, а также предметы естественной природы, используемые в образовательном процессе в качестве носителей учебной информации и инструмента деятельности педагога и обучающихся для достижения поставленных целей обучения, воспитания и развития. Наряду с живым словом педагога, они являются важным компонентом учебно-воспитательного процесса, который оказывает влияние на все другие его компоненты – цели, содержание, формы и методы.

Большое значение приобретают следующие принципы использования средств обучения:

- учёт возрастных и психологических особенностей обучающихся;
- гармоничное использование разнообразных средств обучения (традиционных и современных) для комплексного, целенаправленного воздействия на эмоции, сознание, поведение ребёнка через визуальную, аудиальную, кинестетическую системы восприятия в образовательных целях;

- учёт дидактических целей и принципов дидактики (принципов наглядности, доступности);
- сотворчество педагога и обучающегося;
- приоритет правил безопасности в использовании средств обучения.

В литературе существует много толкований понятия «мобильное обучение».

По мнению В.А. Куклева, «мобильное обучение предусматривает наличие мобильных средств, независимо от времени и места, с использованием специального программного обеспечения на педагогической основе междисциплинарного и модульного подходов».

Мобильные технологии позволяют существенно расширить и улучшить возможности для обучения в самых разных условиях. Выделяются такие преимущества мобильного обучения, как мобильность, непрерывность образования, персонализация обучения.

Одним из актуальных направлений развития казахстанского высшего образования является использование мультимедиа технологий (электронных образовательных ресурсов).

В Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы подчеркивается, что «неотъемлемой частью современной системы образования является развитая цифровая инфраструктура».

Сегодня многие казахстанские организации образования испытывают трудности из-за низкой скорости Интернета, нехватки или несоответствия цифровой инфраструктуры.

Поэтому необходимо развитие IT-инфраструктуры в организациях образования, цифровых образовательных ресурсов, сетей и платформ массовых открытых онлайн-курсов, автоматизация государственных услуг».

С этой целью «продолжится работа по развитию цифровой инфраструктуры организаций образования (беспроводные коммуникации, облачные технологии, микросерверы, компьютеры и периферийное оборудование, локальная сеть, широкополосный доступ в Интернет».

Мультимедиа (средства мультимедиа, электронные мультимедиа, мультимедийные средства обучения) – это:

- 1) «универсальное средство, т.к. может одновременно выступать средством обучения, которое делает учебный процесс эффективным, интересным и доступным, средством медиаобразования, формирующим медиакомпетентность студентов, формирующим умения отбирать, оценивать и самостоятельно создавать сообщения, а также средством развития психологических процессов, таких как память, внимание, воображение, восприятие, логическое мышление» [9];
- 2) «технология, обеспечивающая работу с неподвижным изображением, видеоизображением, анимацией, текстом и звуком. К компьютеру подключаются внешние источники информации, как правило, цифровые (цифровые фотоаппараты, сканеры), но некоторые из них могут быть и аналоговыми (видеокамеры, музыкальные синтезаторы, микрофоны). Вся информация после соответствующей обработки и, возможно, с добавлением текста, анимации и спецэффектов записывается в мультимедийный файл. Мультимедиа создает взаимодействие визуальных и аудиоэффектов»;
- 3) «информационные технологии, использующие различные программные и технические средства для наиболее эффективного воздействия на обучаемого, который одновременно является и читателем, и слушателем, и зрителем»;
- 4) «средства обучения, созданные на базе технологий мультимедиа, которые позволяют в интерактивном режиме эффективно организовать учебно-воспитательный процесс».

Понятие «мультимедиа» включает в себя:

- технологию, описывающую порядок разработки, функционирования и применения средств обработки информации различных типов;
- информационный ресурс, созданный на основе технологий обработки и представления информации различных типов;
- компьютерное программное обеспечение, функционирование которого связано обработкой и представлением информации различных типов;

- компьютерное аппаратное обеспечение, с помощью которого становится возможной работа с информацией различных типов;
- особый обобщающий вид информации, которая объединяет в себе как традиционную статистическую визуальную (текст, графику), так и динамическую информацию различных типов (речь, музыку, видеофрагменты, анимацию).

Мультимедиа технология позволяет объединить возможности ЭВМ с традиционными средствами представления звуковой и видеоинформации, для синтеза трех стихий (звука, текста и графики, живого видео).

Появление новейших средств воспроизведения цифровых носителей ставит перед системой высшего образования новые задачи. Необходимо провести работу по актуализации всего арсенала средств обучения и пополнению образовательных Интернет-ресурсов.

Обратимся к вопросу классификации мультимедийных средств, который достаточно разработан в научной и учебно-методической литературе.

Авторы статьи «Классификация мультимедийных образовательных средств и их возможностей» А.Н. Некрасова, Н.М. Семчук отмечают, что мультимедийные средства обучения чаще всего классифицируются по функциональному или методическому назначению.

Классификация мультимедийных средств обучения по функциональному назначению включает:

- 1) обучающие, представляющие учебную информацию и направляющие обучение, исходя из имеющихся у обучающихся знаний, индивидуальных возможностей и интересов;
- 2) диагностические, предназначенные для определения уровня подготовки и интеллекта учащихся;
- 3) инструментальные, предназначенные для конструирования программных средств, подготовки учебно-методических материалов;
- 4) управляющие, предназначенные для управления деятельностью обучаемых при выполнении работы;
- 5) административные, предназначенные для автоматизированного процесса организации обучения;
- 6) игровые, обеспечивающие различные виды игровой и учебно-игровой деятельности.

По методическому назначению выделяются следующие виды мультимедийных средств обучения:

- 1) наставнические, предназначенные для изучения нового материала;
- 2) тренировочные (тренажеры), предназначенные для обработки умений и навыков при повторении и закреплении изученного материала;
- 3) контролирующие, предназначенные для контроля уровня усвоения учебного материала;
- 4) информационно-справочные, предназначенные для получения учащимися необходимой информации и создания модели объекта, процесса, явления с целью их изучения и исследования;
- 5) имитационные, представляющие определенный аспект реальности для изучения его основных структурных или функциональных характеристик с помощью некоторого ограниченного числа параметров;
- 6) демонстрационные, предназначенные для наглядного представления учебного материала, визуализации изучаемых закономерностей, взаимосвязи между объектами;
- 7) игровые, предназначенные для «проигрывания» учебной ситуации с целью принятия оптимального решения или выработки оптимальной стратегии действия для развития мышления;
- 8) досуговые, предназначенные для внеурочной работы с целью развития внимания, реакции и творческого мышления.

В социально-педагогическом плане мультимедиа можно классифицировать по:

- месту использования (индивидуальное, групповое, массовое, домашнее, рабочее);
- содержанию информации (идеологическое, политическое, нравственно-воспитательное, познавательно-обучающее, эстетическое, экологическое, экономическое);
- функциям и целям использования (получение информации, образование, общение, решение бытовых проблем, развлечение, социальное управление);
- результату воздействия на личность (развитие кругозора, самопознание, самовоспитание, самообучение, самоутверждение, самоопределение, регуляция состояния, социализация) [13].

В учебном пособии «Технические средства обучения и методика их использования» Г.М. Коджаспировой, К.В. Петрова рассматриваются вопросы дидактики и методики использования традиционных технических средств обучения (технических устройств статистической проекции, кинопроекторной, аудио- и видеоаппаратуры) и их современных модификаций, а также совершенно новых технических средств обучения (ТСО) (электронные доски, копи-доски, лазерные доски) и компьютера в учебно-воспитательном процессе дошкольных учреждений и школ.

Отмечается, что введение ТСО в процесс обучения, определяемое многими исследователями как технологическая революция в образовании, началось с разработки первых программ аудиовизуального обучения в 30-х годах в США.

Технологический подход к их использованию, теоретической базой которого становится идея программированного обучения, намечается с середины 50-х годов. Начинается разработка аудиовизуальных средств, специально предназначенных для учебных целей (средства обратной связи, электронные классы, обучающие машины, лингафонные кабинеты, тренажеры).

Усиление в 70-е годы теоретической разработки использования ТСО в процессе обучения способствовало появлению таких новейших средств, как видеоманитофоны, карусельный кадропроектор, полиэкран, электронная доска.

80-е годы характеризуются созданием дисплейных классов, увеличением количества и качества педагогических программных средств (ППС), применением систем интерактивного видео. Мультимедийная аппаратура стала использоваться в образовательных учреждениях в 90-е годы .

В статье «Мультимедийные средства обучения и их возможности в подготовке учащихся общеобразовательных школ» И.В. Изотова прослеживается история внедрения мультимедийных средств обучения в образовательно-воспитательный процесс средней школы.

Первые компьютеры появились накануне второй мировой войны в США, а первые машины и первые программы нового поколения - в конце 80-х-начале 90-х гг. XXв..

В СССР попытку внедрить ЭВМ предприняли ученые новосибирского Академгородка, после принятия решения сделать его районом сплошной компьютерной грамотности.

По мнению авторов учебного пособия «Использование мультимедийных средств в учебной и профессиональной деятельности», термином «медиа» обозначают технические средства создания, хранения, распространения, восприятия информации и обменае между автором сообщения и массовой аудиторией.

Сегодня медиа рассматривается как комплексное средство освоения человеком окружающего мира (в его социальных, моральных, психологических, художественных, интеллектуальных аспектах).

Под электронными медиа понимаются те технические средства, которые делают возможным мультимедийность – интеграцию различных медиа в некоторое компьютерное представление-гипертекст; интерактивность в широком смысле «взаимодействие»; моделирование, прежде всего, это моделирование реальных объектов и процессов, и производительность – автоматизация нетворческих,рутинных операций, отнимающих у

человека много сил, времени. Электронные медиа дают возможность непосредственного общения, оперативность представления информации, контроль за состоянием процесса.

Использование новых коммуникативных медиа в учебном процессе обеспечивает повышение информативной ёмкости содержания учебного занятия, так как способствует реализации образовательной, воспитательной и развивающей функций обучения; сокращает время, позволяет усваивать больший объем знаний; концентрирует внимание на усвоении наиболее сложных тем и понятий; позволяет улучшить отбор заданий и упражнений, делая их более наглядными и интересными; формирует умения и навыки за счет индивидуализации обучения и развития навыков самостоятельной работы.

Автор статьи «Методологические аспекты интеграции высшего профессионального образования и современных информационных технологий» В.В. Протопопова отмечает, что применение медиа в профессиональном обучении студентов связано со следующими значимыми их функциями:

- моделирование изучаемых процессов;
- показ рассматриваемых событий, явлений и процессов в динамике их ретроспективного и перспективного интерпретирования;
- компьютерная визуализация и отражение на большом экране недоступных непосредственному восприятию процессов и явлений;
- интерактивное управление рассматриваемыми процессами, смоделированными на экране - виртуальное участие обучаемых в анализируемом процессе или явлении;
- индивидуализация и дифференциация процесса обучения - регулирование информационной насыщенности проводимого занятия с учётом индивидуальных особенностей обучающихся;
- осуществление текущего и итогового контроля над познавательной деятельностью студентов с установлением обратной связи;
- обеспечение свободного доступа к глобальным и локальным информационным сетям;
- эмоциональность и выразительность транслируемой учебной информации;
- демонстрация изучаемых процессов и явлений достаточно большой учебной аудитории;
- усиление мотивации обучения.

По мнению З.Т. Рахматуллиной, А.А. Жумабаевой, к мультимедийным технологиям можно отнести интерактивную доску, систему интерактивного опроса, различные образовательные программы, мультимедийный экран, сетевые образовательные программы, имитационные технологии, диагностические комплексы.

Изначально мультимедиа технологии применялись только для решения отдельных задач в рамках традиционных форм образования и методов обучения, однако на сегодняшний день стало возможным создание и использование различных мультимедийных программных продуктов, таких как электронные учебники, видеозанятия, системы самоконтроля, виртуальные лаборатории.

Обращается внимание на преимущества применения мультимедийных средств в учебном процессе:

- стимулирование когнитивных аспектов обучения, таких как восприятие и осознание информации;
- повышение мотивации обучающихся к учению;
- развитие навыков совместной работы и коллективного познания у обучающихся;
- развитие у них более глубокого подхода к обучению и, следовательно, формирование более глубокого понимания изучаемого материала;
- одновременное использование нескольких каналов восприятия обучающегося в процессе обучения, за счёт чего достигается интеграция информации, доставляемой несколькими различными органами чувств;
- возможность моделировать сложные, дорогие или опасные реальные эксперименты,

- проведение которых в реалии затруднительно или невозможно;
- визуализация абстрактной информации за счет динамического представления процессов;
- визуализация объектов и процессов микро- и макромиров;
- возможность развить когнитивные структуры и интерпретации обучающихся, обрамляя изучаемый материал в широкий учебный, общественный, исторический контекст и связывая учебный материал с интерпретацией обучающихся.

Несмотря на многочисленные преимущества, выявляются недостатки рассматриваемой технологии, которые должны быть изучены в целях организации оправданного и наиболее эффективного процесса обучения. К ним относятся:

- негативное воздействие мультимедиа технологий на здоровье всех участников образовательного процесса;
- сокращение социальных контактов, взаимодействия и общения в связи с переходом в так называемый «виртуальный мир»;
- трудности в переходе от знаковой формы представления знания на страницах учебника или экране дисплея к практическим действиям, которые зачастую имеют логику, отличную от логики организации системы знаков;
- неспособность обучающихся воспользоваться большим объемом информации, предоставляемым современными телекоммуникационными средствами и средствами информатизации;
- недопонимание изучаемого материала (при одновременной демонстрации различных типов информации обучающиеся отвлекаются от одних типов информации в целях уследить за другими);
- невозможность проведения различных реальных экспериментов и опытов своими руками.

Мультимедийные средства можно использовать для улучшения процесса обучения как в конкретных предметных областях, так и в процессе преподавания дисциплин, находящихся на стыке нескольких предметных областей обучения.

Статья «Adobe Flash как среда для разработки мультимедийных программных продуктов учебного назначения» М.Б. Макамбаева, З.Т. Рахматуллиной посвящена описанию возможностей Adobe Flash как средства создания анимированных программных продуктов на основе векторной графики с встроенной поддержкой интерактивности, идеального рабочего инструмента для разработчиков, позволяющего дополнять создаваемые ими электронные учебные программные продукты анимацией и звуком.

Обращается внимание на преимущества Adobe Flash по сравнению с другими аналогичными средами:

- наличие встроенной библиотеки, которая позволяет единожды сохранять элементы и многократно использовать их в одной и той же разработке, избегая при этом многократного дублирования одного и того же элемента, тем самым сокращая объем исходного файла исследования;
- наличие возможности создания автоматической анимации движения, формы, трансформации, маски, когда задается начальное и конечное положение и/или состояние элемента, а промежуточные моменты сформируются автоматически, тем самым сокращая время на разработку исследования;
- наличие достаточно эффективного инструментария для работы с векторной и растровой графикой, а также возможности использования различных слоев для разбиения перекрывающихся объектов исследования;
- имеется возможность разбивки крупного исследования на сцены, что облегчает процесс разработки исследования, позволяет структурировать весь контент;
- применение языка сценариев Action Script, позволяющего расширить возможности инструментальной среды и создавать полноценные интерактивные учебные

- программные продукты;
- возможность сгруппировывать объекты на различных слоях;
- использование встроенных инструментов для изменения цветовых эффектов одного и того же объекта;
- возможность вставки в текущий проект ранее созданного исследования, видеофрагмента, звукового файла;
- возможность сохранить проект в различных форматах, в том числе в качестве eхe-файла.

Рассматривается процесс разработки мультимедийного программного продукта на примере исследования «Электронды жұмыс дәптері "Қазақ тілі"». На основе разработанной ранее структуры электронного продукта составлялся подробный сценарий с раскадровкой - постраничным содержанием, со всеми внутренними связями, необходимой навигацией и гиперссылками.

Отмечается, что инструментальная система Adobe Flash обладает очень широким спектром возможностей, позволяющим воплотить практически любые задумки и удовлетворить практически любым потребностям разработчика.

Данный инструментарий может стать исключительно полезным в профессиональной деятельности каждого современного преподавателя, внедряющего новые информационно-коммуникационные технологии и мультимедиа технологии в образовательный процесс.

Литература

1. Евполова Е.В. Методика профессионального обучения: учебно- методическое пособие / Евполова Е.В., Гнатышина Е.В., Тубер И.И. – Челябинск, 2015. – 159 с.
2. Куклев В.А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании // Школьные технологии. – 2010. – № 4. – С. 45-52.
3. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы (постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 года №726).
4. Хлызова Н.Ю. Мультимедиа и их возможности в организации процесса обучения студентов английскому языку//Педагогическая теория, эксперимент, практика / Ред. Т.А. Стефановская. – Иркутск: Изд-во Иркут. Ин-та повыш. квалиф. работ.образования, 2008. – С.275–286.
5. Коджаспирова Г.М., Петров К.В. Технические средства обучения и методика их использования: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001 г. – 256 с.

МРНТИ: 14. 01.11

Г.К. Исмаилова, А.А. Нысанбаева
 НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

ПОНЯТИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗРАБОТКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО УЧЕБНОГО ПОСОБИЯ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Для начала изучим многочисленные трактовки понятия «педагогическая технология», представленные в научной литературе. В Новой философской энциклопедии даётся следующее определение: «Технология – совокупность правил, приёмов, методов получения, обработки, переработки сырья, материалов, промежуточных продуктов, изделий, применяемых в промышленности».

В широком смысле рассматриваемое понятие переносится на сферу интеллектуального обеспечения и рассматривается как система условий, форм, методов, средств решения поставленной задачи. Обобщая существующие определения технологии обучения, делается следующий вывод: педагогическая технология может рассматриваться как наука, которая изучает наиболее рациональные способы обучения. В рамках педагогической технологии как науки формулируются и обосновываются системы принципов, регулятивов, способов, применяемых в обучении, форм организации процесса обучения. Помимо этого, под педагогической технологией понимают процессы научного проектирования оптимальных обучающих систем, учебных процессов, программ учебных дисциплин, учебных модулей, учебников и учебных пособий.

Л.П. Тарнаева в широком смысле понимает образовательную технологию как комплексную интегративную систему, включающую упорядоченное множество операций и действий, обеспечивающих педагогическое целеопределение, содержательные, информационно-предметные и процессуальные аспекты, направленные на усвоение знаний, приобретение профессиональных умений и формирование личностных качеств обучающихся [1].

В узком смысле понятие технологии трактуется как система приёмов обучения, специально отобранных в соответствии с задачами, которые стоят перед преподавателем и обучающимися, и расположенных в определённом порядке.

Речь идёт о педагогической технологии в её широком понимании, так как, помимо собственно приёмов обучения, рассматриваются вопросы определения целей и задач обучения, разработки содержания обучения, отбора методов, средств обучения.

Если говорить о проектировании педагогических процессов, следует иметь в виду, что, как указывает А.М. Новиков, объект проектирования в рамках разработки педагогической технологии является чрезвычайно сложным в силу множества факторов, которые оказывают воздействие на конечный результат [2]. Поэтому трудно добиться абсолютно точного соответствия результатов проектирования представлению разработчика о конечном продукте, гарантирующем достижение целей обучения. Тем не менее, как указывает О.Е. Ломакина, технологический подход приобретает актуальность, так как предоставляет разработчику того или иного педагогического объекта – учебного процесса, учебно-методического обеспечения, инструменты и способы, которые позволяют «выстраивать логически последовательную структуру элементов проектируемой системы» [3]. В качестве инструментальной основы разработки педагогических объектов рассматриваются понятия «технология» и «алгоритм».

Используя технологический подход, учёные стремятся выявить системные закономерности взаимодействия всех элементов процесса обучения: обучающихся, обучающего, содержания, форм, методов, средств и источников обучения, а также систематизировать имеющийся практический опыт проектирования различных педагогических объектов. Технологический подход к проектированию позволяет с большей определённостью предсказывать результаты и управлять педагогическими процессами.

Таким образом, проецируя представленные трактовки педагогической технологии на частную область деятельности преподавателя вуза по подготовке учебного пособия, мы считаем обоснованным предложить следующее определение технологии разработки учебного пособия. Технология разработки профессионально ориентированного учебного пособия по иностранному языку - это упорядоченная совокупность действий, операций, процедур, учитывающих все составляющие процесса обучения: обучающихся, обучающего, цели, содержание, формы, методы и средства обучения, и приводящих к созданию учебного пособия с заданными методическими характеристиками.

Как указывал А.Р. Арутюнов, в основе создания теории учебника лежит метод моделирования [4]. Модель, как вспомогательный объект в педагогических исследованиях, характеризуется тем, что имитирует функции реального объекта, показывая наиболее важные связи и отношения. Таким образом, целью технологии разработки учебного пособия

является получение того же результата, что и в изучаемом процессе. При этом реальный процесс проектирования может отличаться от модели.

Изложенные в ряде работ положения, касающиеся принципов разработки технологий, позволяют сформулировать основные требования, которым должна отвечать технология создания учебного пособия.

Во-первых, в технологии важна связь методической теории и практики проектирования, при которой чёткая формулировка методических основ разработки учебного пособия сопровождается рекомендациями по их реализации.

Во-вторых, технология не должна носить строго предписательный характер и обязана допускать возможность интеграции различных методических идей, не предусмотренных данной моделью, но не противоречащих лежащей в её основе научной концепции.

В-третьих, необходимым требованием к технологии является возможность проверки результатов её применения на практике. Для выполнения этого требования технология должна предусматривать механизмы, позволяющие определить эффективность учебных пособий, разработанных с её помощью.

Далее, важная характеристика технологии – это её объективность. Использование технологии разными педагогами, разрабатывающими учебные пособия, должно приводить к запланированному результату. Планируемый результат разработки учебного пособия задаётся в виде комплекса методических характеристик учебного пособия.

Важным является наличие обратной связи, то есть возможности контролировать и корректировать результаты проектирования учебного пособия на каждом этапе, которая позволит минимизировать риск того, что при подведении итогов экспериментального обучения будут выявлены существенные несоответствия планируемых характеристик учебного пособия и его реальных свойств. Важное условие достижения цели разработки эффективного учебного пособия – это диагностично – сформулированные результаты каждого из этапов разработки, коррелирующие с конечным результатом – его методическими характеристиками, что позволит преподавателю осуществлять самопроверку и вносить необходимые коррективы.

Кроме того, важным требованием к технологии разработки учебного пособия является её оптимальность, которая означает достижение максимума результата при минимуме затрат.

И, наконец, существенным требованием является адаптивность технологии. Последняя разрабатывается с расчётом на ограниченный спектр ситуаций, характеризующихся сходством целей и условий обучения. Создаваемая в данном исследовании технология рассчитана на использование при разработке учебных пособий для профессионально ориентированного обучения студентов экономических специальностей. Требование адаптивности подразумевает возможность использования технологии для разработки учебно-методического обеспечения в различных условиях при внесении в неё некоторых изменений.

Рассматривая вопросы разработки педагогических технологий, А.М. Новиков констатирует, что общих подходов к описанию технологий в области педагогики, общих принципов, правил их построения пока не существует. Применение тех или иных принципов определяется конкретным содержанием каждого проекта. Поэтому следует исходить из того, что состав технологии разработки учебного пособия определяется характером задач, которые стоят перед разработчиком, а также теми категориями и понятиями, которые используются при описании научных основ его создания.

Основой для определения содержания технологии разработки учебного пособия может служить сформулированная Г.К. Селевко обобщённая структура педагогической технологии, которая содержит следующие три компонента: научный, формализованно - описательный, процессуально-деятельностный [5].

Включение научного компонента обусловлено тем, что педагогическая технология - это научно разработанное решение определённой проблемы, в основе которого лежат достижения педагогики. Научный компонент, в свою очередь, может рассматриваться как

система знаний о процессе обучения, его закономерностях и результатов педагогического опыта. Формализованно-описательный компонент представляет собой модель, описание целей, содержания, методов и средств, алгоритмов действий, применяемых для достижения запланированных результатов.

Процессуально-деятельностный компонент описывает сам процесс деятельности объектов и субъектов, включая этапы определения целей, организации деятельности и анализа результатов. Необходимым является предложить описание процесса подготовки учебного пособия в виде последовательности действий или, иными словами, алгоритма. Отметим, что использование понятия «алгоритм» применительно к любым процессам, лежащим вне области его первоначального использования – области логических и математических задач, достаточно условно. Строго говоря, алгоритм предполагает наличие конечного числа исходных данных и единственное верное решение задачи. Однако использование этого понятия правомерно в свете стоящих задач, так как понятие «алгоритм», как и понятие «технология», всё чаще используется в различных областях, в том числе, и в педагогике.

Методическая концепция учебного пособия по иностранному языку рассматривается как научно обоснованное определение метода обучения, соответствующего цели обучения, базирующееся на определённом подходе к обучению. Понятие метода обучения трактуется здесь как тактическая модель процесса обучения, реализующая тот или иной подход.

Как неоднократно указывалось в методических публикациях, в основе проектирования учебно-методического обеспечения должно лежать целостное отражение педагогической системы, а не отдельных её аспектов. Формулируемые в методической литературе требования к учебникам в основном носят фрагментарный или слишком общий характер и не представляют собой достаточно полную и системную базу для проектирования. В то же время, в публикациях по проблемам создания учебной литературы поднимается большое количество разнородных вопросов. По мнению М.Н. Вятютнева в роли координирующего центра при решении всего множества частных вопросов проектирования выступают методические основы учебника, сформулированные с учётом современных представлений о природе общения, закономерностях овладения языком и на базе достижений в теории и практике обучения иностранным языкам [6].

Известно, что учебник по той или иной дисциплине фиксирует в знаковой форме содержание обучения этой дисциплине. Следовательно, формирование научно-методической базы связано, прежде всего, с обоснованием подходов к отбору и методической организации содержания обучения.

Не менее важным является рассмотрение принципов обучения, которые оказывают непосредственное влияние на действия преподавателя на всех этапах подготовки учебного пособия. Следует признать, что выделенные большинством авторов правила реализации принципов обучения в основном направляют действия учителя на уроке, лишь фрагментарно затрагивая вопросы создания учебных материалов. А.Р. Арутюнов обращает внимание на необходимость «перевода принципов обучения на язык конкретных приёмов и форм работы». Данное высказывание А.Р. Арутюнова не потеряло актуальности и сегодня. Напротив, в связи с происходящими сейчас изменениями в подходе к формированию содержания и выбору методов подготовки студентов вузов по иностранному языку интерес к проблеме реализации принципов обучения существенно возрос. В связи с этим необходимо уделить внимание формулировке и обоснованию способов реализации принципов обучения при разработке учебного пособия.

Необходимо сформулировать основные требования, предъявляемые к технологии разработки профессионально ориентированного учебного пособия и её компоненты.

Технология разработки профессионально ориентированного учебного пособия по иностранному языку должна отвечать следующим требованиям:

– связь методической теории и практических рекомендаций; возможность интеграции различных методических идей;

- возможность проверки результатов;
- объективность, которая состоит в том, что применение технологии различными преподавателями приводит к заданному результату, сформулированному в виде методических характеристик учебного пособия;
- наличие обратной связи, возможность корректирования результатов на всех этапах разработки;
- адаптивность, которая выражается в возможности применения технологии для других ситуаций при условии внесения в неё определённых изменений, учитывающих специфику обучения того или иного контингента учащихся;
- оптимальность, которая обеспечивает достижение планируемого результата с наименьшими временными затратами.

Технология включает следующие компоненты: формулировку теоретических основ разработки учебного пособия; алгоритм разработки учебного пособия; критерии отбора отдельных компонентов содержания обучения; рекомендации по практической реализации принципов обучения; примеры реализации предложенных правил; методы проведения экспериментального обучения, оценки эффективности учебного пособия.

Таким образом, представление технологии разработки учебного пособия по иностранному языку в виде системы перечисленных компонентов соответствует разработанной Г.К. Селевко обобщённой структуре педагогической технологии. Теоретические основы создания учебного пособия относятся к научному аспекту и рассматриваются в качестве системообразующего элемента в составе технологии. Практическое значение данного компонента состоит в том, что, опираясь на базовые положения, определяющие принципы и содержание обучения, преподаватель имеет возможность интегрировать в технологию и реализовывать в учебных материалах собственные приёмы обучения.

Литература

1. Тарнаева Л.П. Межкультурная компетентность студента-филолога. Лингво-когнитивный аспект проблемы // Формирование билингвальной личности на основе компетентностного подхода / Отв. ред. Г.А. Баева. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2012. – С. 86-113.
2. Новиков А.М. Методология образования. – М.: «Эгвес», 2006. – 488 с.
3. Ломакина О.Е. Теория и практика проектирования методических систем обучения иностранным языкам: на материалах становления будущего учителя иностранных языков: Автореферат дис. ... д-ра педагогич. наук. – Волгоград, 2002. – 44 с.
4. Арутюнов А.Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев. – М.: Русский язык». 1990. – 165 с.
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т.1. М.: НИИ школьных технологий, – 2006. – 816 с.
6. Вятютнев М.Н. Теория учебника русского языка как иностранного (методические основы). – М.: Рус. яз., 2004. – 144 с.

МРНТИ: 14. 01.11

Г.К. Исмаилова, А.А. Нысанбаева, Н.М. Анарбеков
 НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В настоящее время, в связи с утверждением компетентностного подхода в системе высшего профессионального образования, происходят изменения в структуре и содержании

образования, пересматриваются взгляды на то, как должен строиться учебный процесс. Компетентностный подход предполагает усиление практической направленности образования, акцентирует развитие личностных качеств обучающихся, соотносится с личностно-деятельностным подходом.

Теоретико-методологические аспекты компетентностного подхода исследовались целым рядом учёных, таких как С.С. Кунанбаева, В.И. Байденко, А.А. Вербицкий, И.А. Зимняя, В.С. Меськов, Ю.Г. Татур, А.В. Хуторской, О.В. Шемет. Определение компетенций, формируемых в процессе обучения иностранному языку, стало предметом пристального внимания исследователей. Принимая во внимание степень разработанности этих вопросов, мы ограничимся здесь кратким изложением базовых теоретических положений, детализации которых применительно к построению учебного процесса.

Большинство исследователей едины в том, что необходимость переориентации со знаниевого на компетентностный подход была определена противоречиями между результатами высшего образования и ситуацией на рынке труда. Так, А.А. Вербицкий в работе «Активное обучение в высшей школе: контекстный подход» подробно раскрывает сущность и причины сложившихся несоответствий [1]. В их числе он называет главный недостаток традиционно используемых формулировок воспитательных целей - их слишком общее определение, при котором их нельзя сравнить с реальными результатами. Вследствие этого не представлялось возможным определить компоненты содержания обучения, соответствующие воспитательным и образовательным целям.

В научной литературе подчёркивается, что формулировка целей обучения в терминах компетенций позволит готовить специалистов, способных эффективно решать поставленные задачи, как в профессиональной, так и в социальной сфере, искать и находить новые знания, применять их в постоянно меняющихся условиях профессиональной деятельности. Характеристики выпускника, формирующие целевой компонент системы образования, включая способность общаться на иностранном языке, привязываются непосредственно к его профессиональной деятельности и проявляются в контексте выполнения определённых профессиональных функций.

Одним из факторов, который должен учитываться при планировании результата образования, является «быстрое устаревание знаниевых компетенций». Это означает, что перед профессионалом, работающим в той или иной сфере, стоит задача постоянного получения новых знаний, в том числе, из иноязычных источников. В этих условиях особенно актуальна задача развития у обучающегося способности к самостоятельному овладению знаниями и умениями.

Построение содержания обучения в контексте компетентностного подхода обусловлено новыми целевыми установками, в основе которых лежит модель деятельности профессионала. Общепринятой предпосылкой для построения содержания обучения является утверждение, что его модернизация должна идти по линии развития и совершенствования теоретических положений, которые сложились в рамках существовавшего в последние десятилетия прошлого века подхода, когда содержание обучения рассматривалось как система знаний, умений и навыков. Компетентностный подход отличается от подхода, ориентированного на формирование системы знаний, умений и навыков, однако, как указывают большинство исследователей, не противоречит ему. Основы гуманистически ориентированного образования и вопросы развития личности в процессе обучения, отражения культуры и социального опыта в содержании образования традиционно были в центре внимания отечественных учёных, в частности Нургалиевой Г.К., Кунанбаевой С.С. в книге «Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования» [2].

Как известно, в основе компетентностного подхода лежит направленность содержания обучения на формирование комплекса компетенций, составляющих способность и готовность специалиста к профессиональной деятельности, а также оптимизация процесса обучения на основе личностно-деятельностного подхода.

Следует определиться в отношении используемых авторами терминов «компетенция» и «компетентность». Рассмотрим данные определения.

Компетенция – совокупность взаимосвязанных качеств личности, задаваемых по отношению к определённым предметам и процессам. Компетенция рассматривается как заданное требование к образовательной подготовке обучающегося, необходимой для его эффективной продуктивной деятельности в определённой сфере.

Компетентность – владение, обладание учеником соответствующей компетенцией, включающее его личностное отношение к ней и предмету деятельности. Компетентность – уже состоявшееся качество личности или их совокупность ученика и минимальный опыт деятельности в заданной сфере. Таким образом, под компетентностью следует понимать совокупность личностных качеств, которая представляет собой опыт применения комплекса компетенций.

Компетенции рассматриваются в литературе как сочетание знаний, умений, опыта, личностных качеств, в своей совокупности составляющие основу способности индивида решать практические задачи в разных сферах деятельности. В состав компетенций входят следующие взаимосвязанные и взаимообусловленные составляющие:

- когнитивная – использование теории, а также «скрытые» знания, приобретённые на опыте;
- функциональная – то, что индивид должен уметь делать в трудовой сфере, сфере обучения, социальной деятельности;
- личностная – поведенческие умения в конкретной ситуации;
- этическая – наличие определённых личностных и профессиональных ценностей.

Рекомендуемая схема работы по проектированию содержания учебных дисциплин и учебных материалов при переходе на государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования нового поколения представлена в научных публикациях следующим образом:

- проектирование комплекса компетенций, которыми должен обладать выпускник по итогам обучения каждой дисциплине новой образовательной программы;
- определение принципов обучения, позволяющих организовать учебную деятельность таким образом, чтобы создать условия для формирования компетенций;
- отбор компонентов содержания обучения, которые необходимы для формирования компетенций;
- определение наиболее эффективных для достижения поставленных целей методов и приёмов усвоения отобранного содержания;
- фиксация отобранного содержания и приёмов в учебных материалах.

В методических работах последних лет отмечается, что цель обучения иностранному языку состоит не только в формировании коммуникативной компетенции как способности использовать язык для общения в различных ситуациях, но и в развитии личности в целом. Формирование билингвальной личности в методическом плане включает наряду с учебным компонентом воспитательный и развивающий аспекты. В цели обучения включается развитие стремления к самосовершенствованию, овладению новыми знаниями, умениями, опытом общения, опытом познавательной деятельности. Немаловажную роль играет знание и умение учитывать в общении особенности культуры носителей иностранного языка.

В ряде работ развивается идея о том, что необходимо и возможно взаимосвязанное формирование коммуникативной и профессиональных компетенций. В профессионально-ориентированном обучении иностранному языку используются принципы контекстного подхода, который подразумевает моделирование в учебной деятельности элементов будущей профессиональной деятельности.

Рассмотренные точки зрения свидетельствуют о том, что структура коммуникативной компетенции, необходимой для общения в профессиональной сфере, включает следующие аспекты: устное и письменное кросс-культурное общение; восприятие общения как ценности; готовность к восприятию и правильному пониманию чужой культуры; знание и

соблюдение традиций, ритуала, этикета; способы воздействия на реципиента; умение начинать, направлять, контролировать коммуникативный процесс; опыт и готовность к общению в разных коммуникативных ситуациях.

К настоящему времени разработано несколько концепций коммуникативной компетенции, которые подробно освещены в ряде работ.

Концепция коммуникативной компетенции, предложенная экспертами Совета Европы в документе «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка», представляет собой модель, включающую: общие компетенции – *general competences*; коммуникативные языковые компетенции – *communicative language competences*; коммуникативные стратегии. Социокультурная компетенция, которая в данной модели включена в число общих компетенций, заключается в знании социокультурных особенностей участников общения, способности соотносить свою и чужую культуру, умения учитывать различия между культурами, следовать нормам поведения, принятым в чужой культуре.

К общим компетенциям следует отнести формируемые всем циклом дисциплин профессионально-значимые знания, умения, личностные качества, опыт решения профессиональных задач.

Коммуникативная языковая компетенция определяется как сумма знаний и умений, которые позволяют человеку выполнять определённые действия языковыми средствами. В состав коммуникативной языковой компетенции входят: лингвистическая, прагматическая и социолингвистическая компетенции. Лингвистическая компетенция включает лексическую, грамматическую, семантическую, фонологическую, орфографическую и орфоэпическую компетенции.

Прагматическая компетенция позволяет человеку понимать и порождать иноязычные высказывания в соответствии с конкретной ситуацией общения, речевой задачей, коммуникативным намерением. Прагматические компетенции заключаются в знании принципов построения высказываний и организации их в связный дискурс – компетенция дискурса, направленный на выполнение определённых коммуникативных функций – функциональная компетенция. Эти высказывания следуют в определённом порядке в соответствии со схемами взаимодействия – компетенция схем построения речи.

Социолингвистические компетенции представляют собой способность выбирать адекватные лингвистические средства в зависимости от ситуации, с учётом статуса и социальных ролей участников общения.

Отечественные методисты представляют коммуникативную компетенцию в более сжатом виде, как комплекс из языковой, речевой, социокультурной и компенсаторной компетенций. Языковая компетенция является аналогом лингвистической компетенции, представленной экспертами Совета Европы, а речевая – аналогом прагматической. Социокультурная компетенция рассматривается как совокупность социолингвистической, социокультурной и социальной компетенций.

В целом можно утверждать, что цели и содержание профессионально-ориентированного обучения иностранному языку определяются на основе комплекса знаний – лингвистических и профессиональных, умений, качеств личности, который обеспечивает межкультурное взаимодействие в профессиональной сфере и включает следующие аспекты.

1. Личностный, который обеспечивает эффективное психологическое взаимодействие в ходе совместной деятельности, успешную организацию совместной деятельности, способность к самоорганизации и самосовершенствованию.

2. Мотивационный, который означает желание и потребность изучать и использовать иностранный язык в общении и в целях самообразования.

3. Лингвистический, который предполагает владение языковыми средствами общения.

4. Дискурсивный, который является основой способности к построению связных и логичных высказываний в соответствии с ситуацией и целью общения.

5. Социокультурный, который рассматривается как умение и готовность познавать, понимать и принимать чужую культуру, учитывать специфику культур других народов при установлении и поддержании межличностных контактов.

6. Социолингвистический, который означает способность следовать принятым в культуре носителей иностранного языка нормам общения, учитывать культурные особенности при выборе средств общения и интерпретации воспринимаемых текстов.

7. Профессиональный, который определяется на основе детализации представленных в государственных образовательных стандартах профессиональных и общекультурных компетенций, формируемых комплексом дисциплин, включая иностранный язык.

Воплощение указанных аспектов в теории и практике разработки учебных пособий подразумевает определение характеристик учебных пособий, связанных с актуализацией формируемых в процессе обучения компетенций.

Определим основные, наиболее общие свойства учебных пособий, создающих условия для реализации компетентного подхода в практике обучения иностранному языку студентов экономических специальностей. Необходимость предпринимаемого анализа связей между формируемыми компетенциями, характеристиками учебного процесса и методическими характеристиками учебного пособия обусловлена следующим.

Как отмечает Е.М. Турло, основная сложность при проектировании учебного пособия в контексте компетентного подхода связана с тем, что «не все компетенции можно напрямую связать с целями учебных материалов» [3]. К таким компетенциям относятся личностные и некоторые социальные. Результат формирования этих компетенций в процессе использования учебных материалов трудно проверить, так как они «носят отсроченный характер».

В целях разрешения указанной трудности представляется обоснованным провести анализ особенностей построения учебного процесса в соответствии с компетентным подходом и связать их с методическими характеристиками учебного пособия. Усилия разработчика учебного пособия будут направлены на фиксацию в учебных материалах компонентов содержания обучения, а также способов их усвоения, позволяющих реализовать выявленные в результате такого анализа характеристики учебного пособия. При этом важно, чтобы на каждом этапе работы по планированию, написанию и подготовке учебного пособия к изданию его автор имел возможность сверять результаты своей работы с методическими характеристиками учебного пособия, которые планируется реализовать.

Многие авторы педагогических и методических публикаций указывают на междисциплинарный, интегральный, надпредметный характер компетенций, который означает, что все дисциплины вносят вклад в формирование компетентности специалиста. В последние годы учёные, исследующие вопросы оптимизации обучения иностранному языку, акцентируют внимание на роли дисциплины «Иностранный язык» в системе профессиональной подготовки специалистов. Основным направлением модернизации учебного процесса, которое требует соответствующего учебно-методического обеспечения, признаётся усиление направленности обучения на практическую профессиональную деятельность. Разрабатываются способы интеграции и координации иноязычных и профессиональных знаний и умений. Курс профессионально -ориентированного обучения строится на основе реальных профессионально -значимых целей и задач студентов, которые являются определяющими при выборе критериев отбора текстов, лексико-грамматического материала, планировании методов и форм обучения. Учебный процесс направлен на развитие навыков, умений и качеств личности, необходимых для будущей профессиональной деятельности.

Значительное внимание в публикациях уделяется созданию условий для социального и культурного развития выпускника средствами иностранного языка, раскрытия его творческого потенциала, формирования мотивации к учебной и профессиональной деятельности. Применение компетентного подхода в обучении иностранному языку означает не только формирование целого комплекса компетенций, которые обеспечат

способность к межкультурному общению, включая формирование готовности выпускников вузов к использованию иностранного языка для решения практических задач, но и совершенствование их профессионально - значимых личностных качеств. В числе личностных характеристик, значимых в различных областях деятельности, выделяются: умение анализировать свой опыт и учитывать его в практической деятельности; гибкость мышления; способность к творчеству и личная инициатива; способность анализировать информацию и выделять главное; способность прогнозировать ситуации.

Установлено, что профессионально - значимые личностные качества формируются при обучении иностранному языку при условии, что в учебном процессе акцентируются мотивационный, познавательный, творческий, мировоззренческий аспекты личности будущего профессионала. В качестве теоретической основы построения учебного процесса принимается концепция продуктивного образования, которое определяется как «образовательный процесс, направленный на глобальное развитие личности, способной осваивать единую социально-культурную картину мира, когда личное образовательное приращение ученика, его знаний, способностей, опыта происходит в ходе создания им собственных образовательных продуктов, исследований, сочинений, правил одновременно с включением его в научные и культурно-исторические процессы...». При этом основные характеристики учебного процесса заключаются в направленности на поиск и принятие независимого решения, свободе выбора и личной ответственности обучающегося за результат выполнения задачи.

В соответствии с концепцией продуктивного образования в качестве материального продукта учебной деятельности выступает личностный иноязычный речевой продукт. Как духовный продукт рассматриваются формируемые созидательные качества личности, способность и готовность к самостоятельному обучению, опыт познавательной деятельности, осваиваемые обучающимися способы изучения языка и культуры, эффективные методы поиска и обработки профессиональной, лингвистической и лингвокультурной информации.

Л.Е. Алексеева предлагает в целях оптимизации обучения профессионально - ориентированному иностранному языку опираться на принципы интерактивного подхода как разновидности личностно- деятельностного подхода [4]. В соответствии с интерактивным подходом при выборе методов и приёмов обучения следует руководствоваться идеей сотрудничества. Учебный процесс строится таким образом, чтобы задания предполагали продуктивную совместную деятельность обучающихся, а общение в процессе выполнения этих заданий приближалось по своим характеристикам к процессу реальной коммуникации.

Важным фактором, который нельзя не учитывать при рассмотрении вопросов, связанных с разработкой учебных пособий, является связь учебного материала с реальностью, с образовательной средой. Образовательная среда определяется как «система влияний и условий формирования и развития личности, содержащихся в социальном и пространственно-предметном окружении». При разработке учебного пособия по иностранному языку эта связь выражается в учёте ситуаций, связанных с учебной деятельностью в целом, в которых необходим иностранный язык как средство общения, средство добывания знаний. Эффективное учебное пособие по иностранному языку является тем источником информации языкового характера, а в отдельных случаях, как показывает практика, и профессиональной предметной информации, к которому студент обращается в различных ситуациях, не связанных непосредственно с дисциплиной «Иностранный язык». Пристальное внимание уделяется социокультурному, социолингвистическому, прагматическому аспектам создаваемых студентами речевых продуктов. С точки зрения Ю.А. Комаровой в том, что необходимым условием успешной реализации межкультурного общения в профессиональной сфере является обладание опытом восприятия и верного понимания социокультурных явлений, умением правильного построения и интерпретации профессионального дискурса, оформления речи в соответствии со спецификой того или иного жанра [5].

Общепризнанно, что участие в межкультурном общении связано с формированием способности к восприятию, пониманию, сопоставлению ценностей, традиций, обычаев, этикета, норм поведения, мировоззрения, присущих родной культуре и культурам других народов, выработкой уважительного отношения к лингвокультурным особенностям и умения учитывать их при установлении и поддержании контакта с представителями иных культур. В научных публикациях подчёркивается значимость поддержания мотивации к овладению культурной составляющей иностранного языка. Обучение иностранному языку направлено на познание и осмысление лингвокультуроведческих фактов, расширение опыта познания лингвокультурных явлений, а также на изучение родной культуры.

Таким образом, важным условием, при котором может быть достигнута цель формирования коммуникативной компетенции как способности к межкультурному общению, является использование в учебном процессе учебных пособий, акцентирующих социокультурные, социолингвистические, дискурсивные аспекты общения. Присутствие в учебном пособии культуроведческого аспекта также одна из важнейших его характеристик.

Многие современные исследователи, разрабатывая способы построения учебного процесса, делают акцент на проблемном характере процесса обучения. Учебные материалы должны ставить перед обучающимися проблемную задачу, решение которой предполагает, что они самостоятельно определяют способы и средства решения задачи, составляют алгоритм своих действий, отбирают необходимую информацию, оценивают результаты своей деятельности. Многие авторы отмечают, что материалы проблемного характера по сравнению с «нейтральными» вызывают более устойчивый интерес и познавательную активность обучающихся.

Мотивационный фактор как один из значимых при отборе учебного материала акцентируется в ряде работ. Важно определить, представляет ли данный материал интерес для учащихся, воспринимают ли они его как актуальный в контексте их будущей профессии, или как отвечающий их образовательным интересам.

Кроме того, следует признать, что важный фактор, влияющий на мотивацию и активность учащихся – диалоговая форма изложения материала. В дидактических публикациях рекомендуется использовать обороты речи, необходимые при постановке вопросов, способствующих активизации работы студентов с учебной книгой. Примерами таких формулировок могут служить следующие вопросы: «Чем вызвана необходимость...», «оцените вероятность..., перспективы...», «объясните причины...».

Одной из современных тенденций является комбинирование различных методов, выбираемых в соответствии с целями, содержанием и формами организации обучения. В последние годы разработаны методические концепции, предлагающие реализацию таких методов и технологий, как метод проектов, проблемное обучение с применением учебных дискуссий, игровая методика, метод кейсов - case study. Однако эти методические идеи не могут быть реализованы в обучении, если они не запрограммированы в учебном пособии в виде приёмов обучения.

В настоящее время пристальное внимание уделяется разработке путей повышения эффективности самостоятельной деятельности обучающихся. Следует отметить, что учебное пособие может служить эффективным средством организации самостоятельной деятельности, если: цели самостоятельной работы чётко сформулированы; предусмотрены механизмы активизации интереса и мотивации обучающихся; задано общее направление поиска информации; указаны источники информации; определён тип речевого продукта учебной деятельности; предусмотрена самооценка обучающимися результатов своей деятельности.

В реальной учебной ситуации уровень владения иностранным языком, мотивация, опыт работы с профессионально - ориентированными текстами у разных студентов могут быть разными. Как показывают результаты опросов преподавателей, проводимых в рамках предпроектного исследования к проекту RESPONSE, только 40% всех групп оказываются сформированными по уровню знания языка и 60% групп неоднородны. Поэтому, с учётом

различий между обучающимися, необходимо предусмотреть возможность выбора тем, проблем, текстов, приёмов работы.

Литература

1. Вербицкий А.А., Ларионова О.Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции. – М.: Логос, 2009. – 336 с.
2. Нургалиева Г.К., Кунанбаева С.С. «Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования»
3. Турло Е.М. Проектирование учебных материалов как показатель качества деятельности преподавателя: дис... канд. педагогич. наук. – Новосибирск, 2009. – 255 с.
4. Алексева Л.Е. Методика обучения профессионально ориентированному иностранному языку. Курс лекций: Методич. пособие. – СПб.: Филологический ф-т СПбГУ, 2007. – 136 с.
5. Комарова Ю.А. Научно-исследовательская компетентность студентов филологических специальностей // Формирование билингвальной личности на основе компетентностного подхода / Отв. ред. Г.А. Баева. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2012. – С. 113-148.

МРНТИ: 14.07.07

A. Z. Iskakova

L.N. Gumilyov Eurasian National University
aiko-1986-kz@mail.ru

THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS IN THE SECONDARY SCHOOL

Functional literacy is the mastery of a system of key competencies that allow you to effectively apply the acquired knowledge in a practical situation and successfully use them in the process of social adaptation. Key competencies are the requirement of the state to the quality of the personality of a school graduate in the form of educational outcomes declared in the curricula. One of the key competencies of a high school graduate is communicative competence. In addition to key competencies, within the framework of individual subject areas, subject competencies are distinguished: mastered specific knowledge, skills within the academic subject. Education standard is focused on results that ensure personal self-development, independence in acquiring knowledge, forming communication skills, the ability to manage information and technologies, solve problems, entrepreneurship and creativity [1].

The results of the formation of personal competence at the level of basic secondary education: – the ability to navigate the world around, to objectively assess situations from the standpoint of formed values; – the ability to build a trajectory of individual development and plan their actions for its implementation; – the ability to find the best ways to solve problems that have arisen – and discuss them with people around; – the ability to objectively evaluate their actions and their results, the desire for self-improvement; – the ability to focus on universal and national values in assessing human behavior; – the desire to develop their positive personal qualities, leadership abilities; – manifestation of self-esteem, the dignity of a citizen of their country; – the ability to create an emotionally positive microclimate in the social environment from the position of ethical standards of behavior; – manifestation of the logical validity of actions and deeds; – conscious performance of different social roles according to age; – compliance with the rules of maintaining one's own safety; – maintaining and promoting a healthy lifestyle; – participation in design and research activities in the process of learning the basics of science and additional development; – active participation in physical self-development; – showing interest in arts and sciences [2].

The results of the formation of civic competence at the level of basic secondary education: – the ability to adequately perceive the events taking place in the country, to realize one's role in the team based on the highest ethical values, citizenship and patriotism; – possession of knowledge in the areas of civil and social activity; – the ability to choose socially significant settings for their

actions and deeds, – knowledge and observance of the Constitution, laws and the rule of law; – knowledge of state symbols and the state language; – manifestation of an active civic position, high patriotic feelings, readiness to serve their homeland and protect its interests within their age limits and social relations; – the ability to adequately perceive ongoing social events, the manifestation of vigilance in various life situations from the standpoint of protecting the interests of society; – showing interest in the political system [3].

The results of the formation of social competence at the level of basic secondary education: – possession of knowledge in the areas of social activity, social and labor sphere, family relations and responsibilities in matters of economics and law; – possession of in-depth and expanded knowledge and practical skills in the field of pre-profile training; – the ability to apply social knowledge in solving standard problems in the field of public relations; – possession of knowledge about the achievements of universal culture and the peculiarities of national culture, ethno-cultural phenomena and traditions in society, cultural foundations of personal, family and social life; – respect for the history, culture and traditions and other values of the people and other ethnic groups living on the territory of Kazakhstan; – knowledge of the Kazakh language as a means of cognition, self-development, cultural exchange, obtaining information about the achievements of scientific and technological progress and English and other foreign languages as a means of establishing intercultural relations with other countries and obtaining information; – the desire to protect and increase the nature of the native land, one's country, the manifestation of an active position in environmental protection; – manifestation of a high culture of human communication, compliance with ethical standards; – observance of the ethics of behavior in the family, respect for the older generation and care for the younger ones, showing kindness and sensitivity to family members and people around them, caring for them; – the ability to adequately assess the characteristics of the social environment, to resist anti-social phenomena; – manifestation of intolerance to destructive influences of an ideological, illegal and religious nature [4].

The results of the formation of managerial competence at the level of basic secondary education: – the ability to plan and organize the activities of the team; – the ability to make a decision in various life situations and justify the chosen method of decision in comparison with possible alternative ones; – a logical vision of basic relationships, a plurality of relationships, understanding complex situations, using knowledge in practical activities, creative processing of the information received; – manifestation of the ability for analytical and innovative thinking and active participation in design and research activities; – the ability to determine the goal (expected result) of the activity and select tactical actions to achieve the goal; – the ability to create and implement creative approaches [5].

The results of the formation of information competence at the level of basic secondary education: – possession of technical skills in working with peripheral devices and devices (headphones, speakers, printer, scanner, digital camera, multimedia projector); – possession of skills in working with various information devices (electronic textbooks, multimedia encyclopedias and reference books, Internet resources); – the ability to independently receive, analyze, process, synthesize, transform, use, store and transmit information; – possession of ways to update the information received with the help of information technologies for further self-education; – the ability to apply information and telecommunication technologies to solve educational problems in various subjects (on-line, distance learning, e-learning); – possession of methods of cognition, modeling and design [6].

The main task of a general education school is to create all the opportunities and provide conditions for students to acquire new knowledge, acquire new skills and be able to effectively use knowledge and technology in everyday life. A.V. Khutorskoy believes that it is possible to master social experience, acquire skills for life and practical activities in society, provided that you possess the following key educational competencies: value-semantic, general cultural, educational and cognitive, informational, communicative, social and labor and personal self-improvement competencies [7].

The goal of education in the context of a competency-based approach is to form a person who is able to independently solve various problems using her knowledge and skills, i.e. competent person. The competence-based approach makes it possible to strengthen the personal orientation of the content of education and make it more practice-oriented.

In this regard, within the framework of the competence-based approach, the main thing is not just enrichment with the amount of knowledge, but the expansion and enrichment of individual methods of action and means of activity, as well as behavioral operations in non-standard situations, i.e. acquisition of versatile experience. Thus, from the concept of the development of universal educational activities it follows that the most important task of the modern education system is to provide students with the ability to learn, the ability for self-development and self-improvement [8].

Naturally, these qualities are achieved through the conscious and active appropriation of social experience by students. At the same time, knowledge, skills and abilities are formed, applied and preserved in close connection with the active actions of the students themselves. There are four blocks of the main types of universal educational activities: personal, regulatory, cognitive and communicative, the formation of which is possible in the course of the educational process, provided that the teacher has the methods of organizing educational cooperation in the classroom (“teacher-student”, “student-student”) and implementing appropriate psychological and pedagogical technologies [9].

The essence of functional literacy is the ability of the individual to independently carry out educational activities and apply the acquired knowledge, skills and abilities to solve life problems in various areas of human activity, communication and social relations. The components of functional literacy are skills (key competencies or universal learning activities) of a certain type, based on solid knowledge, namely: organizational, intellectual, evaluative and communicative.

These skills can be acquired by students under conditions where learning is of an activity nature; the educational process is focused on the development of independence and responsibility of the student for the results of their activities; an opportunity is provided to gain experience in achieving the goal; certification rules are clear and understandable to all participants in the educational process; productive forms of group work are used [10].

In this matter, the professional competence of the teacher plays an important role. The professional competence of a teacher in the formation of functional literacy of students is characterized as the integration of pedagogical knowledge, skills, professionally significant personal qualities to achieve socio-pedagogical results in the formation of information, problematic, communicative and organizational competencies of school graduates. Especially competence in solving life problems necessary for adaptation and full functioning in modern society.

The structure of the professional competence of a teacher in the formation of functional literacy of students includes the following competences: subject-methodological, psychological and pedagogical, competence in the field of valueology of the educational process, communicative, competence in the field of quality management of the educational system "teacher-student". The work of a teacher in the formation of functional literacy of students should include the following stages: goal setting, planning, forecasting, implementation, correction, reflection. To ensure the productivity of the formation of functional literacy of students, teachers need to use special active, activity-based, student-oriented and developing educational technologies [11].

Among them, the following types of activities and technologies can be distinguished: – problem-dialogical technology – this is the development of new knowledge, which allows the formation of organizational, intellectual and other skills, including the ability to independently carry out learning activities; – the technology of forming the correct reading activity, creating conditions for the development of the most important communicative skills; – technology of project activity – provides conditions for the formation of organizational, intellectual, communicative and evaluative skills (preparation of various models and posters, organization and holding of competitions, quizzes, mini-studies, etc., providing for the mandatory presentation of the results obtained); – level differentiation of education, the use of which introduces certain changes in the style of interaction between the teacher and students (the student is a partner who has the right to make decisions, for

example, about the content of his education, the level of his assimilation, etc.), the main task and obligation teachers – to help the student make and implement his decision; – information and communication technologies, the use of which makes it possible to form the basis of intellectual skills, such as comparison and generalization, analysis and synthesis; – technology for assessing the educational achievements of students, etc [12].

Consequently, a student can learn to act only in the process of the action itself, and the work of the teacher at each lesson and the educational technologies that the teacher chooses form the functional literacy of students corresponding to their age level. Therefore, the most important problem in the professional development of a modern teacher is the problem of forming his technological competence, which includes deep theoretical training and practical experience in the productive use of modern educational technologies in the classroom, readiness for adaptation and modification, taking into account the individual and age characteristics of students.

Literature

1. Vagvolgyi, et al. A Review about functional illiteracy: Definition, cognitive, linguistic, and numerical aspects. 2016. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5102880/> Retrieved on May 30, 2019.
2. Ermolenko, V.A., Perchenok, R.L., Chernoglazkin, S.Yu. Didactic foundations of functional literacy in modern conditions: A manual for educators [Text] / Russian Academy of Education, Theory of Education and Pedagogics. – M.: ITOP RAO, – 1999. – 228 p.
3. Temirbekova, G.A. Formation of reader literacy in the conditions of the updated curriculum // Science and the world. – 2020. – № 4 (80). – 100 p.
4. Formation of functional literacy of 12-year school students in English. Methodological instructions. Astana: National Academy of Education named after Altynsarin Y., 2013 – 32 p.
5. Features of the formation of functional literacy of primary school students in the subjects of the natural science cycle. Methodological guide. Astana: National Academy of Education named after Altynsarin Y., 2013. – 38 p.
6. Sorokin, G.G. The influence of information culture on the functional literacy of a social subject Ph.D. dissertation in sociological sciences: – Tyumen, 2006. – 120 p.
7. Khutorsky, A. V. Functional literacy in education: scientific and methodological manual/ M.: Publishing house of the Institute of Human Education, 2023. – 126 p.
8. Johnson, L.R. Cultural and social uses of orality and functional literacy: A narrative approach. Reading & Writing, 7(1), a119. 2016.
9. Sharinets, N.S. Theoretical foundations for the formation of functional literacy of persons with intellectual disabilities. Bulletin Mozyr State Pedagogical University named after I.P. Shamyakina. – 2022. – № 1(59). – 82 p.
10. Logvina, I. A. To the question of the formation of functional reading skills // International scientific and practical conference "Reading children and adults: a book and personality development." – St. Petersburg, 2011.
11. Aker, C., Ksoll, C., and Lybbert, T. J. ABC, 123: The Impact of a Mobile Phone Literacy Program on Educational Outcomes. -Washington DC: Center for Global Development. – 2010. – 160 p.
12. Spurlin, J.E., Dansereau, D.F., Larson, C.O., and Brooks, L.W. Cooperative learning strategies in processing descriptive text: Effects of role and activity level of the learner. Cognition and Instruction, – 1984. – 480 p.
13. Lebedev, O.E. Competence-based approach in education / School technologies. – 2011. – № 5 – C. 20.
14. Leontiev, A.A. What is an activity approach in education? Primary school: plus or minus. – 2009. – № 1. – C.3.
15. Eme, E., Lambert, E., and Alamargot, D. Word reading and word spelling in French adult literacy students: the relationship with oral language skills. J. Res. Read. 2018 – 300 p. doi: 10.1111/j.1467-9817.2011.01508.x

16. Sticht, T. G. Cognitive research applied to military literacy training. Paper presented at the NATO International Conference on Cognitive Psychology and Instruction, Amsterdam, 1977.
17. <http://www.primeminister.kz/page/bakytzhan-zhumagulov-o-modernizatsii-sistemy-obrazovaniya?lang=en>.

МРНТИ: 37.01:001

Б.А. Акжигитов, А.Ж. Жуманбаев, М.К. Мухатаев, М.Ш. Асанов, А.К. Мухатаев
 НАО «Университет имени Шакарима города Семей»,
 apple_flower@inbox.ru

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ КАК ЗАЛОГ УСПЕХА СОВРЕМЕННОГО ОБУЧАЮЩЕГОСЯ

Формирование функциональной грамотности обучающихся – одна из основных задач современного образования. Уровень сформированности функциональной грамотности – показатель качества современного образования.

По мнению Леонтьева А.А.: «Функционально грамотный человек – это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений».

Международные оценочные исследования

<p style="text-align: center;">PISA «Международная программа оценки учебных достижений 15-летних учащихся»</p> <p><i>оценивает способности подростков использовать знания, умения и навыки, приобретенные в школе для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях</i></p>	<p style="text-align: center;">TIMSS «Оценка математической и естественнонаучной грамотности учащихся 4 и 8-х классов»</p> <p><i>изучаются особенности содержания школьного математического и естественнонаучного образования в странах-участницах, особенности учебного процесса, а также факторы, связанные с характеристиками образовательных учреждений, учителей, учащихся и их семей</i></p>	<p style="text-align: center;">PIRLS «Изучение качества чтения и понимание текста»</p> <p><i>изучает читательскую грамотность учащихся, проучившихся четыре года. В благоприятной образовательной среде между третьим и пятым годом школьного обучения происходит качественный переход в становлении важнейшего компонента учебной самостоятельности: заканчивается обучение чтению (технике чтения), начинается чтение для обучения – использование письменных текстов как основного ресурса самообразования</i></p>
---	---	--

Определение функциональной грамотности в исследовании PISA заложено в основном вопросе, на который отвечает исследование: «Обладают ли учащиеся 15-летнего возраста, получившие обязательное общее образование, знаниями и умениями, необходимыми им для полноценного функционирования в современном обществе».

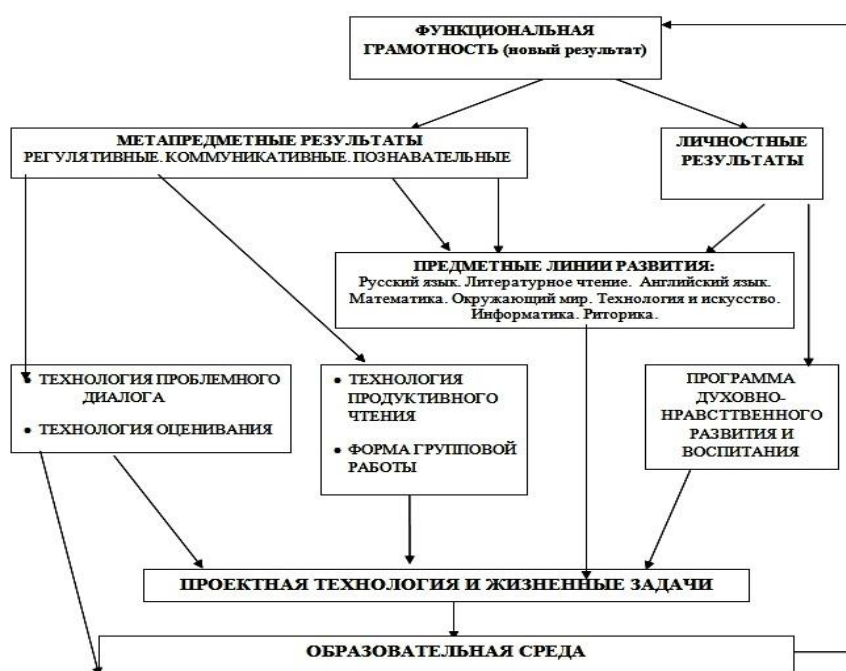
Из всего вышесказанного, можно определить, что функциональная грамотность — это способность использовать знания, умения, способы в действии при решении широкого круга задач, обнаруживать себя за пределами учебных ситуаций, в задачах, не похожих на те, где эти знания, умения, способы приобретались.

При компетентностном подходе к оценке результатов обучения в понятие «функциональная грамотность» вкладывается следующий смысл:

- читательская грамотность – способность к пониманию и осмыслению письменных текстов, к использованию их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей, для активного участия в жизни общества;
- математическая грамотность – способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину;
- естественнонаучная грамотность – способность использовать естественнонаучные знания для отбора в реальных жизненных ситуациях тех проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах, необходимых для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, а также для принятия соответствующих решений.

Функциональная грамотность – явление метапредметное, и поэтому она формируется при изучении всех школьных дисциплин и поэтому имеет разнообразные формы проявления. Основное среднее образование обеспечивает освоение обучающимися базисных основ системы наук; развитие их интеллектуального потенциала; привитие им духовно-нравственных качеств и гражданской ответственности, экологической культуры и этических норм межличностного и межкультурного общения; самоопределение и самореализацию личности; формирование функциональной грамотности; реализацию предпрофильной подготовки с учетом возрастных особенностей развития и сохранения здоровья. На уровне основного среднего образования создается основа предпрофильной подготовки обучающихся, формируется естественнонаучное и гуманитарное мировоззрение, личностные качества, обеспечивающие их успешную социально-психологическую адаптацию в обществе, самоопределение в выборе направления профильного обучения.

Содержание образования на уровне основного образования является относительно завершенным и базовым для продолжения обучения на уровне общего среднего образования.

Если мы берем исследование PISA как инструментарий оценки функциональной грамотности, в который входят следующие пункты:

- Сохранение основных направлений (математическая, естественнонаучная, читательская и финансовая грамотности).
- Приоритетная область – математическая грамотность.
- Совершенствование концепции оценки математической грамотности.
- Введение нового направления – креативное мышление.
- Введение новой области – оценка личного благополучия учащихся и учителей.
- Развитие технологии адаптивного тестирования для оценки математической грамотности.

В связи с этим современная школа, в формировании и развитии функциональной грамотности обучающихся, должна выполнять следующие приоритетные задачи:

- Корректировка и актуализация «дорожной карты» по развитию функциональной грамотности у обучающихся.
- Деятельность рабочих групп, ответственных за реализацию мероприятий по развитию функциональной грамотности
- Повышение квалификации учителей-предметников в области функциональной грамотности.
- Постоянная актуализация банка заданий для формирования функциональной грамотности.
- Анализ учебно-методических материалов, которые используют учителя, с целью замены на пособия нового поколения.
- Перестроить методическую работу учителей, создать механизмы мотивации учителей, организации их сотрудничества и обмена опытом.

Перед учителями-предметниками в свою очередь тоже стоит ряд задач, решение которых является залогом эффективности процесса обучения:

- Владение основными понятиями, связанными с функциональной грамотностью.
- Овладение современными практиками формирования и оценки функциональной грамотности (различение процессов формирования и оценки функциональной грамотности).
- Понимание роли учебных задач как средства формирования функциональной грамотности.
- Уметь отбирать/разрабатывать учебные задания для формирования и оценки функциональной грамотности.
- Овладение практиками развивающего обучения (работа в группах, проектная и исследовательская деятельность и др.).
- Овладение технологией формирующего оценивания с учетом критериально-уровневого подхода.
- Умение работать в команде учителей-предметников, организуя межпредметное взаимодействие.

Функциональная грамотность ученика – это цель и результат образования. Формирование функциональной грамотности у обучающихся – обязательное условие работы учителя. Ребёнок должен обладать: готовностью успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром, возможностью решать различные (в том числе нестандартные) учебные и жизненные задачи, способностью строить социальные отношения, совокупностью рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремлением к дальнейшему образованию».

А.Ж. Жуманбаев, Д.Н. Қайранбаев
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»,
apple_flower@inbox.ru

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Современное содержание образования в области физической культуры нацеливает не только на то, чтобы выпускник школы вышел в жизнь с достаточной физической подготовленностью, но и на то, чтобы он был действительно образованным в физической культуре: владел средствами и методами работы со своим телом, знал его и не боялся; владел средствами и методами укрепления и сохранения здоровья, повышения функциональных возможностей основных систем организма; умел организовывать и грамотно проводить свои занятия физическими упражнениями. Сегодня школьная физическая культура все больше становится ответственной за формирование у школьников ориентации на здоровый образ жизни.

Для нынешнего поколения Казахстана эта ориентация жизненно необходима против растущей опасности наркомании, алкоголизма, никотиновой зависимости.

Занятия физической культурой в школе учат школьника самоконтролю, самокритике, т.е. ценить время, организовывать распорядок дня, без чего невозможна нормальная жизнь любого человека. В этом и выражается функциональная грамотность детей - способность вступать в отношения с внешней средой, максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней.

Раньше традиционно цели школьного образования определялись набором знаний, умений и навыков, которыми должен овладеть выпускник. Сегодня главной задачей является подготовка выпускника такого уровня, чтобы попадая в проблемную ситуацию, он мог найти несколько способов ее решения, выбрать рациональный способ, обосновав своё решение.

Формирование функциональной грамотности учащихся на уроках физической культуры для решения проблемных ситуаций происходит через реализацию учебно-познавательной компетентности.

На уроках физической культуры учителя должны изучать и использовать в профессиональной деятельности современные педагогические технологии, методики, приемы и способы успешного воспитания и обучения учащихся с целью формирования функциональной грамотности школьников.

Помимо физического развития, на уроках нужно проводить беседы по познанию культурно-исторических основ физической культуры; осознание роли данного предмета в формировании способности к достижению всестороннего развития, здорового образа жизни; сохранения здоровья; подготовку к труду и защите Отечества.

Особую роль следует уделять беседам по познанию основ физического развития и воспитания с целью формирования духовно богатой и физически здоровой личности, так как приобретение знаний, необходимых для занятий физической культурой и спортом, владение знаниями о правилах регулирования физической нагрузки в условиях проведения утренней зарядки, регулярных занятий спортом, - это и есть функциональная грамотность молодого человека в начале его самостоятельной жизни. Здесь проявляется личностная значимость знаний для учащихся.

Социальная значимость для учащихся состоит в понимании пользы занятий физическими упражнениями для здоровья человека повышения его трудоспособности и увеличения продолжительности жизни, а также роли физических упражнений в профилактике профессиональных заболеваний, в борьбе с производственным травматизмом.

Коммуникативная значимость состоит в умении вести дискуссию по проблемам развития спорта и занятий физической культурой; выработке собственной позиции по данным вопросам; умение анализировать и оценивать деятельность друзей, одноклассников; умение давать рекомендации для самостоятельных занятий физкультурой, опираясь на современные физкультурно-оздоровительные технологии.

На уроках должен решаться круг вопросов, в которых человек хорошо осведомлён, обладает познаниями и опытом для того, чтобы решать стандартные и нестандартные задачи в различных сферах жизни и деятельности.

На уроках с применением новых технологий, ученик овладевает креативными навыками: добыванием знаний непосредственно из окружающей действительности, владением приёмами учебно-познавательных проблем, действий, что очень важно, в нестандартных ситуациях.

Обеспечить качественное усвоение стандарта образования возможно только через деятельностный подход к обучению. Для этого нужно:

- ставить цель и организовывать ее достижение, уметь пояснить свою цель;
- организовывать планирование, анализ, рефлексию, самооценку своей учебно-познавательной деятельности;
- задавать вопросы к наблюдаемым фактам, отыскивать причины явлений, обозначать свое понимание или непонимание по отношению к изучаемой проблеме;
- иметь опыт восприятия картины мира.

Исходя из этого можно сделать выводы насколько важна роль физической культуры в формировании личности обучающихся, их интересов и творческих способностей, в совершенствовании двигательных и психофизиологических качеств, в укреплении здоровья и профилактики заболеваний школьников. Физическая культура – это развитие физического и духовного в человеке, это способ жизни и способ развития целостной личности.

Поэтому в структуре общего среднего образования предмет физическая культура должен занимать одно из ведущих мест среди других предметов и способствовать решению важных общепедагогических задач. Физическая культура не должна быть лишь школьным предметом, она должна быть образом жизни детей.

ҒТАХР: 77.01

А.Ж. Жуманбаев, Д.Н. Қайранбаев

Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті KEAҚ,
apple_flower@inbox.ru

ДЗЮДОШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫ ТҰЛҒАСЫНЫҢ АСПЕКТІСІ РЕТІНДЕ ДЕНЕНІ ДАМУ ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНЫҢ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Тұлғаның оқу, түсіну, мәтін құрау және арифметикалық амалдарды орындау қабілеті ретіндегі қарапайым сауаттылықтан айырмашылығы, функционалдық сауаттылық адамның қоғамдық қатынастар жүйесінде қалыпты өмір сүруін және қызметін қамтамасыз ететін білім, білік, дағды деңгейін көрсетеді, ол қарастырылады. нақты мәдени ортада жеке адамның өмірін жүзеге асыру үшін қажетті минимум.

Әрбір мектеп пәні арқылы оқыту нәтижесінде функционалдық сауаттылық қалыптасады. «Дене шынықтыру» пәні де ерекшелік емес, оның сабақтарында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бұрынғыдан да көп жүргізілуде, сонымен қатар олардың ғылыми-практикалық тапсырмаларды орындаудағы білімдерін, дағдыларын және дағдыларын тексеруде. -бағдарланған табиғат. Мемлекеттік әлеуметтік-

экономикалық саясаттың маңызды құрамдас бөлігі дене шынықтыру мен спортты дамыту болып табылады.

Жас ұрпақтың жеке басының адамгершілік, ерікті қасиеттерін тәрбиелеу қай уақытта да өзекті. Спортты бала кезінен бастау керек, өйткені балаларға қозғалыс керек, ал спорт – қозғалыс. Дзюдо – адамның физикалық денсаулығы мен психикалық, эмоционалдық жағдайына оң әсер ететін спорт түрлерінің бірі.

Дзюдо – қызықты спорт түрі, өйткені ол тәжірибешілерге өздерінің ақыл-ой және физикалық күштерін барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Адамда бала кезінен салауатты өмір салтын қалыптастырудың маңызы зор. Мектеп жасы – әр адамның өміріндегі маңызды кезең. Бұл жаста баланың өмірінде елеулі өзгерістер орын алады, оның әлеуметтік жағдайы өзгереді – ол студент болады, спорт секциясына келеді – ол спортшы болады, жарыстарға қатысады, қарсыласымен қарсыласады, жаңа әрекеттерді игереді. Бұл кезеңдегі балалар үшін спорт – бұл жай ғана ойын. Бірақ бұл ойын әрекетінің артында бала психикасында үлкен өзгерістер болып жатыр. Оның тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуы байқалады. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының Президенті Тоқаев Қ.Қ. дзюдо дененің де, ақылдың да әрекеті деп санайды. Ол күшті, реакцияны, төзімділікті дамытады, өзін-өзі бақылауға, қарсыластың күшті және әлсіз жақтарын көруге, жақсы нәтижеге ұмтылуға және үнемі өз бетіңізбен жұмыс істеуге үйретеді.

Дзюдо сабақтарында денсаулық нығаяды, тек дене қасиеттері (жылдамдық, күш, ептілік, төзімділік) ғана емес, сонымен қатар рухани қасиеттер (табандылық, ерік-жігер, ұстамдылық, шешімділік, мақсаттылық) дамиды. Бұл спортпен шұғылданатын балалардың суық тию қаупі әлдеқайда аз. Сабақтар жалаң аяқ жүргізілетіндіктен, балалар табиғи түрде қатайып, табанында орналасқан биологиялық белсенді нүктелерге массаж жасайды.

Нәтижесінде, дзюдо сабақтарында ол адамға дамытатын және түзететін әсер етеді, позаның ақауларын жоюға мүмкіндік береді – омыртқаның қисаюы, еңкейуі, адамның психикалық жағдайын, сыртқы түрі мен көңіл-күйін жақсартуға, жалпы жақсартуға мүмкіндік береді. өміршендігі.

Дзюдо бұл жай ғана денсаулық, күшті бұлшықеттер және арнайы әдістер мен әдістерді білу емес. Дзюдо да тектілік, төзімділік, бір-біріне көмектесу.

Мәселе балалардың салауатты өмір салтына аз тартылуында болып отыр. Спортпен шұғылданбайтын ауырып, сабақтан қалып қоюы ықтимал. Баланың денсаулығы, оның әлеуметтік-психологиялық бейімделуі, қалыпты өсуі мен дамуы көбінесе оның өмір сүретін ортасымен анықталады. Осыған орай, мектептің мекемеге келген денсаулық деңгейін сақтау, қолдау, нығайту және өз денсаулығына құнды көзқарасты тәрбиелеу, оған денсаулық негіздерін үйрету, салауатты өмірдің негіздерін үйрету қажет.

МРНТИ: 497.21

Б.А. Акжигитов, А.Ж. Жуманбаев, М.К. Мухатаев, М.Ш. Асанов
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»,
apple_flower@inbox.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Физическое воспитание школьников – настоящая школа жизни, познания, общения, взаимопонимания и самовыражения. В настоящее время деятельность учителя физической культуры основана на решении следующих задач:

- формирование системы знаний о физической культуре и жизненно важных двигательных умениях и навыках;

- развитие индивидуальных двигательных способностей с целью дальнейшего совершенствования личности;
- формирование потребности в регулярных занятиях физическими упражнениями и избранным видом спорта;
- воспитание моральных и волевых качеств;
- развитие опыта межличностного общения.

Необходимо на каждом уроке проводить работу по овладению учащимися конкретными знаниями, умениями и навыками. Данное занятие должно оказывать влияние на развитие интеллектуальных и волевых качеств обучающихся и формировать новые познавательные интересы, правильные взгляды, а в конечном счете и убеждения в необходимости занятия спортом. С этой целью необходимо настойчиво активизировать мышление обучающихся, добиваться понимания ими сути выполняемых действий, создавать условия для проявления самостоятельности, личной ответственности за свою работу, за поведение в целом, приучать их владеть своими эмоциями.

В реализации данных целей поможет функциональная грамотность, которую необходимо развивать на уроках физической культуры. Главная задача урока физкультуры – обеспечить максимальную двигательную активность детей в процессе занятия. Но вместе с тем мы не должны забывать и о теоретических основах предмета, поскольку учащиеся на каждом уроке должны почерпнуть и знания, а не только выработать умения и навыки.

Каждый учитель в процессе урока дает объяснение по теме занятия. Это могут быть исторические сведения о виде спорта, правила соревнований, техника выполнения упражнения, примеры возможных ошибок и как их избежать

Однако нужно не только объяснять все это детям, но и проверять усвоение ими знаний.

Как это сделать? Самое простое – рефлексия, т.е. опрос в конце урока. Можно предложить выполнение домашнего задания в виде теста, заполнения таблицы, подготовки сообщения по теме, написания реферата. А можно подойти к этому более творчески.

Участие с детьми в различных интернет конкурсах, олимпиадах навело меня на следующую мысль: можно применять подобные задания для проверки знаний учащихся на уроках, а также использовать их в виде домашних заданий. Задания должны быть творческого характера: ребусы, кроссворды, загадки, головоломки, задания с выбором ответа, а также открытые задания, где учащийся сам вписывает ответ и т.п.

Подобная работа активизирует мыслительные процессы, тренирует память, развивает умение анализировать, сопоставлять, логически мыслить.

Традиционно цели школьного образования определялись набором знаний, умений и навыков, которыми должен овладеть выпускник.

Сегодня обществу (профессиональным учебным заведениям, производству, семье) нужны выпускники, готовые к включению в дальнейшую жизнедеятельность, способные практически решать встающие перед ними жизненные и профессиональные проблемы.

Отсюда вытекает главная цель уроков физической культуры – подготовка выпускника такого уровня, чтобы для преодоления проблемной ситуации он мог найти несколько способов её решения, выбрать рациональный способ, обосновав своё решение.

Под функциональной грамотностью понимается «способность использовать ЗУН, приобретенные в школе для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях».

Итак, функционально грамотная личность – это человек: ориентирующийся в мире и действующий в соответствии с общественными ценностями; способный быть самостоятельным в ситуации выбора и принятия решений; способный нести ответственность за себя; владеющий приемами учения и готовый к постоянной переподготовке; обладающий набором компетенций; легко адаптирующийся в любом социуме и умеющий активно влиять на него; владеющий современными информационными технологиями.

Одним из индикаторов функциональной грамотности является грамотность в вопросах собственного здоровья. Как никогда возрастает роль физической культуры в обеспечении жизнедеятельности человека. Из всех школьных предметов он, едва ли не единственный, прививает ребенку сознательное и грамотное отношение к своему телу, своему здоровью, способствует физическому развитию человека, совершенствованию двигательных качеств, формированию знаний в области ведения здорового образа жизни.

Для того чтобы здоровый образ жизни стал не неким общественным эталоном, а осознанной индивидуальной потребностью, необходимо прививать обучающимся функциональную грамотность в сфере созидания собственного здоровья. Помочь ребенку в этом деле должен педагог, используя личностно-ориентированные методы обучения и воспитания.

С целью формирования функциональной грамотности при работе со старшеклассниками используется методика мониторинговых исследований физического развития и физической подготовленности обучающихся. Цель методики – дать знания, умения и навыки, необходимые для оценки показателей собственного здоровья, развития физических кондиций.

Порядок исследования и измерения не представляют большой сложности, поэтому ребята, начиная с 9 класса, легко справляются с ним. Научившись выполнять его в школе под руководством учителя, они смогут выполнять экспресс-оценку собственного здоровья самостоятельно.

В процессе таких уроков – практикумов обучающиеся начинают задумываться о своем здоровье. Умение оценить собственное физическое состояние по простым тестам и результатам самоконтроля имеют личностную ценность для каждого ребенка. Укрепление и восстановление здоровья с помощью физических упражнений и спорта, использование оздоровительных сил природной среды, гигиенических факторов, отказ от вредных привычек и асоциального поведения приобретает особую важность и актуальность.

Уровень физической подготовленности определяется обязательными тестами, отражающими уровень развития шести жизненно необходимых физических качеств: скоростных (бег 30 м, 60 м, 100 м), координационных (бег 3х10 м, прыжки через скакалку), скоростно-силовых (прыжок в длину с места, подъем туловища за 30 сек.), силовых (подтягивание, отжимание, вис на перекладине), выносливости (бег на 1000 м, 2000 м, 3000 м, передвижение на лыжах), гибкости (наклон туловища вперед характеризует способность гибкости в позвоночном столбе).

При увеличении количества тестов по физической подготовленности предоставляется возможность свободного выбора тех упражнений, которые лучше удаются обучающимся, где они могут достичь большого результата. Анализ тестирования каждого ребенка информирует об уровне его физической подготовленности (низкий, средний, высокий). На основе их сопоставления можно сравнивать подготовленность как отдельных учащихся, так и всего класса в целом.

Контроль за уровнем физической подготовленности выступает как оперативное управление в соответствии с намеченными планами. Оно заключается в периодическом и непрерывном сравнении полученных результатов с планируемыми результатами и последующей коррекцией процесса физической подготовки (при необходимости). Кроме этого, задачи тестирования сводятся к следующему: научить самих учащихся определять уровень своей физической подготовленности и планировать необходимые для себя комплексы физических упражнений; стимулировать учащихся к дальнейшему повышению своего физического состояния (формы); знать не столько исходный уровень развития двигательной способности, сколько его изменение за определенное время; стимулировать учащихся, добившихся высоких результатов, но не столько за высокий уровень, сколько за запланированное повышение личных результатов.

Таким образом, в процессе занятий физической культурой в школе ученики осваивают простейшие тесты для самоконтроля здоровья, учатся измерению, расчету и

оценке индивидуальных достижений, отслеживают в мониторинге уровень физической подготовленности и корректируют (вначале с помощью педагога, затем самостоятельно) индивидуальные планы физического самосовершенствования. Дети овладевают знаниями о здоровом образе жизни, о роли и месте физической культуры в организации здорового образа жизни, о своих индивидуальных особенностях физического развития и физической подготовленности, об особенностях индивидуального здоровья и о функциональных возможностях организма, формируют знания по составлению содержания занятий в соответствии с собственными задачами и индивидуальными особенностями развития.

МРНТИ: 06.81.12

Е.Т. Момынбеков, А.Ж. Зейнуллина
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТАРИЯ HR-МАРКЕТИНГА НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В настоящее время многие предприятия сталкиваются со сложными кадровыми проблемами в условиях турбулентности экономических процессов. Крупным компаниям приходится конкурировать не только с организациями на внутреннем рынке, но и с иностранными фирмами, которые зачастую делают все более привлекательные предложения квалифицированным кадрам. При этом роль кадрового обеспечения в реализуемой маркетинговой деятельности значительна, поскольку лояльное отношение персонала к компании является основой успешного рыночного функционирования [1].

«В рамках реализации маркетинга отношений в деятельности компании и развития концепции внутреннего маркетинга персонал является уже не ресурсом и не капиталом, а ценным активом и потенциальным источником роста. В данном аспекте следует сохранять заинтересованность сотрудников и проводить мониторинг их лояльности в коллективе, равно как привлекать в коллектив наиболее ценных и перспективных сотрудников используя современный инструментарий HR-маркетинга» [2].

В условиях необходимости формирования позитивного имиджа компании уже можно отметить большой научный и практический интерес к HR-маркетингу [3, 6, 7, 10], являющемуся одним из основных инструментов управления кадровыми процессами в организации и формирования рыночной стратегии развития. Предпосылками к началу развития этого направления послужил рост конкуренции за квалифицированный персонал.

Очевидно, что HR-маркетинг ориентирует работодателя на запросы соискателей, формируя и транслируя предложения более подходящих и привлекательных условий труда. Задачей HR-маркетинга становится не только ориентация на закрытие вакансий, но построение сильного HR-бренда для оценки работы фирмы на протяжении всей ее хозяйственной деятельности. Такое понимание HR-маркетинга делает его не частной управленческой функцией, реализуемой отделом персонала, а важной частью концепции маркетинга отношений.

Роль HR-маркетинга значительно изменилась в последние годы. Поиск, привлечение и удержание талантливых сотрудников является первоочередной задачей для бизнеса. Согласно 18-му ежегодному опросу руководителей PwC, 73 % респондентов обеспокоены поиском сотрудников. Руководители опасаются, что становится все труднее набирать и удерживать людей, которые будут опытными, высокопроизводительными и вписываются в корпоративную культуру компании. А без талантливых специалистов поддержание конкурентного преимущества, адаптация к изменениям в отрасли и развитие бизнеса практически невозможны [11].

С другой стороны, хотя на сегодняшний день необходимость использования концепции HR-маркетинга в современных условиях на рынке труда не вызывает сомнения, на многих предприятиях существуют барьеры применения HR-маркетинга, что обусловлено отсутствием маркетинговой ориентации руководителей и специалистов кадровых служб.

Сайт marhr.ru в 2018 г. провел исследование, опросив более 300 руководителей компаний, с целью анализа трендов HR-маркетинга [9]. В опросе приняли участие представители различных отраслей и сфер деятельности. Отрасли, связанные с информационными технологиями, консалтингом и промышленностью занимают ведущее место по количеству заинтересованных и участвующих в опросе компаний. Это показывает, что данные сферы нуждаются в поиске квалифицированных сотрудников и привлечении новых талантов. Следующим важным показателем был вопрос

В эпоху цифровизации одним из самых важных инструментов продвижения компании и привлечения целевой аудитории является SMM. Популярность маркетинга в социальных сетях за последнее время взлетела с невероятной скоростью. Социальные сети уже не являются связью исключительно личных контактов. Многие пользователи давно привыкли, что могут лично связаться не только с их друзьями, но и с представителем компании, услугами которой они пользуются. Поэтому многие зарубежные компании вводят в штат должности SMM-специалистов, чтобы разработать стратегию прогресса и поддержания HR-бренда в социальных сетях [10]. Еще одним важным инструментом является реклама. Контекстной рекламе отдают предпочтение 13,8% компаний, 14,8% предпочитают использовать баннерную рекламу, и другие виды рекламы используют всего 5%. Больше всего опрошенных предпочитают таргетированную рекламу – 31,8%. Это самая популярная реклама среди компаний, которые стараются привлечь персонал рекламой.

Рассматривая таргетированную рекламу, можно выделить следующие причины данного маркетингового подхода для поиска кандидатов на работу. Настройка узкой целевой аудитории. Цель рекламной кампании заключается в том, чтобы максимально точно ориентировать кампанию на целевую аудиторию, вплоть до членов конкретного тематического сообщества.

Ценные профессионалы редко публикуют резюме в местах поиска работы. Особенно, если у них уже есть работа. Таргетированная реклама позволяет найти даже тех, кто ни то, что не ищет работу, но даже не публикуют резюме на карьерных вебсайтах. Следовательно, улучшается качество воронки кандидатов.

В современном информационном социуме HR-маркетинг все больше уходит в цифровизацию процессов и управление клиентским опытом сотрудников и соискателей в новом коммуникационном пространстве. Как уже отмечалось ранее, одним из инструментов HR-маркетинга является сайт.

Следующий современный инструмент – HR-видеомаркетинг. Перед совершением покупки пользователи читают комментарии, смотрят видео. Клиенты больше доверяют роликам: можно посмотреть на продукт и увидеть результаты, которые он дает. Нетрудно решить, действительно ли товар является полезным. При подборе кадров видео часто является элементом реферальной программы или карьерного сайта. Но оно может использоваться и как самостоятельный инструмент. Так, у Mail.ru есть YouTube-канал, где публикуются видеозаписи событий, выступления экспертов и обзоры продукции. Увидев видео, соискатель больше узнает о компании. Если ему нравится то, что он видит, он хочет быть частью команды. Ролики «День из жизни» или «Посещение офиса» помогают рассказать о ценности компании и особенностях корпоративной культуры. Кандидат виртуально встречается практически со всеми своими коллегами и руководителями. Кандидаты, которые отвечают на вакансии после просмотра роликов, более мотивированы.

Event-маркетинг также является действенным инструментом HR. Основной целью event-маркетинга в продажах является привлечение целевой аудитории и продажа продукции. Обычная реклама уже не так эффективна и провоцирует у клиентов негативные эмоции по отношению к бренду, поэтому event-маркетинг является хорошей альтернативой.

Eventмаркетинг в HR помогает улучшить узнаваемость бренда работодателя. Компания может принимать участие в днях университетского образования или в центрах занятости. Организовать фестивали и конференции для работников определенной сферы, устраивать хакатоны. Так, компания устанавливает личные и эмоциональные связи с возможными кандидатами. Корпоративные мероприятия также помогают укрепить имидж организации на рынке труда и привлечь кандидатов: юбилей компании, игры, пикники, праздничные вечера. Этот инструмент помогает увеличить вовлеченность и верность не только внутри организации, но и за ее пределами [4].

«Информационно-коммуникационная инфраструктура HR-маркетинга может включать следующие элементы [8]:

1. E-mail маркетинг. Инструмент помогает ускорить рекрутинг и повысить качество. В рассылку входят кандидаты, имеющие первоначальный интерес к общению с компанией, если они подписаны на новости и обновления в блогах или социальных сетях.

2. Экспертный контент. Инструмент повышает лояльность как потенциальных кандидатов, так и персонала организации. На специальных площадках, связанных с бизнесом, компания размещает статьи своих специалистов. Хорошим примером является веб-сайт Nabr, созданный для IT-специалистов.

3. Геймификация. В RBHealth & Hybrid есть 8 игр в разделе «Карьера и практика»: стрелять по микробам средством для чистки, поймать баллончики с краской, которые летят на экран. Чтобы сохранить баллы, необходимо зарегистрироваться. Таким образом компания получает информацию о пользователях и может связаться с ними.

4. Работа с отзывами в сети Интернет. Кандидат смотрит в среднем 6 источников, прежде чем принять решение, приходить ли в компанию. Негативная критика без ответа или положительные мнения, написанные как по шаблону, могут оттолкнуть соискателя».

Работа с негативными комментариями также оказывает влияние на образ компании в целом, а так как в социальных сетях негатив встречается намного чаще, чем где-либо еще, то просмотрев страницы компании, можно сделать выводы о работе с негативными отзывами

В условиях высокой конкуренции необходимо регулярно использовать инструменты HR-маркетинга на основе цифровых технологий. Сегодня вся жизнь и работа людей перешла в диджитал пространство, поэтому искать соискателей и продвигать бренд работодателя следует на территории целевой аудитории. В этом может помочь использование SMM, создание карьерной страницы, таргетированная реклама, Email маркетинг, геймификация, а также работа с отзывами в Интернете.

Литература

1. Bondarenko, V.A., Ivanchenko, O.V., Mirgorodskaya, O.N., Demyanchenko, N.V. Role of staff marketing in increasing business performance // *European Research Studies Journal*. – 2017. – № 3. – Т. 20. – С. 320-325.
2. Бондаренко, В.А., Иванченко, О.В. Роль маркетинга персонала в развитии фирмы в условиях изменяющейся рыночной среды [Электронный ресурс] // *Архивариус*. – 2017. – № 1 (16). – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru>.
3. Воронин, М., Кабицкая, Д., Тихонова, Н. HR-квест. Как сделать сотрудников адвокатами бренда. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2018.
4. Жураховский, А.С. Применение инструментов маркетинга HR-сфере // *Современная экономика России: достижения, актуальные проблемы и перспективы развития* : сб. материалов всерос. науч. конф. – 2019. – С. 35–40.
5. Иронимус, Ф. Бренд как магнит для новых сотрудников [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vest.nikmckinsey.ru>.
6. Краснова, Н.В. HR-стратегия: инструменты разработки и реализации. – М., 2017.
7. Кучеров, Д.Г. Бренд работодателя: область маркетинга или управления человеческими ресурсами? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vestnikmanagement.spbu.ru>.

8. Ларина, А. Инструменты маркетинга в HR. Как использовать, чтобы продать вакансию и быстрее привлечь профессионалов // Директор по персоналу. – 2019. – № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://e.hrdirector.ru>.
9. Михель, А. HR-маркетинг в 2018 г.: исследование и тренды [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://marhr.ru>
10. Папонова, Н. Маркетинг в области управления персоналом [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dis.ru/library>.

МРНТИ: 06.71.07

А.А. Нуртаев, А.Ж. Зейнуллина
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ И ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В РК

Одной из ключевых задач в Стратегии «Казахстан-2050» названо создание в стране мощной многоотраслевой, сбалансированной, конкурентоспособной формы развития приоритетных отраслей национальной экономики, основанной на имеющемся индустриальном потенциале. Это предполагает, что к 2050 г. Казахстану целесообразно отойти от инерционной модели ведения сельского хозяйства и перейти на инновационную модель хозяйствования, важным аспектом которой является высокий уровень внедрения и развития современных технологий и инноваций.

На первом этапе Казахстану необходимо создать условия для устойчивых темпов роста сельского хозяйства на основе диверсификации и развития конкурентоспособных производств, а также сельскохозяйственной специализации регионов. Казахстан в перспективе должен стать конкурентоспособным производителем и экспортером сельхозпродукции, сосредоточенным на рынках России, Китая, стран Центральной Азии, Каспийского и Черноморского регионов, арабских стран.

Аграрная политика Казахстана на долгосрочную перспективу должна быть ориентирована не только на переход от экстенсивной к интенсивной технологии производства, от механизации к автоматизации, но и от импортозамещения к экспортоориентированному производству.

В этой связи важное значение имеет проведение адекватной региональной политики, направленной на повышение конкурентоспособности продукции, развитие логистической инфраструктуры, поддержку отечественных товаропроизводителей.

Кроме того, следует сформировать: полный цикл производства зерновой и плодоовощной продукции, масличных культур и сахарной свеклы, а также в овцеводстве, КРС, птицеводстве; создать условия для массированного притока инвестиций в вышеуказанные отрасли, особенно в развитие высокотехнологичных и наукоемких производственных процессов; построить эффективный механизм работы институтов в аграрном секторе.

На втором этапе предполагается развитие непромышленной сферы – агротехнологий, сельскохозяйственной науки и образования. В этой связи, актуальное значение имеет разработка Государственной программы внедрения современных технологий в регионах, главной целью которой должно стать принятие конкретных мер по модернизации сельхозпроизводства и повышению его конкурентоспособности.

Повышению конкурентоспособности сельского хозяйства Казахстана будут способствовать: Совершенствование вторичного рынка сельскохозяйственной техники; Применение ресурсосберегающих и экологически чистых технологий; Внедрение инноваций

в сферу; Регулирование объема экспорта минеральных и органических удобрений; Увеличение заработной платы; Реформирование кредитной политики.

Оценка конкурентоспособности сельского хозяйства Республики Казахстан позволяет выявить факторы, оказывающие негативное влияние на формирование конкурентоспособности сельскохозяйственного производства и указывающие на недостаточную конкурентоспособность аграрного сектора экономики. Наиболее выраженными среди них являются низкая рентабельность сельскохозяйственных организаций; низкая эффективность использования основных фондов в сельскохозяйственном производстве; недостаточная энерговооруженность труда в аграрном секторе; слабая экспортная ориентированность агропродовольственной продукции, производимой в регионе; большой разрыв между заработной платой в сельском хозяйстве и экономикой в целом.

Основываясь на результатах анализа конкурентоспособности сельского хозяйства республики, целесообразно предложить комплекс организационно-экономических мероприятий, направленных на развитие существующих и формирование дополнительных конкурентных преимуществ аграрного сектора региона. Это повышение эффективности управления сельскохозяйственными организациями в регионе, улучшение доступа местных сельскохозяйственных товаропроизводителей на рынки сбыта, содействие продвижению республиканской агропродовольственной продукции в регионы РК, повышение производительности труда в сельском хозяйстве региона за счет роста механизации.

Основными проблемами, сдерживающими рост конкурентоспособности сельскохозяйственных организаций Республики Казахстан, являются низкая рентабельность и фондоотдача. Это говорит о неэффективном управлении, обусловленном рядом причин: недостаточной компетентностью руководителей сельскохозяйственных организаций, несовершенным механизмом распределения бюджетных субсидий аграрным предприятиям, сохраняющимся высоким удельным весом сельскохозяйственных кооперативов в организационно-правовой структуре сельскохозяйственных организаций, что на современном этапе развития аграрного сектора не способствует росту прибыльности. Одним из важнейших путей повышения конкурентоспособности сельского хозяйства Республики Казахстан является рост технического оснащения сельскохозяйственного производства в регионе.

Важнейшим звеном повышения конкурентоспособности агропромышленного комплекса является развитие предпринимательства в сельском хозяйстве, которое занимает особое место не только в агропромышленном комплексе, но и во всей экономике страны. Поэтому безусловное значение имеет его государственная поддержка, что является главным фактором «прорыва» аграрного сектора, повышения его конкурентоспособности, сохранения тенденции устойчивого обеспечения продовольственной безопасности государства.

Литература

1. Бралимов А.Ж. Необходимость усиления государственного регулирования экономики на современном этапе. / Статистика, учет и аудит. 1(48), 2013. – с. 115-119.
2. Кажыкен М. Модель адаптивной экономики. –Астана: ТОО «Профмедиа Астана», 2018. – с.53.
3. Алина Есеналина 25 апреля 2018 г. Источник: <https://lsm.kz/v-kazahstane-uvelichilsyazryvmezhdubogatymi-i-bednymi> © LS.
4. Стиглиц Дж. Цена неравенства. М.: Эксмо. 2015. – с. 232
5. Тулешева Г. Якорные ориентиры кооперации/Казахстанская правда. 2018. 3 апреля. – с.8.

М.А. Туркестанова, А.Ж. Зейнуллина
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

ҰЙЫМНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ЖАҒДАЙЛАР

Нарықтық қатынастары жағдайында кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалаудың маңызы өте зор. Бұл кәсіпорындардың тәуелсіздікке ие болуымен, сондай-ақ олардың меншік иелері, жұмысшылар, коммерциялық серіктестер және де басқа контрагенттер алдында өзінің өндірістік-кәсіпкерлік қызметінің нәтижелері үшін толық жауапкершілікте болуымен байланысты.

Кәсіпорынның қаржы жағдайы осы кәсіпорынның белгілі бір кезеңдегі қаржылық тұрақтылығын және оны өз шаруашылық қызметін үздіксіз жүргізуі мен өзінің қарыз міндеттемелерін уақтылы өтеуі үшін қаржы ресурстарымен қамтамасыз етілуін көрсетеді.

«Кәсіпорын» сөзінің мағынасы әр түрлі ақпарат көздерінде әр қилы беріледі, бірақ олардың барлығында ұқсастықтары бар. Кәсіпорын – бұл тауар шығару, қызмет көрсету кезінде бір не бірнеше функциялар атқаратын жекелеген мекеме.

Қаржылық тұрақтылық жекелеген кәсіпорынның даму көрсеткіші. Ол басқа кәсіпорынның дамуына сәйкес келмеуі мүмкін. Себебі, әрбір кәсіпорын өзінің жекелеген даму жолы, жағдайына ие болады.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының жағдайына көптеген факторлар әсер етеді: сыртқы, ішкі, локальдік және жалпы.

Кәсіпорын қызметін жүзеге асыратын экономикалық жағдай сыртқы фактор болып табылады. Экономикадағы өзгерістер кәсіпорындағы өзгерістерге әкелуі мүмкін. Егер экономика дағдарыстық жағдайда болса, онда кәсіпорынға да әсерін тигізеді. Бірақ, маңызды ролді кәсіпорынның қызмет түрі, масштабы, потенциалы да ойнайды. Ол сыртқы дағдарыстық жағдайларға төтеп бере алуы мүмкін.

Әрбір кәсіпорын үшін өзінің сыртқы және ішкі қаржылық тұрақтылық факторлар арақатысы бар. Құрылымы және ұйымдастыру жағынан ұқсас кәсіпорындар қаржылық тұрақсыздық жағдайында әр түрлі әрекет жасауы мүмкін. Біреулері ұзақ уақыт бойы төтеп беруге тырысады, екіншілері – банкроттыққа душар болады, ал үшіншілері – одан пайда алуға тырысады. Себебі неде? Олар көп болуы мүмкін: мүмкін потенциал, стратегия, басқару деңгейінің жоғары болуы және басқа жағдайлардың салдары. Бұл барлығы сыртқы факторларға қарсы тұратын ішкі факторлар.

Кәсіпорын өзгеріске дайын емес болған кез-келген жағдайды дағдарыстық деп атауға болады. Бұл жағдайды болдырмау үшін кәсіпорын экономикасының дағдарысының себептерін уақытында анықтап, қиындықтар (қаржылық қиындықтар) сыртқы ортада көрінгенге дейін оларға қарсы шаралар қолдану керек.

Қазіргі уақытта нарықта өмір сүру үшін және бәсекеқабілеттілігін сақтау үшін барлық кәсіпорындар өздерінің шаруашылық қызметіне өзгерістер енгізіп отыруы қажет. Дағдарысқа қарсы басқару стратегиясы кәсіпорын сыртқы орта өзгерістеріне (алдын-ала белгісіз, ретсіз және жиі пайда болатын өзгерістер) қалай қарсы тұратындығын, қандай алдын-алу шаралары арқылы өзінің өмір сүру қабілеттілігін сақтауға болатындығын және белгіленген мақсаттарға жету жолдарын анықтауға мүмкіндік береді.

Кәсіпорындағы қаржылық тұрақсыздық – келешек болашағына әсер ететін ең қауіпті дағдарыс түрі. Қаржылық тұрақсыздық дағдарысқа әкелетін бастапқы қадам болып табылады: техникалық, психологиялық, абырой дағдарысы және т.б. Сондықтан, әсіресе қаржылық тұрақтылық терең зерттеуді қажет етеді.

Қаржылық тұрақтылықтың ішкі келесі белгілермен танылады: ақшалай ресурстардың жеткіліксіздігі, өндірістің қысқаруы, несиелік берешектің артуы, қызметкерлердің көңіл толмауы және басқа да факторлар.

Жедел түрде басқаруға деген талаптар күшейтіледі. Қаржылық тұрақтылықтың ішкі факторларының кері әсері кәсіпорынның жабылуы, не әр түрлі шараларды қолдану арқылы қалпына келуі мүмкін. Мысалы – қайта ұйымдастыру [1].

Қаржылық тұрақтылықтың ішкі факторлары жағдайдың тереңдігіне байланысты кәсіпорынның қаржылық жағдайының келесі 3 типі бар:

1) кәсіпорынның төлем қабілеттілік аймағы. Кәсіпорын ағымдық міндеттемелерді өтеуге қажетті қаражатқа ие. Бірақ, дағдарыстық құбылыстың бастапқы белгілері бар жағымсыз тенденциялар болады. Кәсіпорында қаржылық тұрақтылықтың нашарлауына әкелетін бірінші фазасына сәйкес келетін белгілер пайда болады – рентабельділік пен өндіріс көлемінің қысқаруы. Қалған негізгі көрсеткіштер ұйғарында нормада болады, бірақ ұзақ мерзімге созылған негативті тенденциялар байқала бастайды;

2) қаржылық тұрақтылықтың дағдарыстық қаржылық көрсеткіштер аймағы. Кәсіпорынның рентабельділігі қосымша қаржы көздерін қажет ететін оңды не теріс шамаға ие болады. Есептік периодта өтелмеген шығынның пайда болуы мүмкін. Айта кететін жайт, бұл тип көбінесе дағдарыстан шығып жатқан кәсіпорындарға тән. Баланс құрылымында көрсеткіштер жалпы қанағаттанарлықсыз болғанымен, қаржылық көрсеткіштер оңды динамикаға ие болады. Бірақ, бұл оңды нәтижелер кәсіпорынның төлем қабілеттігін қамтамасыз ете алмайды [1].

3) Төлем қабілетсіз кәсіпорындар аймағы. Кәсіпорынның қызметі залалды, тіпті шығындар әр түрлі мөлшерде болады.

Қаржылық дағдарыс жағдайында кәсіпорын нақты нысаналы басқару саясатын қажет етеді. Ол шығындарды азайтатын, қарыздарды өтейтін және сату көлемін ұлғайтатын шараларға ие болғаны жөн. Әдетте, түбегейлі жаңа басқару әдісін пайдалануға тура келеді.

Қаржылық дағдарыс кезінде жедел түрде ақша қаражаттары қажет болады. Олар ішкі экономикада жетіспеуі мүмкін. Қарыздық құралдарға қажеттілік пайда болады. Бірақ, дағдарыстың өте үлкен масштабында несие берушілер мәміле құрудан бас тартуы мүмкін.

Жоғарыда айтылғандарды есекере келгенде, қаржылық тұрақтылыққа жету үшін мынандай шараларды қолдану керек:

- шығындарды максималды қысқарту;
- кәсіпорын үшін ақша қаражаттарын іздестіру;
- несиелік берешектің қайта құрылымдауын жасау;
- кәсіпорын стратегиясын анықтау не қайта анықтау;
- кәсіпорынды қайта ұйымдастыру не қайта құрылымдау.

Шығындарды қысқарту – қаржылық тұрақтылықтың маңызды шаралардың бірі [2].

Шығындарды қысқарту әдістері: шығындарды бақылау, олардың динамикасын зерттеу, шығын көздерін талдау, шығындарды қысқарту бойынша шаралар қолдану, алынған нәтижелерді бағалау.

Шығындарды қысқарту шаралары: қызметкерлердің еңбек ақысын қысқарту, материалдық және шикізат ресурстарының арзанырағын пайдалану, ресурстарды сақтайтын технологиялар пайдалану, жөндеу, қызмет көрсету және маркетингтік шығындары қысқарту.

Кәсіпорынға ақша құралдарын тарту, жоғарыда айтылып кеткендей, қаржылық тұрақтылығына тікелей әсер етеді. Дегенмен, кейбір шаралар ықпалды болып табылады. Мысалы, жалға беру немесе кәсіпорын активтерін сату, сатуды оңтайландыру, несиелік саясатты өзгерту.

Кәсіпорын иелігіндегі кез келген актив (ғимараттар, құрылыстар, көліктер, жабдықтар, акциялар, облигациялар) қарызды жабуға пайдалануы мүмкін.

Сатуды оңтайландыру келесі шараларды ұйымдастыруды талап етеді: бағалық реттеу, жаңа тапсырыс берушіні тарту, тұтынушы үшін жеңілдік енгізу.

Несиелік саясаттың өзгеруі дебиторлық берешек айналымының үдетуінен болады. Несиелік берешектің негізгі топтары – бюджет, бюджеттен тыс қорлар, банктер, жабдықтаушыларға қарыздар. Дебиторлық берешек тапсырыс берушілер, контрагенттер, еншілес ұйымдармен жұмыс нәтижесінде пайда болады.

Кәсіпорынды қайта құрылымдау. Дағдарысқа қарсы менеджменттің көптеген кәсіпорында зерттеу жұмыстарының нәтижесіне сәйкес, бірде – бір дағдарысқа қарсы бағдарлама қайта құрылымдаусыз оң нәтижеге жете алмайды.

Кәсіпорынды қайта құрылымдау – кәсіпорынның құрылымын, активін және пассивін өзгерту процесі. Қайта құрылымдаудың мақсаты – кәсіпорынның функционалдық тиімділігін арттыру, бәсекеге қабілетін, төлем қабілеттілігін қалпына келтіру және қаржылық тұрақтылығын сақтау.

Қайта құрылымдаудың негізгі 2 формасын ажыратады:

1. Оперативті қайта құрылымдау – қысқа уақыт ішінде қаржылық және экономикалық сипаттағы шешімдерді қабылдауға бағытталған. Жедел қайта құрылымдауды сәтті өткізген жағдайда, табысқа қатысты тұрақты күйде болатын тиімді жұмыс істеу және даму жағдайлары қалыптасады.

2. Стратегиялық қайта құрылымдау – шешімдерді қабылдау ұзақ мерзімге бағытталған. Ол жедел қайта құрылымдауға қарағанда тереңірек құрылымға ие және келесіні қамтиды:

- кәсіпорын қызметін талдау,
- кәсіпорынның қызметі және дамуына бағытталған стратегияға қосымшалар енгізу,
- маркетингтік жұмыстардың бағытын анықтау,
- тандалған стратегия негізінде жұмыс істеуді жоспарлау.

Егер кәсіпорынның тиімділік және бәсекеге қабілеттілігі артып, меншікті капитал және болашақ табыстың бағасы көтерілсе, стратегиялық қайта құрылымдау сәтті жүргізілді деп айтуға болады.

Бірақ, қайта құрылымдау бағдарламасы сәтті өту үшін уақыт факторы да маңызды рөл атқарады. Егер бағдарлама дер кезінде, яғни терең қаржылық дағдарыс кезінде емес жасалса, онда оң нәтиже – минималді шығын болуы мүмкін [2].

Егер кәсіпорын басқармасы дер кезінде қаржылық тұрақсыздықтың белгілері мен нышандарын байқамаса, онда шығындар айтарлықтай көп болады.

Әдебиеттер

1. Толпаков Ж.С. Қаржылық есеп 1. – Караганда, 2013. .
2. Нурсейтов Э.О, Нурсейтов Д.Э. Международные стандарты финансовой отчетности: теория и практика Алматы: LEM, 2015.

МРНТИ: 14.25.09

А.Я. Тлеубердина

КГУ Средняя школа № 11 г. Семей

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Понятие «инклюзивное образование» сформировалось из убеждения в том, что образование является основным правом человека и что оно создает основу для более справедливого общества. Все учащиеся имеют право на образование, независимо от их индивидуальных качеств или проблем. Мировое сообщество, руководствуясь принципом равенства прав всех людей, независимо от их расовых, этнических, половых, физических,

психических и других различий, закрепило в международных правовых актах ООН основные принципы инклюзивного образования.

Инклюзивное образование – это непрерывный процесс развития общего образования, нацеленный на обеспечение качественного образования для всех с учетом разнообразия, разных нужд и способностей, характеристики и ожидания в обучении учащихся и общин, устранение всех форм дискриминации» (ЮНЕСКО 2008). В современном международном сообществе сформировалась новая культурная норма – уважение к различиям между людьми и признается право человека на индивидуальность, признание и учет обществом тех или иных его особенностей, в том числе и в образовании. Поэтому инклюзивность образования начинается с признания многообразия особенностей, возможностей и различных потребностей, обучающихся в учебном процессе.

Основными задачами занятий коррекционного компонента Типовых учебных планов являются: 1) для обучающихся с нарушением слуха (неслышащих, слабослышащих):

- формирование высших психических функций, усвоение языка для овладения житейскими понятиями как базы для овладения знаниями и навыками по общеобразовательным предметам;
- развитие движений и речи в условиях интенсивного развития слухового восприятия с использованием электроакустической аппаратуры;
- обеспечение коммуникативной деятельности обучающегося, развитие разговорно-обиходного словаря;
- формирование устной речи и развитие остаточного речевого слуха;
- развитие слухового восприятия, произношения, чтения с губ, как слухозрительной основы формирования и совершенствования устной речи школьников.

Особые образовательные потребности – это потребности в помощи и в услугах в учебном процессе, которые осуществляются психолого-педагогическими методами с целью обеспечения успешности в обучении каждого ученика. Развитие общего образования исходя из принципа инклюзивности предполагает изменение ценностных ориентиров в образовании.

Ценности инклюзивного образования декларируют, что все участники образовательного процесса будут:

1) рассматривать разнообразие возможностей как ресурсы, а не барьеры и проблемы. Ресурсы для воспитания толерантной культуры поведения в обществе, для совершенствования педагогического мастерства учителя и обеспечения высокого качества преподавания. Работа в отношении преодоления трудностей одного ученика, как правило, приносит пользу и другим детям;

2) строить учебный процесс с ориентиром на всех учеников класса, а не только на тех, которые имеют высокие достижения в обучении;

3) обеспечивать поддержку учеников с особыми образовательными потребностями со стороны всех участников образовательного процесса и прежде всего учителем класса, а не только специалистами (логопед, специальный педагог, психолог, индивидуальный помощник);

4) использовать командный подход к решению вопросов помощи ученикам в учебном процессе;

5) отказываться от навешивания «ярлыков» при организации и оказании поддержки учащимся. Помощь оказывается ученикам – полноправным членам ученического сообщества, а не «детей с инклюзией», «особым», «кризисным», «подлежащим инклюзии» детям. Навешивание ярлыков является проявлением дискриминации.

Школа предоставляет обучающемуся с особыми образовательными потребностями все необходимые условия и услуги для успешного обучения, исходя из его индивидуальных потребностей.

В качестве условий для обеспечения качественного образования для каждого называются:

- учитель, принимающий разнообразие возможностей учеников;

- адаптация содержания образования с учетом потребностей обучающегося;
- использование разных форм организации учебного процесса, вариативных методов и приемов обучения, ориентированных на разные возможности обучающихся;
- применение различных способов оценки достижений учащихся;
- помощь специалистов;
- обеспеченность учебно-методическими материалами, техническими средствами, условиями для проведения индивидуальных занятий;
- руководство процессом удовлетворения особых образовательных потребностей на всех уровнях (центральном, региональном, школьном).

С помощью общественных объединений и частных фондов создаются материально-технические условия для поддержки учеников в образовательном процессе.

Типовыми правилами деятельности организаций среднего образования предусмотрены варианты включения детей с особыми образовательными потребностями в учебный процесс школы: в обычный или специальный класс (по видам нарушений развития).

Обучение школьников в обычном классе может быть организовано по общеобразовательной или индивидуальной учебной программе. Для детей с особыми образовательными потребностями, обучающихся в обычных и (или) специальных классах, предполагается проведение индивидуальных и/или групповых занятий со специальными педагогами (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог, логопед).

Занятия коррекционного компонента Типовых учебных планов проводят педагоги, имеющие высшее педагогическое образование по специальности «Дефектология» («Специальная педагогика») и образовательной программе в соответствии с видом специальной школы, при необходимости психологи.

Обучение в специальном классе (для детей с нарушениями психофизического развития) проводится по специальным учебным планам и программам соответствующего типа, которые в установленном порядке утверждены Министром образования и науки РК.

При обучении школьников с нарушениями психофизического развития часто возникает необходимость использования специальных методов обучения. Специальные методы обучения разработаны специальной педагогикой и используются в специальных школах для различных категорий, обучающихся: с нарушениями слуха, зрения, интеллекта, опорно-двигательного аппарата, задержкой психического развития, расстройствами речи. В условиях обычного класса можно использовать такие специальные методы, приемы и стратегии обучения как метод «маленьких шагов», опора на предметную деятельность и средства наглядности, «оречевление» предметных и умственных действий, «забегание вперед», непрерывное повторение изученного, использование приемов сравнения и противопоставления изучаемых понятий и др. Эти методы могут помочь прочно усвоить учебный материал и другим учащимся класса.

Оценивание результатов обучения в рамках обновленного содержания осуществляется с использованием критериальной оценки. Предполагается возможность изменения критериев оценивания с ориентиром на содержание сокращенной или индивидуальной программы, т.е. с учетом возможностей ученика. При оценивании обучающихся с особыми образовательными потребностями учитель обязан использовать дифференцированные и/или индивидуальные задания.

Вопрос о необходимости проведения итоговой аттестации обучающихся с особыми образовательными потребностями и обучающихся по индивидуальным учебным программам решается педагогическим советом в соответствии с индивидуальными особенностями обучающихся [13].

В Казахстане к детям с ООП относят тех, кто «испытывают постоянные или временные трудности в получении образования, обусловленные здоровьем и нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования».

На современном этапе развития инклюзивного образования рекомендуется использовать следующее определение особых образовательных потребностей – это потребности учащихся в психолого-педагогической, социальной и иной помощи, без которой невозможно получения качественного образования. Выделяют следующие группы детей с особыми образовательными потребностями:

1 группа. Дети с нарушениями психофизического развития: нарушениями слуха, зрения, интеллекта, речи, опорно-двигательного аппарата, задержкой психического развития и эмоционально-волевыми расстройствами.

2 группа. Дети со специфическими трудностями в обучении, поведенческими и эмоциональными проблемами. Специфические трудности отмечаются у обучающихся с сохранным интеллектом проявляются в усвоении отдельных учебных навыков: письма, чтения или счета (дисграфия, дислексия, дискалькулия др.).

Эти трудности, как правило, носят временный характер и преодолеваются при условии оказания им помощи специалистов. Поведенческие и эмоциональные проблемы могут быть вследствие особых проблем развития (синдром гиперактивности и дефицита внимания, негрубые расстройства аутистического спектра и пр.), а также неблагоприятных психологических факторов (нарушений воспитания в семье, детско-родительских и внутрисемейных отношений), что приводит к различным трудностям общения со сверстниками и учителями (робость, пассивность, замкнутость или конфликтность, непослушание, агрессивность).

3 группа. Обучающиеся, у которых в силу социально-психологических, экономических, языковых, культурных причин возникают особые образовательные потребности. Сюда можно отнести микросоциальную и педагогическую запущенность детей из малообеспеченных семей или не уделяющих должного внимания воспитанию и развитию детей, семей социального риска (родителей с алкоголизмом, наркоманией и пр.), а также у детей, испытывающей трудности адаптации к местному социуму (беженцы, мигранты, оралманы) или плохо понимающих и неговорящих на языке обучения в школе и др.

Выделение этих групп, обучающихся с ООП позволяет школе не упустить из поля своего зрения ни одного ученика, имеющего трудности в обучении, чем бы они не были вызваны. Для педагогов общего образования РК, которые в настоящее время внедряют принципы инклюзивного образования важно понять, что ученик с особыми образовательными потребностями, это не только и не столько ученик с нарушениями психофизического развития, а любой обучающийся, испытывающий трудности в обучении.

Специальные учебники, рабочие тетради и другие учебные материалы необходимо использовать в общем классе для детей с нарушениями:

- зрения (книги с укрупненным шрифтом; учебные пособия для незрячих, напечатанные шрифтом Брайля; рельефные рисунки, схемы, специальные муляжи);
- опорно-двигательного аппарата (прописи с крупным шрифтом и др.);
- слуха (учебные пособия с использованием символов (жестовой речи); видеоматериалы с титрами; учебные компьютерные программы и др.);
- нарушениями интеллекта (оригинальные УМК).

Ученики специальных классов обучаются с использованием обычных и/или специальных учебно-методических комплексов (УМК), которые изданы для специальных школ соответствующего вида.

Обучение школьника с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе может быть организовано:

Специальные учебники и пособия должны приобретаться школой (в установленном порядке) и находиться в библиотечном фонде школы. Перечень специальных учебников, изданных в РК, представлен на сайте ННПЦ КП <http://www.special-edu.kz/>

- в обычном классе (не более 2-х учеников, при этом количество учащихся в классе должно быть уменьшено на 3 на каждого ученика с ООП);
- в специальном классе (10-12 учащихся) общеобразовательной школы;

– в специальном кабинете психолого-педагогической поддержки общеобразовательной школы (индивидуально или в подгруппе).

Специальные классы открываются в школе при наличии достаточного числа учеников с одним видом нарушения психофизического развития. Зачисление ученика осуществляется на основании заключения и рекомендаций ПМПК и с согласия родителей, лиц их заменяющих.

Обучение в специальных классах целесообразно в тех случаях, когда необходимо создание специальных условий обучения, которых в обычном классе создать не представляется возможным.

К этим условиям относятся: – малая наполняемость класса, щадящий педагогический режим; – обучение по специальному учебному плану и специальным программам, учитывающим особые образовательные потребности учащихся и включающих специальные учебные предметы, направленные на преодоление причин учебных затруднений; – учитель, имеющий специальную подготовку; – наличие специального оборудования (групповой звукоусиливающей аппаратуры для детей с нарушениями слуха; специального оборудования для незрячих детей, предметной развивающей среды для детей с нарушением интеллекта и т.п.), учебно-методического обеспечения; – обязательные индивидуальные и групповые занятия со специалистами сопровождения (в соответствии со специальным Типовым учебным планом). Одним из специальных условий, которые обеспечивает общеобразовательная школа, реализующая инклюзивную практику, является специальный кабинет психолого-педагогической поддержки. Такой кабинет должен иметь площадь типового школьного класса, с мебелью для занятий (учебные столы, стулья, доска и пр.), а также развивающим оборудованием для проведения специалистами индивидуальных и групповых занятий с обучающимися с ООП: мягкие пуфы, ковровое покрытие, шведская стенка, качели, игрушки, мячи, дидактический и иллюстративный материал, пособия, прописи и учебники. В кабинете психолого-педагогической поддержки для детей с ООП проводятся: – индивидуальные, подгрупповые занятия специалистами по расписанию во внеурочное время: психологом, логопедом, специальным педагогом; – уроки по отдельным учебным предметам для тех обучающихся с ООП, которые по различным причинам не могут усваивать учебный материал в классе.

Уроки в соответствии с сокращенными или индивидуальными программами ведут специалисты службы психолого-педагогического сопровождения, которые используют специальные или альтернативные методы и приемы обучения, специальные учебники или пособия и индивидуальный дидактический материал.

В соответствии с Государственным общеобязательным стандартом образования (начального, основного среднего и среднего) для учащихся, которые испытывают трудности в обучении, создаются специальные условия.

Заключение:

В настоящее время в казахстанской системе образования при создании специальных условий обучения рекомендуется использовать следующий перечень особых образовательных потребностей:

1. Изменения учебного плана и учебных программ.
2. Изменение способов оценивания результатов обучения (достижений ученика).
3. Использование вариативных, специальных и альтернативных методов обучения.
4. Подбор учебников, учебных пособий, подготовка индивидуальных учебных материалов.
5. Выбор формы обучения.
6. Создание безбарьерной среды и адаптация места обучения.
7. Потребность в компенсаторных и технических средствах.
8. Специальная психолого-педагогическая помощь (психолога, логопеда, специального педагога (олигофренопедагога, сурдопедагога, тифлопедагога)).

В Казахстане, как и во всем мире отмечается небольшое количество детей с нарушениями психофизического развития. По данным ПМПК за 2018 год их количество составляет только 2,7% от всей детской популяции. Большинство детей с трудностями обучения – не имеют нарушений психофизического развития.

9. Помощь педагога-ассистента.

10. Социально-педагогическая помощь.

1) Изменения учебного плана и учебных программ. Решение о потребности в изменении учебного плана и учебных может быть принято: психолого-медико-педагогической консультацией (ПМПК); решением Совета школы.

ПМПК формулируют свои рекомендации к обучению школьника в следующей редакции: «Обучение по общеобразовательной программе с индивидуальным подходом: по индивидуальному учебному плану, сокращенной образовательной учебной программе» или «обучение по индивидуальной программе». ПМПК рекомендует необходимость изменения учебного плана и программы, но каков будет объем изменений – определяет учитель класса с помощью специалистов службы психолого-педагогического сопровождения: психолога, логопеда, специального педагога) по результатам углубленного изучения особенностей и возможностей обучающегося в усвоении программы. Если школа самостоятельно устанавливает трудности в обучении школьника, то решением Совета школы на основании рекомендаций службы психолого-педагогического сопровождения учитель сокращает учебную программу по одному или нескольким учебным предметам. Основанием такого решения школы служит ст. 47 п.2 Закона РК «Об образовании» – «обучение в рамках государственных общеобязательных стандартов образования по индивидуальным учебным планам, сокращенным образовательным учебным программам по решению совета организации».

Литература

1. Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации/ Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. – Алматы: ННПЦ КП, 2019. – 118 с.
2. «Special and Inclusive Education Perspectives, Challenges and Prospects» by Garry Hornby and James M. Kauffman. 2020.

МАЗМУНЫ

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Бузаубагарова К.С. ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ ГЛОБАЛИЗИРУЮЩЕМ МИРЕ.....	4
Исмаилова Г.К., Хасенова К.Е. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	6
Тоқсамбаева А.О., Бердикенов У.М. ОҚУ МЕН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ФУНКЦИОНАЛЬДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕГЕН НЕ?.....	9
Григорьева Г.Б. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ – ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ТРЕНД ИЛИ ВЕЯНИЕ МОДЫ?.....	12
Сексенбаева А.М., Биахметова М.К., Салихова Б.Т. ӘЛЕУМЕТТІК ЖОБАЛАРДЫ ЖОСПАРЛАУ МЕН ӨТКІЗУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ.....	15

1 СЕКЦИЯ: МЕКТЕП ПЕН ЖОО-ДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

СЕКЦИЯ 1: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ

Назарова М.Г., Мереке А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ.....	18
Назарова М.Г., Махметов М., Турысбеков А. ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА В РАЗНЫХ СТРАНАХ.....	20
Жуманова Н.К. THE IMPORTANT OF CRITERION-BASED ASSESSMENT IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE.....	23
Назарова М.Г., Аметова Д.Б., Толеубай А.Д. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ.....	26
Сатиева Ш.С., Кокенова А.М. РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ.....	28

Жустова Н.А., Рыбченко-Демьяненко Е.С., Валиева С.А., Калигожина Н.Н., Базарбаева Ж.Ж. ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В ШКОЛАХ ДЛЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ.....	31
Оспанова Ж.Т., Рахтаева А.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ.....	34
Васильченко Н.В., Ильясова Э.А. ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ.....	36
Абдрахманова Г.Д., Кайырбекова И.Н. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ӘДІС-ТӘСІЛДЕР.....	38
Белтенова М.М., Машаева Г.К. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	41
Бозаева А.Т. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ.....	44
Ботаханова Р.Т., Садыкова С.К. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІН НЕГІЗДЕУ.....	48
Буланова Г.М., Оспанова К.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН БІЛІМ БЕРУ ВЕБ-САЙТТАРЫ АРҚЫЛЫ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	51
Галимова Б.О., Дуйсенбаева А.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҮРДІСІН ДАМУ.....	55
Жамагатова Т.Н., Идрисова А.Х. ЖОҒАРЫ БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА КЕРІ БАЙЛАНЫС ЖАСАУ ЖОЛДАРЫ.....	58
Жексенбекова А.С., Касенова А.А. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР.....	60
Жумагалиева Т.С., Советова Е.С. ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	63
Жумагелдинова Г.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАЛАРЫН ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БЕРІЛЕТІН ТӘРБИЕ.....	65

Абылкаирова П.С., Жұманбаева Н.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫ МЕН МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ.....	67
Күнслямова М.М., Байботанова А.Е. БІЛІМ САЛАСЫНДА ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ.....	70
Казыбаева А.М., Солтанбекова Т.Д. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	72
Малбагарова А.С., Бахтиярова Ж.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ӘДЕПТІЛККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ФОРМАЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ.....	75
Мустафина К.Е., Шакенова Г.Н. ӨЛЕҢДЕРДІ ОҚЫТА ОТЫРЫП СУРЕТІН БЕЙНЕЛЕУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫНЫҢ ЕСТЕ САҚТАУЫ МЕН ҚИЯЛЫН ДАМУ.....	77
Мұқашев А.Т., Шакеров Р.О. ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ ТҮРЛЕРІ.....	79
Мырзахметова Г.Н. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА SMART ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ.....	82
Нургабыл М.Н., Нугыманова Г.Ж. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУШЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ СЕЗІМДЕРІН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	84
Оразова Қ.Б., Сарыбаева Ә.Ж. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ..	87
Адибаева А.Б., Туктиева Д.Ю. АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕЛІК МӘНІ.....	90
Рахымбекұлы Ж., Демесинов М.Т. ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	93
Токтаубаева А.С. МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ.....	95
Саменова Л.С. АТА-АНА МЕН БАЛА АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА МЕКТЕПТІҢ ЫҚПАЛЫ.....	100
Саябаева Ш.Б., Саниязова А.М. САБАҚТА ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	104

Балыкбаева С.К. ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТ САБАҒЫНДА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	107
Кенжебаева М.Х. БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МӘДЕНИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....	109
Тагильцева А. В. ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	111
Аккалиева А.Ф., Ахмеджанова Д.Б. РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ СЛУШАНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА МАТЕРИАЛЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ.....	114
Нуртаева А. А. СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК КОМПОНЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ.....	117
Аккалиева А. Ф., Туребаев Б.О. СОВРЕМЕННОЕ НАПРАВЛЕНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ.....	120
Амангелдиева А.Е. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ НОВОСТНЫХ ТЕКСТОВ В ПРАКТИКЕ ОБУЧЕНИЯ ГОВОРЕНИЮ.....	122
Жукенова Ж.К. EFFECTIVE METHODS OF USING SPEECH MODELS AT THE INITIAL STAGE.....	126
Oralgazina A. O. THE USE OF FEATURE FILMS IN ENGLISH CLASSES FOR IMPROVING LEXICAL SKILLS.....	128
Искакова Д.Е. МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	130
Ахметқызы Қ. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ КОРПУСТЫҚ ЛИНГВИСТИКА ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ	131
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Sagyndykova N., Bakytbekova B., Chabdenova N., Kudyrbekov D.S. USING OF AUTHENTIC MATERIALS IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM	134
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Sagyndykova N., Bakytbekova B., Chabdenova N. MODERN TECHNOLOGIES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING.....	137
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Ryssbayeva A., Kudyrbekov D.S. IMPLEMENTING OF LANGUAGE MATERIALS.....	139

**2 СЕКЦИЯ: БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕРІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОҚЫТУШЫНЫҢ РӨЛІ**

**СЕКЦИЯ 2: РОЛЬ ОБУЧАЮЩЕГО В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЕМЫХ**

Назарова М.Г., Хуанган А. РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ.....	145
Назарова М.Г., Сулейменова Н.Р. РОЛЬ ОБУЧАЮЩЕГО В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЕМЫХ.....	147
Муратхан Р., Сланбекова А.Е., Абдигалиев Д.Х. ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ЖОҒАРЫ СЫНЫПТАРДА ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	149
Аимова М.Ж., Ыслам М. ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ, ӨНІРЛЕР МЕН ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ ЖАҒДАЙЫНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУ.....	151
Конаева С.Б., Касенова Н.С. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	154
Олжаханова Қ.А., Байтемирова Г.Т. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДА ҚОЛДАНБАЛЫ ЕСЕПТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ.....	157
Сеилханова М.З., Нугибаева Н.Д. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІН НЕГІЗДЕУ.....	160
Сейтова Т.М., Спандиярова А.М. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ РӨЛІ.....	162
Сейфжанова А.М., Хусайнова Ж.Х. ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР.....	165
Смагулова А.У., Жумаханова Б.С. ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	170
Тлеужан Т.Т. SMART ҚЫЗМЕТТЕРДІ БІЛІМ БЕРУДЕ ПАЙДАЛАНУ.....	172

Хамитова Г.А., Рахымбаева А.Б. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚУШЫНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ СЕЗІМДЕРІН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	174
Айтжанова А.С., Туленова Ж.Д. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТІЛДІК ДАҒДЫЛАРЫН САТЫЛАЙ КЕШЕНДІ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	177
Хасанова Ж.Р. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	179
Хасанова И.М. БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ МАТЕМАТИКАЛЫҚ АПТАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ.....	182
Шакенова К.К., Асайенова А.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАРЫНДЫ ОҚУШЫМЕН ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІ.....	184
Ыдырышова Н.Б., Балгабаева Ж.О. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЖЫЛДАМДЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	187
Ахметкалиева Н.С. ҚАЗАҚ ОТБАСЫ ДӘСТҮРЛІ ТӘРБИЕСІНДЕ ОТАНСҮЙГІШТІК СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	190
Ахметова А.К., Турспекова А.Б. ЖАҢЫЛТПАШТАРДЫҢ БАЛА ТІЛІН ДАМУ ТҮРІ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ҚЫЗМЕТІ.....	193
Аягузова М.М., Жумагазинова Б.Ж. ОҚУШЫЛАРДЫҢ КАЛЛИГРАФИЯЛЫҚ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	195
Барлықбаева А.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ БАЛАЛАР ФОЛЬКЛОРЫ АРҚЫЛЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	198
Баяхметова Г.С., Манарбекова Г.М. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ҮЛГЕРІМІ ТӨМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	200
Ерғалиқызы Ә. ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫНЫҢ ОРНЫ.....	201
Смагулова А.Н. ВЕБ 2.0 ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	203

Балтабаева Д.Қ. ТІЛДІК ЕМЕС ЖОО-ДА КӘСІБИ БАҒДАРЛЫ ШЕТ ТІЛІН ДИСКУРСЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ САЛАДА ОҚИТУ.....	208
Каспакпаева Ж.С., Сахариева Г.Н. АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ.....	212
Кудайбергенова Ж.М., Құдайбергенова Ж.М. М. ЖҰМАБАЕВ МҰРАЛАРЫН БАСТАУЫШ СЫНЫПТЫҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ.....	215
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Atantayeva A.K., Adiletbek E., Shomshekova Zh., Kibatoldanova T. IMPROVING OF SPEAKING SKILLS IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSON.....	218
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Atantayeva A.K., Adiletbek E., Shomshekova Zh, Kibatoldanova T. DEVELOPING OF COGNITIVE INTERESTS OF STUDENTS.....	220
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Oralbekova A.O., Omarova R.T., Mussabekova M.T., Sharipbay A.Zh., Zhumazhanova D.B. LEARNER-CENTERED APPROACH.....	224
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Rakhimova A.A., Rakhimova S.A, Khaharmanova A.S., Tokpaeva A.K., Aimukhambetova A.Zh. DEVELOPMENT OF SPEECH ACTIVITIES IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM.....	229
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Gabdulzhaparova G.E., Mukasheva A.K., Kapanova G.M., Aliakbar D.B., Mustafina A.Zh. MODERN VIEW TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING.....	231
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Gabdulzhaparova G.E., Mukasheva A.K., Kapanova G.M., Aliakbar D.B., Mustafina A.Zh., Kokenkyzy A., Kabitkhanova A.E. PECULIARITIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES.....	234
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Zhanadilova T.Zh., Khalman A., Parhomenko Zh.N., Maulitova B.M. DEVELOPING OF SPEAKING SKILLS.....	238
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Umit. D, Ilderbayeva A.E., Zheniskhanova G.Zh., Kuanyshebekkyzy Zh. DEVELOPING OF SPEAKING SKILLS IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSON.....	241
Ismailova G.K., Larionova Yu. , Kapysheva G.K. , Mamieva K.A., Kydyrbekova A.S. PECULIARITIES OF TEACHING LANGUAGE SKILLS IN ENGLISH CLASS IN A SECONDARY SCHOOL (ON THE EXAMPLE OF GRAMMAR TASKS).....	245

Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Oralbekova A.O., Omarova R.T., Mussabekova M.T., Sharipbay A.Zh., Zhumazhanova D.B. SPECIFIC FUNCTIONS OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSON.....	249
Ismailova G.K., Rakhimova S.A., Rakhimova A.A., Khaharmanova A.S., Tokpaeva A.K., Aimukhambetova A.Zh., Ilderbayeva A.E. MULTILINGUAL EDUCATION.....	252
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Umit. D, Ilderbayeva A.E, Zheniskhanova G.Zh., Kuanyshebekkyzy Zh. THE ORGANIZATION OF THE TEACHING PROCESS.....	255
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Zhanadilova T.Zh., Khalman A., N.Parhomenko Zh., Maulitova B.M. METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF COMMUNICATIVE APPROACHES.....	257
Akkalieva A., Beisenbina A.S. TEACHING ENGLISH GRAMMAR THROUGH A SITUATION-BASED TECHNIQUE.	260
Ismailova G.K., Kapysheva G.K., Zhanadilova T.Zh., Khalman A., Parhomenko Zh.N., Maulitova B.M. SOCIAL FORMS OF LESSON.....	262

3 СЕКЦИЯ: ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕР ЦИКЛИ ШЕҢБЕРІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

СЕКЦИЯ 3: ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В РАМКАХ ПРЕДМЕТНЫХ ОБЛАСТЕЙ ГУМАНИТАРНОГО И ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА

Барлыбаева Г.А. ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ НА СТРАНИЦАХ УЧЕБНИКА РУССКОГО ЯЗЫКА.....	268
Досова Л.А., Аубакирова К.Ф. РАЗВИТИЕ ГРАМОТНОСТИ ЧТЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	270
Khassanova A.Zh., Abitova G.T. PEDAGOGICAL DESIGN OF EARLY CAREER GUIDANCE IN THE PLAY ACTIVITIES OF OLDER PRESCHOOLEERS.....	273
Кожажулова Ж.Р. ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ.....	275
Байбасунова Г.А. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	277

Абдусамат Ә.Е. CLIL TECHNOLOGY AS ONE OF THE METHODS OF FORMING THE FUNCTIONAL LITERACY OF THE STUDENT.....	281
Сайрина А.Н. МЕТОД ПРОЕКТОВ КАК СПОСОБ ИССЛЕДОВАНИЯ И СИСТЕМАТИЗАЦИИ ТВОРЧЕСТВА ПИСАТЕЛЯ.....	284
Мырзабаев А.Б., Жумагулова Ж.С., Мұратбек Б.А. INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN BIOLOGY LESSONS IS THE KEY TO FUNCTIONAL LITERACY.....	287
Москаленко О.Е. АНТИЦИПАЦИЯ КАК ОСНОВА ПРОДУКТИВНОГО СМЫСЛОВОГО ЧТЕНИЯ.....	289
Адырбекова Ж.Т. РАБОТА С НЕСПЛОШНЫМИ ТЕКСТАМИ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ СПОСОБ РАЗВИТИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ.....	291
Коксегенова Э.М. ЗИЯТКЕР ҰЛТТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ – ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ БАСТЫ БАҒЫТЫ.....	294
Слямова Н.А., Дуйсенбаева Г.А. ГУМАНИТАРЛЫҚ ПӘНДЕР ЦИКЛІ ШЕҢБЕРІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	297
Курбатова Л.В., Иващенко Т.Л. ОБОБЩЕНИЕ ОПЫТА ПО ФОРМИРОВАНИЮ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ НА БИНАРНЫХ УРОКАХ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА И ИНФОРМАТИКИ.....	299
Садуакасова Ж.М. ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ КЕМЕЛ АДАМ: ТҮСІНУ, ТАЛДАУ, ІСКЕ АСЫРУ.....	302
Садвакасова Г.Ж., Құдайбергенова М.С. РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ИСТОРИИ.....	308
Тускеева М.В. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ В РАМКАХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ПО ПРЕДМЕТУ «ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТРУД».....	314
Муратова М.С. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ.....	316
Амирбекова А.М., Туранова М.А. ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ, АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ.....	318

Амренова А.А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ.....	320
Әуезхан Ж.Е. М. СӘРСЕКЕНІҢ ҚАНЫШ СӘТБАЕВ РОМАН-ЭССЕСІН ОҚЫТУ ЖОЛДАРЫ.....	330
Конкаева Р.К., Омаров М.К. ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ.....	332
Абдыханова Б.А., Бауова Қ. ҒЫЛЫМИ ҮЙІРМЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕ НЫСАНЫ РЕТІНДЕ.....	336
Бекирова Ж. Д. АЙГҮЛ КЕМЕЛБАЕВАНЫҢ «ШАШТЫ» ӘНГІМЕСІНІҢ ИДЕЯСЫ.....	339
Имағамбетова С. Қ. ШӘКӘРІМ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК МӘСЕЛелЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ.....	342
Мухамбеталина М. М. ЭКОЛОГИЯ ТАҚЫРЫБЫНЫҢ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕ БЕЙНЕЛЕНУІ.....	346
Садуакасова Л. И. ҚАДЫР МЫРЗА ӘЛИ ЛИРИКАСЫНЫҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ.....	350
Саятова С. К. «ЕҢЛІК-КЕБЕК» ПОЭМАСЫНДАҒЫ КӨРКЕМДІК ДӘСТҮР ЖАЛҒАСТЫҒЫ.....	354
Солтанбекова О.Т., Мукажанова А.Т. ТЕКСТОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА В 10 КЛАССЕ В АСПЕКТЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ.....	356
Калимова Ж.У., Роллан Б.Р. ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ.....	358
Orazayeva A. TEACHING ACADEMIC ENGLISH TEXTS TO STUDENTS OF NATURAL SCIENCES SPECIALTY.....	361
Садықбаева А., Кенжина Ш. М. БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ РЕФЛЕКСИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ НЕГІЗІНДЕ ШЕТ ТІЛДІК ЛЕКСИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	364
Ismailova G. K., Kapatayeva S. B. , Turlybekova A.K. INNOVATION TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH.....	366

Исмаилова Г.К. , Тұрлыбекова А.К., Қапатаева С. Б. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ.....	368
Ismailova G.K. , Larionova I. Yu. , Kapysheva G.K., Mamieva K, Kydyrbekova A.S. DEVELOPING PHONETIC SKILLS OF THE ENGLISH LANGUAGE IN A VIRTUAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN A SECONDARY SCHOOL.....	370
Зейнуллина А.Ж., Мукатов К.Ы. РАЗВИТИЕ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ МЕТОДОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ.....	374
Зейнуллина А. Ж., Мукатов К.Ы. ПРОЕКТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В КОМПАНИЯХ СТРОИТЕЛЬНОЙ ИНДУСТРИИ.....	377
Исмаилова Г.К. , Нурлан А., Анарбеков Н.М. МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН В УСЛОВИЯХ ТРЕХЪЯЗЫЧИ.....	379
Исмаилова Г.К. , Нурлан А., Анарбеков Н.М. МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: ПОНЯТИЕ, КЛАССИФИКАЦИИ.....	382
Исмаилова Г. К., Нысанбаева А. А., Анарбеков Н.М. ПОНЯТИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗРАБОТКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО - ОРИЕНТИРОВАННОГО УЧЕБНОГО ПОСОБИЯ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ.....	389
Исмаилова Г. К., Нысанбаева А. А., Анарбеков Н.М. КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.....	393
A. Z. Iskakova THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS IN THE SECONDARY SCHOOL.....	400
Акжигитов Б.А., Жуманбаев А.Ж., Мухатаев М.К., Асанов М.Ш., Мухатаев А.К. ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ КАК ЗАЛОГ УСПЕХА СОВРЕМЕННОГО ОБУЧАЮЩЕГОСЯ.....	404
Жуманбаев А.Ж., Қайранбаев Д.Н. РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	407
Жуманбаев А.Ж., Қайранбаев Д.Н. ДЗЮДОШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫ ТҮЛҒАСЫНЫҢ АСПЕКТІСІ РЕТІНДЕ ДЕНЕНІ ДАМУ ЖӘНЕ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНЫҢ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	408

Акжигитов Б.А., Жуманбаев А.Ж., Мухатаев М.К., Асанов М.Ш. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	409
Момынбеков Е.Т., Зейнуллина А.Ж. РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТАРИЯ HR-МАРКЕТИНГА НА ОСНОВЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	412
Нургаев А.А., Зейнуллина А.Ж. ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ И ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В РК.....	415
Туркестанова М.А., Зейнуллина А.Ж. ҰЙЫМНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ЖАҒДАЙЛАР.....	417
Тлеубердина А.Я. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	419

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕ
ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»
атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияның
БАЯНДАМАЛАРДЫҢ ЖИНАҒЫ**

**Республиканской научно-практической конференции
«ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»
СБОРНИК ДОКЛАДОВ**

Семей қаласының Шәкәрім атындағы
университетінің баспаханасында басылған
Көлемі 27,1 б.т. Формат 60x84. Таралымы 100 дана.
Семей қаласы, Глинка көшесі, 20 А

Отпечатано в типографии
Университета имени Шакарима города Семей
Объем 27,1 п.л. Формат 60x84. Экземпляр 100 шт.
г. Семей, ул. Глинка, 20 А